

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ **SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**

BALIKESİR UNIVERSITY
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

ISSN1301-5265•CİLT: 17 - SAYI: 31, Haziran 2014

<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi>

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

BALIKESİR UNIVERSITY
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

ISSN1301-5265

Cilt: 17 - Sayı: 31, Haziran 2014

Volume : 17 - Number : 31, June 2014

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI
Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Doç.Dr. Murat DOĞDUBAY

YARDIMCI EDİTÖRLER

Doç.Dr. Murat DOĞDUBAY
Doç.Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
Yard.Doç.Dr. Ahmet KÖROĞLU

YAYIN KURULU

Prof.Dr. Mehmet NARLI
Prof.Dr. Cevdet AVCIKURT
Prof.Dr. Edip ÖRÜCÜ
Prof.Dr. Tamer BOLAT
Prof.Dr. Serap PALAZ
Prof.Dr. Abdullah SOYKAN
Prof.Dr. Hakan ÇETİNTAŞ
Prof.Dr. Şenol ÇELİK
Doç.Dr. Zübeyde Güneş YAĞCI
Doç.Dr. Kadir CANATAN
Doç.Dr. Ertan ÖRGEN
Doç.Dr. Şakir SAKARYA
Doç.Dr. Murat DOĞDUBAY
Doç.Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

Dergimizin ana hedefi; bilimsel normlara ve bilim etiğine uygun, nitelikli ve özgün çalışmaları titizlikle değerlendirerek, düzenli aralıklarla yayımlanan ve sosyal bilimler alanında tercih edilen öncelikli dergiler arasında yer almaktır.

Dergiye gönderilen yazılar, derginin yazım kurallarına uygun biçimde hazırlanmalı ve değerlendirme sürecine girmek üzere <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi> adresine gönderilmelidir.

İLETİŞİM

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Dergisi Çağış Kampüsü
Balıkesir / TÜRKİYE
<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi>
sbedergi@balikesir.edu.tr
Tel: 0 266 612 1407 /1401 / 1405

Balıkesir Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi aşağıdaki veri tabanları tarafından taranmaktadır:

- MLA Modern Language Association
- Ebscohost
- Index Copernicus
- Türk Eğitim İndeksi
- Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index)

© Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergide yayımlanan yazılardaki görüş ve düşüncelerden yazarları sorumludur. Derginin her hakkı saklıdır. Dergide yayımlanan yazılar, kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

BU SAYIDA GÖREV ALAN HAKEMLER

Prof.Dr. Cevdet AVCIKURT	Balıkesir Üniversitesi
Prof.Dr. Orhan BATMAN	Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Şenol ÇELİK	Balıkesir Üniversitesi
Prof.Dr. Ali DUYZMAZ	Balıkesir Üniversitesi
Prof.Dr. Ali Rıza ERDEM	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah KÖSE	Balıkesir Üniversitesi
Prof.Dr.Selim Yüksel PAZARÇEVİREN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof.Dr. Şakir SAKARYA	Balıkesir Üniversitesi
Prof.Dr. Sedat SEVER	Atatürk Üniversitesi
Prof.Dr. Hüner ŞENCAN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof.Dr.Mustafa TEPECİ	Celal Bayar Üniversitesi
Doç.Dr. M.Emin AKKILIÇ	Balıkesir Üniversitesi
Doç.Dr. Salim ÇONOĞLU	Balıkesir Üniversitesi
Doç.Dr. Tuncay DİLCİ	Atatürk Üniversitesi
Doç.Dr. Murat DOĞDUBAY	Balıkesir Üniversitesi
Doç.Dr.Bariş ERDEM	Balıkesir Üniversitesi
Doç.Dr. Zafer GÖLEN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç.Dr. M.Oğuzhan İLBAN	Balıkesir Üniversitesi
Doç.Dr. Dilek İNAN	Balıkesir Üniversitesi
Doç.Dr. Ramazan KAYNAK	Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Doç.Dr. Halil İbrahim ŞAHİN	Balıkesir Üniversitesi
Doç.Dr. Kadir TEMURÇİN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. M.Yavuz KONCA	Atatürk Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Hakan ÖNAL	Balıkesir Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Mehmet ÖRGEV	Akdeniz Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Volkan ÖZBEK	Balıkesir Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Şule YILDIZ	Sakarya Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

- > **31. Sayı için Editörlerden,.....XI**
- > **Edremit Körfezi'nin Kuzey Sahil Bölgesinde Peyzaj Paterni ve Arazi Örtüsünün Zamansal ve Mekansal Değişimi..... 1**
Şermin TAĞIL
- > **Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Anabilim Dalı Öğrencilerinin Öğrenen Özerkliği Konusundaki Görüşleri..... 17**
Kemal Oğuz ER
- > **E-Öğrenme Öğretim Tasarımını Etkileyen Faktörler ve Tasarım Algısıyla İlgisi.... 47**
Osman BAYRAKTAR
- > **Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Ders Çalışma Becerilerinin İncelenmesi..... 69**
Şeyda Ferah TUYGAR
- > **Önlisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Otel Yiyecek İçecek Bölümüne Yönelik Tutumları..... 95**
İbrahim GİRİTLİOĞLU
Atınç OLCAY
- > **Türk Eğitim Tarihinde Aydınlanma Çağının Geldiği Ocak: İsmail Gaspıralı ve Eğitim-Öğretim Faaliyetleri..... 121**
Yalçın ERGÜNEŞ
- > **Kıskançlık ile İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkide Örgütsel İmajın Aracı Rolü: Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma..... 133**
Mustafa GÜNALAN
Adnan CEYLAN

CONTENTS

- > **From Editors**..... *XI*
- > **Spatiotemporal Change of Land Cover and Landscape Pattern in the North Coastal Region Of Edremit Gulf**..... *1*
Şermin TAĞIL
- > **ELT Learners' Views on Learner Autonomy at Balıkesir University Necatibey Education Faculty**..... *17*
Kemal Oğuz ER
- > **Factors Affecting E-Learning Instruction Design and Relation with Design Perception**..... *47*
Osman BAYRAKTAR
- > **An Investigation of The Study Skills of Vocational School Medical Services Students** *69*
Şeyda Ferah TUYGAR
- > **Tourism Vocational School Students' Attitudes Towards Hotel Food And Beverage Departments**..... *95*
İbrahim GİRİTLİOĞLU
Atınç OLCAY
- > **Ismail Gaspıralı and Educational Activities on the Turkish Educationi**..... *121*
Yalçın ERGÜNEŞ
- > **The Mediator Role of Organizational Image on the Relationship Between Jealousy and Turnover Intention: A Study On Health Workers**..... *133*
Mustafa GÜNALAN
Adnan CEYLAN

- > **İKY Uygulamalarına Yönelik Algının Örgütsel Bağlılığa Etkisinde İş Tatmininin Ara Değişken Olarak İncelenmesi..... 157**
Hakan KİTAPÇI
Özgür Can KAYGISIZ
- > **Örgütsel Öğrenme Kapasitesi ve Yeniliğin, Finansal Performansa Etkisi..... 193**
Vural ÇELİK
- > **Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP) Muhasebe-Finansman Alanı Modüllerinin Etkinliğinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma 213**
Nevran KARACA
Sibel ÇAKIR
- > **Muhasebe Kültürü İle İlgili Seçilmiş Bazı Çalışmaların Ampirik Analizi..... 233**
Selahattin KARABINAR
Varol KIŞLALIOĞLU
- > **19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Nüfus Algısının Değişimi ve Nüfusu Arttırma Çabasında Müfettişlerin Rolü..... 255**
İbrahim SERBESTOĞLU
- > **Ceyhan'da Bir Mevsimlik Bayram: Tepgeç/Tepreş..... 275**
Fatmagül Küçük TURSUN
- > **Şanlıurfa'da Kültür Turlarına Katılan Yerli Turistlerin Anlık Satın Alma Davranışları Üzerine Bir Araştırma..... 287**
A. Celil ÇAKICI
Murat ÖZDAMAR
- > **İzmir'de Turistik Ürün Geliştirilmesine Yönelik Seyahat Acentelerinin Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma 307**
Esin ÖZKAN
Alev Şeyda SABANCI

- **Analysing The Mediating Effects of The Job Satisfaction on Relations Between Personnel Perceptions About The HRM Practices and Organizational Commitment.....157**
Hakan KİTAPÇI
Özgür Can KAYGISIZ
- **The Effects of Organizational Learning Capacity and Innovativeness on Financial Performance.....193**
Vural ÇELİK
- **Vocational Education And Training System Strengthening Project Accounting-Financing A Research Study The Effectiveness Of Field Modules.....213**
Nevran KARACA
Sibel ÇAKIR
- **An Empirical Analysis of Some Selected Studies Related To Accounting Culture....233**
Selahattin KARABINAR
Varol KIŞLALIOĞLU
- **The Change in the Perception of Population and The Role of The Inspectors in The Attempts to Increase The Population in the Ottoman Empire in the 19th Century.....255**
İbrahim SERBESTOĞLU
- **A Seasonal Festival in Ceyhan: Tepgeç/Tepreş.....275**
Fatmagül Küçük TURSUN
- **A Survey Research on Impulse Buying Behaviors of Domestic Cultural Tourists Visiting Şanlıurfa.....287**
A. Celil ÇAKICI
Murat ÖZDAMAR
- **A Qualitative Research on the Views of the Tourism Agencies in Order to Develop Tourist Products in İzmir307**
Esin ÖZKAN
Alev Şeyda SABANCI

- > **İstanbul'da Faaliyet Gösteren Seyahat Acentelerinde Personel Güçlendirme ve İnovasyon İlişkisi..... 327**
Nilgün AVCI
Gökçen Gözde ULU
- > **Üçüncü Yaş Turistlerinin Otelere Bağlı Restoranlarında Yiyecek ve İçecekler İle İlgili Karşılaştıkları Sorunlar..... 345**
Aslı ALBAYRAK
- > **Devre Tatil Sisteminde Algılanan Hizmet Kalitesi: Kütahya İlinde Konaklayan Müşteriler Örneği..... 369**
Sebahattin KARAMAN
Uğur CEYLAN
- > **İklim Değişikliği ve Türkiye Turizmine Etkileri: Delfi Anket Yöntemiyle Yapılan Bir Uygulama Çalışması..... 381**
Burhan AYDEMİR
Hüseyin ŞENEROL
- > **KİTAP TANITIMI 417**
The American Age: U.S. Foreign Policy at Home and Abroad
Shatlyk AMANOV

KİTAP TANIMLARI

**Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Hakemli Bir Dergidir.**

- > **The Relationship Between Empowerment and Inovation on Travel Agent in İstanbul..... 327**
Nilgün AVCI
Gökçen Gözde ULU
- > **Third Age Tourists' Problems in Hotel Restaurants About Food and Beverage..... 345**
Aslı ALBAYRAK
- > **Perceived Service Quality in Timeshare Vacation System: Example of Customers Accomodate in Kütahya..... 369**
Sebahattin KARAMAN
Uğur CEYLAN
- > **Climate Change and Effect of Turk's Tourism :Doing Application Study With Delfi Survey 381**
Burhan AYDEMİR
Hüseyin ŞENEROL
- > **BOOK REVIEW..... 417**
The American Age: U.S. Foreign Policy at Home and Abroad
Shatlyk AMANOV

BOOK REVIEWS

The Journal Of Social Sciences Institute Is A Peer Reviewed Journal

31. Sayı için Editörlerden,

Sürekli gelişen kendine has yapısı olan sosyal bilimlerde, yenilik ve değişimlerin takibi, disiplinlerarası etkileşimlerin işbirliğine dönüştürülmesi ve böylece sosyal bilimlere yeni katkılar sağlanması hedefleyen Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'ni her yeni sayıda bir adım daha ileriye taşıma amacı içerisinde, Haziran 2014 tarihli 31. sayısı ile tekrar sizlerle buluşmanın haklı onurunu ve mutluluğunu paylaşmak isteriz.

Dergimizin, her sayısında üzerine yenilikler katma gayesi içerisinde kendisini sürekli yenileyip bugünlere gelmesinde ve bu sayının ortaya çıkarılmasında bizlere yardımcı olan sayın hakemlerimizin işbirlikleri ve desteklerini önemle belirtmek gereklidir. Yoğun çalışma tempolarına rağmen kendilerine gönderilen çalışmalarını büyük bir titizlik ve gayret içerisinde değerlendirme, öneri ve uyarılarının, derginin geliştirilmesinde faydalı olacağını biliyor ve bu sayımızın çıkarılmasındaki katkıları övgüye değer niteliktedir. Kendilerine sizlerin huzurunda teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Sosyal bilimler alanında ulusal ve uluslararası platformda çıkan yayınların bilim dünyasına kazandırmış olduğu katkıyı arttırmayı hedefleyen dergimizin bu sayısında, toplamda ondokuz adet makale ve bir adet kitap değerlendirmesi yer almaktadır. Çalışmaların genel olarak; “Bilime Yenilik Getirme, Yeni Bir Yöntem Geliştirme, Bilinen Bir Yöntemi Geliştirme ve/veya Yeni Bir Alana Uygulama ve Bir Konu / Kavram Üzerinde Yazınsal İnceleme ve Değerlendirme” katkı türlerinden hepsini veren geniş bir perspektife sahip olduğu görülmektedir.

Önceki sayılardaki çalışmalara bakıldığında tıpkı bu sayımızda olduğu gibi; dergimizin yazar, konu ve disiplin bakımından çeşit zenginliğine sahip olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu çok disiplinli yapının getirdiği çeşitlilik ve akademik duruş nedeniyle; dergimizin, Indexs, Asos Index ve Sociological Abstract, dizinleri tarafından taranırılığı devam edilirken ULAKBİM tarafından da taranırılığı başlamıştır.

Dergimizin bundan sonraki sayılarına kendi çalışmalarını göndermek isteyen sosyal bilimciler, dergimizin web sayfası yoluyla çalışmaları tarafımıza ulaştırabileceklerdir.

Sonuç olarak;öncelikle dergimizin bugünkü halini almasında emeği geçen ve önceki sayılarımızın yayımlanmasından elde ettikleri bilgi ve deneyimlerini bizlerle paylaşan öğretim üyesi arkadaşlarımıza ve hocalarımıza tekrar tekrar teşekkürü borç biliriz. Dergimizin bu sayısının da sosyal bilimlere pozitif katkı ve yeni bakış açılarını kazandırmasını ümit eder, nice yeni sayılarda buluşmak dileğiyle saygılarımızı sunarız.

Doç.Dr. Zübeyde Güneş YAĞCI

Prof.Dr. Cevdet AVCIKURT

Dergi Editörleri

EDREMİT KÖRFEZİ'NİN KUZEY SAHİL BÖLGESİNDE PEYZAJ PATERNİ VE ARAZİ ÖRTÜSÜNÜN ZAMANSAL VE MEKÂNSAL DEĞİŞİMİ

[*]Şermin Tağıl

Öz:

*Arazi kullanımı değişimi, bölgesel, ekonomik ve sosyal gelişiminde hayati rol oynamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Peyzaj Ekolojisi ilkesine dayalı CBS teknikleri kullanarak Edremit Körfezi'nin kuzey sahil bölgesinde peyzaj paterninin ve arazi örtüsünün zamansal ve mekânsal değişimini nicel olarak ortaya koymak ve açıklamaktır. Bu çalışmada üç farklı Landsat TM ve ETM+ (1987, 2000 ve 2010) uydu görüntüsü kullanılmıştır. Mekânsal desen ve mekânsal heterojenite peyzaj metrikleri hesaplanarak analiz edilmiştir. Hesaplamalar sırasında hem standart hem de hareketli pencere (moving window) analizleri kullanılmıştır. Peyzaj değişimi ile ilgili olarak, peyzaj yapısından mekânsal dağılım ve ilişkisinin yönü tartışılmıştır. 1987-2010 döneminde, özellikle dağlarda ormanlarda artış ve sahil bölgelerinde yapay alanlarda bir artış fakat zeytinlik ve meyvelerde bir azalış belirlenmiştir. Yoğun ekili tarım alanlarında da belirgin bir azalma tespit edilmiştir. Zeytin ağaçlarının (*Olea europaea* subsp. *europaea*) baskın olduğu zeytinlik-meyvelik arazileri inşaa edilmiş arazilere dönüştüren kentleşme süreçleri, son yirmi yılda, bölgede peyzaj deseninin zamansal ve mekânsal değişmesine yol açan en önemli etkidir. Sonuçlar peyzaj kompozisyonu ve biçiminin arazi örtüsü değişiminin açıklanmasında önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bölgede artan koruma çabası sadece orman alanlarını korumak için değil geleneksel tarım uygulamalarını içeren zeytinliklerin korunması için de yapılmalıdır.*

Anahtar Kelimeler: Arazi örtüsü değişimi, Edremit körfezi, peyzaj ekolojisi, peyzaj paterni, uzaktan algılama.

* Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 10100, BALIKESİR
email: stagil@balikesir.edu.tr

Spatiotemporal Change of Land Cover and Landscape Pattern in the North Coastal Region of Edremit Gulf

Abstract:

*Land use change plays vital roles in regional, economic and social development. The objective of this study is to explore and explain quantitatively the spatiotemporal changes of land cover and landscape pattern in the North Coastal Region of the Gulf Edremit, in Egean Sea with GIS Based on the principle of landscape ecology. In this study, three different Landsat TM and ETM+ images (1987, 2000 and 2010) were used. The spatial pattern and spatial heterogeneity are analyzed by employing and computing landscape metric variables. Both standard and moving window analyses were carried out on the datasets. From landscape structure, spatial distribution and relationship aspects discussed about the landscape changes. We measured an increase in forests and especially in mountains, an increase in artificial areas, especially in coastal zones, but a decrease in orchlands in coastal zones during 1987–2010. Extensively cultivated areas showed a marked decrease. Urbanization processes developed to transfer orchland dominated with olive trees (*Olea europaea* subsp. *Europaea*) into buildup land is the most important force leading to the spatiotemporal change of landscape pattern in the area, in the last two decades. Results indicate that landscape composition and configuration were important in explaining land cover change. We suggest that an increasing conservation effort should be made to protect not only for the forest areas but also the traditional Olive cultivation including agricultural practices.*

Keywords: Landcover change, gulf Edremit, landscape ecology, landscape pattern, remote sensing.

Giriş:

Günümüzde, arazi kullanımı-arazi örtüsü- (AKAÖ) değişimi sürdürülebilir kalkınmanın temel sorunudur. Hatta peyzaj üzerinde insanın yok edici etkisi olduğu bilinen bir gerçektir (Marsh, 1864). En büyük küresel değişikliğin insanın arazi örtüsü üzerine etkisi olduğunu söylenilebilir (Thomas, 1956). Dolayısı ile günümüz peyzajı doğal süreçler ile insan aktivitelerinin karşılıklı etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmış, karmaşık bir sistemdir.

Akdeniz havzası dünyada yüzlerce yıldır insan baskısı altındadır (Myers vd., 2000). Özelikle Avrupa'nın karakteristik özelliği ovaların kentleşmesi, dağlık alanların tekrar ormanlaştırılması ve kıyı alanlarına yoğun yerleşmesidir (UNEP 1989). Avrupa peyzajındaki bu dramatik değişikliğe dikkat çekmek için, Doblis Avrupa Çevre Değerlendirmesinde "*Peyzajda bir şey yanlış gidiyor*" slagonuyla ilk uyarı verilmiştir. Avrupa'da kırsal peyzajın zenginliği ve çeşitliliğinin kıtalar arasında ayırt edici bir özellik olduğu ve bu peyzajların yok olma tehlikesi altında olduğu vurgulanmıştır (Stanners ve Bourdeau, 1995). Tarih boyunca farklı uygarlıklara ev sahipliği eden Türkiye'de de doğal, insan etkisiyle şekillenmemiş, peyzajı bulmak oldukça zordur. Dolayısı ile Türkiye peyzajında da "*bir şeylerin yanlış gittiği*" söylenilebilir. İnsan ve doğa arasındaki yakın etkileşimin sonucunda peyzajdaki değişim kaçınılmazdır. Türkiye'de peyzaj üzerinde etkili olan en önemli stres kaynakları: tarımın yoğunlaştırılması; tarımsal faaliyetlerin terk edilmesi; kentsel genişleme; altyapı geliştirme (özellikle yollar); turizm-rekreasyon; madencilik ve yaban hayatındaki yaşam (biyolojik zenginlik) kayıplarıdır.

Coğunlukla insanın etkisi sonucu devamlılık gösteren habitatlarda parçalanma meydana gelmektedir. Bunun sonucu, orijinal habitat özellikleri kaybolmakta ve ünitelerde izolasyon artmaktadır (Primack, 1998). Oysaki peyzaj bütünlüğü ve özellikle koridorları, biyolojik çeşitliliğin korunması ve doğal ekosistemlerin istikrarı bakımından önemlidir (Wiens vd., 1993). Peyzajda parçalılığın artması karşısında türler küçük üniteler arasında hareket etmekte ve zamanla bunların da parçalılığın artışıyla birlikte ortadan kalkması ile türlerin hareketleri de ortadan kalkmaktadır. Bu durum, sadece biyoçeşitlilikte yok oluşa (Hitchings ve Beebe, 1997) değil, sağlıksız kabul edilen kenar habitatlarının ortaya çıkışına da neden olmaktadır (Wilcox ve Murphy, 1985).

İnsan ile peyzaj arasında dikkati çeken ilişkinin bir sonucu olarak 1980'lerin başından beri peyzaj parçalılığındaki değişim, nicel olarak ifade edilmeye çalışılmıştır (Jensen, 2000; Bastian, 2001; Coppedge vd., 2001). Birçok çalışmada "*Peyzaj Ekolojisi*" adıyla ortaya çıkan bu yeni disiplinde zamansal ve alansal heterojenitenin nerede ve ne zaman olduğu farklı peyzaj göstergeleri ile ortaya konulmaya çalışılmıştır (Turner, 1989; McGarigal ve Cushman, 2002; Harper vd., 2005). Tabii ki Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile Uzaktan Algılama (UA) tekniklerinde ve dolayısıyla dijital veri kaynaklarındaki artış peyzaj ekolojisi çalışmalarında da artışa neden olmuştur (Groom vd., 2006; Dilek ve Uzun, 2007; Newton vd., 2009).

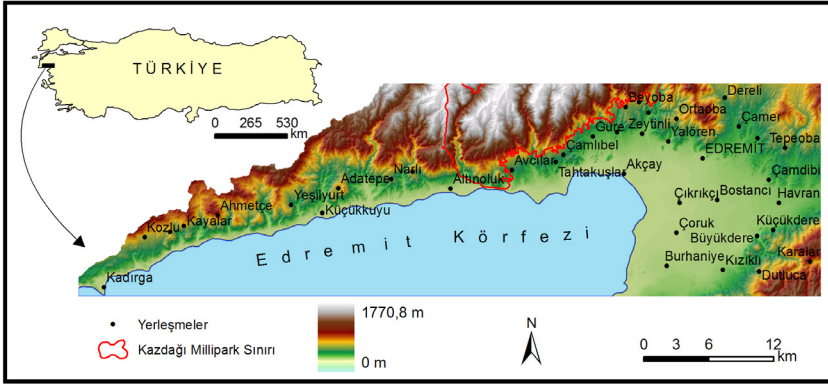
Edremit Körfezi çevresi, özellikle, ikinci konut inşaatı nedeniyle artan nüfusuyla dikkati çeken bir bölgedir. Bu nedenle Edremit Körfezi çevresindeki peyzaj, kentsel genişleme; altyapı geliştirme (özellikle yollar) ve turizm-rekreasyon baskısı altındadır. Dolayısı ile körfez çevresindeki peyzaj, insan baskısı altında şekillenmekte, değişmekte ve kayıplara uğramaktadır. Bu çalışmada, uydu görüntülerinden yararlanılarak, Edremit Körfezi'nin kuzeyinde bilinen bu insan baskısı altında arazi kullanımı-arazi örtüsü değişiminin ortaya konması; bu değişime bağlı olarak peyzaj paterninde meydana gelen değişimin belirlenmesi; bu değişim sonucunda ortaya

çıkan habitat parçalılığının ve habitat kalitesinin nicel olarak ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu çalışma peyzaj ekolojisi prensiplerinde yapılmıştır.

2. Materyal ve Metot

2.1. Çalışma Alanı

Çalışma alanı, hızlı kentsel süreçte ve aynı zamanda Marmara Bölgesi'nin önemli rekreasyonel arazilerinden olan Edremit Körfezi'nin kuzey sahilini kapsamaktadır (Şekil 1). Yaklaşık olarak Balıkesir'in Edremit ilçesi kuzeyinden Asos-Kadırga kıyılarına kadar uzanmaktadır. Çalışma alanı yaklaşık 721 km² alan kaplamaktadır. Yaklaşık 1700m yükseltiye sahip Kazdağları'nın yamaçları çalışma alanının kuzey sınırını oluşturmaktadır.

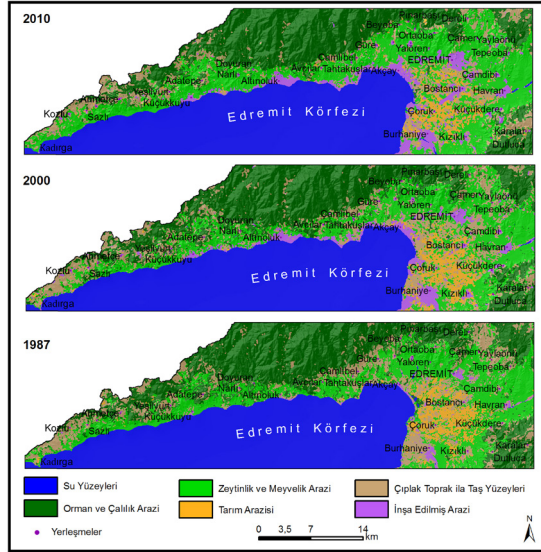
Şekil 1. Çalışma alanının konumu.

Çalışma alanında karakteristik Akdeniz iklimi görülmektedir. Bu nedenle de Akdeniz iklimi ve Akdeniz Bölgesinin en karakteristik bitkisi olan zeytinin (*Olea europaea subsp. europaea*) Türkiye'de yayılış gösterdiği alanlardandır. Thornthwaite iklim sınıflandırmasına göre, Edremit meteoroloji istasyonu verileri dikkate alındığında, çalışma alanı kurak ve az nemli, üçüncü dereceden mezotermal, kış mevsiminde çok kuvvetli su fazlası olan ve denizel şartlara yakın iklim tipine girmektedir (C_1, B'_3, s, b'_3).

Çalışma alanı içindeki en büyük yerleşme olan Edremit İlçesinin nüfusu TÜİK verilerine göre 1927 de 12.000 civarlarındayken, 1990 da 35.000 i aşmış, 2011 genel nüfus sayımına göre ise 125.018 olmuştur. Bu nüfusun 53.826 sı ilçe merkezinde yaşamaktadır. Bu nüfus artışı ile Edremit belediyesi 1. sınıf belediyeye terfi etmiştir. Yaz dönemiyle birlikte körfez çevresinde nüfus 5-6 kat artmakta saha üzerindeki nüfus baskısı yoğunlaşmaktadır (İrtem vd., 2005).

2.2. Malzeme ve Yöntem:

Bu çalışmada, 30 metre mekânsal çözünürlükteki 16 Haziran 2010 ve 07 Haziran 2000 tarihli Landsat Enhanced Thematic Mapper Plus (ETM+); 11 Mayıs 1987 tarihli Landsat Thematic Mapper (TM) uydu görüntüleri kullanılmıştır. Uydu görüntülerinin sınıflandırılması “Hybrid supervised-unsupervised classification” yöntemi ile yapılmıştır (Messina vd., 2000; Crews-Meyer, 2001). Sınıfların değerlendirilmesi, tayf özellikleri, mevcut GPS verileri, arazi gözlemleri ve hâlihazır arazi kullanımı haritaları yardımıyla yapılmış; 6 farklı arazi kullanımı-arazi örtüsü sınıfı oluşturulmuştur (Şekil 2). Sınıfların genel doğruluğu (overall accuracy) % 80 nin üzerinde; kappa katsayısı ise 0.75 in üzerindedir. Çalışmada temel alınan sınıflar; Su Yüzeyleri (kanallar, akarsular, tarım amaçlı su rezervleri), Orman ve Çalılık Arazi (doğal ağaçlıklar), Zeytinlik-Meyvelik Arazi, Ekili Tarım Arazileri, İnşa Edilmiş Arazi (yapay yüzeyler, yerleşme, yol, otel, havaalanı gb.) ve Çıplak Toprak ile Taş Yüzeylerdir (Şekil 2). Bu sınıflardan zeytinlik ve meyveliklerde, Edremit Ovasında narenciye; yamaçlarda ise *Olea europaea subsp. europaea* baskındır. Çıplak taş ve toprak yüzeyleri, otlak ve mera arazisi ile karışmış durumdadır. Görüntünün alındığı dönem ilkbahar sonu ve yaz başı olduğu için otlakların çıplak yüzeylerle benzer yansımaya verdiği için ayrımı yapılamamıştır. Sınıflandırmadan sonra değişimin yönü belirlemede en uygun yöntemlerden biri olan “post-classification change-detection method” (Wickware ve Howarth, 1981) kullanılarak arazi kullanımı- arazi örtüsünde 1987-2000, 2000-2010 ve 1987-2010 dönemlerine ait değişimin yönü ortaya konulmuştur.

Şekil 2. 1987, 2000 ve 2010 yıllarında arazi kullanımı ve arazi örtüsü.

Edremit Körfezi kuzeyinde arazi kullanımında meydana gelen değişimin şiddeti peyzaj patern metrikleri ile ortaya konmuştur (McGarigal ve Marks, 1995; Turner vd., 2001). İnsan-çevre etkileşimini göstermesi bakımından önemli olan, diğer bir deyişle parçalılığı ifade eden, sınıf ve peyzaj düzeyinde farklı patern göstergeleri, peyzajın alan, kenar, şekil ve dağılım özelliklerini gösterebilmek amacıyla analiz edilmiştir. Hesaplanan metrikler Çizelge 1 de gösterilmiştir. Metriklerle ilgili ayrıntılı bilgi McGarigal ve Marks (1995) dan elde edilebilir.

Peyzaj düzeyinde yapılan metrik hesaplamaları ile incelenen dönem içinde genel peyzaj düzeyindeki değişiklik Çizelge olarak ortaya konmuştur. Ancak, tek sonuç halinde verilen standart metrikler ile mekândaki yatay değişimin anlaşılması oldukça zordur. Okuyucuya kolaylık getirmesi amacıyla, peyzajda mekânsal heterojeniteyi ve değişikliği gösterebilmek amacıyla ise hareketli pencere (*moving window*) analizi yapılmış; standart peyzaj metrik sonuçlarından CONTAG görselleştirilmiştir (Milne, 1988; McGarigal ve Marks, 1995). Hareketli pencere analizi ekolojide fraktal peyzajların analizinde tercih edilen bir yöntemdir (Turner ve Ruscher, 1988; Milne, 1991; McGarigal vd., 2002). Analizde 30 m çözünürlükte grid görüntüler, 450×450 m çap ve 8 piksel komşuluk ilişkisi kullanılmıştır.

Çizelge 1. Seçilmiş bazı metrikler ve bu metriklerle ilgili genel açıklama.

Metrikler	Birim Kısaltma	Açıklama
Alan Metrikleri		
Peyzaj yüzdesi*	% - PLAND	Peyzaj kompozisyonunu ölçmek için kullanılmıştır.
Ünite Yoğunluk, Boyut ve Değişkenlik Metrikleri		
Ünite sayısı* •	# - NP	Peyzajda habitat parçalılığı, değişimi ve dolayısıyla peyzajda üniteler arasında enerji ve besin miktarının alana orantısını göstermek amacıyla kullanılmıştır. Lavers ve Haines-Young (1993)'a göre büyük üniteler daha fazla tür bulundurması bakımından önemlidir.
Ünite yoğunluğu* •	#/km ² - PD	
En büyük ünite indeksi* •	% - LPI	
Kıyı Metrikleri		
Kenar yoğunluğu* •	m/ha - ED	Kenar metrikleri ünite sınıf ve peyzaj düzeyde çevre (veya kenarı) miktarını göstermek için kullanılmıştır. Arazi örtüsü ve arazi kullanımını sınıflarının kenar özellikleri de ekolojik bakımdan habitat kalitesini göstermesi bakımından önemlidir (Forman ve Gordon, 1986)
Toplam kenar uzunluğu* •	m - TE	
Kontrast ağırlıklı kenar yoğunluğu*	m/ha -CWED	
Toplam kenar kontrast indeksi* •	% -TECI	
Ortalama kıyı kontrast indeksi* •	% -ECON-M	
Şekil Metrikleri		

Ortalama şekil indeksi* •	# - SHAPE-M	Ünitelerin şekil karmaşıklığını ortaya koyabilmek için hesaplanmış-
Alan-ağırlıklı ortalama şekil indeksi* •	#- SHAPE-A	tır. Parçalanmış habitatlar karmaşık şekillere sahiptir.
En Yakın-Komşuluk Metrikleri		
Ortalama en yakın komşunun mesafesi* •	m - ENN-M	Bir habitata ait ünitenin kendi özelliklerine sahip diğer ünitelerden olan uzaklığını gösteren bir göstergedir. İzolasyonu göstermesi bakımından ekolojik anlamda önemlidir.
Çeşitlilik Metrikleri		
Saçılma ve kümeleşme indeksi* •	% - IJI	Peyzajdaki habitat çeşitliliğini ortaya koymak amacıyla kullanılmışlardır Bir alanın fiziksel kapsama alanı açısından homojen veya heterojenlik derecesi her gözlenen farklı arazi örtüsü türlerinin sayısına göre belirlenir.
Bitişiklik indeksi*	% - CONTAG	
Simpson's eşitlik (evenness) indeksi *	# - SIEI	

*: Peyzaj düzeyinde hesaplanan metrikler •: Sınıf düzeyinde hesaplanan metrikler

3.Bulgular

3.1. Arazi Kullanımı ve Arazi Örtüsü Değişimin Yönü

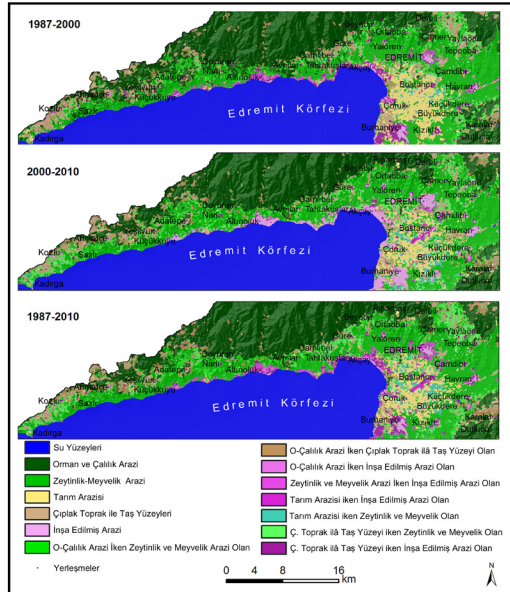
Arazi kullanımı-arazi örtüsünde 1987-2000, 2000-2010 ve 1987-2010 dönemlerinde gerçekleşen değişim Çizelge 2 ve Şekil 3 te gösterilmiştir. Bu çizelgeden elde edilen sonuçlar şunlardır:

1987-2000 döneminde orman ve çalılık arazinin %6.7 si, 2000-2010 döneminde ise %7.7 si zeytinlik-meyveliklere dönüşmüştür. Bu dönüşüm genellikle zeytinlikler içinde parça parça daha önceki dönemlerden kalan orman alanlarında gerçekleşmiştir. İncelenen dönem içinde, orman ve çalılık yüzeylerden çıplak taş ile toprak yüzeylere olan dönüşüm de artmıştır. Ormanlık ve çalılık araziden özellikle zeytinlik-meyvelik arazilere olan bu dönüşüm karşısında, zeytinlik-meyvelik araziden ise inşa edilmiş yüzeylere doğru bir değişim söz konusudur. Bu arazi dönüşümünde özellikle deniz kenarındaki zeytinlik araziler ikincil konut alanlarına dönüştürülürken; zeytinliklerin içindeki ve üst kuşağındaki ormanlık-çalılık arazinin ise zeytinliklere dönüştürülmesi şeklinde olmuştur. Yapılan analizler zeytinlik kuşağının üzerinde ortalama 350-700 metreler arasında, kızılçam (*Pinus brutia Ten.*) ların baskın olduğu orman kuşağıyla olan dokunağın 1987-2000 döneminde arttığını göstermektedir. Edremit Körfezi çevresinde tarım arazilerinde ise daha çok zeytinlik ve meyvelik araziye dönüşüm söz konusudur. Tarım arazilerinden olan bu dönüşümde özellikle narenciye dikimleri etkili olmuştur. Yine tarım arazilerinden 2010 yılında da devam eden

inşa faaliyetlerinin olduğu görülmektedir. Bu dönüşüm, 2000-2010 döneminde 1987-2000 döneminden fazla olmuştur. Diğer yandan görüntü incelemeleri, Edremit Ovasında 1987 yıllarında genellikle tarımsal faaliyetlerin yapıldığı, fakat 2010 yılında ova tabanları üzerinde zeytinlik-meyveliklerin oluşturulduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 2. 1987-2000, 2000-2010 ve 1987-2010 dönemlerinde arazi kullanımı ve arazi örtüsünde değişimin yönü (%).

Değişimin yönü	1987-2000	2000-2010	1987-2010
Hep Orman ve Fundalık Arazi	84,6	82,8	77,4
Orman-Çalılık Arazi İken Zeytinlik ve Meyvelik Arazi Olan	6,7	7,7	9,5
Orman-Çalılık Arazi İken Çıplak Toprak ilâ Taş Yüzeyi Olan	8,0	9,0	11,9
Orman-Çalılık Arazi İken İnşa Edilmiş Arazi Olan	0,6	0,4	1,1
Hep Zeytinlik ve Meyvelik Arazi	83,4	94,3	88,0
Zeytinlik ve Meyvelik Arazi İken İnşa Edilmiş Arazi Olan	16,6	5,7	12,0
Hep Tarım Arazisi	76,3	54,9	56,9
Tarım Arazisi iken Zeytinlik ve Meyvelik Olan	19,8	33,3	33,2
Tarım Arazisi iken İnşa Edilmiş Arazi Olan	3,9	11,8	9,9
Hep Çıplak Toprak Yüzeyi	62,1	55,4	48,1
Çıplak Toprak ilâ Taş Yüzeyi iken Zeytinlik ve Meyvelik Olan	24,8	37,7	36,7
Çıplak Toprak ilâ Taş Yüzeyi iken İnşa Edilmiş Arazi Olan	13,0	6,8	15,1

Şekil 3. 1987-2000, 2000-2010 ve 1987-2010 dönemlerindeki değişim yönü.

3.2. Peyzaj Paterni:

1987, 2000 ve 2010 yıllarına ait farklı paten göstergeleri hesaplanarak habitat özellikleri ve değişimleri ile ilgili bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Analiz sonuçları Çizelge 3 ve 4 te gösterilmiştir.

Buna göre çalışma alanındaki PLAND değerlendirildiğinde, bütün yıllarda orman-çalılık arazinin oranının yüksek olduğu görülmektedir (Çizelge 3). Baskın sınıf olmakla birlikte bu sınıfın genel peyzaj içindeki oranı zaman içinde azalma göstermiştir. Peyzaj genelinde PLAND daki en belirgin artış ise inşa edilmiş yüzeylerde gözlenmiştir.

Çizelge 3. 1987, 2000 ve 2010 yıllarına ait sınıf düzeyinde patern göstergeleri. 1: Orman ve Çalılık Arazi, 2: Zeytinlik ve Meyvelik, 3: Tarım Arazisi, 4: Çıplak Taş ve Toprak Yüzeyi, 5: İnşa Edilmiş Arazi

AKAÖ	SINIF METRİKLERİ											
	PLAND	NP	PD	LPI	ED	TE	SHAPE_M	SHAPE_A	ENN_M	TECI	ECON_M	IJI
	(%)	(#)	(#/100ha)	(%)	(m/ha)	(m)	(#)	(#)	(m)	(%)	(%)	(%)
1987 Yılı												
1	42,34	768	0,57	14,68	10,98	1479930	1,29	7,64	195,73	72,67	66,91	57,29
2	31,1	1057	0,78	9,39	15,33	2066790	1,29	13,58	137,74	72,07	73,52	75,95
3	5,26	457	0,34	1,43	4,45	600570	1,24	6,96	276,74	65,34	65,93	68,39
4	20,06	1548	1,15	0,88	17,01	2293680	1,34	4,23	155,89	94,51	95,5	82,38
5	1,24	259	0,19	0,13	1,42	191190	1,23	2,3	389,26	58,15	60,9	54,19
2000 Yılı												
1	39,71	481	0,36	16,07	8,44	1138470	1,27	7,99	272,28	71,23	69,14	61,07
2	29,76	660	0,49	6,9	13,91	1875990	1,35	9,47	207,75	76,78	71,61	81,19
3	5,09	346	0,26	1,45	3,92	527910	1,28	6,34	359,65	72,33	72,32	80,36
4	19,65	1136	0,84	0,93	14,92	2011140	1,35	3,3	201,36	93,46	93,33	84,47
5	5,8	308	0,23	0,47	3,21	432150	1,29	2,37	415,44	70,37	74,84	87,35
2010 Yılı												
1	34,68	287	0,21	14,67	5,56	749610	1,27	6,13	308,02	73,45	71,11	64,62
2	37,44	458	0,34	12,7	12,04	1622580	1,29	13,05	210,83	78,71	75,3	85,02
3	4,17	447	0,33	0,6	3,93	529590	1,25	3,36	374,91	68,49	67	78,64
4	16,45	1071	0,79	0,44	13,16	1773660	1,36	2,82	202,28	91,62	90,97	87,11
5	7,26	361	0,27	0,52	3,81	513180	1,26	2,61	343,15	71,48	76,96	77,34

Çizelge 4. 1987, 2000 ve 2010 yılları peyzaj düzeyinde patern göstergeleri.

Yıllar	PEYZAJ İNDEKSLERİ													
	NP	PD	LPI	TE	ED	CWED	TECI	ECON_M	SHAPE_M	SHAPE_A	ENN_M	CONIAG	IJI	SIEI
	(#)	(#/100ha)	(%)	(m)	(m/ha)	(m/ha)	(%)	(%)	(#)	(#)	(m)	(%)	(%)	(#)
1987	4089,00	3,03	14,68	3316080	24,60	20,15	72,45	78,96	1,30	8,70	186,97	51,19	73,81	0,85
2000	2931,00	2,17	16,07	2992830	22,20	18,59	73,14	80,05	1,32	7,10	255,62	48,50	80,32	0,89
2010	2624,00	1,95	14,67	2594310	19,24	16,27	72,26	80,05	1,30	7,81	264,13	49,79	82,81	0,88

Peyzajda parçalılığı ve değişimi göstermek amacıyla ünite yoğunluğu, büyüklüğü ve değişkenliği metrikleri, kullanılmıştır. Bu metriklerden NP ve PD incelediğinde dönemsel

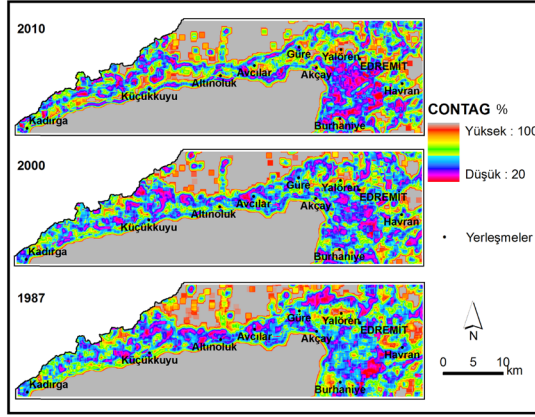
farklılıkların olduğu görülmektedir (Çizelge 3). Genellikle inşa edilmiş araziler hariç diğerlerinde NP azalma eğilimi görülmektedir. Ekili tarım alanlarındaki NP da 1987-2000 döneminde düşme; daha sonra ise artış tespit edilmiştir. Genel peyzaj düzeyinde çalışma alanı incelendiğinde de NP azalmıştır (Çizelge 4). Ancak burada önemli olan bir diğer unsur ise en büyük habitatın özelliğidir. Bu kapsamda LPI peyzaj parçalılığını gösteren etkili metriklerden biridir. Lavers ve Haines-Young (1993)'a göre büyük üniteler daha fazla tür bulundurmaktadır. Peyzajın %14-16 sını tek bir üniteyle kaplıdır (Çizelge 4). Bu ünite incelenen bütün dönemlerde orman-çalılık yüzeyine aittir. Zeytinlik-meyvelik arazide en büyük ünitenin peyzaj içindeki oranı 1987-2000 döneminde düşerken; 2000 döneminde artma göstermiştir.

Peyzaj parçalılığının bir diğer göstergesi olan kenar metriklerinden ED ve TE hesaplanmıştır. Sonuçlar göstermektedir ki inşa edilmiş araziler dışındaki sınıflarda kenar yoğunluğu azalmıştır. Üniteler ve komşuları arasındaki kontrast da ekolojik açıdan önemli bir diğer metriktir (Forman ve Godron, 1986). Çünkü peyzajdaki izolasyon bir ekolojik bölge ile diğeri ile bağlarının azaldığını göstermektedir. Arazi kullanımı sınıflarından ormanlık-çalılık alanlar ve zeytinlik-meyvelik alanlarda kıyı kontrast indeksleri zaman içerisinde çok büyük artış göstermemekle birlikte %2-3 artış göstermiştir. Oysaki ED ve TE söz konusu dönem içinde azalmıştır. Bu azalmaya rağmen kenar kontrastı artmıştır. En büyük kontrast artışı ise inşa edilmiş arazilerde olmuştur (ECON-M ve TECI). Ancak bu arazi kullanımı sınıfında TE ve ED artış eğilimindedir. Bu da inşa edilmiş arazilerde kontrast artışının normal kabul edilebileceğini göstermektedir. Genel peyzaj düzeyinde ise TE ve ED düşüş göstermiştir (Çizelge 4). Bu sonucu CWED, TECI ve ECON_M da desteklemektedir. Bu göstergelerde yaklaşık olarak %2 lik bir değişiklik vardır. Ancak üç dönemde de peyzaj içindeki kıyı kontrastı %70 in üzerinde olması oldukça yüksek kontrastın olduğunu göstermektedir.

Peyzaj düzenini ortaya koyabilmek amacıyla şekil metrikleri hesaplanmıştır (Milne, 1988). SHAPE_M ve SHAPE_A metriklerinin 1'den büyük olması, şekilsel olarak ünitelerin düzenli yuvarlak ya da kare şekle sahip olmadığını göstermektedir. Diğer yandan alan ağırlıklı şekil indeksinin ortalama şekil indekslerinden büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu en büyük ünitenin diğerlerinden daha düzensiz şekle sahip olduğunu ve parçalılığının fazla olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Genel peyzaj düzeyinde ise şekil metriklerinde çok belirgin bir değişikliğin olmadığı tespit edilmiştir (Çizelge 4).

ENN_M, bir ünitenin kendi özelliklerine sahip diğer ünitelerden olan uzaklığını (izolasyonu) gösteren bir göstergedir. Özellikle bitki ve hayvan yaşamı açısından önemli olan ve çalışma alanında insan etkileşiminden en çok etkilenen AKAÖ sınıfları olan orman-çalılık, zeytinlik-meyvelik ve tarım arazilerinde en

yakın komşunun ortalama mesafesi artış eğilimindedir. IJI ve SIEI indekslerin sonuçları bütün sınıfların genel peyzaja saçıldığını göstermiştir (>70). CONTAG ın 1987 de, 2010 yılına göre daha yüksek olması peyzajda artan düzensizlikler olduğunu göstermektedir (Çizelge 4, Şekil 4).

Şekil 4. 1987, 2000 ve 2010 da peyzaj genelindeki CONTAG haritası

Şekil 4 incelendiğinde CONTAG değerinin peyzaj genelinde %0 ile %100 arasında değiştiği görülmektedir. %100 olduğu yerler sadece bir üniteden oluşan peyzajı; yüksek değer aldığı yerler birkaç büyük bitişik üniteden oluşan peyzajı; düşük değer aldığı yerler birçok küçük üniteden oluşan peyzajı, %0 olduğu yerler ise peyzajdaki bütün ünitelerin farklı olduğu peyzajı göstermektedir (O'Neil vd., 1988). CONTAG doğal olarak bir tek sınıftan oluşan ve bu sınıfın yeknesak olduğu deniz ve Kazdağları'nın yüksek kısımlarında %100 dür. CONTAG Küçükkkuyu-Akçay arasındaki yamaçlarda, Edremit Ovası ve Havran-Burhaniye arasında düşük değer almıştır.

4. Tartışma ve Sonuç

Edremit Körfezi'ni kuzeyinde peyzaj değişimi ile parçalılığını nicel olarak göstermek amacıyla uydu görüntüleri ve farklı peyzaj patern göstergelerinden yararlanılmıştır. Çalışma alanında uzaktan algılama ve peyzaj ekolojisi teknikleri, peyzaj paternindeki ekolojik süreçleri anlamada önemli sonuçlar vermiştir. Bu kapsamda peyzaj patern metrikleri, sınıf ve peyzaj düzeyinde test edilmiştir.

Hızlı gelişen turizm ve buna bağlı olarak inşa alanlarının genişlemesi iki yönlü kaynak tahribatına neden olmuş; bir yandan Edremit ovasındaki ekili ve yamaçlardaki dikili tarım arazileri etkilemiş, diğer yandan ise kırsal nüfusun gelir arayışına bağlı olarak yeni zeytinlik alanların oluşturulması nedeniyle yükseklerdeki ormanlık araziye etkilemiştir.

Sadece yükseklerde ki orman arazisi değil Edremit Ovasındaki tarım alanları da zeytinliklere dönüştürülmeye başlanmıştır. Bu nedenle zeytinlik ve meyveliklerin peyzaj içindeki oranı 1987-2000 döneminde düşerken, 2010 dönemine tekrar artmıştır. Benzer sonuç Kocadağlı (2009) ile İrtem ve Karaman (2004) tarafından da tespit edilmiştir. Kent sel gelişiminin hem tarım alanları hem de orman alanlarında meydana gelmesi ciddi bir kaynak tahribatının göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Alphan, 2006). Ancak bu genişlemeye rağmen zeytinliklerin sürdürülebilir kullanıldığı söylenilemez. Çünkü bölgede zeytinlikler hala zeytinlik içi çeşitliliğin azalması, marjinal zeytin yetiştirilen toprakların terk edilmesi, kentleşme, eski bahçe alanlarının farklı amaçlarla kullanımı da dahil olmak üzere birçok faktör tarafından tehdit edilmektedir. Bu stres kaynakları Migliorini (2011) nın da belirttiği gibi zeytinliklerin korunması ve sürdürülebilir kullanımı açısından önemlidir.

Baskın arazi örtüsü sınıfı ormanlık arazi olmakla birlikte genel peyzaj içindeki oranı zaman içinde bu iki yönlü tahribin bir sonucu olarak azalmıştır. Bu azalışta özellikle zeytinliklerin arasında yer alan orman ünitelerinin zaman içinde yok edilmesinin etkisi büyüktür (Foto 1). Nitekim Foto 1 de görüldüğü gibi hala tek tek *Pinus brutia* Ten. ormanlarına ait ağaçlar zeytinliklerin içinde varlıklarını korumuştur. Bu kalıt ağaçlar orman habitatındaki kayıplara kanıt olmaları bakımından ekolojik öneme sahiptirler. Diğer taraftan en büyük üniteyi de oluşturan Kazdağları'ndaki orman arazisindeki koruma faaliyetleri de ünite sayısının düşmesine neden olmuştur. Nitekim Kazdağları Milli Parkı'nın büyük kısmı çalışma alanı içinde kalmaktadır (Tağıl, 2006). İşte bu değişim ormanlık-çalılık arazilerde parçalılığı azaltmıştır. Ormanlık alanlardaki bu değişime karşın hızlı kentleşme ve parça parça yapılan ikincil konutların bir sonucu olarak inşa edilmiş arazilerde ünite sayısı ve yoğunluğu artmıştır (Foto 2). Zeytinlik-meyveliklere ait ünitelerin sayılarının arazi genelinde azalması ise peyzaj içindeki oranı dikkate alındığında parçalanmanın etkisiyle ünite kayıplarının meydana geldiğinin bir diğer kanıtıdır. Zeytinliklere ait ünitelerdeki azalış fragmantasyonun azalması şeklinde yorumlanmamalıdır. Ekili tarım alanlarındaki ünite sayısının 1987-2000 döneminde düşmesindeyse 1987'se ovada kötü drenaj şartları nedeniyle parçalı olarak yapılan tarımsal faaliyetlerin ortaya çıkardığı ünitelerin, drenaj şartlarının iyileştirilmesiyle, birleşmesi etkilidir. Ancak daha sonraki dönemde tekrar artmış olmasında ise Edremit ovası dışındaki alanlarda yeni tarım alanlarının elde edilmesinin etkili olduğu hipotez edilmektedir.

Özellikle odunsu türlerin hâkim olduğu arazilerde parçalılığın artması ve hatta ünite kayıplarının meydana gelmesi, başta kuşlar olmak üzere birçok vahşi yaşam türleri için tehlike oluşturmaktadır (Johnson ve Schwartz, 1993). Gerçekleşen ünite kayıpları izolasyonu artırmakta bu da, iki alan arasındaki vahşi yaşamdaki hareketliliği de azaltmaktadır. Fahrig (1997) e göre geriye kalan habitatlarda parçalılıktan ziyade kayıplar ya da değişiklikler,

türlerin yok olması üzerinde baskın etkiye sahiptir. Çalışma alanında da mevcut fauna türlerinde kayıplar yaşanmış olabilir. Bu konuyla ilgili yapılmış çalışma bulunmamaktadır.

Foto 1. Zeytinli yakınlarında zeytinlikler ve kızılçam (*Pinus brutia* Ten.) ağaçları

Foto 2. Küçükkuşyay Çevresinde Zeytinliklerdeki parçalanmadan görüntü

Peyzaj genelinde en büyük ünitenin oranının düşük olması; dolayısı ile peyzajı homojen yapacak kadar büyük olmaması ve kıyı yoğunluğu ile kıyı uzunluğu düşerken kontrastın artması çalışma alanının homojen olmadığını ve heterojen yapısının arttığını göstermektedir. En büyük ünitenin peyzaj içindeki oranının belirgin bir değişiklik gözlenmemesine rağmen, kıyı yoğunluğu ve uzunluğunun azalması bölgede hızlı bir değişimin olduğunu ve bu değişimin sonucunda bazı ünitelerin ortadan kalktığını göstermektedir. Kıyı yoğunluğu türlerin merkezîyetçilik özelliği üzerinde etkilidir; bazı türler kenarda bazı türler ise merkezde yaşamlarını sürdürmektedir (McGarigal ve Marks, 1995). Bu kapsamda çalışma alanındaki canlı türlerinin daha çok kenar habitatları sevenler olduğu söylenilebilir. Çalışma alanında zaten küçük alanlardan oluşan habitatlarda kenar yoğunluğunun azalması, kenar yaşam koşullarına uyum sağlamış türlerin de yok oluşuna neden olabileceği hipotezini ortaya koymaktadır. Çalışma alanında habitat parçalanması peyzaj genelinde şekilsel düzensizliğe de neden olmuştur. Hatta bu insan etkileşimiyle Edremit Körfezi'nin

kuzeyinde bitki ve hayvan yaşamı açısından önemli olan büyük habitatin habitat kalitesinin bozulduğunu ortaya koymaktadır (McGarigal ve Marks, 1995).

Birçok küçük habitattan oluşan alanlar genelde körfezin kuzeyinde Kazdağları'nın alçak yamaçları ve Edremit Ovasıdır (CONTAG=0, Şekil 5). Zaman içinde sadece insanın etkisiyle parçalanmanın yoğunlaştığı bölgeler değişmiştir. Şöyle ki, 1987 yılında Küçükkkuyu-Akçay arasındaki tüm yamaçlarda ve Havran-Burhaniye arası parçalanmanın ve dolayısıyla peyzaj değişiminin yüksek olduğu bölgedir. Bu dönem tahribin geniş alanlı olması ile dikkati çekmektedir. 2000 yılında ise Edremit Ovasında ve Kazdağları yamaçlarının yüksek kesimlerinde insanın peyzaj üzerine baskısı artmıştır. Nitekim bu dönem ovanın yoğun şekilde tarıma açıldığı dönemdir. 2010 a gelindiğinde ise Edremit Ovasında insanın peyzaj üzerin baskısının hala devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde körfezin kuzeyinde iki kuşak dikkati çekmektedir. Bunun biri deniz kıyıları ikinci konutlar nedeniyle yapılanmanın yüksek olduğu kesim. Bir diğeri ise zeytinliklerin üst kuşağı yani orman sınırındır. Bu kesimde ise yeni zeytinliklerin oluşturulması söz konusudur ve tahrip yüksektir. Şekil 5 da gözlenen bu iki kuşak çalışma alanında insan baskısı altında olan iki sıcak noktadır (Hot points) ve arazi planlayıcıları tarafından dikkate alınmalıdır.

Kısaca yapılan peyzaj patern metrikleri, arazi kullanımı-arazi örtüsü bakımından Edremit Körfezi'ni kuzeyinde heterojen peyzaj mozağinin varlığını; hatta bitki örtüsüne bağlı habitatlarda kayıplarının yaşandığını; aynı özellikteki habitatların arasındaki komşuluk ilişkisinin azaldığını göstermiştir. Edremit Körfezi kuzeyinde artan parçalanma ve izolasyon nedeniyle bazı türlerin yaşam ortamlarının tehlike altına girdiği ve habitat kalitesinin azaldığı şeklinde hipotez edilebilir. Sonuçlar, çalışma alanının, son yıllarda dikkati çeken nüfus ve arazi örtüsü arasındaki karmaşık ilişkinin yaşandığı küresel problemin bir parçası olduğunu göstermektedir (Riebsame vd., 1994). Bölgede insanların bitki örtüsü üzerine etkisi, Akdeniz ülkelerinde de benzer sonuçları ortaya koymuştur (Naveh ve Dan 1973, Tzanopoulos vd., 2005). Zeytinlik alanlardaki dönüşümün aynısı Edremit Körfezinin karşısındaki Levos (Midilli) adasında da gözlenmektedir. Lesvos adasında da turizm aktivitelerinin artması *Olea europaea subsp. Europaea* dikili arazilerde kayıplara neden olmuştur (Loumou vd., 2000). Hurley ve Arı (2011) anketlerle yapmış oldukları arazi çalışmalarında, bölgede yol genişletme ve hızlı konut yapımı dâhil olmak üzere hızlı kalkınmanın dramatik çevresel değişikliklere yol açtığını vurgulayarak çalışmayla aynı sonuçları sözle elde etmişlerdir.

Çalışma alanında peyzaj göstergeleri, peyzajdaki parçalılığı ölçmede ve arazi kullanımı-arazi örtüsünde gerçekleşen değişimin şiddetini göstermede başarılı olmuştur. Bu, coğrafi bilgi sistemleri, uzaktan algılama ve peyzaj ekolojisinin peyzajın sürdürülebilirliğinde ve geleceğe yönelik planlamalarda destekleyici araçları olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmada geçmişe ilişkin fauna ve flora kayıtları bulunmadığından peyzaj patern değişimine bağlı olarak izolasyonun artması, homojenliğin azalmasının ve dolayısı ile habitat kalitesinde meydana gelen değişimin türler üzerindeki etkisi araştırılmamıştır. Ayrıca peyzaj göstergeleri, sınıflandırma detayına hasastır (Turner vd., 2001) Bu nedenle burada incelenen çalışma alanında farklı sınıflandırma kriteri kullanılırsa sonuçlar da değişebilecektir.

5.Referanslar

- Alphan, H. (2006) "Ekosistem Dinamiklerinin İzlenmesine Bir Araç Olarak Peyzaj Değişimlerinin Analizi", *Ekoloji* 15 (58): 8-15.
- Bastian, O. (2001) "Landscape ecology: towards a unified discipline?", *Landscape Ecology* 16: 757-766.
- Coppedge, B.R.; Engle, D.M.; Fuhlendorf, S.D.; Masters, R.E.; Gregory, M.S. (2001) "Landscape cover type and pattern dynamics in fragmented southern Great Plains grasslands", *Landscape Ecology* 16 (8): 677-690.
- Crews-Meyer, K.A. (2001) "Assessing landscape change and population-environment interactions via panel analysis", *Geocarto International* 16 (4): 69-79.
- Dilek, F.E.; Uzun, O. (2007) "Düzce Asarsuyu Havzasında Peyzaj Değişimi", *Ekoloji Dergisi* 17 (65): 36-44.
- Fahrig, L. (1997) "Relative affects of habitat loss and fragmentation on population extinction", *Journal of Wildlife Management* 61(3): 603-610.
- Forman, R.T.T.; Godron, M. (1986) *Landscape Ecology*. John Wiley and Sons, Inc., New York.
- Groom, G.; Mucher, C.A.; Ihse, M.; Wrba, T. (2006) "Remote sensing in landscape ecology: experiences and perspectives in a European context", *Landscape Ecology* 21: 391-408.
- Harper, K.A.; MacDonald, S.E.; Burton, P.J.; Chen, J.; Brososfske, K.D.; Saunders, S.C.; Euskirchen, E.S.; Roberts, D.; Jaiteh, M.S.; Esseen, P. (2005) "Edge influence on forest structure and composition in fragmented landscapes", *Conservation Biology* 19(3): 1-15.
- Hitchings, S.P.; Beebe, T.J.C. (1998) "Loss of genetic diversity and fitness in Common Toad (*Bufo bufo*) populations isolated by inimical habitat", *J Evol Biol* 11: 269-283.
- Hurley, P.T.; Ari, Y. (2011) "Mining (Dis)amenity: the political ecology of mining opposition in the Kaz (İda) Mountain region of western Turkey", *Development and Change* 42 (6): 1393-1415.
- İrtem, E.; Karaman, E. (2004) "Edremit Küçükkuşu arasındaki turizm faaliyetlerinin kıyı alanlarına etkisi ve önerilen yönetim programı", *İTÜ Mühendislik Dergisi* 3 (1): 3-14
- İrtem, E.; Kabdaşlı, S.; Azber, N. (2005) "Coastal zone problems and environmental strategies to be implemented at Edremit Bay, Turkey", *Environmental Management* 36 (1): 37-47.
- Jensen, J.R. (2000) *Remote Sensing of the Environment an Earth Resource Perspective*. Prentice Hall Series in Geographic Information Science, Upper Saddle River, New Jersey.
- Johnson, D.H.; Schwartz, M.D. (1993) "The conservation reserve program and grassland birds", *Conservation Biology* 7: 934-937.
- Kocadağlı, A.Y. (2009) "Türkiye'de zeytinçilik faaliyetlerinde Edremit Körfezi kıyılarının önemi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi* 19 : 28-58.
- Lavers, C.; Haines-Young, R. (1993) "Equilibrium Landscapes and Their Aftermath: Spatial Heterogeneity and the Role of New Technology", In: Haines-Young R, Green D, Cousins S (eds.), *Landscape Ecology and Geographic Information System*, London: 57-74.
- Lo Gullo, A.M.; Salleo, S. (1988) "Different strategies of drought resistance in three Mediterranean sclerophyllous trees growing in the same environmental conditions", *New Phytol.* 108: 267-276.
- Loumou, A.; Giourga, C.H.; Dimitrakopoulos, P.; Koukoulas, S. (2000) "Tourism contribution to agro-ecosystems conservation; the case of Lesbos island, Greece", *Environmental Management* 26(4): 363-370.
- Marsh, G.P. (1864) *Man and Nature: or Physical Geography as Modified by Human Action*. Harvard University Press, Cambridge.
- McGarigal, K.; Marks, B.J. (1995) FRAGSTATS: *Spatial Pattern Analysis Program for Quantifying Landscape Structure*. Department of Agriculture Forest Service, General Technical Report, PNW-GTR-351, Portland, Oregon.

- McGarigal, K.; Cushman, S.A. (2002) "Comparative evaluation of experimental approaches to the study of habitat fragmentation effects", *Ecological Applications* 12(2): 335-345.
- Messina, J.P.; Crews-Meyer, K.A.; Walsh, S.J. (2000) "Scale Dependent Pattern Metrics and Panel Data Analysis as Applied in a Multiphase Hybrid Land Cover Classification Scheme", In: *Proceedings of the American Society of Photogrammetry and Remote Sensing*, ASPRS Conference in 2000, Miami, FL, USA.
- Migliorini, P. (2011) "Development of Organic Olive Cultivation and Its Importance for the Sustainability in the Mediterranean" In: Migliorini, Paola; Minotou, Charikleia; Lusic, Drazen; Hashem, Yousry and Martinis, Aristotelis (Eds.) *Book of abstract. International Conference on Organic Agriculture and Agro-Eco Tourism in the Mediterranean*, DIO.
- Milne, B.T. (1988) "Measuring the fractal geometry of landscapes", *Applied Mathematics and Computation*, 27: 67-79.
- Milne, B.T. (1991) "Lessons From Applying Fractal Models to Landscape Patterns", *Quantitative Methods in Landscape Ecology*. (eds. M.G. Turner & R.H. Gardner). New York, Springer-Verlag: 199-235.
- Myers, N.; Mittermeier, R.A.; Mittermeier, C.G.; da Fonseca, G.A.B.; Kent, J. (2000) "Biodiversity hotspots for conservation priorities", *Nature* 403: 853-858.
- Naveh, Z.; Dan, J. (1973) *The Human Degradation of Mediterranean Landscapes in Israel*. In: Castri F, Mooney HA (eds.), *Mediterranean-Type Ecosystems, Origin and Structure*, Springer-Verlag, New York: 370- 390.
- Newton, A.C.; Hill, R.A.; Echeverria, C.; Golicher, D.; Rey Benayas, J.M.; Cayuela, L.; Hinsley, S.A. (2009) "Remote sensing and the future of landscape ecology", *Progress in Physical Geography* 33: 528-546.
- Primack, R.B. (1998) *Essentials of Conservation Biology. Second Edition*, Sinauer Associates, Inc. Sunderland, Massachusetts.
- Riebsame, W.E.; Meyer, W.B.; Turner, B.L. (1994) "Modeling land-use and cover as part of global environmental change", *Climate Change* 28: 45.
- Stanners, D.; Bourdeau, P. (eds.) (1995) *Europe's environment: the Dobbris assessment*. European Environment Agency, Luxembourg. Environmental Assessment Report no. 1. [http://reports.eea.eu.int/92-826-5409-5/en/tab_content_RLR].
- Tağlı, Ş. (2006) "Peyzaj Patern Metrikleriyle Balıkesir Ovası ve Yakınında habitat parçacılığında ve kalitesinde meydana gelen değişim (1975-2000)", *Ekoloji Dergisi* 15 (60): 24-36.
- Thomas, W.L. (1956) *Man's Role in Changing the Face of the Earth*. University of Chicago Press, Chicago.
- Turner, M.G.; Ruscher, C.L. (1988) Changes in the spatial patterns of lands use in Georgia. *Landscape Ecology* 1: 241-251.
- Turner, M.G. (1989) "Landscape ecology: The effect on pattern on process", *Annual Review of Ecology and Systematics* 20: 171-197
- Turner, M.G.; Gardner, R.H.; O'Neill, R.V. (2001) *Landscape Ecology in Theory and Practice: Pattern and Process*. Springer- Verlag, New York.
- Tzanopoulos, J.; Mitchley, J.; Pantis, J. (2005) "Modeling the effects of human activity on the vegetation of a north-east Mediterranean island", *Applied Vegetation Science* 8: 27-38.
- UNEP. (1989) *State of the Mediterranean Marine Environment*. MAP Technical Report Series 28, Athens, Greece.
- Wickware, G.M.; Howarth, P.J. (1981) "Change detection in the Peace-Athabasca Delta using digital landsat data", *Remote Sensing of Environment* 11: 9-25.
- Wiens, J.A.; Moss, M.R. (1999) "Issues in Landscape ecology" *International Association for Landscape Ecology fifth world congress*, Snowmass Village, Colorado, USA, 1999. International Association for Landscape Ecology, Guelph.
- Wilcox, B.A.; Murphy, D.D. (1985) "Conservation strategy: The effects of fragmentation on extinction", *American Naturalist* 125: 879-887.

**BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ NECATİBEY EĞİTİM
FAKÜLTESİ İNGİLİZCE ÖĞRETMENLİĞİ ANABİLİM
DALI ÖĞRENCİLERİNİN
ÖĞRENEN ÖZERKLİĞİ KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ**

[*]Kemal Oğuz ER

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Anabilim Dalı öğrencilerinin öğrenen özerkliği konusundaki görüşlerini çeşitli değişkenler açısından belirlemektir. Araştırma, Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Bölümü İngilizce Öğretmenliği Anabilim Dalında öğrenim gören 252 öğretmen adayının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Veriler, Sabancı (2007) tarafından Camilleri'nin 1999 yılında geliştirdiği "Learner Autonomy: The Teachers' Views" adlı ölçeğinden adapte edilen "Öğrenen Özerkliği Anketi" aracılığıyla toplanmıştır. Öğretmen adaylarının öğrenen özerkliği hakkındaki görüşlerine ait bulgular frekans analizi tekniği ve yüzde dağılım oranları hesaplanıp yorumlanmıştır. Ayrıca öğretmen adaylarının öğrenim türleri ve cinsiyetlerine göre birbirleri arasında karşılaştırılması için parametrik analiz teknikleri arasında yer alan **t-testi** (independent-samples t-test) kullanılmıştır.

Çalışmada, çalışmaya katılan öğretmen adaylarının çoğunluğunun kendi öğrenme yöntemlerini belirleme, sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavrama, grupla veya bireysel çalışmanın belirlenmesi, ders içeriğinin belirlenmesi, kendini değerlendirme ve ders amaçlarının belirlenmesi konularında öğrenen özerkliğinin teşvik edilmesinin uygun olduğu görüşünde olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Öğrenen özerkliği, yabancı dil öğretimi, öğretmen adayları

* Yardımcı Doçent Doktor.,Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi

ELT Learners' Views on LearnerAutonomy at BalıkesirUniversity Necatibey Education Faculty

ABSTRACT

The general purpose of this study is to find out the students' views on learner autonomy in terms of various variables at English Language Teaching Department of Balıkesir University Necatibey Education Faculty. This study was conducted with 252 students of the English Language Teaching Department as preservice teachers at Balıkesir University Necatibey Education Faculty. The data was collected through the scale adapted by Sabancı (2007) from "Learner Autonomy: The Teachers' Views" which was developed by Camirelli in 1999. The findings based on preservice teachers' views were analyzed by calculating frequencies and percentages. Besides, for the comparison of preservice teachers' learning type and gender among each other, the independent-sample t-test taking part in parametric analysis techniques was used. This study revealed that the majority of the preservice teachers participated in the study had the opinion that it was appropriate to foster learner autonomy in terms of these aspects; finding out their own learning methods, formulating their own explanations, interaction pattern, course content, self-assessment and course objectives.

Key Words: Learner autonomy, teaching foreign language, preservice teachers.

1.GİRİŞ

Özerklik kavramı, dil öğretimi alanına ilk kez, Avrupa Konseyi'nin 1971 yılında yayımlanan Modern Diller Projesi ile girdi. Bu projenin sonuçlarından biri Fransa'da Nancy Üniversitesi'nde CRAPEL'in (Centre de Recherches et d'Applications en Langues –Dil Araştırma ve Uygulama Merkezi) kurulmasıydı. Bu merkez, hızlı bir şekilde alandaki araştırma ve uygulamaların merkezi oldu. CRAPEL'in kurucusu, Yves Chalon, dil öğreniminde özerkliğin babası olarak düşünülür. Chalon, 1972'de erken yaşta ölümüyle CRAPEL'in başkanlığı, halen özerklik alanında önde gelen isimlerden biri olan Henri Holec'e geçmiştir. Holec'in 1981 yılında Avrupa Konseyi'ne sunduğu proje raporu dil öğreniminde özerklik konusunda ilk dokümandır. CRAPEL'de yayımlanan "Melanges Pédagogiques" dergisi de 1970'lerden günümüze kadar özerklik konusunda araştırmaların yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır (Benson, 2001, s.8).

Holec, öğrenen özerkliğini ana hatlarıyla “öğrenenin kendi öğrenme sorumluluğunu alma becerisi” olarak tanımlar (1981, 3; Akt; Sert, 2007). Holec (1981) bu tanımını şu şekilde detaylandırır:

Kişinin, kendi öğrenme sorumluluğunu alması; öğrenmenin tüm yönleriyle ilgili kararları alma sorumluluğuna sahip olmasıdır. Örneğin; amaçları belirleme, içerik ve süreci tanımlama, kullanılacak metod ve teknikleri seçme, uygun bir şekilde konuşma (ritim, zaman, yer gibi) için edinim yöntemi izleme, ne edinildiğini değerlendirme gibi. Özerk öğrenen, katıldığı ya da katılmak istediği öğrenmeyle ilgili bütün bu kararları kendi başına alma becerisine sahiptir (Akt; Benson, 2001, s.48).

Öğrenen özerkliği, dil öğretiminde önde gelen unsurlardan biridir. Özerklik, etkin öğrenmenin ön koşuludur. Öğrenciler özerkliklerini geliştirmeyi başardıklarında sadece daha iyi öğrenen değil; aynı zamanda yaşadıkları toplumun daha sorumlu ve eleştirel üyeleri olurlar (Benson, 2001,s.1).Öğrenen özerkliği, açık veya bilinçli bir yönelimdir. Neyi, niçin, nasıl öğrenmeye çalışacağımız konusunda fikrimiz olmadıkça kendi öğrenmemizin sorumluluğunu alamayız. Öğrenen, en azından öğrenme sürecine şekil ve yön veren bazı inisiyatifleri almalı; gelişimi denetleme ve hangi öğrenme hedeflerine ulaşıldığını değerlendirme sürecine katılmalıdır (Little ve Dam, 1998).

Pavia (2005, s.9) özerklik kavramını, farklı seviyelerde özgürlük ve kişinin öğrenme sürecinin kontrolünü ortaya koyan, kapasite, beceri, davranış, isteklilik, karar verme, tercih, planlama, hareket ve sınıfın içinde veya dışında ya dil öğrenen ya da iletişim kuran biri olarak değerlendirmeyi içeren karmaşık sosyo-bilişsel bir sistem olarak tanımlar.

Özerkliğin ne demek olduğunu açıklayan yukarıdaki tanımların yanı sıra Little (1990), özerkliğin ne olmadığını şöyle ifade eder:

- Özerklik, kendi başına öğrenme (self-instruction) ile eşanlamlı değildir; başka bir deyişle, özerklik öğretmensiz eğitimle sınırlı değildir.
- Sınıf bağlamında, özerklik öğretmenin sorumluluk almaması anlamına gelmez; öğrenenin yapabildiği en iyi şeylerle ilgilenmesine müsaade etme durumu da değildir.
- Diğer taraftan, özerklik öğretmenlerin öğrenenler için yaptıkları bir şey de değildir; yani, başka bir öğretim metodu değildir.
- Özerklik, tek başına, kolayca tanımlanan bir davranış değildir.
- Özerklik, öğrenenin kazandığı sürekliliği olan bir durum değildir (Little,1990:7, Akt; Benson, 2001, s.48).

- Little'a göre (2006), özerk öğrenenler, motivasyonu yüksek ve yansıtıcı öğrenenlerdir. Onların öğrenmesi verimli ve etkilidir. Özerk öğrenenin verimliliği ve etkililiği, sınıf ortamında edindiği bilgi ve becerilerin, sınıf dışında ortaya çıkan durumlarda uygulayabilirliği anlamına gelir. Sonuç olarak, öğrenen özerkliği, kişinin okul dışı ve gelecek yaşantısı için bu derece önemli bir kavram iken, bu kavramın çoğunlukla yabancı dil alanında yapılan çalışmalarla sınırlanmış olması ve bu konuda yurtiçinde yapılan çalışmaların az olması dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra öğrenen özerkliğinin kazandırılması, kurumsal eğitimle gerçekleşeceğinden gelecek kuşağı yetiştirecek olan öğretmen adaylarının bu konu hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın genel amacı, Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Anabilim Dalı öğrencilerinin öğrenen özerkliği konusundaki görüşlerini çeşitli değişkenler açısından belirlemektir. Bu genel çerçevede aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Öğretmen Adaylarının;

- a. Ders amaçlarının belirlenmesi,
- b. Ders içeriğinin belirlenmesi,
- c. Ders materyallerinin belirlenmesi,
- d. Dersin zamanı, yeri ve hızının belirlenmesi,
- e. Grupla veya bireysel çalışmanın belirlenmesi,
- f. Sınıf yönetimi,
- g. Not tutma,
- h. Ev ödevi,
- i. Ders materyallerinden ne öğrenileceğinin belirlenmesi,
- i. Sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavrama,
- j. Kendi öğrenme yöntemlerini belirleme,

k. Kendini değerlendirme konularına, öğrencilerin hangi boyutta dahil edilmeleri konusundaki görüşleri nelerdir?

1. Öğretmen adaylarının öğrenen özerkliği konusundaki genel görüşleri arasında öğrenim türüne göre farklılık var mıdır?

2. Öğretmen adaylarının öğrenen özerkliği konusundaki genel görüşleri arasında cinsiyete göre bir farklılık var mıdır?

2.YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Modeli

Araştırmada genel tarama modeli seçilmiştir.Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2008, s. 76-79).

2.2 Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Anabilim Dalına devam eden öğretmen adayları oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan öğretmen adaylarından 131’i birinci öğretim, 121’i ise ikinci öğretim öğrencisidir. Bu iki gruba bakıldığında hemen hemen aynı oranda kadın ve erkek öğretmen adaylarının yer aldığı görülmektedir. Birinci öğretimde %73,3 kadın, %26,7 erkek öğretmen adayı, ikinci öğretimde ise %74,4 kadın,%25,6 erkek öğretmen adayı öğrenim görmektedir.

2.3 Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada kullanılan ölçek Sabancı (2007) tarafından Camilleri’nin 1999 yılında geliştirdiği “Learner Autonomy: The Teachers’ Views” adlı ölçeğinden uyarlanmıştır. Ölçek Sabancı tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Anadolu ve Osmangazi Üniversiteleri’nden 5 öğretim elemanı tarafından tekrar İngilizceye çevrilmiştir. Bu çevirilerle orijinal ölçek arasında herhangi bir uyumsuzluk olup olmadığını belirlemek için karşılaştırma yapılmış ve Türkçe versiyonu tekrar gözden geçirilmiştir. Ardından ölçeğin Türkçe versiyonu madde geçerliliği ve açıklığının değerlendirilmesi Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi’ndeki 7 uzman tarafından yapılmıştır. Uzmanların maddelerin içerik geçerliliği, görünüş geçerliliği ve açıklığı ile ilgili değerlendirmeleri ve önerileri dikkate alınarak, ölçek revize edilmiş ve gerekli değişiklikler ve uyarlamalar yapılmıştır. Ayrıca ölçeğin olası uygulama sorunlarını önceden tespit etmek için 5 kişilik bir öğretmen grubuna pilot olarak uygulanmıştır (Sabancı, 2007: 50-54).

Sabancı (2007), bu ölçekle Eskişehir İlindeki İlköğretim ve Ortaöğretim Okullarındaki İngilizce Öğretmenlerinin Öğrenen Özerkliği Konusundaki Görüşlerini almayı amaçlamıştır. Bu nedenle ölçeğin ilk bölümünde yer alan “Kişisel Bilgiler” kısmında sorular öğretmenlerin hizmet yılı, çalıştığı okulu, mezun olduğu üniversiteyi, dersine girdiği sınıfları, daha önce çalıştığı okul türlerini, herhangi bir hizmet-içi eğitim programına katılıp katılmadığını belirlemeye yönelik soruları içermektedir. Bu araştırma ise Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi İngilizce

Öğretmenliği Anabilim Dalı Öğrencilerinin Öğrenen Özerkliği Konusundaki Görüşlerini almayı amaçladığından ölçeğin ilk bölümünde yer alan “Kişisel Bilgiler” kısmı araştırmaya uygun bir şekilde uyarlanmıştır. Bu bölüm, öğrencilerin cinsiyeti, kaçınıcı sınıfta olduğu, öğretim türü, daha önceden öğrenen özerkliği konusunda bilgisi olup olmadığı; bilgisi varsa ne şekilde öğrendiği ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. Diğer bölümdeki sorular aynen uygulanmıştır.

Bu ölçek İngilizce Öğretmen Adaylarının “Öğrenen Özerkliği (Learner Autonomy)” konusundaki görüşleri hakkında bilgi toplamayı amaçlayan Likert tipi beşli derecelendirme ölçeğidir. Araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilirliği 252 öğrenci üzerinde uygulanan maddelerin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach’s Alpha) 0,898 olarak hesaplanmıştır. Bu test için hesaplanan güvenilirlik katsayısı; yüksek derecede güvenilir ($0,80 < \alpha < 1,0$) düzeyde elde edilmiştir (Ural ve Kılıç, 2006, s. 290).

Ölçek, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde cinsiyet, sınıf, öğrenim türü ve öğrenen özerkliği hakkında bilgilerinin olup olmadığını sorgulayan “Kişisel Bilgiler”, ikinci bölümde ise “Öğrenen Özerkliği” hakkında görüşlerin açığa çıkarılması amaçlanan 12 alt bölüm ve toplam 31 madde yer almaktadır. Bu maddeler 5’li likert tipi ölçek şeklinde hazırlanmış ve sırasıyla “Hiç dahil edilmemeli”, “Az dahil edilmeli”, “Kısmen dahil edilmeli”, “Çoğunlukla dahil edilmeli” ve “Tamamen dahil edilmeli” şeklinde ölçeklendirilmiştir. Öğretmen adaylarından her madde için kendi görüşlerini yansıtan bir adet seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Ayrıca ölçeğin sonunda öğretmen adaylarının ölçekte yer alan maddelere verdikleri yanıtları etkileyen ilk beş faktörü yazmaları istenmiştir.

Ölçeğin ikinci kısmında “Öğrenen Özerkliği (Learner Autonomy)” konusunda görüş belirtilebilecek şekilde 31 adet 5’li likert tipi madde yer almaktadır. Bu maddeler, kendi arasında 12 bölümden oluşmakta olup bu bölümler sırasıyla; *ders amaçlarının belirlenmesi; ders içeriğinin belirlenmesi; ders materyallerinin belirlenmesi; dersin zamanı, yeri ve hızının belirlenmesi; grupla veya bireysel çalışmanın belirlenmesi; sınıf yönetimi; not tutma; ev ödevi; ders materyallerinden ne öğrenileceğinin belirlenmesi; sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavrama; kendi öğrenme yöntemlerini belirleme; kendini değerlendirme* şeklindedir. Bu bölümlerde hangi maddelerin yer aldığı Tablo 1’de ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo1. Ölçeğin Yapısı

<i>Bölüm</i>	<i>Bölümün Adı</i>	<i>Alt Başlık</i>
A	Ders amaçlarının belirlenmesi	M1- Yıllık plan M2- Günlük plan
B	Ders içeriğinin belirlenmesi	M3- Konular M4- Aktiviteler
C	Ders materyallerinin belirlenmesi	M5- Ders kitapları M6- İşitsel – görsel materyaller M7- Gerçek nesnelere (realias)
D	Dersin zamanı, yeri ve hızının belirlenmesi	M8- Zaman M9- Yer M10- Hız
E	Grupla veya bireysel çalışmanın belirlenmesi	M11- Bireysel çalışma M12- İkili çalışma M13- Grup çalışması
F	Sınıf yönetimi	M14- Sıraların yerleşimi M15- Oturma düzeni M16- Disiplin kuralları
G	Not tutma	M17- Ödev kontrolü M18- Sınav notları M19- Yoklama
H	Ev ödevi	M20- Miktar M21- Tür M22- Sıklık
I	Ders materyallerinden ne öğrenileceğinin belirlenmesi	M23- Yazılı materyaller M24- İşitsel ve görsel materyaller M25- Gerçek nesnelere (realias)
J	Sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavrama	M26-
K	Kendi öğrenme yöntemlerini belirleme	M27-
L	Kendini değerlendirme	M28- Haftalık M29- Aylık M30- Dönemlik M31- Yıllık

2.4 Verilerin Analizi

Araştırmada yapılan çözümlenmelerde kullanılan analiz teknikleri, kısaca iki bölüm altında açıklanabilir. Birinci bölüm olarak değerlendirilen analizlerde frekans analizi tekniği ve yüzde dağılım oranları hesaplanıp yorumlanmıştır. Bu yöntem, bir araştırmaya veri toplamak için uygulanan ölçeğin değerlendirilmesi çerçevesinde deneklerin bir ya da daha çok değişkene ait değerlerin ya da puanların dağılımına ait özelliklerinin betimlemek amacıyla verileri frekans ve yüzde dağılımı olarak verir(Büyüköztürk, 2008, s.21). Bu doğrultuda ölçekte yer alan maddelerin bölümlerine göre sınıflandırılmış hallerinin ayrı ayrı frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır.

İkinci bölümde ise öğretmen adaylarının öğrenim türleri ve cinsiyetlerine göre birbirleri arasında karşılaştırılması için parametrik analiz teknikleri arasında yer alan t-testi (independent-samples t-test) kullanılmıştır. T-testi, birbirinden bağımsız iki grubun veya örneklemin bağımlı bir değişkene göre ortalamalarını karşılaştırılarak, ortalamalar arasındaki farkın belirli bir güven düzeyinde (%95, %99 gibi) anlamlı (önemli) olup olmadığını test etmek için kullanılan istatistiksel bir tekniktir. Bu test ile bağımsız iki gruba tek test uygulandıktan sonra iki grubun teste ilişkin ortalamaları arasındaki farkın önemli olup olmadığı belirlenir (Ural ve Kılıç, 2006, s.200).

Araştırmada kullanılan ölçeğin ikinci bölümünde yer alan maddelere ilişkin öğretmen adaylarının öğrencilerin ne ölçüde dahil edilmelerine yönelik verdikleri cevapları değerlendirmede kullanılan sayısal verilerle ilgili yorumlamada şöyle bir genellemeye gidilmiştir:

- *Hiç Dahil Edilmemeli ve Az Dahil Edilmeli* cevapları negatif görüş olarak,
- *Tamamen Dahil Edilmeli ve Çoğunlukla Dahil Edilmeli* cevapları pozitif görüş olarak,
- *Kısmen Dahil Edilmeli* cevapları ise öğretmen ve öğrencinin müzakere ve işbirliği içinde olması şeklinde yorumlanmıştır.

Araştırmanın ilk alt problemi olan öğretmen adaylarının öğrenen özerkliği hakkındaki görüşlerine ait verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular, yine bu alt probleme ait boyutlar halinde ele alınmıştır. Her alt boyut, ayrı bir başlıkta incelenmiş ve birbirinden bağımsız olarak analiz edilerek yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

3.1 “Ders Amaçlarının Belirlenmesi” Boyutuna Ait Bulgular

Bu bölümde ilk alt boyut olan “Ders amaçlarının belirlenmesi” ele alınmıştır. Bu bölüm; “Yıllık plan amaçlarının belirlenmesine öğrenciler ne ölçüde dahil edilmeli?” ve “Günlük plan amaçlarının belirlenmesine öğrenciler ne ölçüde dahil edilmeli?” ifadelerini içeren 2 madde içermektedir. Maddelere verilen yanıtlara ait frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo.2. Öğretmen Adaylarının “Ders Amaçlarının Belirlenmesi”Hakkındaki Görüşlerine Ait Frekans Dağılımları

<i>Bölüm A:</i> Ders amaçlarının belirlenmesi		Hiç dahil edilmemeli		Az dahil edilmeli		Kısmen dahil edilmeli		Çoğunlukla dahil edilmeli		Tamamen dahil edilmeli	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
M1	Yıllık Plan	9	3,6	28	11,1	63	25,0	115	45,6	37	14,7
M2	Günlük Plan	7	2,8	18	7,1	50	19,8	120	47,6	57	22,6
Toplam		16	3,2	46	9,1	113	22,4	235	46,6	94	18,6

Ders amaçları ile ilgili maddelerin yer aldığı ilk bölüm ele alındığında, öğretmen adaylarının %46,6’sı “çoğunlukla dahil edilmeli” görüşünderken %18,6’sı ise “tamamen dahil edilmeli” görüşünü savunmuşlardır. Bunun yanı sıra %3,2 oranla “hiç dahil edilmemeli” ve %9,1 oranla da “az dahil edilmeli” görüşü olduğu açığa çıkmıştır. Öğretmen adayları, bu bölüm için toplam %12,3 oranla negatif görüş sunarken, bununla birlikte %65,2 gibi yüksek bir oranla ise pozitif görüş bildirmiştir. Başka bir deyişle öğrencilerin “ders amaçlarının belirlenmesi” aşamasında katkıda bulunması konusu öğretmen adayları tarafından gerekli görülmüştür.

Ayrıca bu bölümün alt boyutları olan yıllık plan ve günlük plan maddeleri de birbirlerine benzer oranlara sahiptir. Genel görüşe paralel bir şekilde bu iki alt

madde için de yüksek oranlı dahil edilmeli görüşü savunulmaktadır. Yıldırım (2005), İngilizce Öğretmenliği Bölümü 1. ve 4. sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışmada 1. sınıf öğrencileri %71,3; 4. sınıf öğrencileri %84,3 oranla ders amaçlarının belirlenmesinde öğretmenin sorumlu olduğunu vurgulamışlardır. Sabancı (2007), yaptığı çalışmada öğretmen görüşlerine başvurmuş ve bu konuda öğretmenlerin %50'si öğrencilerin ders amaçlarının belirlenmesine yüksek oranlı dahil edilmeli görüşünü savunmuştur. Bu çalışmada ise öğretmen adaylarının bu konudaki görüşlerinin %62,2 oranla öğrencilerin dahil edilmesi yönünde olduğu görülmektedir. Bu durumun, öğrenen özerkliği konusunda bilgi ve bilinçlenmenin arttığını ve gelecekte daha çok uygulanabilir olacağını gösterdiği söylenebilir.

3.2. “Ders İçeriğinin Belirlenmesi” Boyutuna Ait Bulgular

Bu bölüm, öğrenciler “Konuların belirlenmesine ne ölçüde dahil edilmeli?” ve “Aktivitelerin belirlenmesine ne ölçüde dahil edilmeli?” ifadelerini içeren 2 maddeden oluşmaktadır. Maddelere verilen yanıtlara ait frekans ve yüzde dağılımlar Tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3. Öğretmen Adaylarının “Ders İçeriğinin Belirlenmesi” Hakkındaki Görüşlerine Ait Frekans Dağılımları

Bölüm B: Ders içeriğinin belirlenmesi		Hiç dahil edilmemeli		Az dahil edilmeli		Kısmen dahil edilmeli		Çoğunlukla dahil edilmeli		Tamamen dahil edilmeli	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
M3	Konular	5	2,0	20	7,9	79	31,3	106	42,1	42	16,7
M4	Aktiviteler	2	0,8	8	3,2	40	15,9	112	44,4	90	35,7
Toplam		7	1,4	28	5,55	119	23,6	218	43,25	132	26,2

Ders içeriğinin belirlenmesi konusunda öğretmen adaylarının %43,25’i “çoğunlukla dahil edilmeli”, %26,2’si “tamamen dahil edilmeli”, %23,6’sı “kısmen dahil edilmeli”, %5,55 “az dahil edilmeli”, %1,4’ü “hiç dahil edilmemeli” yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu durumda öğretmen adaylarının öğrencilerin ders içeriğinin belirlenmesine katılımı konusunda %6,95 oranla negatif, %69,45 oranla pozitif görüş bildirdiklerini

söyleyebiliriz. Bu da göstermektedir ki ders içeriğinin belirlenmesinde öğrencinin katılımı, öğretmen adayları tarafından gerekli görülen konulardan biri durumundadır.

Bu bölümün alt boyutları olan konular ve aktivitelerin belirlenmesine ilişkin oranlara ayrı ayrı bakıldığında her ikisinde de yüksek oranla dahil edilmeli görüşü savunulduğu görülmektedir. Yıldırım (2005), çalışmasında üniversite 1. ve 4. sınıf öğrencileri ders aktivitelerinin belirlenmesinde %85,45 oranla öğretmenin sorumluluğu olduğu görüşünü bildirmişler ve bunun nedeni olarak öğrencilerin bu aktiviteleri belirlemede yeterince donanımlı olmadıklarını belirtmişlerdir. Sabancı (2007)'nin çalışmasında öğretmenler, öğrencilerin ders içeriğinin belirlenmesine %67 oranla dahil edilmesi gerektiği görüşündedirler. Bu çalışma da ise öğretmen adayları %69,45 oranla dahil edilmesi görüşüyle Sabancı'nın çalışmasıyla benzerlik göstermektedir.

3.3. “Ders Materyallerinin Belirlenmesi” Boyutuna Ait Bulgular

Bu bölüm; öğrenciler “Ders kitaplarının seçimine ne ölçüde dahil edilmeli?”, “İşitsel ve görsel materyallerin seçimine ne ölçüde dahil edilmeli?” ve “Gerçek nesnelerin seçimine ne ölçüde dahil edilmeli?” ifadelerini içeren 3 maddeyi içermektedir. Maddelelere verilen yanıtlara ait frekans ve yüzde dağılımlar Tablo 4’de gösterilmektedir.

Tablo 4. Öğretmen Adaylarının “Ders Materyallerinin Belirlenmesi”Hakkındaki Görüşlerine Ait Frekans Dağılımları

Bölüm C: Ders materyallerinin belirlenmesi		Hiç dahil edilmemeli		Az dahil edilmeli		Kısmen dahil edilmeli		Çoğunlukla dahil edilmeli		Tamamen dahil edilmeli	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
M5	Ders Kitapları	16	6,3	29	11,5	84	33,3	80	31,7	43	17,1
M6	İşitsel ve Görsel Materyaller	3	1,2	17	6,7	74	29,4	109	43,3	49	19,4
M7	Gerçek Nesnelere (Realias)	2	0,8	25	9,9	76	30,2	110	43,7	39	15,5
Toplam		21	2,7	71	9,3	234	30,9	299	39,5	131	17,3

Ders materyallerinin belirlenmesi konusunda öğretmen adaylarının %39,5’i “çoğunlukla dahil edilmeli”, %17,3 “tamamen dahil edilmeli” görüşünü savunurken, %30,9’u “kısmen dahil edilmeli”, %9,3’ü “az dahil edilmeli”, %2,7’si “hiç dahil edilmemeli” şeklinden görüş bildirmişlerdir. Bu bölümde öğretmen adayları toplam %56,8

oranında pozitif, %12 oranında negatif görüş bildirmişlerdir. Bununla birlikte bu bölümü oluşturan alt maddelere ilişkin oranlara bakıldığında aralarında ciddi bir fark olmadığı görülmektedir. Bu durumda öğretmen adaylarının ders materyallerinin belirlenmesinde öğrencilerin yüksek oranla dahil edilmeli görüşünü savundukları görülmektedir.

Olumsuz görüş bildiren öğretmen adayları ise ders materyali belirlemenin öğretmen merkezli olması gerektiğini savunmaktadırlar. Yıldırım (2005)'in çalışmasında 4. sınıf öğrencileri kendilerini öğrenci olarak sınıf içinde ve dışında materyal belirlemede genellikle iyi ve çok iyi olduklarını belirtirken, 1. sınıf öğrencileri kendilerinin bu konuda genellikle orta seviyede olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca ders materyalleri seçiminin yine öğretmenin sorumluluğunda olduğu düşüncesini vurgulamışlardır. Bu da öğrencilerin sorumluluk almaktan kaçındıklarını ya da kendi donanımlarının bu iş için yeterli olmadığına inandıkları şeklinde yorumlanabilir.

3.4 “Dersin Zamanı, Yeri ve Hızının Belirlenmesi” Boyutuna Ait Bulgular

Bu bölüm, öğrenciler “Dersin zamanının belirlenmesine ne ölçüde dahil edilmeli?”, “Dersin yerinin belirlenmesine ne ölçüde dahil edilmeli?” ve “Dersin hızının belirlenmesine ne ölçüde dahil edilmeli?” ifadelerini içeren 3 maddeden oluşmaktadır. Maddelere verilen yanıtlara ait frekans ve yüzde dağılımları, Tablo 5’de gösterilmektedir.

Tablo 5. Öğretmen Adaylarının “Dersin Zamanı, Yeri ve Hızının Belirlenmesi” Hakkındaki Görüşlerine Ait Frekans Dağılımları

<i>Bölüm D:</i> Dersin zamanı, yeri ve hızının belirlenmesi		Hiç dahil edilmemeli		Az dahil edilmeli		Kısmen dahil edilmeli		Çoğunlukta dahil edilmeli		Tamamen dahil edilmeli	
		<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
M8	Zaman	19	7,5	49	19,4	76	30,2	64	25,4	44	17,5
M9	Yer	23	9,1	42	16,7	81	32,1	63	25,0	43	17,1
M10	Hız	11	4,4	27	10,7	68	27,0	90	35,7	56	22,2
<i>Toplam</i>		53	7,0	118	15,6	225	29,8	217	28,7	143	18,9

Dersin zamanı, yeri ve hızının belirlenmesi konusunda öğretmen adaylarının %29,8'i "kısmen dahil edilmeli", %28,7'si "çoğunlukla dahil edilmeli" görüşünü savunurken, %18,9'u "tamamen dahil edilmeli", %15,6'sı "az dahil edilmeli", %7'si "hiç dahil edilmemeli" şeklinden görüş bildirmişlerdir. Bu bölümde öğretmen adayları, toplam %47,6 oranında pozitif; %22,6 oranında negatif görüş bildirmişlerdir. Ayrıca %29,8 oranında "kısmen dahil edilmeli" görüşünü savunan öğretmen adayları için dersin zamanı, yeri ve hızının belirlenmesi konusunda öğrencilerin görüşlerinin önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Yine önceki bölümlerde olduğu gibi bu bölümü oluşturan alt maddelere ilişkin oranlara bakıldığında aralarında ciddi bir fark olmadığı görülmektedir. Bu durumda öğretmen adayları dersin zamanı, yeri ve hızının belirlenmesine öğrencilerin %47,6 oranla dahil edilmeli görüşünü savundukları görülmektedir.

3.5 "Grupla veya Bireysel Çalışmanın Belirlenmesi" Boyutuna Ait Bulgular

Bu bölümde, öğrenciler "Bireysel çalışmaların belirlenmesine ne ölçüde dahil edilmeli?", "İkili çalışmaların belirlenmesine ne ölçüde dahil edilmeli?" ve "Grup çalışmalarının belirlenmesine ne ölçüde dahil edilmeli?" ifadelerini içeren 3 madde yer almaktadır. Maddelere verilen yanıtlara ait frekans ve yüzde dağılımları, Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. Öğretmen Adaylarının "Grupla veya Bireysel Çalışmanın Belirlenmesi" Hakkındaki Görüşlerine Ait Frekans Dağılımları

Bölüm E: Grupla veya bireysel çalışmanın belirlenmesi		Hiç dahil edilmemeli		Az dahil edilmeli		Kısmen dahil edilmeli		Çoğunlukla dahil edilmeli		Tamamen dahil edilmeli	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
M11	Bireysel Çalışma	4	1,6	16	6,3	48	19,0	112	44,4	72	28,6
M12	İkili Çalışma	3	1,2	15	6,0	63	25,0	97	38,5	74	29,4
M13	Grup Çalışması	3	1,2	11	4,4	66	26,2	99	39,3	73	29,0
Toplam		10	1,3	42	5,57	177	23,4	308	40,7	219	29,0

Grupla veya bireysel çalışmanın belirlenmesi konusunda öğretmen adaylarının %40,7'si “çoğunlukla dahil edilmeli”, %29'u “tamamen dahil edilmeli” görüşünü savunurken, %23,4'ü “kısmen dahil edilmeli”, %5,57'si “az dahil edilmeli”, %1,3'ü “hiç dahil edilmemeli” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bu bölümde öğretmen adayları, toplam %69,7 oranında pozitif, %6,87 oranında negatif görüş bildirmişlerdir. Ayrıca bu bölümü oluşturan alt maddelere ilişkin oranlara bakıldığında aralarında ciddi bir fark olmadığı görülmektedir. Bu durum, öğretmen adaylarının öğrencilerin grupla veya bireysel çalışmanın belirlenmesi konusunda yüksek oranda dahil edilmesi gerektiği düşüncesinde olduklarını vurgulamaktadır.

İlköğretim İngilizce Dersi Öğretim Programında (2006) öğrencilerin derse katılımıyla ilgili şöyle bir açıklama yer almaktadır:

Çoğu öğretmen, çocukların grup çalışmasından (diğer öğrencilerle çalışmaktan) hoşlanacaklarını düşünür. Ancak durum böyle değildir. Bir eşle veya grupla çalışmak pek çok sosyal beceriyi gerektirir. Bazen özellikle çok küçük yaştaki dil öğrenen öğrenciler tek başlarına çalışmayı tercih ederler, çünkü paylaşmak ve paylaşarak çalışmak uygun sosyal gelişim düzeyi gerektirir. Çocuklar başkalarının bulunduğu bir ortamda bir şeyler yapmaktan hoşlanırlar fakat ben merkezli oldukları için bireysel etkinlikleri tercih ederler. Takımlar hâlinde oyun oynamak, iş birliği ve destekleyici çalışma için gerekli olan sosyal becerileri artırmak ve birbirlerine yardımcı olabilmeleri için çocuklara bol bol fırsat verilmelidir (İlköğretim İngilizce Dersi Öğretim Programı, 2006).

Bu açıklamalar doğrultusunda bireysel ya da grupla çalışma kararına öğrencinin dahil edilmesi yönünde öğretmen adaylarının yüksek oranla bildirdikleri pozitif görüş, öğrencinin yaş grubuna, bilişsel, psikolojik ve sosyal gelişimine uygun bir şekilde öğrenen özerkliğini geliştirme açısından yerinde olduğu söylenebilir.

3.6“Sınıf Yönetimi” Boyutuna Ait Bulgular

Bu bölüm, öğrencilerin “Sıraların yerleştirilmesi ile ilgili kararlara ne ölçüde dahil edilmeli?”, “Oturma düzeni ile ilgili kararlara ne ölçüde dahil edilmeli?” ve “Disiplin kuralları ile ilgili kararlara ne ölçüde dahil edilmeli?” ifadelerini içeren 3 madde içermektedir. Maddelere verilen yanıtlara ait frekans ve yüzde dağılımlar, Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7. Öğretmen Adaylarının “Sınıf Yönetimi” Hakkındaki Görüşlerine Ait Frekans Dağılımları

Bölüm F: Sınıf yönetimi		Hiç dahil edilmemeli		Az dahil edilmeli		Kısmen dahil edilmeli		Çoğunlukla dahil edilmeli		Tamamen dahil edilmeli	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
M14	Sıraların Yerleşimi	26	10,3	33	13,1	62	24,6	86	34,1	45	17,9
M15	Oturma Düzeni	22	8,7	27	10,7	70	27,8	86	34,1	47	18,7
M16	Disiplin Kuralları	45	17,9	48	19,0	79	31,3	52	20,6	28	11,1
Toplam		93	12,3	108	14,3	211	27,9	224	29,6	100	15,9

Sınıf yönetimi konusunda öğretmen adaylarının %29,6’si “çoğunlukla dahil edilmeli”, %15,9’u “tamamen dahil edilmeli” görüşünü savunurken, %27,9’u “kısmen dahil edilmeli”, %14,3’ü “az dahil edilmeli”, %12,3’ü “hiç dahil edilmemeli” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bu bölümde öğretmen adayları, toplam %45,5 oranında pozitif, %26,6 oranında negatif görüş bildirmişlerdir.

Bu bölümü oluşturan alt maddelere ilişkin oranlara bakıldığında oturma düzeni ve sıraların yerleşimiyle ilgili maddelerdeki oranların birbirine yakın olduğu gözlenmektedir. Öğrencilerin oturma düzeni ve sıraların yerleşimiyle ilgili kararlara yüksek oranda dahil edilmeleri konusunda görüş birliği olduğu yorumuna ulaşılabılır. Ancak disiplin kuralları ile ilgili maddenin oranlarına bakıldığında “kısmen dahil edilmeli” görüşünün oranı %31.3 ile dikkat çekmektedir. Ayrıca öğrencilerin disiplin kurallarıyla ilgili kararlara “az dahil edilmeli” ve “hiç dahil edilmemeli” görüşünün toplam oranı %36,9’dır. Bu durum, bize öğretmen adaylarının, öğrencilerin disiplin kuralları ile ilgili kararlara dahil edilmesi konusunda çekinceleri olduğunu göstermektedir. Çünkü disiplin kuralları düşünüldüğünde genelde dışarıdan gelen yaptırımlara bağlı kurallar algılanır. Oysa öz disiplinin gelişmesi öğrenen özerkliğinde başta sağlanması gereken unsurlardan biri olduğu söylenebilir.

Sabancı’nın (2007) öğretmenlerin görüşlerine dayanan çalışmasında sınıf yönetimine öğrencilerin dahil edilmesine ilişkin öğretmenlerin %53 oranla pozitif, %18 oranla negatif görüş bildirdikleri görülmektedir. Baylan ise (2007) çalışmasında öğretmenlerin sınıf yönetimi konusunda sorumluluklarını paylaşmak istemedikleri

yönünde görüş bildirdiklerini ifade eder. Öğretmenlerin öğrenen özerkliğini bir bakıma kontrol kaybı, kargaşa ve yetersiz öğrenmeye yol açan bir tehdit unsuru olarak görmeleri, bu konuda isteksiz olmalarının temel nedeni olarak kabul edilebilir (Trebbi, 2008).

Dolayısıyla sınıf yönetimine öğrencilerin dahil edilmesinde öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin çekincelerinin olması, henüz geleneksel eğitim anlayışının zihinlerde yerini koruduğunu gösterdiği söylenebilir.

3.7. “Not Tutma” Boyutuna Ait Bulgular

Bu bölüm, öğrenciler “Ödevlerin kontrolü ile ilgili kararlara ne ölçüde dahil edilmeli?”, “Sınav notlarının kaydı ile ilgili kararlara ne ölçüde dahil edilmeli?” ve “Yoklama ile ilgili kararlara ne ölçüde dahil edilmeli?” ifadelerini içeren 3 maddeden oluşmaktadır. Maddelere verilen yanıtlara ait frekans ve yüzde dağılımlar, Tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8. Öğretmen Adaylarının “Not Tutma” Hakkındaki Görüşlerine Ait Frekans Dağılımları

Bölüm G: Not tutma		Hiç dahil edilmemeli		Az dahil edilmeli		Kısmen dahil edilmeli		Çoğunlukla dahil edilmeli		Tamamen dahil edilmeli	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
M17	Ödevlerin Kontrolü	27	10,7	54	21,4	83	32,9	52	20,6	36	14,3
M18	Sınav Notları	60	23,8	45	17,9	58	23,0	64	25,4	25	9,9
M19	Yoklama	58	23,0	55	21,8	61	24,2	45	17,9	33	13,1
Toplam		145	19,2	154	20,4	202	26,7	161	21,3	94	12,4

Not tutma konusunda öğretmen adaylarının %12,4’ü “tamamen dahil edilmeli”, %21,3’ü “çoğunlukla dahil edilmeli” görüşünü savunurken, %26,7’si “kısmen dahil edilmeli”, %20,4’ü “az dahil edilmeli”, %19,2’si ise “hiç dahil edilmemeli” yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu durumda %39,6 oranında negatif, %33,7 oranında pozitif görüş bildirilmiştir. Dolayısıyla öğretmen adaylarının öğrencilerin

ödevlerinin kontrolü, sınav notlarının kaydı ve yoklama ile ilgili kararlar konusunda öğretmen kontrolünde olmaları gerektiği görüşünde oldukları görülmektedir.

Sabancı da (2007) çalışmasında ödevlerin kontrolü, sınav notları ve yoklama konusunda not tutmanın bir öğretmen görevi olarak kabul edildiğini belirtmektedir.

3.8“Ev Ödevi” Boyutuna Ait Bulgular

Bu bölüm, öğrenciler “Ev ödevlerinin miktarı ile ilgili kararlara ne ölçüde dahil edilmeli?”, “Ev ödevlerinin türü ile ilgili kararlara ne ölçüde dahil edilmeli?” ve “Ev ödevlerinin sıklığı ile ilgili kararlara ne ölçüde dahil edilmeli?” ifadelerini içeren 3 maddeden oluşmaktadır. Maddelere verilen yanıtlara ait frekans ve yüzde dağılımlar, Tablo 9’da gösterilmektedir.

Tablo 9. Öğretmen Adaylarının “Ev Ödevi” Hakkındaki Görüşlerine Ait Frekans Dağılımları

<i>Bölüm H:</i> Ev ödevi		Hiç dahil edilmemeli		Az dahil edilmeli		Kısmen dahil edilmeli		Çoğunlukla dahil edilmeli		Tamamen dahil edilmeli	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
M20	Miktarı	16	6,3	36	14,3	86	34,1	72	28,6	42	16,7
M21	Türü	15	6,0	32	12,7	88	34,9	82	32,5	35	13,9
M22	Sıklığı	9	3,6	41	16,3	78	31,0	84	33,3	40	15,9
Toplam		40	5,3	109	14,4	252	33,3	238	31,5	117	15,5

Ev ödevi konusunda öğretmen adaylarının %15,5’i “tamamen dahil edilmeli”, %31,5’ü “çoğunlukla dahil edilmeli” görüşünü savunurken, %33,3’si “kısmen dahil edilmeli”, %14,4’ü “az dahil edilmeli”, %5,3’si ise “hiç dahil edilmemeli” yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu durumda %47 oranında pozitif, %19,7 oranında negatif görüş bildirilmiştir. Bu da öğrencilerin ev ödevi ile ilgili kararlara öğrencilerin %47 oranında dahil edilmeleri görüşünün ön planda olduğunu gösterir.

Ancak %33,3 oranında öğrencilerin kısmen dahil edilmesi yönünde bildirilen görüş de yine öğretmenin yönlendirici boyutuna dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bu oran, halen öğrenci olan öğretmen adaylarının ev ödevi konusunda öğrencilerin fikirlerinin önemli olduğunu; ancak yönlendirilmeleri konusunda desteğe ihtiyaç duyabilecekleri düşüncesinde olduğunu ifade edebilir.

Ayrıca bu bölümün alt maddelerinin oranlarına bakıldığında aralarında pek fark olmadığı görülür. Bu açıdan öğretmen adaylarının öğrencilerin ev ödevinin miktarı, türü ve sıklığı ile ilgili kararlara dahil edilmesi konusundaki görüşleri farklılık göstermemektedir.

Bu durumda ödevlerin miktarı, türü ve sıklığı konusunda öğretmen ve öğrencilerin iş birliği içinde hareket etmeleri gerektiği sonucuna varılabilir.

3.9 “Ders Materyallerinden Ne Öğrenileceğinin Belirlenmesi” Boyutuna Ait Bulgular

Bu bölüm, öğrenciler “Verilen yazılı materyallerden ne öğrenileceğinin belirlenmesine ne ölçüde dahil edilmeli?”, “Verilen işitsel ve görsel materyallerden ne öğrenileceğinin belirlenmesine ne ölçüde dahil edilmeli?” ve “Verilen gerçek nesnelere (realias) ne öğrenileceğinin belirlenmesine ne ölçüde dahil edilmeli?” ifadelerini içeren 3 madde yer almaktadır. Maddelere verilen yanıtlara ait frekans ve yüzde dağılımlar, Tablo 10’da gösterilmektedir.

Tablo 10. Öğretmen Adaylarının “Ders Materyallerinden Ne Öğrenileceğinin Belirlenmesi” Hakkındaki Görüşlerine Ait Frekans Dağılımları

<i>Bölüm I:</i> Ders materyallerinden ne öğrenileceğinin belirlenmesi		Hiç dahil edilmemeli		Az dahil edilmeli		Kısmen dahil edilmeli		Çoğunlukla dahil edilmeli		Tamamen dahil edilmeli	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
M23	Yazılı Materyaller	7	2,8	33	13,1	101	40,1	80	31,7	31	12,3
M24	İşitsel ve Görsel Materyaller	9	3,6	32	12,7	94	37,3	87	34,5	30	11,9

M25	Gerçek Nesnelere (Realias)	7	2,8	33	13,1	95	37,7	82	32,5	35	13,9
Toplam		23	3,1	98	13	290	38,4	249	32,9	96	12,7

Ders materyalleri konusunda öğretmen adaylarının %12,3'ü “tamamen dahil edilmeli”, %32,9'u “çoğunlukla dahil edilmeli” görüşünü savunurken, %38,4'ü “kısmen dahil edilmeli”, %13'ü “az dahil edilmeli”, %3,1'i ise “hiç dahil edilmeli” yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu durumda %45,6 oranında pozitif, %16,1 oranında negatif görüş bildirildiğinden, öğrencilerin ders materyalleriyle ilgili kararlara yüksek oranda dahil edilmeleri konusunda fikir birliğinde oldukları söylenebilir. Ancak %38,4 oranla öğrencilerin kararlara kısmen dahil edilmesi görüşüyle yine öğretmen yönlendirmesinin gerekliliği vurgusunda bulunulmuştur.

Ayrıca bu bölümün alt maddelerine ilişkin oranlara bakıldığında aralarında fark olmadığı görülmektedir. Bu da ders materyallerinin türüne göre bildirilen görüşlerde farklılık olmadığını gösterir.

Bu görüşler çerçevesinde ders materyallerinden ne öğrenileceğinin belirlenmesi konusunda öğrencilerin öğretmenin bilgi ve tecrübesine dayanarak yönlendirilme ihtiyacında olduğu düşüncesinin ön plânda olduğu söylenebilir.

3.10“Sınıf Aktivitelerinin Amaçlarını Kavrama” Boyutuna Ait Bulgular

Bu bölümde, öğrenciler “Sınıf aktivitelerinin amaçlarını anlayıp anlamadıklarını açıklamaları için ne ölçüde teşvik edilmeli?” ifadesini içeren 1 madde yer almaktadır. Maddelere verilen yanıtlara ait frekans ve yüzde dağılımları, Tablo 11’de gösterilmektedir

Tablo 11. Öğretmen Adaylarının “Sınıf Aktivitelerinin Amaçlarını Kavrama” Hakkındaki Görüşlerine Ait Frekans Dağılımları

Bölüm J: Sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavrama	Hiç dahil edilmemeli		Az dahil edilmeli		Kısmen dahil edilmeli		Çoğunlukla dahil edilmeli		Tamamen dahil edilmeli	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%

M26		1	0,4	5	2,0	46	18,3	94	37,3	106	42,1
-----	--	---	-----	---	-----	----	------	----	------	-----	------

Öğretmen adayları, sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavrama konusunda %42,1'i "*tamamen dahil edilmeli*", %37,9'ü "*çoğunlukla dahil edilmeli*" görüşünü savunurken, %18,3'ü "*kısmen dahil edilmeli*", %2'si "*az dahil edilmeli*", %0,4'ü ise "*hiç dahil edilmemeli*" yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu durumda öğretmen adayları, %79,4 oranında pozitif; %2,4 oranında negatif görüş bildirmişlerdir. Bu durumda öğrencilerin sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavramaya teşvik edilmesinde öğretmen adaylarının pozitif görüşünün yüksek oranı dikkat çekmektedir. Little ve Dam (1998) neyi, niçin, nasıl öğrenmeye çalışacağımız konusunda fikrimiz olmadıkça kendi öğrenmemizin sorumluluğunu alamayacağımızı belirtmişlerdir. Bu nedenle sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavrama öğrenme sorumluluğunu almada önemli bir adım olarak görülebilir.

3. 11. "Kendi Öğrenme Yöntemlerini Belirleme" Boyutuna Ait Bulgular

Bu bölüm, öğrenciler "Kendi öğrenme yöntemlerini belirlemeleri için ne ölçüde teşvik edilmeli?" ifadesini içeren 1 maddeden oluşmaktadır. Maddelere verilen yanıtlara ait frekans ve yüzde dağılımlar, Tablo 12'de gösterilmektedir.

Tablo 12. Öğretmen Adaylarının "Kendi Öğrenme Yöntemlerini Belirleme" Hakkındaki Görüşlerine Ait Frekans Dağılımları

Bölüm K: Kendi öğrenme yöntemlerini belirleme	Hiç dahil edilmemeli		Az dahil edilmeli		Kısmen dahil edilmeli		Çoğunlukla dahil edilmeli		Tamamen dahil edilmeli	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
	M27	2	0,8	7	2,8	26	10,3	91	36,1	126

Öğretmen adaylarının kendi öğrenme yöntemlerini belirleme konusunda %50'si "*tamamen dahil edilmeli*", %36,1'i "*çoğunlukla dahil edilmeli*" görüşünü savunurken, %10,3'ü "*kısmen dahil edilmeli*", %7'si "*az dahil edilmeli*", %2'si ise "*hiç dahil edilmemeli*" yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu durumda öğretmen adayları, %86,1 oranında pozitif; %3,6 oranında negatif görüş bildirmişlerdir. Bu da öğretmen adaylarının

öğrencilerin kendi öğrenme yöntemlerini belirlemeye yüksek oranda teşvik edilmeleri görüşünde olduklarını göstermektedir.

Bireyin giyinme, araba kullanma, yüzme vb. gibi birçok konuda olduğu gibi öğrenmede de bir stili vardır. Örneğin; bazıları sessiz bir ortamda, yalnız başına, yazarak çalışmayı tercih ederken, bazıları grupla, müzik dinleyerek çalışmayı tercih edebilirler. Bu ve benzeri tercihler onların öğrenme stillerini gösterir (Erden ve Altun, 2006, s.21).

Given (1996, s.11) araştırmaların; öğrenme stillerine uygun olarak öğretim yapılan öğrencilerin istatistiksel olarak öğretime karşı tutumlarında önemli ölçüde gelişme olduğunu, akademik başarılarının arttığını ve öz disiplini geliştirdiğini gösterdiğini ifade etmektedir. Bu nedenle öğretmen adaylarının öğrencilerin kendi öğrenme yöntemlerini belirlemelerine teşvik edilmesi konusundaki görüşlerinin yerinde olduğu görülmektedir.

3. 12 “Kendini Değerlendirme” Boyutuna Ait Bulgular

Bu bölüm, öğrenciler “Sınıf içi sınavlara ek olarak, öğrenme gelişim süreçlerini haftada bir değerlendirmeleri için ne ölçüde teşvik edilmeli?”, “Sınıf içi sınavlara ek olarak, öğrenme gelişim süreçlerinin ayda bir değerlendirmeleri için ne ölçüde teşvik edilmeli?”, “Sınıf içi sınavlara ek olarak, öğrenme gelişim süreçlerini dönemde bir değerlendirmeleri için ne ölçüde teşvik edilmeli?” ve “Sınıf içi sınavlara ek olarak, öğrenme gelişim süreçlerini yılda bir değerlendirmeleri için ne ölçüde teşvik edilmeli?” ifadelerini içeren 4 maddeden oluşmaktadır. Maddelere verilen yanıtlara ait frekans ve yüzde dağılımlar, Tablo 13’de gösterilmektedir.

Tablo 13. Öğretmen Adaylarının “Kendini Değerlendirme” Hakkındaki Görüşlerine Ait Frekans Dağılımları

Bölüm L: Kendini değerlendirme		Hiç dahil edilmemeli		Az dahil edilmeli		Kısmen dahil edilmeli		Çoğunlukla dahil edilmeli		Tamamen dahil edilmeli	
		<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
M28	Haftalık	9	3,6	15	6,0	55	21,8	123	48,8	50	19,8
M29	Aylık	8	3,2	16	6,3	66	26,2	110	43,7	52	20,6
M30	Dönemlik	10	4,0	14	5,6	71	28,2	106	42,1	51	20,2
M31	Yıllık	11	4,4	11	4,4	68	27,0	106	42,1	56	22,2
Toplam		38	3,8	56	5,58	260	25,8	445	44,2	209	20,7

Kendini değerlendirme konusunda öğretmen adaylarının %20,7’si “tamamen dahil edilmeli”, %44,2’si “çoğunlukla dahil edilmeli” görüşünü savunurken, %25,8’i “kısmen dahil edilmeli”, %5,58’i “az dahil edilmeli”, %3,8’i ise “hiç dahil edilmemeli” yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu durumda öğretmen adayları, %64,9 oranında pozitif, %9,38

oranında negatif görüş bildirmişlerdir. Ayrıca bu bölümün alt maddelerinin oranları arasında da dikkat çeken bir farklılık gözlenmemektedir. Bu nedenle öğretmen adaylarının öğrencilerin kendini haftalık, aylık, dönemlik ve yıllık olarak değerlendirmeye yüksek oranda teşvik edilmesi görüşünde olduğu görülmektedir.

Öğretmen adaylarının bu konuyla ilgili görüşlerini etkileyen faktörler şöyle sıralanmaktadır:

- Öğrenciler, hem kendilerini gösterme fırsatı veren hem de bilgilerini ölçmelerini sağlayan sınavlara her zaman teşvik edilmelidir.
- Öğrenciler, sınavlar dışındaki değerlendirmelere dahil edilmelidir.
- Öğrencilere zaman zaman dönüt verilmesi, kendi seviyelerini bilmeleri ve kendi gelişimlerini kontrol etmelerini sağlar.

Bu görüşler çerçevesinde öğretmen adaylarının geleneksel anlayıştan uzaklaşarak yapılandırmacı yaklaşımı benimsedikleri söylenebilir. Çünkü geleneksel anlayışta değerlendirme, sadece öğretmen tarafından yapılır. Oysa yapılandırmacı yaklaşımda değerlendirme sürecine öğrenci de katılır. Yapılandırmacı değerlendirme, bilgiyi hatırlama gücünü ölçmez. Bireyin elde ettiği bilgileri nasıl kullandığını ve nasıl yorumladığını, bu yorumlar ve anlamlandırmalar sonunda yeni bilgilere nasıl ulaştığını gözlemler (Şentürk, 2009).

Tablo 14. Öğretmen Adaylarının Öğrenen Özerkliğine En Uygun Olduğunu Düşündüğü Bölümler

Bölüm	Bölümün Adı	Tamamen Dahil Edilmesi Görüşü	
		n	%
K	Kendi öğrenme yöntemlerini belirleme	126	50,0
J	Sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavrama	106	42,1
E	Grupla veya bireysel çalışmanın belirlenmesi	219	29,0
B	Ders içeriğinin belirlenmesi	132	26,2
L	Kendini değerlendirme	209	20,7
A	Ders amaçlarının belirlenmesi	94	18,6
D	Dersin zamanı, yeri ve hızının belirlenmesi	143	18,3
C	Ders materyallerinin belirlenmesi	131	17,3
F	Sınıf yönetimi	120	15,9
H	Ev ödevi	117	15,5
I	Ders materyallerinden ne öğrenileceğinin belirlenmesi	96	12,7
G	Not tutma	94	12,4

Tablo14’de öğretmen adaylarının tüm bölümlerde bildirdikleri görüşlerin yüzde dağılımları göz önüne alınarak sıralama yapılmıştır. Çizelgede sadece “tamamen dahil olmalı” seçeneğine verilen cevaplar kullanılarak, öğretmen adaylarının genel görüşlerini toplu bir şekilde görebilmek amaçlanmıştır. Ankette yer alan bölümler arasından %50’lik orana sahip olan “Kendi öğrenme yöntemlerini belirleme” ilk sırada gerekli görülmektedir. Yine yakın bir orana sahip olan “Sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavrama” ise ikinci sırada yer almaktadır. Bununla birlikte, en son iki sırada yer alan maddeler hemen hemen aynı yüzdelik orana sahip olup sırasıyla “Ders materyallerinden ne öğrenileceğinin belirlenmesi” ve “Not tutma” olarak belirlenmiştir.

Sabancı (2007), çalışmasında öğrenen özerkliğinin teşvikine en uygun olduğu düşünülen bölümlere ilişkin yaptığı sıralamada ilk beşi oluşturan bölümler; *sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavrama, kendi öğrenme yöntemlerini belirleme, kendini değerlendirme, grupta veya bireysel çalışmanın belirlenmesi, ders içeriğinin belirlenmesidir*. Bu çalışmada ise sıralama *kendi öğrenme yöntemlerini belirleme, sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavrama, grupta veya bireysel çalışmanın belirlenmesi, ders içeriğinin belirlenmesi, kendini değerlendirmedir*. Sabancı (2007), çalışmasını öğretmenler ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ise öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu durum, öğretmen adayları ve öğretmenlerin öğrenen özerkliğinin teşvikinde en uygun olduğu düşünülen bölümler konusunda aynı fikirde olduğunu göstermektedir.

Tablo 15. Öğretmen Adaylarının Öğrenen Özerkliğine Hiç Uygun Olmadığını Düşündüğü Bölümler

Bölüm	Bölümün Adı	Asla Dahil Edilmemesi Görüşü	
		n	%
G	Not tutma	145	19,2
F	Sınıf yönetimi	93	12,3
D	Dersin zamanı, yeri ve hızının belirlenmesi	57	7,0
H	Ev ödevi	40	5,3
L	Kendini değerlendirme	38	3,8
A	Ders amaçlarının belirlenmesi	16	3,2
I	Ders materyallerinden ne öğrenileceğinin belirlenmesi	23	3,1
C	Ders materyallerinin belirlenmesi	21	2,7
B	Ders içeriğinin belirlenmesi	7	1,4
E	Grupla veya bireysel çalışmanın belirlenmesi	10	1,3
K	Kendi öğrenme yöntemlerini belirleme	2	0,8
J	Sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavrama	1	0,4

Öğretmen adaylarının öğrenen özerkliğinin teşviki konusunda hiç uygun olmadığını düşündüğü bölümler, “*Not Tutma*” ve “*Sınıf Yönetimi*”’dir. Bu bölümler, Tablo 15’te görüldüğü gibi diğer öğrenen özerkliğinin teşvikinin uygun olmadığı düşünülen bölümlerden daha yüksek orana sahiptir. Bunun da nedenini öğretmen adaylarının anketteki sorulara verdikleri cevapları etkileyen faktörler bölümünde belirttikleri gibi sınıf yönetimi ve not tutma (ödevlerin kontrolü, sınav notları ve yoklama) konularının öğretmenin kontrolünde olması gerektiği düşüncesinde olmalarıdır.

3.13 Öğretmen Adaylarının Öğrenen Özerkliği Hakkındaki Görüşlerinin Öğrenim Türleri Bakımından Değerlendirilmesi

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Öğretmen adaylarının öğrenen özerkliği hakkındaki genel görüşleri arasında öğrenim türlerine göre farklılık var mıdır?” sorusunu yanıtlamak için anketten elde edilen veriler t-testi yöntemi ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma yapılırken öğretmen adaylarının ankette yer alan maddelere verdikleri puanların toplamları kullanılmıştır.

Tablo 16. Öğrenen Özerkliği Hakkındaki Genel Görüşlerine Ait Puanların Öğrenim Türüne İlişkin Karşılaştırma

Öğrenim türü	N	Ort. (x)	s.s.	s.d.	t	p
1. Öğretim	131	105,21	15,161	250	1,367	,173
2. Öğretim	121	107,84	15,353			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$

Tablo 16’deki verilere göre, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının öğrenen özerkliği hakkındaki sahip oldukları genel görüş puanlarının 1. Öğretim ve 2. Öğretim değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin, %95’lik anlamlılık düzeyi göz önünde bulundurulduğunda ilişkili ölçümler için t-testi sonucu olarak anlamlılık derecesi 0,173 olarak hesaplanmıştır. Anlamlılık derecesinin 0,173 olarak hesaplanması; 1. Öğretim öğretmen adayları ile 2. Öğretim öğretmen adaylarının öğrenen özerkliği hakkındaki genel görüşlerine ait toplam puanları açısından anlamlı (manidar) bir farkın olmadığı anlamına gelir. Başka bir deyişle, 1. Öğretim ve 2. Öğretim öğretmen adaylarının görüşleri birbirlerine benzer niteliktedir.

Öğrenen özerkliği hakkındaki genel görüşlere ait puanlar arasında öğretim farklarından dolayı herhangi bir farkın çıkmaması, ilgili konuda her iki öğretiminde denk bir nitelikte olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca 1. Öğretim öğretmen

adaylarının ortalama puanları 105,21 ve standart sapması 15,161 olarak hesaplanırken, 2. Öğretim öğretmen adaylarının sahip oldukları ortalama puan 107,84 ve standart sapma ise 15,353 olarak hesaplanmıştır. Bu veriler ele alındığında her iki grubun da öğrenen özerkliği hakkındaki genel görüşlerine ait puanlarının hemen hemen denk bir seviyede olduğu görülmektedir.

3.14. Öğretmen Adaylarının Öğrenen Özerkliği Hakkındaki Görüşlerinin Cinsiyet Faktörü Bakımından Değerlendirilmesi

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Öğretmen adaylarının öğrenen özerkliği hakkındaki genel görüşleri arasında cinsiyete göre farklılık var mıdır?” sorusunu yanıtlamak için anketten elde edilen veriler t-testi yöntemi ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma yapılırken öğretmen adaylarının ankette yer alan maddelere verdikleri puanların toplamları kullanılmıştır.

Tablo 17. Öğretmen Adaylarının Öğrenen Özerkliği Hakkındaki Genel Görüşlerine Ait Puanların Cinsiyete Faktörüne İlişkin Karşılaştırma

Cinsiyet	N	Ort. (x)	s.s.	s.d.	t	p
Kadın	186	107,99	14,859	250	2,681	,008*
Erkek	66	102,20	15,747			

Anlamlılık düzeyi: $p < 0,05$

Tablo 17 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının öğrenen özerkliği hakkındaki sahip oldukları genel görüş puanlarının cinsiyet faktörüne göre karşılaştırılmasına ilişkin, %95’lik anlamlılık düzeyi göz önünde bulundurulduğunda ilişkili ölçümler için t-testi sonucu olarak anlamlılık derecesi 0,008 olarak hesaplanmıştır. Başka bir deyişle, kadın ve erkek öğretmen adaylarının öğrenen özerkliği hakkındaki genel görüşlerine ait toplam puanları arasında kadınların lehinde anlamlı (manidar) bir fark bulunmaktadır.

Öğrenen özerkliği hakkındaki genel görüşlere ait puanlar arasında cinsiyet farklarından dolayı anlamlı bir farkın çıkması, ilgili konuda cinsiyet faktörünün etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca kadın öğretmen adaylarının standart sapması 14,859 olarak hesaplanırken, erkek öğretmen adaylarının sahip oldukları standart sapma ise 15,747 olarak hesaplanmıştır. Kadın öğretmen adaylarının genel görüş puan ortalamaları 107,99 iken, erkek öğretmen adaylarına ait genel görüş puan ortalamaları ise 102,20 olarak tespit edilmiştir. Ortalama puanlar arasındaki farkın

kısmen az olması her iki grubun aralarındaki farkın çok büyük olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Bu çalışmaya benzer bir şekilde, Baylan (2007) çalışmasında öğrencilerin öğrenen özerkliğini algılamaları ve öğrenen özerkliğinden beklentilerini sosyo-demografik özellikler bağlamında cinsiyet faktörüne göre incelemiş ve elde edilen sonuçlar kadınların lehinde anlamlı bir fark olduğunu göstermiştir. Kadınların beklentilerinin erkeklerden daha yüksek olduğu ve kendi öğrenme süreçlerinde karar vermede daha istekli oldukları belirtilmiştir.

4.SONUÇ

Öğretmen adaylarının öğrenen özerkliği hakkındaki görüşlerine ait bulgulara göre ulaşılan sonuçlar şunlardır:

Ders amaçlarının belirlenmesinde öğrenciler, planlamanın bir parçası olduğu için plânlamaya dahil edilmelidir.

Ders içeriğinin belirlenmesinde öğrencilerin görüşleri alınmalıdır. Ders içeriğinin belirlenmesinde öğrenci görüşlerinin alınması, öğrenmenin gerçekleşmesinde etkili bir faktördür.

Ders materyallerinin seçimi, öğrenci tarafından yapılmalıdır. Böylece öğrencinin sosyal, psikolojik, kültürel yapısı ve bireysel farklılıkları göz önünde bulundurulmuş olur.

Dersin hızı, zamanı ve yerinin belirlenmesine öğrenci dahil edilmelidir. Öğrenimini etkileyen etmenlerin belirlenmesinde öğrenci söz sahibi olmalıdır.

Grupla ya da bireysel çalışma yapma kararı, öğrenciye bırakılmalıdır. Grupla ya da bireysel çalışmada öğrencinin yaşı, bilişsel, duyuşsal ve devinişsel özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Sınıf yönetimi konusunda öğrenciler, sıraların yerleşimi ve oturma düzeni ile ilgili kararlara yüksek oranla dahil edilmeli; disiplin kurallarıyla ilgili kararlara ise kısmen dahil edilmeli görüşü baskındır.

Ödevlerin kontrolü, sınav notları ve yoklamayla ilgili not tutma kararına öğrenciler kısmen dahil edilmeli görüşü ön plandadır.

Ev ödevinin miktarı, türü ve sıklığı konusunda kararlara öğrenciler kısmen ya da çoğunlukla dahil edilmelidir. Öğrencilerin bu konuda öğretmenlerin yönlendirmesine ihtiyacı vardır.

Ders materyallerinden ne öğrenileceğinin belirlenmesi kararına öğrenciler kısımen ve çoğunlukla dahil edilmelidir. Bu konuda öğrencilerin öğretmen yönlendirmesine ihtiyacı vardır.

Öğrenciler, sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavramalıdır. Aktivitelerin amaçları ve elde edilecek kazanımların ne işe yarayacağını bilmek öğrenme sorumluluğunu almada önemli bir adımdır.

Öğrenciler, kendi öğrenme yöntemlerini belirleme konusunda teşvik edilmelidir. Her bireyin öğrenme stili farklı olduğu için kendi özelliklerinin farkında olan kişi daha etkin öğrenme gerçekleştirebilir.

Öğrenci, kendini haftalık, aylık, dönemlik ve yıllık gibi belirli süreçlerde değerlendirmelidir. Bu durum öğrencilerin kendi gelişimlerini kontrol etmelerini sağlar.

Öğretmen adaylarının öğrenen özerkliği hakkındaki genel görüşleri arasında öğrenim türüne göre önemli bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Öğretmen adaylarının öğrenen özerkliği hakkındaki genel görüşleri arasında cinsiyete göre kadınlar lehinde anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

5.ÖNERİLER

Öğrenen özerkliğinin geliştirilebilmesi için öğrenciler,

Ders amaçları, içeriği, ders materyallerinin seçimi, grupla veya bireysel çalışma yapma, dersin hızı, zamanı ve yeri, ödevlerin kontrolü, sınav notları ve yoklamayla ilgili not tutma, ev ödevinin miktarı, türü ve sıklığı, ders materyallerinden ne öğrenileceğinin belirlenmesi, sınıf aktivitelerinin amaçlarını kavrama, öğrenme yöntemlerini belirleme ve kendini değerlendirme aşamalarının tamamına dahil edilmelidir.

Öğretim programı planlama, uygulama, değerlendirme ve geliştirme aşamalarında sorumluluk almalıdır.

Fikirlerinin değer gördüğünü hissetmelidir.

Bireysel farklılıkları göz önünde bulundurularak kendi öğrenme stilleri ve stratejilerine uygun eğitim almalıdır.

Bilişsel, psikolojik ve sosyal açıdan gelişimlerine uygun düzeyde öğrenmelerinde sorumluluk almaya teşvik edilmelidir.

Öğrenen merkezli ve yaparak, yaşayarak öğrenme modelleriyle eğitim görmelidir.

Öğrendiklerini yaşama aktarabilmelidir.

Öz-değerlendirme becerisi geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Baylan, S. (2007). *University Students' and Their Teachers' Perceptions and Expectations of Learner Autonomy in EFL Prep Classes*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Benson, P. (2001). *Teaching and Researching Autonomy in Language Learning*. England: Pearson Education Limited.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Erden, M. ve Altun, S. (2006). *Öğrenme Stilleri*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Given B. K. (1996). Learning Styles: A Synthesizde Model. *Journal of Accelerated Learning and Teaching*, 21, 11-44 (Online): http://www.ialearn.org/files/jalt/jalt_21_1996_1%20&%202.pdf(26.04.2009)
- Ortaöğretim Kurumları İngilizce Dersi Öğretim Programı (2011)., T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu, Ankara (01/05/2012) <http://ttkb.meb.gov.tr/program.a.spx?İslem=1&kno=76>
- Paiva, V.L.M.O. (2005). Autonomy and Complexity. Autonomy in Second Language Acquisition. *Share Magazine*, Online. Sayı.146. (26.04.2012) <http://www.veramenezes.com/autoplex.htm>.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Dağıtım
- Little, D., (2006). *Learner autonomy:drawing together the threads of self-assessment, goal-setting and reflection* (31.10.2010) [http://archive.ecml.at/mtp2/Elp_tt/Results/DM layout/00_10/06/06%20Supplementary%20text.pdf](http://archive.ecml.at/mtp2/Elp_tt/Results/DM%20layout/00_10/06/06%20Supplementary%20text.pdf)
- Sabancı, S.(2007). *EFL Teachers's Views on Learner Autonomy at Primary and Secondary State Schools in Eskişehir*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Sert, N.(2007). Öğrenen Özerkliğine İlişkin Bir Ön Çalışma. *İlköğretim Online*, Sayı 6(1), Sayfa:180-196. (20.06.2010) <http://ilkogretim-online.ogr.tr/vol-6say1/v6s1m13.pdf>
- Little, D. & Dam, L. (1998). Learner Autonomy: What and Why? (20.05.2012) <http://www.jalt-ublications.org/tlt/files/98/nov/littledam.html>
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Detay Yayıncılık, Ankara.

- Yıldırım, Ö. (2005). *Elt Students' Perceptions and Behavior Related to Learner Autonomy As Learners and Future Teachers*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Trebbi, T. (2008). Freedom – a Prerequisite for Learner Autonomy? Classroom Innovation and Language Teacher Education. In T. Lamb and H. Reinders (Eds.), *Learner and Teacher Autonomy* (p.33-46). Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamin's B.V.

E-ÖĞRENME ÖĞRETİM TASARIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE TASARIM ALGISIYLA İLGİSİ[*]

[**]Osman Bayraktar

ÖZ

Problem Durumu: E-öğrenme, öğretim kurumlarıyla birlikte işletmelerde de daha geniş uygulama alanı bulmaktadır. E-öğrenme uygulamalarının etkinliği önemli ölçüde tasarımına bağlıdır. E-öğrenme öğretim tasarımını etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve tasarımın cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, İnternet kullanım alışkanlıkları gibi bağımsız değişkenlerle ilişkisinin açığa çıkarılması uygulamanın etkinliğini artıracaktır.

Araştırmanın Amacı: Bu araştırmanın amacı, Türk telekomünikasyon sektöründe çalışan kullanıcıların bakış açısıyla, e-öğrenme öğretim tasarımını etkileyen faktörlerin belirlenmesidir. İkinci olarak e-öğrenme tasarım algısı ile cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, çalışma süresi, İnternet kullanım alışkanlıkları ve e-öğrenme deneyimi bağımsız değişkenleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının açığa çıkarılmasıdır.

Yöntem: Araştırma İstanbul’da yerleşik beş Telekom firması (Avea, TTNNet, Turkcell, Türk Telekom, Vodafone) çalışanlarına uygulanmıştır. Çalışmanın uygulanmasında, anketler kullanıcılara ilgili işletmelerin İnsan Kaynakları sorumluları tarafından iletilmiştir. Analizlerde kullanılacak anket sayısı yapılan elemelerden sonra 305 olarak belirlenmiştir. Araştırmanın amaçlarına ulaşmak için bir model geliştirilmiş, verilerin analizi için açıklayıcı faktör analizi kullanılmıştır.

Bulgular ve Sonuçlar: Verilerin analizi sonucunda, Türk Telekom sektörü kullanıcılarının bakış açısına göre, e-öğrenme öğretim tasarımını etkileyen üç

* Bu makale, 9-13 Eylül 2013 tarihleri arasında, Kırklareli İğneada’da düzenlenen “Ekonomi, İşletme ve Yönetişim Bilimleri Işığında Eğitim Süreçleri Sempozyumu”nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Yardımcı Doçent Doktor.,İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi

faktör bulunmuştur. Araştırmanın amacına yönelik hipotezlerin test edilmesi ile bir takım bulgulara ulaşılmıştır. Cinsiyet, yaş, çalışma süresi, eğitim düzeyi, İnternet kullanım alışkanlıkları ve e-öğrenme deneyimi ile e-öğrenme tasarımı arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu hipotezleri reddedilmiştir.

Öneriler: Araştırma sonucuna göre, işletmelerde e-öğrenme öğretim tasarımının etkinliğini artırmak için tasarımcıların, içerik ve arayüz tasarımı, etkileşim ve esneklik faktörlerine odaklanmaları gerekmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulguların diğer sektörler için de geçerli olduğunu söyleyebilmek için ilave araştırmalara gereksinim vardır.

Anahtar Kelimeler: E-Öğrenme, E-Öğrenme Öğretim Tasarımı, E-Öğrenme Öğretim Tasarımını Etkileyen

Faktörler, E-Öğrenme Öğretim Tasarımına İlişkin Kullanıcı Algısı.

Factors Affecting E-Learning Instruction Design and Relation with Design Perception

ABSTRACT

Problem: E-learning has been used extensively in firms as well as in education society. Efficiency of e-learning applications significantly depends on the design. To determine the factors affecting the design of e-learning instruction and to reveal the relationship between design and the independent variables such as gender, age, education level, Internet use habits will increase the effectiveness of the application.

Purpose of the Study: The purpose of this study is to determine the factors affecting the design of e-learning instruction with the view of users working in the Turkish telecommunications sector. Another purpose is to reveal whether there is a statistically significant relationship between perception of e-learning design and the independent variables including gender, age, level of education, working hours, Internet use habits, e-learning experience.

Methodology: Research was applied to the employees of five telecom firms (Avea, TTNET, Turkcell, Turk Telekom, Vodafone) located in Istanbul. In the implementation of the study, questionnaires were submitted to employees by Human Resources Departments of relevant firms. After qualifications, the number of questionnaires to be used in the analysis were determined as 305. A model

was developed to achieve the objectives of the study, factor analysis was used to analyze the data.

Findings and Results: As a result of the data analysis, from the Turkish telecom sector users' point of view, three factors were found to affect the design of e-learning instruction. A number of finding were reached by testing the hypotheses of study. The hypothesis that there is a statistically significant relationship between e-learning design and gender, age, working years, education level, Internet use habits, experience of e-learning was rejected.

Suggestions: According to the results of the study, in order to improve the efficiency of e-learning instruction design, designers need to focus on content and interface design, interactivity and flexibility factors. There is a need for further research to assert that the findings of this study also apply to other sectors.

Key Words: E-Learning, E-Learning Instruction Design, Factors Affecting E-Learning Design, User

Perception about E-Learning Instruction Design.

GİRİŞ

Kişileri belli bir zaman ve mekâna bağılıktan kurtaran e-öğrenme uygulamaları, hem öğretim kurumlarında hem de şirketlerde hızla yaygınlık kazanmaktadır. Maliyet avantajı, çok kişiye ulaşma imkânı, uygulama hızı ve kolaylığı, e-öğrenmeyi cazip kılan diğer öğelerdir. E-öğrenmeyi, geleneksel eğitimden ayıran özellik, bilginin İnternet ve elektronik medya aracılığıyla ulaştırılmasıdır. Firmalar, bilgilerin kullanıcılara ulaştırılmasını sağlayan e-öğrenme altyapı teknolojisini hizmet sağlayıcılar yoluyla temin ederler. Hangi yöntemle gerçekleşirse gerçekleşsin, şirketler açısından eğitimin amacı, kişilerde kurumsal performansı etkileyecek kalıcı davranış değişiklikleri oluşturmaktır. Uzun yıllardır uygulanması nedeniyle geleneksel eğitimlerin tasarım, uygulama ve değerlendirilmesi konusunda firmalarda oldukça yüksek birikim ve deneyim oluşmuştur. Ancak e-öğrenme uygulamaları için aynı saptamayı yapmak mümkün değildir. Teknoloji, etkili bir e-öğrenme programının hayata geçirilmesinde olmazsa olmaz koşul olmakla birlikte yansız bir unsurdur. E-öğrenme programının etkinliğini belirleyen asıl öge öğretim tasarımıdır. Öğretim tasarımı; öğrenme gereksinmelerinin analizi, programa katılacak kişilerin nitelikleri, etkileşim, geribildirim, programı oluştururken öğrenme kuramlarının dikkate alınması gibi birçok konunun birlikte düşünülmesini gerektirir. Kullanıcıların gereksinim ve beklentilerine uygun bir tasarım, kullanıcıların programda

kalmasını sağlayacak, bu gerçekleşmediği durumda kullanıcı programı terk edecektir. Şirketler söz konusu olduğunda, tasarım sürecinde yetişkin öğrenmesi ayrıca dikkate alınması gerekli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

E-öğrenme süreci, bilginin iletilmesini sağlayan teknolojik alt yapı üzerinde işleyen; analiz, içerik tasarımı, geribildirim, etkileşim ve esneklik gibi öğeleri kapsayan çok boyutlu bir öğretim tasarımıdır. Firmalar e-öğrenme için gerekli teknolojik çözümleri çoğunlukla hizmet sağlayıcılardan aldıkları için bu alandaki uygulamalar standartlaşmış durumdadır. Oysa teknoloji, e-öğrenmenin sadece bir yanını oluşturur. Bu teknoloji üzerinde nasıl bir eğitim programının yürütüleceğine, işletmedeki eğitim yöneticilerinin karar vermesi gerekir; çünkü işletmedeki eğitim ihtiyacı, şirketin performans beklentileriyle bağlantılı olmalıdır. Tasarlanan eğitimden beklenen yararın sağlanmasındaki diğer kritik öğeler, kullanıcıların, bir zorunluluk olmaksızın bu programa katılmaya istekli olup olmamaları, öğretim tasarımının yetişkinlerin gereksinimlerine uygun olması, öğrenme ortamının istekliliği artırması gibi daha soyut ve insani beklentilerle ilgilidir. Etkili bir e-öğrenme tasarımında, kullanıcıların hangi unsurları nasıl algıladıkları konusu, yeni tasarımlar için yol gösterici değerdedir. Bu çerçevede çalışmamızda şu sorulara yanıt aranmıştır:

- 1) Türkiye’de telekomünikasyon alanında faaliyet gösteren, e-öğrenme programlarına katılmış firma çalışanları, e-öğrenme öğretim tasarımını etkileyen faktörleri nasıl algılamaktadırlar?
- 2) Kullanıcıların e-öğrenme öğretim tasarımını etkileyen faktörlere ilişkin algıları, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, çalışma süreleri, İnternet kullanım alışkanlıkları ve e-öğrenme programına katılma deneyimine göre farklılaşmakta mıdır?

E-öğrenme tasarımı, firma içi ve firma dışında birçok kişinin katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Yukarıdaki sorulara yanıt ararken ulaşacağımız bulgular şirket içinde eğitim ihtiyaçlarını belirleyip bunlara kurumsal performans beklentisi doğrultusunda çözüm üretmek sorumluluğu bulunan eğitim yöneticilerinin, e-öğrenme tasarımını gerçekleştirirken, programın performansı için odaklanmaları gereken alanları daha net görmelerini sağlayacaktır. Diğer yandan, şirketlere e-öğrenme konusunda hizmet veren firma profesyonellerine, yetişkin eğitiminde, kullanıcıların hangi unsurları öne çıkardıklarını ortaya koyacaktır. Alanyazınında e-öğrenmeye ilişkin araştırmalar öğrenciler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu çalışma ile e-öğrenme tasarımında yetişkin algısına ilişkin araştırmalara katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

ALANYAZININ GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

E-Öğrenme

Öğrenme sözlükte belli bir alanda bilgi ve beceri kazanma olarak tanımlanır (The Penguin English Dictionary: 795). Öğrenme, kişilerin verileri elde etmesinin ötesinde, uygulama yetenek ve becerisi kazanmasına işaret eder.

İyi bir yönetim kuramcısı yönetim uygulamasının nasıl olması gerektiğini çok güzel açıklayabilir, ancak sadece bu özelliği onun iyi bir yönetici olması için yeterli değildir (Brown ve Duguid, 2000: 129).

Rosenberg (2001: 4), iş ortamında öğrenmeyi, bireylerin performanslarını artırma amacıyla yeni bilgi ve beceriler kazanma süreci olarak tanımlar. İş ortamında bireysel öğrenme amacı ile kurumsal performans arasındaki ilişki daha somuttur. Örneğin, şirket satış sonuçlarını iyileştirebilmek için, satış personelinin yeni satış teknikleri öğrenmelerini ister. Bir otel işletmesi, ön büro elemanlarının müşteri hizmetleri hakkında daha bilgili olmalarını ister. Böylelikle çalışanlar müşterilere iyi hizmet verebilecek, otelin doluluk oranı artacak, şirketin marka değeri yükselecektir. Bu nedenle iş bağlamında düşünüldüğüne, öğrenmenin davranışa dönüşmesi çok kolay gözlemlenebilir bir durumdur.

E-öğrenme amaç yönüyle geleneksel öğrenmeden farklı değildir. E-öğrenmeyi geleneksel öğrenmeden ayıran amaç değil, süreçte kullanılan araçlar ve yöntemlerdir. E-öğrenmenin tanımında ortak vurgu; süreçte bilgisayar network teknolojisinin kullanımı, bilginin İnternet üzerinden iletilmesi, zaman ve yer açısından esneklik konularıdır (Clark ve Mayer 2011:8; Wang, Ran, Liao ve Yang, 2010). Bazı yazarlar (Gülbahar, 2012: 79, Pange ve Pange, 2011), e- öğrenme tanımlarında teknoloji boyutunun öne çıkması nedeniyle, bu uygulamanın sadece teknolojik bir süreç olarak algılanmaması gerekliliği konusunda uyarıda bulunurlar.

Zaman ve mekân ilişkisi sadece teknolojik değil, belki daha fazla sosyal bir ilişkidir (Harrison ve Dourish, 1996). Wahlstedt, Pekkola ve Niemelä (2008) e-öğrenmeyle ortaya çıkan mekândan bağımsızlık durumunu, insan ilişkilerindeki etkileşim boyutuyla irdelerler. Yeni teknolojiler, ilham ettikleri anlamlara göre yeni toplumsal alanlar inşa ederler. E-öğrenme evrenindeki kişiler, bir medya desteğine rağmen başkalarının varlığının ve eylemlerinin farkına varmakta zorlanırlar. Ostlund'un (2013) bulguları, Wahlstedt ve diğerlerinin (2008) saptamasını bir adım ileri götürür. Web ortamında aynı dersi alan kişiler, tanımadıkları insanlarla ilişkiye girmekte çekingen davranırlar; buna karşılık Web ortamında aynı dersi almasalar da konularıyla ilgili olarak daha önceden birliktelikleri bulunan akranlarıyla ilişki kurmayı tercih ederler. Dam (2002), e-öğrenme sürecinde öğrenmenin,

okuma ve görme aşamasında değil, etkileşimin sağlandığı aşamada gerçekleştirilmesine dikkat eder.

E-öğrenme ile ilgili netleştirilmesi gerekli bir konu da, uzaktan eğitimle olan ilişkisidir. Uzaktan eğitimin belirleyici özelliği, öğrenme esnasında öğretmenler ve öğrencilerin farklı yerlerde olmasıdır (Smaldino, Lowther ve Russell, 2008:13). Uzaktan eğitimde ise bilginin iletilmesi için mektup, televizyon, CD, DVD, İnternet gibi birçok araç kullanılabilir. Bu bağlamda Rosenberg (2001:28), “e-öğrenme uzaktan eğitimin bir biçimi olmakla birlikte uzaktan eğitimin sadece e-öğrenmeden ibaret olmadığı” saptamasında bulunur.

E- Öğrenme Öğretim Tasarımı

Öğrenme, eğitim olgusunun öğrenene dönük yanını ifade eder. Öğretim ise öğrenmenin gerçekleşmesi ve istenen davranışların bireye kazandırılması için uygulanan süreçlerin tümünü kapsar (Arı, 2011). Öğretim tasarımı, eğitim kurumları ve işyerleri başta olmak üzere, öğretim ve performans problemlerinin analizi, öğrenme ve performansın geliştirilmesi için gerekli süreç ve kaynakların tasarımı, geliştirilmesi, değerlendirilmesi ve yönetilmesi olarak tanımlanır (Karataş 2008:14).

Öğretim tasarımı, sistematik olarak ilk defa Robert Gagné ve Leslie Briggs’in, II. Dünya Savaşı’ndan sonra, Amerikan Ordusu için geliştirdikleri model ile ortaya çıkmıştır (Karataş, 2008:16). Gagné ve Briggs’in modeli, analiz, tasarım geliştirme, uygulama ve değerlendirme aşamalarından oluşur. Sürecin içerdiği aşamaların ilk harflerinden hareketle ADDIE modeli olarak tanınan bu model, “insanlar neyi öğrenmeye ihtiyaç duyarlar” sorusu ile başlayıp, “insanlar gerçekten ihtiyaç duyduklarını öğrendiler mi?” sorusunun ölçülmesiyle son bulur. Bir takım tartışmalara rağmen, hala en çok kullanılan modeldir. E-öğrenme öğretim tasarımı önemli ölçüde bu yaklaşıma dayanarak geliştirilmiştir.

Zaharias ve Pylygmenakou (2009), öğrenme tasarımının içine etkileşim, içerik ve kaynaklar, medya kullanımı, öğrenme stratejileri tasarımı, geribildirim, öğrenme değerlendirmesi ve kullanıcı rehberlik ve desteğini dâhil eder. Bu yazarlar, e-öğrenme tasarımının kullanılabilirliğinin doğrudan onun pedagojik değerine bağlı olduğunu belirterek, tasarımda içsel güdülenmenin dikkate alınması gerekliliğine işaret etmişlerdir. Siqueira, Braz ve Melo (2007), e-öğrenme konusundaki araştırmalarında eğitimin üç boyutta kavranabileceğini belirtirler: içerik, pedagoji ve teknoloji. Danesh, Hasheminia, Sirousbakht ve Danesh (2012), e-öğrenme tatminini etkileyen faktörleri dört başlık altında toplamıştır: öğretmenin özellikleri,

eğitim malzemesinin niteliği, içerik tasarımı ve eğlenceli hale getirme. Fox (2003), e-öğrenmede kullanıcıların karar verme özgürlüğüne dikkat çeker. Etkili öğrenmenin gerçekleştirilmesinde öğrenme tasarımı kritik unsurdur. Başarı için bir defalık şansınız olduğu e-öğrenmede tasarım daha da kritik öge haline gelir. Yüzyüze eğitimde iyi eğitimler, eğitim sürecinde içerikte dinleyicilere göre uyarılama yapabilirler. E-öğrenmede böyle bir şans yoktur; kullanıcı, sistemi başarısız bulunduğu anda kapatma tuşuna basar.

Granger (2012), farklı bir görüş olarak, Amerika’da Kuzeybatı eyaletlerinde üniversite öğrencileri arasında yaptıkları araştırmada, “özellikle içeriğin doğası itibariyle karmaşık, içeriğin kavranmasının meta bilişsel beceriler ya da bilişsel yetenekler gerektirdiği durumlarda” öğrencilere dikkatsizce yüksek düzeyde eğitimi kontrol imkânı vermenin, öğrenme ve eğitim transferini bir işkenceye dönüştürebileceği sonucuna ulaşmıştır.

Wang, Solan ve Ghods (2010), alanyazın taramasında Web tasarımında öne çıkan beş faktör tespit etmişlerdir: arayüz tasarımı, içerik tasarımı, yapı veya arama tasarımı, etkileşim tasarımı ve modüler tasarım.

Jelitto (2004), e-öğrenmede içerik geliştirme, araç geliştirme ve öğrenme süreci aşamalarında, kadın ve erkeğin rolden kaynaklanan özelliklerinin dikkate alınması gerekliliğine işaret eder. Yazara göre, metinlerde, resimlerde, videolarda kadın ve erkek rol modeller birlikte kullanılmalıdır. “Ev kadını”, “aktif oğlan, pasif kız” gibi klişeleri kullanmaktan kaçınılmalıdır. Programcı olarak kadın istihdam ediliyorsa ressam olarak erkek istihdam edilmelidir. Tasarımda öğrenciye örnek sunuluyorsa her iki cins de dikkate alınmalıdır.

Öğrenme Kuramları

Etkili bir öğretim tasarımında kritik öğelerden birisi de, hem öğrenme amacının gerçekleşmesi, bilginin aktarılması hem de güdülenme ilişkisi nedeniyle tasarım sürecinde farklı öğrenme kuramlarının önermelerinin dikkate alınmasıdır. Alanyazında yaygın kabul gören üç temel öğrenme kuramı vardır: davranışçı öğrenme kuramı, bilişsel öğrenme kuramı ve yapılandırmacı öğrenme kuramı. Konuyla ilgili ayrıntılı bir yazın araştırması yapan Pange ve Pange (2011) bunlara aktif öğrenme kuramını da ekler.

Davranışçı öğrenme kuramı, öğrenmenin ancak gözlemlenebilir davranış değişikliği sonucunda anlaşılabilirliğini öner sürer. Bunun gerçekleşmesi için, tasarımda öğrencilerin ders sonunda elde edeceği kazanımlar açıkça belirtilmeli,

öğrenciler kendi başarısını izleyebilmeli, öğretim malzemelerinin içeriği basitten karmaşığa, varolan bilgiden yeni bilgiye, bilgiden uygulamaya doğru yapılandırılmalıdır (Pange ve Pange, 2011). Bilişsel öğrenme kuramı, öğrenmeyi içsel bir süreç olarak kabul eder. Gülbahar (2012: 52), bilişsel öğrenme kuramının e-öğrenme sürecine yansımaları; algıyı kolaylaştırmak için en önemli bilginin ekranın ortasına yerleştirilmesi, öğrencilere konuyu niye öğrendiklerine dair açıklamalar yapılması, kavramsal modeller oluşturulması, öğrencilere kendi öğrenme tarzların göre tercih edebilecekleri alternatif etkinlikler sunulması, etkinliklerin gerçek hayata uyarlanabilir nitelikte olması şeklinde özetler. Yapılandırmacı öğrenme kuramı öğrenmenin gözlem, bilgi işleme, yorumlama ve kişiselleştirme sonucu oluştuğunu savunur. Bu kurama göre öğrenme kişisel algı doğrultusunda şekillenir. Bu nedenle e-öğrenme sürecinde öğrencilerin sürekli aktif rol alacakları uygulamalar yaptırılmalı ve etkinlikler buna göre düzenlenmeli, içeriğin tüm boyutları olabildiğince üst düzey etkileşim içermelidir. Öğrenciler arasında iş birliği ve yardımlaşmaya dayalı etkinlikler tasarlanmalı, kendi öğrenme süreçlerini kontrol edebilmelidir. Öğrenciler için öğrendikleri bilgileri yansıtabilecekleri uygulamalar ve ortamlar hazırlanmalıdır. İçerik, bilgiyi anlamlı kılacak şekilde yapılandırılmalı, öğrenciler süreçte sosyal olarak yer aldıklarını hissedebilecek bir yaşantı geçirebilmelidir.

Öğretim tasarımı açısından bakıldığında, bu üç temel öğrenme kuramının birlikte kullanılması gerekliliği ortaya çıkar. Davranışçılık ilkeleri “ne” öğretileceği, bilişsellik kuramı “nasıl” öğretileceği, yapılandırmacılık kuramı ise “neden” öğretileceği sorularına yanıt bulmak için kullanılabilir.

Yetişkin Öğrenmesi

Araştırmamızın kapsamı açısından, değinmemiz gerekli bir başka konu, yetişkin öğrenmesidir. İşyeri öğrenmesi, bireysel ya da kurumsal performansı artırmak amacıyla düzenlenen öğrenme veya eğitim etkinliklerini kapsar. Yetişkinler, öğretilen içerik yetişkinlerin ilgisini çekiyorsa o zaman öğrenmeye istekli olurlar. Bu nedenle başlangıçta uygun yöntemler kullanarak ilgiyi çekebilmek önem taşır. Yetişkinler, ancak öğrenilecek bilgi gerçek hayatlarında işlerine yarayacaksa öğrenmek isterler. Yetişkinler fikirlerini kolay değiştirmezler. Özellikle çevrimiçi tartışma, sohbet ve forum ortamlarında bu gerçek dikkate alınmalıdır. Yetişkinler deneyimlerini paylaşmak isterler. Sohbet ve forumlarla buna ortam hazırlanmalıdır. Yetişkin eğitiminde eğitmenin rolü bilgiyi aktarmak değil, bilgiye ulaşım için yönlendirme yapmak olmalıdır. Yetişkinler arasında sıra dışı bireysel farklılıklar olabilir. Öğrenme tasarımında bu özellik dikkate alınmalıdır. Fox (2003), yetişkinlerin

çocuklardan farklı öğrendiklerini öne sürmüştür. Bu önerme, kullanıcı merkezli bir tasarıma odaklanmayı, bilgi geliştirmeyi katmanlara ayırmayı ve öğrenme içeriği ile bilginin uygulanması arasında duygusal bağlantı oluşturmayı içerir. Kişiler farklı zamanlarda, farklı içerik ve farklı güdülerle öğrenirler. Öğrenme özel teknik ve stratejilerle hızlandırılabilir. Öğrenmenin gerçekleşmesi için tanı araçlarının kullanılması, enformasyonun katmanlara ayrılması ve öğrenmeyi hızlandıran çevik referans araçlarının kullanılması gereklidir.

E-öğrenme uygulamaları hem eğitim kurumlarında hem de şirketlerde hızlı bir uygulama alanı bulmuştur. Bilimsel araştırmalar da buna paralel biçimde gelişme göstermektedir. Türkiye’de telekomünikasyon sektörü, bankacılık ve finans sektörüyle birlikte, e-öğrenme konusunda ilk sıralarda yer almasına rağmen (Hançer, 2011) doğrudan bu sektörün verileriyle bir araştırma gerçekleştirilmemiştir. Alanyazınında da özel olarak bu konuda yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmanın, telekomünikasyon sektöründe gerçekleştirilecek benzer çalışmalar için yol açıcı olması umulmaktadır.

YÖNTEM

Model, Yapı ve Değişkenler

Araştırma, “demografik değişkenler ve genel sorular” ile “e-öğrenme tasarımını etkileyen faktörler değerlendirme ölçeği” olarak iki kümede kurgulanmıştır. Araştırmada “kullanıcıların bakış açısına göre e-öğrenme tasarımını etkileyen faktörler” temel kavramsal çerçeve olarak belirlenmiştir. Bunu ölçmek için ankette Likert tipi 35 madde yer almıştır. E-öğrenme tasarımını etkileyen faktörler sonuç çıkarıcı istatistiksel analizlerle test edilmiştir. Bağımsız değişkenlerle, araştırmada belirlenen bağımlı değişken niteliğindeki faktörler varyans analizi ve korelasyon analizi ile test edilmiştir.

Araştırmada bağımsız değişken olarak dokuz değişken yer almıştır. Bu değişkenler şunlardır: kullanıcının çalıştığı firma, cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi, çalışma süresi, İnternet’e nereden eriştiği, haftada ne kadar süreyi İnternet’te geçirdiği, bugüne kadar kaç e-öğrenme programına katıldığı, e-öğrenme programına haftada kaç saat ayırdığı.

Alanyazınında bazı araştırmalarda e-öğrenme tasarımına, bilginin üzerinde iletildiği teknolojik alt yapı ve kullanıcı desteği de dâhil edilmektedir. Bu araştırmada teknoloji ve kullanıcı desteğine ilişkin boyutları araştırarak sorulara yer verilmemiştir.

Araştırmanın verileri, İstanbul'da yerleşik telekomünikasyon sektöründe çalışan, e-öğrenme deneyimine sahip kullanıcılardan anket yöntemi ile toplanmıştır. Bu araştırma, kullanıcıların, e-öğrenme tasarımını etkileyen faktörleri açığa çıkarılmayı amaçlayan yönüyle niteliksel, değişkenler arasındaki ilişkileri incelemeye yönelik yani niceliksel ve ilişkisel bir çalışmadır.

Örneklem

Araştırma evreni olarak, İstanbul'da yerleşik, telekomünikasyon alanında faaliyet gösteren beş firma seçilmiştir. Pazar payı itibariyle bu firmalar Türk telekomünikasyon sektörünün yüzde yüzünü temsil etmektedir. Bu firmalarda çalışıp e-öğrenme programlarına katılan tüm kullanıcılar hedef kitle olarak belirlenmiştir. Örneklem grubunun %45,9'u bayan (n=140), %54,1'i erkek (n=165) olmak üzere 305 kişiden oluşmaktadır. Bu büyüklük bir değişken için en az beş cevaplayıcı olma ölçütünü (Şencan, 2005:363) karşılamaktadır. 35 bağımsız değişken bulunan araştırmamız için asgari cevaplayıcı sayısı 175'tir.

Ölçüm Aracı ve Veri Toplama Uygulaması

Araştırmada kullanıcıların e-öğrenme tasarımına ilişkin algılarını ölçmek amacıyla tutum ölçeği kullanılmıştır. Demografik Değişkenler ve Genel Sorular başlığını taşıyan birinci bölümde, sorular çoktan seçmeli tarzda düzenlenmiştir. Demografik değişkenlere ilişkin beş, İnternet kullanımına ilişkin iki, e-öğrenme deneyimine ilişkin iki soruya yer verilmiştir. E-Öğrenme Tasarımını Etkileyen Faktörler başlığını taşıyan ikinci bölümde 35 maddeden oluşan tutum ölçeği kullanılmıştır. Bu bölümdeki sorular beş dereceli Likert ölçeğine göre düzenlenmiştir. Cevap şıkları 1= Tamamıyla doğru, 5= Hiç doğru değil biçiminde olumludan olumsuz doğru sıralanmıştır. Anket sorularının tasarlanmasında, alanyazımı araştırmada e-öğrenme tasarımında öne çıkan unsurlar dikkate alınmış, benzer bir araştırmada Hussin, Bunyarit ve Hussein (2009)'in, Jeliff'e dayanarak geliştirdikleri anket sorularından ve Zaharias ve Pylygmenakou (2009)'nun çalışmasından yararlanılmıştır. On kişilik bir çalışma grubuna pilot uygulama yapılarak anketin anlaşılması konusunda geribildirim alınmıştır. Geribildirimlerde, yetki düzeyinin her firmada farklı biçimde düzenlenmiş olduğu görülmüş, bunun yerine kullanıcılara çalışma süreleri sorulmuştur.

Veriler ilgili firmalardaki insan kaynakları yöneticilerinin yardımı ile toplanmıştır. Hedef kitlenin, e-öğrenme programlarına katılan tüm kullanıcılar olduğu

belirtilmiş, bu çerçevede anket formlarının kimlere gönderileceğine insan kaynakları yetkilileri karar vermişlerdir. Değerlendirmeye alınan 143 adet anket formunun 35'i adedi matbu olarak, 108 adedi ise ilgili insan kaynakları yöneticileri aracılığıyla kullanıcılara gönderilen link üzerinden İnternet yoluyla cevaplandırılmıştır. 17 adet anket formu, bilgilerinin eksik olması nedeniyle değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Hipotezlerin Oluşturulması

Çıkarılan üç faktör tek bir bağımlı değişken olarak kabul edilip, araştırmada sonuç çıkarmaya ve belirli yargılara ulaşmaya yönelik olarak aşağıdaki H1 hipotezleri test edilmiştir.

1. E-öğrenme tasarımı algısı ile cinsiyet arasında ilişki vardır.
2. E-öğrenme tasarımı algısı ile yaş arasında ilişki vardır.
3. E-öğrenme tasarımı algısı ile eğitim düzeyi arasında ilişki vardır.
4. E-öğrenme tasarımı algısı ile çalışma süresi arasında ilişki vardır.
5. E-öğrenme tasarımı algısı ile İnternete nerden erişildiği arasında ilişki vardır.
6. E-öğrenme tasarımı algısı ile İnternet kullanım süresi arasında ilişki vardır.
7. E-öğrenme tasarımı algısı ile e-öğrenme deneyimi arasında ilişki vardır.
8. E-öğrenme tasarım algısı ile e-öğrenme programına ayrılan süre arasında ilişki vardır.

VERİLERİN ANALİZİ

Toplanan veriler IBM SPSS Statistics 21 yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. Davranış çıpalı ölçek maddelerinde katılımcıların işaretleme dağılımını görmek için kutu grafiğinden yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan dereceleme ölçeğinin boyut yapısını azaltmak için 'açıklayıcı faktör analizi' yöntemine başvurulmuştur. Hesaplama faktör sayısını tespit etmek için özdeğer ve yamaç grafiği tekniklerinden yararlanılmıştır. Buradaki amaç e-öğrenme tasarımı kendi belirlediğimiz varsayımsal boyutlara göre değil, hesaplama sonucuna göre tespit etmektir. Böylece ortaya çıkan bileşenlerin kapsadığı değişkenlerin toplam puanlarıyla demografik değişkenler arasında ilişki bulunup bulunmadığını test etmek mümkün olacaktır. Hipotezlerin test edilmesinde demografik değişkenlerin iki şıklı veya çok

şıklı olmasına göre iki bağımsız örneklem t-testi veya varyans analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Kavramsal çerçeveye ilişkin veriler, temel bileşenler analizi, değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ve varyans analizi teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Doğrulamalı faktör analizi yerine açıklayıcı faktör analizi yönteminin seçilme nedeni, e-öğrenme tasarımı etkileyen konusuyla üzerinde mutabık kalınan bir yapının bulunmamasıdır (Şencan, 2005:408).

Eğitim düzeyi, çalışma süresi, İnternet'e erişim, İnternet'te geçirilen süre ve e-öğrenme programına ayrılan saat bağımsız değişkenlerinin bazı şıkları, temsil değeri olmayacak kadar düşük olması nedeniyle yeniden kodlanarak birleştirilmiştir. Bu çerçevede, lise seçeneği önlisans seçeneği ile doktora seçeneği yüksek lisans seçeneği ile birleştirilerek beş kademe olan eğitim düzeyi üç kademeye indirilmiştir. İnternete nerden erişildiği değişkeninde, iş yeri, ev ve mobil seçenekleri birleştirilerek seçenek sayısı ikiye düşürülmüştür. "Haftada ne kadar süreyi İnternet'te geçiriyorsunuz?" değişkenindeki 1-3 saat arası ile 4-6 saat arası seçenekleri birleştirilerek, seçenek sayısı üçe indirilmiştir. "E-öğrenme programına haftada kaç saat ayırıyorsunuz?" değişkenindeki 3-5 saat arası, 6-9 saat arası, 9'dan fazla seçenekleri birleştirilerek değişkendeki seçenek sayısı ikiye düşürülmüştür.

Bağımsız değişkenlerden bazıları bağımlı değişken olan e-öğrenme tasarımı ile ilişkilendirilerek aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunup bulunmadığı araştırılmıştır.

BULGULAR

Bağımsız Değişkenlerle İlgili Bulgular

Aynı zamanda örneklem grubunun niteliğini yansıtan bağımsız değişkenlerle ilgili bilgiler Tablo 1'de verilmiştir. Kullanıcıların yarısından fazlası (%58,7) lisans düzeyinde eğitime sahiptir. %38,4'ü 31-35 yaş aralığında yer almakta, en büyük grubun çalışma süresi (%37,7) 6-9 yıl arasındadır.

Örneklem grubunun İnternet kullanım alışkanlıkları ve e-öğrenme deneyimlerine ilişkin bilgiler Tablo 2'de gösterilmiştir. Kullanıcıların büyük çoğunluğu (%80,3) İnternet'e çok yönlü olarak erişmekte, %61'i İnternet'te haftada 10 saatten fazla zaman geçirmektedir. %66'9'u altıdan fazla e-öğrenme programına katılmış, %90,2'si e-öğrenme programına haftada 1-2 saat arası zaman ayırmaktadır.

Faktör Analizleriyle İlgili Bulgular

Araştırmamızın gizli bir kavramsal yapıyı açığa çıkarmayı hedeflemesi nedeniyle verilerin analizinde açıklayıcı faktör analiz yöntemi kullanılmıştır. 35 maddeden oluşan e-öğrenme tasarımını etkileyen faktörler için yapılan Temel Bileşenler Analizi'nde dokuz faktör ortaya çıkmıştır. Faktörlerin birbirleriyle ilişkili olduğu varsayımı ile eğik döndürme yöntemi uygulanmıştır. Araştırmada baskın faktöre ulaşılacak istediğinden döndürmede bu amaca uygun olan Kuartimaks seçeneği tercih edilmiştir (Şencan, 2005: 400). Kuartimax tekniği ile yapılan faktör analizi sonucuna göre özdeğeri 1'den büyük, bileşen katsayısı .50'nin üzerinde olan, ve en az üç madde içeren üç faktör ortaya çıkmıştır. Büyüklüğü 120'yi aşan örneklem için 50 kabul edilebilir bir değerdir (Şencan, 2005). Yamaç birikinti grafiğinde de üçüncü kırılımdan sonra düzleşme görülmektedir. Birinci faktör 12, ikinci faktör 8, üçüncü faktör 3 madde içermektedir. Üç faktörün toplam varyansı açıklama oranı %53,69'dur. F1'in değişkeni açıklama oranı %29,35, F2'nin %17,21, F3'ün %7,12'dir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ,876 olarak bulunmuştur. KMO örnek yeterlilik ölçümü ,841; $p = .000$ 'dır.

Faktörler, kapsadıkları maddelerin niteliklerinden hareketle, sırasıyla İçerik ve Arayüz Tasarımı, Etkileşim ve Esneklik olarak isimlendirilmiştir. Faktörlere giren maddeler Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5'te gösterilmiştir.

Faktör analizi sonucuna göre ortaya çıkan üç faktör tek bir bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Sözkonusu bağımlı değişken bağımsız değişkenlerle ilişkilendirilerek incelenmiştir. İki şıkka sahip bağımsız değişkenlerin ilişkisinin incelenmesinde Bağımsız Örneklem t-Testi, ikiden fazla şıkka sahip bağımsız değişkenlerle olan ilişkisinin incelenmesinde Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

Araştırmada Çıkarılan Faktörler

(F1) İçerik ve Arayüz Tasarımı. Araştırmamızda tek bir faktörde bileşen altında toplanan İçerik ve Arayüz Tasarımı faktörü, e-öğrenme sürecinde iki ayrı boyutu temsil etmektedir. Arayüzün, içeriğin yansıtıcısı olduğu düşünüldüğünde, bu iki işlevin bir araya gelmesi sürpriz değildir. İçerik tasarımında kullanıcılar tarafından olumlu bulunan maddelere baktığımızda, kursun kullanıcıların performans beklentisine uygun tasarlanmış olması (v2) ve başlangıçta belirtilen öğrenme amaçlarını karşılayacak genişlikte düzenlenmesi (v3), kullanıcıların tasarım sürecine dahil edildiklerini göstermektedir. Verilen bilgilerin güvenilir (v12), eksiksiz (v11), güncel (v13) olması, kullanılan terminolojinin kullanıcıların düzeyine uygun olması (v9) aktarılan bilginin kalitesinin kullanıcıların beklentilerini karşıladığını ifade

etmektedir. İçeriğin esnek ve modüler tasarlanmış olması (v4), katılımcıların öğrenme sürecine daha aktif olarak katılabildiklerinin göstergesidir. Arayüz tasarımı ile ilgili olarak ise malzemelerin arandığında kolay bulunabilmesi (v17), metin, ses ve grafiklerin birbirini tamamlar nitelikte olması boyutları (v19) ve kullanıcıların öğrenme hızlarına kendilerinin karar verebilmeleri (v18) boyutları öne çıkarılmıştır.

(F2) Etkileşim Faktörü. E-öğrenmede etkileşim, öğrenci ile öğretmen, öğrenci ile içerik, öğrenci ile öğrenci arasında olmak üzere çok yönlü bir ilişkidir (Çakır, Uluyol ve Karadeniz, 2008, s.89). Öne çıkan maddelerde etkileşim öğretmen ve akranlar olarak iki boyutta belirginlik kazanmıştır. Hussin ve diğerlerinin (2009), Malezya’da üniversite öğrencileri arasında yaptıkları araştırmada, beş faktör arasında etkileşim birinci sırada değerlendirmiştir. Araştırmamızın yetişkinler arasında yapıldığı göz önüne alındığında bu sonuç hem diğer araştırma bulguları hem de kuramsal önermelerle uyumludur. Danesh ve diğerlerinin (2012), üniversite öğrencileri arasında yaptıkları araştırmada e-öğrenmede tatmini sağlamada; eğitmenin özellikleri, eğitim malzemesi, öğrenme içeriğinin tasarımı ve eğlencelik faktörleri arasında, eğitmenin özellikleri ilk sırada yer almıştır.

(F3) Esneklik Faktörü. Esneklik olarak adlandırdığımız faktör, kullanıcının eğitimden istedikleri zaman ayrılıp, istedikleri zaman geri dönebilmeleri, geri döndüklerinde de bir kopukluk olmadan kursa devam edebilmeleridir. Bu içeriğiyle esneklik, e-öğrenmeyi, geleneksel eğitimden ayıran temel öğelerden birisidir.

Hipotez Testleriyle İlgili Bulgular

Araştırmada sonuç çıkarmaya ve belirli yargılara ulaşmaya yönelik olarak şu H1 hipotezleri test edilmiştir:

1. E-öğrenme tasarımı algısı ile cinsiyet arasında ilişki vardır.

Cinsiyet/tasarım algısı ilişkisi t-testi ile analiz edilmiştir. Bulgulara göre kadın kullanıcılarla erkek kullanıcıların e-öğrenme tasarımı algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($t=0,509$; $sd.= 303$; $p=.202 > .05$).

2. E-öğrenme tasarımı algısı ile yaş arasında ilişki vardır.

Yaş / tasarım algısı ilişkisi varyans analizi ile test edilmiştir. Test sonuçlarına göre üç yaş gurubu arasında e-öğrenme tasarımı algısı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($F= .1,88$; $sd= 3$; $p=.132 > .05$).

3. E-öğrenme tasarımı algısı ile eğitim düzeyi arasında ilişki vardır.

Eğitim düzeyi/tasarım ilişkisi varyans analizi ile test edilmiştir. Test sonuçlarına göre dört farklı eğitim düzeyine sahip kullanıcılar arasında e-öğrenme tasarım algısı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($F= 2,95$; $sd= 2$; $p= .054 >.05$).

4. E-öğrenme tasarımı algısı ile çalışma süresi arasında ilişki vardır.

Çalışma süresi/tasarım ilişkisi varyans analizi ile test edilmiştir. Test sonuçlarına göre dört farklı çalışma süresine sahip kullanıcılar arasında e-öğrenme tasarım algısı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($F= 6,63$; $sd= 3$; $p= .068 >.05$).

5. E-öğrenme tasarımı algısı ile İnternete nerden erişildiği arasında ilişki vardır.

İnternet'e erişim kaynağı/tasarım algısı ilişkisi t-testi ile analiz edilmiştir. Bulgulara göre İnternet'e farklı kaynaklardan erişen iki grup kullanıcının e-öğrenme tasarım algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t=-684$; $sd.= 141$; $p= .505 > .05$).

6. E-öğrenme tasarımı algısı ile İnternet kullanım süresi arasında ilişki vardır.

İnternet'te geçirilen süre/tasarım ilişkisi varyans analizi ile test edilmiştir. Test sonuçlarına göre üç farklı internet kullanım süresine sahip kullanıcılar arasında e-öğrenme tasarım algısı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t= -1,262$; $sd= 303$; $p= .208 >.05$).

7. E-öğrenme tasarımı algısı ile e-öğrenme deneyimi arasında ilişki vardır.

E-öğrenme deneyimi/tasarım ilişkisi varyans analizi ile test edilmiştir. Test sonuçlarına göre üç farklı e-öğrenme deneyimine sahip kullanıcılar arasında e-öğrenme tasarım algısı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($F= .758$; $sd= 2$; $p= .470 >.05$).

8. E-öğrenme tasarım algısı ile e-öğrenme programına ayrılan süre arasında ilişki vardır.

E-öğrenme programına ayrılan süre/tasarım algısı ilişkisi t-testi ile analiz edilmiştir. Bulgulara göre e-öğrenmeye farklı süre ayıran iki grup kullanıcının e-öğrenme tasarım algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($t=-,924$; $sd.= 303$; $p= .235 >.05$).

Bu sonuçlara göre bağımlı değişkenlerle, e-öğrenme tasarımı algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğunu öne süren hipotezlerin tümü reddedilmiştir

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın amacı, e-öğrenme öğretim tasarımını etkileyen faktörleri belirlemek ve bunların kullanıcı algısıyla ilişkisini kurmaktır. Araştırma bulguları, kullanıcı algısına göre üç faktörü öne çıkardı: İçerik ve Arayüz Tasarımı, Etkileşim ve Esneklik.

Bilgi sistemlerinin başarısını ölçmede hâlâ en yaygın kullanılan araç olan DeLone ve McLean modelinde (2003), kullanıcı tatminini sağlayan üç temel değişkenden birisi bilgi kalitesidir. Eoma, Ashillb ve Arbaughc (2012), DeLone ve McLean modelinin geçerliliğini test ettikleri çalışmada, bilgi kalitesini, bilişim sistemi tarafından oluşturulan bilginin ilgili olmasına, doğruluğuna ve güncelliğine yönelik kullanıcı algısı olarak açıklamaktadır. Araştırmamızın İçerik ve Arayüz Tasarımı Faktöründeki maddeler, bilgi tanımıyla, içerik tasarımının, öğretim tasarımı unsuru olarak ilk sırada çıkmış olması, Eoma ve diğerlerinin (2012) ve arkadaşlarının bulgularıyla paraleldir.

Aile hekimleri arasında yapılan bir çalışmada (Bal, Ada ve Çelik, 2012) bilgi kalitesi ile kullanıcı memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. E-öğrenme kalitesinin belirlenmesine dair bir çalışmada, etkileşim faktörü, birinci sırada yer almıştır (Jung, 2011). Aynı çalışmada, içeriğin e-öğrenmenin kalitesinin belirlenmesinde önemli bir faktör olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Malezya'daki çokuluslu şirket çalışanları arasında gerçekleştirilen çalışmada (Ramayah, Ahmad ve Hong, 2012), eğitim içeriği ile kullanıcı tatmini arasında olumlu bir bağlantı olduğu hipotezi doğrulanmamıştır. Yazarlar bu sonucu örneklem kümesi çalışanlarının, uzun yıllar uzmanlık alanları dışında çok sayıda eğitim almalarına bağlamaktadır.

Hipotez Sonuçlarının Tartışılması

Araştırmamızdaki sekiz hipotez, üç grup altında toplanabilir. 1 (cinsiyet), 2 (yaş), 3 (eğitim düzeyi) ve 4 (çalışma süresi) numaralı hipotezler demografik ögeler; 5 (İnternet'e erişim kaynağı) ve 6 (İnternet kullanım süresi) numaralı hipotezler İnternet kullanım alışkanlıkları, 7 (katıldığı e-öğrenme program sayısı) ve 8 (e-öğrenmeye ayrılan süre) numaralı tezler e-öğrenme deneyimi ile bağlantılıdır. Literatürde demografik ögelerle e-öğrenme ilişkisine ilişkin çalışmalar bulunmaktadır. Hussin ve arkadaşları (2009), kız öğrencilerin evdeki sorumlulukları nedeniyle Web-tabanlı öğrenmeye daha kolay uyum sağladıklarını, bir başka çalışmada ise bunun tam tersine erkek öğrencilerin web-tabanlı öğrenmeye daha yatkın olduklarını aktarmaktadırlar. Hagen (2004), kadınların erkeklere göre daha düşük model bilgisayar kullandıklarını, kadınların ve erkeklerin farklı tarzda arama araçlarını tercih ettiklerini belirterek, teknolojinin de cinsiyet ayırımından etkilendiğini öne sürmüştür. Hipotezimiz bu varsayımları doğrulamamaktadır.

Ramayah ve diğerlerinin (2012), yüksek düzeyde bilgisayar kullanma yetkinliği ile e-öğrenme tatmininin arasında anlamlı bir bağlantı bulamamışlardır. Araştırmamızda doğrudan bu yönde bir soru olmamakla birlikte, internette daha uzun süre geçirenlerin, bilgisayarla daha ilgili oldukları varsayılırsa, araştırma sonuçlarımız, Ramayah ve arkadaşlarının bulgularıyla örtüşmektedir.

Tasarımcılara Öneriler

Araştırmada, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi gibi demografik özelliklerin, İnternet kullanma alışkanlıkları ve e-öğrenme deneyiminin, e-öğrenme tasarımında etkili öğeler olmadığını ortaya koymuştur. Hodges'un (2004, aktaran Zaharias, 2009) bulgularına göre, e-öğrenme programlarını terk edenlerin oranı %80'dir. Bu sonuç işletmeler açısından küçümsenmeyecek bir maliyettir. E-öğrenme program tasarımlarında etkinliği artırabilmek için birinci koşul, kullanıcıların programı tamamlamalarıdır. Kullanıcıların programı benimsemelerinde demografik öğelerin, İnternet alışkanlıklarının ve e-öğrenme deneyiminin etkisi olmadığına göre, etkili sonuçlar alabilmek için e-öğrenme tasarımını etkileyen içerik ve arayüz tasarımı, etkileşim ve esneklik faktörlerine odaklanmak gerekir. Kullanıcıların beklentileri iyi analiz edilmeli, bilgilerin arandığında kolaylıkla bulunduğu, esnekliği yüksek arayüz tasarımı yapılmalıdır. Tasarlanan e-öğrenme ortamı kullanıcıların eğitmenlerle ve akranlarıyla etkileşimini hızlı ve etkili biçimde gerçekleştirebilecekleri nitelikte olmalıdır. E-öğrenmenin en belirgin özelliği, kullanıcıların istedikleri zaman programdan ayrılıp tekrar geri dönebilmelerdir. Tasarımda esneklik faktörü gözetilmelidir.

Araştırmacılara Öneriler

Bu çalışmada, yetişkinler düzeyinde, işyeri ortamında e-öğrenmeyi etkileyen faktörler araştırılmıştır. Bu araştırmanın bulguları, örneklem kütleinin ait olduğu sektörle sınırlıdır. Buradaki bulgular farklı örneklem kütleleri için de gerçekleştirilebilir. Problemi olumsuz yanıyla ele alarak, kullanıcıların e-öğrenme programlarını niye terk ettikleri sorusu da hem bilim adamları hem de uygulayıcılar için aydınlatıcı olabilir. Üçüncü araştırma konusu, e-öğrenmede etkileşim boyutunda gerçekleştirilebilir. Harrison ve Dourish (1996) ile Wahlstedt ve diğerlerinin (2008) çalışmaları, teknolojik değişimle birlikte ortaya çıkan etkileşim boyutunun birçok yönüyle araştırılması gerekliliğine işaret etmektedir.

Kaynakça

- Al Shibly, H. (2011). Human resources information systems success assessment: An integrative model. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 5, 157-169.
- Arı, E. (2011). Temel kavramlar . Filiz, S.,B. (Ed.) *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları* içinde, (s. 2-23). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Bader, L., Köttstorfer, M. (2013). E-Learning from a student's view with focus on global studies. *Multicultural Education & Technology Journal*, 2/3, 176-191.
- Bal, C.G., Adaş, S., Çelik, A. (2012). Bilişim sistemleri başarı modeli ve aile hekimliği bilişim sistemleri. *Yönetim ve Ekonomi*, 1, 35-46)
- Benjamin P., Levine, G., Levine, E. (2010). The perplexing role of learner control in e-learning: will learning and transfer benefit or suffer? *International Journal of Training and Development*, 3, 180-198.
- Brown, J., S., Duguid, P. (200). *The Social Life of Information*, Harvard Business School Press.
- Brown, K.G. (2005). A Field Study of Employee e-Learning Activity and Outcomes. *Human Resource Development Quarterly*, (16), 4, 465 -482.
- Çakır, H., Uluyol, Ç.,Karadeniz, Ş. (2008). Öğretim stratejileri, Yalın, H.İ. (Ed.) *İnternet Temelli Eğitim* içinde, (s. 65-105). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Chen, C.W.D., Cheng, C.Y.J. (2009). Understanding consumer intention in online shopping: a respecification and validation of the DeLone and McLean model. *Behaviour&Information Technology*, 4, 335-345.
- Clark, R., C., Mayer, R., E. (2011). *E-Learning and the Science of Instruction*, John Wiley and Sons, Inc. Third Edition, E-book.
- Dam, N.V. (2002). Learning by design. *E-learning*. Ocak 2002. 38-39.
- Danesh, S.Y.S., Hasheminia, S., Sirousbakht, S., Danesh, M.M.S. (2012). Evaluation of effective factors on electronic learning and satisfying learners in Virtual Universities of Tehran 820129. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 9.
- DeLone, W.H., McLean, E.R. (2003).The DeLone and McLean model of information systems success: A ten year update. *Journal of Management Information Systems*, 4, 9-30.

- Eoma, S., Ashillb, N.J., Arbaughc, B. (2012). The role of information technology in e-learning systems success. *Human Systems Management* 31, 147–163
- Fox, M. (2003). Learning design and e-learning”, 2003. http://www.dokeos.com/doc/thirdparty/Epic_Whtp_learningdesign.pdf, (erişim: 30/6/2013)
- Gharechedaghi, N. N., Fartash, A., Ghotbi, A. (2012). Evaluating the effectiveness of e-learning courses based on the Kirkpatrick Model. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 6, 5636-5643.
- Granger, B.,P. (2012). Enhancing Training Outcomes in the Context of e-Learning: The Impact of Objective Learner Control, Training Content Complexity, Cognitive Load, Learning Goal Orientation, and Metacognitive Strategies. *Graduate School Theses and Dissertations Society*. 13 (4), 167-179. <http://scholarcommons.usf.edu/etd/4326> (Erişim: 20.08.2013.)
- Gülbahar, Y. (2012). E-öğrenme. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Hançer, A. (2011). Türkiye’de e-öğrenmenin bugünü ve geleceği. Yamamoto, G.,T., Demiray, U., Kesim, M. (Ed.) *Türkiye’de E-Öğrenme Gelişmeler ve Uygulamalar* içinde (s. 421-435). Ankara: Efil Yayınevi.
- Harrison, S., Dourish, P. (1996). Re-place-ing space: the roles of place and space in collaborative systems. *CSCW ’96 proceedings of the 1996 ACM conference on computer supported work*, 67-69. <http://www.cc.gatech.edu/~keith/classes/ubicomplexity/pdfs/crit/harrison-place-space.pdf> (Erişim: 23.08.2013)
- Hussin, H., Bunyarit, F., Hussein, R. (2009). Instructional design and e-learning: Examining learners’ perspective in Malaysian institutions of higher learning. *Campus-Wide Information Systems*, 1, 4-18.
- Jelitto, M. (2004). Gender mainstreaming and the development of e-Learning content and tools. http://marcejelitto.de/veroeff/gender_el.pdf (Erişim: 30/06/2013).
- Jung, I. (2011). The dimensions of e-learning quality: from the learner’s perspective. *Education Tech Research Dev*, 59, 445-464.
- Karataş, S. Temel kavramlar ve kuramsal temeller (2008). Yalın, H.İ. (Ed.) *İnternet Temelli Eğitim* içinde, (s. 1-29). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ostlund, C. (2013). E-Learning Use Patterns in the Workplace – WebLogs from Interaction with a Web Based Lecture. <http://dx.doi.org/10.3991/ijac.v5i4.2209> (Erişim: 27.08.2013)
- Pange, A., Pange, J. (2011). Is e-learning based on learning theories? A literature review. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 80, 62-67.

- Ramayah, T., Ahmad, N.H., Hong, T.S. (2012). An assessment of e-training effectiveness in multinational companies in Malaysia. *Educational Technology & Society*, 15 (2), 125-137.
- Reiser, R.A. (2001). A History of Instructional Design and Technology: Part II: A History of Instructional Design. *Educational Technology Research&Delopment*, 49 (2).
- Rosenberg, M. J. (2001). *E-Learning: Strategies for Delivering Knowledge in the Digital Age*. McGraw-Hill.
- Şahin, S. (2008). The relationship between student characteristics, including learning styles, and their perceptions and satisfaction in Web-based courses in Higer Education. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE* January 2008 (9) Number: 1, 123-138.
- Saraç, M., Çiftçioğlu, B.A. (2010). Örgütlerde e-öğrenme açılımı. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 29-52.
- Şencan, H. (2005). Sosyal Bilimlerde ve Davranışsal Ölçümlerde Geçerlik ve Güvenilirlik. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Siqueira, S.W.M., Braz, M.H. L.B., Melo, R.N. (2007). Modeling e-learning content. *International Journal of Web Information Systems*, 1/2, 140-152.
- Smaldino, S.E., Lowther, D.L., Russell, J.D. (2008). *Instructional Technology and Media for Learning*, Pearson Merrill prentice Hall.
- Strother, J. (2002). An Assessment of the Effectiveness of e-learning in corporate training programs. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, Vol.3, No. 1, pp.1-17.
- The Penguin English Dictionary* (2004). İstanbul: Alkım Yayınları.
- Wahlstedt, A., Pekkola, S., Niemelä, M. (2008). From e-learning space to e-learning place. *British Journal of Educational Technology*, Vol 39 No 6, 1020–1030
- Wang, J., Solan, D., Ghods, A. (2010). Distance learning success – a perspective from socio-technical system theory. *Behaviour & Information Technology*, 29 (3), 321-329.
- Wang, J., Solan, D., Ghods, A. (2010). Distance learning success – a perspective from socio-technical system theory. *Behaviour & Information Technology*, 29 (3), 321-329.

- Wang, M., Ran, W., Liao, J., Yang, S.J.H. (2010). A-performance oriented approach to e-learning in the workplace. *Educational Technology & Society*.13 (4), 167-179.
- Zaharias, P., Pylygmenakou, A. (2009). Developing a usability evaluation method for e-learning applications: Beyond functional usability. *Int. Journal of Human-Computer Interaction*, 1, 75-98.

SAĞLIK HİZMETLERİ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN DERS ÇALIŞMA BECERİLERİNİN İNCELENMESİ

[*]Şeyda Ferah TUYGAR

ÖZ

Problem Durumu: Günümüz toplumlarında büyük değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimler tüm bireylerin yaşam boyu öğrenmeyi aktif tutmalarını gerektirmektedir. Çalışma becerileri bireyin öğrenme süresini kısaltır, bilgiyi kaydetme ve kullanma becerilerini geliştirir.

Araştırmanın Amacı: Bu araştırma İvrindi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin motivasyon, zaman yönetimi, sınavlara hazırlanma ve sınav kaygısının üstesinden gelebilme becerisine sahip olma durumlarının çeşitli değişkenlere göre nasıl değiştiğini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Araştırmanın örneklemini 2012-2013 öğretim yılında İvrindi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'nda okuyan 154 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan genel bilgi formu ve gerekli izinler alınarak, Bay, Tuğluk, Gençdoğan (2004) tarafından hazırlanan, beşli likert tipi 26 sorudan oluşan dereceleme ölçeğiyle toplanmıştır. Ölçeğin iç güvenirlik katsayısı 0,79 olarak hesaplanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 18 paket programında değerlendirilmiş, yüzde ve frekans dökümleri alınmış, aritmetik ortalama ve standart sapmalar hesaplanmış, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), t testi, Scheffé ve Mann Whitney-U testleri uygulanmıştır.

Bulgular ve Sonuçlar: Araştırmada öğrencilerin ders çalışma becerilerinin cinsiyete, bölüme, sınıf düzeyine, mezun oldukları lise türüne, sigara-alkol kullanımına ve sağlık düzeyine göre değiştiği görülmüştür ($p<0.05$). Öğretim şekline, günlük uyku süresine, gelir getiren bir işte çalışma ve bölümden memnun olma değişkenlerine göre ise öğrenciler arasında hiçbir boyutta farklılık belirlenmemiştir ($p>0.05$).

* Araştırma Görevlisi. Balıkesir Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

Anahtar kelimeler: ders çalışma becerisi, motivasyon, zaman yönetimi, sınavlara hazırlanma ve

sınav kaygısıyla baş edebilme

An Investigation of The Study Skills of Vocational School Medical Services Students

ABSTRACT

Statement of the Problem: The great changes in today's societies demand all people to become active learners throughout their life spans. Study skills reduce the period of learning, improve the ability of recording and using the datas.

Purpose of the Research: This research was done due to investigate the changing'sin Vocational School of Medical Services ofİvrindi students' motivation, time management, preparation for the examination and the abilities of anxiety managementaccording to some variables.

Method of the Study: The sample of this research was formed by 154 students who were educated at Vocational School of Medical Services ofİvrindiin between the years 2012 and 2013. The datas in research were gathered based on the grading scale of the general information form prepared by researchers and five likert type26 questions developed by Bay, Tuğluk, Gençdoğan (2004), after obtaining the necessary permits. The reliability coefficient of the scale was calculated 0,79. The datas gathered in research were interpreted in SPSS 18 software , the documents of percentage and frequency taken, arithmetic mean and standart deviation calculated, unilateral variance analysis (ANOVA), t-test, Scheffe test and Mann Whitney-U test were performed.

Findings andConclusions : It was seen that students' study skills change according to their genders, programs, type of graduatedhigh schools , class levels, smoking-drinking and levels of health ($p<0.05$). In any dimension, no differentiation determined between the students even the variables ofeducation type, daily sleep time, having a job and being glad in program ($p>0.05$).

Key Words: ability of studying, motivation, time management, preparing to

exams and coping with an exam anxiety

1.GİRİŞ

1.1.DERS ÇALIŞMA BECERİSİ

Günümüzde yaygın olan modern eğitim anlayışıyla okullarda öğrenciye yalnızca bilgi yüklemeye yaklaşımı terk edilmiştir. Çağdaş eğitim, bireyin fiziksel, duygusal, düşünsel ve sosyal yeteneklerinin geliştirilmesini amaçlamaktadır (Yeşilyaprak, 2000). Bu gelişmeler **ders çalışma** kavramının gündeme gelmesine yol açmıştır (Christenson ve Anderson, 2002).

Öğrenci başarısını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Öğrencilerin çalışma alışkanlıkları ve çalışma becerileriyle akademik başarıları arasındaki ilişki literatürde farklı örneklerle yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur (Atılğan,1998; Brigman ve Champbel, 2003; Yıldırım ve diğer., 2000).

“Ders Çalışma Becerileri”, öğrenenin kendisinin ve öğrenme süreçlerinin farkında olması anlamına gelen “Öğrenme Stratejileri”nden farklıdır. “Çalışma Becerisi” terimi, çalışma koşullarının düzenlenmesi, sınavlara hazırlanma, konsantre olma, belleği geliştirme gibi hazırlıkları ifade etmektedir (Açıkgöz, 2007).

Ders çalışma becerisi en yaygın tanımıyla, öğrenme amacıyla belirli yöntemlerin etkili bir biçimde kullanılmasıdır (Thomas, 1993; Uluğ, 2000; Yıldırım ve diğer., 2000).

Genellikle ders çalışma becerileri; planlı çalışma, çalışma ortamını düzenleme, etkili okuma, ders dinleme, not tutma, etkili yazılı anlatım, derse aktif katılma, ödev yapma, sınavlara hazırlanma ve sınavlara girme başlıkları altında incelenmektedir (Thomas, 1993; Uluğ, 2000; Yeşilyaprak, 2000; Yıldırım ve diğer., 2000).

Bu becerilerin her biri tek başına önemli becerilerdir fakat birbirlerinden bağımsız değildirler. Tüm bu becerilere ait stratejiler birbirlerini destekleyicidir ve üst düzeyde başarının sağlanabilmesi içintümünün uyumlu bir şekilde bir arada kullanılması gerekmektedir (Gettinger ve Seibert, 2002; Uluğ, 2000; Yıldırım ve diğer., 2000).

Günümüz dünyasında bilgi birikimi, gittikçe artan bir hızla devam etmektedir. Bireylerin bu hıza ayak uydurabilmeleri için kendi kendine öğrenme ve yaşam boyu öğrenme kavramları gündeme gelmiştir. Ders çalışma becerileri yaşam boyu öğrenme ve kendi kendine öğrenme yetisi için gerekli olan beceriler olarak kabul edilmektedir (Yıldırım ve diğer., 2000; Yeşilyaprak, 2000).

Öğrenci başarısızlıklarının altında yatan en büyük nedenlerden biri öğrencilerin ders çalışma beceri ve tutumlarındaki yetersizliktir (Küçükahmet, 2000). Çalışma becerileri konusunda verilen bilinçli bir eğitim, öğrencilerin başarı düzeyini ve kendine olan güvenlerini arttırmaktadır. Yapılan bir araştırmada, çalışma becerilerinin

bireyin öğrenme süresinin kısalmasında, bilgiyi kaydetme ve kullanma becerilerinin gelişmesinde önemli katkıları olduğu sonucuna varılmıştır (Atılğan, 1998).

1.2. ZAMAN YÖNETİMİ BECERİSİ

Zaman yönetimi belirli bir süreyi en verimli şekilde kullanmayı, zamanı kontrol edebilmeyi ifade eder. İhtiyaçların belirlenmesi, amaçların oluşturulması, görevlerin önceliklendirilmesini kapsar. Zaman yönetimi becerileri sayesinde zamanı artırmak mümkün değilse de, zamanın tam ve doğru kullanılmasıyla zaman içerisinde yapılan faaliyetlerin niteliği artacaktır (Alay ve Koçak, 2003).

Zamanı verimli şekilde kullanmanın ön şartı çalışma saatlerinin programlanmasıdır (Yılmaz, 1997). Öğrenmeyi etkileyen faktörler arasında zamanla ilişkili olanlar, öğrencinin öğrenme için ayrılan zamanı tam olarak kullanması, bu zamanın haricinde de çalışmayı isteyip istememesidir (Bay ve diğer., 2005).

1.3. MOTİVASYON BECERİLERİ

Motivasyon, öğrencinin, belli bir öğrenme durumuna zaman harcama isteği olarak tanımlanmaktadır. Yeterince güdülenmiş bir öğrenci öğrenmeye hazır hale gelmiş ve öğrenme için zaman ayırmaya istekli demektir. Öğrencilerin okul başarılarıyla ilgili çalışmalarda motivasyon ile öğrenci başarısı arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir (Hancock, 2001).

Öğrencinin ders çalışma zamanının haricinde de çalışmayı isteyip istememesi, çalışma koşullarındaki zorluk ve başarısızlık karşısında yılgınlık göstermesi öğrenmeyi etkileyen etmenler arasındadır (Bay ve diğer., 2005).

Öğrencilerin öğrenmeye güdülenmesi bir sonuç değil, bir araçtır (Salı, 2006). Öğrencinin öğrenmeye istekliliği başarı için gerekliliktir. İçten güdülenme öğrencinin akademik başarı gereksinimini, dolayısıyla akademik başarısını artır (Raffini, 1993).

1.4. SINAVA HAZIRLANMA – SINAV KAYGISIYLA BAŞEDEBİLME BECERİSİ

Sınava girme tüm eğitim kademelerindeki öğrencilerin çok sık, yetişkinlerin ise zaman zaman karşılaştıkları, kaygı ile iç içe olan bir değerlendirilme yaşantısıdır (Bacanlı ve Sürücü, 2006).

Çalışmalar öğrenci başarılarının değerlendirilebilmesi amacıyla yapılan sınavların öğrencilerde oluşturduğu kaygının akademik başarıları üzerinde olumsuz etkiye neden olduğunu (Hancock, 2001), sınav kaygısı yüksek öğrencilerin hem çalışma alışkanlıklarının daha zayıf, hem de akademik yeteneklerinin anlamlı derecede düşük olduğunu göstermiştir (Gençdoğan, 2002).

Bilgiyi geri getirmek için gerekli olan örgütlenme sürecine sahip olmayan öğrencilerin sınav anında gösterdikleri kaygı yüksek olmaktadır. Etkili ve verimli ders çalışma becerilerine sahip olmayan öğrenciler sınava hazırlanma sürecinde ve sınav kaygısıyla baş etmede daha fazla zorluk çekmektedirler. Araştırmalarda etkili öğrenme ve verimli çalışma becerilerine sahip olmayan, sınava hazırlanırken öğrendiklerini örgütleyemeyen öğrencilerin sınav kaygılarının daha yüksek olduğu gösterilmiştir (Brigman ve Champbel, 2003).

Yüksek sınav kaygılı öğrenciler sınavı zor bir durum olarak algılayıp, dikkatlerini sınava yoğunlaştıramadıkları için sınavda düşük performans sergilemektedirler. Sınav kaygısı yüksek olan öğrencilerin sınava yeterince hazırlanamamaları yüzünden bilişsel yeterliklerini sağlıklı bir şekilde kullanamadıkları bu nedenle sınavlarda yoğun bir endişe yaşadıkları belirtilmektedir (Cassady ve Johnson, 2002).

2. AMAÇ

Bu çalışmanın amacı İvrindi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ders çalışma becerilerini incelemektir.

3. ARAŞTIRMA SORUSU:

İvrindi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ders çalışma becerileri ile ilgili değişkenler nelerdir?

Aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğrencilerin ders çalışma becerileri cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
2. Öğrencilerin ders çalışma becerileri sınıf değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
3. Öğrencilerin ders çalışma becerileri öğretim türüne göre farklılık göstermekte midir?
4. Öğrencilerin ders çalışma becerileri öğrenim gördükleri bölüm değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

5. Öğrencilerin ders çalışma becerileri mezun oldukları lise türü değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
6. Öğrencilerin ders çalışma becerileri gelir getiren bir işte çalışma durumlarına göre farklılık göstermekte midir?
7. Öğrencilerin ders çalışma becerileri kalmakta oldukları yer değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
8. Öğrencilerin ders çalışma becerileri sigara-alkol kullanma durumlarına göre farklılık göstermekte midir?
9. Öğrencilerin ders çalışma becerileri öğrenim gördükleri bölümden duydukları memnuniyet değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
10. Öğrencilerin ders çalışma becerileri günlük uyku süresi değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
11. Öğrencilerin ders çalışma becerileri sağlık algısı değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

4. YÖNTEM

Bu araştırmada İvrindi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ders çalışma becerileri incelendiğinden tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2002). Bu çalışmada veriler birebir görüşme yoluyla doldurulan anketlerden elde edilmiştir.

Literatürde yer alan değişkenlerden yararlanılmış, daha önceden üzerinde çalışılmamış olan fakat ders çalışma becerileriyle ilişkili olabileceği düşünülen diğer değişkenler de araştırmaya dahil edilerek araştırma sorusu ve alt problemler oluşturulmuştur.

4.1. EVREN-ÖRNEKLEM:

Araştırmanın evrenini 2012-2013 eğitim öğretim yılı bahar yarıyılında İvrindi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören 180 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin tümüne ulaşılması hedeflenmiş olup, araştırmaya katılmaya istekli öğrenciler tarafından doldurulan 154 anketin tamamı değerlendirmeye alınmıştır.

4.2. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmada iki farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. İlki, araştırmacı tarafından hazırlanan, öğrencilerin sosyodemografik ve akademik özelliklerini belirlemeyi amaçlayan bir soru formudur. Diğer araç ise ders çalışma becerilerini incelemeyi sağlayan, ‘Ders Çalışma Becerileri Ölçeği’ dir. Bay, Tuğluk ve Gençdoğan tarafından geliştirilen, 3 alt boyut ve 26 sorudan oluşan, 5’li likert tipindeki ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği eğitim fakültesi öğrencileriyle yapılmış, iç güvenilirlik katsayısı 0.89 olarak bulunmuştur (Bayve diğer., 2004).

Ölçek, motivasyon, zaman yönetimi ve sınavlara hazırlanma-sınav kaygısıyla baş edebilme becerisi olmak üzere toplam üç boyuttan meydana gelmiştir. Alınabilecek puanlar motivasyon boyutunda (11 soru) 11-55 puan, zaman yönetimi boyutunda (7 soru) 7-35 puan, sınavlara hazırlanma-sınav kaygısıyla baş edebilme becerisi boyutunda (8 soru) 8-40 puan arasında değişmektedir. Ölçeğin tamamından alınabilecek puanlar 26-130 arasında değişmektedir.

Ters puanlanan soru yoktur. Ölçekten alınan puanların yüksek olması ders çalışma beceri düzeyinin gelişmişliğini ifade etmektedir. Bizim çalışmamızda ise anketin iç güvenilirlik katsayısı 0.79 olarak bulunmuştur.

4.3. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Toplanan verilerin analizi SPSS for Windows 18.00 paket istatistik programı kullanılarak yapılmıştır. Verilerin yüzde ve frekans dökümleri alınmış, aritmetik ortalama ve standart sapmalar hesaplanmış, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), t, Scheffe ve Mann-Whitney U testleri uygulanmıştır.

4.4. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma İvrindi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu’nda öğrenim gören 180 öğrenci ve 2012-2013 eğitim öğretim yılı bahar dönemiyle sınırlandırılmıştır.

5. BULGULAR VE YORUM

5.1. Çalışmaya Katılan Öğrencilerin Tanıtıcı Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyodemografik ve akademik özelliklerine ilişkin bulgular aşağıdaki tablolarda ifade edildiği gibidir.

Tablo 1. 1. Öğrencilerin cinsiyet ve gelir getiren bir işte çalışma değişkenlerine göre dağılımları

CİNSİYET f %	ÇALIŞMA DURUMU f %
Erkek 35 22,7	Çalışmayan 120 77,9
Kadın 119 77,3	Çalışan 34 22,1
TOPLAM 154 100	TOPLAM 154 100

Öğrencilerin %77,3 gibi yüksek bir oranı kadın (n=119), %22,7'si ise erkektir (n=35). Çalışmamıza katılan öğrencilerin %22,1'i kamu ya da özel sektörde gelir getiren bir işte çalışmaktadır (n=34). Öğrencilerin %77,9'u (n=120) gelir getiren bir işe sahip değildir (Tablo 1.1).

Tablo 1.2. Öğrencilerin okumakta oldukları bölüm ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre dağılımları

BÖLÜM f %	SINIF DÜZEYİ f %
Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik 67 43,5	Birinci sınıf 89 57,8
İlk ve Acil Yardım 87 56,5	İkinci sınıf 65 42,2
TOPLAM 154 100	TOPLAM 114 100

Araştırmaya katılan öğrencilerin %56,5'i ilk ve acil yardım programında okurken (n=87), %43,5'i tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik programı öğrencisidir (n=67). Öğrencilerden birinci sınıfta okuyanların oranı %57,8 (n=89), ikinci sınıfta okuyanların oranı ise %42,2'dir (n=65) (Tablo 1.2).

Tablo 1.3. Öğrencilerin öğretim türü ve okumakta oldukları bölümden duydukları memnuniyet değişkenlerine göre dağılımları

ÖĞRETİM TÜRÜ f %	MEMNUNİYET f %
Birinci öğretim 108 70,1	Memnun olmayan 22 14,3
İkinci öğretim 46 29,9	Memnun olan 132 85,7
TOPLAM 154 100	TOPLAM 154 100

Araştırmaya katılan öğrencilerin %70,1'i birinci öğretim (n=108), %29,9'u ikinci öğretim öğrencisidir (n=46). % 85,7 gibi büyük bir oranı okumakta oldukları bölümden memnun iken (n=132), %14,3'ü bu bölümde okumaktan memnun olmadığını ifade etmiştir (n=22) (Tablo 1.3).

Tablo 1.4. Öğrencilerin mezun oldukları lise türü ve yaşadıkları yer değişkenlerine göre dağılımları

LİSE TÜRÜ f %	YAŞANILAN YER f %
Sağlık Meslek Lisesi 10568,2	Evde-ailesiyle68 44,2
Ticaret /Ticaret Meslek Lisesi 4126,6	Evde-arkadaşlarıyla34 22,1
Diğer 85,2	Öğrenci yurdunda 5233,7
TOPLAM154 100	TOPLAM154 100

Öğrencilerin %68,2'si sağlık meslek lisesi (n=105), %26,6'sı ticaret/ticaret meslek lisesi mezunudur (n=41). %5,2 gibi küçük bir oranı ise (n=8) diğer lise türlerinden mezun olmuştur. Çalışmaya katılan öğrencilerin %44,2'si evde-ailesiyle yaşarken (n=68), %22,1'i evde-arkadaşlarıyla kalmaktadır (n=34). %33,7'si ise öğrenci yurdunda yaşamaktadır (n=52).

Tablo 1.5. Öğrencilerin alkol ve sigara kullanma durumlarına göre dağılımları

ALKOL f %	SİGARA f %
Kullanan 31 20,1	Kullanan32 20,8
Kullanmayan123 79,9	Kullanmayan122 79,2
TOPLAM154 100	TOPLAM154 100

Çalışmaya katılan öğrencilerin %20,1'i alkol kullanmakta (n=31), %79,9'u ise kullanmamaktadır (n=123). Sigara kullanan öğrenci oranı ise %20,8'dir (n=32). Öğrencilerin %79,2'si (n=122) sigara kullanmadığını ifade etmiştir.

Tablo 1.6. Öğrencilerin günlük ortalama uyku süresi ve algıladıkları sağlık düzeyi değişkenlerine göre dağılımları

UYKU SÜRESİ f %	SAĞLIK DÜZEYİ ALGISI f %
3-5 saat159,7	Orta26 16,9
6-8 saat118 76,6	İyi88 57,1
9 saat ve üzeri 21 13,6	Çokiyi40 26
TOPLAM154 100	TOPLAM154 100

Çalışmaya katılan öğrencilerin %76,6'sı (n=118) günde 6-8 saat, %13,6'sı (n=21) günde 9 saat ve üzeri, %15'i ise (n=15) günde 3-5 saat uyuduğunu ifade etmiştir. Kendi sağlık algıları sorusuna %57,1'i (n=88) iyi, %26'sı (n=40) çok iyi, %16,9'u ise (n=26) orta düzeyde cevabını vermiştir. Genel sağlık düzeyinin çok kötü veya kötü olduğunu ifade eden öğrenci olmamıştır.

6. Cinsiyet Değişkenine Göre Ders Çalışma Becerisi Puanlarının İncelenmesi

Tablo 2. Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre ders çalışma becerisi puanları

ÖLÇEK ALTBOYUTLARI	Cinsiyet	X	s.s.	t	p
Motivasyon Becerileri	Erkek1	34,94	7,025	-2,351	,020*
	Kadın2	38,01	6,710		
Zaman Yönetimi Becerileri	Erkek	18,46	3,329	-3,122	,003**
	Kadın	20,68	4,764		
Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	Erkek	20,69	5,603	-1,532	,130
	Kadın	22,46	7,304		
Ders Çalışma Becerisi Toplam Puanları	Erkek	74,09	12,108	-2,625	,010*
	Kadın	81,15	14,496		

s.d.=152 (1) n= 35 (2) n= 119 (*) p<0.05 anlamlı(**) p<0.01 anlamlı

Cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin sahip oldukları ders çalışma becerilerine ilişkin yapılan analiz sonuçları Tablo 2’de belirtilmiştir. Tüm alt boyutlarda ve ölçeğin tamamında kadın öğrenciler erkek öğrencilerden daha yüksek puan almışlardır. Motivasyon becerileri, zaman yönetimi becerileri ve ölçeğin tamamında kadınların aldığı puanlar erkeklerden istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yüksektir (p<0.05). Sınavlara hazırlanma ve sınav kaygısıyla baş edebilme becerisi açısından yine kadınların erkeklerden yüksek puan ortalamasına sahip olduğu, fakat ortalamalar arasındaki bu farkın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı görülmektedir (p>0.05).

7. Okumakta Oldukları Bölüm Değişkenine Göre Ders Çalışma Becerisi Puanlarının İncelenmesi

Tablo 3. Öğrencilerin okumakta oldukları bölüm değişkenine göre ders çalışma becerisi puanları

ÖLÇEK ALTBOYUTLARI	Okumakta Oldukları Bölüm	X	s.s.	t	p
Motivasyon Becerileri	Tıbbi Dok. ve Sekreterlik1	36,54	6,231	-1,228	0,222
	İlk ve Acil Yardım 2	37,91	7,323		
Zaman Yönetimi Becerileri	Tıbbi Dok. ve Sekreterlik	20,30	4,678	0,293	0,770
	İlk ve Acil Yardım	20,08	4,501		
Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	Tıbbi Dok. ve Sekreterlik	20,69	7,057	-2,167	0,032*
	İlk ve Acil Yardım	23,11	6,768		
Ders Çalışma Becerisi Toplam Puanları	Tıbbi Dok. ve Sekreterlik	77,52	14,380	-1,552	0,123
	İlk ve Acil Yardım	81,10	14,059		

s.d.=152 (1) n= 67 (2) n= 87 (*) p<0.05 anlamlı

Çalışmaya katılan öğrencilerin okumakta oldukları bölüm değişkenine göre ders çalışma becerisi puanlarına ilişkin yapılan analiz sonuçları Tablo 3'te verilmiştir. Zaman yönetimi becerisi puanları her iki bölümde de eşit ortalamaya sahiptir. Motivasyon becerisi puanı ve ders çalışma becerisi toplam puanı ortalamaları ilk ve acil yardım bölümü öğrencilerinde daha yüksek iken, aradaki bu fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (p>0.05). Sınavlara hazırlanma ve sınav kaygısıyla baş edebilme becerisi puanları ise ilk ve acil yardım bölümü öğrencilerinde tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik bölümü öğrencilerine göre istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksektir (p<0.05).

8.Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Ders Çalışma Becerisi Puanlarının İncelenmesi

Tablo 4. Öğrencilerin sınıf düzeyi değişkenine göre ders çalışma becerisi puanları

ÖLÇEK ALTBOYUTLARI	Sınıf Düzeyi	X	s.s.	t	p
Motivasyon Becerileri	Birinci Sınıf 1	38,52	5,887	2,481	,015*
	İkinci Sınıf 2	35,66	7,795		
Zaman Yönetimi Becerileri	Birinci Sınıf	20,53	4,439	1,123	,263
	İkinci Sınıf	19,69	4,723		
Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	Birinci Sınıf	22,64	6,759	1,213	,227
	İkinci Sınıf	21,26	7,242		
Ders Çalışma Becerisi Toplam Puanları	Birinci Sınıf	81,69	13,697	2,206	,029*
	İkinci Sınıf	76,62	14,608		

s.d.=152 (1) n= 89 (2) n= 65 (*) p<0.05 anlamlı

Çalışmaya katılan öğrencilerin ders çalışma becerisi puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre yapılan analiz sonuçları Tablo 4'te belirtilmiştir. Tüm alt boyutlarda ve ölçeğin tamamında birinci sınıf öğrencilerinin aldıkları puanlar ikinci sınıf öğrencilerinden yüksektir. Sınıf düzeyi açısından, zaman yönetimi becerisi puan ortalamaları ve sınavlara hazırlanma-sınav kaygısıyla baş edebilme becerileri puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı değildir (p>0.05). Motivasyon becerileri ve ders çalışma becerisi toplam puan ortalamalarında, birinci sınıf öğrencileri ile ikinci sınıf öğrencileri arasında birinci sınıf öğrencileri lehine istatistiksel açıdan anlamlı fark tespit edilmiştir (p<0.05).

9. Öğretim Türü Değişkenine Göre Ders Çalışma Becerisi Puanlarının İncelenmesi

Öğretim türü değişkenine göre öğrencilerin ders çalışma becerisi puanlarına ilişkin yapılan analiz sonuçları Tablo 5’te belirtilmiştir. Alt boyutların hiçbirinde ve ölçeğin tamamında birinci ve ikinci öğretim öğrencilerinin aldıkları puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark yoktur ($p>0.05$).

Tablo 5. Öğrencilerin öğretim türü değişkenine göre ders çalışma becerisi puanları

ÖLÇEK ALTBOYUTLARI	Öğretim Türü	X	s.s.	t	p
Motivasyon Becerileri	Birinci öğretim1	37,98	6,822	1,866	,064
	İkinci öğretim2	35,74	6,836		
Zaman Yönetimi Becerileri	Birinci öğretim	20,46	4,745	1,200	,232
	İkinci öğretim	19,50	4,081		
Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	Birinci öğretim	22,01	7,297	-,134	,894
	İkinci öğretim	22,17	6,237		
Ders Çalışma Becerisi Toplam Puanları	Birinci öğretim	80,45	14,821	1,213	,227
	İkinci öğretim	77,41	12,762		

s.d.=152

(1) n=108

(2) n=46

(*) $p<0.05$

anlamlı

10. Mezun Oldukları Lise Türü Değişkenine Göre Ders Çalışma Becerisi Puanlarının İncelenmesi

Tablo 6. Öğrencilerin mezun oldukları lise türü değişkenine göre ders çalışma becerisi puanları

ÖLÇEK ALTBOYUTLARI	Lise Türü	X	s.s.	t	p
Motivasyon Becerileri	Sağlık Meslek1	37,51	7,355	,555	,579
	Ticaret/T.Meslek2	36,80	5,702		
Zaman Yönetimi Becerileri	Sağlık Meslek	20,13	4,854	-,072	,943
	Ticaret/T.Meslek	20,20	4,226		
Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	Sağlık Meslek	22,81	7,063	2,063	,041*
	Ticaret/T.Meslek	20,17	6,625		
Ders Çalışma Becerisi Toplam Puanları	Sağlık Meslek	80,46	14,936	1,243	,216
	Ticaret/T.Meslek	77,17	12,720		

s.d.=152

(1) n=105

(2) n=41

(*) $p<0.05$

anlamlı

Çalışmaya katılan öğrencilerin ders çalışma becerisi puanlarının mezun oldukları lise türüne göre yapılan analiz sonuçları Tablo 6’da belirtilmiştir. Sağlık meslek

lisesi mezunları alt boyutların tümünde ve ölçeğin tamamında ticaret/ticaret meslek lisesi mezunlarından yüksek puan almıştır. Sağlık meslek lisesi mezunları ile ticaret/ticaret meslek lisesi mezunları arasında motivasyon becerileri, zaman yönetimi becerileri ve ders çalışma becerisi toplam puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı değildir ($p>0.05$). Sınavlara hazırlanma ve sınav kaygısıyla baş edebilme becerileri puan ortalamaları arasındaki fark ise sağlık meslek lisesi mezunlarında anlamlı derecede yüksektir ($p<0.05$).

11. Yaşanılan Yer Değişkenine Göre Ders Çalışma Becerisi Puanlarının İncelenmesi

Tablo 7.1. Öğrencilerin yaşadıkları yer değişkenine göre ders çalışma becerisi puanları

ÖLÇEK ALTBOYUTLARI	Yaşadıkları Yer	n	X	s.s.	Standart hata
Motivasyon Becerileri	Evde-ailesiyle	68	36,32	7,504	,910
	Evde-arkadaşlarıyla	34	36,56	5,945	1,020
	Öğrenci yurdunda	52	39,10	6,347	,880
	Toplam	154	37,31	6,881	,555
Zaman Yönetimi Becerileri	Evde-ailesiyle	68	19,03	4,285	,520
	Evde-arkadaşlarıyla	34	20,85	3,036	,521
	Öğrenci yurdunda	52	21,23	5,407	,750
	Toplam	154	20,18	4,565	,368
Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	Evde-ailesiyle	68	21,18	6,291	,763
	Evde-arkadaşlarıyla	34	22,74	6,797	1,166
	Öğrenci yurdunda	52	22,77	7,893	1,095
	Toplam	154	22,06	6,977	,562
Ders Çalışma Becerisi Toplam Puanları	Evde-ailesiyle	68	76,53	13,776	1,671
	Evde-arkadaşlarıyla	34	80,15	11,179	1,917
	Öğrenci yurdunda	52	83,10	15,970	2,215
	Toplam	154	79,55	14,265	1,149

Tablo 7.2. Öğrencilerin ders çalışma becerisi puanlarının yaşadıkları yer değişkenine göre ANOVA testi sonuçları

ÖLÇEK ALTBOYUTLARI		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kareler Toplamı	F	p	Arasında Fark Olan Gruplar
Motivasyon Becerileri	Gruplar arası	251,255	2	125,628	2,712	,070	-
	Gruplar içi	6993,784	151	46,316			
	Toplam Kareler	7245,039	153				

Zaman Yönetimi Becerileri	Gruplar arası	162,830	2	81,415	4,063	,019*	Evde ailesiyle kalan – öğrenci yurdunda kalan
	Gruplar içi	3025,437	151	20,036			
	Toplam Kareler	3188,266	153				
Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	Gruplar arası	94,743	2	47,372	,973	,380	-
	Gruplar içi	7353,731	151	48,700			
	Toplam Kareler	7448,474	153				
Ders Çalışma Becerisi Toplam Puanları	Gruplar arası	1286,457	2	643,228	3,254	,041*	Evde ailesiyle kalan – öğrenci yurdunda kalan
	Gruplar içi	29845,725	151	197,654			
	Toplam Kareler	31132,182	153				

n= 154

(*) p<0.05 anlamlı

Çalışmaya katılan öğrencilerin ders çalışma becerisi puanlarının yaşadıkları yer değişkenine göre ANOVA testi sonuçları Tablo 7.2’de verilmiştir. Analiz sonuçları göre, öğrencilerin zaman yönetimi beceri puanları ve ders çalışma becerisi toplam puanlarında yaşadıkları yer bakımından anlamlı bir fark vardır (p<0.05). Bu farkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Puanların dağılımına ilişkin grup varyansları homojen olduğu için Scheffé testi kullanılmıştır. Test sonuçlarına göre öğrenci yurdunda kalan öğrencilerin zaman yönetimi becerileri (X=21,23) evde ailesiyle kalan öğrencilerden (X=19,03) anlamlı derecede yüksektir (p<0.05). Yine aynı şekilde öğrenci yurdunda kalan öğrencilerin ders çalışma becerisi toplam puanlarının (X=83,10) evde ailesiyle kalan öğrencilerden (X=76,53) anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür (p<0.05).

12. Sigara Kullanma Durumuna Göre Ders Çalışma Becerisi Puanlarının İncelenmesi

Tablo 8. Öğrencilerin sigara kullanma durumlarına göre ders çalışma becerisi puanları

ÖLÇEK ALTBOYUTLARI	Sigara Kullanımı	X	s.s.	t	p
Motivasyon Becerileri	Kullanan1	33,97	7,921	-3,178	,002**
	Kullanmayan2	38,19	6,330		
Zaman Yönetimi Becerileri	Kullanan	17,75	4,833	-3,499	,001**
	Kullanmayan	20,81	4,290		
Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	Kullanan	19,97	6,921	-1,920	,057
	Kullanmayan	22,61	6,916		
Ders Çalışma Becerisi Toplam Puanları	Kullanan	71,69	15,977	-3,638	,000**
	Kullanmayan	81,61	13,087		

s.d.=152 (1) n=32 (2) n=122 (*) p<0.05
anlamlı (**) p<0.01 anlamlı

Öğrencilerin aldıkları ders çalışma becerileri puanlarının sigara kullanma durumlarına göre yapılan analiz sonuçları Tablo 8’de belirtilmiştir. Sigara kullanmadığını ifade eden öğrenciler sınavlara hazırlanma ve sınav kaygısıyla baş edebilme becerileri alt boyutunda kullananlara göre daha yüksek bir puan ortalamasına sahipken, aradaki bu fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (p>0.05). Motivasyon becerileri, zaman yönetimi becerileri ve ders çalışma becerisi toplam puan ortalamaları da sigara kullanmayan öğrencilerde daha yüksektir. Aradaki fark istatistiksel açıdan anlamlıdır (p<0.05 ve p<0.01).

13. Alkol Kullanma Durumuna Göre Ders Çalışma Becerisi Puanlarının İncelenmesi

Tablo 9. Öğrencilerin alkol kullanma durumlarına göre ders çalışma becerisi puanları

ÖLÇEK ALTBOYUTLARI	Alkol Kullanımı	X	s.s.	t	p
Motivasyon Becerileri	Kullanan1	32,19	6,177	-4,981	,000**
	Kullanmayan2	38,60	6,455		
Zaman Yönetimi Becerileri	Kullanan	18,87	3,713	-1,793	,075
	Kullanmayan	20,50	4,712		
Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	Kullanan	19,61	5,858	-2,211	,029*
	Kullanmayan	22,67	7,121		
Ders Çalışma Becerisi Toplam Puanları	Kullanan	70,68	10,505	,051	,000**
	Kullanmayan	81,78	14,249		

s.d.=152 (1) n=31 (2) n=123 (*) p<0.05
anlamlı (**) p<0.01 anlamlı

Öğrencilerin ders çalışma becerileri puanlarının alkol kullanma durumlarına göre yapılan analiz sonuçları Tablo 9’da verilmiştir. Alkol kullanmayan öğrenciler zaman yönetimi becerileri alt boyutunda kullananlara göre daha yüksek bir puan ortalamasına sahipken, aradaki bu fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (p>0.05). Aynı şekilde motivasyon becerileri, sınavlara hazırlanma-sınav kaygısıyla baş edebilme becerileri ve ders çalışma becerisi toplam puan ortalamaları da alkol kullanmayan öğrencilerde daha yüksektir. Aradaki fark istatistiksel açıdan anlamlıdır (p<0.05 ve p<0.01).

14. Algılanan Sağlık Düzeyi Değişkenine Göre Ders Çalışma Becerisi Puanlarının İncelenmesi

Tablo 10.1. Öğrencilerin algıladıkları sağlık düzeyi değişkenine göre ders çalışma becerisi puanları

ÖLÇEK ALTBOYUTLARI	Algılanan Sağlık Düzeyi	n	X	s.s.	Standart hata
Motivasyon Becerileri	Orta	26	33,88	7,185	1,409
	İyi	88	37,53	6,283	,670
	Çok İyi	40	39,05	7,320	1,157
	Toplam	154	37,31	6,881	,555
Zaman Yönetimi Becerileri	Orta	26	18,12	4,727	,927
	İyi	88	20,08	4,444	,474
	Çok İyi	40	21,73	4,249	,672
	Toplam	154	20,18	4,565	,368
Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	Orta	26	18,85	7,109	1,394
	İyi	88	22,65	6,782	,723
	Çok İyi	40	22,85	6,904	1,092
	Toplam	154	22,06	6,977	,562
Ders Çalışma Becerisi Toplam Puanları	Orta	26	70,85	13,561	2,659
	İyi	88	80,26	13,281	1,416
	Çok İyi	40	83,63	14,773	2,336
	Toplam	154	79,55	14,265	1,149

Tablo 10.2. Öğrencilerin ders çalışma becerisi puanlarının algıladıkları sağlık düzeyi değişkenine göre ANOVA testi sonuçları

ÖLÇEK ALTBOYUTLARI		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kareler Toplamı	F	p	Arasında Fark Olan Gruplar
Motivasyon Becerileri	Gruplar arası	430,587	2	215,294	4,771	,010*	Orta-Çok İyi
	Gruplar içi	6814,452	151	45,129			
	Toplam Kareler	7245,039	153				
Zaman Yönetimi Becerileri	Gruplar arası	207,194	2	103,597	5,247	,006**	Orta-Çok İyi
	Gruplar içi	2981,072	151	19,742			
	Toplam Kareler	3188,266	153				
Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	Gruplar arası	323,910	2	161,955	3,433	,035*	Orta-İyi
	Gruplar içi	7124,564	151	47,183			
	Toplam Kareler	7448,474	153				
Ders Çalışma Becerisi Toplam Puanları	Gruplar arası	2678,434	2	1339,217	7,107	,001**	Orta-İyi Orta-Çok İyi
	Gruplar içi	28453,748	151	188,435			
	Toplam Kareler	31132,182	153				

n= 154 (*) p<0.05 anlamlı (**) p<0.01 anlamlı

Çalışmaya katılan öğrencilerin ders çalışma becerisi puanlarının algıladıkları sağlık düzeyi değişkenine göre ANOVA testi sonuçları Tablo 10'da verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin algıladıkları sağlık düzeyi değişkenine göre motivasyon becerileri puanları (p<0.05), zaman yönetimi beceri puanları (p<0.01), sınavlara hazırlanma ve sınav kaygısıyla baş edebilme beceri puanları (p<0.05) ve ders çalışma becerisi toplam puanları arasında (p<0.01) anlamlı bir fark vardır. Bu farkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Puanların dağılımına ilişkin grup varyansları homojen olduğu için Scheffe testi kullanılmıştır. Motivasyon becerileri puanları içerisinde kendi sağlığını çok iyi düzeyde algılayan öğrencilerin ortama puanları (X=39,05), sağlığının orta düzeyde olduğunu ifade eden öğrencilerin ortalama puanlarından (X=33,88) anlamlı derecede yüksektir (p<0.05). Yine aynı şekilde, zaman yönetimi becerileri puanları içerisinde kendi sağlığını çok iyi düzeyde algılayan öğrencilerin ortama puanları (X=21,73), sağlığının orta düzeyde olduğunu ifade eden öğrencilerin ortalama puanlarından (X=18,12) anlamlı derecede yüksektir (p<0.01). Sınavlara hazırlanma ve sınav kaygısıyla baş edebilme boyutunda sağlığını iyi düzeyde algılayan (X= 22,65) öğrenciler orta düzeyde algılayanlardan (X= 18,85) anlamlı derecede yüksek puan almışlardır. Sağlık düzeyini iyi olarak algılayan (X= 80,26) öğrencilerle çok iyi olarak algılayan öğrencilerin (X=83,63) ders çalışma becerisi toplam puanları sağlığını orta düzeyde algılayan öğrencilerden (X=70,85) anlamlı derecede yüksektir (p<0.01).

15. Günlük Uyku Süresi Değişkenine Göre Ders Çalışma Becerisi Puanlarının İncelenmesi

Tablo 11.1. Öğrencilerin günlük uyku süresi değişkenine göre ders çalışma becerisi puanları

ÖLÇEK ALTBOYUTLARI	Günlük Uyku Süresi	n	X	s.s.	Standart hata
Motivasyon Becerileri	3-5 saat	15	39,33	6,997	1,807
	6-8 saat	118	37,08	6,695	,616
	9 saat ve üzeri	21	37,19	7,897	1,723
	Toplam	154	37,31	6,881	,555
Zaman Yönetimi Becerileri	3-5 saat	15	21,27	6,088	1,572
	6-8 saat	118	20,22	4,323	,398
	9 saat ve üzeri	21	19,14	4,704	1,027
	Toplam	154	20,18	4,565	,368

Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	3-5 saat	15	22,87	7,549	1,949
	6-8 saat	118	21,92	6,984	,643
	9 saat ve üzeri	21	22,29	6,820	1,488
	Toplam	154	22,06	6,977	,562
Ders Çalışma Becerisi Toplam Puanları	3-5 saat	15	83,47	17,225	4,447
	6-8 saat	118	79,21	13,764	1,267
	9 saat ve üzeri	21	78,62	15,085	3,292
	Toplam	154	79,55	14,265	1,149

Tablo 11.2. Öğrencilerin ders çalışma becerisi puanlarının günlük uyku süresi değişkenine göre ANOVA testi sonuçları

ÖLÇEK ALTBÖYÜTLERİ		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kareler Toplamı	F	p	Arasında Fark Olan Gruplar
Motivasyon Becerileri	Gruplar arası	68,154	2	34,077	,717	,490	-
	Gruplar içi	7176,885	151	47,529			
	Toplam Kareler	7245,039	153				
Zaman Yönetimi Becerileri	Gruplar arası	40,490	2	20,245	,971	,381	-
	Gruplar içi	3147,776	151	20,846			
	Toplam Kareler	3188,266	153				
Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	Gruplar arası	13,302	2	6,651	,135	,874	-
	Gruplar içi	7435,172	151	49,240			
	Toplam Kareler	7448,474	153				
Ders Çalışma Becerisi Toplam Puanları	Gruplar arası	261,793	2	130,896	,640	,529	-
	Gruplar içi	30870,389	151	204,440			
	Toplam Kareler	31132,182	153				

n= 154

(*) p<0.05 anlamlı

(**) p<0.01 anlamlı

Çalışmaya katılan öğrencilerin ders çalışma becerisi puanlarının günlük ortalama uyku süresi değişkenine göre ANOVA testi sonuçları Tablo 11’de verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin motivasyon becerileri, zaman yönetimi becerileri, sınavlara hazırlanma ve sınav kaygısıyla baş edebilme becerileri boyutlarında ve ders çalışma becerisi toplam puanlarında günlük ortalama uyku süreleri bakımından istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p>0.05$).

16. Gelir Getiren Bir İşte Çalışıyor Olma Değişkenine Göre Ders Çalışma Becerisi Puanlarının İncelenmesi

Tablo 12. Öğrencilerin gelir getiren bir işte çalışma durumlarına göre ders çalışma becerisi puanları

ÖLÇEK	Gelir Getiren İşte Çalışma	X	s.s.	t	p
Motivasyon Becerileri	Çalışmayan1	37,72	6,430	1,200	,236
	Çalışan2	35,88	8,231		
Zaman Yönetimi Becerileri	Çalışmayan	20,15	4,507	-,129	898
	Çalışan	20,26	4,832		
Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	Çalışmayan	21,59	6,890	-1,567	,119
	Çalışan	23,71	7,137		
Ders Çalışma Becerisi	Çalışmayan	79,46	13,961	-,142	,887
Toplam Puanları	Çalışan	79,85	15,504		

s.d.=152 (1) n=120 (2) n=34 (*) p<0.05 anlamlı (**) p<0.01 anlamlı

Çalışmaya katılan öğrencilerin sahip oldukları ders çalışma becerisi puanlarının, gelir getiren bir işte çalışıyor olma değişkenine göre yapılan analiz sonuçları Tablo 12’de verilmiştir. Getir getiren bir işte çalışan öğrencilerle çalışmayan öğrencilerin motivasyon becerileri, zaman yönetimi becerileri, sınavlara hazırlanma ve sınav kaygısıyla baş edebilme becerileri boyutlarında ve ders çalışma becerisi toplam puanlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur (p>0.05).

17. Okumakta Oldukları Bölümden Duyulan Memnuniyet Değişkenine Göre Ders Çalışma Becerisi Puanlarının İncelenmesi

Tablo 13. Öğrencilerin okumakta oldukları bölümden duydukları memnuniyete göre ders çalışma becerisi puanları

ÖLÇEK	Okudukları Bölümden Duyulan Memnuniyet	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Motivasyon Becerileri	Memnun olmayan1	75,48	1660,50	1407,500	,818
	Memnun olan2	77,84	10274,50		
Zaman Yönetimi Becerileri	Memnun olmayan	69,16	1521,50	1268,500	,342
	Memnun olan	78,89	10413,50		
Sınavlara Hazırlanma ve Sınav Kaygısıyla Baş Edebilme Becerileri	Memnun olmayan	68,07	1497,50	1244,500	,283
	Memnun olan	79,07	10437,50		

Ders Çalışma Becerisi	Memnun olmayan	69,32	1525,00	1272,000	,352
Toplam Puanları	Memnun olan	78,86	10410,00		

(1) n=22 (2) n=132 (*) p<0.05 anlamlı (**) p<0.01 anlamlı

Çalışmaya katılan öğrencilerden okumakta oldukları bölümden memnun olanlarla olmayanların ders çalışma becerileri puanlarının Mann Whitney U-testi sonuçları Tablo 13’te verilmiştir. Tabloda, okumakta oldukları bölümden memnun olan öğrencilerin tüm boyutlarda ve ölçeğin tamamında aldıkları puanların, okumakta oldukları bölümden memnun olmayan öğrencilere göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Fakat aradaki farklar istatistiksel açıdan anlamlı değildir (p>0.05).

18. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın sonuçlarına göre ders çalışma becerilerinin cinsiyete göre farklılaştığı görülmüştür (Tablo 2) Motivasyon becerileri, zaman yönetimi becerileri ve ölçeğin tamamında kız öğrencilerin aldığı puanlar erkeklerden istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yüksektir. Sınavlara hazırlanma ve sınav kaygısıyla baş edebilme becerisi açısından yine kızlar erkeklerden yüksek puan ortalamasına sahiptir. Bu sonuç, kız öğrencilerin çalışma zamanını ve dinlenme süresini iyi ayarlamaları, ders çalışma ve faaliyetlerini planlama ve uygulama alışkanlıklarının erkeklerle göre daha iyi olmasından kaynaklanabilir. Kızların yüklendiği toplumsal rollerin etkisinin bu sonuca yol açmış olabileceği söylenebilir.

Temelli ve Kurt (2010) eğitim fakültesi öğrencileriyle yaptıkları çalışmada öğrencilerin ders çalışma alışkanlıkları arasında cinsiyete göre motivasyon, ders öncesi ve sonrası hazırlık, çalışma yöntemleri boyutlarında anlamlı bir farklılaşma belirlemişlerdir. Kız öğrencilerin ders çalışma alışkanlıklarının erkek öğrencilere göre daha olumlu olduğunu belirtmişlerdir. Bu bulgu bizim bulgumuzu destekler niteliktedir (Tablo 2).

Üniversite öğrencileriyle zaman yönetimi konusunda yapılan bir araştırmada kız öğrencilerin zaman yönetimi becerilerinin erkek öğrencilere göre daha gelişmiş olduğu görülmüştür (Alay ve Koçak, 2003).

Bay ve arkadaşları (2004) tarafından eğitim fakültesi öğrencileriyle yapılan çalışmada ise cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin sahip oldukları ders çalışma becerileri açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Aynı şekilde Yıldız da

(2010) öğretmen adayları üzerinde yaptığı çalışmada, öğrenme yaklaşımının cinsiyete göre farklılaşmadığını tespit etmiştir.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüm değişkenine göre ders çalışma becerisi puanları incelendiğinde zaman yönetimi becerisi puanlarının ilk ve acil yardım ve tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik programlarında birbirine çok yakın ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Motivasyon becerisi puanı ve ders çalışma becerisi toplam puanı ortalamaları ilk ve acil yardım bölümü öğrencilerinde daha yüksek iken, aradaki bu fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Sınavlara hazırlanma ve sınav kaygısıyla baş edebilme becerisi puanları ise ilk ve acil yardım bölümü öğrencilerinde tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik bölümü öğrencilerine göre istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksektir (Tablo 3).

Tümkiye ve Bal (2006), yaptıkları çalışmada öğrencilerin ders çalışma alışkanlıklarının fakültele göre farklılıklar gösterdiğini tespit etmiştir. Bay ve arkadaşları (2004) ders çalışma becerileri öğrenim görülen anabilim dalları açısından incelemiş, anlamlı farklılıklar olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde Temelli ve Kurt'un(2010) çalışmasında da fakülteler arasında ders öncesi ve sonrası hazırlık, zaman yönetimi becerileri ve toplamda anlamlı bir farklılaşma belirlenmiştir. Literatürdeki bu bulgular bizim çalışma sonucumuzu desteklemektedir.

Çalışmamızda öğrencilerin ders çalışma becerisi puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaştığı bulunmuştur (Tablo 4). Tüm alt boyutlarda ve ölçeğin tamamında birinci sınıf öğrencilerinin aldıkları puanlar ikinci sınıf öğrencilerinden yüksektir. Motivasyon becerileri ve ders çalışma becerileri toplam puanı birinci sınıf öğrencilerinde ikinci sınıf öğrencilerine göre anlamlı derecede yüksektir. Bu sonuç, öğrencilerin verimli çalışma ve öğrenme yöntemleri geliştirememesi nedeniyle, sınıf düzeyi yükseldikçe kendilerini öğrenmeye güdüleme, öğrenme süreçlerini planlama ve bunları değerlendirme konularında yetersiz kalmalarından kaynaklanmış olabilir.

Temelli ve Kurt (2010) eğitim fakültesi öğrencileriyle yaptıkları çalışmada öğrencilerin ders çalışma alışkanlıkları arasında sınıf düzeyine göre motivasyon, ders öncesi ve sonrası hazırlık, çalışma yöntemleri alt boyutlarından ve ölçeğin tamamından alınan puanlarda birinci sınıf lehine anlamlı bir farklılaşma belirlemiştir. Erdamar (2010) da yaptığı çalışmada birinci sınıf öğrencilerinin daha gelişmiş ders çalışma becerilerine sahip olduğunu bulmuştur. Bu bulgular bizim bulgumuzu destekler niteliktedir (Tablo 4).

Selçuk, Çalışkan ve Erol ise (2007) yaptıkları çalışmada öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça, ders çalışma becerilerinin arttığını, derin öğrenme yaklaşımlarını

benimsediğini belirtmişlerdir. Bay ve arkadaşları (2005) son sınıf öğrencilerinin daha etkili ders çalışma stratejilerini kullandıklarını belirtmiştir. Benzer biçimde Beşoluk ve Önder (2010), lisans öğrencileriyle yüksek lisans öğrencilerinin derin öğrenme yaklaşımı puanları ortalamaları arasında yüksek lisans öğrencileri lehine anlamlı bir fark bulmuştur.

Alanyazında öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri ile ders çalışma stratejileri arasında bir ilişki olmadığını ortaya koyan çalışmalar vardır. Sırmacı (2003), birinci ve dördüncü sınıfta öğrenim gören matematik öğretmen adaylarının sınıf düzeyi faktörüne göre ders çalışma alışkanlıklarında anlamlı bir farklılaşma olmadığını açıklamıştır. Çuhadar, Gündüz ve Tanyeri de (2013) çalışmalarında, öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyi ile ders çalışma yaklaşımları arasında anlamlı bir fark bulmamışlardır.

Çalışmamızda, öğrencilerin ders çalışma becerilerinin öğretim türüne göre farklılaşmadığı bulunmuştur (Tablo 5). Benzer bir sonuç Temelli ve Kurt'un (2010) çalışmasında ortaya çıkmıştır. Eğitim fakültesi öğrencileriyle yaptıkları çalışmada öğretim şekline göre öğrencilerin ders çalışma becerilerinin hiçbir boyutta anlamlı bir farklılık göstermediğini belirtmişlerdir.

Ancak Bay ve diğerleri (2005), sadece zaman yönetimi boyutunda birinci öğretim öğrencileri lehine anlamlı fark tespit etmiştir. Öğretim şekli değişkenine göre birinci öğretim öğrencilerinin zaman yönetimi becerilerinin ikinci öğretim öğrencilerine göre daha gelişmiş olduğu sonucuna varmışlardır.

Çalışmamızda öğrencilerin mezun oldukları lise türüne göre ders çalışma becerileri arasında fark olduğu bulunmuştur (Tablo 6). Sağlık meslek lisesi mezunu olan öğrenciler ticaret/ticaret meslek lisesi mezunlarına göre daha gelişmiş sınavlara hazırlanma ve sınav kaygısıyla baş etme becerilerine sahiptir. Bu sonuç sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu ders müfredatının sağlık meslek lisesi müfredatına yakın olmasından kaynaklanmış olabilir. Ticaret lisesi veya ticaret meslek lisesi mezunları ise yüksekokul eğitimleri boyunca lisede aldıklarından daha farklı dersler ve ders içerikleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu da öğrencilerin baş etmekte zorlanacakları düzeyde bir kaygı yaratabilmektedir.

Yaptığımız çalışmada öğrenci yurdunda kalan öğrencilerin zaman yönetimi becerilerinin ve ders çalışma becerisi toplam puanlarının evde ailesiyle kalan öğrencilerden anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 7.1, Tablo 7.2). Öğrenci yurdunda kalan öğrencilerin akranlarıyla daha fazla etkileşim halinde olmaları ders çalışma becerilerinin gelişmesine katkı sağlamış olabilir. Bu sonucun,

öğrenci yurdunda kalan öğrencilerin ailelerinden uzakta olmalarının getirdiği artan sorumluluk duygusundan kaynaklanmış olma ihtimali de yüksektir.

Çalışmamızda sigara kullanmayan öğrencilerin daha gelişmiş ders çalışma becerisine sahip olduğu tespit edilmiştir (Tablo 8). Aynı şekilde alkol kullanmayan öğrencilerin ders çalışma becerileri de alkol kullanan öğrencilere göre daha gelişmiştir (Tablo 9). Bu durum alkol ve sigara kullanmayan öğrencilerin zamanlarını daha etkin kullanabilmesi ve derslere ilişkin motivasyon düzeylerinin yüksek olmasından kaynaklanmış olabilir.

Öğrencilerin ders çalışma becerileri sağlık düzeyi algılarına göre farklılaşmaktadır (Tablo 10.1, Tablo 10.2). Kendi sağlığını iyi veya çok iyi olarak algılayan öğrencilerin ders çalışma becerileri sağlığının orta düzeyde olduğunu ifade eden öğrencilerden daha gelişmiştir. Sağlık düzeyi iyi ve çok iyi olan öğrencilerin derslere ilişkin motivasyonları daha yüksektir. Bunun dışında, zamanlarını etkili bir şekilde planlayabilmeleri, sınavlara hazırlanma ve sınav kaygısıyla baş edebilme konusunda daha başarılı olmalarını sağlamaktadır.

Çalışma kapsamında bağımsız değişken olarak ele alınmış olan öğrencilerin günlük uyku süresi (Tablo 11.1, Tablo 11.2), gelir getiren bir işte çalışıyor olma durumu (Tablo 12) ve okumakta oldukları bölümden duydukları memnuniyete göre ise (Tablo 13) ders çalışma becerileri anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Çalışma sonuçlarına göre bu değişkenler öğrencilerin motivasyonu, zaman yönetimi ve sınavlara hazırlanma ve sınav kaygısıyla baş etme becerilerini etkilemediği için, ders çalışma becerilerinde bir farklılık yaratmamıştır.

Başarılı olmanın şartı çok çalışmak değil, etkili çalışmaktır. Geliştirilmesi gereken yönlerin tespit edilerek desteklenebilmesi için öncelikle öğrencilerin ders çalışma becerilerinin incelenmesi gereklidir. Bir ön çalışma niteliğinde olan bu araştırma ileride öğrencilerin ders çalışma becerilerinin geliştirilmesi yönünde yapılacak olan çalışmalara temel teşkil edecektir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, K. Ü. (2007). *Etkili Öğrenme ve Öğretme*. İzmir: Biliş Yayın-Yazılım.
- Alay, S. Koçak, S. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Zaman Yönetimleri ile Akademik Başarıları
- Arasındaki İlişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. Sayı 35, 326–335.
- Atılgan, M. (1998). Üniversite Öğrencilerinin Ders Çalışma Alışkanlıklarıyla Akademik Başarılarının
- Karşılaştırılması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Gaziantep*.
- Bacanlı, F. Sürücü, M. (2006). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kaygıları ve Karar Verme
- Stilleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*. Sayı 45,7-35
- Bay, E. Tuğluk, M. N. Gençdoğan, B. (2005). Üniversite Öğrencilerinin Ders Çalışma Becerilerinin
- İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(14), 94 – 105.
- Bay, E. Tuğluk, N. Gençdoğan, B. (2004). Üniversite Öğrencilerinin Ders Çalışma Becerilerinin
- İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2 (2), 223-234
- Beşoluk, Ş. Önder, İ. (2010). Öğretmen Adaylarının Öğrenme Yaklaşımları, Öğrenme Stilleri ve
- Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 9(2), 679–693.
- Brigman, G. Campbell, C. (2003). Helping Students Improve Academic. *Achievement and School*
- Success Behavior: Professional School Counseling*, Issue 7, 91-104
- Cassady, C.J. Johnson, E.R. (2002). Cognitive Test Anxiety and Academic Performance.
- Contemporary Educational Psychology*. Issue 27, 270-295
- Christenson, S. L. Anderson, A. R. (2002). Commentary: The Centrality of The Learning Context For
- Students' Academic Enabler Skills. *School Psychology Review*, 31(3), 378-393.

- Çuhadar, C. Gündüz, Ş. Tanyeri, T. (2013). Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü
- Öğrencilerinin Ders Çalışma Yaklaşımları ve Akademik Öz-yeterlik Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 251-259.
- Erdamar, G. (2010). Öğretmen Adaylarının Ders Çalışma Stratejilerini Etkileyen Bazı Değişkenler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı 38, 82-93.
- Gençdoğan, B. (2002). Kasabada Yaşayan Lise Öğrencilerinin Üniversite Sınav Kaygısı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 3 (4), 45-58
- Gettinger, M. Seibert, J. K. (2002). Contributions of Study Skills to Academic Competence. *School Psychology Review*, 31(3), 350-365.
- Hancock, D. R. (2001). Effect of Test Anxiety and Evaluative Threat on Students' Achievement and Motivation. *The Journal of Educational Research*, Issue 94, 284-290.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Küçükahmet, L., (2000). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. 11. Baskı. Ankara:Nobel Yayınları.
- Raffini, J.P. (1993). *Winners Without Losers: Structures and Strategies for Increasing Student Motivation to Learn*. Boston.
- Salı, J. (2006). Öğrenmede Gütülenme. Yıldız Kuzgun, Deniz Deryakulu (Ed). *Eğitimde Bireysel Farklılıklar*. 2.basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Selçuk, G. Çalışkan, S. Erol, M. (2007). Evaluation of Learning Approaches for Prospective Physics Teachers'. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 27(2), 25-41.

- Sırmacı, N. (2003). Matematik Öğretmenliği Anabilim Dalı Öğrencilerinin Ders Çalışma
- Alışkanlıklarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 11(2), 359- 366.
- Temelli, A.Kurt, M. (2010). Eğitim Fakültesi ve Fen Fakültesi Biyoloji Öğrencilerinin Ders Çalışma
- Alışkanlıklarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*. 3 (2), 27-36.
- Thomas, A. (1993). Study Skills. Eugene, Oregon: *Oregon School Study Council University of Oregon*.
- Tümkaya, S. Bal, L. (2006). Çukurova Üniversitesi Öğrencilerinin Ders Çalışma Alışkanlıklarının
- Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 15(2), 313-326.
- Uluğ, F. (2000). *Okulda Başarı: Etkili Öğrenme ve Ders Çalışma Yöntemleri*. 7. Basım. İstanbul:
- Remzi Kitabevi.
- Yeşilyaprak, B. (2000). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yıldırım, A. Doğanay, A. Türkoğlu, A. (2000). *Okulda Başarı İçin Ders Çalışma ve Öğrenme Becerileri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, H. (2010). *Öğretmen Adaylarının Sahip Oldukları Öğrenme Stilleri ve Öğrenme Yaklaşımları*
- Arasındaki İlişki*. Birinci Ulusal Eğitim Programı ve Öğretimi Kongresi.
- <https://www.pegem.net/akademi/kongrebildiri_detay.aspx?id=117841erişim>(2013, Kasım 5)
- Yılmaz, H. (1997). *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Konya: Atlas Kitabevi.

ÖNLİSANS DÜZEYİNDE TURİZM EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN OTEL YİYECEK İÇECEK BÖLÜMÜNE YÖNELİK TUTUMLARI

[*]İbrahim GİRİTLİOĞLU
[**]Atınç OLCAY

ÖZ

Yapılan bu araştırmanın amacını önlisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin otel işletmelerinin yiyecek içecek bölümüne yönelik tutumlarının ortaya konulması ve sahip olunan tutumda demografik faktörlerin herhangi bir etkiye sahip olup olmadığının tespit edilmesi oluşturmaktadır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için oluşturulan anket formu, 2013 yılının Aralık ve 2014 yılının Ocak aylarında, Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Meslek Yüksekokulunda öğrenim gören 372 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Yapılan araştırmanın sonucunda, öğrencilerin yiyecek içecek bölümüne yönelik tutumları ‘bölümün yönetsel önemi’, ‘bölümün sağladığı iş imkanı’, ‘bölümün çalışma ortamı’ ve ‘bölümde çalışma eğilimi’ olmak üzere dört boyuttan oluştuğu tespit edilirken, öğrenci tutumlarının boyutlara göre farklılık gösterdiği ortaya konulmuştur. Öte yandan öğrencilerin yiyecek içecek bölümüne yönelik tutumlarında demografik faktörlerden ‘cinsiyet’, ‘eğitim alınan sınıf’ ve ‘eğitim alınan bölüm’ herhangi bir etkiye sahip olmazken; ‘bölümde çalışma tecrübesinin’ öğrencilerin bölüme yönelik tutumlarına etki ettiği sonucu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Otel İşletmeleri, Yiyecek-İçecek bölümü, Turizm eğitimi, Öğrenci Tutumu

* Yardımcı Doçent Doktor.,Gaziantep Üniversitesi,Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu

** Yardımcı Doçent Doktor.,Gaziantep Üniversitesi,Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu

Tourism Vocational School Students' Attitudes Towards Hotel Food And Beverage Departments

ABSTRACT

The aim of this study was twofold; first to identify tourism vocational school students' attitudes towards hotel food and beverage departments, second to investigate whether demographic profile of the students was any effect on the attitudes of these departments. To perform of this aim, the questionnaire forms were filled out by 372 students who have been taken education at vocational school of tourism and hotel management of Gaziantep University. According to results of the study, the students' attitudes towards food and beverage departments consist of four dimensions which were named as "managerial importance of department", "department job opportunity", department working environment", "trend to work at department"; and it was found that students' attitudes were different at these dimensions. The other finding pertain in the study that "gender", "class" and "department" of the students were not any effect while "work experience" was significant effect at their attitudes towards hotel food and beverage departments.

Key Words: Hotel establishments, Food and beverage department, Tourism education, Student attitude

1.Giriş

Turizm endüstrisi sağladığı gelir ve oluşturduğu ekonomik katkı nedeniyle Türkiye ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. 2012 yılında Türkiye'yi 31 milyon turist ziyaret etmiş olup bu ziyaretlerden 29 milyar dolar gelir elde edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstatistikleri, 2014). Turizm endüstrisinin ülke ekonomilerine önemli katkılar sağlaması, ülke yöneticilerinin bu endüstriye daha fazla önem vermesini ve bu durum da ülkelerin turizm sektörünü daha fazla geliştirebilmesi için yapılması gerekenlerin hızlı bir şekilde eyleme konulmasını sağlamıştır (Cai, 2002; İlban, 2007).

Turizm endüstrisinde insanın insana hizmet etmesi ve standartlaşmanın az olması, bu endüstrinin gelişebilmesi için işletmelerin nitelikli işgücü ihtiyacını karşılama zorunluluğunu ortaya koymaktadır (Öztürk ve Seyhan, 2005; Young vd., 2009). Türkiye'de nitelikli işgücünün eğitilerek sektöre kazandırılmasının bir yolu

da üniversite düzeyinde sunulan mesleki turizm eğitim ile gerçekleşmektedir (Aksu ve Bucak, 2012). Türkiye’de üniversite düzeyinde sunulan mesleki turizm eğitimi önlisans, lisans ve yüksek lisans olmak üzere üç aşamada verilmektedir. Önlisans düzeyinde sunulan mesleki turizm eğitiminin amacı sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikli işgören ve orta kademe yöneticilerin yetiştirilmesi olurken, lisans düzeyinde sunulan mesleki turizm eğitiminin amacı ise sektörün ihtiyaç duyduğu orta ve üst kademe yöneticilerin yetiştirilmesidir. Turizm alanında sunulan lisansüstü eğitiminin amacı ise sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikli yöneticilerle, üniversitelerin ihtiyaç duyduğu akademisyenlerin yetiştirilmesi oluşturur (Hacıoğlu vd., 2008).

Bütünleşik bir yapıya sahip olan turizm endüstrinin en önemli segmentini otel işletmeleri oluşturmaktadır (Powers ve Borrows, 1999). Otel işletmeleri, sunduğu hizmetlerle turistlerin tatil memnuniyetini artırarak o bölgeye tekrar ziyaret edilme kararının verilmesinde önemli paya sahip işletmelerdir (Heung ve Quf, 2000; Kozak, 2001). Otel işletmelerinde sunulan yiyecek içecek hizmetleri, otele gelen müşterilerin temel ihtiyaçlarından biri olan yiyecek içecek ihtiyacını karşılaması ve turistlerin otel memnuniyetini artırması nedeniyle müşteriler açısından önemlidir. Günümüzde çok sayıda müşteri, sırf beklentilerine uygun yiyecek içecek hizmetlerini alamadığı için otel işletmelerinden memnun ayrılamamaktadır (Taşkın, 1997; Giritlioğlu, 2012). Öte yandan otel işletmelerinde sunulan yiyecek-içecek hizmetleri otelin maliyet ve karlılığını önemli oranda etkilemekte ve bu bölüm daha karlı bir otel işletmesinin öncelikli anahtarı olmaktadır. Yiyecek-içecek bölümünün otel işletmeleri ve müşteriler açısından öneme sahip olması, bu bölümlerin otellerde başarılı yönetilme zorunluluğunu ortaya koymaktadır (Türksoy, 1997: 44; Denizler, 2005; Aktaş ve Özdemir, 2005). Bu bölümün başarılı yönetilmesinin ilk koşulunu ise bölümde nitelikli işgücünün istihdam edilmesi oluşturur (Medlik, 1997: 61). Kuruluşundaki asıl amacın turizm sektörüne nitelikli işgücü ve orta kademe yöneticilerin yetiştirilmesi olan turizm meslek yüksekokulları, otelcilik sektörünün yiyecek içecek istihdamını karşılayabilecek önemli bir kaynaktır. Yapılan bu araştırmanın amacını turizm meslek yüksekokul düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin, otel yiyecek içecek bölümüne yönelik tutumlarının tespit edilmesi oluşturmaktadır.

2.Yazın Bilgisi

2.1.Yiyecek İçecek Bölümü ve Otel İşletmeleri Açısından Önemi

Bir otelde yiyecek-içecek bölümü, otelin değişik restoranlarında, banket salonlarında, bar ve pastanelerinde konuklara sunulmak üzere yiyecek ve içecek maddelerini değişik yöntemlerle tedarik edilmesini, muhafazasını, üretimini ve sunumunu gerçekleştiren bölümdür (Şener, 1997; 137). Yiyecek içecek bölümü gerek sunduğu hizmetlerin içeriğinden gerekse hizmetlerin fonksiyonel özelliğinden dolayı otel işletmeleri açısından ayrı bir öneme sahiptir. Yiyecek içecek ihtiyacı insanların en temel ihtiyacıdır. Bu nedenle diğer dönemlerde olduğu gibi tatil dönemlerinde de insanların en öncelikli ihtiyaçlarını yiyecek içecek ihtiyaçları oluşturur. Bu ihtiyaçların otel işletmeleri tarafından arzu edilen düzeyde karşılanması müşterilerin otellerden aldığı memnuniyeti büyük oranda arttırmaktadır (Özkoç, 2006; Giritlioğlu, 2012).

Yiyecek içecek hizmetlerinin varlığı ve başarısı otel işletmeleri açısından önemlidir. Yapılan araştırmalar otel yiyecek içecek bölümünün hem otellerin karlılığına hem de maliyetlerine önemli etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Otel işletmelerindeki toplam maliyetlerin % 25-45'i yalnızca yiyecek içecek bölümüyle ilgili kalemlerden oluşmaktadır (Türksoy, 1997: 44; Denizler, 2005: 135). Bu durum otel işletmelerinde yiyecek içecek maliyet yönetiminin önemini göstermektedir.Öte yandan otel işletmelerinde en yüksek gelir odalar bölümünden sonra yiyecek içecek bölümünden elde edilmektedir (Aktaş ve Özdemir,2005: 4).

Otelerde yiyecek içecek hizmetleri müşterilere uzun bir süre içerisinde sunulmakta olup hizmetlerin sunumu müşterilerin uyanmasıyla başlamakta, onların uyumasına kadar ki süreçte devam etmektedir (Sökmen, 2001: 1). Bu bölümde sunulan hizmetlerin üretimleri uzun ve birbiriyle bağlantılı süreçlerden oluşması, bu bölümdeki istihdam sayısının diğer bölümlere göre daha yüksek düzeyde gerçekleşmesini sağlamaktadır (Medlik, 1997; Riley, 2005; Özdemir vd., 2005). Türkiye'de turizm sektörüne nitelikli işgücü yetiştirmeyi amaçlayan önlisans düzeyinde mesleki turizm eğitim kurumları, turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu nitelikli işgörenleri sektöre yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Hacıoğlu vd., 2008). Bu kurumların ders içeriklerinde yiyecek içecek ağırlıklı derslerin bulunması ve bu derslerde teorik eğitimlerin yanında pratik eğitimlerin de öğrencilere sunulması, bu okulların yiyecek içecek bölümlerine nitelikli istihdam sağlama adına sunduğu katkıyı göstermektedir. Okullarda sunulan eğitim kadar, öğrencilerin bu bölüme yönelik bakış açılarının ortaya konulması, otel yiyecek içecek bölümlerinde istihdam oranının

arttırılması ve öğrencilerin bölümde olumsuz olarak nitelendirdikleri unsurları tespit edebilmek adına önemlidir (Özdemir vd., 2005).

2.2.Önceki Araştırmalar

İlgili yazında turizm eğitimi alan öğrencilerin yiyecek içecek bölümüne yönelik tutumları yeterli düzeyde göz önünde bulundurulmuş bir konu olmamıştır. İlkiz ve Hitay (1992) öğrencilerin genel olarak mutfak bölümünde çalışmayı istemedikleri sonucunu tespit ederken, Özdemir vd. (2005) turizm alanında lisans eğitimi alan öğrencilerin otel yiyecek içecek bölümlerine yönelik olumsuz tutumlara sahip olduğunu ve öğrencilerin genel olarak bu bölümde çalışmak istemediklerini ortaya koymuştur. Turizm öğrencilerinin yiyecek içecek bölümüne yönelik tutumları konusu, ilgili yazında pek fazla araştırılmaması nedeniyle, çalışmanın bu bölümünün otelcilik ve turizm sektörüne yönelik öğrenci tutumlarını ortaya koyan çalışmalarla yapılandırılması daha uygun olacaktır.

Yiyecek içecek bölümündeki eksikliğe rağmen, çeşitli seviyelerde turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm ve otelcilik sektörüne yönelik tutumları, araştırmacıların yoğun bir şekilde odaklandığı konuların başında gelmektedir. Airey ve Frontitis (1997) Yunan ve İngiliz öğrencilerin turizm sektörüne yönelik tutumlarını ortaya koymuş ve Yunan öğrencilerin İngiliz öğrencilere göre sektöre yönelik daha olumlu bir tutuma sahip olduğunu tespit etmiştir. Barron vd. (2007) Avustralya’da konaklama işletmeciliği eğitimi alan öğrencilerin sektöre yönelik tutumlarını ölçmüş ve öğrencilerin sektör hakkında pek olumlu bir bakış açısına sahip olmadığını tespit etmiştir. Richardson (2008) Avustralya’da turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm sektörüne yönelik tutumlarını belirlemiş ve öğrencilerin önemli bir kısmının sektöre yönelik olumsuz tutuma sahip olduğunu tespit etmiştir. Öğrencilerin sektörde olumsuz tutuma sahip olmasına neden olan unsurlar ise işin stresli olması, uzun çalışma saatleri ve çalışma saatlerinin düzensizliği olduğu tespit edilmiştir. Dinçer vd., (2008) Türkiye’de meslek yüksekokulu düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin sektöre yönelik tutumunu ölçmüştür. Türkiye’de iki Meslek Yüksekokulu’nda öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılan araştırmanın sonucunda, öğrencilerin sektöre yönelik algılarının genel olarak olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Kim vd. (2007), Tayvan, Kore ve Çin’de Lisans ve Yüksek Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin sektöre yönelik tutumlarını ölçmüştür. Turizm eğitimi alan bu üç milletten en yüksek motivasyona ve sektöre yönelik en yüksek tutuma Tayvan’lı öğrencilerin sahip olduğu tespit edilirken, üç milliyete ait öğrencilerin sektöre yönelik farklı tutumlara sahip olduğu tespit edilmiştir.

Aksu ve Köksal (2005) Türkiye’de turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm sektörüne yönelik tutumlarını tespit etmek amacıyla yaptıkları araştırmada öğrencilerin sektöre yönelik olumsuz tutuma sahip olduğu sonucunu tespit etmiştir. Öğrencilerin bu tutumu beslemelerindeki en önemli nedenler, sektördeki düzensiz çalışma saatleri, işlerin sezonluk olması, toplum tarafından saygı duyulan bir iş olmaması, maaşların yetersizliği, düşük yan gelir ve üst yönetimin astlarına yeterince değer vermemesi olduğu tespit edilmiştir. Kuşluvan ve Kuşluvan (2000) Türkiye’de lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm sektörüne yönelik tutumlarının ortaya konulması üzerine bir araştırma gerçekleştirmiş ve öğrencilerin turizm sektörüne yönelik tutumlarının genel olarak olumsuz olduğu sonucu ortaya konulmuştur. Yapılan araştırmalar turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm ve otelcilik sektörüne yönelik genel olarak olumsuz tutuma sahip olduğunu ortaya koyarken, Olcay ve Çelik (2010)’in bulgusu, bu alanda yapılan diğer araştırmaların bulgularıyla farklılık göstermektedir. Olcay ve Çelik (2010) tarafından yapılan araştırmada Meslek Yüksekokulu düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin sektöre yönelik tutumlarının olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerin sektöre yönelik olumsuz tutumları onların bu sektörde mezuniyetten sonra çalışma ve kariyer yapma düşüncelerini de etkilemektedir. Barron vd. (2007) turizm ve otelcilik eğitimi alan öğrencilerin önemli bir kısmının mezuniyetten sonra turizm sektöründe çalışmayı düşünmediğini tespit etmiştir. Aynı düşünce Dinçer vd., (2008) ve Kuşluvan ve Kuşluvan (2000)’in çalışmalarında da ortaya konulmuştur. Richardson (2008; 2010) tarafından yapılan araştırmalarda Avustralya’da turizm eğitimi alan öğrencilerin önemli bir kısmının turizm sektöründe çalışmayı düşünmediği ve bu öğrencilerin başka bir sektörde kariyer yapmayı planladığı tespit edilmiştir. Nitekim bu gerçek, mezunların eğitimini tamamladıktan sonra sektördeki devamlılığını da etkilemektedir. Altman ve Brothers (1995) turizm eğitimi alan mezunların önemli bir oranının sektöre çalışmak üzere girecekleri dahi beş yıl içerisinde sektörden ayrıldıklarını ortaya koymuştur.

Turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm sektörüne yönelik tutumlarını oluşturan boyutların neler olduğunu tespit etmek ve bu boyutların içeriğini kavramsallaştırmak, araştırmacılar tarafından odaklanılan diğer bir araştırma konusu olmuştur. Kuşluvan ve Kuşluvan (2000) tarafından geliştirilen ve Aksu ve Köksal (2005) ve Richardson (2010) tarafından da uygulanan ölçekte, öğrencilerin turizm sektörüne yönelik tutumlarının dokuz boyuta sahip olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu boyutlar, ‘işin doğası’, ‘sosyal statü’, ‘endüstri-kişilik uyumu’, ‘fiziksel çalışma koşulları’, ‘ücret/fayda’, ‘promosyon imkanları’, ‘alt kademe çalışanlar’, ‘yöneticiler’ ve ‘turizm sektöründen memnuniyet’tir. Erdinç (2012) bu tutumu

‘endüstri ve bireysel memnuniyet’, ‘ek ve yan ödemeler’, ‘sosyal statü’, ‘bireysel ilişkiler’, ‘endüstriyel bağlılık’, ‘prestij’, ‘promosyon’ ve ‘öncelikli meslek’ olarak sekiz boyutta sınıflandırmıştır. Öte yandan Özdemir vd. (2005) öğrencilerin otel yiyecek içecek bölümüne yönelik tutumlarını ‘yiyecek içecek bölümüne ilgi’, ‘yiyecek içecek bölümünde iş bulma olanağı’, ‘yöneticiler’, ‘yöneticiliğe yükselmeye yiyecek içecek bölümünün önemi’, ‘yiyecek içecek bölümünün önemi’, ‘ücretler’, ‘bölümle ilgili öğrenme ve gelişmeleri takip etme’ ve ‘sosyal statü’ olmak üzere sekiz boyutta sınıflandırılmıştır.

Turizm öğrencilerinin sektöre yönelik tutumlarında demografik faktörlerin herhangi bir etkiye sahip olup olmadığı, ilgili yazında araştırmacılar tarafından odaklanılan diğer bir konu olmuştur. Kozak ve Kızılırmak (2001), Türkiye’de meslek yüksek okul düzeyinde eğitim gören öğrencilerin sektöre yönelik tutumlarında demografik değişkenlerin herhangi bir etkiye sahip olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin ‘cinsiyeti’, ‘ÖSS tercih sırası’ ve ‘ortaöğretimde mezun olduğu okul türünün’, öğrencilerin turizm sektörüne yönelik tutumunda herhangi bir etkiye sahip olmadığı sonucu tespit edilirken, ‘turizm sektöründe staj yapma’ durumunda anlamlı bir farklılığın olduğu ortaya konulmuştur. Araştırmanın sonucuna göre staj yapan öğrencilerin yapmayan öğrencilere göre turizm sektörüne yönelik daha olumlu bir tutuma sahip olduğu tespit edilmiştir. Roney ve Öztin (2007) Türkiye’de 3 farklı kurumda lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin sektöre yönelik tutumlarında demografik faktörlerin herhangi bir etkisinin olup olmadığını incelemiştir. Araştırmada ‘cinsiyet’ ve ‘turizm sektöründe çalışan yakınının olup olmama’ durumu, öğrencilerin sektöre yönelik tutumlarında herhangi bir etkiye sahip olmazken, ‘eğitim alınan yükseköğretim kurumu’, ‘turizmi gönüllü olarak seçip seçmeme durumu’, ‘iş deneyimi’, ‘eğitim gördüğü sınıf’ ve ‘mezuniyetten sonra turizm sektöründe çalışmayı isteyip istememe’ durumlarının, öğrencilerin turizm sektörüne yönelik tutumlarını etkileyen unsurlar olduğu tespit edilmiştir. Olcay ve Çelik (2010) Meslek Yüksek okul düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin sektöre yönelik tutumlarında ‘cinsiyetin’ herhangi bir etkiye sahip olup olmadığını araştırmış ve öğrencilerin cinsiyetinin sektöre yönelik tutumlarında herhangi bir etkiye sahip olmadığı sonucunu tespit etmiştir.

Sonuç olarak ilgili yazında yapılan araştırmaların önemli bir kısmının turizm eğitimi alan öğrencilerin otelcilik ve turizm sektörüne yönelik tutumlarına odaklandığı tespit edilirken, öğrencilerin yiyecek içecek bölümüne yönelik tutumları üzerine yapılan araştırmaların ise oldukça sınırlı olduğu görülmektedir (Örn. İlkiz ve Hitay, 1992; Özdemir vd., 2005). Öte yandan ilgili yazında Meslek Yüksek okul düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin, otel yiyecek içecek bölümüne

yönelik tutumlarını ortaya koyan herhangi bir araştırmaya rastlanılamaması, yapılan bu araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

3. Alan Araştırması

Bu bölümde yazın taramasıyla kuramsal çerçevesi çizilen çalışmanın uygulama kısmına ait problem, amaç, önem, veri toplama, yöntem ile verilerin analizinden elde edilen bulgular ortaya konulmuştur.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, ön lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin otel işletmelerinin temel bölümlerinden biri olan yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumlarının kaç faktörden meydana geldiğini ve aynı zamanda bu bölüme yönelik tutumlarının nasıl olduğunun belirlenmesidir. Bununla beraber öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları ile ‘cinsiyet’, ‘eğitim alınan sınıf’, ‘eğitim alınan bölüm’ ile ‘yiyecek-içecek bölümünde çalışma tecrübesi’ bağımsız değişkenleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığının belirlenmesi de bu çalışmanın alt amaçlarıdır.

Ön lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin otelcilik sektörün temel bölümlerinden olan yiyecek-içecek bölümü konusundaki tutumlarının ortaya konulması hem turizm eğitim kurumlarına hem de otel işletmelerinin sahip ve yöneticilerine fayda sağlayacaktır. Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar alan yazına katkı sağlaması ve başka bölümler için benzer bir çalışma yapacak araştırmacılara bir fikir vermesi adına da önem taşımaktadır.

3.2. Anakütle ve Örneklem

Bu araştırmanın sonlu ve gerçekçi ana kütlelerini 2013-2014 Akademik Yılı Güz Dönemi’nde, Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu; ‘Seyahat, Turizm ve Eğlence Hizmetleri’ ile ‘Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri’ bölümlerinde eğitim alan 835 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem çerçevesini ise söz konusu okulda kayıtlı öğrenci listesi oluşturmaktadır. Bu çerçeveden hareketle örneklemin oluşturulmasında tam sayım yapılmak suretiyle anakütlenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Ancak kayıtlı öğrencilerin önemli bir kısmının (%20-%25) okula hiç devam etmemeleri ve devam eden öğrencilerinde anketin yapıldığı dönemde okulda bulunmamaları gibi nedenlerden dolayı

bu araştırmanın örnek kümesini 381 öğrenci oluşturmuştur. Sekaran (1992:253)' a göre bu sayı ana kütle temsil gücüne sahiptir (Altunışık vd. , 2012:137).

3.3. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada verilerin toplanmasında sosyal bilim araştırmalarında sıklıkla kullanılan anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formunun oluşturulma sürecinde araştırmanın amaç ve kapsamı göz önünde bulundurulmak suretiyle alan yazımı taranmış ve iki bölümden oluşan anket formu hazırlanmıştır. Anket formunun birinci bölümünde demografik verilerin elde edilmesine yönelik 10 soru, ikinci bölümünde ise ön lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin yiyecek-ıçecek bölümüne yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla Özdemir vd. (2005) tarafından yapılan “Turizm ve Otelcilik Eğitimi Görmekte Olan Lisans Düzeyindeki Öğrencilerin Otel İşletmelerinin Yiyecek-İçecek Bölümüne Yönelik Tutumları” adlı çalışmada kullanılan 16’sı olumlu ve 8’i olumsuz önermelerden oluşan toplam 24 soruluk ölçekten faydalanılmıştır. Anket formunda tutum ölçeklerinin değerlendirilmesinde ‘5’li Likert Ölçeği’ kullanılmış ve olumlu önermeler için “1=Hiç Katılmıyorum, ... , 5=Tamamen Katılıyorum” olumsuz önermeler için ise “1=Tamamen Katılıyorum, ... , 5=Hiç Katılmıyorum” şeklinde kodlama yapılmıştır. Anketlerden elde edilen verilerin analizi için “SPSS 21.0” istatistik paket programı kullanılmıştır.

3.4. Anketin Ön Uygulaması ve Ölçümün Güvenilirliği

Anketin ön uygulaması 2013 yılı Aralık ayında 100 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin formu doldurmalarının 8-10 dakika sürdüğü tespit edilmiştir. Bu esnada öğrencilerin soruları algılama düzeyleri gözlenmiştir. Anket formları doldurulduktan sonra öğrencilere soruların; içeriği, şekli, anlaşılabilirliğine dair görüşleri sorularak anketin içerik geçerliliği sınanmaya çalışılmıştır. Bu aşamada sorulara yönelik herhangi bir olumsuz görüşe rastlanmamış ve sorular üzerinde hiç bir değişiklik yapılmamıştır.

Ölçümün güvenilirliğine ilişkin olarak Cronbach’s Alpha katsayısı ile soruların faktör yük değerleri hesaplanmıştır. Buna göre anketin tamamına ait Cronbach’s Alpha katsayısı 0,692, anketin birinci yarısına ait Cronbach’s Alpha katsayısı 0,621 ve ikinci yarısına ait Cronbach’s Alpha katsayısı ise 0,460 çıkmıştır. Özdamar (2004:632-633)’a göre gerçekleşen anketin tamamı ile birinci yarısına ait ölçümler oldukça güvenilirdir ($0,60 < \text{Cronbach's Alpha} < 0,80$) ve anketin ikinci yarısına ait ölçüm ise düşük derecede güvenilirdir ($0,40 < \text{Cronbach's Alpha} < 0,60$).

Elde edilen veriler üzerinde faktör analizi gerçekleştirilmeden önce örneklem büyüklüğünün bu analize uygun olup olmadığını test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ile Bartlett küresellik testleri gerçekleştirilmiştir. Buna göre KMO Test değeri 276 serbestlik derecesinde 0,586 ve Bartlett küresellik test sonucu ise 0,000 ($p < 0,05$) şeklinde anlamlı çıkmış ve verilerin faktör analizine uygun olduğu görülmüştür. Gerçekleştirilen faktör analizine göre soruların faktör yük değerleri 0,352 ile 0,754 arasındadır. Söz konusu bu geçerlik ve güvenilirlik uygulama sonuçlarından hareketle anket formunun olduğu gibi örnekleme uygulanmasına karar verilmiş ve bu aşamadan sonra esas uygulamaya geçilmiştir.

3.5. Anketin Esas Uygulaması ve Ölçümün Güvenilirliği

Ön uygulama sonrası 2013 yılı Aralık ile 2014 yılı Ocak aylarında sınıf ortamında anketin esas uygulamasına geçilmiş ve araştırmacılar tarafından anket formu hakkında bilgi verilmiş, nasıl doldurulacağı açıklanmış ve bu esnada ön uygulama anketleri de dahil olmak üzere toplam 382 adet anketin doldurulması sağlanmıştır. Doldurulan bu anket formlarından 9 adeti eksik ve 1 adeti de hatalı doldurulduğundan değerlendirme dışı bırakılmış ve araştırma kapsamında analiz edilen anket sayısı 372 adet olarak gerçekleşmiştir.

Ölçümün güvenilirliğine ilişkin olarak Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Buna göre anketin tamamına ait Cronbach's Alpha katsayısı 0,731, anketin birinci yarısına ait Cronbach's Alpha katsayısı 0,678 ve ikinci yarısına ait Cronbach's Alpha katsayısı ise 0,446 çıkmıştır. Özdamar (2004:632-633)'a göre gerçekleşen anketin tamamı ile birinci yarısına ait ölçümler oldukça güvenilirdir ($0,60 < \text{Cronbach's Alpha} < 0,80$) ve anketin 2. yarısına ait ölçüm ise düşük derecede güvenilirdir ($0,40 < \text{Cronbach's Alpha} < 0,60$).

Elde edilen veriler üzerinde faktör analizi gerçekleştirilmeden önce örneklem büyüklüğünün bu analize uygun olup olmadığını test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ile Bartlett küresellik testleri gerçekleştirilmiştir. Buna göre KMO Test değeri 276 serbestlik derecesinde 0,749 ve Bartlett küresellik test sonucu ise 0,000 ($p < 0,05$) şeklinde anlamlı çıkmış ve verilerin faktör analizine uygun olduğu görülmüştür. Ön uygulama ile esas uygulamaya ait gerçekleştirilen ölçümün güvenilirliğine ilişkin sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Ön Uygulama ile Esas Uygulama Ölçümlerinin Güvenilirliğine İlişkin Sonuçlar

Anket Uygulamaları	Test Türü	Sonuç
Ön Uygulama	Cronbach's Alpha (n=24)	0,692
	Cronbach's Alpha(Bölüm 1, n=12)	0,621
	Cronbach's Alpha (Bölüm 2, n=12)	0,460
	KMO (SD=276)	0,586
	Bartlett Testi (p<0,05)	0,000
Esas Uygulama	Cronbach's Alpha (n=24)	0,731
	Cronbach's Alpha(Bölüm 1, n=12)	0,678
	Cronbach's Alpha (Bölüm 2, n=12)	0,446
	KMO (SD=276)	0,749
	Bartlett Testi (p<0,05)	0,000

3.6. Ölçek Faktörlerinin Belirlenmesi

Öğrencilerin otel yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumlarını oluşturan faktörlerin tespiti amacıyla gerçekleştirilen döndürülmemiş faktör analizi sonucuna göre 8 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu faktörlerin toplam varyansı açıklama oranı %59,201 ve soruların faktör yük değerleri 0,435 ile 0,719 arasında hesaplanmıştır. Ancak Bileşenler Matrisi tablosu incelendiğinde birden çok faktör altında çok yakın faktör yüklerine sahip karmaşık maddeler bulunduğu görülmüştür. Bu aşamada birden çok faktör altında -madde toplam korelasyonları 0,30'un üstünde olmak kaydıyla- faktör yükleri arasındaki farkın 0,10'dan düşük olan 4 madde (1, 4, 9 ve 19. sorular) karmaşık madde olarak belirlenmiş ve ölçekten çıkarılmıştır. Bu haliyle yinelenen döndürülmemiş faktör analizi sonucu bu kez 6 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu faktörlerin toplam varyansı açıklama oranı %55,501 ve soruların faktör yük değerleri 0,312 ile 0,690 arasında hesaplanmıştır. Yine bu aşamada Bileşenler Matrisi tablosu incelenerek 0,30 faktör yükünün altında değerlere sahip maddeler ile birden çok faktör altında 0,10'dan daha az farka sahip karmaşık 3 madde olduğu (22, 23 ve 24. sorular) görülmüş ve bu maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Bu haliyle yinelenen döndürülmemiş faktör analizi sonucunda bu kez 5 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu faktörlerin toplam varyansı açıklama oranı %54,799 ve soruların faktör yük değerleri 0,181 ile 0,696 arasında hesaplanmıştır. Bu esnada faktör yük değeri 0,181 olan bu madde (20. soru) aynı zamanda madde toplam korelasyonunun 0,30'un altında olduğu için ölçekten çıkarılmış ve ölçüm yinelenmiştir. Bu kez 16 maddeyle gerçekleştirilen döndürülmemiş faktör analizi sonucunda 5 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu faktörlerin toplam varyansı açıklama oranı %57,655 ve soruların faktör yük değerleri 0,257 ile 0,709

arasında hesaplanmıştır. Bileşenler Matrisi tablosu incelendiğinde madde toplam korelasyonunun 0,30'un altında madde ile karmaşık madde olmadığı görülmüştür. Ancak faktör yük değeri negatif olan bir madde (3. soru) ölçekle arasında negatif korelasyon olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. 5. Faktör maddesi olan bu maddenin ölçekten çıkarılmasıyla bu faktör tek maddeye düşmüş dolayısıyla kalan son maddede (18. soru) ölçekten çıkarılmıştır. Bu esnada faktör yük değeri 0,257 olan madde (21. soru) araştırmacılar tarafından gerekli bir soru olarak kabul edilmiş ve ölçekten çıkarılmamasına karar verilmiştir. Rotasyon işlemine geçmeden önce 14 soru üzerinden ölçümün güvenilirliğine ilişkin Cronbach's Alpha katsayısı tekrar hesaplanmıştır. Buna göre anketin tamamına ait Cronbach's Alpha katsayısı 0,740, anketin birinci yarısına ait Cronbach's Alpha katsayısı 0,627 ve ikinci yarısına ait Cronbach's Alpha katsayısı ise 0,579 çıkmıştır. KMO test değeri 91 serbestlik derecesinde 0,746 ve Bartlett küresellik test sonucu ise 0,000 ($p < 0,05$) şeklinde anlamlı çıkmıştır.

Tüm sorunlu ve karmaşık maddeler ölçekten çıkarılıp kalan haliyle ölçümün güvenilirliğine ilişkin gerçekleştirilen testlerin olumlu sonuçlarından sonra mevcut 4 faktörü daha iyi yorumlayabilmek için orthogonal yaklaşımlardan biri olan Varimax'la rotasyon (döndürme) işlemine geçilmiştir. Bu işlem sonrasında 1. faktörün 5, 2. faktörün 3, 3. faktörün 4 ve 4. faktörün 2 madde içerdiği görülmüştür. Tablo 2'de döndürülmüş faktör analizi sonucu elde edilen 4 faktör ve bunlara ilişkin özdeğerler ve varyansı açıklama oranları ile birlikte ölçekte yer alan her bir maddenin hangi faktörle ilişkili olduğunu belirten faktör yük değerleri ile faktörlere ait Cronbach's Alpha katsayıları, aritmetik ortalama ile standart sapma değerleri gösterilmiştir.

Tablo 2: Faktörlere Ait İfadelere Ait Bazı Analiz Sonuçları

İfade No	İfadeler	Faktörler			
		1	2	3	4
S.15	Bir otel yöneticisi olabilmek için yiyecek-içecek bölümünde deneyim sahibi olmak gerekir	0,740			
S.16	Yiyecek-içecek bölümü bir otelin başarısını ya da başarısızlığını belirleyen en önemli bölümlerendir	0,716			
S.14	Bir otel yöneticisi olabilmek için yiyecek-içecek bölümü hakkında teknik bilgiye sahip olmak gerekir	0,713			
S.17	Bir yiyecek içecek müdürü yaptığı çalışmalarla bir otelin başarısına büyük katkılar sağlayabilir	0,712			
S.21	Yiyecek-içecek bölümünde çalışanlar sürekli yeni bir şeyler öğrenme fırsatı bulmaktadır	0,446			

S.6	Yiyecek-içecek bölümünde iş bulmak diğer alanlara göre daha kolaydır		0,843		
S.7	Turizm eğitimi alanlar için yiyecek-içecek bölümünde iş bulmak daha kolaydır		0,791		
S.8	Yiyecek-içecek bölümü otellerde en fazla oranda iş imkânı sağlayan bölümdür		0,604		
S.11	Birçok yiyecek-içecek müdürü astlarından gelen önerileri dikkate almaktadır			0,758	
S.10	Birçok otelin yiyecek-içecek müdürü işini iyi yapmaktadır			0,717	
S.13	Birçok otelin yiyecek içecek bölümünde çalışanlar yöneticileri tarafından hak ettikleri şekilde ödüllendirilmektedir			0,681	
S.12	Yiyecek-içecek bölümünde çalışanların çoğu işleri ile ilgili inisiyatif kullanabilmektedir			0,492	
S.5	Yiyecek-içecek bölümünde yapılan birçok işin kendi yeteneklerimle uyduğuna sanmıyorum*				0,794
S.2	Mezun olunca yiyecek-içecek bölümünde çalışacağımı sanmıyorum*				0,790
Öz Değer		3,452	1,798	1,313	1,294
Faktörlerin Varyansı Açıklama Oranı (%)		24,660	12,842	9,378	9,240
Toplam Varyansın Açıklanma Oranı (%)		56,120			
Ölçeğin Tamamının Cronbach's Alpha Katsayısı (n=14)		0,740			
Ölçeğin Birinci Yarısının Cronbach's Alpha Katsayısı (n=7)		0,627			
Ölçeğin İkinci Yarısının Cronbach's Alpha Katsayısı (n=7)		0,579			
Faktörlerin Cronbach's Alpha Katsayısı		0,710	0,726	0,618	0,566
Faktörlerin Aritmetik Ortalama Değerleri		4,069	3,652	3,183	2,943
Faktörlerin Standart Sapma Değerleri		0,674	0,908	0,750	1,059

* İfadeler Likert Ölçeğinde ters kodlanmıştır.

Gerçekleştirilen döndürülmüş faktör analizi sonucu öğrencilerin yiyecek-içecek departmanına yönelik tutumlarını oluşturan 4 faktör elde edilmiş ve bu faktörler araştırmacılar tarafından aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

1. Faktör: Bölümün Yönetsel Önemi
2. Faktör: Bölümün Sağladığı İş İmkânı
3. Faktör: Bölümün Çalışma Ortamı
4. Faktör: Bölümde Çalışma Eğilimi

Bu aşamadan sonra tanımlanan bu 4 faktör verilerinin normal bir dağılım gösterip göstermedikleri $n>30$ olduğundan dolayı Kolmogorov-Smirnov Testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda $p<0,05$ hesaplanmış ve verilerin normal bir dağılıma sahip olmadığı görülmüştür. Elde edilen sonuçlar Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3: Faktörlere Uygulanmış Kolmogorov-Smirnov Testi

Faktörler	Kolmogorov-Smirnov Testi		
	İstatistik	SD	p
1. Faktör: Bölümün Yönetmelik Önemi	0,125	372	0,000
2. Faktör: Bölümün Sağladığı İş İmkânı	0,125	372	0,000
3. Faktör: Bölümün Çalışma Ortamı	0,076	372	0,000
4. Faktör: Bölümde Çalışma Eğilimi	0,112	372	0,000

4. Araştırma Bulguları

Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen bulguların analizi yer almaktadır. Bu bölüm; ‘demografik bulgular’, ‘öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları’ ve ‘öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumlarının demografik değişkenlere göre değişimi’ başlıklarıyla ortaya konulmuştur.

4.1. Demografik Bulgular

Demografik bulgulara ilişkin veriler için betimsel istatistik yöntemlerinden olan frekans ve yüzde analizleri gerçekleştirilmiştir. Buna göre demografik değişkenlere ilişkin elde edilen bulgular Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Değişkenler	Gruplar	Frekans (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	165	44,4
	Erkek	207	55,6
	TOPLAM	372	100
Yaş	16-20	95	25,5
	21-25	249	66,9
	26 ve üzeri	28	7,6
	TOPLAM	372	100

Mezun Olunan Lise	Genel Lise	203	54,6
	Anadolu/Süper Lise	28	7,6
	Otelcilik ve Turizm	60	16,1
	Diğer Meslek Lisesi	71	19,1
	Açık Lise	10	2,6
	TOPLAM	372	100
Eğitim Alınan Bölüm	Seyahat, Turizm ve Eğlence Hizmetleri	233	62,6
	Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri	139	37,4
	TOPLAM	372	100
Eğitim Alınan Sınıf	1. Sınıf	161	43,3
	2. Sınıf	211	56,7
	TOPLAM	372	100
Yiyecek-İçecek Bölümünde Çalışma Tecrübesi	Var	236	63,4
	Yok	136	36,6
	TOPLAM	372	100

Buna göre; araştırmaya katılan öğrencilerin % 44,4 (n=165)'ü kız ve % 55,6 (n=207)'sı ise erkektir. Bu öğrencilerin % 25,5 (n=95)'i 16-20, % 66,9 (n=249)'u 21-25 ve % 7,6 (n=28)'sı ise 26 ve üzeri yaş aralığındadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 54,6 (n=203)'sı genel lise, %7,6 (n=28)'sı Anadolu/ Süper lise, % 16,1 (n=60)'i otelcilik ve turizm meslek lisesi, % 19,1 (n=71)'i diğer meslek lisesi ve % 2,6 (n=10)'sı ise açık lise mezunudur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 62,6 (n=233)'sı 'Seyahat-turizm ve eğlence hizmetleri' bölümünde ve % 37,4 (n=139)'ü ise 'Otel, lokanta ve ikram hizmetleri' bölümünde eğitim almaktadır. Bununla beraber bu öğrencilerin % 43,3 (n=161)'ü 1. sınıf ve % 56,7 (n=211)'si ise 2. sınıftır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 63,4 (n=236)'ünün yiyecek-içecek bölümünde çalışma tecrübesi varken % 36,6 (n=136)'sının ise yoktur.

4.2.Öğrencilerin Yiyecek-İçecek Bölümüne Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumlarının belirlenmesi yer almaktadır. Bu tutumların belirlenmesinde frekans ve yüzde analiz yöntemleri kullanılmıştır. Daha sade ve daha anlaşılabilir sonuçlar elde edebilmek amacıyla 5= Tamamen katılıyorum ile 4=Katılıyorum

cevapları birleştirilerek “Katılanlar”, 1=Kesinlikle katılmıyorum ile 2=Katılmıyorum cevapları birleştirilerek “Katılmayanlar” ve 3=Kararsızım cevapları ise “Kararsızlar” şeklinde gruplandırma yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumlarının gruplar itibarıyla frekans ve yüzde dağılımları Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5: Öğrencilerin Yiyecek-İçecek Bölümüne Yönelik Tutumlarının Frekans ve Yüzde Dağılım Sonuçları

İfadeler	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım
	n %	n %	n %
1. Faktör: Bölümün Yönetsel Önemi			
Bir otel yöneticisi olabilmek için yiyecek-içecek bölümünde deneyim sahibi olmak gerekir	300 80,6	36 9,7	36 9,7
Bir otel yöneticisi olabilmek için yiyecek-içecek bölümü hakkında teknik bilgiye sahip olmak gerekir	301 80,9	38 10,3	33 8,8
Bir yiyecek içecek müdürü yaptığı çalışmalarla bir otelin başarısına büyük katkılar sağlayabilir	320 86,0	18 4,8	34 9,2
Yiyecek-içecek bölümü bir otelin başarısını ya da başarısızlığını belirleyen önemli bölümlerdendir	304 81,7	29 7,8	39 10,5
Yiyecek-içecek bölümünde çalışanlar sürekli yeni bir şeyler öğrenme fırsatı bulmaktadır	264 71,0	53 14,3	55 14,7
2. Faktör: Bölümün Sağladığı İş İmkânı			
Yiyecek-içecek bölümünde iş bulmak diğer alanlara göre daha kolaydır	218 58,6	79 21,2	75 20,2
Turizm eğitimi alanlar için yiyecek-içecek bölümünde iş bulmak daha kolaydır	247 66,4	63 16,9	62 16,7
Yiyecek-içecek bölümü otellerde en fazla oranda iş imkânı sağlayan bölümdür	232 62,4	60 16,1	80 21,5
3. Faktör: Bölümün Çalışma Ortamı			
Birçok yiyecek-içecek müdürü astlarından gelen önerileri dikkate almaktadır	157 42,2	81 21,8	134 36
Birçok otelin yiyecek-içecek müdürü işini iyi yapmaktadır	118 31,7	122 32,8	132 35,5
Birçok otelin yiyecek içecek bölümünde çalışanlar yöneticileri tarafından hak ettikleri şekilde ödüllendirilmektedir	133 35,7	119 32,0	120 32,3
Yiyecek-içecek bölümünde çalışanların çoğu, işleri ile ilgili insiyatif kullanabilmektedir	419 52,9	66 17,7	109 29,3
4. Faktör: Bölümde Çalışma Eğilimi			
Mezun olunca yiyecek-içecek bölümünde çalışacağımı sanmıyorum	109 29,3	157 42,2	106 28,5
Yiyecek-içecek bölümünde yapılan birçok işin kendi yeteneklerimle uyduğuna sanmıyorum	155 41,7	136 36,6	81 21,7

Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları “1. Faktör: Bölümün Yönetsel Önemi” boyutunu oluşturan 5 ifade açısından değerlendirildiğinde öğrencilerin en fazla olumlu görüş beyan ettiği boyut olduğunu söylemek mümkündür. Öğrencilerin bu boyutu oluşturan ifadelerin tamamına % 71 ile % 86 aralığında katıldıkları görülmektedir. “Bir yiyecek-içecek müdürü yaptığı çalışmalarla bir otelin başarısına büyük katkılar sağlayabilir” ve “Yiyecek-içecek bölümü bir otelin başarısını ya da başarısızlığını belirleyen en önemli bölümlerendir” ifadeleri en yüksek olumlu görüş yüzdesi ile öne çıkan ifadelerdir. Bu iki soru birbirini tamamlayan sorular olması bu sonucu doğrular niteliktedir. Bununla beraber “Yiyecek-içecek bölümünde çalışanlar sürekli yeni bir şeyler öğrenme fırsatı bulmaktadır” ifadesi % 14,3 ile en yüksek olumsuz ve % 14,7 ile de en yüksek kararsız görüş yüzdesine sahiptir. Bu sonuçların öğrencilerin bölüm hakkında hiç/yetersiz bir tecrübeye sahip olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları “2. Faktör: Bölümün Sağladığı İş İmkânı” boyutunu oluşturan 3 ifade açısından değerlendirildiğinde, öğrencilerin bu boyuta yönelik tutumlarının olumlu olduğunu söylemek mümkündür. Öğrencilerin bu boyutu oluşturan ifadelerin tamamına % 58,6 ile % 66,4 aralığında katıldıkları görülmektedir. “Turizm eğitimi alanlar için yiyecek-içecek bölümünde iş bulmak daha kolaydır” ve “Yiyecek-içecek bölümü otellerde en fazla oranda iş imkânı sağlayan bölümdür” ifadeleri en yüksek olumlu görüş yüzdesine sahip ifadelerdir. Birbirini tamamlayan sorular olması bu sonucu doğrular niteliktedir. Bununla beraber “Yiyecek-içecek bölümünde iş bulmak diğer alanlara göre daha kolaydır” ifadesi % 21,2 ile en yüksek ‘olumsuz’ görüş yüzdesine sahiptir. Aynı şekilde “Yiyecek-içecek bölümü otellerde en fazla oranda iş imkânı sağlayan bölümdür” ifadesi % 21,5 ile en yüksek kararsız görüş yüzdesine sahiptir. Öğrencilerin bölümün sağladığı iş imkânı boyutuna yönelik neredeyse % 45 oranında sahip olduğu olumsuz ve kararsız görüş dikkat çekici olmakla beraber günün koşullarında olağan bir durum olarak düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları “3. Faktör: Bölümün Çalışma Ortamı” boyutunu oluşturan 4 ifade açısından değerlendirildiğinde, öğrencilerin bu boyuta yönelik tutumlarında daha çok olumsuz ve kararsız olduğunu söylemek mümkündür. Öğrencilerin bu boyutu oluşturan ifadelerin tamamına toplamda % 47 ile % 68,3 aralığında katılmadıkları ve kararsız kaldıkları görülmektedir. Öğrenciler %52,9 yüzdesi ile sadece “Yiyecek-içecek bölümünde çalışanların çoğu işleri ile ilgili inisiyatif kullanabilmektedir” ifadesinde olumlu görüşe sahiptir. Bununla beraber “Birçok otelin yiyecek-içecek müdürü

işini iyi yapmaktadır” ifadesi % 32,8 ile en yüksek olumsuz görüş yüzdesine sahiptir. Bu ifadenin sahip olduğu kararsızlar yüzdesi de göz önünde bulundurulduğunda % 68,3 ile en dikkat çekici olumsuz görüştür. Benzer şekilde “Birçok otelin yiyecek içecek bölümünde çalışanlar yöneticileri tarafından hak ettikleri şekilde ödüllendirilmektedir” ifadesi de % 64,3 oranında olumsuz ve kararsız görüş yüzdesine sahiptir. Bölüm yöneticileriyle ilgili bu iki ifade öğrencilerin bu konuda ön yargılı bir eğilime sahip olduğu düşüncesini uyandırmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları “4. Faktör: Bölümde Çalışma Eğilimi” boyutunu oluşturan 2 ifade açısından değerlendirildiğinde öğrencilerin bu boyuta yönelik tutumlarının 3. faktör de olduğu gibi daha çok olumsuz ve kararsız olduğunu söylemek mümkündür. Öğrencilerin bu boyutu oluşturan 1. ifadeye % 57,8 ve 2. ifadeye % 63,4 oranında katılmadıkları ve kararsız kaldıkları görülmektedir. Öğrenciler % 42,2 yüzdesi ile “Mezun olunca yiyecek-içecek bölümünde çalışacağımı sanmıyorum” ifadesinde olumlu görüşe sahiptir. Bununla beraber “Yiyecek-içecek bölümünde yapılan birçok işin kendi yeteneklerimle uyduğuna sanmıyorum” ifadesi de % 41,7 ile en yüksek olumsuz görüş yüzdesine sahiptir. Bu ifadenin sahip olduğu kararsızlar yüzdesi de göz önünde bulundurulduğunda % 63,4 ile en dikkat çekici olumsuz görüştür. Öğrencilerin mezuniyet sonrasında yiyecek-içecek bölümünde çalışma oranlarının sadece % 42,2 düzeyinde olması dikkat çekici ve üzerinde durulması gereken bir konudur.

4.3. Öğrencilerin Yiyecek-İçecek Bölümüne Yönelik Tutumlarının Demografik Değişkenlerle Analizine Yönelik Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumlarının demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği yer almaktadır. Demografik değişkenlerin belirlenmesinde daha sağlıklı sonuçlar elde edebilmek amacıyla birbirine yakın bir örneklem yüzdesine sahip ‘cinsiyet’ ile ‘eğitim alınan sınıf değişkenleri’ analiz edilmiştir. Bununla beraber ‘eğitim alınan bölüm’ ile ‘yiyecek-içecek bölümündeki çalışma tecrübesi’ değişkenleri de tasdıkları önemden dolayı analize tabi tutulan diğer değişkenlerdir.

Daha önce öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları 4 faktörden meydana geldiği ve bu faktörleri oluşturan verilerin normal bir dağılıma sahip olmadığı tespit edilmişti (Bkz. Tablo 2 ve Tablo 3). Dolayısıyla 2 gruba sahip bu değişkenlerin bağımlı değişkenlerle analizinde Mann-Whitney U Testi uygulanmıştır. Bununla beraber aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunduğu

ifadeler için bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin büyüklüğünü belirlemeye yarayan etki büyüklüğü ölçümü gerçekleştirilmiş ve bunun için de eta (η) ve eta kare (η^2) değerlerinden yararlanılmıştır.

4.3.1. Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin ‘cinsiyetleri’ ile ‘yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları’ arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığını aramak amacıyla uygulanan Mann-Whitney U Testi’nden elde edilen sonuçlar Tablo 6’da gösterilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin ‘yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları’ ile ‘cinsiyetleri’ arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Tablo 6: Yiyecek-İçecek Bölümüne Yönelik Tutumlarının Cinsiyete Göre Mann-Whitney U Testi İle Karşılaştırılması

Faktörler	Mann-Whitney U Testi	P
1. Faktör: Bölümün Yönetmelik Önemi	15172,000	0,063
2. Faktör: Bölümün Sağladığı İş İmkânı	17040,500	0,971
3. Faktör: Bölümün Çalışma Ortamı	15513,000	0,127
4. Faktör: Bölümde Çalışma Eğilimi	15663,000	0,165

4.3.2. Sınıf Değişkenine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin ‘eğitim aldığı sınıf’ ile ‘yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları’ arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit etmek amacıyla uygulanan Mann-Whitney U Testi’nden elde edilen sonuçlar Tablo 7’de gösterilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları ile okudukları sınıf arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Tablo 7: Yiyecek-İçecek Bölümüne Yönelik Tutumlarının Sınıfa Göre Mann-Whitney U Testi İle Karşılaştırılması

Faktörler	Mann-Whitney U Testi	P
1. Faktör: Bölümün Yönetmelik Önemi	16610,000	0,713
2. Faktör: Bölümün Sağladığı İş İmkânı	15559,500	0,162
3. Faktör: Bölümün Çalışma Ortamı	15043,000	0,057
4. Faktör: Bölümde Çalışma Eğilimi	15560,500	0,161

4.3.3. Bölüm Değişkenine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin ‘eğitim aldığı bölüm’ ile ‘yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları’ arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit etmek amacıyla uygulanan Mann-Whitney U Testi’nden elde edilen sonuçlar Tablo 8’de gösterilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları ile okudukları bölüm arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Tablo 8: Yiyecek-İçecek Bölümüne Yönelik Tutumlarının Bölüme Göre Mann-Whitney U Testi İle Karşılaştırılması

Faktörler	Mann-Whitney U Testi	P
1. Faktör: Bölümün Yönetmel Önemi	14663,500	0,125
2. Faktör: Bölümün Sağladığı İş İmkânı	15693,000	0,615
3. Faktör: Bölümün Çalışma Ortamı	15698,000	0,619
4. Faktör: Bölümde Çalışma Eğilimi	15642,500	0,579

4.3.4. Çalışma Tecrübesi Değişkenine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin ‘çalışma tecrübesi’ ile ‘yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları’ arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit etmek amacıyla uygulanan Mann-Whitney U Testi’nden elde edilen sonuçlar Tablo 9’da gösterilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin ‘yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları’ ile ‘çalışma tecrübesi’ arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın; 2. Faktör: “Bölümün Sağladığı İş İmkânı” ile 4. Faktör: “Bölümde Çalışma Eğilimi” boyutlarında olduğu görülmüştür.

Tablo 9: Yiyecek-İçecek Bölümüne Yönelik Tutumlarının Çalışma Tecrübesine Göre Mann-Whitney U Testi İle Karşılaştırılması

Faktörler	Mann-Whitney U Testi	P
1. Faktör: Bölümün Yönetmel Önemi	15462,000	0,555
2. Faktör: Bölümün Sağladığı İş İmkânı	11963,000	0,000
3. Faktör: Bölümün Çalışma Ortamı	15468,000	0,559
4. Faktör: Bölümde Çalışma Eğilimi	10343,000	0,000

Bu farklılıkların hangi ifadelerde gerçekleştiğini görmek için faktörleri oluşturan her bir ifade için ayrı ayrı Mann-Whitney U Testi uygulanmış ve çalışma tecrübesine sahip olan öğrencilerin ortalama sıralama değerleri çalışma tecrübesine

sahip olmayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu tüm ifadelerde görülmüştür (Tablo 10).

Tablo 10: Yiyecek-İçecek Bölümüne Yönelik Tutumları Oluşturan 2 ve 4. Faktör İfadelerinin Çalışma Tecrübesine Göre Mann-Whitney U Testi İle Karşılaştırılması

İfade No	İfadeler	Çalışma Tecrübesi	n	Ortalama Sıralama Değerleri	Mann-Whitney U Testi	p
S.6	Yiyecek-içecek bölümünde iş bulmak diğer alanlara göre daha kolaydır	Var	236	203,41	12058,000	0,000
		Yok	136	157,16		
S.7	Turizm eğitimi alanlar için yiyecek-içecek bölümünde iş bulmak daha kolaydır	Var	236	198,46	13225,500	0,003
		Yok	136	165,75		
S.8	Yiyecek-içecek bölümü otellerde en fazla oranda iş imkânı sağlayan bölümdür	Var	236	196,45	13699,000	0,014
		Yok	136	169,23		
S.2	Mezun olunca yiyecek-içecek bölümünde çalışacağımı sanmıyorum	Var	236	211,34	10186,000	0,000
		Yok	136	143,40		
S.5	Yiyecek-içecek bölümünde yapılan birçok işin kendi yeteneklerimle uyduğuna sanmıyorum	Var	236	201,65	12472,500	0,000
		Yok	136	160,21		

Çalışma tecrübesi bağımsız değişkeni ile anlamlı farklılığın çıktığı 5 bağımlı değişken arasındaki ilişkinin büyüklüğünün belirlenebilmesi için etki büyüklüğü ölçümü gerçekleştirilmiş ve çalışma tecrübesinin bu ifadeler üzerindeki etası (η) ile etası kare (η^2) değerlerine bakılmıştır (Tablo 11).Cohen'e göre çalışma tecrübesi ile söz konusu bu 5 ifade arasındaki etki sadece birinci ifade için 'orta' ($0,06 > \eta^2$) ve geriye kalan 4 ifade için ise 'küçük' ($0,01 < \eta^2 < 0,06$) olduğu görülmüştür (Akbulut, 2010:116).

Tablo 11: Çalışma Tecrübesi Değişkeni İle Anlamlı Farklılığın Çıktığı İfadeler Arasındaki İlişkinin Etki Büyüklüğü Ölçümüne Yönelik Elde Edilen Eta ve Eta Kare Değerleri

İfadeler	η	η^2
Yiyecek-içecek bölümünde iş bulmak diğer alanlara göre daha kolaydır* Çalışma Tecrübesi	0,313	0,098
Turizm eğitimi alanlar için yiyecek-içecek bölümünde iş bulmak daha kolaydır* Çalışma Tecrübesi	0,191	0,037
Yiyecek-içecek bölümü otellerde en fazla oranda iş imkânı sağlayan bölümdür* Çalışma Tecrübesi	0,196	0,039
Mezun olunca yiyecek-içecek bölümünde çalışacağımı sanmıyorum* Çalışma Tecrübesi	0,135	0,018
Yiyecek-içecek bölümünde yapılan birçok işin kendi yeteneklerimle uyduğuna sanmıyorum* Çalışma Tecrübesi	0,107	0,012

5. SONUÇ ve SINIRLILIKLAR

Bu araştırmada ön lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin otel işletmelerinde çok önemli bir yere sahip olan yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumları tespit edilmiş ve araştırmaya katılan öğrencilerin bu tutumları ile bazı demografik değişkenler arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığı ortaya konmuştur. Araştırma sonucunda öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumlarının; “bölümün yönetsel önemi”, “bölümün sağladığı iş imkânı”, “bölümün çalışma ortamı” ve “bölümde çalışma eğilimi” olmak üzere 4 faktörden oluştuğu görülürken öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumlarının faktörler itibariyle farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre araştırmadan elde edilen genel sonuçlar şunlardır:

Tutum ölçeğinin 1. Faktörü olan “Bölümün Yönetsel Önemi” boyutunu ölçmeye yarayan beş ifadenin aritmetik ortalaması “Katılıyorum” şeklinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin bölüm yöneticisi olmak için sahip olunması gereken bilgi, deneyim ile bölümün otel işletmesinin başarısı için taşıdığı önemin farkında olduğunu söylemek mümkündür.

Tutum ölçeğinin 2. Faktörü olan “Bölümün Sağladığı İş İmkânı” boyutunu ölçmeye yarayan 3 ifadenin aritmetik ortalaması “Katılıyorum” şeklinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda öğrenciler yiyecek-içecek bölümünün diğer bölümlere nazaran daha kolay ve daha çok iş imkânı sunduğunu düşünmektedirler.

Tutum ölçeğinin 3. Faktörü olan “Bölümün Çalışma Ortamı” boyutunu ölçmeye yarayan 4 ifadenin aritmetik ortalaması “Kararsızım” şeklinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin bölüm çalışanlarının ödüllendirilmesi, inisiyatif kullanabilmesi ve önerilerinin dikkate alınması konuları ile bölüm yöneticilerinin çalışma performansı hususunda kararsız kalmışlar ve net bir tutum gösterememişlerdir.

Tutum ölçeğinin 4. Faktörü olan “Bölümde Çalışma Eğilimi” boyutunu ölçmeye yarayan 2 ifadenin aritmetik ortalaması “Kararsızım” şeklinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin ölçeğin en kritik ifadeleri olan yeteneklerinin yiyecek-içecek bölümünde çalışmayla uyuyup uyuşmadığı ile mezun olduktan sonra bu bölümde çalışıp çalışmama hususlarında kararsız kalmışlar ve net bir tutum gösterememişlerdir.

Öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumlarında ‘cinsiyet’, ‘sınıf’ ve ‘bölüm’ değişkenlerinin herhangi bir belirleyiciliği yoktur.

Öğrencilerin yiyecek-içecek bölümüne yönelik tutumlarında ‘bölümde çalışma tecrübesi’ değişkeni belirleyicidir. Çalışma tecrübesi, bölümün sağladığı iş imkânı ile bölümde çalışma eğilimi boyutlarına yönelik tutumlarda bir etkiye sahiptir. Bu etkinin büyüklüğü bir ifade için ‘orta’ geriye kalan 4 ifade için ise ‘küçüktür’. Bölümde çalışma tecrübesine sahip öğrencilerin ortalama sıralama değerleri ise çalışma tecrübesine sahip olmayan öğrencilerden daha yüksektir.

Araştırmanın bu sonuçları değerlendirilirken mevcut bir takım sınırlılıklar da göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırmanın sadece Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu’nda 2013-2014 akademik yılında öğretim gören öğrenci görüşlerinden oluşması ve diğer üniversitelerin ilgili bölümlerinde okuyan öğrenci görüşlerini yansıtmaması bu sınırlılıklardandır. Dolayısıyla bu araştırmanın sonuçlarını diğer üniversitelerde okuyan öğrenci görüşleriyle bağdaştırmamak gerekmektedir. Öğrenci görüşlerini belirlemede kullanılan ölçek bu araştırmanın bir diğer sınırlılığıdır. Benzer araştırmalar farklı örneklemeler üzerinde farklı ölçekler kullanılmak suretiyle gerçekleştirilebilir. Gerçekleştirilen bu araştırma ilgili yazına katkı sağlayarak bundan sonra benzer bir çalışma yapacak araştırmacılara bir veri sağlayacaktır. Bununla beraber böylesi bir çalışmanın taşıdığı önemden dolayı önbüro bölümüne yönelik uygulanması hem bölümler arası karşılaştırmanın yapılabilmesi hem de bilgi ve veri eksikliğinin giderilebilmesi açısından önem taşımaktadır. Öte yandan böyle bir çalışmanın orta öğretim düzeyinde turizm eğitimi alan öğrenciler üzerinde uygulanması da bu seviyede eğitim alan öğrencilerin yiyecek içecek bölümüne yönelik tutumlarının tespit edilmesini sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Airey David and Frontistis Athanassios (1997). Attitudes to careers in tourism: an Anglo Greek comparison, *Tourism Management*, 18 (3), 149-158
- Akbulut, Y. (2010). *Sosyal Bilimlerde SPSS Uygulamaları*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık
- Aksu Murat ve Bucak Turgay (2012). Mesleki Turizm Eğitimi, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 7- 18
- Aksu A. Akin ve Köksal C. Deniz (2005). Perceptions and attitudes of tourism students in Turkey, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 17 (5), 436 – 447
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Aktaş Ahmet ve Özdemir Bahattin (2005). *İçki Teknolojisi*, Ankara: Detay Yayıncılık
- Altman, Lois A., Brothers, Linda R. (1995). Career Longevity of Hospitality Graduates, *Hospitality Review*, 13(2), 77-83
- Barron Paul, Maxwell Gill, Broadbridge Adelina and Ogden Susan (2007). Careers in Hospitality Management: Generation Y's Experiences and Perceptions, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 14 (2), 119-128
- Cai, Liping A. (2002). Cooperative Branding For Rural Destinations, *Annals of Tourism Research*, 29 (3), 720-742.
- Denizer Dünder (2005). *Konaklama İşletmelerinde Yiyecek ve İçecek Yönetimi*, Ankara: Detay Yayıncılık
- Dinçer F. İstanbullu, Akova Orhan ve Kaya Fazıl (2008). Meslek Yüksekokulları Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı öğrencilerinin Kariyer Planlaması Üzerine Bir Araştırma: İstanbul Üniversitesi ve Gümüşhane Üniversitesi Örneği, *3. Uluslararası Meslek Yüksekokulu Sempozyumu*, 42- 56
- Erdinc Saliha Basak (2012). Determining of College Students' Trends about Tourism Sector: A Case Study at Akdeniz University, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 47, 1573-1577
- Giritlioğlu İbrahim (2012). Yiyecek İçecek Bölümlerinde İşgörenlerin ve Müşterilerin Hizmet Kalitesi Beklenti ve Algıları: Termal Otellerde Bir Araştırma, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir

- Hacıoğlu Necdet, Kaşlı Mehmet, Şahin Seda ve Tetik Nuray (2008). *Türkiye’de Turizm Eğitimi*, Ankara: Detay Yayıncılık
- Heung Vincent C. S. and Quf Hailin (2000). Hong Kong as a Travel Destination: An Analysis of Japanese Tourists’ Satisfaction Levels, and the Likelihood of Them Recommending Hong Kong to Others, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 9 (1- 2), 57-80
- İlban, Mehmet Oğuzhan (2007). Destinasyon Pazarlamasında Marka İmajı Ve Seyahat Acentalarında Bir Araştırma, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- İlkiz, O. ve Hitay, O. (1992). Türkiye’de Turizm Eğitiminin Sorunları, *Turizm Eğitimi Konferans- Workshop*. Ankara
- Kozak Metin (2001). Repeaters’ behavior at two distinct destinations, *Annals of Tourism Research*, 28 (3), 784-807
- Kozak Meryem A. ve Kızılırmak İsmail (2001). Türkiye’de Meslek Yüksekokulu Turizm-Otelcilik Programı Öğrencilerinin Turizm Sektörüne Yönelik Tutumlarının Demografik Değişkenlere Göre değişimi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12, 9-16
- Kim Samuel Seongseop, Guo Yingzhi, Wang Kuo-Ching and Agrusa Jerome (2007). The study motivations and study preferences of student groups from Asian nations majoring in hospitality and tourism management programs, *Tourism Management*, 28 (1), 140-151
- Kusluvan Salih and Kusluvan Zeynep (2000). Perceptions and attitudes of undergraduate tourism students towards working in the tourism industry in Turkey, *Tourism Management*, 21 (3), 251-269
- Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR,50930/istatistikler.html>, Erişim tarihi: 20.02.2014
- Medlik S. (1997). *Otel İşletmeciliği*, Çeviri: Ömer Lütfü Met, Bursa: Ceylan Matbaası
- Olçay Atınç ve Çelik Zafer (2010). Turizm ve Otel İşletmeciliği Programında Öğrenim Gören Öğrencilerin Otelcilik Mesleğine İlişkin Algıları, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 279 -301
- Özdamar, K. (2004). *Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi*. Eskişehir: Kaan Kitapevi
- Özdemir Bahattin, Aktaş Aylin, Altıntaş Volkan (2005). Turizm ve Otelcilik Eğitimi Görmekte Olan Lisans Düzeyindeki Öğrencilerin Otel İşletmelerinin

Yiyecek-İçecek Bölümüne Yönelik Tutumları, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16 (1), 46-58

Özkoç Aziz Gökhan (2006). Yiyecek İçecek İşletmelerinin Üretim Fonksiyonlarında Etik Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma: Ankara Örneği, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya

Öztürk, Yüksel ve Seyhan, Kadir (2005). Konaklama İşletmelerinde Sunulan Hizmet Kalitesinin Arttırılmasında İşgören Eğitiminin Yeri ve Önemi, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 121-140

Powers, T. and Barrows, C. W. (1999). *Introduction to the hospitality industry*, Manhattan: John Wiley and Sons Publishing

Richardson Scott (2008). Undergraduate Tourism and Hospitality Students Attitudes Toward a Career in the Industry: A Preliminary Investigation, *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 8:1, 23-46

Richardson Scott (2010). Generation Y's Perceptions and Attitudes Towards a Career in Tourism and Hospitality, *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 9 (2), 179-199

Riley Michael (2005). Food and beverage management: A review of change, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 17 (1), 88-93

Roney Akış, Öztin Perrin (2007) Career Perceptions of Undergraduate Tourism Students: A Case Study in Turkey, *Journal of Hospitality Leisure, Sport and Tourism Education*, 6 (1), 1-18

Sökmen Alptekin (2001). *Konaklama ve Yiyecek İçecek İşletmelerinde Servis Tekniği ve Uygulamaları*, Ankara: Detay Yayıncılık

Şener Burhan (1997). *Modern Otel İşletmelerinde Yönetim ve Organizasyon*, Ankara: Gazi Kitabevi

Taşkın Engin (1997). Otel İşletmelerinde Yiyecek Maliyetlerinin Kontrolü ve Azaltılması (Bir Anket Uygulaması), *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir

Türksoy Adnan (1997). *Yiyecek ve İçecek Hizmetleri Yönetimi*, Ankara: Turhan Yayıncılık

Young, J. Y., Meterko, M. M. , Mohr, D., Shwartz M. and Lin H. (2009). Congruence in the Assessment of Service Quality Between Employees and Customers: A Study of a Public Health Care Delivery System. *Journal of Business Research*, 62, 1127-1135

TÜRK EĞİTİM TARİHİNDE AYDINLIĞIN GELDİĞİ OCAK: İSMAİL GASPIRALI VE EĞİTİM-ÖĞRETİM FAALİYETLERİ

[*]Yalçın ERGÜNEŞ

ÖZ

Araştırmanın Amacı: Bu araştırmanın amacı, İsmail Gaspiralı'nın, "eğitim-öğretim" faaliyetleri bağlamında, bilginin değerlendirilmesi, yeniden üretilmesi ve üretilen bu bilgiyle yeni bir dünya oluşturulması noktasındaki çabalarını ortaya koymaktır.

Veri Kaynakları: İsmail Gaspiralı'nın makaleleri, eğitim ve öğretim üzerine yazıları

Ana Tartışma: Modernleşme ya da aydınlanma dediğimiz bütün düzenlemelerin arka planında öncelikle eğitim-öğretime yönelik iyileştirme çabasının olduğu görülmektedir. Öte yandan, Türk dünyasında ise, yıllar içerisinde işlevini yitirmiş ve görevini yerine getiremeyen kurumlarının çağın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesini amaçlayan pek çok çabanın, yeniden düzenlenme noktasında en gerekli nokta olan "eğitim"i ihmal etmiş olduğu da bilinmektedir. Böylesi bir dönemde, devirle ilgili endişeleri kavramış ve eğitim bağlamında bu endişeleri ifade eden önemli aydınlardan biri de İsmail Gaspiralı'dır.

Sonuç: Sonuç olarak, İsmail Gaspiralı, doğuyu ve batıyı tanımanın getirdiği birikimiyle, toplumsal hayatın 19. Yüzyıldaki durumu hakkında derli toplu fikirler üretmiş ve ürettiği bu fikirlerin ışığı altında pek çok problem üzerinde durmuş, onlara çözüm yolları aramış bir yazardır. Bir milleti yeni iyileştirmelere götürebilmek için öncelikle onun hayat tarzını ve bakış açısını değiştirmek gerektiğini kavrayan İsmail Gaspiralı, bunun yolunun da öncelikle eğitim sisteminde gerçekleştirilmesi gereken köklü reformlardan geçtiğini kavramıştır

Anahtar Kelimeler: İsmail Gaspiralı, eğitim, yeni eğitim sistemi, modernleşme,

* Yardımcı Doçent Doktor.,Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi

Ismail Gaspiralı and Educational Activities on the Turkish Education

ABSTRACT

Purpose of the Research: The purpose of this study, Ismail Gasprinski the “educational” activities in the context of knowledge, evaluation, reproduction and creation of a new world with this knowledge generated at the point of their efforts are put forth.

Resources of Data: Gaspiralı Ismail’s articles, writings on education and training

Main Discussion: Modernization or call enlightenment in the background of all the arrangements for education improvement effort is primarily seen. On the other hand, in the Turkish world, however, over the years lost its function and duties do not fulfill the institutions’ age according to the needs reorganization aimed lot of effort, reorganization at the point of the most essential point, the “training” I have been neglecting it is known that. In such a period, revolutions understand the concerns and expressing these concerns in the context of education one of the major intellectuals are Gaspiralı Ismail.

Conclusions: As a result, Ismail Gasprinski, east and west has brought recognition to the accumulation of social life 19 Century ideas about the state and tidy produced on these ideas in light of the many problems stopped, and a writer who is looking for ways to solve them. Before you can take a nation to new improvements and perspectives need to change his life style that engages Ismail Gasprinski, the way it should be carried out primarily in the education system has understood the radical reforms now

Key Words: Ismail Gaspiralı, education, new educational system, modernization,

Giriş:

İnsanın dünyayı tanımada ve bir birey olarak biçimlenmesinde eğitimin rolü tartışılmaz bir gerçektir. Kaldı ki, bütün uygar uluslarda, eğitim, ilerlemenin, kalkınmanın önemli dinamiklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu önemine dayalı olarak, özellikle “uygar” kelimesiyle tanımlanan batılı ulusların, sanayi, teknoloji faaliyetlerinden çok önce eğitim ve öğretim faaliyetlerini düzenledikleri ve hayata geçirdikleri de bilinmektedir.

Bu bağlamda, tüm dünyada, çağdaşlaşma, modernleşme ya da aydınlanma dediğimiz bütün düzenlemelerin arka planında öncelikle eğitim-öğretime yönelik iyileştirmelerinin olduğu görülmektedir. Öte yandan, Türk dünyasında ise, yıllar içerisinde işlevini yitirmiş ve görevini yerine getiremeyen kurumlarının çağın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesini amaçlayan pek çok çabanın, yeniden düzenleme noktasında en gerekli nokta olan “eğitim”i ihmal etmiş olduğu da bilinmektedir. Sözü edilen düzenlemelerde, eğitimle ilgili herhangi bir hedef öngörülmemiş olsa da, çok kısa sürede yapılan iyileştirmelerin istenilen sonucu vermediği ve yapılan iyileştirmelerin eğitim temelli olması gerektiği anlaşılmıştır. Açık bir şekilde ifade edilemese de, toplumsal hayatı yeniden tanzim çabalarının başarıya ulaşmasının yolunun bilgili bir toplum ve yeni bir aydın tipi oluşturmaktan geçtiği ortadadır.

Türk dünyası, çöküşün önemli nedenlerinden biri olarak, eğitim kurumlarının kendi içine kapanmasını ve pozitif bilimlere ait mantıktan uzaklaşması olduğunu fark etmiştir. Bu eksikliğe, savaş meydanlarında üstünlüğü elden bırakmamak için teknoloji ithal eden bu dünyanın, bu teknolojiyi üretecek argümanlar aramaması da eklenebilir. Korkmaz’a göre, eğitim kurumları da kendisinden beklenen bu değişimi meydana getirebilecek şartlara hazır değildir. Özellikle medreselerde akli ve nakli ilimleri olduğu gibi tekrarlayan bir anlayış hâkimdir. (Korkmaz, 2006:18). Engelhardt ise, “Tanzimat ve Türkiye” adlı eserinde, eğitimin yeniden oluşturulmasının zorunluluğundan söz ederken; memlekette atalet, ilerleme düşmanlığına karşı gelebilecek muktedir ve bilgili memurlar yetiştirmenin yolunun maarifin yeniden ve hızlı bir şekilde yapılandırılmasından geçtiğini ifade etmektedir. (Engelhardt, 1999:249)

Böylesi bir dönemde, devirle ilgili endişeleri kavramış ve eğitim bağlamında bu endişeleri ifade eden önemli aydınlardan biri İsmail Gaspiralı’dır. Gaspiralı, “eğitim” sorunu üzerinde durarak; bilginin değerlendirilmesi, yeniden üretilmesi ve üretilen bu bilgiyle yeni bir dünya oluşturulması noktasındaki çabalarıyla dikkati çeker. Eğitim yönünden diğer Türk topluluklarına göre çok daha gelişmiş bir düzeye sahip olan Kırım Türkleri’nden olan Gaspiralı, yaşadığı coğrafyada “eğitim” düşüncesinden hareketle, yeniliğin başarısını temin etmiş bir eğitimcidir.

Gaspiralı, gerek gazete yazıları, gerek edebi eserleri, gerekse eğitim öğretim faaliyetleriyle bu sürece önemli katkılar sağlamıştır. Bu anlamda yol açıcı, aydınlığın geldiği bir ocaktır. 1883 yılında yayınlamaya başladığı Tercüman Gazetesi’nin matbaasında basılan kitapların adları bile, onun yaşadığı dönemde toplumsal hayatta gerçekleştirmeye çalıştığı düzenleme ilgili ipuçlarını vermektedir. Çocukların

okuma yazma öğrenmesi için düzenlenmiş Türkçe okuma kitaplarından Âlem-i Sibyan, Hâce-i Sibyan, Kıraat-i Türkî. Yine coğrafya kitabı olarak Atlas-ı Cihanname. Matematik kitabı anlamında Muhtasar İlm-i Hesap ve Mesail-i Hesabiye. Öğretmenlerin eğitimi için yazılmış olan Rehber-i Muallimin ve görgü kurallarını öğretmek amacıyla yayımlanmış Usul-i Edep, Şark ve Garp Kaideleri.

İsmail Gaspıralı,yazmış olduğu yazılarda ve yayınladığı kitaplarda, iki temel probleme çözüm yolu arayan bir aydın olarak dikkati çekmektedir. Bu problemlerden ilki, Türk dünyasının bütünlüğünün ve birliğinin nasıl sağlanacağı, ikincisi de uygarlık ve ilerleme yolunda nasıl mesafe kaydedileceğidir. Üzerinde durduğu iki temel problemin çözüm yollarından biri “maarif” yani eğitim meselesidir. Bu mesele Gaspıralı’nın üzerinde kafa yorduğu konulardan biridir. Hâkim bir milletin mahkûm düşmesi, mahkûm bir milletin yok olması mektepsizlikten ileri gelir; diyor Gaspıralı, Cemiloğlu’nun ifadesiyle, *“Eğitim seferberliği ile işe başlaması, alfabe ve okuma yazma çalışmalarına öncelik tanınması, seçme seçilme hakkını da içerecek tarzda kadına toplum hayatında önemli bir pay ayırması ile sanki daha sonra gerçekleştirilecek olan Anadolu Türk devriminden çizgiler de taşımaktadır.”*(Cemiloğlu 2005:35)

Aydınlığın Geldiği Ocak: Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri

Yaptığı çalışmalarla, Türk dünyasının özellikle “eğitim-öğretim” alanında uyanışına ve kendini bulmasına katkı sağlayan İsmail Gaspıralı’nın özelliklerini “iyi bir öğretmen” ve “fikir adamı” şeklinde özetlemek mümkündür. Yetiştirdiği dönemde sadece doğu coğrafyasını değil, batı uygarlığını da yakından tanıyan Gaspıralı,Aksu’nun ifadesiyle, doğu dünyasının dışında kalan dünyanın; kültür, edebiyat, eğitim sistemi ve medeniyetini yakından kavramış ve karşılaştırma yapmak imkânını da bulmuştur.(Aksu, 2001:514)

İsmail Gaspıralı’nın düşünceleri iki ana başlık altında okunabilir. Bunlardan birincisi dilde, fikirde, işte birlik düşüncesi, ikincisi ise batının ulaştığı bilgileri alarak doğu coğrafyasına yaymak ve özellikle köhnemiş eğitim sistemini yeniden tanzim etmek ve düzenlemek. Gaspıralı’nın özellikle eğitim konusunda ısrarcı olması tesadüfi değildir, önemli bir ihtiyaçtan doğmaktadır. Onbeşinci yüzyıla kadar, pozitif bilimler ve felsefenin katkı sağladığı medreseler, onbeşinci yüzyılın ortalarından itibaren akla dayanan pozitif ilimlerden uzaklaşmağa başlamış ve aklın, eğitim kurumlarından kapı dışarı edilmesi, bu kurumların bilgisizliğin, ezberciliğin, şekilciliğin ve kendi kendini tekrarın öne çıktığı kurumlar haline gelmesine neden olmuştur. Bu durumun bir sonucu olarak, ilerlemenin ve aydınlanmanın; akla,

mantığa ve gözleme dayandığı unutulurak, sadece ezberlenen bilgilerin ezberlenmesi ve tekrarlanması düşüncesine dayanan yeni bir sistem ortaya konulmuştur. Buna karşılık aynı yüzyılda, daha önce reddettikleri akli ve pozitif bilimleri yeniden keşfeden Avrupa, pozitif bilimlerin ışığında yeni tekniğe bağlı bir eğitim ve öğretime geçer. Avrupa'nın yeni ve çağdaş bir eğitim sistemiyle aydınlığı yakalamasına karşın, Türk dünyası, bu yeni, teknik, eğitim ve öğretimden uzak kalışlarıyla etkisi bugüne kadar devam eden problemlerle karşı karşıya kalmışlardır.

Bir toplumun hayata bakış ve hareket tarzını değiştirmenin yolunun öncelikle eğitim sistemini değiştirmekten/yenilemekten geçtiğini fark eden Gaspıralı, yaşadığı dönemde Rusya'daki batılılaşma hareketlerini, ekonomik ve sosyal gelişmeleri yakından izlemiş ve Türkler arasında arzu ettiği batı tarzı bir modernleşmenin ve aydınlanmanın gerçekleşebilmesinin yolunun eğitim ve öğretim sisteminin tamamen değiştirilmesinden geçtiğini anlamış ve bundan sonraki çalışmalarını tamamen bu alana adanmıştır. Özellikle "ilköğretim" in toplumu yeniden düzenlemenin ilk basamaklarından biri olduğunu kavrayan Gaspıralı, bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: "*Bizde ilk tedris ve terbiyenin olmadığını mektepte ve dini mekteplerimizin korkunç geriliklerini bilahare, Zincirli'de tamamen öğrendim ve buna binaen daha bu devirlerde her şeyden evvel bu esasların islah lüzumuna iman ettim.*" (Kırimer; 1934:19)

Gaspıralı, bu satırlarda özellikle temel bir problem olan ilköğretimle ilgili sorunlara çözüm yolu arayan bir aydın olarak dikkati çekmektedir. Ona göre bu değişim beraberinde toplumsal hayatın uygarlık ve ilerleme yolunda önemli mesafeleri aşmasına da katkı sağlayacaktır. O halde, sözünü ettiği değişim, sadece devleti değil aynı zamanda küçük ölçekte bireyleri ve daha büyük bir ölçekte toplumu felakete gidişten kurtaracak en önemli yoldur.

Gaspıralı, ilköğretim üzerindeki ısrarlarından sonra, "*terakki meselesi maariğin terakkisine, maariğin terakkisi de ulema ilerlemesine tevakkuf etmektedir.*" (Kırimer; 1934:168) diyerek, ilerlemenin ve değişimin hangi sırayla olması gerektiğini vurgular. Elbette onun eğitimden anladığı, herkesin sadece okuyup yazması demek değildir. Aksine bunu bir hayat biçimi, alışkanlık haline getirmek gerekir. Bu yüzden çağın en önemli meselelerinden biri budur. Bunu halletmeden diğer sorunları çözümlenimin imkânı yoktur. Öte yandan sorunları çözmek için yeni kadrolara ihtiyaç vardır ve bu kadroları artık ihtiyaca cevap vermeyen eğitim kurumlarıyla oluşturmanın imkânı yoktur. O halde Avrupa uygarlığı seviyesine varma ve geleceği garanti altına alabilmenin temel şartlarından biri de iyileştirilmesine ve yeniden

düzenlenmesine muhtaç olduğumuz “ maarif” ve “usul-i tedris”tir. Akıl ve düşünce olarak ilerleyen eğitimciler, bütün toplumu ilerletecektir.

Gaspıralı, “Terakki ve Maarif” başlıklı yazısında insanoğlunun gerçeği ve mutluluğu her zaman bulmasının mümkün olmadığından söz ederek, bu yolda yürüyene yardımcı olan bir şey olduğundan söz eder. Bu, karanlıkta yolumuzu aydınlatan bir fener gibidir ve adı da “maarif” yani eğitimidir. Ona göre eğitim insanın fikrini ve aklının keskinliğini arttıran önemli bir enstrümandır. Akıllı ve düşüncesi gelişen insanın elbette kuvveti ve zenginliği de artacaktır. (Kırımer, 1934:105)

Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi Gaspıralı, eğitimden üç türlü yarar beklemektedir: Fikirleri iyileştirmek, ahlak sahibi kılma ve servet yani zenginlik artırmasına katkı sağlama.

Fikirlerin iyileştirilmesinden kast ettiği, öncelikle bireylerin, toplum içinde sahip oldukları hakları ve devlete karşı vazifelerinin neler olduğunu bilmesidir. Ardından, içinde yaşanan çağın ilerlemesi neden olan gelişmeleri anlamak ve bunu anlayabilmek için pozitif bilimlerin yanında tarih ve coğrafya okutmak gelmektedir. Ahlakla ilgili düşüncesinde dikkati çeken vurguysa, ahlak sahibi, çalışkan kimselerin yetişmesi için eğitimin tek başına yeterli olmadığıdır. Bununla beraber buna yönelik kitapları okutmak ve bu kitaplarda anlatılanların gerçek hayatta uygulamasını sağlayacak bir tarzda eğitim vermek yararlı olacaktır. Eğitimin, servet artırımında yararlı olabilmesi için de okullarda fizik, kimya vb derslerin de okutulmasını önemli bulur.

Gaspıralı'nın yaşadığı dönem, okullarda fen ve teknolojiye değil daha çok dini bilimlere dayanan bir eğitim sisteminin revaçta olduğu yıllardır. Bu bilgilerin de sadece ezbere dayalı bir biçimde verilmesi hem eğitim öğretim faaliyetlerinin yıllar almasına hem de toplumun ihtiyaç duyduğu alanlardan eleman yetişmemesine neden olmaktadır. Bu okullardan mezun öğrencilerin, hayatın her alanında gerçekleşmesi gereken maddi ve manevi kalkınmaya katkı sağlayacak bireyler olduğunu söylemek mümkün değildir. Kaldı ki, Rus okullarında akla ve pozitif bilime dayanan batılı bir eğitim sistemi, eğitim ve öğretimi hayata uygun bir hale getirirken, Gaspıralı'nın muhalefet ettiği eğitim sistemi, hayatta somut karşılığı olmayan bilgileri ezberleyen ve karşılaştıkları güçlüklerin üstesinden gelebilecek mesleki bir formasyona sahip olmayan ürünler yetiştirmektedir. Ezbere dayalı bu okullardan mezun olanların yetersiz bilgilerle gündelik hayatta yaşamsal pratikler geliştirmelerinin mümkün olmadığını gören Gaspıralı, bu sistemin tamamen değişmesi gerektiğini ve bu değişimin de ilkokullardan başlaması gerektiğini ifade eder. Bu

okullarda günde altı yedi saat çalışan ve beş altı senede mezun olan öğrenciler ne ibadetlerini düzgün bir şekilde yapabilmekte ne de bir cümle yazmaktadırlar.

Özellikle Gaspıralı'nın yaşadığı büyük coğrafyanın farklı bölgelerinden gelen Müslümanlarla yapılan toplantılarda eğitimle ilgili sorunlar masaya yatırılmıştır. 1906 yılında yapılan Rusya Müslümanlarının üçüncü toplantısında bir dizi önemli karar alınmış ve uygulamaya konulması benimsenmiştir. Bu kararlar aynı zamanda Gaspıralı'nın eğitimle ilgili düşüncelerini derli toplu ifade etmesi açısından da önemlidir. Bu kararlara göre *“bütün köylerde Müslüman çocukların ilköğrenimlerini yapacakları okullar açılacak, Müslümanların fazla sayıda oldukları yerlerde iki sınıflı ortaokullar açılacak, ilkokula alınacak öğrenciler sekiz yaşından küçük olmayacak, ilk ve ortaokullarda eğitim 4 yıl olup, köylerde 1 Ekim'den 15 Nisan'a, şehirlerde ise 1 Eylül'den 15 Mayıs'a kadar devam edecektir. Ortaokullara ancak ilkokulu bitirenler alınacaktır. Okullarda tek bir programın tespiti için kongreler düzenlenmelidir, kız ve erkek çocuklar için ilköğretim mecburi olmalıdır, ihtiyaç duyulan öğretmenler yetiştirilene kadar, bazı okullarda eğitimcileri yetiştirecek kurslar açılacaktır, bazı büyük şehirlerde kız ve öğretmen okulları açılacaktır, özellikle medreselerde eğitim imkânlarının geliştirilmesi ve okullara fen derslerinin konulması gerekmektedir, dini bir kurum olan medreselerin gözetimi, iyileştirilmiş ruhani kurumlara devredilmelidir,”* (Devlet, 1988:89-92)

Yıllar içerisinde işlevini yitirmiş ve görevini yerine getiremeyen eğitim kurumlarının çağın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesini amaçlayan bu kararlar, Gaspıralı'nın, bütün toplumsal iyileştirmelerin mutlaka eğitim temelli olması gerektiği düşüncesinin yansımalarıdır. Ayrıca, yukarıda özellikleri verilen okulların açılması girişimi, eskisiyle karşılaştırıldığında önemli şeyler ifade etmektedir. Devrin ruhuna uygun olarak; halkın eğitilmesi, felaketin eşiğinde olan bir toplumsal yapının ancak eğitim alanındaki yeniliklerle engellenebileceği düşüncesi bu okulların ivedilikle açılmasını gerekli kılmaktadır. Hayatı yeniden tanzim etmenin yolunun, öncelikle bilgili bir toplum ve yeni bir aydın tipi oluşturmaktan geçtiği artık fark edilmiştir.

Gaspıralı, Rusya Türkleri içinde ortaya çıkan bir aydınlanma hareketi olan cedit hareketinin ve bu hareket doğrultusunda açılan ve yeni yöntemlerle eğitim-öğretim yapılacak “usul-i cedit” okullarının önde gelen isimlerinden birisidir: *“Bahçesaray'da okuduğu mahalle mektebinden çıkarak Rus mektebine girmiş Gaspıralı, aradaki farkı kendi hayatında gördüğü gibi, Fransa'da bulunduğu dönemde de Avrupa'da ilkokullara verilen önemi anlamıştır.”* (Kırımer, 1934:105)

Bu düşünceden hareketle, 1884 yılında “usul-i cedit” olarak adlandırdığı, yeni metotlarla eğitim-öğretim yapan okullarında ilk defa sesli harfler temeline dayanan alfabe uygulamıştır. Onun görüşüne göre o zamana kadar okumayı hece usulüne göre öğrenen öğrencilere önce harflerin telaffuzları, sonra kelime içinde nasıl kullanıldıkları ve kelimelerin de cümle içinde nasıl geçtiği öğretilenlerdir. Ayrıca öğrencilere yazı yazma imkânı da sağlanacaktır. Gaspıralı, öğrencilerin bu okullara devamına dikkat gösterileceğini, öğrencilerin günde 4 saat haftada altı gün ders göreceğini, teneffüs ve dinlenme saatleri olacağını da belirtmektedir. Sınıflar temiz ve düzenli olacak, falaka, dayak ve kötü sözle ceza verilmeyeceğini, bunların çocukları okuldan soğuttuğunu vurgulayan Gaspıralı, yeni metotla eğitim yapan okulların iki sene süreli olacağını, Arapça ve Türkçe okuma yazma, hat, tartışmalı ders, Türkçe gramer ve aritmetik derslerinin verileceğini de belirtmiştir.

Gaspıralı, eskisinden çok daha farklı bir metotla eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüreceği bu yeni okullarda hangi uygulamaların değişeceğini de şöyle ifade etmektedir: “Okullar medreselerden ayrılacaktır, öğretmen sadaka değil aylık alacaktır, yalnız okumaya değil, yazma eğitimine de önem verilecektir, kız çocukları için de ayrı ilkokullar açılacak ve kızlar da yazı yazmayı öğrenecektir, öğretim bir programa göre yapılacak ve her yaşa göre ders kitapları kullanılacaktır.” (Devlet, 1988: 67-68)

Eğitimdeki yenileşme hareketlerinin mekteplerden başlamasını düşünen İsmail Gaspıralı, çıkartmakta olduğu Tercüman gazetesi vasıtasıyla, kırk gün içinde çocuklara okuma yazma öğreteceğini duyurdu. Ardından 1884 yılında Bahçesaray’da Kaymazaga mahallesinde bu yöntemlerin kullanılacağı okullardan ilki açıldı. İsmail Gaspıralı, Bekir Efendi adında bir öğretmene usûl-i savtiye (sesli harfler) esasına dayanan metot ile alfabe öğretiminin nasıl yapılacağı ve pedagojik bir eğitimin önemli özellikleri hakkında dersler verdikten sonra bu okulda öğretmen olarak görevlendirdi ve böylece programını kendi hazırladığı ilk Cedit mektebini eğitime açmış oldu. Bahçesaray’da açılan bu okulda öğrenciler günde dört saat olmak üzere kırkbeş gün eğitim gördükten sonra halkın huzurunda sınav yapılmış, öğrenciler daha önce görmedikleri bir kitabı okuyarak ve kendilerine söylenenleri yazarak bu sınavda başarılı olmuşlardır. Bu başarıdan cesaret alan Gaspıralı, kısa sürede kırk öğrencinin katıldığı halka açık bir başka sınav daha düzenler ve bu da başarılı olur.

Yeni metotla eğitim yapan bu mektepte, alfabe öğretiminde Gaspıralı İsmail Beyin “Hace-i Sıbyan” adlı eseri okutulmuştur. Sesli harfler metoduna göre yazılan bu eserde harflerin seslerinden hareketle çok kısa zamanda

Türkçe okuma ve yazma öğretilmiştir. Öğrenim süresi üç yıl olarak tespit edilen bu okulların ders programı; Türkçe, kıraat-ı Kur'an, ilmihâl, hüsn-i hat, sarf-ı Türkî, zihnî hesap, amal-i erbaa, tarih-i İslam, coğrafya ve tarih derslerinden ibarettir. İlk başta on iki talebenin kayıt olduğu bu okuldaki eğitim ve öğretimin halk tarafından benimsenmeye başlanması üzerine Gaspiralı, Bahçesaray'da "Akşam Mektebi" açmış ve burada yirmi kadar hama ve bakkal çırağına kırk gün bizzat kendisi ders vererek okuma ve yazmayı öğretmiştir.

İsmail Gaspiralı'nın eğitim reformuyla ilgili düşüncelerinin birinci kısmını oluşturan bu yeni okullar kısa sürede çoğalmış ve 1914 yılında yeni metotlarla eğitim yapan okulların sayısı beşbine yaklaşmıştır.

Gaspiralı'nın eğitim reformuyla ilgili düşüncelerinin ikinci kısmı da medreselerin iyileştirilmesiyle ilgilidir. Avrupa, toplumsal, kültürel, siyasi anlamda karanlığı yaşarken, aynı dönemde hür düşünceye uzak, fanatizmden uzak bir bakış açısı geliştiren Türk medreseleri Farabi, Uluğ Bey, İbni Sina gibi önemli isimleri dünya uygarlığına armağan etmiştir. Ancak onbeşinci yüzyıldan sonra medreselerin aklı ve felsefeyi kapı dışarı eden tavrı kısa sürede bu kurumların pozitif bilimlerden uzaklaşmasıyla sonuçlanmıştır. Bilgisizliğin ve şekilliliğin karanlığında kaybolmaya başlayan medreselerde, ilerleme, uygarlık gibi önemli kavramların akla, mantığa, hür düşünceye, düşünmeye, sorgulamaya dayalı olduğu unutulmuş ve bu kurumlar kendi kendini tekrar eden, ezberci öğrenciler yetiştiren yerlere dönüşmüştür. Aynı dönemde batı, aklı ve felsefeyi yeniden kabul ederek yeni bir eğitim ve öğretim sistemine geçerken, Türkler bu yeni sistemden gerektiği gibi yararlanamamışlardır.

Gaspiralı, 1881 yılında Rus hükümetine gönderdiği bir reform tasarısında, medreselerde eskiden olduğu gibi, dibi bilimlerin yanında tıp, fizik, astronomi, pedagoji gibi derslerin okutulmasını, eğitimin Türkçe yapılmasını istemiştir. Onun bu istekleri 1893 yılında kabul edilmiş ve böylece yeni yöntemlerle eğitim yapan okulların ardından, medreselerde yeniden tanzim edilmeye başlanmıştır. Gaspiralı, "O Medrese" adlı yazısında özellikle hangi konularda düzenleme yapılması gerektiğinin altını çizmektedir. Ona göre: "Medrese altı ay yerine sekiz ya da dokuz ay açık olmalı, öğrenciler maddi anlamda desteklenmeli, öğrencilere gece etütleri yapılmalı, öğrenciler sınıflara ayrılarak her sınıfta göreceği dersler tespit edilmeli ve sene sonarında mutlaka gördükleri derslerden sınav yapılmalı, ders verenler medreselerde kadrolu olmalı, dışarıda çalışmamalı ve böylece bütün birikim ve enerjilerini öğrencilerine yoğunlaştırmalı, yazmaya

ve aritmetik öğrenmeye daha fazla önem verilmeli, dil dersleri için öğrencilere egzersiz yapma imkânı verilmeli, sınıf çalışmaları, yemekler ve çalışma saatleri dengeli bir şekilde organize edilmelidir.”(Saray, 1993: 17)

Gaspıralı'nın düşüncesine göre, bu medreselerde eğitim üç aşamada yapılacaktır: 1. İlkokul yerine geçen mektep, medrese için bir hazırlık safhasıdır. Medresenin ilköğretim dönemini altı yıl süren Rüştiye kısmı oluşturur. Medrese öğretiminin bu kısmı ortaokul karşılığındadır. 2. İdadi, medresenin ikinci basamağını oluşturur ve altı sene devam eder. 3. Medrese öğretiminin son safhası olan ve “Galîye” olarak adlandırılan kısım üç yıllıktır. Öğrenciler, burada yaptıkları öğrenimin basamaklarına göre mekteplere öğretmen, medreselere müderris ya da yüksek seviyede din adamı olabilirler. Yeni yöntemin uygulanacağı derslerde neler okutulacağı ise daha baştan belirlenmiştir: Dini bilimler, Türk Dili ve Edebiyatı, Arap Dili ve Edebiyatı, İslam tarihi, tarih felsefesi, coğrafya, tabiat bilgisi, matematik, fizik, kimya, psikoloji, pedagoji, sağlık bilgisi, hat, Rusça ve Fransızca(Saray, 1993: 43)

Eğitim ve öğretim süreci, dünyayla ilk tanıştığı andan itibaren ister istemez insanın kendisini içerisinde bulduğu önemli süreçtir. Bu süreçte özellikle doğu toplumlarında anne/kadınlar önemli bir rol üstlenirler. Gaspıralı, özellikle Müslüman toplumların geri kalışından ve cahilliğinden söz ederken, bunun en önemli nedenlerinden biri olarak kadının da iyi eğitilmiş olmamasını görür. Özellikle mektep ve medreselerle ilgili olumsuz koşulları değerlendirdikten sonra: “Bütün Türk dünyasının milli-medeni uyanışının kadın-erkek eşitliğinden ve birlikte eğitiminden geçtiğini saptamıştır.”(Hablemitoğlu, 1998:5) O halde Gaspıralı'ya göre, eğitimle ilgili sorunların üstesinden gelebilmenin şartlarından biri de kadınların eğitimidir. Ona göre, okuma yazma bilen kadın, eğitimin değerini de bildiği için evladının eğitimine daha fazla dikkat edecektir. Eğer kadın eğitimsizse çocuklarını yetiştirmesi ve hayata hazırlaması mümkün değildir. Diğer taraftan ilerleme, uygarlık denilen şeyler de ancak kadınların halinde kendisini gösterebilecektir. Geleceğe yönelik tasarımların gerçekleşebilmesinin yolu, kadınların ve kızların okutulmasından geçmektedir. Bu yüzden yaşadığı çağın sihirli kelimelerinden birisi olan “terakki”nin “maarif”in bir sonucu olduğunu gösteren bir tavır alır. Kaldı ki, kadın eğitimine verdiği önem, kızı Şefika Hanım'ın idaresinde çıkartılan Âlem-i Nisvan adlı dergiden de belli olmaktadır. Kaldı ki, “usul-i cedid” hareketinin en önemli reformlarından biri de, kız çocuklarının eğitimi için okulların açılmasıdır: “Bu okulların yaygınlaşması, erkek öğretmenlerin yanı sıra kadın öğretmen gereksinimi de ortaya çıkarmış; bir anlamda kız öğrenciler için yüksek öğretimin yolu kaçınılmaz biçimde açılmıştı.”(Hablemitoğlu, 1998:75)

Sonuç

Sonuç olarak, İsmail Gaspıralı, doğuyu ve batıyı tanımının getirdiği birikimiyle, toplumsal hayatın 19. Yüzyıldaki durumu hakkında derli toplu fikirler üretmiş ve ürettiği bu fikirlerin ışığı altında pek çok problem üzerinde durmuş, onlara çözüm yolları aramış bir yazardır. Bir milleti yeni iyileştirmelere götürebilmek için öncelikle onun hayat tarzını ve bakış açısını değiştirmek gerektiğini kavrayan İsmail Gaspıralı, bunun yolunun da öncelikle eğitim sisteminde gerçekleştirilmesi gereken köklü reformlardan geçtiğini kavramıştır. Bu bağlamda, sürekli eleştirdiği ve iyileştirilmesi için çareler ürettiği kurumlardan en önemlisi eğitimidir. Sık sık doğu ve batı uygarlıkları arasında karşılaştırmalar yapan Gaspıralı, batının büyük gücünün arkasında saklı olan şeyin eğitim olduğunu fark etmiştir. Geri kalmışlığımızın önündeki en büyük engel olarak gördüğü eğitim konusunda alınacak en büyük tedbir, okulların yeniden düzenlenmesidir. Ülkenin en büyük sorunu budur ve bu sorunu çözmeden diğerlerini çözmenin imkânı yoktur. Üstelik sorunları çözmek için yeni kadrolara ihtiyaç vardır ve bu kadroları artık ihtiyaçlara cevap veremeyen eğitim kurumlarıyla oluşturmak mümkün değildir. O halde, modern bir uygarlık seviyesine ulaşmanın ve böylece geleceğimizi garanti almanın temel şartlarından biri hatta en önemlisi, iyileştirilmesine, yeniden tanzim edilmesine muhtaç olduğumuz eğitim ve öğretim faaliyetleridir.

Kaynakça

- ENGELHARDT.(1999). *Tanzimat ve Türkiye*,(Çev. Ali Reşad), İstanbul: Kak-nüs Yayınları.
- KORKMAZ, R.(2006). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. 3. B., Ankara: Grafiker Ya-yınları.
- TUNAYA, Tarık Z.(1969). *Batılılaşma Hareketleri*. İstanbul: Yeni Gün Yayınları.
- AKYÜZ, Y.(2008). *Türk Eğitim Tarihi*, 12. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Cafer SEYDAMET(1934). *Gaspıralı İsmail Bey*. İstanbul: Matbaacılık ve Neşri-yat Türk Anonim Şirketi.
- DEVLET, N. (1988). *İsmail Bey Gaspıralı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- SARAY, M.(1993). *Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği*. İstanbul.
- AKSU, Belgin T.(2001). “Gaspıralı İsmail Bey’in Eğitim Üzerine Düşünceleri, Uygulamaları ve Etkileri” *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CEMİLOĞLU, M.(2005) “İsmail Gaspıralı ve Eğitim-Öğretim Faaliyetleri”.s.1, 31-37, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, İzmir: Türk Dünyası Araştırma-ları Enstitüsü
- HABLEMİTOĞLU, Şengül; HABLEMİTOĞLU, N.(1998). *Şefika Gaspıralı ve Rusya’da Türk Kadın Hareketi (1893-1920)*, Ankara: Ajans Türk Matbaacılık.

THE MEDIATOR ROLE OF ORGANIZATIONAL IMAGE ON THE RELATIONSHIP BETWEEN JEALOUSY AND TURNOVER INTENTION: A STUDY ON HEALTH WORKERS

Mustafa GÜNALAN^[*]

Adnan CEYLAN^[**]

ABSTRACT

Problem: As a basic human emotion, jealousy affects most of the parts of people's life. Therefore, it is quite possible that jealousy has some effects in work life. However, there is not any study in Turkey aimed to determine these effects and their results in workplace.

Purpose: The purpose of this study is to explore possible relationship between employee jealousy and turnover intentions of employees' and mediator role of organizational image perception on this relationship. A review of related literature shows that employee jealousy has a positive relationship with turnover intention. Also, literature review shows that organizational image has a negative association with turnover intention. As to relationship between jealousy and organizational image, there is not any study examining the relationship between these variables in the literature. Additionally, according to literature review, it is seen that researchers used organizational image in their studies as a mediator variable (e.g. between stress and turnover intention) but, again, there is not any study used organizational image as a mediator between jealousy and turnover intention.

Methodology: In this study, face-to-face survey method was conducted to 340 health workers chosen through convenient sampling method among nurses and other allied health personnel working at four private hospitals in Balıkesir and its towns in Turkey. Data was analyzed by using structural equation modeling.

Findings: Relationships between three variables match the conditions to implement a mediator analysis that are purposed by Baron and Kenny (1986). The results of the study show that employee jealousy has a positive relationship with

* Öğretim Görevlisi, Balıkesir Üniversitesi, Havran Meslek Yüksekokulu.

** Doçent Doktor, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü.

turnover intention, and organizational image perceptions of employees' have a mediator effect on this relationship.

Originality: This study is original in terms of country and region that it was implemented. Although there are many studies dealing with jealousy as a variable, this variable is not used in organizational researches in Turkey.

Keywords: Jealousy, organizational image, turnover intention, nurses, Turkey

Kıskançlık ile İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkide Örgütsel İmajın Aracı Rolü: Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma

ÖZ

Problem: Temel bir insan duygusu olarak kıskançlık, insan hayatının büyük bir kısmını etkiler. Bu bağlamda, kıskançlığın iş hayatında da muhtemel etkilere sahip olacağı söylenebilir. Ne var ki, Türkiye’de kıskançlığın bu muhtemel etkilerini ve bu etkilerin sonuçlarını belirlemeye yönelik akademik bir çalışma mevcut değildir.

Amaç: Bu araştırmanın amacı sağlık çalışanlarının kıskançlık duyguları ile işten ayrılma eğilimleri arasındaki muhtemel ilişkinin ve bu ilişki üzerinde örgütsel imajın aracı etkisinin ortaya çıkarılmasıdır. İlgili literatür gözden geçirildiğinde, çalışan kıskançlığı ile işten ayrılma eğilimi arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca, literatür taraması sonucunda örgütsel imaj ile işten ayrılma eğilimi arasında negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Kıskançlık ile örgütsel imaj arasındaki ilişkiye bakıldığında, literatürde bu iki değişken arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışma görülmemektedir. Literatürde örgütsel imaj değişkeninin aracı değişken (örneğin stres ile işten ayrılma eğilimi arasında) olarak kullanıldığı görülmektedir, fakat bu değişkenin kıskançlık ile işten ayrılma eğilimi arasında aracı değişken olarak kullanıldığı bir çalışma mevcut gözükmemektedir.

Yöntem: Bu çalışma, Türkiye’nin Balıkesir ili merkezi ve diğer ilçelerinde faaliyet gösteren özel hastanelerde çalışmakta olan hemşire ve diğer yardımcı sağlık personeli arasından kolayda örneklem yöntemiyle belirlenmiş olan 340 sağlık çalışanına yüz yüze anket yöntemi uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, yapısal eşitli modeline uygun istatistik programları kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular: Aracı değişken analizi gerçekleştirilebilmek için değişkenler arasında bulunması gereken ve Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilmiş olan ilişki şartları karşılanmıştır. Analiz sonuçları, kıskançlık ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve örgütsel imaj değişkeninin bu ilişki üzerinde kısmi aracı etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Özgün Değer: Bu çalışma, ilk olarak, araştırmanın yürütüldüğü ülke ve bölge açısından orijinaldir. İkinci olarak, bir değişken olarak kıskançlığı araştırma konusu yapan bir çok çalışma olmasına rağmen, Türkiye’de bu değişkenin örgütsel araştırmalarda kullanılmadığı görülmektedir. Bu açıdan da çalışma bir ilk olma özelliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıskançlık, örgütsel imaj, işten ayrılma eğilimi, hemşire, Turkey

1. INTRODUCTION

The impact of negative emotions on employee behaviors and attitudes toward the other employees, employers and organizations has long aroused interests of researchers. However, in organizational context, jealousy, an unavoidable and natural reaction of humankind and not an extraordinary event for organizations of which people are main elements, has been mostly not denoted among these negative emotions by researchers (Hutri and Lindeman, 2002; Belschak and Hartog, 2009; Yang and Diefendorf, 2009; Reisel et. al., 2010; Miner and Eischeid, 2012; Pelzer, 2005). A few studies have considered jealousy among these negative emotions (Morrison and Nolan, 2003; Tripp et. al., 2002). Jealousy is taken as an independent variable in only a few studies (Miner, 1990; Vecchio, 2000; Dogan and Vecchio, 2001; Cabra et. al., 2007; Goukasian and Wan, 2010).

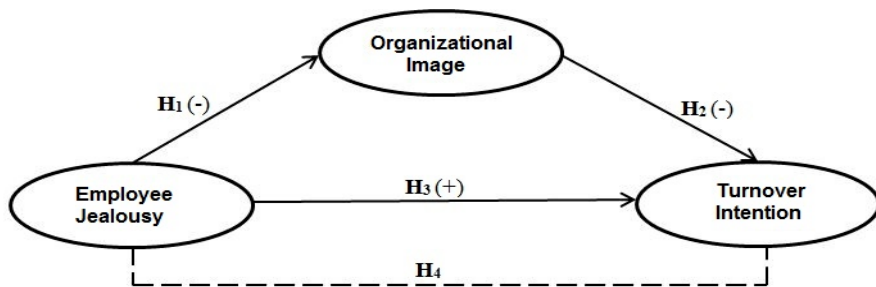
Due to the inseparability of service from its provider (Nadiri and Tanova, 2010: 33), and providers’ face to face relationships with consumers, human resources are important in service sector, especially in health care services. Also, human service related jobs are seen as “emotional demanding” (Geurts et. al., 1998: 341). Because of both the importance of human resources and emotional intensity in service sector, the primary aim of this research is to expand Vecchio’s (2000: 173) findings on jealousy and turnover intentions by empirically examining these variables in health care sector. Additionally, this study aims, following Vigoda-Gadot and Ben-Zion’s (2004: 207) reasoning, to find whether employees’ perceptions of

organizational image have a mediator effect on the relationship between employee jealousy and turnover intention.

Based on the literature review, our study presents a conceptual framework implying the relationships among employee jealousy, organizational image and turnover intention. It, also, puts forward the mediating effect of organizational image on the relationship between employee jealousy and turnover intention. Figure 1 illustrates our framework.

Following this introduction, in the literature review, this paper surveys conceptual definitions and main constructs of variables, used in the current study, and then, generates hypothesized relationships between these variables. In the methodology section, empirical methodology and data analysis are presented. The study concludes with discussion, limitation and research implications.

Figure 1: The overall model of the study.

Note: Dashed line denotes partially mediated relationship.

2. LITERATURE REVIEW

2.1 Employee Jealousy

Jealousy as a negative emotion has long received attention in psychological research (e.g. Teismann and Mosher, 1978; Pines and Aronson, 1983). In a psychological aspect, romantic jealousy defines the situation of an intensely negative emotion that arises as threat of a rival comes up to a valuable and significant relationship (Cyanus and Booth-Butterfield, 2004: 237; Harris, 2004: 69-70). Unlike the rivalry that involves two people, jealousy requires three roles: the individual, the rival and the partner (Pines and Aronson, 1983: 110; Cyanus and Booth-Butterfield, 2004: 237). Similarly, Vecchio (2000: 162), focusing on romantic jealousy, also proposed that workplace jealousy occurs between three principals as “the focal

employee, the rival, and the valued target person,” and defines employee jealousy as “a pattern of thoughts, emotions, and behaviors that results from an employee’s loss of self-esteem and/or the loss of outcomes associated with a working relationship.” For employees, valued target person is a manager, leader or any superior that her/his actions towards employees cause arising jealousy in the workplace.

People in organizations naturally “compare their power structures, economic well-being, or status with others” (Cabra et. al. 2007: 280), and if there is a disequilibrium, jealousy strikes and they might perceive a threat against themselves. Being related to a real or imagined threat (Vecchio, 2000: 162), jealousy has a function as the “signal emotion” that stimulates the individual on taking some actions to protect the relationship (Massar et. al. 2009: 769). At this point, organizational signs of jealousy emerge among workers. These actions can be listed such as being silence, talking to the rival, the target person or uninvolved employees, trying to undermine the rival, and leaving the organization (Miner, 1990: 92-93) are intra-organizational and taken between workers.

Although many studies analyze the relationships between negative emotions and various organization related variables including job satisfaction (Reisel et. al. 2010), organizational citizenship behavior (Reisel et. al. 2010; Belschak and Hartog, 2009), turnover intentions (Geurts et. al. 1998; Belschak and Hartog, 2009; Harris et. al. 2008; Ducharme et. al. 2008), organizational wellness (Pelzer, 2005) and coworker support (Ducharme et. al. 2008), very few studies examine the organizational outcomes of employee jealousy. For example, Vecchio (2000:161) uses some organizational and individual variables including organization-based and employee self-esteem, individual Machiavellianism, competitive reward system, worker autonomy, supervisor considerateness, employee lack of control and propensity to quit. Jealousy and envy, in their study, are significantly correlated with these variables.

2.2 Organizational Image

As one of the organization perceptions of external and internal audiences, organizational image is a particularly complex concept. Different terms such as organizational reputation (e.g. Riordan et. al. 1997), corporate image (e.g. Riordan et. al., 1997; Flavián et. al. 2004; Huang and Lien, 2012), perceived external prestige (e.g. Mignonac et. al. 2006) and construed external image (e.g. O’Neill and Gaither, 2007; Dukerich et. al. 2002) have been used to imply organizational image. Also, various definitions of organizational image have been recommended

by researchers. For example, according to organizational perception management researchers, organizational image is a comparatively temporary organization perception of external and internal audiences that reflects current condition of an organization in terms of discriminative classifications including organizational legitimacy, organizational correctness, organizational consistency, and organizational trustworthiness (Elsbach, 2006: 13-14). Dutton and Dukerich (1991: 547) define organizational image as beliefs of organization members about how others consider the organization. O'Neill and Gaither (2007:442) distinguish organizational image from organizational reputation that is determined by external audiences. They propose that organizational image not only consists of evaluation of the reputation perceptions of externals but also contains some other information about the inside of the organization that members are able to have and outsiders have not.

In the organizational behavior/management literature, a number of studies conclude that organizational image has positive and negative relationships with several variables. For example, Riordan et. al. (1997) found that corporate image is positively related to job satisfaction but negatively related to turnover intentions. O'Neill and Gaither's (2007) study shows a positive relationship between construed external image and organizational identification. In health care sector, Dukerich, et. al. (2002) found a positive relationship between construed external image and cooperative behaviors of physicians. Arnold et. al. (2003) adopted a qualitative approach to investigate health profession staff, and recommended that the image of organization effects to willingness to be employed. In addition, they suggest that the image of the organization is difficult to manage.

2.3 Turnover Intentions

In order to increase performance levels and decrease high recruiting and training new employee costs, sustaining low level of turnover rate is important to organizations and managers (Harvey et. al. 2008: 333). A number of studies also propose that behavioral intention to turnover is a strong precursor of actual turnover (Tett and Meyer, 1993: 259; Youngblood et. al. 1983: 507). Therefore, employee turnover is a topic that has long received much interest among researchers (e.g. Parasuraman, 1982; Youngblood et. al. 1983).

Youngblood et. al. (1983: 508) describe the psychological process underlying actual turnover in four stages:

- assessing present job and job related satisfaction,
- evaluating alternative roles that attractive and available in other organizations, namely “net expected utility,”
- expressing the intention to leave, and
- actual turnover.

Several studies examine the relationships between organizational, individual and environmental variables and turnover/turnover intentions in healthcare sector (e.g. Chisholm, et. al. 2011; Galletta et. al. 2011; Lansiquot, et. al. 2012; O’Brien-Pallas et. al. 2010; Van der Haijden et. al. 2010; Takase et. al. 2005; Geurts et.al. 1998). As individual factors, negative emotions have received attentions of researchers because of their direct effects on turnover intentions (e.g. Vecchio, 2000; Belschak et. al. 2009). For example, Skjørshammer (2003: 384) reports that anger behavior increases turnover intention. Also, Van Bogaert et. al. (2010: 1664) report that emotional exhaustion is a predictor of turnover intentions in healthcare sector. Similarly, Ducharme et. al. (2008: 96) indicate that emotional exhaustion has significantly positive association with turnover intention in human service occupations. Contrary to these findings, Geurts et. al. (1998: 351) found that emotional exhaustion is not significantly related to turnover intention among mental healthcare professionals. In terms of organizational factors, Park and Kim (2009) investigate the relationships between four types of organizational culture such as consensual, rational, developmental and hierarchical cultures and turnover intention, and report that consensual, rational and developmental cultures have significant and negative association with turnover intentions while hierarchical culture has a significant and positive association with it.

3. HYPOTHESIS DEVELOPMENT

3.1 Employee Jealousy and Organizational Image

Whereas there has not been any study attempting to investigate the relationship between jealousy and organizational image in the literature, Vigoda-Gadot and Ben-Zion (2004: 201) examined the association between stress, a negative emotion related factor, and organizational image. They conducted an empirical research using 244 personnel of the Israeli Navy and considered current organizational image and alternative organizational image as two aspects of organizational image. In one of their assumptions, they question the relationships between job stress and these organizational image aspects (207). While they found a significant and positive

relationship between job stress and alternative organizational image, there was, surprisingly, not any significant association between job stress and current organizational image (215) on the contrary to expectation of a negative relationship.

According to Vecchio (2000: 162), employee jealousy is a threat aspect, and this aspect identifies workplace jealousy as a type of stress reaction. Goukasian and Wan (2010: 83) showed that the value of a firm is likely to be less for an employee in the presence of jealousy. Hence, because jealousy is a stress reaction, parallel with Vigoda-Gadot and Ben-Zion's propose on job stress-current organizational image relation, we suggest that when an employee feels jealousy, value of organizational image would be lessen for the employee.

In another aspect, Dasborough et. al. (2009: 574) propose that if employees perceive unjust favoritism towards other workers by their leader, these employees are more likely experience negative emotions, and these negative emotions negatively affect leader-member exchange relation at the end of emotional contagion. Also, Somani and Krishnan (2004: 14) found that organization focused image building is significantly and positively associated with all dimensions of charismatic leadership except strategic vision and articulation dimension. Given that leaders are representatives of organizational image in terms workers, following Dasborough and others' proposition, we also expect that jealous employees would perceive value of organizational image low-orderly. Thus, based on these arguments, we formulate our first hypothesis.

H₁. Real or imaginary employee jealousy toward other employees originated from superiors' actions is negatively associated with organizational image perceptions of health workers.

3.2 Employee Jealousy and Turnover Intention

Employee jealousy concept may strongly be associated with turnover intention. It is important to consider that an important feature of employee jealousy is the decrease of self-esteem of an employee as a result of social comparison, and because jealousy is a type of stress reaction, it stimulates an aspiration to response defensively or to withdraw (Vecchio, 2000: 162) psychologically or behaviorally, including turnover intention.

A number of studies support the notion that employee jealousy is related to turnover intention. For example, conducting a survey on 278 employees from approximately 200 organizations, Miner (1990: 93) reports that according to self-reports

of employees, one of seven behaviors of jealous employees is to quit job or transfer from jealous environment to another one. Similarly, Dogan and Vecchio (2001: 60) note that when employees become intensively stressful due to jealous situation and feel there is not any constructive response to their jealous feelings, they may react by quitting the organization as a behavioral withdraw. Also, in his empirical study conducted on 167 employed master's students, Vecchio (2000: 172), found that feeling of employee jealousy is positively correlated with propensity to quit. Therefore, an employee who feels jealousy due to a superior's –real or imagined– unfair favoritism towards another employee may be more likely to intent to leave the organization that is stressful for her/him. Based on this reasoning, we propose the following assumption:

H₂. Real or imaginary employee jealousy toward other employees originated from superiors' actions is positively associated with turnover intentions of health workers.

3.3 Organizational Image and Turnover Intention

As determinants of employee turnover intention, dimensions of organizational perception such as organizational reputation, identification and image have been attracted a fair amount of attention of researchers (e.g. Alniacik et. al. 2011; Mael and Ashforth, 1995; Riordan et.al. 1997; Lievens et.al. 2007; Vigoda-Gadot and Ben-Zion, 2004; O'Neil and Gaither, 2007; Mignonac et. al. 2006; Herrbach et. al. 2004). For example, Alniacik and his colleagues (2011: 1177) conducted a field research on 220 higher education industry employees and found that perceived corporate reputation is negatively related to turnover intention. Mignonac et. al. (2006: 489) found a negative relationship between organizational identification and turnover intention in their study based employees working in international audit firms. O'Neill and Gaither (2007: 439) also report a negative relationship between these two variables.

Regarding to the concept of organizational image, empirical studies provide evidence for its association with turnover intention. For example, Riordan et. al. (1997: 409) claim that employees' corporate image perceptions are related to turnover intention, and found that corporate image is negatively related to turnover intention. In addition, Herrbach et. al. (2004: 1395, 1398) conducted a study to 801 French managers, and reported a significant and negative relationship between perceptions of external prestige and turnover intentions of these managers. Moreover, findings of Mignonac et. al. (2006: 489) and O'Neill and Gaither (2007: 439) about

the relationship between organizational image and turnover intention are consistent with findings of those researchers. Therefore, if an organization has a good image in the eyes of employees, these employees' intentions to leave likely will decrease. Thus, the following hypothesis is proposed:

H₃. Organizational image perception is negatively associated with turnover intentions of health workers.

3.2 Mediator Effect

Mediating role of image has been a subject of a number of studies in the marketing and organizational literature. For example in the marketing context, Nguyen and LeBlanc (1998: 53) mention the mediating role of corporate image on customers' retention decisions. Also, Sartore-Baldwin and Walker (2011: 493) investigated the mediator role of organizational image of NASCAR on the relationship between Drive for Diversity (a diversity related program of NASCAR) and patronage intentions (repeat purchase, merchandise consumption, media consumption and word-of-mouth) among 235 event attendees, and found a partial mediation.

In the organizational context, Huang and Lien (2012: 267, 271) conducted a research on 281 practitioners of architectural engineering and construction firms in Taiwan, and found that corporate image fully mediated the relationship between corporate social responsibility and organizational performance. Also, Vigoda-Gadot and Ben-Zion (2004: 213) found that organizational image mediates the relationship between work variables (such as job satisfaction, person-organization fit and job stress), and reported a partial mediation on these associations except job stress and intention to leave the organization.

In the context of mediator effect in psychology and sociology, Baron and Kenny (1986: 1176) suggest that because psychological and social phenomena have multiple causes, partial mediation would be more realistic in these areas. Therefore, based on the findings of researchers on the mediator role of organizational image, and in conformity with the suggestion of Baron and Kenny, we suggest that organizational image will partially mediate the relationship between employee jealousy and intention to quit the organization in healthcare sector. Hence, this reasoning led us to our fourth hypothesis.

H₄. Organizational image perception partially mediates the relationship between employee jealousy and turnover intentions of health workers.

4. METHODOLOGY

4.1 Sample and Procedure

The sample for this study consisted of nurses and other allied health personnel working at four private hospitals in Balıkesir and its towns in Turkey. All of these hospitals' public relations (PR) managers were contacted and after obtaining approval to carry out the research, procedure of the research was discussed with them. A self-administrated questionnaire with questions about employee jealousy, organizational image and turnover intentions was used in the research. In the preparation of questionnaires, back-translation process (Ronen and Shenkar, 1985: 442) was used. The scales translated to Turkish by researchers who have proficiency in English. The Turkish version also back translated to English by an independent linguist as a check. Then, a total 340 questionnaires, with a cover letter explaining the aim of the study and the secrecy of names and answers of respondents, were delivered to PR managers of these hospitals by researchers. PR workers distributed the questionnaires in envelopes to participants, and it was requested participants to complete the questionnaire and to return the questionnaires in a sealed envelope to a closed box located in staff rooms of the hospitals. Of 340 questionnaires, 216 questionnaires returned, yielding a response rate of 63.5 percent.

4.2 Measures

4.2.1. Employee Jealousy

Employee jealousy was measured using a 5 item scale ($\alpha=0.74$) adapted from Vecchio (2000: 169). Participants were asked to indicate their degree of agreement with each statement related to their jealous behavior, using a five-point Likert type scale (1=strongly disagree to 5=strongly agree). An example item of the scale for employee jealousy is "I sometimes worry that my supervisor will feel that another nurse/personnel is more component than I".

4.2.2. Turnover Intentions

Turnover intention was measured using a 3 item scale ($\alpha=0.72$) adapted from the scale developed by Walsh, Ashford and Hill (1985: 95). Participants were requested to indicate their agreement level with statements about their intentions to quit their organizations using a five-point Likert type scale (1=strongly disagree

to 5=strongly agree). An example item of scale for turnover intention is “I am actively looking for a job at another hospital”.

4.2.3. Organizational Image

Organizational image was measured using a 6 item scale ($\alpha=0.89$) developed by Riordan, Gatewood and Bill (1997: 406). It was asked participants to indicate their agreement level with statements about their perceptions of the organization’s image they work for, using a five-point Likert type scale (1=strongly disagree to 5=strongly agree). An example item scale for organizational image is “Generally I think this hospital is known as a good place to work”.

Demographic information including age, gender, marital status, job type (i.e. nurse, other allied health personnel), and job tenure was also measured.

5. RESULTS

5.1 Profile of Respondents

To identify the profile of the participants, descriptive statistics analysis with SPSS 18 were used. Participants of the study are 216 health workers employed in four private hospitals in Balıkesir and its towns in Turkey. 124 of the participants (57.4%) are nurses while 92 (42.6%) are other allied health personnel (i.e. emergency medical technician, medical technician, operating room personnel, radiographer, anesthesia technician). In general among participants, 70.4% are female and 28.7% are male. Additionally, 88.7% of 124 nurses participated in this study are female while 45.7% of 92 other allied health personals are female. This gender distribution indicates that nursing occupation is female dominated in a large extent whereas other allied health occupations have not any gender domination in private hospitals in Balıkesir. The mean age of the respondents participating to this study is 28.4 years, with a range 17-56 years. Also, 74.5% of the participant health workers are 30 years and younger and 23.6% older than 30 years. 45.7% of participants are married, and 54.3% of these are single. The majority of workers (84.3%) work for less than 3 years in the current hospital. The mean working hours of respondents are 53.4 hours per week.

Table 1: Mean scores, standard deviations, composite reliabilities, convergent validities and correlations.

	Mean	SD	AVE	1	2	3
1. Turnover Intentions	2.46	0.89	0.514	(0,754)		
2. Employee Jealousy	2.23	0.90	0.505	0,360	(0,753)	
3. Organizational Image	3.92	0.72	0.606	-0,460	-0,277	(0,778)

Notes: All items were measured in a 5 point scale, ranging from 1= strongly disagree to 5= strongly agree. Values in parenthesis are composite reliabilities (CR).

N=216

5.2 Measurement Model

Initially, confirmatory factor analysis (CFA) was conducted with AMOS 18 to examine distinctiveness of the variables and overall fit of three-factor model used in the study. The first CFA yielded a deficient goodness of fit to the data ($\chi^2=238.05$, $df=74$, $GFI=0.866$, $CFI=0.876$, $TLI=0.847$ and $RMSEA=0.102$). Anderson and Gerbing (1988: 417) suggest four ways to improve model fit indices. One of these ways is to eliminate the items from the model because some items likely indicate cross-loading. Therefore, the model was improved by deleting two items of employee jealousy and one item of organizational image constructs. Thus, revised CFA yielded adequate goodness of fit to the data ($\chi^2=93.68$, $df=41$, $GFI=0.928$, $CFI=0.945$, $TLI=0.926$ and $RMSEA=0.077$) according to desired thresholds suggested by Hair et. al. (2010: 666-669). Eliminations of items from constructs also didn't affect the validities and reliabilities of constructs. For the composite reliability (CR), values are higher than 0.7, and for the convergent validity, extracted average variance (AVE) values are higher than 0.5. Also, relatively lower correlations between factors indicated that factors have discriminant validity (Hair et. al. 2010, p. 683). Table 1 presents CR, AVE and correlations between factors. These results revealed that employee jealousy is significantly and negatively correlated with organizational image (-0.28), while significantly and positively correlated with turnover intention (0.36). Also, the results indicated that organizational image has a significant and negative correlation with turnover intention (-0.46).

5.3 Structural Equation Modeling and Mediation Analysis

The goodness of fit indexes of the structural equation model well-fit the data ($\chi^2=93.68$, $df=41$, $GFI=0.928$, $CFI=0.945$, $TLI=0.926$ and $RMSEA=0.077$). Also, the Normed Chi-Square value ($\chi^2/df=2.29$) was less than suggested value of 3 (Hair et. al, 2010: 667). In Hypothesis 1, we proposed that employee jealousy would be negatively related to organizational image. The results show that employee jealousy significantly and negatively related to organizational image ($\beta=-0.28$, $p < 0.001$). Hypothesis 2 that hypothesized a positive relationship between employee jealousy and turnover intention is also supported ($\beta= 0.36$, $p < 0.01$). According to these findings, employees' jealousy significantly predicted their turnover intentions. We also proposed that organizational image could be negatively related to turnover intention in Hypothesis 3. The results showed that employees' organizational image perceptions has a significant and negative impact on their turnover intentions ($\beta= -0.39$, $p < 0.001$). Therefore, Hypothesis 3 is also supported. The results are presented in Table 2.

Table 2: Structural parameter estimates.

Hypothesized Paths	Standardized Path Coefficients	t-Value	Results
H ₁ : Employee Jealousy → Organizational Image	-0.28	-3.195***	Supported
H ₂ : Employee Jealousy → Turnover Intention	0.36	2.732**	Supported
H ₃ : Organizational Image → Turnover Intention	-0.39	-4.133***	Supported

Notes: $\chi^2/df=2.29$, $GFI=0.928$, $CFI=0.945$, $TLI=0.926$ and $RMSEA=0.077$ (GFI =Goodness of Fit Index, CFI =Comparative Fit Index, TLI =Tucker-Lewis Index, $RMSEA$ =Root Mean Square Error of Approximation.)

** $p < 0.01$ (two-tailed),

*** $p < 0.001$ (two-tailed).

In order to initiate a mediation analysis, it is suggested that three significant relationship conditions, as independent variable (employee jealousy) to mediator (organizational image), mediator to dependent variable (turnover intention) and independent variable to dependent variable, should be met (Baron and Kenny, 1986: 1176). As seen in Table 2, these three conditions are met. Therefore, to further investigate the mediator effect of organizational image on the relationship between employee jealousy and turnover intention, total, direct and indirect effects of variables were analyzed. According to results, while employee jealousy has a total

effect –without mediator- on turnover intention ($\beta= 0.36, p < 0.01$), it also has a direct effect on turnover intentions through the mediator, organizational image, ($\beta= 0.25$). This direct effect is lower than total effect, but still different from zero. Indirect effect size of mediator on the relationship between independent variable and dependent variable is $\beta=0.11$. That shows that there is no full mediation, but partial mediation. Hence, Hypothesis 4 is also supported, too. This suggests that organizational image perceptions of employees’ partially mediate the relationship between their jealousy and turnover intentions. Table 3 shows the results of total, direct and indirect effects.

Table 3: Total, direct and indirect effects for the proposed model.

	Total Effects	Direct Effects	Indirect Effects
Employee Jealousy → Organizational Image	-0.28	-	-
Organizational Image → Turnover Intention	-0.39	-	-
Employee Jealousy → Turnover Intention	0.36	0,25	0.11

Notes: $\chi^2 /df=2.29$, GFI=0.928, CFI=0.945, TLI=0.926 and RMSEA=0.077

6. CONCLUSION

6.1. Discussion and Implications

The main aim of this study is to examine the effects of employee jealousy as a negative emotion on organizational image perceptions and turnover intentions of health workers. Another important aim of the study is to investigate the impact of organizational image perceptions on the relationship between employee jealousy and turnover intention. In this respect, the study obtained several interesting findings with important implications for managers.

First of all, employee jealousy is significantly related to organizational image. While the relationship between stress that is an antecedent of jealousy (Vecchio, 2000: 162) and organizational image investigated by Vigoda-Gadot and Ben-Zion (2004), there is not any prior study examined employee jealousy and organizational image relationship in the literature to best of our knowledge. Although Vigoda-Gadot and Ben-Zion’s study has not reported a significant association between job stress and current organizational image, this study shows a significant and negative relationship between employee jealousy and organizational image. This result implies that jealous employees tend to perceive value of their organization’s image negatively. In the jealousy scale items used in our questionnaire,

the valued target person is a manager, leader or any superior in the workplace. As we noted earlier, leaders, and also managers and superiors (henceforth managers) could be considered as representatives of organizational image. Actions of managers, thus, could be considered as actions of the organization. In this respect, actions of managers towards other employees that could be perceived unfair by the employees would cause a jealousy, and hence, the jealous employee would perceive organizational image negatively.

Second, we find that employee jealousy is positively associated with turnover intention. This finding is consistent with Vecchio's (2000) study which is implied that employee jealousy is positively correlated with turnover intentions among employed master's students. These results indicate that jealous feelings among employees are more likely to increase the intent to quit their organizations. Also, this result can be clarified by one important characteristic of health care organizations, which is that healthcare workers have "higher quality" (Laschinger et. al. 2007: 221) and direct relationships with their managers in their working places. Thus, jealousy caused by the actions of managers may lead to intentional withdrawal of jealous employees as quitting.

Third, we obtain that organizational image perception is negatively related to turnover intentions of employees. This finding is consistent with prior studies (e.g. Riordan et.al. 1997; Mignonac et. al. 2006; O'Neil and Gaither, 2007), and supported the assessment that if an organization has a good image in the eyes of employees, these employees' intentions to quit their organizations likely would decrease.

Finally, organizational image partially and negatively mediated the relationship between employee jealousy and turnover intention. Although there are several studies investigated the mediating effects of organizational image, this study is the first paper investigated the mediating role of organizational image on the relationship between employee jealousy and turnover intention. The result of the present study indicates that jealous healthcare workers intent to leave their organizations as a withdrawal behavior, but if the hospital has a good image in terms of –especially- these jealous workers, their intentions to quit their hospitals reduce.

Overall results of this study have several implications for managers of health-care organizations. First, jealousy is an important issue for the healthcare organizations because of its effects on both employees' organizational image perceptions and turnover intentions. In order to maintain or develop a good organizational image in the eyes of workers, managers of the private hospitals should be more delicate and fair in their relationships with nurses and other allied health personals.

Another implication of results of this study is that high turnover rate is undesirable issue in terms of various costs, and turnover intention is a strong predictor of actual turnover for organizations. Since jealousy is a predictor of turnover intention as shown in this study, the important role of managers implied above is also critical in the context of turnover intentions. That is, private hospital managers should avoid jealousy arousing behaviors in their relationships with healthcare workers.

Lastly, private hospitals should give more attention to achieve or develop a positive organizational image since jealousy is likely to increase turnover intention. This undesired effect of jealousy can be mitigated by nurses' and other allied health personals' positive perception of organizational image.

7.1. Limitations and Future Research

Despite the fact that this study extends our knowledge of employee jealousy, its relations with organizational image and turnover intention, and also the mediator role of organizational image has several limitations. First of all, since the sample of the study was collected from only four private hospitals of Balıkesir and its towns, generalization of findings are diminished. The results may have been different when the sample expanded to health workers from different private and, even, public hospitals in Turkey. Therefore, attaining a more varied and representative population would be necessary for future researches. In addition, since the study was conducted in Turkey, future researches conducted in other countries would provide more generalizability to results of future studies. Also, because jealousy is an emotional/behavioral case, it may also differ in various cultures. Hence, future studies should consider cross-cultural studies of jealousy to contribute to understand how employee jealousy influences turnover intention and organizational image, and also how organizational image mediates the relationship between employee jealousy and turnover intention in different cultures.

Second, because of using self-report measures in the study, responses may be biased (e.g. social desirability bias). Although it was emphasized in the questionnaire that the responses will only be used for academic purpose, respondents could have answered the questionnaire according to their perceptions on expectations of the management. This fact might potentially affect the results of the research.

Third, the study found a weak relationship between employee jealousy and organizational image for nurses and other allied health personal working at the sample hospitals. This implies that solitarily employee jealousy is not adequate as an antecedent of organizational image to explain emotional effects on organizational

image perceptions of health workers. Therefore, further investigations are required to understand other negative emotions' effects on organizational image perceptions of employees.

Fourth, the study yielded a partial mediation of organizational image on the relationship between employee jealousy and turnover intention. This result indicates that there are also other variables which have mediating effect on this relationship. As we discussed above, managers' actions are important in case of jealousy and organizational image. Therefore, future studies that will examine mediator role of leadership stiles or leader-member exchange would be worthwhile. In addition, mediator effects of other organization perceptions of employees such as organizational support and identification might be considered in future researches.

This study provides important evidence considering the gravity of employee jealousy in healthcare sector. Furthermore, this study is unique in the sense that it is the first research dealing with jealousy in healthcare sector in which intensive emotional exchange among workers and managers is an significant issue to take into account. The study is also novel for investigating the relationships between employee jealousy and organizational image and turnover intention. In consideration of importance of turnover costs for firms including health care organizations, the results imply that a well-structured organizational image decreases the effect of jealousy on turnover intention. Thus, future studies should empirically analyze these overall associations in different sectors and cultures to make findings of this study more generalizable and to provide better understanding for researchers.

REFERENCES

- Alniacik, U., Cigerim, E., Akcin, K. & Bayram, O. (2011). Independent and Joint Effects of Perceived Corporate Reputation, Affective Commitment and Job Satisfaction on Turnover Intentions. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 24, 1177-1189
- Anderson, J.C. & Gerbing, D.W. (1988). Structural Equation Modeling in Practice: A Review and Recommended Two-Step Approach. *Psychological Bulletin*, 103 (3), 411-423
- Arnold, J., Coombs, C., Wilkinson, A., Loan-Clarke, J., Park, J. & Preston, D. (2003). Corporate Images of the United Kingdom National Health Service: Implications for the Recruitment and Retention of Nursing and Allied Health Profession Staff. *Corporate Reputation Review*, 6 (3), 223-238
- Baron, R.M. & Kenny, D.A. (1986). The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (6), 1173-1182
- Belschak, F.D., & Hartog, D.N.D. (2009). Consequences of Positive and Negative Feedback: The Impact on Emotions and Extra-Role Behaviors. *Applied Psychology: An International Review*, 58 (2), 274-303
- Cabra, J.F., Talbot, R.J., & Joniak, A.J. (2007) Potential Explanations of Climate Factors That Help and Hinder Workplace Creativity: A Case from Selected Colombian Companies. *Cuadernos de Administracion*, 20 (33), 273-301
- Cayanus, J.L. & Booth-Butterfield, M. (2004). Relationship Orientation, Jealousy, and Equity: An Examination of Jealousy Evoking and Positive Communicative Responses. *Communication Quarterly*, 52 (3), 237-250
- Chisholm, M., Russell, D. & Humphreys, J. (2011). Measuring Rural Allied Health Workforce Turnover and Retention: What are the Patterns, Determinants and Costs? *Australian Journal of Rural Health*, 19, 81-88
- Dasborough, M.T., Ashkanasy, N.M., Tee, E.Y.J. & Tse, H.H.M. (2009). What Goes Around Comes Around: How Meso-Level Negative Emotional Contagion Can Ultimately Determine Organizational Attitudes Toward Leaders. *The Leadership Quarterly*, 20, 571-585
- Dogan, K., & Vecchio, R.P. (2001). Managing Envy and Jealousy in the Workplace. *Compensation and Benefits Review*, 33 (2), 57-64

- Ducharme, L.J., Knudsen, H.K. & Roman, P. M. (2008). Emotional Exhaustion and Turnover Intention in Human Service Occupations: The Protective Role of Coworker Support. *Sociological Spectrum*, 28, 81-104
- Dukerich, J.M., Golden, B.R. & Shortell, S.M. (2002). Beauty is in the Eye of Beholder: The Impact of Organizational Identification, Identity, and Image on the Cooperative Behaviors of Physicians. *Administrative Science Quarterly*, 47, 507-533
- Dutton, J.E. & Dukerich, J.M. (1991). Keeping An Eye on The Mirror: Image and Identity in Organizational Adaptation. *Academy of Management Journal*, 34 (3), 517-554
- Elsbach, K.D. (2006). *Organizational Perception Management*. (1st ed.). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, (Chapter 2).
- Flavián, C., Torres, E. & Guinalú, M. (2004). Corporate Image Measurement: A Further Problem for the Tangibilization of Internet Banking Services. *The International Journal of Bank Marketing*, 22 (4/5), 366-384
- Galletta, M., Portoghese, I., Penna, M.P., Battistelli, A. & Saiani, L. (2011). Turnover Intention Among Italian Nurses: The Moderating Roles of Supervisor Support and Organizational Support. *Nursing and Health Sciences*, 13, 184-191
- Geurts, S., Schaufeli, W., & de Jonge, J. (1998). Burnout and Intention to Leave Among Mental Health-Care Professionals: A Social Psychological Approach. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 17 (3), 341-362
- Goukasian, L., & Wan, X. (2010). Optimal Incentive Contracts Under Relative Income Concerns. *Mathematics and Financial Economics*, 4 (1), 57-86
- Hair, J., Black, W., Babin, B. and Anderson, R. (2010). *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective* (7th edition). Prentice-Hall Inc., New Jersey, NY, USA.
- Harris, C.R. (2004). The Evolution of Jealousy. *American Scientist*, 92, 62-71
- Harris, B.R., Harris, K.J. & Harvey, P. (2008). An Examination of the Impact of Supervisor on the Relationship Between Job Strains and Turnover Intention for Computer Workers. *Journal of Applied Social Psychology*, 38 (8), 2108-2131
- Harvey, P., Harris, K.J. & Martinko, M.J. (2008). The Mediated Influence of Hostile Attributional Style on Turnover Intentions. *Journal of Business Psychology*, 22, 333-343

- Herrbach, O., Mignonac, K. & Gatignon, A. (2004). Exploring the Role of Perceived External Prestige in Managers' Turnover Intentions. *The International Journal of Human Resource Management*, 15 (8), 1390-1407
- Huang, C. & Lien, H. (2012). An Empirical Analysis of The Influence of Corporate Social Responsibility on Organizational Performance of Taiwan's Construction Industry: Using Corporate Image as A Mediator. *Construction Management and Economics*, 30, 263-275
- Hutri, M., & Lindeman, M. (2002). The Role of Stress and Negative Emotions in An Occupational Crisis. *Journal of Career Development*, 29 (1), 19-36
- Lansiquot, B.A., Tullai-McGuinness, S. & Madigan, E. (2012). Turnover Intention Among Hospital-Based Registered Nurses in The Eastern Caribbean. *Journal of Nursing Scholarship*, 44 (2), 187-193
- Laschinger, H.K.S., Purdy, N. & Almost, J. (2007). The Impact of Leader-Member Exchange Quality, Empowerment, and Core Self-evaluation on Nurse Manager's Job Satisfaction. *Journal of Nursing Administration*, 37 (5), 221-229
- Lievens, F., Van Hove, G. & Anseel, F. (2007). Organizational Identity and Employer Image: Towards a Unifying Framework. *British Journal of Management*, 18, 45-59
- Massar, K., Buunk, A.P., Dechesne, M. (2009). Jealousy in the blink of an eye: Jealous reactions following subliminal exposure to rival characteristics. *European Journal of Social Psychology*, 39, 768-779.
- Mael, F.A. & Ashforth, B.E. (1995). Loyal from Day One: Biodata, Organizational Identification, and Turnover among Newcomers. *Personnel Psychology*, 48 (2), 309-333
- Mignonac, K., Herrbach, O. & Guerrero, S. (2006). The Interactive Effects of Perceived External Prestige and Need for Organizational Identification on Turnover Intentions. *Journal of Vocational Behavior*, 69, 477-493
- Miner, F.C. Jr. (1990). Jealousy. *Workforce Management*, 69 (4), 88-95
- Miner, K.T., & Eiseheid, A. (2012). Observing Incivility Toward Coworkers and Negative Emotions: Do Gender of the Target and Observer Matter? *Sex Roles*, 66 (7-8), 492-505
- Morrison, R.L., & Nolan, T. (2003). Negative Relationship in the Workplace: A Qualitative Study. *Qualitative Research in Accounting and Management*, 4 (3), 203-221

- Nadiri, H., & Tanova, C. (2010). An Investigation of the Role of Justice in Turnover Intentions, Job Satisfaction, and Organizational Citizenship Behavior in Hospitality Industry. *International Journal of Hospitality Management*, 29, 33-41
- Nguyen, N. & LeBlanc, G. (1998). The Mediating Role of Corporate Image on Customers' Retention Decisions: An Investigation in Financial Services. *International Journal of Bank Marketing*, 16 (2), 52-65
- O'brien-Pallas, L., Murphy, G.T., Shamian, J., Li, X & Hayes, L.J. (2010). Impact and Determinants of Nurse Turnover: A Pan-Canadian Study. *Journal of Nursing Management*, 18, 1073-1086
- O'Neill, J.L. & Gaither, C.A. (2007). Investigating The Relationship Between The Practice of Pharmaceutical Care, Construed External Image, Organizational Identification, and Job Turnover Intention of Community Pharmacists. *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 3, 438-463
- Parasuraman, S. (1982). Predicting Turnover Intentions and Turnover Behavior. *Journal of Vocational Behavior*, 21, 111-121
- Park, J.S. & Kim, T.H. (2009). Do Types of Organizational Culture Matter in Nurse Job Satisfaction and Turnover Intention? *Leadership in Health Services*, 22 (1), 20-38
- Pelzer, P. (2005). The Hostility Triad: The Contribution of Negative Emotions to Organizational (Un-) Wellness. *Culture and Organization*, 11 (2), 111-123
- Pines, A. & Aronson, E. (1983). Antecedents, Correlates, and Consequences of Sexual Jealousy. *Journal of Personality*, 51 (1), 108-136
- Reisel, W.D., Probst, T.M., Chia, S., Maloles, C.M., & König, C.J. (2010). The Effects of Job Insecurity on Job Satisfaction, Organizational Citizenship Behavior, Deviant Behavior, and Negative Emotions of Employees. *International Studies of Management and Organization*, 40 (1), 74-91
- Riordan, C.M., Gatewood, R. D. & Bill, J.B. (1997). Corporate Image: Employee Reactions and Implications for Managing Corporate Social Performance. *Journal of Business Ethics*, 16, 401-412
- Ronen, S. & Shenkar, O. (1985). Clustering Countries on Attitudinal Dimensions: A Review and Synthesis. *The Academy of Management Review*, 10 (3), 435-454
- Sartore-Baldwin, M.L. & Walker, M. (2011). The Process of Organizational Identity: What are the Roles of Social Responsiveness, Organizational Image, and Identification? *Journal of Sport Management*, 7, 489-505

- Skjørshammer, M. (2003). Anger Behaviour Among Professionals in A Norwegian Hospital: Antecedents and Consequences for Interprofessional Cooperation. *Journal of Interprofessional Care*, 17 (4), 377-388
- Somani, A. & Krishnan, V.R. (2004). Impact of Charismatic Leadership and Job Involvement on Corporate Image Building. *Management & Labour Studies*, 29 (1), 7-19
- Takase, M., Maude, P. & Manias, E. (2005). Nurses' Job Dissatisfaction and Turnover Intention: Methodological Myths and An Alternative Approach. *Nursing and Health Sciences*, 7, 209-217
- Teismann, M.W. & Mosher, D.L. (1978). Jealous Conflict in Dating Couples. *Psychological Reports*, 42, 1211-1216
- Tett, R. & Meyer, J.P. (1993). Job Satisfaction, Organizational Commitment, Turnover Intention, and Turnover: Path Analysis Based on Meta-Analytic Findings. *Personnel Psychology*, 46 (2), 259-293
- Tripp, T.M., Bies, R.J., & Aquino, K. (2002). Poetic Justice or Petty Jealousy? The Aesthetics of Revenge. *Organizational Behavior and Human Decision Process*, 89 (1), 966-984
- Van Bogaert, P., Clarke, S., Roelant, E., Meulemans, H. & Van de Heyning, P. (2010). Impacts of Unit Level Nurse Practice Environment and Burnout on Nurse-Reported Outcomes: A Multilevel Modelling Approach. *Journal of Clinical Nursing*, 19, 1664-1674
- Van der Heijden, B.I.J.M., Kümmerling, A., Van Dam, K., Van der Schoot, E., Estryn-Béhar, M. & Hasselhorn, H.M. (2010). The Impact of Social Support upon Intention to Leave Among Female Nurses in Europe: Secondary Analysis of Data from the Next Survey. *International Journal of Nursing Studies*, 47, 434-445
- Vecchio, R.P. (2000). Negative Emotions in the Workplace: Employee Jealousy and Envy. *International Journal of Stress Management*, 7 (3), 161-179
- Vigoda-Gadot, E. & Ben-Zion, E. (2004). Bright Shining Stars: The Mediating Effect of Organizational Image on the Relationship Between Work Variables and Army Officers' Intentions to Leave the Service for a Job in High-Tech Industry. *Public Personnel Management*, 33 (2), 201-223

- Walsh, J.P., Ashford, S.J. & Hill, T.E. (1985). Feedback Obstruction: The Influence of Information Environment on Employee Turnover Intentions. *Human Relations*, 38, 23-46. In: Ducharme, L.J., Knudsen, H.K. & Roman, P. M. (2008). Emotional Exhaustion and Turnover Intention in Human Service Occupations: The Protective Role of Coworker Support. *Sociological Spectrum*, 28, 81-104
- Yang, J., & Diefendorf, J.M. (2009). The Relations of Daily Counterproductive Workplace Behavior With Emotions, Situational Antecedents, and Personality Moderators: A Diary Study in Hong Kong. *Personnel Psychology*, 62 (2), 259-295
- Youngblood, S.A., Mobley, W.H. & Meglino, B.M. (1983). A Longitudinal Analysis of the Turnover Process. *Journal of Applied Psychology*, 68 (3), 507-516

İKY UYGULAMALARINA YÖNELİK ALGININ ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞA ETKİSİNDE İŞ TATMINİNİN ARA DEĞİŞKEN OLARAK İNCELENMESİ

[*]Hakan KİTAPÇI

[**]Özgür Can KAYGISIZ

ÖZ

Amaç: Bu çalışmanın amacı, İKY uygulamalarının örgütsel bağlılığına etkisinde iş tatmininin ara değişken etkisinin incelenmesidir.

Yöntem: Araştırma modelinde yer alan hipotezleri test etmek için gerekli veriler anketle toplanmıştır. 395 adet anketten elde edilen veriler analiz edilmiştir. Faktör, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Regresyon analizi ile iş tatmininin İKY uygulaması ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide ara değişken etkisi incelenmiştir.

Bulgular: Elde edilen bulgulara göre; iş analizi ve iş tasarımı, İKY bilgi sistemine, ücretlendirmeye ve işgören güçlendirmeye yönelik algıların çalışanların iş tatminini etkilediği görülmüştür. Bir diğer bulguda, iş tatmininin de bu İKY uygulamalarından iş analizi ve iş tasarımı, ücretlendirmeye ve işgören güçlendirmeye yönelik algılar ile örgütsel bağlılık boyutları arasındaki ilişkilerde TAM veya KİSMİ ara değişken etkisi olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: İKY, iş tatmini, örgütsel bağlılık.

* Doçent Doktor, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü, İşletme Fakültesi

** Öğ.Bnb. , Dz.K.K.İğ

Analysing The Mediating Effects of The Job Satisfaction on Relations Between Personnel Perceptions About The HRM Practices and Organizational Commitment

ABSTRACT

Aim: The aim of this study was to investigate the mediating effect of job satisfaction between personnel perceptions about the HRM practices on organizational commitment.

Methodology: The data needed to test the hypotheses located in the research model were collected by questionnaire. The data obtained from 395 questionnaires were analyzed. Factor, correlation and regression analysis were performed. With regression analysis, the mediating effect of job satisfaction on the relationship between HRM practices and organizational commitment were examined.

Findings: According to the findings, job analysis and job design, HRM information system, compensation and strong perceptions towards employee empowerment affect employees' job satisfaction was observed. In another finding, the full or partial mediating effect of job satisfaction on the relationship between HRM practices of job analysis and job design, compensation and strong perceptions towards employee empowerment on organizational commitment dimensions was found.

Key Words: HRM, job satisfaction, organizational commitment.

1.GİRİŞ

Gün geçtikçe karmaşıklaşan iş hayatında gerek özel sektörde gerekse kamuda insan kaynakları yönetimi (İKY) uygulamalarının önemi artmaktadır. Hatalı politikalar özel sektörde faturayı kısa sürede işverenin önüne koyarken, kamuda durum bu kadar çabuk ve net bir biçimde ortaya çıkmamaktadır. İflas söz konusu olmamakta; hatalı İKY uygulamaları mutsuz, performansı düşük, iş tatmini duygusu yaşamayan, duygusal ve normatif örgütsel bağlılığı zayıf çalışan görüntüsü ortaya çıkarmaktadır. Akıncı'ya göre de (2000: 14) İKY'de yapılan yanlış uygulamalar organizasyonlarda bağlılık, sahiplenme duygusu, güven ve dolayısıyla da motivasyonu zedeleyerek personel devrini artırmaktan başka bir işe yaramamaktadır.

Yapılan araştırmalar iş tatmininin çalışanların yeteneklerini ortaya koymalarına katkı sağladığını; yaratıcılık, performans ve verimlilik üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu; devamsızlık ve işten ayrılma gibi çeşitli maliyet unsurlarını azalttığını; örgütsel bağlılığı ise arttırdığını göstermektedir. İş tatminine ve örgütsel bağlılığa etkisi olan çeşitli faktörler mevcuttur. Bu faktörlerden bazıları (yapılacak işlerin planlanması, görev tanımlarının belirlenmesi, performans değerlendirme, ödül ve ceza uygulamaları, hizmet içi eğitim etkinlikleri, terfiler, görevlendirmeler, atamalar, personel güçlendirme faaliyetleri vb.) doğrudan veya dolaylı olarak örgütlerdeki İKY uygulamalarının konularıyla örtüşmektedir. Dolayısıyla çalışanların kurumlarındaki mevcut İKY politika ve uygulamalarına yönelik algılarının iş tatminlerini ve örgütsel bağlılıklarını etkileyeceği, iş tatmininin İKY uygulamalarına yönelik algı ile örgütsel bağlılık ilişkisinde ara değişken etkisi olabileceği tahmin edilmektedir. Bu çalışmayla bu etki irdelenerek literatüre katkı amaçlanmıştır.

İş deneyimleri değişkenlerinden örgüte duygusal bağlılıkla korelasyonu en yüksek olanı “algılanan örgütsel destek” değişkenidir. Bu da kendisine kalpten bağlı personel isteyen örgütlerin destekleyici çalışma ortamı sağlamak suretiyle kendi bağlılıklarını göstermeleri gerektiği anlamına gelmektedir. Çalışanlarındaki bağlılığı artırmak isteyen yöneticiler dikkatlerini örgütsel destek literatürüne çevirmelidir. Bu alanın değişkenleri olan İKY politika ve uygulamaları çalışanların örgütsel destek algılarına etkileri dolayısıyla özellikle duygusal bağlılığa etki etmektedir (Meyer vd., 2002: 39).

Bir kurumda çalışanların işe gelirken ayaklarının geri gitmemesi hem kurum açısından hem de toplumsal refah adına oldukça önemlidir. Haftada ortalama 40-45 saatini işinin başında geçiren kamu çalışanlarının bu süre zarfında iş tatmini duygusu yaşamaları ve örgütlerine içtenlikle bağlı olmaları için yukarıda belirtilen İKY uygulamalarında adaletin ve bir takım standartların olduğuna ve bunların kararlılıkla uygulandığına inanmaları gerekmektedir.

Aşağıda “İKY uygulamaları, iş tatmini ve örgütsel bağlılık” kavramları kısaca açıklanmaya çalışılmış ve konuyla ilgili yurt içi ve yurt dışı araştırma özetlerine yer verilmiştir.

2.KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1.İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları

İKY, özellikle orta veya büyük ölçekli şirketlerde ve kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan insanların stratejik amaç ve hedeflere ulaşmak için nasıl daha etkin bir şekilde yönetilebileceği konusunu ele alır. Çalışanların, iş yaşamlarında daha mutlu ve daha üretken olabilmeleri için ne yapıldığı, ne yapılabileceği ve ne yapılması gerektiği üzerinde durur. O halde İKY'ni örgütte rekabetçi üstünlükler sağlamak amacıyla gerekli insan kaynağının sağlanması, istihdamı ve geliştirilmesiyle ilgili politika oluşturma, planlama, örgütleme, yönlendirme ve denetleme faaliyetlerini içeren bir disiplin olarak tanımlamak mümkündür (Aldemir vd., 2001: 20-21).

İşletme stratejileri ile ilgili yapılan yeni teorik çalışmalar rekabet avantajının İKY uygulamaları ile karşılanabileceğini göstermektedir. Şirketler rakip şirketlerin taklit edemeyeceği bir şekilde değer yaratarak uzun süreli rekabete dayalı bir avantaj sağlayabilirler. Rekabet avantajı yaratmada, doğal kaynaklar ve teknoloji gibi geleneksel kaynakların taklit edilmesi giderek kolaylaşmıştır. Buna karşın stratejik bir değer (avantaj) olarak insan kaynakları kavramının ayrı bir anlamı vardır. İnsan kaynakları, belirsiz çevrede operasyonel sistemi geliştirerek firmanın değerini artırabilir (Chang ve Huang, 2005: 435).

Çağdaş İKY, örgütün yapısını ve stratejilerini etkileyen kararlar alınmasında (politika), örgüt kültürünün oluşturulmasında ve çalışanların örgüte bağlılığının sağlanmasında önemli bir role sahiptir. Zira insan gücü geliştirilip motive edilirse örgüt de gelişir ve amaçlarını kolaylıkla gerçekleştirebilir. Aksi takdirde, örgüt fiziksel kaynak ve olanaklar ne kadar mükemmel olursa olsun faaliyetlerini sürdürmez. Örgütlerde çalışanların stratejik amaç ve hedeflere ulaşmak için nasıl daha etkin bir şekilde yönetilebilecekleri İKY'nin ana işlevini oluşturmaktadır. Aynı zamanda insanların iş yaşamlarında daha mutlu, daha üretken olabilmeleri konusunda ne yapılabileceği sorusuna da İKY yanıt vermektedir (Bingöl, 2003: 12-16).

İKY kendisinden beklenen işlevleri yerine getirebilmek için önceden planlanmış bir takım politikalara uygun olarak çeşitli uygulamalarda bulunur. Wright ve Boswell'e göre (2002), İKY uygulamaları ile politikaları arasında ayırım yapabilmek çok önemlidir. **Politikalar** bir firmanın personel yönetimi aktivitelerine ilişkin "beyan ettiği niyetleri" iken, **uygulamalar** "çalışanlar tarafından algılanan, gerçek, canlı, gözlemlenebilir faaliyetler"dir. Bu bağlamda, uygulamalar söz konusu olduğunda, çalışanların algılamaları da devreye girmektedir (Paauwe ve Boselie, 2005: 68-83).

Son yıllarda İKY yazınında öne çıkan evrenselci ya da “en iyi uygulamalar” yaklaşımının varsayımına göre, “en iyi uygulamalar” olarak adlandırılan bazı İKY uygulamaları ile örgütsel performans arasında doğrusal bir ilişki mevcuttur ve söz konusu uygulamalar örgütsel performansı artırmaktadır. Ancak hangi uygulamaların örgütsel bağlılığı ve örgütsel performansı arttırdığı konusunda yazında bir fikir birliği yoktur (Gürbüz ve Bekmezci, 2012: 191).

2.2.İş Tatmini

Steers iş tatminini, bir çalışan tarafından kendi işi veya rolüne karşı hissedilen memnuniyetin derecesi olarak tanımlamaktadır (Aktaş ve Aktaş, 1991: 77). Mumford iş tatminini, çalışanın çalıştığı kurumdan ve işinden beklemedikleri ile algıladıkları arasındaki uyum olarak tanımlamıştır (Tok, 2004: 12). İş tatminini, çalışanın algıladığı girdi-çıkıtı dengesi olarak tanımlayan Adams, personelin yapmakta olduğu işe verdiği girdi ile aldığı çıkıtı arasındaki farkın iş tatminini ifade ettiğini belirtmektedir (Ergenç, 1982: 313). Oshagbemi iş tatminini, personelin kendi işine karşı olan iş değerleri ve işten kazandıklarının etkileşimi sonucu oluşan duygusal bir cevap olarak tanımlamıştır (Bakan ve Büyükbeşe, 2004: 9). Locke iş tatminini, personelin işini ya da işle ilgili yaşantısını, memnuniyet verici veya olumlu bir duygu ile sonuçlanan bir durum olarak takdir etmesi şeklinde tanımlamıştır (Çetinkanat, 2000: 1). Erdoğan’a göre iş tatmini, personelin işine karşı gösterdiği olumlu duyguların tümüdür (Erdoğan, 1991: 66). Benzer bir diğer tanıma göre iş tatmini, kişinin işine karşı gösterdiği olumlu veya olumsuz tutum olarak ifade edilebilir (Gürbüz, 2008, s.58).Başaran iş tatminini, personelin işini ya da iş yaşamını değerlendirmesi sonucu elde ettiği haz olarak belirtmektedir (Başaran, 1982: 132).

Görüldüğü gibi iş tatmini ile ilgili tanımlar farklılık göstermekle birlikte, iş tatmininin işle ilgili duygusal bir tepki olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. Bu nedenle çalışanların işlerinden duydukları olumlu duygular iş tatminine, olumsuz duygular ise iş doyumsuzluğuna neden olmaktadır.

Bir örgütün işleyiş düzeninin bozulduğunu gösteren en önemli kanıt, iş tatmininin düşük olmasıdır. İş doyumsuzluğu daha gizli biçimlerde; ani grevler, iş yaşlatma, düşük verimlilik, disiplin sorunları ve diğer örgütsel sorunları ortaya çıkarmaktadır (Çelik, 1999: 63).

Newstorn ve Davis’e göre iş tatmini araştırmaları, çalışanların işe ilişkin problemlerinin belirlenmesi ve iş hakkındaki tutumların geliştirilmesi, örgüt içi eğitim ihtiyaçlarının tespit edilmesi, örgütsel değişimin planlanması ve yönetimi ve örgüt içi iletişimin tesisi gibi konulara ışık tutacaktır (Newstorn ve Davis, 1986: 196).

Schneider ve Locke (1971), Herzberg'in iş tatmini ile ilgili sınıflandırıcı sisteminde temel karışıklığa neden olan etkenleri gözleyerek çalışanların doyum ve doyumsuzluğuna yol açan etkenleri, bireysel özellikler ve çevresel veya örgütsel özellikler olarak ele almışlardır. İş tatmini etkeni olarak en çok sözü edilen bireysel özellikler arasında; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, personelin kişiliği, ücret ve iş kıdemi sayılırken, çevresel ya da örgütsel özellikler olarak; statü, övülmek, çalışma arkadaşlarıyla ilişkiler, başarı duygusu, işin sıkıcılığı, yönetimle olan ilişkiler, çalışma koşulları ve yönetime katılma sayılmıştır (İşıkhan, 1996: 119).

2.3.Örgütsel Bağlılık

Örgütsel bağlılık kavramı ilk olarak 1956 yılında Whyte tarafından ele alınmış, daha sonra başta Porter olmak üzere Mowday, Steers, Allen, Meyer, Becker gibi pek çok araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Porter, Steers, Mowday ve Bollen, örgütsel bağlılığı, "bireyin, örgütsel amaçları ve değerleri kabul ederek benimsemesi, örgütsel amaçları başarmaya yönelik gönüllü olarak çaba harcaması ve örgütsel üyeliği sürdürmeye güçlü bir istek duyması" olarak tanımlamışlardır (Çakır, 2001: 50).

Bu çalışmada kullanılan örgütsel bağlılık ölçeğini oluşturan Allen ve Meyer, bağlılığın çok boyutlu bir kavram olarak incelenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle en çok kabul gören örgütsel bağlılık tanımını literatüre kazandırmışlardır. Allen ve Meyer'e göre örgütsel bağlılık "çalışanın kurumuyla ilişkisi ile şekillenen ve o kurumun sürekli üyesi olma kararını almasını sağlayan tutum"dur. Allen ve Meyer bağlılığı, duygusal (affective), normatif (normative) ve kronik/devamlılık (continuance) bağlılık olarak üç başlık altında incelemektedir. Bu modelin duygusal boyutu, çalışanın istediği için mi örgütte kaldığını; devamlılık boyutu ihtiyacı olduğu için mi örgütte kaldığını; normatif boyutu ise mecbur olduğunu düşündüğü için mi örgütte kaldığını anlamak için kullanılmaktadır. Allen ve Meyer'in tanımlaması önceki tanımların hemen hemen bütün boyutlarını içermesi bakımından ilgi çekicidir. Price'a göre Allen ve Meyer'in modeli diğer modellere nazaran daha güvenilir ve geçerlidir (Yıldırım, 2003: 91).

Örgütsel bağlılığa etki eden birçok faktör vardır. Her kişinin kendisine ait bir takım kişisel özellikleri; kişilerin yaşları, eğitimleri, deneyimleri, değerleri vb. farklılık gösterir. Kişi işe girdikten belirli bir zaman sonra örgütsel faktörler ile çevresel faktörler kişinin örgüte bağlanması konusunda etkilidir. Bu faktörler kişiyi örgüte bağlayabilir veya örgütten uzaklaştırabilir. Stum'a göre bireysel özellikler, özel yaşam ile iş yaşamı arasındaki denge, ücret, prim gibi maddi çıkarlar, işletmedeki

eğitim ve gelişme olanakları, genel yönetim politikaları (Durna ve Eren, 2005: 211), örgütsel kültür ve liderlik gibi konular önemli faktörlerdir.

İşgörenlerin örgütlerine ilişkin tutumlarından olan **bağlılık** ile **iş tatmini** arasında büyük bir benzerlik olsa da bu iki kavram birbirinden farklıdır. Bağlılık, örgütün bütününe adanmayla ilgilidir, kademeli olarak gelişir ve kalıcı hale gelir. Bu yönüyle bağlılık personelin özdeşliklerini, tutumlarını ve amaçlarını şekillendirerek örgütün beklentileri ile bütünleşmesini sağlar. Buna karşın iş tatmini, personelin işine veya işinin belirli boyutlarına (ücret, çalışma şartları vb.) yönelik tutumdur. Bağlılığa kıyasla daha geçici ve değişkendir. Yazında yapılan görgül çalışma bulguları, iş tatminin genellikle örgütsel bağlılığın bir öncülü olduğunu destekler niteliktedir (Brown ve Peterson, 1994: 70-80).

İş tatmini daha çok iş çevresi ile ilişkilendirilmesine karşılık, örgütsel bağlılık örgütün geneline karşı duyulan olumlu duygu ve tutumlar olarak ifade edilmektedir. Birbiriyle ilişkili görünen bu iki kavram arasındaki temel farklılık, bağlılığın daha çok örgütün amaçları ve değerlerinin bütünüyle ilgili iken, iş tatmininin sadece işin çeşitli boyutlarıyla ilişkili olmasıdır. İş tatmini ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin incelenmesi için dört model oluşturulmuştur. Bunlar: 1. İş tatmini örgütsel bağlılığa neden olur. 2. Örgütsel bağlılık ile iş tatmini karşılıklı olarak ilişkilidir. 3. Örgütsel bağlılık iş tatminine neden olur. 4. Örgütsel bağlılık ile iş tatmini bağımsızdır. Yapılan çalışmalar iş tatmini ve örgütsel bağlılık arasında kurulan bu modellerden ilk ikisini önemli ölçüde desteklemektedir (Bayrak Kök, 2006: 300).

Günümüzde insanlar sıklıkla aynı kurumun farklı pozisyonlarında çalışabilmekte; aynı kurum içerisinde ama farklı zamanlarda ve bazen farklı mekanlarda/şehirlerde/ülkelerde, farklı görevleri icra edebilmektedirler. Örgüt değişmemekle birlikte işin değişmesi iş tatminine doğrudan tesir edebilmekte, bu durumun örgütsel bağlılığa etkisinin ise daha sınırlı ve dolaylı olması beklenmektedir.

2.4.İlgili Araştırma Özetleri

Biber (2006) İKY uygulamalarının (5 adet uygulama ele alınmıştır: iş basitleştirme, iş genişletme, iş zenginleştirme, personel seçim süreci ve performans değerlendirme süreci) örgütsel performansa (iş tatmini, örgütsel bağlılık, finansal performans ve pazar performansı) etkisi üzerine yaptığı araştırmasında çalışanların iş tatminini ve firmaya bağlılığını, dolayısıyla örgütün finansal ve pazar performansını arttıran uygulamaların başında personel seçim sürecinin geldiğini bulmuştur. Biber'e göre İK yöneticileri ayrıca etkin bir performans değerlendirme sistemi kullanarak, performans üzerinde olumlu etkiler yaratabilir. Performansların etkili bir

şekilde değerlendirilmesi, işgörenlerin motivasyonunu ve verimliliğini arttıracak, işgören devir hızında düşüş görülecektir. Bu uygulama, işgörenlerin firmaya bağlılığını ve işinden aldığı tatmini de arttıracaktır. Bir bütün olarak İKY performansını arttırmak isteyen yöneticiler, etkin bir performans değerlendirme sistemi kurmak ve işletilmesini sağlamak zorundadır.

Vatansver (1994) “İKY Uygulamalarına Yönelik Tutumların Örgüte Bağlılığa Etkisi” adlı araştırmasında çok şubeli özel bir bankanın 122 çalışanına konuya yönelik bir tutum ölçeği ve Porter ve Smith’in 1970 yılında geliştirdikleri örgüte bağlılık ölçeğini uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda İKY uygulamalarına yönelik tutumları yüksek olan kişilerin örgüte bağlılık değerleri de yüksek çıkmıştır. Vatansver’e göre örgüte bağlılığın iş verimini yükselten tutumlardan biri olması etkin İKY’nin önemini vurgulamaktadır. İKY’nin “örgütün hedeflerine ulaşmasına, çalışanların üretken katılımıyla katkıda bulunma” temel amacına, ancak kendini çalıştığı işyerinin bir üyesi olarak gören, işyerinin değer ve kurallarını kendisinininkilere uygun bulan, işe yönelik olumlu tutumları olan ve verimli çalışan kişilerle ulaşılabilir.

Haznedar (2006), çalışmasında İKY uygulamalarından nitelikli personel seçme, eğitim ve geliştirme, takım çalışması, performans değerlendirme ve performansla ilgili ücretlendirmenin; nitel ve nicel firma performansına etkilerini araştırmıştır. Bu uygulamaların firma sonuçlarına hem tek tek, hem de toplu halde etkileri analiz edilmiştir. Araştırma, Türkiye’deki ilk 500 sanayi kuruluşu arasında gerçekleştirilmiştir. Bu kuruluşlar içinde yer alan 324 firmaya anket gönderilmiş, 79 adet firma çalışmada yer almıştır. 283 çalışandan cevap alınmıştır. Analizler sonucunda, nitel ve nicel firma performansı üzerinde en büyük pozitif etkiye sahip İKY uygulamasının “eğitim ve geliştirme” olduğu belirlenmiştir. Ayrıca örgütsel bağlılığın, İKY uygulamaları ile nitel ve nicel performans arasındaki ilişkide, kısmi ara değişken etkisine sahip olduğu görülmüştür.

Deniz (2006) yüksek lisans tez çalışmasında sağlık hizmeti sunan özel hastanelerde İKY uygulamalarına (seçim ve yerleştirme, eğitim, performans yönetimi, kariyer yönetimi, ücret yönetimi, iletişim) ilişkin algıların, işgörenlerin örgüte bağlılık düzeylerine etkisini incelemiştir. Araştırma verileri, 7’si demografik olmak üzere toplam 82 soru ve 4 ölçekten oluşan “İKY Uygulamalarının Örgütsel Bağlılığa Etkisi Anketi” yardımıyla toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini, özel sağlık kurumunda görevli 39 hemşire ve 30 hekimden oluşmaktadır. Araştırma yüz yüze görüşerek ve tam sayım yapılarak uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre hekim ve hemşirelerin örgütsel bağlılık düzeyleri ile İKY uygulamaları

arasında kuvvetli bir şekilde pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Hekim ve hemşire meslek gruplarının örgütsel bağlılık düzeyleri incelendiğinde ise, hekimlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin hemşirelere oranla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Dil (2005) “İKY’de Performans Değerlendirmenin İş Doymu Üzerindeki Etkisi ve Bir Uygulama” adlı çalışmada bir cam işletmesinde çalışan işçilere anket yapmış ve performans değerlendirme uygulaması ile iş doymu arasında olumlu bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Ankette iş doymunu belirlemek için ücret, terfi, gözetim, yan haklar, ödüller, çalışma koşulları, iş arkadaşları, işin doğası ve iletişim olmak üzere 9 alt unsurun her birine yönelik 4’er sorudan 36 soru; performans değerlendirme uygulamasına yönelik tutumu belirlemek için de 12 soru sorulmuştur. Gündüz vardiyasında çalışan 170 işçinin 83’üne anket uygulanmış ve sonuçlar analiz edilmiştir. Ankete katılanların %96’sı erkektir. Yapılan regresyon analizi sonucunda performans değerlendirmenin iş doymunu etkilediği ve kısmen de olsa açıklama gücünün olduğu bulunmuştur.

Gül ve arkadaşlarına göre (2008) göre modern yönetim düşüncesi yöneticilere, çalışanların bağlılık, tatmin ve performans düzeylerini geliştirme sorumluluğu yüklemektedir. Yaptıkları çalışmada iş tatmini, stres ve örgütsel bağlılık ile işten ayrılma niyeti ve performans arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma Tokat Devlet Hastanesinde görevli sağlık personelinde anket yöntemiyle elde edilen veriler üzerinden yapılmıştır. Araştırmada iş tatmini ve örgütsel bağlılığın işten ayrılma niyetini negatif yönde, performansı ise pozitif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Gürbüz (2011) tarafından İstanbul’da çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren 28 büyük ölçekli işletmenin İKY departmanlarında çalışan toplam 241 yöneticiden oluşan bir örneklem üzerinde yapılan bir araştırma sonucunda; stratejik İKY, temin-geliştirme ve katılım-işgören ile iletişim olarak ele alınan bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkenleri (örgütsel bağlılık ve iş tatmini) etkilediği, ancak katılım-işgören ile iletişim değişkeninin iş tatmini üzerindeki etkisinin diğerlerine nazaran daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Shahnawaz ve Juyal’ın 2006 yılında 2 farklı iş kolundan 45’er çalışan üzerinde yaptıkları bir araştırmanın sonuçlarına göre İKY uygulamaları her iki firmada da örgütsel bağlılığın öncülleri olarak ortaya çıkmıştır. Başat bağımsız değişkenler (İKY uygulamaları) ise performans değerlendirme ve İKY departmanına yönelik algı/tutum olarak tespit edilmiştir.

İpçioğlu ve Uysal tarafından 2011 yılında 10 ilaç firmasında çalışan 110 tıbbi satış mümessili üzerinde yapılan “İnsan Kaynakları Uygulamaları ve Duygusal Bağlılık Arasındaki İlişki: İlaç Firmaları Satış Gücü Üzerine Bir Analiz” başlıklı

araştırma sonuçlarına göre İKY uygulamalarının ilaç firmalarının satış gücü elemanlarında kısmen duygusal bağlılık geliştirdiği anlaşılmaktadır.

Lok ve arkadaşları vd. 2007 yılında Sydney’deki çeşitli hastanelerde hemşireler üzerinde “İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılığın Öncülleri ve Örgütsel Alt Kültürlerin Ara Değişken Etkisi” konulu bir araştırma (değerlendirmeye alınan anket sayısı 258) yapmışlardır. Araştırmada iş tatmininin örgütsel bağlılığın öncülü olduğu bir yapısal eşitlik modeli test edilmiştir. Farklı modellerle yapılan karşılaştırma neticesinde literatürün geneline uygun olarak iş tatmininin örgütsel bağlılığın bir öncülü olduğu, örgüt içi lokal liderliklerin ve alt kültürlerin işgörenlerin iş tatminini ve örgütsel bağlılığını belirlediği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çekmecelioğlu ve Günsel (2011) tarafından Kocaeli ve Yalova’da kimya sektöründe faaliyet gösteren üç işletme üzerinde yapılan bir araştırma (değerlendirmeye alınan anket sayısı 247) sonuçları stres kaynaklarından rol belirsizliği (Çalışmamızın **iş analizi ve iş tasarımı** değişkeni ile örtüşmektedir.) ve rol çatışmasının her ikisinin de iş tatminini negatif etkilediğini; rol belirsizliği ile örgütsel bağlılık arasında negatif, işten ayrılma niyeti arasında ise pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca iş tatmini, örgütsel bağlılığın bir öncülü olarak karşımıza çıkmakta; bulgular, her iki tutum (iş tatmini ve örgütsel bağlılık) ile işten ayrılma niyeti arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

3.ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ VE MODELİ

3.1.Araştırmanın Hipotezleri

Literatürden anlaşıldığı üzere çalışanlarda İKY uygulamalarına yönelik pozitif bir algının olması çalışanların iş tatminini ve örgütsel bağlılığını olumlu yönde etkilemektedir. Aynı zamanda iş tatmininin örgütsel bağlılığın bir öncülü olduğu veya örgütsel bağlılığın diğer öncüllerle ilişkisinde ara değişken olabileceği yönünde bulgular mevcuttur.

Pek çok yazar, örgütsel bağlılığın öncüllerinin kısmen veya tam olarak iş tatmini üzerinden örgütsel bağlılığı etkilediği esasına dayanan bir model önermiş ve bu modelleri test eden araştırmalar yapmışlardır. Örneğin William ve Hazer (1986) tarafından tasarlanan modelde öncül değişkenlerin etkilerinin tamamıyla iş tatminine etkileri yoluyla olduğu varsayılmıştır. Price ve Mueller (1981) ise, iş tatmininin bu ara değişken etkilerinin kısmi olduğu, bazı öncüllerin örgütsel bağlılığa doğrudan anlamlı etkilerinin olduğu sonucuna varmışlardır (Lok vd., 2007: 27).

O halde iş tatmininin çalışanların İKY uygulamalarına (10 adet uygulama) yönelik algıları ile örgütsel bağlılıkları (3 adet bağlılık türü) arasındaki muhtemel ilişkilere aracılık etmesi, diğer bir deyişle ara değişken etkisi göstermesi beklenmektedir. Aracı değişken veya ara değişken belirli bir bağımsız değişkenin yine belirli bir bağımlı değişkeni etkileyebilmesini sağlayan, üretken mekanizmaya sahip bir üçüncü değişken olarak tanımlanabilir (Hoyle ve Kenny, 1999: 195-222; MacKinnon vd., 2007: 593-614).

1 H_{1a} :İş tatmini çalışanların iş analizi ve iş tasarımına yönelik algıları ile **duygusal** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

2H_{1b} :İş tatmini çalışanların insan kaynakları planlamasına yönelik algıları ile **duygusal** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

3H_{1c} :İş tatmini çalışanların insan kaynakları bilgi sistemine yönelik algıları ile **duygusal** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

4H_{1d} :İş tatmini çalışanların personel seçme ve işe alma sürecine yönelik algıları ile **duygusal** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

5H_{1e} :İş tatmini çalışanların eğitim, yetiştirme ve geliştirmeye yönelik algıları ile **duygusal** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

6H_{1f} :İş tatmini çalışanların ödül-ceza ve performans değerlendirmeye yönelik algıları ile **duygusal** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

7H_{1g} :İş tatmini çalışanların işgören güçlendirmeye yönelik algıları ile **duygusal** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

8H_{1h} :İş tatmini çalışanların ücretlendirmeye yönelik algıları ile **duygusal** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

9H_{1i} :İş tatmini çalışanların iletişim, iş ve çalışma ilişkilerine yönelik algıları ile **duygusal** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

10H_{1i} :İş tatmini çalışanların staj ve oryantasyon faaliyetlerine yönelik algıları ile **duygusal** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

11H_{2a} :İş tatmini çalışanların iş analizi ve iş tasarımına yönelik algıları ile **devam** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

12H_{2b} :İş tatmini çalışanların insan kaynakları planlamasına yönelik algıları ile **devam** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

13H_{2c} :İş tatmini çalışanların insan kaynakları bilgi sistemine yönelik algıları ile **devam** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

14H_{2d} :İş tatmini çalışanların personel seçme ve işe alma sürecine yönelik algıları ile **devam** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

15H_{2c} :İş tatmini çalışanların eğitim, yetiştirme ve geliştirmeye yönelik algıları ile **devam** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

16H_{2f} :İş tatmini çalışanların ödül-ceza ve performans değerlendirmeye yönelik algıları ile **devam** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

17H_{2g} :İş tatmini çalışanların işgören güçlendirmeye yönelik algıları ile **devam** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

18H_{2h} :İş tatmini çalışanların ücretlendirmeye yönelik algıları ile **devam** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

19H_{2i} :İş tatmini çalışanların iletişim, iş ve çalışma ilişkilerine yönelik algıları ile **devam** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

20H_{2i} :İş tatmini çalışanların staj ve oryantasyon faaliyetlerine yönelik algıları ile **devam** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

21H_{3a} :İş tatmini çalışanların iş analizi ve iş tasarımına yönelik algıları ile **normatif** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

22H_{3b} :İş tatmini çalışanların insan kaynakları planlamasına yönelik algıları ile **normatif** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

23H_{3c} :İş tatmini çalışanların insan kaynakları bilgi sistemine yönelik algıları ile **normatif** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

24H_{3d} :İş tatmini çalışanların personel seçme ve işe alma sürecine yönelik algıları ile **normatif** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

25H_{3c} :İş tatmini çalışanların eğitim, yetiştirme ve geliştirmeye yönelik algıları ile **normatif** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

26H_{3f} :İş tatmini çalışanların ödül-ceza ve performans değerlendirmeye yönelik algıları ile **normatif** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

27H_{3g} :İş tatmini çalışanların işgören güçlendirmeye yönelik algıları ile **normatif** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

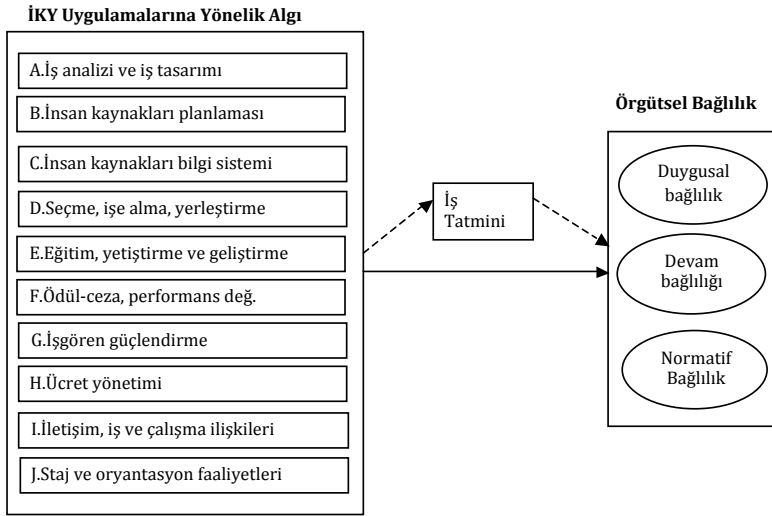
28H_{3h} :İş tatmini çalışanların ücretlendirmeye yönelik algıları ile **normatif** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

29H_{3i} :İş tatmini çalışanların iletişim, iş ve çalışma ilişkilerine yönelik algıları ile **normatif** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

30H₃₁ :İş tatmini çalışanların staj ve oryantasyon faaliyetlerine yönelik algıları ile **normatif** bağlılıkları arasındaki ilişkide ara değişkendir.

3.2.Araştırmanın Modeli

Araştırmanın **bağımsız değişkenleri** İKY uygulamalarına yönelik algı, statü, yaş, cinsiyet, eğitim durumu; **bağımlı değişkenleri** ise iş tatmini ve örgütsel bağlılık (duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık) düzeyleridir. Söz konusu değişkenleri içeren araştırma modeli Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma modeli

4.YÖNTEM

4.1.Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni olarak Kocaeli ili Gebze Belediyesi çalışanları seçilmiştir. Belediyenin farklı birimlerinde çalışan personele toplam 523 adet anket dağıtılmış, bunlardan 417 adedi geri dönmüştür. Geri dönüşüm oranı %79,73'tür. 22 anket çok fazla eksik cevap bulunması nedeniyle değerlendirmeye alınmamış, analizler 395 anket üzerinden yapılmıştır. Örneklemeye ilişkin anketlerden elde edilen bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1: Cinsiyete, Yaşa, Eğitim Durumuna ve Statüye Göre Dağılım

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Kümülatif %
Kadın	62	15,7	17,3	17,3
Erkek	296	74,9	82,7	100,0
Boş	37	9,4		
Yaş	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Kümülatif %
25 altı	15	3,8	4,1	4,1
26-35	89	22,5	24,5	28,6
36-45	144	36,5	39,6	68,2
46 üstü	116	29,4	31,9	100,0
Boş	31	7,8		
Eğitim	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Kümülatif %
İlköğretim	98	24,8	28,0	28,0
Lise	113	28,6	32,3	60,3
Üniversite	128	32,4	36,6	96,9
Lisansüstü	11	2,8	3,1	100,0
Boş	45	11,4		
Statü	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Kümülatif %
Çalışan	297	75,2	86,8	86,8
Yönetici	45	11,4	13,2	100,0
Boş	53	13,4		
Toplam	395	100,0		

4.2. Veri Analizi

Anketler Gebze Belediyesinin bazı birimlerine İnsan Kaynakları ve Eğitim Müdürlüğü tarafından kapalı zarf içerisinde gönderilmiş, bazı birimlerine ise biz-zat araştırmacı tarafından elden götürülmüştür. Toplanan anketlerden elde edilen veriler SPSS'e girilmiştir. Çalışmada kullanılan ölçeklerin geçerliliğini tespit etmek amacıyla, açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Ölçeklerin içsel tutarlılık katsayısı için Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı tercih edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkilerin test edilmesi amacıyla korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. İş tatmininin ara değişken etkisini belirlemek amacıyla Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen 4 aşamalı çoklu regresyon (Moderated Multiple Regression) analizi kullanılmıştır.

4.3.Ölçekler

İnsan Kaynakları Yönetimine Yönelik Tutum Ölçeği: Vatansver (1994) tarafından geliştirilen ve Cronbah alfa güvenirlik katsayısı 0.795 olarak tespit edilen 17 maddelik “İnsan Kaynakları Yönetimine Yönelik Tutum Ölçeği” esas alınarak 33 maddelik bir ölçek oluşturulmuştur. Faktör analizi neticesinde bu maddelerden kendi faktörü üzerinde yüklenme yapmayan 6 tanesi değerlendirme dışında bırakılmış ve 27 maddelik nihai ölçek güvenirliği 0,94 olarak bulunmuştur. Açıklanan toplam varyans %75 olmuştur.

Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini Ölçeği: Meyer ve Allen’in (1991) üç boyutlu örgütsel bağlılık ölçeği (20 madde) ve Schwepker’in (2001) iş tatmini ölçeği (6 madde) ile birleştirilerek uygulanmıştır. Faktör analizi neticesinde duygusal bağlılığı ölçen 4, devam bağlılığını ölçen 5, normatif bağlılığı ölçen 4 ve iş tatminini ölçen 5 olmak üzere toplam 18 madde değerlendirmeye alınarak sonraki analizler yapılmıştır. Değerlendirmeye alınmayan maddelerin çoğu olumsuz tümce yapısındaki maddeler olmuştur. Açıklanan toplam varyans %56’dır.

5.BULGULAR

5.1.Faktör Yapısı ve Güvenirlikler

5.1.1.İKY Uygulamalarına Yönelik Tutum Alt Ölçeğine İlişkin Bulgular

İKY uygulamalarına yönelik tutum alt ölçeğinin kapsadığı değişkenler ve bu değişkenlere ilişkin faktör yüklemeleri sırasıyla şu şekildedir:

1. İş analizi ve iş tasarımı,
2. İnsan kaynakları planlaması,
3. İnsan kaynakları bilgi sistemi,
4. Seçme ve işe alma,
5. Eğitim, yetiştirme ve geliştirme,
6. Ödül/ceza ve performans değerlendirme,
7. İşgören güçlendirme,
8. Ücret yönetimi,
9. İletişim, iş ve çalışma ilişkileri,
10. Staj ve oryantasyon faaliyetleri.

Tablo 2: İKY Uyg. Yönelik Tutum Alt Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi

Maddeler	Faktörler									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
İş yerindeki insan sayısı ve yetki dağılımının iş akışı, çalışanların nitelikleri ve hedefler ile doğru orantılı olduğunu düşünüyorum.	,689									
İşlerin neler olduğu ve kimler tarafından yapılması gerektiği belirlidir.	,768									
Değişen zamana ve görev ihtiyaçlarına bağlı olarak iş analizleri güncellenmemektedir .	,609									
Çok işin olduğu yerde çok, az işin olduğu yerde az personel çalışmaktadır.		,834								
Önümüzdeki yıllarda hangi pozisyonlarda, hangi nitelikte, ne kadar personel ihtiyacı olduğuna ilişkin planlamalar yapılmamaktadır .		,668								
Çalışanların gerekli bilgilerini içeren bir yazılım, program, bilgi sistemi mevcuttur.			,590							
Kurumumuzun insan kaynakları bilgi sistemi, yöneticilerin ve iş görenlerin ihtiyaçlarını yeterince karşılamaktadır.			,794							
İnsan kaynakları bilgi sistemimizden memnun değilim .			,760							
Olası adayların içinden seçilerek işe yeni başlayanların iş için en uygun kişiler olduklarını düşünüyorum.				,589						
Açık (boş) pozisyonlara ilişkin iş ilanları yeterince duyurulmamaktadır .				,692						
Mesleki ve kişisel gelişimimi sürdürebilmem için gerekli olan eğitim programları düzenlenmiyor					,838					
Kendimi bir üst göreve hazırlayabilmem için gerekli öğrenme olanaklarından sahibim.					,438					
Başarılı personel adil bir şekilde maddi veya manevi ödüllendirilmektedir.						,718				
Çalışmayanlara, cezayı hak edenlere işlem yapılmamaktadır .						,532				
Ödül ve ceza uygulamaları örgütsel adalete inanmamı sağlıyor ve motivasyonumu artırıyor.						,775				
Uygulanan performans değerlendirme yönteminin objektif bir yöntem olmadığını düşünüyorum.						,653				

Yöneticilerim tarafından performansım değerlendirilirken amaca uygun bir değerlendirme yaptığımı düşünüyorum.							,710		
Birimimdeki karar verme sürecinde benim görüşlerim alınmaz.							,739		
Çalışma arkadaşlarım ve amirlerimin, yeteneklerime güvendiklerini hissediyorum.							,737		
Maaşım ve diğer ek ücretler (ikramiye, prim vb.) zorunlu gereksinimlerimi sağlamam ve kişisel ilgi alanlarımı gerçekleştirmem için yeterli olmuyor.							,688		
Kurumumuzda eşit işe eşit ücret verilmektedir.							,854		
İnsan kaynakları yönetimi tarafından iş yerindeki sorunların nedenleri araştırılmamaktadır.							,638		
İnsan kaynakları yönetimi işten ya da özel yaşantımdan kaynaklanıp “işe yansayan” sorunlarının çözülmesi için olanak sağlıyor.							,681		
İnsan kaynakları yönetimi uygulamalarındaki değişiklik ve gelişmelerden toplantılar, duyurular aracılığıyla bilgileniyorum.							,678		
İşe yeni başlayan elemanlar kısa bir süre sonra işi yürütebilecek düzeye geliyorlar.							,719		
Stajyerlerin staj süreleri etkin bir şekilde değerlendirilememektedir.							,711		
İşe yeni başlayanlar ve tayin yoluyla gelenlere kurumumuz tanıtılmakta, oryantasyon eğitimi verilmektedir.							,706		

Açıklanan toplam varyans %75'tir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi İKY Uygulamalarına yönelik tutum alt ölçeği beklentiye uygun olarak 10 faktöre ayrılmıştır. Faktör analizi, varimaks yönlendirme metodu kullanılarak yapılmıştır. Belirgin bir faktör yapısı elde edebilmek ve her bir faktörün yüklemelerini daha net olarak görerek faktörler arası karşılaştırmaya imkan verebilmek amacıyla faktörler yönlendirmeye tabi tutulmuştur. Kendi faktörü üzerinde yüklem yapmayan maddeler ölçekten çıkarılarak ve ödül-ceza ile performans değerlendirme maddeleri (F maddeleri) tek faktörde birleştirilerek faktör analizine yukarıdaki son şekli verilmiş ve müteakip analizler buna göre yapılmıştır.

5.1.2.Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini Alt Ölçeklerine İlişkin Bulgular

Örgütsel bağlılığın “ Duygusal Bağlılık (DUB), Devam Bağlılığı (DEB) ve Normatif Bağlılık (NOB)” olmak üzere 3’e ayrıldığı önceki bölümlerde belirtilmişti.

Tablo 3: Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini Alt Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi

Maddeler	Faktörler			
	1	2	3	4
Şu an bu kurumda kalmam bir istek olduğu kadar bir gereklilik.	,746			
Bu kurumdan ayrılmayı düşünmek için çok az seçim hakkına sahip olduğuma inanıyorum.	,673			
Benim için bu kurumdan ayrılmanın olumsuz sonuçlarından biri de varolan alternatiflerin azlığıdır.	,717			
Başka bir iş ayarlamadan bu kurumdan ayrıldığımda, neler olacağı konusunda endişe hissetmiyorum .	,678			
Kariyer hayatımın geriye kalanını bu kurumda geçirmekten mutluluk duyarım.		,695		
Kurumumun problemlerini kendi problemlerim gibi hissediyorum.		,753		
Bu kurumda kendimi ailenin bir parçası gibi hissetmiyorum .		,780		
Bu kuruma karşı duygusal bir bağ hissetmiyorum .		,751		
Bu kurum benim için çok fazla kişisel anlam taşıyor.		,589		
Benim avantajıma olsa bile, bu kurumdan şimdi ayrılmak bana doğru gelmiyor .			,724	
Kurumdan şimdi ayrılısam suçluluk hissederdim.			,684	
Bu kurum benim sadakatimi hakediyor.			,621	
Bu kurumdan şimdi ayrılmanın, orada çalışan diğer insanlara karşı duyduğum sorumluluklar nedeniyle yanlış olacağını düşünüyorum.			,566	
İşim tatmin edicidir.				,502
İşimde çalışmaya değer bir şey yapıyorum.				,520
Amirim genellikle konular hakkında fikirlerimizi almaya çalışır.				,858
Amirim benimle ilgili konularda daima dürüst olmuştur.				,846
Amirim iyi yapılan iş karşılığında bize olan güvenini belirtir ve över.				,530

1.Duygusal bağlılık, 2.Devam bağlılığı, 3.Normatif bağlılık, 4.İş tatmini. Açıklanan toplam varyans %57’dir.

Bu ölçek için de İKY uygulamalarına yönelik tutum alt ölçeğinde yapıldığı gibi faktör analizi işlemi uygulanmıştır. Tablo 3’te görüldüğü gibi örgütsel bağlılık ve iş tatmini (İŞT) alt ölçeği beklentiye uygun olarak 4 faktöre ayrılmıştır.

5.2.Korelasyon Analizi ve Ortalamalara Yönelik Bulgular

Faktör analizleri sonucunda ortaya çıkan tüm değişkenler korelasyon analizine tabi tutulmuş ve değişkenler arasındaki birebir ilişkiler ortaya çıkarılmıştır. Pearson korelasyon katsayıları aslında, iki değişken arasındaki basit regresyon ile aynı anlamı taşıdığından Tablo 4’te verilen korelasyon katsayıları, değişkenler arası ilişkilerin bir anlamda test edilmesi amacıyla da kullanılabilir. Buradan yola çıkarak Tablo 4’te ($P < 0.01$ seviyesinde) anlamlı olduğu görülen tüm sonuçların doğrudan veya dolaylı bir ilişkiye işaret ettikleri söylenebilir. Çalışma kapsamında uygulanmış olan toplam 14 değişkene ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma ve değişkenler arası korelasyon katsayıları Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4’teki bulgulardan işgören güçlendirmeye yönelik algı ile devam bağlılığı arasında anlamlı bir korelasyon olmadığı, diğer tüm değişkenler arasındaki korelasyonların anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Karar verme sürecinde görüşleri alınan, arkadaşları ve amirlerinin yeteneklerine güvendiklerini hisseden, güçlendirme algısı yüksek işgörenlerin tercih edilmeyen bir bağlılık türü olan devam bağlılığı (maddi zorunluluk nedeniyle örgüte bağlılık) düzeylerinin yüksek çıkmaması beklenen bir durumdur ve Jha’nın 2011 yılında yaptığı araştırmasında test edilen hipotezlerden biridir (Jha, 2011: 59). Demircan da 2003 yılında yaptığı çalışmasında güçlendirme algılarından “seçim” alt boyutunun devam bağlılığı üzerinde negatif etkisi olduğunu bulmuştur (Demircan, 2003: 91). Bu konu regresyon analizleri sonuçları çerçevesinde “Sonuç ve Tartışma” bölümünde tartışılmıştır.

Tablo 4. Değişkenler Arası Korelasyon Değerleri

S. Nu	Değişken	Ort.	S.S.	α	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Duyusal Bağlılık	4,08	,80	0,75													
2	Devam Bağlılığı	3,70	,93	0,80	,330												
3	Normatif Bağlılık	3,73	,87	0,69	,478	,433											
4	İş Tatmini	4,09	,78	0,77	,462	,307	,396										
5	İş Analizi ve Tasarımı	3,61	,93	0,79	,478	,276	,379	,561									

6	İK Planlama	3,33	,99	*	,344	,240	,339	,425	,560								
7	İK Bilgi Sistemi	3,45	1,03	0,85	,380	,180	,359	,513	,575	,513							
8	Seçme ve İşe Alma	3,07	,98	0,62	,351	,172	,277	,367	,469	,485	,569						
9	Eğitim, Yetiştirme	3,43	1,07	0,59	,297	,163	,278	,433	,527	,410	,498	,432					
10	Ödül/ Ceza, Pers. Değ.	3,07	,99	0,86	,364	,183	,302	,391	,571	,466	,568	,574	,540				
11	Personel Güçlendirme	3,56	1,09	0,67	,315	,062	,246	,473	,417	,369	,541	,380	,471	,420			
12	Ücret Yönetimi	3,57	1,05	0,73	,410	,244	,364	,450	,472	,397	,504	,338	,390	,396	,497		
13	İletişim, İş İlişkileri	3,03	1,05	0,83	,310	,161	,296	,388	,475	,375	,586	,510	,483	,630	,492	,430	
14	Staj ve Oryantasyon	3,21	,99	0,78	,278	,195	,278	,351	,479	,363	,466	,443	,437	,516	,456	,457	,651

Personel Güçlendirme ile Devam Bağlılığı arasındaki korelasyon katsayısı anlamlı değildir. Diğer tüm korelasyon katsayıları %1 düzeyinde anlamlıdır. * Değişken iki soruyla ölçüldüğü için Cronbach alfa değeri hesaplanmıştır.

Tablo 1'e bakıldığında çalışanların %28'inin ilköğretim, % 32,3'ünün lise (ortaöğretim) mezunu olduğu anlaşılmaktadır (toplam %60,3). Devam bağlılığı ile güçlendirme dışındaki diğer değişkenler arasında düşük olmakla birlikte anlamlı korelasyon olması örneklemin bu demografik özelliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira duygusal bağlılığı yüksek personelden nitelikli iş gücünün devam bağlılığı düşükken yükseköğretim mezunu olmayan nispeten daha az vasıflı iş gücünün devam bağlılığının yüksek olması literatüre uygundur.

Bağımsız grup t-testleri ve varyans analizleri sonucunda;

Personelin yöneticilere göre devam bağlılığının daha yüksek ($P<,01$),

Erkeklerin kadınlara göre duygusal bağlılığının daha yüksek ($P<,01$),

İlköğretim mezunlarının ortaöğretim ve yükseköğretim mezunlarına göre hem iş tatmininin hem duygusal ve normatif bağlılıklarının daha yüksek ($P<,05$).

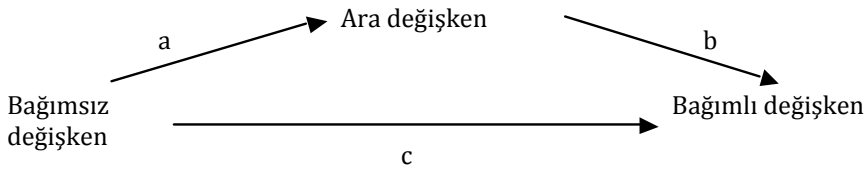
Yükseköğretim mezunlarının ilköğretim ve ortaöğretim mezunlarına göre devam bağlılığının daha düşük ($P<,05$) olduğu bulunmuştur.

Ayrıca örgütsel bağlılık tek bir puan olarak hesaplandığında öğrenim düzeyi arttıkça örgütsel bağlılığın düştüğü ortaya çıkmıştır ($P<,05$).

5.3. Regresyon Analizi ve Hipotezlerinin Test Edilmesi

Baron ve Kenny (1986)'ye göre ara değişken içeren bir model üç temel ilişkiye sahiptir:

- Bağımsız değişken ara değişkeni doğrudan etkiler.
- Ara değişken bağımlı değişkeni doğrudan etkiler.
- Bağımsız değişken bağımlı değişkeni doğrudan etkiler.

Şekil 2. Ara Değişken İçeren Araştırma Modelinin Gösterimi (Baron ve Kenny, 1986, s.1176; Akt. Demircan, 2003, s:84).

Ara değişken içeren bir model en basit anlamda yukarıdaki gibi ifade edilir ve bir ara değişkenin varlığı da şu koşullarda sağlanır.

- Bağımsız değişkendeki değişim bağımlı değişkende değişime neden olmalı.
- Ara değişkendeki değişim bağımlı değişkende değişime neden olmalı.
- Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi, ara değişken de bağımsız değişken olarak ele alındığında azalmalı veya ortadan kalkmalı.

Bu durumda en güçlü ara değişken etkisinin varlığından, ara değişken de bağımsız değişken olarak ele alındığında, bağımsız değişkenin önceden var olan etkisinin (“c” okunun) tamamen ortadan kalkmasıyla söz edilir. Böyle bir durumda “tam ara değişken” terimi kullanılır. Eğer “c” oku tamamen ortadan kalkmazsa diğer bir ifade ile bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi ortadan kalkmaz ama azalır, ara değişken etkisine sahip başka faktörlerin de varlığından söz edilir ve bu durumda da “kısmi ara değişken” terimi kullanılır (Baron ve Kenny, 1986: 1176).

Baron ve Kenny (1986)'ye göre sosyal bilimlerde tam ara değişken etkisinin ortaya çıkması oldukça zordur. Bu anlamda bağımsız değişkenin bağımlı değişken

üzerindeki etkisini azaltan ara değişkenin varlığının yani kısmi ara değişkenin varlığının ortaya çıkarılması da önemli bir bulgudur.

Judd ve Kenny (1981) ile Baron ve Kenny (1986)'ye göre ara değişken analizi yapmanın en kabul edilebilir yolu çoklu regresyon analizleri kullanmaktır. Bu analizler şu basamaklarda gerçekleştirilir:

1.Bağımsız değişkenlerin ara değişken üzerindeki etkisini araştıran bir regresyon modeli oluşturmak (a).

2.Ara değişkenin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisini araştıran bir regresyon modeli oluşturmak (b).

3.Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisini araştıran bir regresyon modeli oluşturmak (c).

4.Ara değişkeni bağımsız değişkenlere eklemek ve hem bağımsız hem ara değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini araştıran bir regresyon modeli oluşturmak.

Bu aşamalar gerçekleştirildikten sonra, eğer 3. aşamada var olan etkiler, 4. aşamada ortadan kalkıyorsa; diğer bir ifade ile bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi, ara değişkenler de modele bağımsız değişken olarak eklendiğinde azalıyor veya ortadan kalkıyorsa, kısmi veya tam ara değişken etkilerinden söz edilebilir (Demircan, 2003, s:85).

Analizlerin 1. aşamasına yönelik olarak gerçekleştirilen ve Tablo 5'te gösterilen regresyon analizleri sonucunda (Modelin anlamlılık düzeyi $P < 0,01$ 'dir.) "1.İş Analizi ve Tasarımı, 3.İK Bilgi Sistemi, 7.Personel Güçlendirme ve 8.Ücret Yönetimi" uygulamalarına yönelik algının iş tatmini üzerinde pozitif ve anlamlı etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre iş tatmininin "2.İK Planlaması, 4.Seçme ve İşe Alma, 5.Eğitim, Yetiştirme 6.Ödül/Ceza ve Performans Değerlendirme, 9.İletişim, İş ve Çalışma İlişkileri ve 10.Staj ve Oryantasyon" uygulamalarına yönelik algı ile "1.Duygusal Bağlılık, 2.Devam Bağlılığı ve 3.Normatif Bağlılık" arasındaki olası ilişkilerde ara değişken etkisine sahip olması düşünülemez. Bu durumda $H_2, H_4, H_5, H_6, H_9, H_{10}, H_{12}, H_{14}, H_{15}, H_{16}, H_{19}, H_{20}, H_{22}, H_{24}, H_{25}, H_{26}, H_{19}$ ve H_{30} hipotezleri model 1 gereğince reddedilmektedir. Bu hipotezlerin reddedilmesi, söz konusu 6 bağımsız değişkendeki değişimin ara değişken (iş tatmini) de değişime neden olmamasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 5: Bağımsız Değişkenlerin Ara Değişken Üzerindeki Etkilerine Yönelik Regresyon Analizi

Bağımsız değişkenler	İş Tatmini (Model 1)		
	Beta	t	Anlamlılık (Sig.)
1.İş Analizi, Tasarımı	,312	5,561	,000*
2.İK Planlama	,063	1,238	,216
3.İK Bilgi Sistemi	,143	2,414	,008*
4.Seçme ve İşe Alma	,010	,192	,848
5.Eğitim, Yetiştirme	,079	1,548	,123
6.Ödül/Ceza, Pers.Değ.	-,054	-,929	,353
7.Personel Güçlendirme	,179	3,519	,000*
8.Ücret Yönetimi	,118	2,390	,008*
9.İletişim, İş İlişkileri	,011	,189	,850
10.Staj ve Oryantasyon	-,042	-,772	,441
R ²	0,420		
F	27.763		
Sig.	.000		

*P<0.01

Analizlerin 2. aşamasına yönelik olarak, çalışmanın ara değişkeni iş tatmini ile bağımlı değişkenleri duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık arasındaki ilişkiye bakmak gerekmektedir. Bu ilişkilere ilişkin korelasyon değerleri Tablo 2’de verilmişti. Sırasıyla 0,462, 0,307 ve 0,396 olarak bulunmuş ve P<0,01 düzeyinde anlamlı olan bu korelasyon değerlerinden dolayı iş tatmininin duygusal bağlılık (Model 2), devam bağlılığı (Model 3) ve normatif bağlılık (Model 4) ile anlamlı ilişkisi olduğu görülmektedir. Bu bulguya göre mevcut hipotezler geçerliliklerini korumaya devam etmektedir (bkz. Tablo 6).

Tablo 6: Bağımsız Değişkenlerin Bağımlı Değişkenler Üzerindeki Etkilerine Yönelik Regresyon Analizi

	Duygusal Bağlılık (Mod.2)			Devam Bağlılığı (Mod.3)			Normatif Bağlılık (Mod.4)		
	Beta	t	Sig.	Beta	t	Sig.	Beta	t	Sig.
1.İş Analizi, Tasarımı	,302	4,856	,000*	,166	2,405	,017	,145	2,221	,027**
2.İK Planlama	,024	,434	,665	,111	1,779	,076	,112	1,909	,057
3.İK Bilgi Sistemi	,013	,205	,838	-,016	-,216	,829	,096	1,382	,168
4.Seçme ve İşe Alma	,111	1,911	,057	,023	,354	,724	,015	,251	,802
5.Eğitim, Yetiştirme	-,034	-,607	,544	,015	,242	,809	,021	,347	,729
6.Ödül/Ceza Pers. Değ.	,056	,859	,391	-,009	-,128	,899	,004	,063	,950
7.Personel Güçlendirme	,047	,833	,405	-,169	-2,692	,007*	-,043	-,731	,465

8.Ücret Yönetimi	,210	3,825	,000*	,171	2,807	,005*	,186	3,216	,001*
9.İletişim, İş İlişkileri	,003	,046	,963	,001	,013	,990	,042	,596	,551
10.Staj ve Oryantasyon	-,064	-1,061	,289	,068	1,015	,311	,012	,190	,850
R ²	,290			,119			,212		
F	15.714			5.198			10.307		
Sig.	.000			.000			.000		

*P<0.01

Bu bulgulara göre bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasındaki ilişkilerden 7 tanesi anlamlıdır. Yukarıdaki ilk iki analiz aşamasında reddedilmeyen 12 adet hipotezden H₃, H₇, H₁₃, H₂₃, ve H₂₇ “bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunamaması” nedeniyle model 5, 6 ve 7 gereğince reddedilmiştir. Diğer bir ifade ile bu hipotezler bağımsız değişkenlerindeki değişimin bağımlı değişkenlerinde değişime neden olmamasından dolayı reddedilmektedir.

İlk üç aşama genel olarak değerlendirildiğinde, H₁, H₈, H₁₁, H₁₇, H₁₈, H₂₁ ve H₂₈ hipotezleri geçerliliklerini hala korumaktadır. **Analizlerin 4. aşaması** kapsamında iş tatmini değişkeninin bağımsız bir değişken olarak analize dâhil edilmesinden sonra (bkz. Tablo 7);

Tablo 7: İş Tatminin Ara Değişken Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi

	Duygusal Bağlılık (Mod.5)			Devam Bağlılığı (Mod.6)			Normatif Bağlılık (Mod.7)		
	Beta	t	Sig.	Beta	t	Sig.	Beta	t	Sig.
1.İş Analizi, Tasarımı	,302	4,856	,000*	,166	2,405	,008*	,145	2,221	,014**
7.Personel Güçlendirme	,047	,833	,405	-,169	-2,692	,007*	-,043	-,731	,465
8.Ücret Yönetimi	,210	3,825	,000*	,171	2,807	,005*	,186	3,216	,001*
	Duygusal Bağlılık (Mod.8)			Devam Bağlılığı (Mod.9)			Normatif Bağlılık (Mod.10)		
	Beta	t	Sig.	Beta	t	Sig.	Beta	t	Sig.
1.İş Analizi, Tasarımı	,230	3,635	,000*	,090	1,273	<u>,204</u>	,082	1,224	<u>,222</u>
7.Personel Güçlendirme	,006	,103	,918	-,213	-3,403	,001*	-,080	-1,340	,181
8.Ücret Yönetimi	,182	3,374	,001*	,142	2,358	,019**	,162	2,820	,005*
İş Tatmini	,230	4,153	,000*	,245	3,974	,000*	,202	3,451	,001*

Not: Diğer değişkenlere ilişkin satırlar silinerek tablo sadeleştirilmiştir.

* $P < 0.01$

** $P < 0.05$

a) Model 5 ile model 8 karşılaştırıldığında;

İş analizi ile duygusal bağlılık arasındaki ilişkinin anlamlılık düzeyi değişmemiş ($p < 0,001$) olmakla birlikte Beta değerinin %24 azaldığı, dolayısıyla iş tatminin “çalışanların iş analizi ve iş tasarımına yönelik algıları ile duygusal bağlılıkları arasındaki ilişkide” KISMİ (H_1 kabul).

b) Model 6 ile model 9 karşılaştırıldığında;

1. İş analizi ile devam bağlılığı arasındaki ilişkinin ($p < 0,05$) ortadan kalktığı ($p > 0,05$), dolayısıyla iş tatminin “çalışanların iş analizi ve iş tasarımına yönelik algıları ile devam bağlılığı” ilişkisinde TAM (H_{11} kabul);

2. Güçlendirme ile devam bağlılığı arasındaki ters ilişkinin anlamlılık düzeyinin değiştiği ($p < 0,05$ iken $p < 0,01$ olmuştur.) ve Beta değerinin %40 arttığı, dolayısıyla iş tatminin “çalışanların güçlendirme uygulamalarına yönelik algıları ile devam bağlılığı” ilişkisinde KISMİ (H_{17} kabul).

c) Model 7 ile model 10 karşılaştırıldığında;

İş analizi ile normatif bağlılık arasındaki ilişkinin ($p < 0,05$) ortadan kalktığı ($p > 0,05$), dolayısıyla iş tatminin “çalışanların iş analizi ve iş tasarımına yönelik algıları ile normatif bağlılık” ilişkisinde TAM (H_{21} kabul).

6.SONUÇ VE TARTIŞMA

Türkiye’de 1983-2008 yılları arasındaki 25 yıllık dönemde İKY konusunda 1953 (%88,1) adedi yüksek lisans 263 (%11,9) adedi doktora olmak üzere toplam 2216 adet lisansüstü araştırma tezi hazırlanmıştır. Ancak bunlardan yalnızca 39 (%1,8) adedinin belediyeler alanına yönelik olduğu tespit edilmiştir (Benligiray, 2009: 176). Tarafımızdan yapılan literatür taramasında da bu bulguya paralel olarak “İKY uygulamalarının çalışanların iş tatminine ve örgütsel bağlılığına etkisi” konusunun daha çok özel sektörde incelendiği, kamuda yapılan araştırmalar arasında ise belediyelerde İKY ile ilgili olanların son derece az olduğu görülmüştür.

Oysa Türkiye’de belediye sınırları içinde yaşayan halkın genel nüfusa oranı 1965 yılında %34,42 iken, her yıl artarak 2012 yılında %77,3’e çıkmıştır (tuik.gov.tr, 2013). Dünya’da ve Türkiye’de birer yerel yönetim örgütü olan belediyelerin sunduğu hizmetler de giderek değişmekte ve artmaktadır. Son yıllarda

demokratikleşme, yerelleşme, halkın yönetime ve denetime katılması gibi konular ön plana çıkmıştır. Belediyeler demokratikleşmenin ve halkın yönetime katılımının en iyi şekilde sağlanabileceği örgütlerdir. Belediyelerin kendinden beklenen hizmetleri etkin ve verimli olarak yerine getirebilmeleri çalıştırdığı insan kaynağının niteliğine bağlıdır. Bu nedenle belediyelerde insan kaynakları yönetimi stratejik bir önem kazanmıştır (Torba, 2000: özet).

Bu araştırmayla 2013 yılı itibarıyla 300 binin üzerinde nüfusu, 500’den fazla personeli olan Gebze Belediyesi çalışanlarının belediyenin **İKY uygulamalarına** yönelik algılarının **iş tatminleri** ve **örgütsel bağlılıkları** üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmış, çoklu regresyon analizleri kullanılarak iş tatminin İKY uygulamalarına yönelik algı ile örgütsel bağlılık ilişkisinde ara değişken rolü irdelenmiştir.

Araştırmamızın ortalamalara yönelik bulguları genel itibarıyla literatürü destekler niteliktedir. Ancak eğitim durumu ile iş tatmini arasında literatürde farklı bulgulara rastlamak mümkündür. Örneğin Çarıkçı (2000) Göller Bölgesindeki çeşitli süpermarketlerde görevli 140 kişilik bir örneklem üzerinde yaptığı “Çalışanların İş Tatminini Etkileyen Kişisel Özellikler” başlıklı araştırmasında ilköğretim mezunu çalışanların iş tatminlerinin “işle ilgili beklentilerinin büyük ölçüde karşılanıyor olması nedeniyle” ortaöğretim ve yükseköğretim mezunu çalışanlardan daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Budak (1999)’a göre ise eğitim düzeyinin yükselmesi çalışanın dar olan uzmanlık alanını genişletmektedir. Ayrıca birden fazla işle ve personelle ilgilenmek durumunda kalma, çalışana dinlendirerek monotonluktan kurtarmaktadır. Sonuçta öğrenim düzeyi yükseldikçe kişisel inisiyatif kullanma, sorumluluk alma ve daha bağımsız karar verme ve uygulama olanağı artmaktadır. Bu da çalışanların işi benimsemelerine yardım etmekte, böylelikle iş doyumunu artırıcı etki yapmaktadır (Dil, 2005: 66).

Çalışanlar, eğitim düzeyleri ve deneyimlerine uygun pozisyonlarda yer alamadıklarında mutsuz olmakta ve iş doyumunu azalmaktadır. Bununla birlikte, sahip olduğu yeterliliklerden daha fazla beklentilerin olduğu bir pozisyonda yer alan çalışanlarda da yüksek düzeyde endişe ve stres yaşama iş doyumunun azalmasına neden olabilmektedir. Oshagbemi üniversite öğretim elemanları üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında iş doyumunu ve kişisel özellikler arasındaki ilişkiyi incelemiş, akademik personelin iş doyumunun hizmet süresi ve eğitim düzeyinin yüksek olması ile ilişkili olduğunu bulmuştur (Oshagbemi, 2003: 1226).

“Eğitim durumları bakımından ilköğretim mezunlarının iş tatmini düzeyleri lise ve üniversite mezunlarınınkinden yüksektir” şeklindeki araştırma bulgumuz

Çarıkçı'nın bulgusuyla benzerdir. Her iki araştırmanın örnekleminin (süpermarket çalışanları ve belediye çalışanları) eğitim düzeyi bakımından genel yapısı ile Oshagbemi'ninkinden (üniversite öğretim elemanları) farklı oluşu farklı sonuçların çıkmasına neden olmuş görünmektedir. Eğitim durumunun iş tatminine etkisi başka değişkenlerin bu ilişkiye etkisine oldukça açık olduğundan literatürde ikisi arasında ilişki bulunamadığına dair araştırma sonuçları da vardır.

Bir kurumun çalışanlarından daha yükseköğrenim görmüş olanlar ilköğretim mezunu olanlardan daha düşük iş tatmini yaşıyorsa bu o kurumun insan kaynakları yönetimiyle ilgili çözmesi gereken bir problemdir. Zira insanlar daha nitelikli koşullarda çalışmak, daha çok para kazanmak, daha fazla itibar görmek gibi nedenlerle öğrenim düzeylerini yükseltmeye çaba gösterirler.

Değişkenler arası korelasyon değerlerine ilişkin bulgular belediyelerde İKY uygulamalarının personel tarafından olumlu algılanmasının, diğer bir deyişle bu uygulamaların idarece önemsenmesinin; adil, tutarlı ve bilimsel kriterlere göre yapılmasının personelin iş tatminini ve örgütsel bağlılığını artırdığını göstermektedir. Regresyon analizinde bu uygulamalardan iş analizi ve tasarımı, İK bilgi sistemi, ücret yönetimi ve personel güçlendirmenin iş tatmini üzerinde anlamlı etkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

İş analizi, “bir organizasyonda işlerin yapılabilmesi için gerekli olan beceri, görev ve bilgilerin sistematik olarak belirlenmesi sürecidir” (Mondy ve Noe, 2005: 86). İş tasarımı ise herhangi bir işe ilişkin görev ve sorumlulukların örgütsel verimliliği sağlamak amacıyla organize edilmesidir. Örgütte çalışanların aynı işi sürekli yapmaları nedeniyle bezginlik, bıkkınlık ve yorgunluk söz konusu olabilir. “Monotonluk” olarak adlandırılan bu sorunun ortadan kaldırılması için alınması gereken **başlıca önlemler iş genişletme (yatay iş yüklemesi), iş değiştirme (rotasyon), iş zenginleştirme (dikey iş yüklemesi) özerk iş takımları kurma ve spor-kültür-sanat aktiviteleri olarak sıralanabilir.**

İş analizlerinin iyi yapılmaması, neyi kimin yapacağını ve görev tanımlarının net olmaması, hızla değişen çevreye rağmen iş tasarımı tekniklerinin işe koşulmaması, işlerin eski usulle hep aynı şekilde ve aynı kişilerce yapılmaya devam edilmesi çalışanların motivasyonun bozulmasına ve iş tatminsizliğine yol açar. Tatminsizliğin sonucu ise düşük performans, işten ayrılma, işi savaştalama, işten kaybolma (işe gelmeme, devamsızlık, rapor) vb. olarak görülür.

Günümüz örgütlerinde, yönetim bilgi sistemlerinin önemli bir alt sistemini de İnsan Kaynakları Bilgi Sistemi (HRIS – Human Resources Information Systems) oluşturmaktadır. İnsan Kaynakları Bilgi Sistemi, çalışanlar ve işlere ilişkin bilgilerin

toplanması, korunması, analiz edilmesi ve raporlanmasını sağlayan bir süreçtir. Düzenli işleyen bir insan kaynakları bilgi sistemi, sistemden elde ettiği bulgularla, ileride personele ilişkin kararlar almak üzere veri tabanı oluşturur. Yaratılan veri tabanına verilerin hızla akışını sağlarken bunların geçerliliğini ve güvenilirliğini garanti edecek iletişim kanalları kurmak da performans değerlendirme sistemi için hayati önem taşır (Kalenderoğlu, 2007: 50). Söz konusu veri tabanı personelin özel günlerinin hatırlanarak kutlanmasında, görevlerin ehil kişilere verilmesinde, görev dağılımında adeletin sağlanmasında kullanılabilir. Aynı zamanda bazı arayüzlerini bizzat personelin kullanması, kendisine ait fotoğraflı bilgi sayfasının olması ve bu bilgileri güncelleyebilmesi, bir takım talep ve görüşlerini bu kanaldan yapabilmesi iş tatminine etki etmektedir. Bu nedenle **kurumların insan kaynakları bilgi sistemlerini en iyi seviyeye getirmeleri iş müşteri memnuniyetini artıracak, bu da sunulan hizmetin veya yapılan işin kalitesinin artmasına sebep olarak kuruma rekabet avantajı sağlayacaktır.**

İş tatmini üzerinde anlamlı etkisi olan bir diğer İKY uygulaması ise personel güçlendirme olarak bulunmuştur. Personel güçlendirme, biçimsel, örgütsel uygulamalar ile biçimsel olmayan yeterlilik bilgisi sağlama teknikleri yoluyla, bireyleri “*güçsüzlüğe*” götüren şartların ortadan kaldırılması ve çalışanın kendine yeterlilik duygusunun güçlendirilmesi sürecidir (Erdogmus, 1999: 341). Conger ve Kanungo (1988)’ya göre güçlendirme “etkin bilgi sağlamayı engelleyen örgüt faaliyetleri ve biçimsel olmayan tekniklerin uzaklaştırılması suretiyle *işgörenlerin yetkinliklerini arttırma* süreci”dir. Chisholm ve Vanisna (1993) güçlendirmeyi “*çalışanların karar verme sürecine dahil edilmesi* yoluyla motivasyonlarını ve örgüte bağlılıklarını arttırmayı amaçlayan bir süreç” olarak ele almışlardır. (Demircan, 2003: 20).

Güçlendirme kavramı motivasyon, yönetime katılma ve yetki devri kavramlarının bir uzantısıdır. Güçlendirmenin farkı, anlam bakımından daha geniş kapsamlı ve uygulamaya geçirilmesinin zor oluşudur. Güçlendirme, işi yapan işgörenin uzmanlık bilgisini, fırsatları görmesini, gerekli kararları vermesini ve işe karşı tutumunu değiştirmesini, başka bir ifadeyle *işi sahiplenmesini*, işin sahibi haline getirilmesini ifade etmektedir (Kitapçı vd., 2002: 218). Kurumların bu yönde yapacakları tüm düzenlemeler çalışanların iş tatminini arttıracaktır.

Araştırmanın literatüre uygun bir diğer sonucu da maaşların ekonomik koşullara ve sektörün genel durumuna göre planlanmasının, eşit işe eşit ücret verilmesinin ve maaş, ikramiye, prim gibi gelirlerin çalışanların zorunlu ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olmasının iş tatminini ve örgütsel bağlılığı artırdığı şeklindedir.

Regresyon analizine ilişkin sonuçların en dikkat çekici olanı iş analizi ve tasarımına yönelik algının devam bağlılığına ve normatif bağlılığa etkisinin tamamen iş tatmini üzerinden oluşudur. Bu yeni bir bulgudur. **İş tatmininin söz konusu olmadığı durumlarda, iş analizi ve tasarımının iyi olması devam bağlılığını ve normatif bağlılığı hiç artırmamaktadır.**

Bir diğer önemli bulgu da “güçlendirme uygulamasına yönelik algı” arttıkça devam bağlılığının düştüğü şeklindedir. Literatürde bu konuda farklı örneklem profillerine ilişkin farklı bulgular mevcuttur. Örneğin Demircan (2003) devam bağlılığı üzerinde güçlendirme algılarından “anlam” ve “yetenek”in pozitif, “seçim”in ise negatif yönde etkili olduğunu ve “etki” boyutuna ilişkin anlamlı ilişki olmadığını tespit etmiş olmasına karşın; Jha (2011) iki kavramın da anlamları ve doğaları gereği negatif anlamlı ilişki içinde olmaları gerektiği ve güçlendirme arttıkça devam bağlılığının düşeceği şeklindeki hipotezini destekler bulgulara ulaşamamış, güçlendirme algılarından yukarıda bahsedilen dördünün de devam bağlılığı ile anlamlı ilişki içinde olmadıkları sonucuna varmıştır. Çalışmamızda ulaştığımız sonuç Jha’nın hipotezini doğrulamış, ayrıca iş tatmininin bu negatif ilişkiyi daha da belirginleştirdiğinin tespiti yeni bir bulgu olarak ortaya çıkmıştır. Yani **çalışanları bir yandan psikolojik olarak güçlendirirken bir yandan da iş tatminlerinin yüksek olmasını sağlamak “mecburiyetten örgüte bağlı olma” durumunu tamamen ortadan kaldırmaktadır.**

Bu sonuçlardan hareketle özelde belediye, genelde tüm kamu yöneticilerine İKY ile ilgili şunlar önerilmektedir:

1. “Öğrenim düzeyi arttıkça örgütsel bağlılığın düştüğü” tespitinden hareketle özellikle yüksek öğrenim görmüş çalışanlar için iş genişletme (yatay iş yüklemesi), iş değiştirme (rotasyon), iş zenginleştirme (dikey iş yüklemesi) özerk iş takımları kurma ve spor-kültür-sanat aktiviteleri işe koşulmalıdır.
2. İş analizleri iyi yapılmalı; görev tanımları net, neyi hangi kadroda çalışan personelin yapacağı belirgin olmalıdır. Ancak monotonluğu önlemek ve iş tatminini sağlamak adına hızla değişen çevreye, zamana ve teknolojiye uygun olarak işler farklı işgörenlerce farklı yöntemlerle yaptırılmaya çalışılmalıdır. Bu maksatla personel ve yönetici görüşleri de alınarak birim içi veya birimler arası personel ve iş değişiklikleri yapmak faydalı olacaktır.

3. İnsan kaynakları bilgi sistemleri en iyi seviyeye getirilmelidir. Bu sayede iç müşteri memnuniyeti artacak, bu da sunulan hizmetin veya yapılan işin kalitesinin artmasına sebep olacaktır.
4. Örgütsel bağlılığı artırmak için İKY uygulamalarından iş analizi ve tasarımına, personeli psikolojik olarak güçlendirmeye ve ücretlerin mümkün olduğunca adil olmasına özen gösterilmelidir.
5. Son olarak 4. maddede belirtilen İKY uygulamalarının örgütsel bağlılığı sağlamasında iş tatmininin KISMEN veya TAM olarak anahtar fonksiyonunun olduğu unutulmamalı; haftada yaklaşık 40-45 saatini işinin başında geçiren kamu çalışanlarının bu süre zarfında iş tatmini duygusu yaşamaları sağlanmalıdır. Bu konuda her yıl anketler yapılarak problem sahaları (Herhangi bir konu veya herhangi bir alt birim/şube/daire vb. dikkat çekebilir.) belirlenmeli ve bu problemlerin çözülmesi için çaba sarf edilmeli, tekrarlanması için önlem alınmalıdır.

Son yıllarda İKY uygulamaları, iş tatmini ve örgütsel bağlılık konularında yapılan araştırma sayısı hızla artmakta, örneklem gruplarına bağlı olarak farklı bulgulara ulaşıldığı görülmektedir. Dolayısıyla çeşitli kamu kurumlarında (silahlı kuvvetler, polis teşkilatı, sivil kamu kurum ve kuruluşları) yapılacak araştırmalar literatüre ciddi katkı sağlayacaktır. Gelecekteki araştırmalarda bu araştırmadaki İKY uygulamalarında çıkarma ve eklemeler yapılabilir; işgören güçlendirmeye yönelik algı anlam, yetenek, seçim ve etki alt boyutlarıyla yoklanabilir ve literatüre göre çeşitli değişkenlerle örgütsel bağlılık türleri arasında tespit edilmiş olan anlamlı ilişkiler üzerinde düzenleyici/ılımlaştırıcı etkiler irdelenebilir. Meyer ve Allen (1997)'a göre çalışanların örgütsel bağlılığına etki eden faktörler yalnızca İKY uygulamalarından ibaret değildir (Zaitouni vd. 2011: 109)

Bu çalışma 2010 yılı Ocak ayında Gebze Belediyesinde çalışan 523 kişi ile sınırlıdır. Bir diğer sınırlılık olarak, araştırmanın kesitsel veri ile (cross-sectional study) gerçekleştirilmiş olması gösterilebilir. Bu tür araştırmalarda işgörenlerin tutumlarının sadece belirli bir zaman diliminde toplanmış olması, değişkenler arasındaki ilişkiyi etkilemektedir. Örneğin, örgüte henüz yeni katılmış bir işgörenin İKY uygulamalarının etkinliğini tam olarak değerlendirebilmesi pek mümkün değildir.

Araştırmanın yapıldığı dönemde mevcut olan ekonomik koşullar (işsizlik oranı, küresel kriz vb.) deneklerin alternatif iş imkânlarını kısıtladığından, devam bağlılıklarını arttırmış olabilir. Ayrıca araştırmaya dahil edilen deneklerin büyük

çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Sonuçların yorumlanmasında bu yanlılığın da dikkate alınması gerekir.

Ayrıca bağlılık çok boyutlu bir yapıdır ve her bir bileşen (bağlılık türü) belli bir davranış eğilimi üzerinde birbirinden bağımsız etki gösterir. Bir bağlılık türünün bir değişkenle olan korelasyonu üzerinde diğer bir bağlılık türünün düzenleyici etkisi olabilir (Meyer vd., 2002: 21).

KAYNAKÇA

- Akıncı, Atilla (2000), *Dev Bir Araştırma* 03.09.2000 tarihli Milliyet Gazetesi, İş Yaşamı, s. 14.
- Aktaş, Ramazan - Aktaş Aliye (1991), “Uzmanlaşma, Yazılı Kurallar ve Yerinden Yönetimin İş Doyumu Üzerinde Etkisi”, *Verimlilik Dergisi*, No:2, s. 73-108.
- Aldemir, Ceyhan - Ataol, Alpay - Budak, Gönül (2001), İnsan Kaynakları Yönetimi 4.b., Barış Yayınları, İzmir’den aktaran Aygül Arslan, Yerel Yönetimlerde İnsan Kaynakları Yönetimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2005, s. 36.
- Bakan, İsmail - Büyükbeşe, Tuba (2004), “Örgütsel İletişim İle İş Tatmini Unsurları Arasındaki İlişkiler: Akademik Örgütler İçin Bir Alan Araştırması”, *Akdeniz İ.İ.B.F.Dergisi* (7) s. 1-30.
- Baron, Reuben - Kenny, David A. (1986), “The Moderator–Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research” *Journal of Personality and Social Psychology*, 51’den aktaran Nigar Demircan, Örgütsel Güvenin Bir Ara Değişken Olarak Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi: Eğitim Sektöründe Bir Uygulama, Yayınlanmamış Doktora Tezi, GYTE, Gebze 2003, s. 85.
- Başaran, İbrahim E. (1982), *Örgütsel Davranış*, Ankara Üniversitesi E.B.F. Ankara.
- Bayrak Kök, Sabahat (2006), “İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılığın İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:20, Sayı:1, s. 291-317.
- Benligiray, Serap (2009), “Türkiye’de İnsan Kaynakları Yönetimi Alanında Yapılan Lisansüstü Tezler ve Bu Tezlerde İncelenen Temaların Analizi: 1983-2008 Dönemi” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Türkiye’de Yönetim- Örgüt Alanının Gelişimi Özel Sayısı, C: 4, S: 2, s. 167-197.
- Biber, Levent (2006), İnsan Kaynakları Uygulamalarının Örgütsel Performansa Etkisi Üzerine Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, GYTE, Gebze.
- Bingöl, Dursun (2003), İnsan Kaynakları Yönetimi, 5. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul’den aktaran Berrin Haznedar, İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Firma Performansına Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, GYTE, Gebze 2006, s. 13.
- Brown, Steven P. - Peterson, Robert A. (1994), The Effect of Effort on Sales Performance and Job Satisfaction. *Journal of Marketing*, 58, 2’den aktaran Sait Gürbüz ve Mustafa Bekmezci, İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Bilgi İşçilerinin

- İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Duygusal Bağlılığın Aracılık ve Düzenleyicilik Rolü. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, İstanbul 2012, s. 193.
- Chang, Wang-Jing - Huang, Tung C. (2005), "Relationship Between Strategic Human Resource Management and Firm Performance", International Journal of Manpower, Vol.26, No.5'ten aktaran Levent Biber, İnsan Kaynakları Uygulamalarının Örgütsel Performansa Etkisi Üzerine Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, GYTE, Gebze 2006, s. 13.
- Çakır, Özlem (2001), İşe Bağlılık Olgusu ve Etkileyen Faktörler, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara'dan aktaran Berrin Haznedar, İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Firma Performansına Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, GYTE, Gebze 2006, s. 58.
- Çankçı, İlker H. (2000), "Çalışanların İş Tatminlerini Etkileyen Kişisel Özellikler - Süpermarket Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, C.5, S.2, s. 155-168.
- Çekmecelioğlu, Hülya G. - Günsel, Ayşe (2011), Rol Stresi Kaynaklarının İş Tutumları Açısından Değerlendirilmesi: Kimya Sektöründe Bir Uygulama, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* Cilt 3, No 1, s. 33-43.
- Çelik, Seda (1999), İş Doymu ve Motivasyonun Verimlilik Üzerine Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetinkanat, Canan (2000), Örgütlerde Güdüleme ve İş Doymu, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Demircan, Nigar (2003), Örgütsel Güvenin Bir Ara Değişken Olarak Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi: Eğitim Sektöründe Bir Uygulama, Yayınlanmamış Doktora Tezi, GYTE, Gebze.
- Deniz, Yasemin (2006), İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Örgütsel Bağlılığa Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dil, Meltem (2005), İKY'nde Performans Değerlendirmenin İş Doymu Üzerindeki Etkisi ve Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Durna, Ufuk - Eren Veysel (2005), "Üç Bağlılık Unsuru Ekseninde Örgütsel Bağlılık", Doğu Üniversitesi Dergisi, 6 (2), İstanbul'dan aktaran Yeliz Karasu, İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Etik Açısından Çalışanlar Tarafından Algılanışı

- ve Örgütsel Bağlılıkla İlişisine Yönelik Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, s. 45.
- Erdoğan, İlhan (1991), *İşletmelerde Davranış*, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Erdoğmus, Nihat (1999), “Kamu Yöneticilerinin Yeni Yönetim Yaklaşımlarına Yönelik Tutumlarının Davranışsal Analizi”, *Kamu Yönetiminde Kalite 2. Ulusal Kongresi*, TODAİE Yayınları, No: 296, Ankara 1999, s. 333-344.
- Ergenç, Alev (1981), “İş Tatmininin Belirleyicileri Olarak Beklenti Algılama Tutarsızlığı ve Çalışma Değerleri”, *Yönetim Psikolojisi II*, TODAİE Yayınları, Ankara.
- Gürbüz, Sait (2008). “The Effects of Job Satisfaction and Organizational Justice Perception on Organizational Citizenship Behavior”. *TODAİE’s Review of Public Administration*, 41 (4) s. 57-89.
- Gürbüz, Sait (2011), “Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminin Örgütsel Bağlılığa ve İş Tatminine Etkisi: İnsan Kaynakları Yöneticileri Üzerinde Bir Araştırma”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (20) s. 397-418.
- Gürbüz, Sait - Bekmezci, Mustafa (2012), “İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Bilgi İşçilerinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Duygusal Bağlılığın Aracılık ve Düzenleyicilik Rolü”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 41, 2, s. 191.
- Gül, Hasan - Oktay, Ercan - Gökçe, Hakan (2008), “İş Tatmini, Stres, Örgütsel Bağlılık, İşten Ayrılma Niyeti ve Performans Arasındaki İlişkiler: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama”, *Akademik Bakış*, Sayı 15, Ekim, s. 1-11.
- Hoyle, Rick H., Kenny, David A. (1999), “Statistical Power and Tests of Mediation”, In R. H. Hoyle (Ed.), *Statistical Strategies for Small Sample Research*, Newbury Park: Sage’den aktaran Yunus Dursun - Elif Kocagöz, Yapısal Eşitlik Modellemesi ve Regresyon: Karşılaştırmalı Bir Analiz, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:35, Kayseri 2010, s. 1-17.
- Işıkhani, Vedat (1996), “Toplumsal Hizmet Örgütlerinin İşlevsellik Ölçütü: İş Doyumu”, *Milli Produktivite Merkezi Verimlilik Dergisi*, 1, s. 117-130.
- İpçioğlu, İsa - Uysal, Gürhan (2009), “İnsan Kaynakları Uygulamaları ve Duygusal Bağlılık Arasındaki İlişki: İlaç Firmaları Satış Gücü Üzerine Bir Analiz”, *İş, Güç’ Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 11 (3), s. 131-148.
- Newstorm, John .W. - Davis, Keith. (1993), *Organizational Behaviour, Human Behaviour At Work* (Ninth Edition), New York, McGraw Hill’den aktaran Haydar İrbani, Jandarma Okullar Komutanlığı Öğretim Başkanlığı Personelinin İş Tatmini

- ve Örgütsel Bağlılıkları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2004, s. 26.
- Jha, Sumi (2011), Influence of Psychological Empowerment on Affective, Normative and Continuance Commitment: A Study in Indian IT Industry, *Journal of Indian Business Research*, Vol. 3 Iss: 4, pp.263 - 282.
- Judd, Charles M. - Kenny, David A.(1981), Estimating the Effects of Social Interventions. New York: Cambridge University Pres.
- Kalenderoğlu, Fatma N. (2007), “360 Derece Performans Değerlendirme Sistemi ve Bir İşletmedeki İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kitapçı, Hakan - Sezen, Bülent - Memiş, Murat (2002), “Proje Takımlarında Çalışanları Güçlendirmenin İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi: Kariyer Süreci Örneği”, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Vol.16, No:5-6, s.215-232.
- Lok, Peter - Wang, Paul Z. - Westwood, Bob - Crawford, John (2007), Antecedents Of Job Satisfaction and Organizational Commitment and the Mediating Role of Organizational Subculture. The University of Sydney, Institute of Transport and Logistics Studies.
- Mackinnon, David P. - Fairchild, Amanda J. - Fritz, Matthew S. (2007), “Mediation Analysis”, *Annual Review of Psychology*, 58’den aktaran Yunus Dursun - Elif Kocagöz, Yapısal Eşitlik Modellemesi ve Regresyon: Karşılaştırmalı Bir Analiz, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:35, Kayseri 2010, s. 1-17.
- Meyer, John P. - Allen, Natalie J. (1991), “A Three-Component Conceptualization of Organizational Commitment” *Human Resource Management Review*, 1, 1991, s.64-98.
- Meyer, John P. - Stanley, David J. - Herscovitch, Lynne - Topolnytsky, Laryssa (2002), Affective, Continuance, and Normative Commitment to the Organization: A Meta-analysis of Antecedents, Correlates, and Consequences. University of Western Ontario, *Journal of Vocational Behavior* 61, 20-52.
- Mondy, R. Wayne - Noe, Robert M., (2005), Human Resource Management, 9. Baskı, Pearson Prentice Hall by Pearson Education Inc., New Jersey, ABD’den aktaran Berrin Haznedar, İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Firma Performansına Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, GYTE, Gebze 2006, s. 16.

- Oshagbemi, Titus (2003), "Personal Correlates of Job Satisfaction: Empirical Evidence From UK Universities", *International Journal of Social Economics*, 30 (12), s.1210-1232.
- Paauwe, Jaap - Boselie, Paul (2005), "HRM and Performance: What Next?", *Human Resource Management Journal*, Vol. 15, No. 4'ten aktaran Berrin Haznedar, İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Firma Performansına Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, GYTE, Gebze 2006, s. 15.
- Schwepker, Charles H. (2001), "Ethical Climate's Relationship to Job Satisfaction, Organizational Commitment and Turnover Intention in the Salesforce," *Journal of Business Research* (54), s. 39-52.
- Shahnawaz, Mohammad G. - Juyal, Rakesh C. (2006), "Human Resource Management Practices and Organizational Commitment in Different Organizations", *Journal of Indian Academy of Applied Psychology*, 32(3), s.171-178.
- Tok, Türkay N. (2004), İlköğretim Müfettişlerinin İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılıkları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Torba, Mahmut (2000), Belediyelerde İnsan Kaynakları Yönetimi ve İnsan Kaynakları Yönetimine İlişkin Bir Model Önerisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Vatansever, Çiğdem (1994), İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarına Yönelik Tutumların Örgüte Bağlılığa Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- (http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?metod=GostergeListe&alt_id=39 19.05.2013)
- Yıldırım, Murat E. (2003), Subaylarda Kariyer Tatmini ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zaitouni, Michel - Sawalha, Nabael N. - Sharif Adil E. (2011), "The Impact of Human Resource Management Practices on Organizational Commitment in the Banking Sector in Kuwait", *International Journal of Business and Management* Vol. 6, No. 6; June 2011, s. 108-123.

ÖRGÜTSEL ÖĞRENME KAPASİTESİ VE YENİLİĞİN, FİNANSAL PERFORMANSA ETKİSİ

[*] Vural Çelik

ÖZ

Problem Durumu: Teknoloji üretimi yapan işletmelerin, değişen teknolojik gelişmeler karşısında, yaşamlarına devam edebilmeleri için değişimlere ayak uydurmaları, değişimlere öncülük etmeleri ve/veya değişimleri kendi bünyelerinde meydana getirerek sektörlerine sunmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda işletmeler için örgütsel öğrenme ve yenilik yapabilme yetenekleri çok önem kazanmıştır. Bu yeteneklerin önemi, işletmelerin örgütsel öğrenme ve yenilik kavramlarını, yoğun rekabet ortamında ve performanslarını artırmak için anahtar faktörler olarak görmelerine neden olmaktadır. Bu kavramların işletme performansı ile ilişkilendirilerek, detaylandırılması ve açıklanması, işletmelerin yeteneklerini, daha etkin ve verimli kullanmaları için yardımcı olacaktır.

Araştırmanın Amacı: Bu araştırma, örgütsel öğrenme kapasitesinin nasıl artırılacağına; buna bağlı olarak işletmelerin yapacakları yenilikleri nasıl etkileyeceğini ve performanslarında nasıl bir değişim meydana gelebileceğini açıklamayı hedeflemektedir. Araştırma bunun yanında yenilikleri de detaylandırarak, işletme performansındaki değişimi de açıklamayı amaçlamaktadır.

Yöntem: Araştırma; Marmara Bölgesi'nde yer alan, yazılım, yonga, ileri teknolojik aletler ve çözümler üzerine çalışan teknoloji üreten işletmelerin orta ve üst düzey yöneticilerinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara sorular yüz yüze, internet üzerinden ve elden teslim edilen anket formları ile sorulmuş ve cevap alınmıştır. Toplanan veriler, SPSS 18.0 istatistik paketi ile değerlendirilmiştir.

Bulgular: Örgütsel öğrenme kapasitesinin alt faktörlerinden olan sistem yönetimi, örgüt iklimi, etkin bilgi kullanımı ve bilgi paylaşımının; düzeltici ve keşifsel yenilik ile işletmenin finansal performansı üzerinde olumlu; keşifsel ve düzeltici

* Süreç Mühendisi; TÜBİTAK

yeniliğin de işletme finansal performansı üzerinde olumlu etkileri olduğu ortaya koyulmuştur.

Sonuçlar: Teknoloji üreten firmaların, örgütsel öğrenme kapasitelerini artırmaları, yenilik yapma faaliyetlerinde ve finansal performanslarında artışlara neden olduğu görülmüştür. Yani, yenilik faaliyetlerini ve finansal performanslarını geliştirmek isteyen firmaların, örgütsel öğrenme kapasitelerini geliştirmeleri gereklidir. Örgütsel öğrenme kapasitesinin geliştirilmesi için işletmelerin sistem yönelimi, örgüt iklimi, etkin bilgi kullanımı ve bilgi paylaşımı faaliyetlerine önem vermeleri gerekmektedir. İşletmelerin finansal performansları, kişisel ve düzeltici yeniliklerin gerçekleştirilmesi ile de geliştirilebilir. Bu faaliyetler için firmaların düzenli olarak düzeltici ve kişisel yenilikler yapmaları gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kişisel yenilik, düzeltici yenilik, örgütsel öğrenme kapasitesi, sistem

yönelimi, örgüt iklimi, etkin bilgi kullanımı, bilgi paylaşımı.

The Effects of Organizational Learning Capacity and Innovativeness on Financial Performance

ABSTRACT

Status of the Problem: Organizations engaged in technological production have to fulfill at least one of three following tasks in order to keep up with the latest changes: bringing self-developed changes/inventions to market; copying, tailoring and applying changes as a leading figure or keeping up with the latest changes. That being said, organizational learning capacity and innovation making ability are the key assets. The significance of these assets becomes obvious while organizations strive to enhance their performance in highly competitive environments. In this respect, elaboration and explanation of these key assets as well as correlating them with organizational performance will help using them more effectively and productively.

Purpose of the Study: This paper aims to study how to improve organizational learning capacity; consequently how it will affect organizational innovations and how a change in performance may occur. Research, as well as the refining innovations, also aims to explain the change in organizational performance.

Method of the Study: The study is assessed with participation of middle and senior managers working in organizations producing software, chip, advanced technological tools and technology solutions in Marmara district. Face-to-face, online and delivery by hand techniques are utilized in questionnaire survey. Collected data were evaluated with SPSS 18.0 statistical package.

Findings and Conclusions: System orientation, climate for learning orientation, knowledge acquisition and utilization orientation, information sharing and dissemination orientation all of which are sub-factors of organizational learning have positive effect over exploratory innovation and exploitative innovation. The study also exposes that exploratory innovation and exploitative innovation have similar positive effect over organizational financial performance.

The outcomes of the statistical analyses of this research have exposed considerable conclusions that increase in capacity of organizational learning will result in an increase in organizational innovation and financial performance. In other means, organizations that are willing to extend their innovation and financial performance should broaden organizational learning capacity. In order to broaden organizational learning capacity; operations including system orientation, climate for learning orientation, knowledge acquisition and utilization orientation, information sharing and dissemination orientation should be developed. Organizational financial performance can also be expanded by developing exploratory and exploitative innovations. Thus, exploitative innovation should be carried out on a regular basis and exploratory innovation should be achieved independently.

Key Words: Exploratory innovation, exploitative innovation, organizational learning capacity, system orientation, climate for learning orientation, knowledge acquisition and utilization orientation, information sharing and dissemination orientation

1. GİRİŞ

Güncel yönetim yaklaşımlarının ortaya çıkması ile öğrenme ve yenilik kavramları anahtar rol oynamaya başlamıştır. Bu kavramlardan ilki olan öğrenme; kişilerin veya örgütlerin geçmiş deneyimlerinden ve çevre gibi diğer etkenlerden faydalanarak ortaya koydukları değerler olarak tanımlanabilir. Yakın geçmişte öğrenmenin işletmeler için önem kazanmasıyla beraber, örgütsel öğrenme üzerine de birçok araştırmacı çalışmaya başlamıştır. Yapılan çalışmalarda, örgütsel öğrenmenin detaylı olarak tanımlanması, sınıflandırılması, nasıl gerçekleştiği, nasıl artırılabilir ve etkilendiği faktörler konu alınmıştır (Huber, 1991; Daft ve Weick,

1984; Argyris, 1996; Ulrich, Von Glinow, Jick, Yeung ve Nason, 1994; Sun ve Scott, 2003; Beck, 2004). Bu çalışmaları yapan araştırmacılardan Hult ve Ferrell (1997) örgütsel öğrenmeyi tanımlamak, boyutlandırmak ve örgütsel öğrenme kapasitesini etkileyen unsurları bulmak üzerine odaklanmışlardır. Örgütsel öğrenme üzerine yapılan diğer bir çalışmada, Teo ve Wang (2006) örgütsel öğrenme kapasitesinin performansı artırdığını ileri sürmüş ve performans artışı için örgütsel öğrenme kapasitesinin geliştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Yukarıda bahsedilen anahtar kavramlardan ikincisi olan yenilik ise öğrenimler sonucu meydana gelmektedir. Buradan hareketle yenilikleri keşifsel ve düzeltici yenilik olmak üzere temel olarak iki ana başlık altında toplamak mümkündür (March, 1991; Cheryl, 1997; Levinthal ve March, 1993; Shekhar, 1996). Keşifsel ve düzeltici yeniliklerin örgütün finansal performansı üzerinde olumlu etki ettiği, Jansen, Van Den Bosch ve Volberda (2006) tarafından yapılan araştırmada ortaya konmuştur.

Örgütsel öğrenme kapasitesi ve yenilik üzerinde yapmış olduğum literatür araştırması doğrultusunda; araştırmamın amacı, örgütsel öğrenme ile yenilik kavramını kullanarak işletmelerin finansal performanslarında meydana gelebilecek olan değişimleri ortaya çıkarmak olacaktır.

2. ÖRGÜTSEL ÖĞRENME

Örgütsel öğrenme kavramı, iş dünyasında 1970'lerin ortasında ortaya çıkmış ve ilk olarak "hataların tespiti ve düzeltilmesi" olarak tanımlanmıştır. Bu yıllarda örgütler, çalışanlarının kendi çabaları ile gerçekleştirdikleri öğrenimleri, örgütsel öğrenimler olarak kabul etmekteydiler. Bu öğrenme yapısında ki örgütlerin temel rolü, çalışanlarının öğrenme faaliyetlerini kolaylaştıracak veya zorlaştıracak çevresel etkenleri düzenlemektir (Daft ve Weick, 1984).

Son yıllarda örgütsel öğrenmenin firmalar için öneminin artması, 1970'li yıllardaki örgütsel öğrenme tanımının da değişmesine neden olmuştur. Örgütsel öğrenme üzerine çalışan araştırmacılardan biri olan Argyris (1996), örgütsel öğrenmeyi "hata tespit ve düzeltme süreci" olarak tanımlarken; Daft ve Weick (1984) örgütsel öğrenmeyi, "örgütün aksiyonu ve çevresi ile arasındaki ilişkiye yönelik bilgi" şeklinde tanımlamaktadır. Huber (1991) ise örgütsel öğrenmeyi "enforsasyonun işlenerek, örgütün potansiyel davranış alanını genişletmesi" olarak tanımlamaktadır. Örgütsel öğrenme üzerinde çalışan diğer araştırmacılar ise birbirine benzer olarak örgütsel öğrenmeyi; "zaman içinde şirketin performansını artıran bir yetenek veya süreç" olarak tanımlamaktadır (Ulrich, Von Glinow, Jick, Yeung ve

Nason, 1994). Örgütsel öğrenme üzerine çalışan araştırmacıların yapmış olduğu tanımlardan hareket ederek örgütsel öğrenme için şu şekilde detaylı bir tanım yapılabilir: Örgütsel öğrenme bilginin edinimi, yayılması, yorumlanması ve yeniden kullanılmak ve değerlendirilmek üzere örgütsel hafızada saklanması olarak kategorilere ayrılacak bir enformasyon işleme sürecidir.

Örgütsel öğrenmenin tanımlanmasıyla, örgütsel öğrenmenin artırılmasına yönelik görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Örgütlerin gerçekleştirdikleri öğrenimlerin sıklığı, etkinliği ve verimliliği, örgütlerin öğrenim kapasiteleri olarak ifade edilmektedir. Üst düzey örgütsel öğrenme için gelişmiş örgütsel öğrenme kapasitesi gerekmektedir. Örgütsel öğrenme kapasitesinin artırılması için örgütsel yapıdaki sistem yönelimi, örgüt iklimi, etkin bilgi kullanımı ve bilginin paylaşılması faktörlerine odaklanılması gerekmektedir.

2.1. Sistem Yönelimi

Sistem düşüncesi, son 50 yıl içerisinde kavramsal bir çerçeve, bir bilgi bütünü ve araçlar olarak geliştirilmiştir. Sistem yönelimi, “geneli görebilme” disiplini olarak tanımlanabilir. Sistem yönelimi temelde gestalt psikolojisine dayanmaktadır. Gestalt psikolojisinde bütünü, parçaların toplamından daha fazla anlam ifade ettiği düşüncesi benimsenmektedir. Daha açık bir ifade ile gestalt ve sistem yönelimi, bütün bir sistemi oluşturan parçaların birbirinden ayrı incelenmemesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım parçalar yerine bütünü, tek tek fotoğraflar yerine değişim noktalarının görünebilmesini sağlayan bir yapıdır ve anlık olaylardan daha ziyade olaylar arasındaki karşılıklı ilişkileri kavramak esastır. Bu sayede parçalar arasındaki ilişkilerin görülerek yorumlanması, “kaldıraç” etkisinin meydana gelmesi sağlanmaktadır (Senge, 1990). Örneğin, işletmenin herhangi bir bölümündeki olumsuz durumun, sadece gerçekleştiği bölümle değil, işletmenin diğer bölümleri, işletmenin bulunduğu sektörle, ülke ve dünyanın içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşullarla ilgili olma olasılığı vardır. Bundan dolayı olayların, bir bütün içerisinde düşünülerek bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirilmesi gerektiği benimsenmiştir.

Sistem yönelimi, tüm olay örgüsünü daha açık seçik görme olanağını sunarken, bunların en etkili şekilde nasıl değiştirilebileceğini anlamaya yardımcı olur. Senge’ye (1990) göre öğrenen bir kültürün en önemli karakteristik özelliği sistem yönelimidir. Örgütün sistem yönelimini benimsemesi ve bunu her fırsatta vurgulamasının sonucu olarak öğrenimlerden sağlanan değerler bütün olarak görülebilecektir. Daha açık bir ifade ile sistem yönelimi örgütlere şunu sağlamaktadır:

Birimler arasındaki ilişkileri, basit bir neden sonuç ilişkisine dayandırmadan, değişimi rastlantısal gerçekleştirilmemesi için koşulları ve sonuçları doğuran mekanizmalara odaklanarak, bunlara şartlara bağlı modeller geliştirmesine olanak verir.

Sistem yöneliminin örgütlere sağlamış olduğu sürekli öğrenme kültürü sayesinde, örgütlerin öğrenimlere uyum sağlamada yaşadıkları zorluklar ortadan kalkmaktadır. Bunun sonucu olarak da örgütler öğrenme ve sürekli öğrenme kavramlarını kendi içlerinde kültür haline getirebilmektedirler. Bununla birlikte de öğrenme uyum sağlanması gereken bir olgu olmaktan çıkarak, örgütün karakteristik özelliği haline gelmektedir (Senge, 1990; Nevis, DiBella, Anthony, Gould ve Janet, 1995; Hult ve Ferrel, 1997).

2.2. Örgüt İklimi

Örgüt iklimi, örgüt içindeki öğrenme faaliyetlerini cesaretlendiren ve öğrenimlerden değer edinilmesine olanak tanıyan bir faktördür (Marquardt, 1996). Örgüt iklimi, örgüt kültürünün önemli bir parçası olarak, önemsenmeyen fikirlerin ortaya çıkmasını sağlar, örgütün öğrenme ve öğrenme uyumunu etkileyen bireysel ve grupsal davranışları yönlendirir. Schein (1992) ve Teo ve Wang (2006) örgüt iklimini, “sürekli öğrenmeyi hedefleyen öğrenme kültürü” olarak tanımlamaktadırlar.

Örgüt ikliminin benimsenmiş olduğu örgütlerde, her düzeyde gerçekleştirilecek öğrenimler için pozitif karakteristik bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak örgüt ikliminde başarının anahtarı olarak eğitimler ve sürekli gelişim gösterilmektedir. Eğitimlerin ve sürekli gelişim çabasının da ödülleri ve eğitimlerle teşvik edilmesi gereklidir (Hult ve Ferrel, 1997). Garvin’e (1993) göre örgüt iklimi yalnızca öğrenme için yüksek teşvikin olduğu örgütlerde görülmesi mümkündür. Sonuç olarak örgüt iklimi örgütlerin, öğrenim için uygun bir kültür edinmelerini, bireylerin ve grupların birlikte karar vermelerini, örgütü geliştirilmelerini, örgütsel ve bireysel yeteneklerini artırılmalarını sağlamaktadır (Teo ve Wang, 2006).

2.3. Etkin Bilgi Kullanımı

Etkin bilgi kullanımı yenilik, teknoloji, sürekli gelişim ve değişim için gerekli olan bilginin elde edilmesi ve benimsenmesi yeteneğidir. Etkin bilgi kullanımı, hem bilginin edinimini, hem de bilginin kullanılması gibi öğrenme kültürünün çok önemli iki sürecinden oluşmaktadır (Nevis, DiBella, Anthony, Gould ve Janet, 1995, 1995; Marquardt, 1996; Teo ve Wang, 2006). Etkin bilgi kullanımı, örgütlerin eksikliğini hissettikleri ve ihtiyaç duydukları bilgiyi tanımlamaları ile

başlamaktadır. Elde edilmek istenen bilginin tanımlanmasından sonra bilginin elde edilmesi gereklidir. Örgütlerin etkin bilgi kullanımını gerçekleştirmeleri için ilgili süreci sürekli hale getirmeleri gereklidir. Bu sürecin sürekli olmasının önemine Huber (1991) şu ifade ile dikkat çekmiştir: Örgütlerin kaynakları için en kritik noktalardan biri, sürekli olarak bilginin artırılması ve genişletilmesidir. Etkin bilgi kullanımını sürecinde, elde edilen her yeni bilgi örgütün bilgi birikimini artırmaktadır. Bilgi birikiminin her artışı, yeni bilgilerin daha kolay elde edilmesine imkân tanımaktadır (Nonaka ve Takeuchi, 1995). Etkin bilgi kullanımının daha verimli ve etkin olması, elde edilen yeni bilgilerin daha çok artırılması ve sürecin örgüt tarafından benimsenmesi ile mümkündür (Hubber, 1991; Argote, 1999).

2.4. Bilginin Paylaşılması

Bilginin paylaşılması, örgüt içinde bilginin erişebilirlik ölçüsü olarak tanımlanabilir (Hult ve Ferrell, 1997). Bilgi paylaşımı, örgütlerin kendi içlerinde gerçekleştirdikleri paylaşımlara ek olarak, diğer örgütlerle ve çevre ile paylaşılan bilgiyi de konu almaktadır (Teo ve Wang, 2006). Bilgi paylaşımının sadece örgüt içinde olmadığını, Huber (1991) şu şekilde ifade etmektedir; Farklı kaynaklardan elde edilen ve paylaşılan bilgi, örgütsel öğrenmenin oluşumu ve oluşumun ne kadar geniş olacağı konusunda anahtar rol oynamaktadır.

Örgütlerin, bilginin örgüt içinde ve örgütün etkileşimde olduğu çevre ve diğer örgütler ile paylaşılmasını benimsenmesi gereklidir. Bunu benimseyen örgütler, bilgiyi somutlaştırarak bilgiyi örgütün yararlanabileceği bir varlık haline getirebilirler (Nonaka ve Takeuchi, 1995). Bilginin paylaşılması da tek başına yeterli olmamaktadır. Bilginin doğru bir şekilde paylaşılacak şekilde örgüt kültürünün oluşturulması ve sürdürülmesi gereklidir (Teo ve Wang, 2006).

Bilginin paylaşıldığı her özne, bilgiye farklı bir bakış açısı getirmektedir. Sonuç olarak da bilgi her seferinde farklı bir şekilde yorumlanarak daha kullanışlı hale gelecektir. Buna ek olarak, bilginin paylaşılması ve farklı yorumlarla tekrardan harmanlanması sürecinde, örgüt yapıları öğrenmeye yatkın hale gelmektedir. Bu sayede, örgüt kültürü teknolojik değişmelere, farklı koşullara uyum sağlamaya, yeni öğrenimler gerçekleştirmeye, çevresel değişikliklere tepki vermeye elverişli hale gelmektedir (Huber, 1991; Nevis, DiBella, Anthony, Gould ve Janet, 1995; Teo ve Wang, 2006; Hult ve Ferrell, 1997).

3. YENİLİK KAVRAMI

Örgütler, farklı yollarla yeni tecrübe, bilgi ve öğrenimler gerçekleştirirler. Bu yollardan biri, örgütlerin edinmiş oldukları ve kendi örgütsel hafızalarında sakladıkları alışkanlıkları, düzenleri veya bilgileri farklı şekilde yorumlamalarıdır. Diğer bir yol ise örgütlerin, daha önce hiç bilmedikleri alışkanlıklar, düzenler ve bilgiler keşfetmeye çalışmalarıdır. Bu şekilde elde edilen bilgiler, örgütün hafızasında bulunmayan ve daha önce sahip olmadığı bilgilerdir. Örgütler her iki yöntemi birarada kullanarak yeni öğrenimler elde edebilecekleri gibi, her iki yöntemi de ayrı ayrı kullanarak öğrenebilirler (Cheryl, 1997).

Örgütün öğrenme faaliyetleri sonucunda elde ettikleri yenilikler iki sınıfa ayrılabilir: Düzeltici yenilikler ve keşifsel yenilikler. Düzeltici yenilik, örgütlerin mevcut durumu geliştirmek ve iyileştirmek için yaptığı yeniliklere denilir. Keşifsel yenilik ise örgütlerin mevcut durumdan tamamıyla farklı bir durumu ortaya çıkardıkları yeniliklere denilir. Literatürde keşifsel ve düzeltici yenilikler üzerinde yapılan çalışmalarda, iki tür yeniliğin de pozitif ve negatif yönlerinin olduğu vurgulanmaktadır. Bu yüzden, keşifsel ve düzeltici yenilikler, buldukları koşullara göre uygulanmalıdır.

3.1. Düzeltici Yenilik

March (1991) düzeltici yeniliği, “var olan bilgilerin, yeteneklerin, proseslerin geliştirilmesi, kapsamının genişletilmesi ve iyileştirilmesi” olarak tanımlamıştır. Düzeltici yeniliklerin temelinde, mevcut teknolojinin, düşüncenin ve yeteneklerin genişletilmesi veya artırılması söz konusudur. Düzeltici yenilikte daha önce kullanılmış olan yöntemler, teknolojiler, ürünler, ekipmanlar, süreçler, tasarımlar ufak iyileştirmelerle kullanılmaya devam edilmektedir (Jansen, Van Den Bosch ve Volberda, 2006; Cheryl, 1997).

Düzeltilici yenilik felsefesi gereği, mevcut üzerinde ufak iyileştirmeler yapılmaktadır. Bundan dolayı, örgütlerin yapmış oldukları değişikliklerin sonucu önceden bilinmekte ve tahmin edilebilmektedir. Düzeltici yenilikler, keşifsel yeniliklere göre daha sınırlı yenilikler sunmaktadırlar. Buna ek olarak, sonuçları keşifsel yeniliklere göre daha belirgindir, kolay uygulanabilirler, az maliyetlidir ve hızlı kabul lenilirler. Saydığımız nedenlerden ötürü örgütlerin daha çok tercih ettikleri yenilik tarzıdır. Jansen, Van Den Bosch ve Volberda (2006) buna paralel olarak yapmış oldukları çalışmalarında, düzeltici yeniliklerin, örgütlerin finansal performansları üzerinde olumlu etki yaptığını ortaya koymuşlardır.

Düzeltilici yenilikler, düşük maliyetleri ve kısa zamanda sonuç vermeleri sayesinde rekabet ortamlarında örgütler için vazgeçilmez bir yenilik türüdür. Düzeltilici yeniliklerin etkileri küçük olduğundan dolayı, rakipler tarafından nadiren taklit edilirler. Düzeltilici yeniliklerin olumlu özelliklerinin yanında örgütlere bazı olumsuz etkileri de vardır. Düzeltilici yenilikleri sık yapan ve başarılı olan örgütler zamanla çevredeki radikal değişikliklerden, yeni fırsatlardan, keşifsel çalışmalardan vazgeçmektedirler. Bu durumun sonucu olarak da örgütlerin değişen koşullar altında varlıklarını devam ettirmekte zorlandıkları veya devam ettiremedikleri görülmüştür (Henrich, 2007).

3.2. Keşifsel Yenilik

March (1991) keşifsel yeniliği, “yeni bilgilerin, yeteneklerin, proseslerin keşfedilmesi” olarak tanımlamıştır. Keşifsel yeniliğin temelinde, daha önce kullanılmamış yöntemlerin, teknolojilerin, ürünlerin, ekipmanların, süreçlerin ve tasarımların keşfedilmesi ve kullanılması söz konusudur. Örgütler mevcut durumda beklentileri karşılayamadıkları zaman keşifsel yeniliklere yönelmektedirler. Örgütler, keşifsel yenilikler ile kendilerini yeni düşünce tarzlarına, alışkanlıklara, teknolojilere ve süreçlere adapte edebilirler (Cheryl, 1997; Henrich, 2007).

Keşifsel yenilikler, radikal değişiklikler meydana getirirler. Bu nedenle, örgütler yapmış oldukları yeniliklerin sonuçlarını tahmin edemezler. Keşifsel yeniliklerin tahmin edilemez olmasının nedenlerinin başında daha önce kullanılmamış olan unsurları kullanmayı gerektirmesi gelmektedir. Keşifsel yeniliğin doğası gereği yeni ve daha önce kullanılmamış unsurların kullanılması da yüksek maliyet gerektirmektedir. Bu nedenlerden dolayı örgütler için keşifsel yenilik, hem riskli hem de maliyetli bir yenilik türüdür (Rosenkopf ve Nerkar, 2001; Benner ve Tushman, 2002, 2003; Henrich, 2007; March, 1991).

Keşifsel yenilik sonucunda ortaya çıkan yenilikler, düzeltilici yeniliklerin aksine rekabet ortamına hızlı şekilde yayılma eğilimi taşımaktadırlar. Eğer ortaya çıkan yenilik başarıyla sonuçlanmışsa, ilgili örgütler, kısa zamanda yapılan yeniliği kopyalama eyleminde bulunurlar. Bu etkilerinin yanında, yüksek maliyet ve yüksek risk, keşifsel yenilikleri örgütler için cazip kılmamaktadır (Henrich, 2007; Shekhar, 1996; Levinthal ve March, 1993). Örgütler genel olarak düzeltilici yenilik yapma eğilimi içindedirler. Örgütler ancak ellerindeki kaynakların geliştirilmesinin, rakiplerine oranla daha elverişsiz olduğu durumlarda keşifsel yenilik yapmaya eğilimlidirler. Bunun nedeni olarak, keşifsel yeniliğin mevcut durumu değiştirerek, rekabet ortamına yeni bir boyut kazandıracağı ve rekabet ortamında kullanılacak

yeni kriterlerin meydana çıkacağı görülmektedir (Henrich, 2007; Shekhar, 1996; Levinthal ve March, 1993; March, 1991).

4. METODOLOJİ

Bu çalışmanın ana kütlesi, Türkiye’deki elektronik teknolojisi sektöründe hizmet veya ürün üreten işletmelerdir. Seçilen işletmelerin yurt içi ve/veya dışında faaliyet göstermesi göz ardı edilmiştir. Seçilen örneklerin, üretim yapmaları zorunlu tutulmuştur ve sadece alım-satan yapan işletmeler örnekleme dâhil edilmemiştir. Çalışmada kullanılan ankette Likert ölçeği kullanılmıştır. Anketin içeriğinde, Hult ve Ferrell (1997), Teo ve Wang (2006), Jansen ve arkadaşları (2006), Denison (2000) tarafından geliştirilmiş olan ölçeklendirme kullanılmıştır. Anket çalışması, yüz yüze görüşmelerle, internet üzerinden iletişimle ve aracılardan yüz yüze görüşmeleri ile yapılmıştır. Anket çalışması, işletmelerin orta ve üst düzey yöneticileri ile gerçekleştirilmiştir. Anket sonuçlarının daha güvenilir olması için her işletmeden en az iki katılımcı ile görüşülmüştür. Çalışma 1000 işletme ile paylaşılmıştır. 1000 işletmeden 169 tanesi çalışmaya katılım sağlamıştır. Katılım sağlayan işletmelerin 33 tanesi güvenilir olmadığı veya eksik/yetersiz veri sundukları için çalışmadan çıkarılmıştır. Yapılan düzenlemeden sonra 136 işletmeden 311 orta ve üst düzey yöneticinin sağlamış olduğu verilere göre çalışma yapılmıştır.

Bu çalışmada, örgütsel öğrenme kapasitesine etki ettiği düşünülen 4 faktörün, örgütlerin yapmış oldukları keşifsel ve düzeltici yenilikler ile örgütün finansal performansına nasıl etki ettiği ve keşifsel ile düzeltici yeniliğin örgütlerin finansal performansına nasıl etki ettiği araştırılmıştır.

Çalışmada sistem yönelimi, örgüt iklimi, etkin bilgi kullanımı ve bilginin paylaşılması bağımsız değişkenler olarak kabul edilmiştir. Keşifsel ve düzeltici yenilikler hem bağımlı hem de bağımsız değişken olarak kabul edilmiştir. Örgütün finansal performansı ise bağımlı değişkendir. Ankette sistem yönelimi ile ilgili 3 önerme, örgüt iklimi ile ilgili 5 önerme, etkin bilgi kullanımı ile ilgili 5 önerme, bilgi paylaşımı ile ilgili 5 önerme, keşifsel yenilik ile ilgili 7 önerme, düzeltici yenilik ile ilgili 4 önerme, finansal performans ile ilgili 3 önerme bulunmaktadır.

Şekil 1: Metal Sektöründe Örgütsel Öğrenme Kapasitesinin Keşifsel ve Düzeltici Yenilik ve Örgüt Finansal Performansı için Kurulan Model

4.1. Yöntem ve Bulgular

Bu çalışma, teorik ve uygulamalı bir çalışma tarzında kurgulanmıştır. Çalışmanın teorik kısmı için gerekli olan bilgiler, yabancı literatür taranarak derlenmiştir. Literatür taramasında birincil ve doğrudan kaynaklara ulaşmaya özen gösterilmiştir. Elektronik ortamın sağladığı bütün olanaklardan etkin biçimde yararlanılmaya çalışılmıştır.

Uygulama için ilgili konuda yabancı bilim adamları tarafından yapılan benzer nitelikli araştırmalar incelenerek geliştirilmiştir. Bu amaçla, geniş bir literatür taraması yapılmış, birincil ve doğrudan kaynaklara büyük ölçüde ulaşılmış ve etkin bir biçimde yararlanılmaya çalışılmıştır. Uygulama için gerekli olan veriler, anket yöntemi ile sağlanmıştır. Anketler, kişisel görüşme yolu ve internet aracılığıyla doldurtulmuş; elde edilen veriler, SPSS 18.0’da (Statistical Package for Social Sciences) analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarının yorumlanmasından önce, konu hakkında yapılmış bilimsel çalışmalardan, karşılaştırmalı olarak yararlanılmıştır.

4.2. Demografik Özellikler

Tablo 1’de çalışmaya katılan katılımcıların, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, çalıştıkları departmanlar ve yönetim seviyelerine yönelik demografik bilgiler bulunmaktadır. Tablo 1’den de görülebileceği gibi çalışmaya katılanların yaklaşık %84’ü erkek ve %16’sı bayandır. %59’u üniversite mezunudur. Çalışmaya katılımın büyük bir kısmı yönetim kademesinden ve orta düzey yöneticilerden oluşmaktadır. Demografik bilgilerle ilgili detaylı rakamlar Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1: Demografik Özellikler

f			%		
Cinsiyet			<i>Kademe</i>		
Erkek	263	84,56	Orta Düzey	184	59,16
Bayan	48	15,54	Süt Düzey	127	40,84
Total	311	100	Total	311	100
<i>Eğitim</i>			<i>Departman</i>		
İlk Okul	9	2,89	Üretim	81	26,05
Lise	39	12,54	Yönetim	140	45,02
Üniversite	183	58,84	İnsan Kaynakları	20	6,43
Yüksek Lisans	49	15,76	Pazarlama	24	7,72
Doktora	31	9,97	Ar-Ge	46	14,79
Toplam	311	100	Toplam	311	100

4.3. Faktör Analizi

Toplanan veri yapısına en uygun olan varimax rotasyonu ile faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda, sistem yönelimi, örgüt iklimi, etkin bilgi kullanımı, bilgi paylaşımı, keşifsel yenilik, düzeltici yenilik ve finansal performans olmak üzere 7 farklı grup ortaya çıkmıştır. Gruplarda sistem yönelimi için 3 önerme, örgüt iklimi, etkin bilgi kullanımı ve bilginin paylaşılması için 5 önerme, keşifsel yenilik için 7 önerme, düzeltici yenilik için 4 önerme ve finansal performans için 3 önerme bulunmaktadır. Faktör yükleri ve oluşan yapı Tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2: Faktör Analizi

Açıklanan Toplam Varyans = %72,162	Bileşenler						
	1	2	3	4	5	6	7
Çalışanlar işletmedeki süreçlerin birbirleriyle bir bütün olarak bağlantılı olduğunu bilmektedirler				,549			
Süreçlerdeki tüm faaliyetler açık bir biçimde tanımlanmıştır				,651			
İşletmedeki her süreç işletmenin değer zinciri üzerinde yer alır				,703			
İyileştirme, öğrenme yeteneğimize bağlıdır			,717				
Süreçlerde, öğrenmeye bağlı değişimde iyileştirme hedeflenir			,660				
İşletmede çalışanlar, sürekli eğitim için teşvik edilir			,484				

Çalışanların öğrenmesine yönelik yapılan harcamalar yatırım olarak değerlendirilmektedir		,586			
Öğrenme, işletmenin hayatta kalabilmesi için hayati bir konudur		,757			
İşletmedeki faaliyetlerle ilgili teknolojiler, sürekli takip edilmektedir		,441			
İşletmede, yeni teknolojinin faaliyetlerimize olan potansiyel etkisi sürekli değerlendirilir		,468			
İşletmemiz, yeni yöntemler ve teknolojiden kolayca etkilenir		,595			
İşletmede, yeni teknolojileri izlemek için bazı sorumluluklar verilmiştir		,477			
Yeni yöntem ve teknolojinin uygulanmasında, derhal harekete geçilir		,470			
Çalışanlar teknoloji ile ilgili konularda önemli bir şey bulduğunda hemen diğer arkadaşlarıyla bunu paylaşır	,859				
Çalışanlar teknoloji ile ilgili konularda önemli bir şey bulduğunda yöneticilere bunu hemen iletmektedir	,800				
Çalışanlar teknoloji ile ilgili konular hakkında elde ettikleri bilgileri diğer arkadaşları ile paylaşır ve kullanır	,841				
Teknoloji ile ilgili konular diğer çalışanlarla paylaşılarak tecrübe kazanılır	,644				
Teknoloji ile ilgili konuların işlemede paylaşılması için gerekli altyapı vardır	,535				
Birimimiz kendi içinde mevcut ürün ve hizmetlerimizi geliştirip iyileştirmektedir				,475	
Yeni hizmet ve ürünler icat ederiz				,762	
Yeni hizmet ve ürünlerimizi kendi pazarımızda deneriz				,819	
İşletmemiz için tamamen yeni olan ürün ve hizmeti ticari hale getiririz				,763	
Yeni pazarlardaki yeni fırsatlardan sıklıkla yararlanıyoruz				,658	
İşletmemiz düzenli olarak yeni dağıtım kanalları kullanır				,540	
Yeni pazarda yeni müşteriler bulmak için düzenli olarak farklı yollar araştırırız				,639	

Mevcut hizmet ve ürünlerimizin özelliklerindeki yaptığımız iyileştirmeler müşteri beklentilerini tam olarak karşılamaktadır										,438	
Mevcut pazarlarımızda ölçek ekonomisi yakalamaya çalışırız										,665	
İşletmemiz müşterilerinin taleplerine göre alternatif hizmetler sunar										,742	
İçsel süreçlerimizde maliyetlerin düşürülmesi önemli bir hedeftir										,737	
Ciro Karlılığı (Kar/Toplam satışlar)											,812
Aktif Karlılığı (Kar/Toplam varlıklar)											,850
Firmanın genel karlılık durumu											,847

4.4. Korelasyon Analizi

Faktör analizi sonuçları doğrultusunda korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Korelasyon analizinin sonuçlarına göre sistem yönelimi, örgüt iklimi, etkin bilgi kullanımı, bilgi paylaşımı, kişisel yenilik, düzeltici yenilik ve finansal performans arasında $P < 0,01$ düzeyinde pozitif yönde ilişki olduğu görülmektedir. Korelasyon analizi sonuçlarının detayları Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3: Korelasyon Analizi

	α	Ortalama	Standart Sapma	Sistem Yönelimi	Örgüt İklimi	Etkin Bilgi Kullanımı	Bilginin Paylaşılması	Keşifsel Yenilik	Düzeltilici Yenilik
Sistem Yönelimi	0,60	3,9434	,79322						
Örgüt İklimi	0,75	4,1582	,69286	,689**					
Etkin Bilgi Kullanımı	0,78	3,8220	,78329	,684**	,708**				
Bilginin Paylaşılması	0,88	3,7555	,88472	,580**	,534**	,715**			
Keşifsel Yenilik	0,88	3,8501	,85409	,524**	,620**	,729**	,584**		
Düzeltilici Yenilik	0,77	4,0075	,63764	,594**	,536**	,554**	,442**	,568**	
Finansal Performans	0,90	3,6920	,75558	,490**	,519**	,503**	,474**	,563**	,454**

**P < 0,01 Seviyesinde Öneme Sahip (Çift Taraflı)

4.5. Regresyon Analizi

Bu aşamada SPSS programı ile regresyon analizi uygulanmıştır. Sistem yönelimi, örgüt iklimi, etkin bilgi kullanımı, bilginin paylaşılması bağımsız değişken; kişisel yenilik bağımlı değişken olarak kabul edilerek regresyon analizi yapılmıştır. Sonuç olarak örgüt ikliminin ($p<0,01$ ve $\beta=0,210$), etkin bilgi kullanımının ($p<0,01$ ve $\beta=0,515$) ve bilginin paylaşılmasının ($p<0,05$ ve $\beta=0,130$) kişisel yenilikleri olumlu etkilediği görülmüştür. Bunun yanısıra sistem yöneliminin, kişisel yeniliği etkilemediği tespit edilmiştir. Kurulan regresyon modeline ait veriler Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4: Sistem Yönelimi, Örgüt İklimi, Etkin Bilgi Kullanımı, Bilginin Paylaşılması, Kişisel Yenilik Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken: Kişisel Yenilik		İlgili Hipotezler
	Std B Katsayısı	Anlamlılık	
Sistem Yönelimi	-0,045	0,477	H1a red
Örgüt İklimi	0,210	0,002	H1b kabul
Etkin Bilgi Kullanımı	0,515	0,000	H1c kabul
Bilginin Paylaşılması	0,130	0,036	H1d kabul
R²= 0,561		F= 80,266	

Sistem yönelimi, örgüt iklimi, etkin bilgi kullanımı, bilginin paylaşılması bağımsız değişken; düzeltici yenilik bağımlı değişken olarak kabul edilerek regresyon analizi yapılmıştır. Sonuç olarak sistem yöneliminin ($p<0,01$ ve $\beta=0,336$), örgüt ikliminin ($p<0,05$ ve $\beta=0,151$) ve etkin bilgi kullanımının ($p<0,05$ ve $\beta=0,197$) düzeltici yeniliği olumlu etkilediği görülmüştür. İlâveten bilgi paylaşımının düzeltici yenilikleri etkilemediği görülmüştür. Kurulan regresyon modeline ait veriler Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5: Sistem Yönelimi, Örgüt İklimi, Etkin Bilgi Kullanımı, Bilginin Paylaşılması, Düzeltici Yenilik Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken: Düzeltici Yenilik		İlgili Hipotezler
	Std B Katsayısı	Anlamlılık	
Sistem Yönelimi	0,336	0,000	H2a kabul
Örgüt İklimi	0,151	0,044	H2b kabul
Etkin Bilgi Kullanımı	0,197	0,023	H2c kabul
Bilginin Paylaşılması	0,030	0,669	H2d red
R²= 0,405		F= 43,350	

Sistem yönelimi, örgüt iklimi, etkin bilgi kullanımı ve bilginin paylaşılması bağımsız değişken, finansal performans bağımlı değişken olarak kabul edilerek regresyon analizi yapılmıştır. Sonuç olarak sistem yöneliminin ($p < 0,05$ ve $\beta = 0,173$), etkin bilgi kullanımının ($p < 0,01$ ve $\beta = 0,246$) ve bilgi paylaşımının ($p < 0,01$ ve $\beta = 0,194$) finansal performansı olumlu etkilediği görülmüştür. Sistem yöneliminin ve örgüt ikliminin finansal performansı etkilemediği görülmüştür. Kurulan regresyon modeline ait veriler Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6 Sistem Yönelimi, Örgüt İklimi, Etkin Bilgi Kullanımı, Bilginin Paylaşılması, Finansal Performans Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken: Finansal Performans		İlgili Hipotezler
	Std B Katsayısı	Anlamlılık	
Sistem Yönelimi	0,173	0,028	H3a kabul
Örgüt İklimi	0,246	0,002	H3b kabul
Etkin Bilgi Kullanımı	0,067	0,466	H3c red
Bilginin Paylaşılması	0,194	0,010	H3d kabul
R²= 0,342		F= 32,698	

Keşifsel ve düzeltici yenilik bağımsız değişken, finansal performans bağımlı değişken olarak kabul edilerek regresyon analizi yapılmıştır. Sonuç olarak keşifsel yeniliğin ($p < 0,01$ ve $\beta = 0,450$) ve düzeltici yeniliğin ($p < 0,01$ ve $\beta = 0,197$) finansal performansı olumlu etkilediği görülmüştür. Kurulan regresyon modeline ait veriler Tablo 7’de gösterilmiştir.

Jansen ve diğerleri (2006) araştırma konumuza benzer bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmalarında Jansen ve diğerleri (2006) keşifsel ve düzeltici yeniliklerin finansal performans üzerinde olumlu etkileri olduğunu ortaya koymuşlardır. Diğer bir deyişle bizim çalışmamız ile paralel çıkarımlarda bulunmaktadır.

Tablo 7: Keşifsel ve Düzeltici yenilik, Finansal Performans Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken: Finansal Performans		İlgili Hipotezler
	Std B Katsayısı	Anlamlılık	
Keşifsel Yenilik	0,450	0,000	H4a kabul
Düzeltilici Yenilik	0,197	0,002	H4b Kabul
R²= 0,343		F= 66,698	

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı; örgütsel öğrenme kapasitesinin, keşifsel ve düzeltici yenilik ile örgütün finansal performansını nasıl etkilediğini araştırmak ve örgütsel öğrenme kapasitesinden etkilenen keşifsel ve düzeltici yeniliğin, örgütün finansal performansını nasıl etkilediğini ortaya çıkarmaktır. Hipotezleri test etmek amacıyla oluşturulan regresyon modelleri önemli bulgular ortaya koymaktadır. Literatürde, araştırma kapsamında oluşturulan hipotezleri destekleyen çalışmalara rastlanmıştır.

Çalışmamızda finansal performans; işletmenin ciro kârlılığı (kâr/toplam satışlar), aktif kârlılığı (kâr/toplam varlıklar) ve işletmenin genel kârlılık durumu olarak kabul edilmektedir.

Araştırmamız doğrultusunda, teknoloji üretiminin yapıldığı sektörlerde, örgütsel öğrenme kapasitesinin alt unsurlarından olan etkin bilgi kullanımı, keşifsel ve düzeltici yenilikleri olumlu yönde etkilemektedir. Yoğun rekabet ortamında yaşanan teknolojik gelişmeler, örgütleri teknolojiyi zorunlu olarak takip etme gerekliliği içine çekmektedir. Etkin bilgi kullanımı da örgütlerin kendi süreçlerinde kullandıkları teknolojileri sürekli değerlendirmelerini ve rekabet ortamında meydana gelen gelişmeleri güncel olarak takip etmelerini öngörmektedir. Örgütler sürekli olarak takip ettikleri teknolojik gelişmeler sayesinde, ortaya çıkan yeni teknolojinin örgüte ne gibi avantajları veya dezavantajları olacağı yönünde bilgi edinebileceklerdir. Örgüt için ilgili avantaj veya dezavantajların potansiyel etkisini sürekli olarak değerlendirilmesi de hayati önem taşımaktadır. Bu teknolojik gelişmelerin sürekli ve düzenli bir şekilde takip edilmesi için çalışanları görevlendirmek ve teşvik etmek gereklidir. Bu sayede örgütlere çok etkin bir bilgi kullanım ortamı doğacaktır. Bu noktaya kadar teknolojik gelişmelerin izlenmesi, örgüte potansiyel etkisinin değerlendirilmesi ve gelişmeleri takip edecek olan çalışanlar üzerinde durduk. Bunların yanı sıra diğer önemli bir konuda, gelişmelere ayak uydurabilecek bir örgüt yapısıdır. Örgütün bu gelişmeleri kolayca kabul eden, kolayca adapte olup uygulayan yapıya sahip olması gerekmektedir. Bu etkinlikleri örgüt yapısında barındıran örgütlerde etkin bilgi kullanımını sağladığı söylenebilir.

Örgütsel öğrenme kapasitesinin diğer bir alt unsuru olan sistem yöneliminin, düzeltici yenilik ve firmanın finansal performansı üzerinde olumlu etkileri bulunduğu çalışmamızca ortaya konmuştur. Örgütlerin, sistem yöneliminden bahsetmesi için şunların yapıldığından emin olmaları gerekmektedir; örgüt süreçlerinin açık ve herkes tarafından anlaşılabilir şekilde tanımlanmış olması, tanımlanan süreçlerin birbirleriyle bağlantılı olduğunun tüm çalışanlarca bilinmesi ve örgüt süreçlerinin katma değer sağlaması.

Örgüt ikliminin, keşifsel ve düzeltici yenilikler üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Örgütlerin, etkin örgüt ikliminden bahsetmesi için, rekabette ayak kalanın öğrenmenin

önemini kavrayan taraf olduğunu kabul etmeleri gereklidir. Öğrenmenin önemli bir unsur olduğunu kabul eden örgütler, çalışanlarını da buna yönlendirmelidirler. Yani çalışanların öğrenmeye açık, öğrenmekten kaçmayan yapıda olmaları gerekmektedir. Değişen rekabet şartlarında, çalışanların öğrenmeye açık olması ve sürekli eğitimler almaları gerekmektedir. Eğitimlere yapılan harcamalar örgütler açısından masraf olarak benimsenmemeli, eğitime yapılan yatırımlar olarak değerlendirilmelidir. Yapılan eğitimler sonucunda edinilen öğrenimlerin gerçekten gerekli ve faydalı olduğunun çalışanlarca anlaşılması gereklidir.

Son olarak bilginin paylaşılmasında bahsetmek gerekirse; bilginin paylaşılmasının kişisel yenilik ve finansal performans üzerinde olumlu etkisi olduğu görülmektedir. Örgütlerde bilgi paylaşılmasının sağlanması için; üretim teknolojisinde meydana gelen değişimleri takip eden veya yeniliklerden haberdar olan çalışanların bulunması gereklidir. Görevlendirilen çalışanlar elde ettikleri bilgiyi, iş arkadaşlarıyla ve yöneticileriyle paylaşmalıdır. Elde edilen bilgi eğer uygulanabiliyorsa uygulama için yöneticilerle rahatlıkla iletişime geçebilmelidir. Bu bilgiler, rahatlıkla paylaşılıp kullanılamıyorsa, elde edilen hiçbir getirisi yoktur. Öncelikle çalışanların elde ettikleri bilgileri rahatlıkla paylaşabilecekleri ve uygulayabilecekleri ortamın yaratılması gereklidir. Sonrasında da elde edilen bilginin, hazırlanan ortamda rahatlıkla paylaşılması için çalışanların teşvik edilmesi gereklidir.

Örgütlerin yapacakları kişisel ve düzeltici yenilikler, finansal performans üzerinde olumlu etkiler oluşturmaktadır. Örgütlerin, yeni hizmetler ve ürünler geliştirmeleri ve bunları kendi pazarlarında denemeleri gerekmektedir. Daha sonra yeni hizmet ve ürünler ticarileştirilmelidir. Bunlara ek olarak müşteri portföyü gözden geçirilmelidir. Çünkü yeni geliştirilen hizmet veya ürün, mevcut müşteriler dışındaki yeni müşterilere de hitap ediyor olabilir. Değişmesi olası portföy yapısıyla birlikte kullanılan dağıtım kanalları gözden geçirilmelidir.

Levinthal ve March (1993) kişisel yeniliklerin yaptıkları etkilerin kısa vadeli olduğu ve sürekliliği sağlanmadığı sürece firma performansındaki artışın negatif yönlü olacağını belirtmişlerdir. Kişisel yeniliğin sürekliliği de düzeltici yenilikle sağlanabilmektedir. Düzeltici yenilik için firmaların mevcut hizmet ve ürün özelliklerinde müşteri beklentilerince iyileştirmeler yapmaları gerekmektedir. Hizmet ve üründeki iyileştirmelerin müşteri isteklerini tam olarak karşılamada yetersiz olması durumunda, müşteri taleplerine göre alternatif hizmetlerin sunulabilmesi de çok önemlidir. Buna ek olarak zaman içinde hizmet veya ürünün maliyetleri ölçek ekonomisinden faydalanarak düşürülmelidir.

Yapmış olduğumuz araştırmanın, örneklem kütlesi genişletilerek ve araştırmaya rekabet, pazar dalgalanmaları gibi çevresel faktörler ekleyerek daha detaylı bir araştırma haline getirilebilir.

KAYNAKÇA

- Argote, L. (1999). *Organizational Learning: Creating, Retaining, and Transferring Knowledge*. Boston: Kluwer Academic.
- Argyris, C., Schön, D. (1996). *Organizational Learning II: Theory, Method and Practice Reading*. MA: Addison-Wesley.
- Benner, M. J., Tushman, M.L., (2002). Process Management and Technological Innovation: a Longitudinal Study of The Photography and Paint Industries. *Administrative Science*, Vol. 47.
- Cheryl, A Van Deusen, (1997). *Organizational Learning in Acquisitions within The Hopitality Industry: Developing The Constructs of Exploration and Exploitation*. Master of Science Appalachian State University.
- Choo, C.W., (1998). *The Knowing Organization: How Organizations Use Information to Construct Meaning, Create Knowledge and Make Decisions*. Oxford University Press.
- Daft, R. L, Sormuneann J., Parks, D. D., (1988). Chief Executive Scanning, Environmental Characteristics, and Company Performance: An Empirical Study. *Strategic Management Journal*, Vol. 9.
- Daft, Richard L., Weick K.E. (1984). Toward A Model of Organization As Interpretation Systems. *Academy of Management Review*, Vol. 6, 1984.
- Denison D.R. (2000). Organizational culture: can it be a key lever for driving organizational change. *The handbook of organizational culture*, Wiley, London, pp. 1–26
- Garvin, D.A. (1993). Building A Learning Organization. *Harvard Business Review*, Vol.71, Issue 4.
- Henrich, R. Greve, (2007). Exploration and Exploitation in Product Innovation. *Advance Access published*, Vol. 16, Issue 5.
- Huber, George P., (1991). Organizational Learning: The Contributing Processes and the Literatures. *Organization Science*, Vol. 2, Issue 1.
- Hult, G. Tomas M., Ferrel, O. C., (1997). Global Organizational Learning Capacity in Purchasing: Construct and Measurement. *Elsevier*, Vol. 40.
- Jansen, Justin J.P., Van Den Bosch, Frans A.J., Volberda, Henk W., (2006). Exploratory Innovation, Exploitative Innovation, and Performance: Effects of

- Organizational Antecedents and Environmental Moderators. *Management Science*, Vol. 52, Issue 11.
- Levinthal, D. A., March, J. G., (1993). The Myopia of Learning. *Strategic Management Journal*, Vol. 14.
- March, J. G. (1991). Exploration and Exploitation in Organizational Learning. *Organization Science*, Vol. 2.
- Marquardt, M.J. (1996). Building The Learning Organization: A Systems Approach to Quantum Improvement and Global Success. *New York: McGraw-Hill*.
- Nevis Edwin C, DiBella, Anthony J, Gould, Janet M, (1995). Understanding Organizations as Learning Systems. *Sloan Management Review*.
- Nonaka, I., Takeuchi, H., (1995). The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create The Dynamics of Innovation. *Oxford University Press*, Vol. 36, Issue 2.
- Rosenkopf, L., Nerkar A., (2001). Beyond Local Search: Boundary-Spanning, Exploration, and Impact in The Optical Disc Industry. *Strategic Management Journal*, Vol. 22, Issue 4.
- Schein, E.H. (1992). Organizational Culture and Leadership. *San Francisco: Jossey-Bass Publishers*.
- Senge, P.M. (1990). The Fifth Discipline: The Art and Practice of The Learning Organization. *New York: Doubleday*.
- Shekhar, Jayanthi (1996). Innovation and Competitiveness in Manufacturing: Two Essays. *Thesis Submitted to The Faculty of The Graduate School of The University of Minnesota*.
- Ulrich, D., Von Glinow, M., Jick, T., Yeung, A.K., and Nason, S.W., (1994). Learning Organization, Culture Change, and Competitiveness: How Managers Can Build Learning Capability. *Lexington, MA: The International Consolidation for Executive Development Research*.
- Teo HH, Wang X (2005). Organizational Learning Capacity and Attitude Toward Complex Technological Innovations: An Empirical Study. *InterScience*. 57(2): 264-279.

MESLEKİ EĞİTİM VE ÖĞRETİM SİSTEMİNİN GÜÇLENDİRİLMESİ PROJESİ (MEGEP) MUHASEBE- FİNANSMAN ALANI MODÜLLERİNİN ETKİNLİĞİNİN TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Nevran KARACA[*]

Sibel ÇAKIR[**]

ÖZ

Günümüz dünyasındaki teknolojik gelişmeler, yeni meslek alanlarını ortaya çıkararak mesleki ve teknik eğitimin önemini artırmıştır. Türkiye’de mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesine yönelik olarak “Mesleki Eğitim ve Öğretim Sistemini Güçlendirme Projesi (MEGEP)” başlatılmıştır. MEGEP’in eğitim modüllerinin etkinliğinin tespitine yönelik olarak şimdiye kadar birçok çalışma yapılmış olup, bu çalışmalar sonucunda modüllere ilişkin olarak mesleki eğitimin başarıya ulaşması noktasında birtakım sorunların yaşandığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada da, Ticaret Meslek Liselerinde MEGEP modülleri kapsamında verilen muhasebe eğitiminin etkinliğinin öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla bir anket hazırlanarak İstanbul’da bulunan ticaret meslek liselerinin arasından basit rassal örnekleme yöntemiyle seçilen 10 okulda toplam 500 öğrenciye uygulanmıştır. Anket sonuçları SPSS 11 istatistik paket programından faydalanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizlerin sonucunda, öğrencilerin muhasebe eğitimine yönelik olarak hazırlanan modüllerden orta düzeyde memnun oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Eğitim, Muhasebe Eğitimi, MEGEP.

* Yardımcı Doçent Doktor, Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü.

** Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finansman ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi

Vocational Education And Training System Strengthening Project Accounting-Financing A Research Study The Effectiveness Of Field Modules

ABSTRACT

Today's World technological developments increased importance of technical and professional education by bring out new profession fields. As for the development of vocational and technical education, "Vocational Education and Training System Strengthening Project (SVET)" has been initiated in Turkey. Many studies have been done to determine the effectiveness of training modules of MEGEP so far, at the point of success of vocational education and training modules several problems had been detected after these studies were made. At this study, evaluations the effectiveness of accounting education within the context of Vocational Trade Schools MEGEP modules were aimed in accordance with the views of students. For this purpose, a survey was prepared and applied a total of 500 students from 10 trade vocational high school which was selected simple randomly in Istanbul. The survey results were analyzed by SPSS 14 statistical package program.

As a result of the conducted analyzes, at this modules preparing for student's accounting education were detected moderately satisfaction.

Key Words: Accounting, Training, Accounting Training, MEGEP

1. GİRİŞ

Milli Eğitim Bakanlığı uzun süredir iş gücünün niteliğini yükseltmek ve ekonominin tüm sektörlerinde istihdam imkânlarını artırabilmek için mesleki eğitim sistemini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu amaçla Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP) anlaşması imzalanmıştır. Bu proje kapsamında ortaöğretimde mesleki eğitimde modüler sisteme geçilmiştir. Türkiye'de mesleki eğitim; hem örgün eğitim hem de yaygın eğitim kapsamında gerçekleştirilmekte olup, sistemin ortaöğretim aşamasında verilmektedir. Örgün eğitime bağlı Mesleki ve Teknik ortaöğretim, öğrencileri hem bir üst seviye olan yüksek öğrenime hem de mesleğe hazırlamaktadır. Türkiye'de mesleki ve teknik okullar öğrencilere 4 yıllık programlar sunmaktadır.

Bu programların genel amacı alanlarında vasıflı işçi ve teknisyen yetiştirmek olup, bu amaca hizmet eden programlarla desteklenmektedir (www.megep.meb.gov.tr).

Nitelikli insan gücü yetiştirilmesi; her ülkenin kendi ekonomik, toplumsal, kültürel koşullarına uygun bir biçimde gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu noktada mesleki-teknik öğretim devreye girerek iş piyasasının ihtiyacı olan ara elemanı yetiştirecek programları yürütmektedir. Mesleki eğitim, hem okullarda teorik bilgiyi, hem de iş başı eğitiminde kazanılacak mesleki becerileri kazandırmayı hedeflemektedir. Bu hedefler doğrultusunda teorik eğitim programlarının; %30'u genel konuları, %70'i de mesleki konuları kapsar. Mesleki ve teknik ortaöğretim okul/kurumlarda dersler, ortak dersler ve alan/dal dersleri olmak üzere iki ana grupta toplanır. Mesleki ve teknik ortaöğretimde ders saati meslek liselerinde 35, Anadolu meslek liselerinde 40, Anadolu teknik liselerinde 45 saattir. Öğrenciler teorik eğitimin yanında 4. sınıfta haftada 24 saat beceri eğitimi almaktadırlar (MEB, 2006: 27).

Türkiye'de muhasebe eğitimi ise; Mesleki ve Teknik ortaöğretime bağlı meslek liselerinde verilmektedir. Muhasebe mesleğinin gereklerini karşılamak için Ticaret Meslek Liselerinde muhasebe ve finansman alanında eğitim verilmekte olup; bu eğitimin sunumunda MEGEP kapsamında hazırlanan modüllerden yararlanılmaktadır. MEGEP, modüler sistem aracılığıyla muhasebe eğitiminin teorik kısmını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. 4 yıllık muhasebe eğitimi boyunca yararlanılan modüler öğretimin üzerine programın 4. Yılında öğrencilerin "İşletmelerde Beceri Eğitimi" adı altında 24 saatlik uygulama eğitimi almaları sağlanır. Bu sayede öğrenciler öğrendikleri teorik bilgileri hem pratikte uygulayarak, hem bu bilgilerin kullanılabilirlik derecelerini ölçme hem de meslek hayatları için tecrübe edinme fırsatı yakalamış olmaktadır.

Günümüzde muhasebe mesleğine girişte mesleki bilgi ve becerilere daha çok gereksinim duyulmaktadır. Zira işletmeler günümüzde küresel bir ekonomik ve sosyal yapının içinde faaliyet göstermektedir. Bu durum, muhasebe elemanlarının küresel bir ekonomik ve sosyal yapının gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatılmasını gerekli kılmaktadır. Ortaöğretim kurumlarının, işletmelerin ara muhasebe elemanı ihtiyacının önemli bir kısmını karşıladığı göz önünde bulundurulduğunda bu aşamada verilecek eğitimin kalitesi, eğitim alanının mesleki bilgi ve becerisini etkileyecektir. Muhasebe eğitiminin kalitesini etkileyen bir çok unsur olmakla beraber, eğitimin verilmesinde kullanılan ders materyalleri de eğitimin kalitesini belirlemede önemli etkenlerden biri olacaktır. O halde kullanılan ders materyalleri, verilen eğitimin kalitesini ölçmede bir kriter olarak değerlendirilebilecektir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, Ticaret Meslek Liselerinde muhasebe eğitimi gören öğrencilerin, modüler eğitimden ne derece memnun olduklarının tespit edilmesidir. Bu sayede, Mesleki Eğitim ve Öğretim Sistemini Güçlendirme Projesi (MEGEP) kapsamında verilen muhasebe eğitiminin etkinliği değerlendirilerek, araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar ışığında ileride MEGEP modüllerinde yapılabilecek revizyonlar için katkı sağlanmış olacaktır.

Çalışma üç bölümden müteşekkil olup; çalışmanın birinci bölümünde MEGEP'in çıkış noktasını oluşturan Uluslararası Standart Eğitim Sınıflanması (ISCED 97) detaylı olarak incelenmiştir. İkinci bölümde, Türkiye'de verilen muhasebe eğitimi tüm boyutlarıyla incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise İstanbul'daki ticaret meslek liseleri arasından tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 10 okulda muhasebe eğitimi alan 500 öğrenciye, okullarında verilen muhasebe eğitiminden ne derece memnun olduklarını tespitiye yönelik bir anket çalışmasına ve bu anket çalışması sonuçlarının analizine yer verilmiştir.

2. ORTAÖĞRETİMDE MUHASEBE EĞİTİMİ

Türk Milli Eğitim Sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluşur. Örgün eğitim; okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır. Yaygın eğitim ise, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır. Mesleki ve teknik eğitim kurumları, hem örgün hem de yaygın eğitimin kapsamına girmektedir (Orhaner, 2003: 208).

Mevcut yapı içerisinde; örgün mesleki ve teknik eğitim ile çıraklık ve yaygın eğitim kurumları, bu kurumlarda okutulan programlar, program sonucunda verilen belgeler ve belgeler arasındaki denkliğin esasları yasayla belirlenmiştir. Eğitim programlarıyla kazandırılan yeterlilikler, ulusal yeterlilik düzeyleri, bu yeterliliklerin güçlü yapıda oluşturulmuş ulusal bir otorite tarafından tanınması, belirli aralıklarla güncelleştirilmesi gibi hususları düzenleyen ulusal bir sistem kurulma çalışmaları devam etmektedir. Bu kapsamda 5544 sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) Kanunu çıkarılmış olup, MYK teşkilatlanması devam etmektedir (Resmi Gazete Sayı: 26312). Bu kanuna bağlı olarak Avrupa Birliği ile Türkiye arasında Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP) anlaşması imzalanmıştır. Başlangıç tarihi Ekim 2002 olan Projenin genel amacı, mesleki eğitim ve öğretim sisteminin, sosyoekonomik gereksinimler ve yaşam boyu öğrenme ilkeleri doğrultusunda güçlendirilmesi sürecinde, Milli Eğitim Bakanlığı aracılığıyla Türk Hükümetine destek olmaktır ([http:// www.megep.meb.gov.tr](http://www.megep.meb.gov.tr)).

MEGEP Projesi uygulamasından beklentiler aşağıda sıralanmıştır (Dursun, 2008:51-52).

- Endüstri sektörü ve diğer sosyal ortaklarla işbirliği içinde geliştirilen ve iş piyasasının gerekliliklerini karşılamak üzere tasarlanan yeni bir mesleki eğitim standartları sistemi kurmak.
- Doğru değerlendirme, derecelendirme ve sertifikasyon saptayan ve kararlaştırılan, mesleki standartları temel alan yeni bir ulusal mesleki yeterlilik sistemi kurmak.
- Ulusal yeterlilik sistemi tarafından geliştirilen göstergelere uygun olarak tasarlanmış olan ve hem başlangıç düzeyindeki mesleki eğitimi hem de sürekli mesleki eğitimi kapsayan yeterliğe dayalı modüler programlarını uygulamak.
- Mikro projeler uygulayarak aşağıdan yukarıya doğru bir güçlendirme yaklaşımını benimseyen ve yenilik araçları görevi gören okullar haline getirmek.
- Tüm aşamalarda ve program alanlarında benimsenen ulusal standartları tutarlı bir şekilde uygulayarak kaliteyi güvence altına alan yeni bir sertifikasyon sistemi kurmak.
- İş piyasasının yerel gerekliliklerini karşılayan ve il düzeyinde üçlü bir yapıyı temel alan yeni mesleki eğitim yönetim sistemi geliştirmek.
- Okul idarecileri, öğretmenler ve değişimin öncülerine kaliteli eğitim sunmak için geliştirilen ve uygulanan kurumsal gelişim programları uygulamak. MEGEP'in 3 özel amacı olup, bunlar aşağıda sıralanmıştır (Dursun,2008: 51-52):
- Mesleki eğitimin ulusal gereksinimlerle ilişkisinin ve niteliğinin iyileştirilmesine katkı sağlamak,
- Mesleki eğitimle ilgili kamu yönetiminin, toplumsal ortakların ve işletmelerin kurumsal kapasitelerinin ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde güçlendirilmesini desteklemek,
- Mesleki eğitim sisteminin yerinden yönetime geçme sürecini hızlandırmaktır.

MEGEP eğitim bileşenlerinden, mevcut öğretim programlarının gözden geçirilmesine ilişkin etkinlikler çerçevesinde ele alınan alanlardan biri Muhasebe ve Finansman alanıdır. Muhasebe ve Finansman alanında geliştirilecek olan eğitim programının iş yaşamı ihtiyaçlarına uygun olması gerekliliğinden yola çıkılarak sektör taraması ve meslek analizi yapılmıştır. Ayrıca çeşitli illerde alan araştırması yapılmıştır. Sektör çalışanları ile birebir görüşülerek iş analizleri yapılmıştır. Bu doğrultuda geliştirilen Muhasebe ve Finansman alanı programı yaşam boyu öğrenme ilkeleri paralelinde meslek elemanlarına, ulusal ve uluslararası yeterlikleri kazandırmayı hedefleyen bir yapıda tasarlanmıştır.

Muhasebe ve Finansman alanının MEGEP kapsamına alınması ve bu çerçevede programlarının sektör analizine dayalı olarak modüler esaslı olarak hazırlanmasıyla, Türkiye ekonomisi içerisinde oldukça önemli yeri olan bu sektöre kalifiye eleman yetiştiren mesleki eğitim sistemine yeni bir anlayış getirilmesi hedeflenmiştir. Muhasebe ve Finansman Alanı Çerçeve Öğretim Programı kapsamında olan eğitim dalları ve bu eğitim dalların herhangi birinde eğitim alan öğrencilerin kazanacağı düşünülen yeterlilikler Tablo 1’de toplu olarak gösterilmiştir.

Tablo 1: Muhasebe ve Finansman Alanı Öğretim Programı ile ilgili Genel Açıklama

SEKTÖR	TİCARET
ALAN	MUHASEBE VE FİNANSMAN
ALANIN TANIMI	Muhasebe ve Finansman alanı altında yer alan dalların yeterliklerini kazandırmaya yönelik eğitim ve öğretim verilen alandır.
ALANIN AMACI	Muhasebe ve Finansman alanı altında yer alan mesleklerde sektörün ihtiyaçları, bilimsel ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda gerekli mesleki yeterlikleri kazanmış nitelikli meslek elemanları yetiştirmek amaçlanmaktadır.
DAL PROGRAMLARI, TANIMLARI VE AMAÇLAR	<p>1. BİLGİSAYARLI MUHASEBE</p> <p>Tanımı: Muhasebecilik mesleğinin gerektirdiği, ticari işletmelerin faaliyetlerine ait belgelerin tasnif, kayıt, dosyalama ve arşivleme işlemlerini bilgisayar ortamında yapma yeterliklerini kazandırmaya yönelik eğitim ve öğretim verilen daldır.</p> <p>Amacı: Bilgisayarlı muhasebe elemanlığı mesleğinin yeterliklerine sahip meslek elemanları yetiştirmek amaçlanmaktadır.</p> <p>2. DIŞ TİCARET OFİS HİZMETLERİ</p> <p>Tanımı: Dış ticaret ofis elemanlığı mesleğinin gerektirdiği hizmetleri yürütmek için gerekli olan işlemleri takip etme ve dış ticaret muhasebe kayıtlarını tutma yeterliklerini kazandırmaya yönelik eğitim ve öğretim verilen daldır.</p> <p>Amacı: Dış ticaret ofis elemanlığı mesleğinin yeterliklerine sahip meslek elemanları yetiştirmek amaçlanmaktadır.</p> <p>3. FİNANS VE BORSA HİZMETLERİ</p> <p>Tanımı: Finans ve borsa hizmetleri elemanlığı mesleğinin gerektirdiği hizmetleri yürütmek için gerekli olan işlemleri ve finansal muhasebe işlemlerini yapma yeterliklerini kazandırmaya yönelik eğitim ve öğretim verilen daldır.</p> <p>Amacı: Finans ve borsa hizmetleri elemanlığı mesleğinin yeterliklerine sahip meslek elemanları yetiştirmek amaçlanmaktadır.</p>
GİRİŞ KOŞULLARI	Öğrencilerin sağlık durumu, Muhasebe ve Finansman alanı altında yer alan mesleklerin gerektirdiği işleri yapmaya uygun olmalıdır.
ÖĞRENCİ KAZANIMLARI	Programın sonunda seçtiği dala/mesleğe yönelik olarak öğrenci; Alandaki ortak temel, bilgi ve becerileri kazanabileceklerdir. Muhasebe ve Finansman alanının temel yeterliklerine sahip olabileceklerdir. Dalın gerektirdiği işleri yapabileceklerdir. Dalın gerektirdiği özel mesleki yeterlikleri kazanabileceklerdir.

Kaynak: <http://mebk12.meb.gov.tr>

MEGEP kapsamında hazırlanan ders modülleri aşağıdaki unsurları içermektedir (EARGED, 2006:47)

-Modülün içeriğinin kısa bir sunumu için giriş bölümü bulunmaktadır.

-Başlangıç şartları. Öğrencinin modüle başlamadan önce sahip olması gereken bilgi ve becerileri ile ilgili ön koşullar belirtilmiştir.

-Çalışma yükü saatlere göre tanımlanmıştır.

-Gerekli araçlar belirtilmiştir.

-Öğrenmenin amaçları ve içeriği açıklanmıştır.

-Çalışma görevleri, yönergeleri, öneriler ve ipuçları verilmiştir.

-Yararlanılabilecek kaynaklar önerilmiştir.

-Değerlendirme yöntemi ve değerlendirme standartları öğrenciye net olarak belirtilmiştir.

Modülde; açıklamalar, öğrenme faaliyetleri, ölçme araçları, değerlendirme ve kaynaklar yer almaktadır. Her modülde alanın ve mesleklerin özellikleri, konunun kapsamı doğrultusunda en az iki öğrenme faaliyeti bulunmaktadır. Öğrenme faaliyetlerinde yeterliğin bir parçası (işlem) için gerekli bilgi ve uygulamalar ile ölçme araçları yer almaktadır. Öğrenme faaliyetleri ile kazanılan becerilerin tamamı modülün sonunda bir yeterlik oluşturmaktadır. Diğer deyişle modülün sonunda bir işin bir parçası olan bir ürün ya da hizmet ortaya çıkmaktadır.

LİTERATÜR ÖZETİ

MEGEP tarafından hazırlanan modüllerin etkinliğine ilişkin olarak gerek öğretmen, gerek idareci, gerekse de öğrenci görüşlerinden hareketle yapılan akademik çalışmaların sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

Yıldız ve Kaya (2013) çalışmalarında, 2011-2012 eğitim öğretim yılında Ankara ilinde bulunan Meslek Liselerinde görev yapan ve Bilişim Teknolojileri Alanında Programlama Temelleri dersini okutan öğretmenlerin ve öğrencilerinin, programın hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme etkinliklerine ilişkin değerlendirmelerine yer vermişlerdir. Yaptıkları araştırma sonucunda öğretmenlerin modüllerde yeterince örneğe yer verilmediği ve programdaki hedeflerin öğrenci zihinsel gelişimine uygun olmadığı görüşünde oldukları ortaya çıkmıştır. Araştırma kapsamındaki öğrenciler ise dersin işlenmesinde kullanılan kaynak ders kitabını kaliteli bir eğitim için yeterli bulmadıklarını ifade etmişlerdir.

Seçilmiş ve Ünlüören (2011) çalışmalarında, Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinde uygulanan eğitim programının öğretmen ve idareci görüşleri doğrultusunda etkinliğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Araştırmanın sonucunda, programın en çok eleştiri alan kısmının modül kitapçıkları olduğu ortaya

konulmuştur. Modüllerin tanımı, kazandırılacak yeterlikler, genel amaç ve amaçların doğru ve yeterli biçimde ifade edilmiş olmakla birlikte bazı bilgilerin eski, eksik ve yanlış olduğunu, cümle düşüklükleri ve yazım hatalarının önemli motivasyon kaybına neden olduğunu,ölçme değerlendirme bölümünde yer alan ölçme araçlarının, öğrenciye kazandırılması hedeflenen kazandırılacak yetkinliklerin tamamını değerlendirebilecek biçimde hazırlanmadığını, modüllerin içerisindeki resim, şekil, sembol ve grafiklerin yeterli olmadığını, önerilen kaynakların öğrencinin kendini geliştirmesi için yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Çalışmada, araştırma kapsamında yer alan öğretmen ve idarecilerin, modül kitapçıklarındaki sorunların, modülleri yazan kişilerin bu konuda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmamalarından kaynaklandığı noktasında birleştikleri ifade edilmiştir.

Bay (2010) çalışmasında, MEGEP'in hedefleri, sosyal ortakları, hedeflediği eğitim standartları, ulusal yeterlilik sistemi, modüler mesleki eğitim programlarını incelemiş, projenin uygulanmasının getirdiği yararlar ve uygulama sırasında ortaya çıkan olumsuzlukları ortaya koymaya yönelik olarak Ankara ili genelindeki Ticaret Meslek Liseleri ve Çok Programlı Liselerde 2009-2010 öğretim yılında ders veren muhasebe finansman öğretmenlerine (210 kişi) uyguladığı bir anket çalışmasına yer vermiştir. Yapılan çalışmanın sonucunda öğretmenlerin; modüllerde sık sık hatalarla karşılaştıklarını, modüllerin öğrenci seviyelerine uygun olmadığını, modüllerin alanla ilgili gereksiz bilgileri kapsadığını ve bu sorunların kaynağı olarak ta modüllerin uzman olmayan kişiler tarafından hazırlanması görüşünde oldukları ifade edilmiştir.

Gömleksiz ve Erten (2010) çalışmalarında, modüler öğretimin uygulanmasında karşılaşılan güçlükleri öğrenci görüşleri doğrultusunda ortaya koymaya çalışmışlardır. Araştırma, 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Elazığ il merkezinde bulunan 8 mesleki ve teknik ortaöğretim kurumunda (teknik ve endüstri meslek lisesi, kız teknik ve meslek lisesi, ticaret ve turizm otelcilik meslek lisesi, iletişim meslek lisesi ve sağlık meslek lisesi) öğrenim gören ve rastgele seçilen 20 kişilik 12. Sınıf öğrencilerini kapsamaktadır. Araştırma sonucunda öğrencilerin; modüllerde yer alan görsel unsurların ve modül içi etkinliklerin yetersiz olduğu, modüllerin öğrencilerin seviyesine uygun olmadığı, okulların donanımının yetersiz olduğu, modül sonu değerlendirmeler ile gözlem formlarının yetersiz olduğu yönünde görüş belirttikleri ifade edilmiştir.

Adıgüzel ve Berk (2009) çalışmalarında, yeterliğe dayalı modüler sistem uygulamaları öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirmeye yönelik bir araştırmaya yer vermişlerdir. Araştırma, 2007-2008 öğretim yılı içerisinde İstanbul da 10

meslek lisesinde, toplam 20 öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmelerde, 18 katılımcı, modüllerin içeriklerinin modüller için belirlenen amaçlar ile uyumsuz olduğu görüşünü belirtmişlerdir. Katılımcılar, modül içeriklerinin öğrencilere kazandırılacak yeterlikler üzerine kurulması gerektiğini ancak mevcut modüllerin çoğunun bu düzeyde olmadığını vurgulamışlardır. Katılımcıların 17'si modüler sistemde, öğrenme-öğretme ortamlarının öğrenci merkezli olarak öngörülmesine karşın, modüllerin uygulanması esnasında, öğrenme öğretme ortamlarının öğretmen merkezli olarak gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların 9'u ise öğrencilerin modüllerin sonunda oluşturdukları öğrenme ürünlerine yönelik ölçme ve değerlendirme etkinliklerinin yeterli olmadığını vurgulamışlardır. Katılımcıların 4'ü alanlar altındaki dalların alanlar ile yeterince uyummadığını ve alanların dallara ayrılmasında iş dünyası ile yeterince diyalog kurulmadığını ifade etmişlerdir.

Dursun (2008) çalışmasında, mesleki ve teknik eğitim kurumlarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin MEGEP'in mesleki yeterlikler, sanayi-eğitim işbirliği, modüler eğitim, eğitim araç-gereç desteği ve Hizmet İçi Eğitim boyutlarının etkililiğine ilişkin görüş ve önerilerini saptamak amacıyla 6 çalışma bölgesinde bulunan toplam 18 mesleki eğitim kurumunda (endüstri meslek lisesi, kız meslek lisesi ve otelcilik ve ticaret turizm meslek lisesi ve mesleki eğitim merkezleri) bulunan yönetici ve öğretmene (410 yönetici ve öğretmen) anket uygulamıştır. Araştırma sonucunda; yöneticilerin, proje kapsamında hazırlanan meslek yeterlikler, modüler eğitim uygulamaları ve yürütülen Hizmet İçi Eğitim etkinliklerinin etkili bulunduğu, sanayi-eğitim işbirliği ve sağlanan eğitim araç gereçlerin ise yeterli etkililiğe sahip olmadığı yönünde görüş belirttikleri ifade edilmiştir. Öğretmenlerin, proje kapsamında hazırlanan mesleki yeterlikler, sanayi-eğitim işbirliği, modüler eğitim, sağlanan eğitim araç gereç desteği, hizmet içi eğitimin yeterli etkililiğe sahip olmadığı yönünde görüş belirttikleri ifade edilmiştir. Çalışmada, öğretmenlerin modüler eğitimi etkili bulmama nedenleri olarak, küçük sanayi bulunan illerde alanlara bağlı dalların fazla sayıda olmasını ve dallar arasında kavram kargaşasının var olduğunu gösterdikleri ifade edilmiştir.

Süer (2007) çalışmasında, ticaret meslek liselerinde verilen muhasebe eğitiminden beklenenleri ve karşılaşılan sorunları tespit etmek üzere, 2006-2007 öğretim yılında İstanbul'da bulunan ticaret meslek liselerinde işletmelerde beceri eğitimi gören muhasebe bölümü lise 3. sınıf öğrencileri (7 okuldan rasgele seçilen 411 öğrenci) ile muhasebe derslerine giren meslek dersi öğretmenlerine (18 okuldan rasgele seçilen 147 meslek dersi öğretmeni) anket uygulamıştır. Ankete katılan öğretmenler meslek derslerinin muhasebe eğitimi açısından kısmen yeterli olduğunu

ifade ederken, ankete katılan öğrenciler muhasebe ders kitaplarının yetersizliğine vurgu yapmışlardır. Ankete katılan öğretmenler muhasebe alanı derslerinin içeriğinde ve muhasebe ders kitaplarında eksiklikler olduğunu, bu eksikliklerin de muhasebe eğitiminin verimliliğini düşürdüğünü ifade etmişlerdir.

Usul ve Diğerleri (2007) çalışmalarında, meslek lisesinden gelen öğrencilerin MYO'larda başarısını etkileyen faktörleri ve bu faktörlerin etkisini analiz etmeye yönelik olarak Süleyman Demirel Üniversitesi ile Mehmet Akif Üniversitelerine bağlı meslek yüksekokullarının muhasebe bölümlerinde okuyan ve sınavsız olarak geçiş yapan Ticaret Lisesi mezunu öğrencilerine (106 kişi) anket uygulamışlardır. Anketi cevaplayan öğrenciler, orta öğretimde sadece genel muhasebe derslerini iyi bir düzeyde aldıklarını, ancak diğer muhasebe derslerinde iyi bir eğitim görmediklerini ifade etmişlerdir. Öğrenciler özellikle maliyet muhasebesi ve şirketler muhasebesi derslerini algılamakta zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Söz konusu öğrenciler aynı zamanda, ticaret lisesinde almış oldukları derslerin yine de MYO'daki eğitim sırasında olumlu katkıları olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrencilerin, orta öğretim sonucunda yapmış oldukları stajın kendilerine hiçbir faydasının olmadığını ifade etmişlerdir.

Yukarıda özetlenen çalışmalar, ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmen ve öğrenim gören öğrencilerin ders modülleri noktasında memnuniyet düzeylerinin orta seviyede veya düşük olduğunu göstermektedir.

MEGEP'İN MUHASEBE-FİNANSMAN MODÜLLERİNİN ETKİNLİĞİNİN TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Bu bölümde, Türkiye'de ticaret meslek liselerinde öğrenim gören Muhasebe-Finansman dalı öğrencilerinin Modüler öğretim programının etkinliğine ilişkin görüşlerinin tespitine yönelik bir araştırmaya ve araştırma sonuçlarına yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırmanın amacı, ortaöğretim düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin modüler öğretim programları kapsamında aldıkları eğitim noktasında memnuniyet derecelerinin tespiti suretiyle MEGEP kapsamında verilen muhasebe-finansman alanı modüllerinin etkinliğini ölçmektir. Çalışmada, MEGEP'in hedeflerine ulaşip ulaşmadığının tespiti için öğrenci memnuniyeti esas alınmış olup, araştırma sonucunda elde edilen sonuçlarla MEGEP projesinin başarısının değerlendirilmesi noktasında katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Çalışmada keşifsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Ders modüllerinin etkinliğini ölçmek amacıyla hazırlanan anket formu kolayda örnekleme tekniğiyle katılımcılara uygulanmıştır. Araştırmanın evreni, İstanbul ilinde olan liseler arasından basit rassal örnekleme yöntemiyle seçilen 10 Ticaret ve Meslek Lisesinde Muhasebe- Finansman eğitimi alan son sınıf öğrencileridir. Çalışma kapsamında hazırlanan anket, araştırma kapsamına alınan okullarda eğitim gören 500 öğrenciye uygulanmıştır. Anket katılımcılara müdür yardımcıları ve öğretmenlerin gözetimi altında uygulandığı için anketlerin tamamı kullanılabilir durumda olup SPSS programı kullanılarak frekans analizine tabi tutulmuştur.

3.2. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın amaçları doğrultusunda toplanan verilerin istatistiksel analizleri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Öğrencilerin Modüler Eğitimden Memnuniyet Düzeylerine İlişkin Frekans Değerleri

Araştırma değişkenlerinden öğrencilerin modüler eğitimden memnuniyet durumlarına ilişkin frekans dağılımları ve ağırlıklı ortalama değerleri Tablo 2’de verilmiştir. Tablo’da öğrencilerin memnuniyet düzeylerine ilişkin değerlendirilmesinde, 5- Kesinlikle Katılıyorum, 4- Katılıyorum, 3-Kararsızım, 2- Katılmıyorum, 1- Kesinlikle Katılmıyorum şeklinde derecelendirilen 5’li likert ölçeği kullanılmıştır.

Tablo 2: Öğrencilerin Modüler Eğitimden Memnuniyet Düzeylerine İlişkin Frekans Değerleri

İfadeler	Kesinlikle Katılıyorum %	Katılıyorum %	Kararsızım %	Katılmıyorum %	Kesinlikle Katılmıyorum %	Ortalama
Meslek dersleri modüllerinin içeriği, konuları kavrayabilmem için yeterli seviyededir.	10,0	15,8	20,4	32,2	21,6	2,75
Meslek derslerinin modüllerinin içeriği, meslek hayatım için yeterli seviyededir.	11,6	11,0	22,8	17,6	37,0	2,97

Okulumda verilen meslek dersleri için ayrılan eğitim süresi benim için yeterlidir.	26,0	39,8	18,4	8,2	7,6	2,32
Okulumda aldığım mesleki eğitim, meslek hayatının gerektirdiği görevleri yerine getirebilmem için yeterli seviyededir.	13,2	12,6	18,0	25,2	31,0	2,78
Okulumda aldığım mesleki eğitim, eğitim alanla ilgili istediğim işe girebilmem için yeterlidir.	13,4	11,6	16,8	19,2	39,0	2,79
Okulumda verilen meslek dersleri için kullanılan araç-gereç sayısı yeterli seviyededir.	12,4	16,7	11,3	26,3	34,3	2,34
Okulumda aldığım mesleki eğitim, beceri eğitimi için yeterli seviyededir.	17,2	12,2	17,6	24,2	28,8	2,65

Tablo 2 incelendiğinde; araştırmaya katılanların %53,8'i (Katılmıyorum: %32,2, Kesinlikle Katılmıyorum: %21,6)“meslek dersleri modüllerinin içeriğinin, konuları kavrayabilmem için yeterli seviyededir.” ifadesine katılmadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılanların %54,6'sı (Katılmıyorum: %17,6, Kesinlikle Katılmıyorum: %37) “meslek derslerinin modüllerinin içeriğinin, meslek hayatı için yeterli seviyededir.” ifadesine katılmadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılanların %58,2'si (Katılmıyorum: 25,2, Kesinlikle Katılmıyorum: %31) “okulda aldığı mesleki eğitimin, meslek hayatının gerektirdiği görevleri yerine getirebilmek için yeterli seviyededir.” ifadesine katılmadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılanların %53'ü (Katılmıyorum: %19,2, Kesinlikle Katılmıyorum: %39) “Okulumda aldığım mesleki eğitim, eğitim alanla ilgili istediğim işe girebilmem için yeterlidir.” ifadesine katılmadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılanların %60,6'si (Katılmıyorum: %26,3, Kesinlikle Katılmıyorum: %34,3) “Okulumda verilen meslek dersleri için kullanılan araç-gereç sayısı yeterli seviyededir.” ifadesine katılmadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılanların %53'ü (Katılmıyorum: %24,2, Kesinlikle Katılmıyorum: %28,8) “Okulumda aldığım mesleki eğitim, beceri eğitimi için yeterli

seviyededir.” İfadesine katılmadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların %65,8’i ise (Katılıyorum: %26, Kesinlikle Katılıyorum: %39,8) “okulda verilen meslek dersleri için ayrılan eğitim süresinin yeterlidir.” ifadesine katıldığını belirtmiştir. Bu durum öğrencilerin büyük kısmının okulda verilen meslek dersleri için ayrılan süreyi yeterli bulduklarını göstermektedir.

Yukarıdaki sonuçlar incelendiğinde, katılımcıların MEGEP’in muhasebe eğitiminin içeriği ve yeterliliği konusunda yüksek oranda olumsuz tutum sergiledikleri görülmüştür. Buna karşın, okullarında aldıkları eğitimin süresi konusunda olumlu tutum sergilemişlerdir.

Öğrencilerin Ders Kitapları İçeriğinin Değişmesi Gerekliliğine İlişkin Frekans Değerleri

Tablo 3’teki veriler incelendiğinde öğrencilerin %43’ü ders kitaplarının içeriğinin değişmesi gerektiği düşüncesine katılırken %28,6’sı ise ders kitaplarının içeriğinin değişmesi gerektiğine kısmen katılmışlardır. Ders kitaplarının içeriğinin değişmesi gerektiğini düşünen öğrenciler, modüllerin içeriğinin karışık, örneklerin hatalı, modül kitaplarında yer alan değerlendirme sorularının cevaplarında yanlışlık olduğunu, bu aksaklıkların da akıllarını karıştırdığını ve dersi anlamalarını zorlaştırdığını ifade etmişlerdir.

Tablo 3: Öğrencilerin Ders Kitapları İçeriğinin Değişmesi Gerekliliğine İlişkin Frekans Değerleri

		n	%
Ders kitaplarınızın içeriğinin değişmesi gerektiğini düşünüyor musunuz?	Evet	215	43,0
	hayır	142	28,4
	kısmen	143	28,6
	Toplam	500	100,0

Öğrencilerin Okullarında Öğrendikleri Muhasebe Programına İlişkin Frekans Değerleri

Tablo 4’te öğrencilerin öğrenim gördükleri okulda hangi muhasebe programını öğrendikleri yüzde ve frekans değerleri ile gösterilmiştir.

Tablo 4: Öğrencilerin Okullarında Öğrendikleri Muhasebe Programına İlişkin Frekans Değerleri

	n	%	
Okulunuzda hangi muhasebe paket programını öğreniyorsunuz?	ETA SQL	405	81,0
	logo go	39	7,8
	LKS	26	5,2
	diğer	30	6,0
	Toplam	500	100,0

Tablo 4'teki veriler, katılımcıların %81'lik kısmının okulunda ETA SQL programının öğretildiğini göstermektedir. Bu oran, araştırma kapsamındaki okulların büyük bir bölümünde günümüzde tercih edilen programlardan biri olan ETA SQL programının öğretildiğini göstermektedir. Bu durum eğitimin güncelliği açısından değerlendirildiğinde, öğrencilerin iş hayatına adaptasyonunda olumlu etkisinin olacağı söylenebilir.

Öğrencilerin Beceri Eğitiminde Kullandıkları Programa İlişkin Frekans Değerleri

Tablo 5'teki veriler incelendiğinde, katılımcıların % 61,4'ünün beceri eğitimi yaptıkları işletmede ETA SQL programının kullanıldığını belirtmiştir. Bu sonuç, araştırma kapsamındaki okulların büyük bir kısmında öğretilen ETASQL programının işletmelerde de yoğunlukla kullanıldığını göstermektedir. Bu sonuçlardan anlaşılmaktadır. Bu durumda öğrencinin işyerine adaptasyonunun kolaylaşacağını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Tablo 5: Öğrencilerin Beceri Eğitiminde Kullandıkları Programa İlişkin Frekans Değerleri

	n	%	
Beceri eğitimi gördüğünüz işletmede hangi programı kullanıyorsunuz?	ETA SQL	307	61,4
	Logo Go	59	11,8
	LKS	31	6,2
	Diğer	103	20,6
	Toplam	500	100,0

Öğrencilerin Okullarında Aldıkları Muhasebe Paket Programı Eğitimine Beceri Eğitiminde Kullandıkları Programın Kullanımına Etkisine İlişkin Frekans Değerleri

Tablo 6'teki sonuçlar incelendiğinde, araştırmaya katılanların %39,2'si okulda öğrendiği muhasebe programının beceri eğitimi aldığı işletmedeki muhasebe programını kullanabilmesinde kısmen yeterli olduğunu belirtirken %35,6'sının ise yeterli olmadığını belirttikleri görülmektedir. Bu durum, okulda öğretilen muhasebe paket programının içeriğinin gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Tablo 6: Öğrencilerin Okullarında Aldıkları Muhasebe Paket Programı Eğitiminin Beceri Eğitiminde Kullandıkları Programın Kullanımına Etkisine İlişkin Frekans Değerleri

		n	%
Okulunuzda öğrendiğiniz muhasebe programı, beceri eğitimi aldığınız işletmedeki muhasebe programını kullanabilmeniz yeterli oldu mu?	Evet	126	25,2
	Hayır	178	35,6
	Kısmen	196	39,2
	Toplam	500	100,0

Öğrencilere Beceri Eğitimi Sırasında Verilen Görevlerin Mesleki Eğitime Uygunluğuna Katılma Derecesine İlişkin Frekans Değerleri

Öğrencinin, öğrenim gördüğü okulda aldığı mesleki eğitimin iş yaşamının gereklerini yerine getirebilme noktasında yeterli olup olmadığının tespit edilebilmesi, beceri eğitimi yaptığı işletmede öğrenciye aldığı eğitimin amacına uygun işlerin verilip verilmediğinin tespiti ile mümkün olabilecektir. Modüler sistemin son aşamasını oluşturan beceri eğitimi aynı zamanda öğrencinin mesleğe bakış açısını önemli ölçüde etkileyecektir. Bu noktada öğrencinin beceri eğitimi alacağı işletmenin tercihi son derece önemlidir. Tablo 7 incelendiğinde, katılımcıların yalnızca % 41,2'sinin beceri eğitimi aldığı işletmede kendisine verilen görevlerin aldıkları mesleki eğitim ile örtüştüğünü ifade ettikleri, % 36,4'ünün ise kısmen örtüştüğünü ifade ettikleri görülmektedir.

Tablo 7: Öğrencilere Beceri Eğitimi Sırasında Verilen Görevlerin Mesleki Eğitime Uygunluğuna Katılma Derecesine İlişkin Frekans Değerleri

		n	%
Beceri eğitimi aldığınız işletmede size verilen görevler mesleki eğitiminizle örtüşüyor mu?	Evet	206	41,2
	Hayır	112	22,4
	Kısmen	182	36,4
	Toplam	500	100,0

Öğrencilerin Ticaret Meslek Lisesini Tercihinde Etkili Olan Faktörlere İlişkin Frekans Değerleri

Öğrencilerin öğrenim görecekleri alanı kendi istekleri doğrultusunda belirlemeleri modüler eğitim sisteminin başarıya ulaşmasında önem kazanmaktadır. Öğrencinin programa kendi tercihi ile gelmesi, aldığı eğitim noktasında bilinç düzeyinin yükselmesini sağlayacak ve böylece gerek okulda aldığı mesleki eğitimin gerekse de işletmede aldığı beceri eğitiminin etkinliğini değerlendirebilecektir. Tablo 8'de yer verilen bulgular öğrencilerin %52'sinin ticaret meslek lisesini kendi tercihi ile seçtiğini göstermektedir. %37'si ise ailesinin yardımı ile tercih ettiğini ifade etmiştir.

Tablo 8: Öğrencilerin Ticaret Meslek Lisesini Tercihinde Etkili Olan Faktörlere İlişkin Frekans Değerleri

	n	%	
Meslek lisesini seçmenizde etkili olan faktör nedir?	Ailem	185	37,0
	Kendi Tercihim	260	52,0
	Arkadaş Tavsiyesi	29	5,8
	Diğer	26	5,2
	Toplam	500	100,0

Öğrencilerin İşe Girme Düşüncelerine İlişkin Frekans Değerleri

Tablo 9'da yer alan veriler incelendiğinde, öğrencilerin %20'sinin okuldan mezun olduğunda istediği işe girebileceğini düşündükleri, % 44,2'sinin ise mezun olduğunda istediği işe girebileceğini düşünmediğini belirttiği görülmektedir. Öğrencilerin istediği işe giremeyeceklerini düşünmelerine neden olan pek çok faktörün var olabileceği kabul edilmekle beraber, öğrencilerin modüler eğitim noktasında dillendirdikleri şikayetlerin dikkate alınıp modüler sistem için gerekli düzeltici tedbirlerin alınması ve böylece öğrencinin motivasyonunun artmasına katkıda bulunulması uygun olacaktır.

Tablo 9: Öğrencilerin İşe Girme Düşüncelerinin Frekans Değerleri

	n	%	
Okulunuzdan mezun olduğunuzda istediğiniz işe girebileceğinizi düşünüyor musunuz?	Evet	100	20,0
	Hayır	221	44,2
	Kısmen	179	35,8
	Toplam	500	100,0

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ticaret meslek liseleri, ticaret ve iş dünyasında ihtiyaç duyulan ara elemanları yetiştirmeyi amaçlayan orta öğretim kurumlarıdır. Ticaret meslek liseleri mezunları aldıkları eğitim sonucunda özel veya kamu işletmelerinde istihdam edilebilmekte, işletmelerde önemli konulara gelebilmektedirler. Bu bakımdan mesleki bilgi birikiminin temelini oluşturan mesleki eğitimin kalitesi oldukça önem kazanmaktadır. Muhasebe derslerinde verilen bilgiler ve bu bilgilerin elde edilme süreci, piyasayla büyük bir paralellik göstermelidir. Muhasebe ders içerikleri, dersin sunumu, öğretimde kullanılan araçlar vb. açılardan uygulayıcı, öğretici, öğrenci arasında sıkı bir koordinasyonun sağlanması gerekir. Söz konusu koordinasyon aynı zamanda, muhasebe ders içeriklerinin ihtiyaca göre belirli aralıklarla güncelleştirilmesini sağlayacaktır.

Eğitim sisteminin paydaşlarından biri olan öğrencilerin aldıkları eğitim noktasında memnuniyet düzeyinin tespiti, ortaöğretim kurumlarında uygulanmakta olan modüler sistemin

amaçlarına ulaşma düzeyinin belirlenmesinde yol gösterici olacaktır. Bu bağlamda çalışmada ticaret liselerinde öğrenim gören muhasebe ve finansman öğrencilerinin ders modüllerinden memnuniyetinin ölçülmesi suretiyle modüler sistemin amaçlarına ulaşma noktasında gelinen durumun tespiti amaçlanmıştır.

Araştırma kapsamında katılımcılara uygulanan anketlerin analiz sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

- Katılımcıların büyük bir kısmı ders modüllerinden memnun olmadıklarını, modül kapsamında yer alan ders kitaplarının yenilenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğu modüllerin meslek hayatı için yeterli olmadığı görüşündedirler. Ayrıca, araştırmaya katılanların % 43'ü ders kitaplarının içeriğinin değişmesi gerektiğini düşünmektedirler.
- Katılımcıların %30'u, okulda verilen mesleki eğitimin iş hayatı için yeterli olmadığına kısmen katılmış olmakla birlikte %44'ü yeterli olmadığını ifade etmişlerdir.
- Katılımcılar, okulda gördükleri modüllerin güncel bilgiler içermediğini ve iş hayatında kullanılabilir olması açısından yeterli olmadığını düşünmektedirler. Modül kapsamında yer alan F klavye dersinin varlığı, modüllerde yer alan güncel olmayan bilgilerin varlığı konusunda bir kanıt olarak değerlendirilebilir.
- Katılımcıların %34,3'ü, "öğrenim gördüğü okulda verilen meslek derslerinde kullanılan araç-gereç sayısının yeterli seviyededir." ifadesine kesinlikle katılmazken, %26,3'ü ise katılmadığını ifade etmiştir. Bu sonuç, uygulamalı derslerin tatbiki konusunda sınırlar yaşandığını göstermektedir.
- Katılımcıların % 71,6'sı (kesinlikle katılıyorum: %37, katılıyorum: %34,6), staj yaptığı işletmede aldığı beceri eğitiminin süresinin yeterli olduğunu düşünmekle beraber katılımcıların 56,2'si (kesinlikle katılmıyorum: %31, katılmıyorum: %25,2), işletmelerde aldığı beceri eğitiminin meslek hayatına hazırlanmaları için yeterli olmadığını ifade etmiştir.
- Araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlar incelendiğinde, öğrencilerin aldıkları eğitim noktasında memnuniyet düzeylerinin düşük olduğu ifade edilebilir. Özellikle, öğrencilerin okullarında öğrendikleri bilgileri iş hayatında kullanamayacakları kanaatinde olmaları sistemin amacına ulaşması noktasında büyük bir engel olarak durmaktadır. Bu noktada yapılması gereken aldıkları eğitim noktasında negatif düşünen öğrencilerin bu kanaatlerini ortadan kaldırmaya yönelik önlemler alınmasıdır. Modül kitaplarının gözden geçirilmesi, işletmelerin ihtiyaç duydukları bilgilerin üretilmesine elverişli hale getirilmesi ön şart olarak değerlendirilmeye birlikte, yapılacak bu iyileştirme kaliteli bir eğitim için tek başına yeterli olmayacaktır. Öğrencilerin mesleki uygulama becerilerinin gelişimi için tamamlayıcı araç-gereçlerin varlığı ve yeterli sayıda olması önem taşımaktadır. Okulun fiziki donanımlarının yeterli olması öğrencilerin mesleki uygulama becerilerinin gelişimini ve okul memnuniyetlerinin artmasını sağlayacaktır.

5. Yararlanılan Kaynaklar

- Adıgüzel, Oktay Cem ve Şaban Berk (2009). “Mesleki Ve Teknik Ortaöğretimde Yeni Arayışlar: Yeterliğe Dayalı Modüler Sistemin Değerlendirilmesi”. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi. Haziran. Cilt:VI, Sayı: I, 220-236.
- Bay, Mutlu Mehmet (2010). “MEGEP Kapsamında Ticaret Meslek Liselerindeki Muhasebe Eğitimi Uygulamasında Karşılaşılan Aksaklıklar Ve Çözüm Önerileri: Ankara Örneği”. Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu (3308 S.K). Resmi Gazete. Sayı. 26312. 19.06.1986.
- Dursun, Bülent (2008). “Yönetici ve Öğretmen Görüşleri ile Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesinin (MEGEP) Etkililiğinin Değerlendirilmesi”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- EARGED (2006). Öğretim Programları ve Modüller Öğretim Uygulama Kılavuzu, MEB, Ankara.
- Gömlüksiz, Mehmet Nuri ve Pınar Erten (2010). “Mesleki Ve Teknik Ortaöğretimde Modüler Öğretim Programının Uygulanmasında Karşılaşılan Güçlükler: Nitel Bir Çalışma”. Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Eğitim Fakültesi Dergisi. Haziran 2010. Cilt:VII, Sayı: I. 174-198.
- Orhaner, Emine ve A. Tunç. (2003). Ticaret ve Turizm Öğretiminde Özel Öğretim Yöntemleri. Gazi Kitabevi. Ankara.
- Seçilmiş, Cihan ve Kurban Ünlüönen (2011), “Eğitim Materyali Olarak MEGEP Kapsamında Hazırlanan Modüllerin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Alan Araştırması”. Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı 31. Sayfa 53-68.
- Süer, Murat. (2007). “Ticaret Meslek Liselerinde Muhasebe Eğitimi, Muhasebe Eğitiminden Beklentiler ve Karşılaşılan Sorunlar”. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- TÜİK. Uluslararası Standart Eğitim Sınıflaması (Uses-1997) El Kitabı. (1999).1. Baskı. Haziran.
- USES-1997 El Kitabı. (1999). Uluslararası Standart Eğitim Sınıflaması. UNESCO İstatistik Enstitüsü. Çeviri. 1. Baskı.Haziran.

Uşul, Hayrettin, Hüsrev Eroğlu ve Osman Akın. (2007). “Meslek Liseleri Ve Meslek Yüksek Okullarındaki Eğitim Süreçleri Arasındaki Uyum Sorunun Analizi Ve Ticaret Lisesi Örneği”. Selçuk Üniversitesi, Karaman İ.İ.B.F. Dergisi. Sayı: 12. Haziran. 235-243.

Yıldız, Merve ve Zeki Kaya (2013). “Meslek Liselerindeki Programlama Temelleri Dersi Programının Değerlendirilmesi”. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi. Cilt: 2. Sayı: 2. 359-368.

[http:// www.megep.meb.gov.tr](http://www.megep.meb.gov.tr)

http://www.meb.gov.tr/Duyurular/Duyurular2006/Takvim/Egitim_Sistemi.Html. 10.02.2013.

http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/32/09/907227/icerikler/muhasebe-ve-finansman_alan_315895.html,01.07.2013

<http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/442/file/TES&OYbolum2.pdf>. 05.03.2013.

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/24804_0.html. 06.02.2013.

http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/06/01/951068/icerikler/bolumlerimiz_tanitim_30336.html.

MUHASEBE KÜLTÜRÜ İLE İLGİLİ SEÇİLMİŞ BAZI ÇALIŞMALARIN AMPİRİK ANALİZİ

Selahattin KARABINAR[*]

Varol KIŞLALIOĞLU[**]

ÖZ

Kültür, bir ülkenin muhasebe sistemini etkileyen önemli çevresel faktörlerden biridir. İlgili yazında bu konuyu vurgulayan birçok çalışma bulunmaktadır. Konuyla ilgili Gray'in 1988 yılında yaptığı çalışma öncü çalışmalardan biridir. Bu çalışmasında Gray, Hofstede'nin toplumsal kültür boyutlarıyla ilişkilendirdiği ve "muhasebe kültürü değerleri" olarak adlandırdığı fakat ampirik olarak test etmediği çerçeve bir model sunmuştur. Sık sık Hofstede-Gray modeli olarak adlandırılan bu model günümüze kadar kültür ve muhasebe ilişkisini araştıran birçok çalışmanın dayanağını oluşturmuştur.

Bu çalışmada muhasebe kültürü alanında yapılmış çalışmalar hakkında genel bir bilgi verildikten sonra seçilmiş bazı ampirik çalışmaların sonuçlarının Gray'in sınıflandırmasına uyan-uymayan yönleri açısından değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Kültür, Kültür Boyutları, Muhasebe Kültürü, Muhasebe Kültür Değerleri, Hofstede-Gray Modeli.

* Profesör Doktor., Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Uluslararası Ticaret Bölümü

** Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe-Finansman Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

An Empirical Analysis of Some Selected Studies Related To Accounting Culture

ABSTRACT

Culture is considered to be a powerful environmental factor that affects the accounting system of a country. In the literature there are many studies that highlight these issues. One of the pioneering study on this subject is Gray's study in 1988. In his study, Gray, developed a framework which associated with Hofstede's societal culture dimensions and named "accounting culture values". This framework did not tested empirically by himself. Many studies about accounting culture take references this framework which often referred to as Hofstede-Gray model.

In this study, after giving an overview studies selected in the field of accounting culture some selected works will be analyse from point of empirical methodologies.

Key words: Culture, Cultural Dimensions, Accounting Culture, Accounting Culture Values, Hofstede-Gray Framework.

1.GİRİŞ

Ülkelerin muhasebe sistemini etkileyen önemli faktörlerden biri olarak görülen kültür, toplum tarafından ortak olarak oluşturulan ve paylaşılan değerler ile davranışlarına alan dinamik bir olgudur. Bu anlamda ülkelerin sosyal ve ekonomik birçok yönüne etki eden kültürdeğişkenler, ülkelerin kurumsal düzenlemelerinde etkisini belirgin şekilde hissettirmektedir. Açık bir sistem olarak muhasebe de (Sevilengül, 2001) bu etkiden payını almaktadır(s.21). Dolayısıyla bir olgu olarak kültür, birçok araştırmacı tarafından toplumsal farklılıkları ortayakoy-maçaşısındanaraştırılmışvesonyıllardamuhasebesistemlerindeki farklılıkları ve ülkelerin muhasebe sistemleri üzerindeki etkisi bakımından araştırılmaya başlanmıştır (Bekçi ve Bitlisli, 2012, s.62).

Rihai-Belkaoui (1995) kültürün muhasebenin yargı/karar sürecinin özü olduğunu belirterek onun bileşen, unsur ve boyutları sayesinde, benimsenmiş örgütsel yapıları belirlediğini ve bireylerin bir muhasebe ve/veya denetim fenomeniyle karşılaştıklarında uyguladıkları yargı/karar sürecini etkilediğini belirtir(s.3).

Perera (1989)'a göre kültür bir ülkenin muhasebe sistemini etkileyen en güçlü çevresel faktördür(s.43). Mueller, Gernon & Meek(1991)'de "muhasebe

içinde faaliyette bulunduğu çevre tarafından şekillendirilir” diyerek aynı noktayı vurgulamıştır(s.9). Bir başka deyişle, farklı muhasebe modelleri; sosyal değerler, din, politik sistemler ve tarihi geçmiş gibi geniş bir kültürel faktörler aralığı ile ilişkilidir ve bunun muhasebe uygulamaları üzerindeki etkisi küçümsenemez (Askary, Yazdifar & Askarany, 2008, s.67).

Bir toplumdaki muhasebe iklimini şekillendiren birçok faktör vardır. Bu faktörler, mesleki örgütlerin yapısı, düzenleyici kurumlar, dış ticaretin hacmi, teşebbüs yapısı, toplumun kültür yapısı (Karabınar, Canel, Öktem, 2012, s.42), diğer ülkelerle olan siyasi ilişkiler, hukuki sistem, enflasyon düzeyi, finansal piyasaların gelişmişlik düzeyi ve eğitim seviyesi (Mueller et al., 1991, s.13-15), vergi politikaları, ekonomik gelişmişlik düzeyi (Choi ve Meek, 2008, s.36-39) olarak sayılabilir. Bunlar arasında kültürün en önemli ve en derin etkiye sahip faktör olduğu genel kabul görmüş bir olgudur.

Askary (2006)’e göre farklı ülkelerin muhasebe sistemleri üzerinde kültürün etkisi otuz yıldan daha uzun bir süredir araştırmalara konu olmuştur. Muhasebe uygulamalarındaki farklılıklar ulusal sosyal sistemlerin görünür yüzüdür. Bu sebeple kültür ve muhasebe kaçınılmaz olarak birbiriyle bağlantılıdır. Bu durum farklı kültürlerde muhasebe sistemlerinin nasıl geliştiği ile ilgili birçok tartışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu tartışmanın önemli bir yönü ulusal toplumsal değerlerle ulusal muhasebe sistemleri değerleri arasında bir bağlantı olduğunu öne sürmesidir.

Son yıllarda globalleşme, yakınsama, harmonizasyon gibi kavramların gittikçe önem kazanmasıyla birlikte muhasebe standartlarının belirlenmesi, denetçi bağımsızlığı ve muhasebecilerin değerleri ve yargıları üzerinde kültürün etkisini analiz eden artan sayıda çalışma yapılmıştır (Heidhues ve Patel, 2011, s.274).

Bu çalışmada ilgili yazında sık sık öncü bir çalışma (Chanchani ve MacGregor, 1999; Chanchani ve Willett, 2004; Karabınar ve diğer., 2012; Choi ve Meek, 2008; Tsakumis, 2007; Zarzeski, 1996; Albuquerque, Almeida & Quirós, 2011; Bekçi ve Bitlisli, 2012)olarak belirtilen Gray (1988)’in muhasebe değerleri çerçevesini temel alan seçilmiş bazı çalışmaların ampirik analizi yapılacaktır.

2. LİTERATÜR

2.1. Kültür Temelli Toplumsal Değer Boyutları

Toplumların, bireylerin ve kurumların kültürel açıdan karşılaştırılabilmesi için kültürün çeşitli açılardan sınıflandırılması kaçınılmazdır. Bu sınıflamaların tamamı, aynı olguyu farklı kelime ve sınıflama ölçütlerine göre yapmıştır. Bu nedenle de birbirlerine benzer yönleri çöktür (Karabınar, 2005, s.33).

Kültür ve kültür boyutları ile ilgili çeşitli yazarlar tarafından ortaya konulmuş bir çok model (Örn; Hofstede, 1980; Schwartz, 1992; Fiske, 1992; Triandis, 1995; Trompenaars ve Hampden-Turner, 1997; House, Hanges, Javidan, Dorfman & Gupta [GLOBE projesi], 2004) olmasına karşın (Bâlan ve Vreja, 2013; Chanchani ve Theivanathampillai, 2006); kültüre ilişkin çalışmaların çoğunda Hofstede ve çalışma arkadaşları tarafından 1980 yılından günümüze kadar sürekli güncellenerek geliştirilen kültür boyutları (Hofstede, 1980; Hofstede ve Bond, 1987; Hofstede ve Minkov, 2007; Hofstede, Hofstede, Minkov & Vinken, 2008) ağırlıklı olarak kullanılmaktadır (Bergiel, Bergiel& Upson, 2012, s.70; Hofstede ve Minkov, 2010, s.498).

Hofstede (2011) 'e göre kültüraklın (zihnin), bir toplumun veya grubunüyele- rinidigerlerindenayrankollektifprogramlanmasıdır(s.3). Kültür kavramı en yaygın şekilde sınıf, meslek grubu ya da etnik gruplar için (antropoloji), uluslar için (politik bilimler, sosyoloji ve yönetim) ve örgütler için (sosyoloji ve yönetim) kullanılır. Fakat örgüt ya da meslek düzeyinde alt-kültür teriminin kullanılması tercih edilir (Hofstede,1980'den akt. Olimid ve Calu, 2006, s.2).

Hofstede orijinal çalışmasında (1980) aşağıda açıklanan ilk dört boyutu tanımlamış, daha sonra analizini yeni çalışma arkadaşlarıyla geliştirerek kültür boyutu sayısını yediye çıkarmıştır.Hofstede ve çalışma arkadaşlarının kültür boyutları şunlardır:

- **Bireysellik-Kollektiflik:** Bu boyut, toplumu oluşturan bireyler arasındaki ilişkinin derecesini(ben ve biz arasındaki öncelik) belirtir.
- **Güç mesafesi:** Bu boyut, toplumdayeralankurum ve örgütlerdeki eşitsiz güç ve otorite dağılımının(eşitlik veya eşitsizlik) kabullenme derecesini ifade eder.
- **Belirsizlikten Kaçınma:** Belirsizlikten kaçınma(katılık ve esneklik durumu), toplumuoluşturan bireylerin belirsizlikten ne derece rahatsızlık duydukları ile ilgilidir.
- **Erillik –Dişillik:**Erillik,toplumdabaşarı,iddiacılıkvemaddibaşarılarelde edilmesinin öncelikli olması durumudur. Dişil toplumlar ise ilişkilerde başarıyı

ve alçakgönüllülüğün plandaturveyaşamkalitesinin yüksek olmasını tercih ederler (Karabınar, 2005).

- **Uzun döneme karşı kısa döneme yönelim:** Bu boyutun uzun dönem kutbunda azimlilik, tutumluluk, statüye göre düzenlenmiş ilişkiler, utanma duygusuna sahip olma değerleri bulunurken; kısa dönem kutbunda sosyal yükümlülüklerin karşılıklı olduğuna inanma, geleneklere saygılı olma, kişinin kusurlarını yüzüne vurmuyarak toplum içerisinde onun itibar ve gururunu koruma, kişisel istikrar ve kişisel denge değerleri bulunur (Hofstede, 2011, s.13). Bu boyut batı ve doğu kültürleri arasındaki değer tercihi farklılıklarını ortaya çıkarmak amacıyla orjinal olarak Çin Değerler Anketi [Chinese Value Survey (CVS)] kullanılarak geliştirilmiştir (Karabınar ve diğer., 2012, s.43).
- **Hoşgörüyeye karşı baskı (2010):** Hofstede'nin belirttiğine göre bu boyut "Cultures and Organizations: Software of the Mind" kitabının 2010 baskısına eklenmiştir. Hoşgörü hayattan zevk almak ve eğlenmekle alakalı doğal ve temel insan dürtülerinin göreceli tatminlerine izin veren bir topluma işaret ederken, baskı ise sıkı toplumsal normlar yoluyla ihtiyaçların tatminini bastıran ve onları düzenleyen bir toplumu vurgular (Hofstede, 2011, s.15).
- **Anıtsallaştırmaya karşı Flexumility^{***}:** Bu boyut Minkov (2007) tarafından, beşinci boyut olan uzun vadeye karşı kısa vadeye yönelim boyutunun uyarlanmış yeni versiyonudur (Hofstede, 2011, s.14). Anıtsallaştırma insanların mecazi olarak anıtlar (görkemli ve değiştirilemez) gibi görüp ödüllendiren bir toplum anlamına gelir. Bunun karşıtı ise alçakgönüllüğü ve esnekliği ödüllendiren bir toplumdur (Kim ve Kamalanabhan, 2012, s.8). Bu iki uç arasındaki tezat Minkov tarafından özdenge ve gurura (yüksek bir özsaygı ya da özgeleşim) karşı özesneklik (esneklik, değişime açıklık) ve alçakgönüllük (bilerek kendini geri planda tutma, ılımlılık, kendine hakim olma) olarak açıklanmıştır (Dumitrescu, 2012, s.163).

*** Flexibility(esneklik) ve humility(alçakgönüllük) kelimelerinden türetilmiş bir kavramdır. Bu boyut Hofstede tarafından kendini geri planda tutma (Self-Effacement) olarak yeniden isimlendirilmiştir (Hofstede,2011). Burada ayrıca şu noktayı vurgulamakta da yarar vardır. Burada, sözü edilen kültür boyutlarının ilgili yazında bahsedildiği şekilde tanımları verilmiştir. Konuyla ilgili internet sitesine girildiğinde(<<http://geert-hofstede.com/dimensions.html>>)) tanımlanan bazı boyutların birleştirilerek ve yeniden tanımlanarak altı adet kültür boyutu oluşturulduğu görülmektedir.

2.2. Muhasebe Kültürü Araştırmaları

İlgili yazında muhasebe sistemleri üzerine kültürün etkisini açıklamaya yönelik birçok çalışma vardır.

Muhasebenin kültür tarafından belirlendiğini ilk defa iddia eden yazarlardan biri Violet (1983)'tir. Yazar konuya antropolojik yönden yaklaşmış ve sosyal bir kurum olarak bir muhasebe sisteminin içinde bulunduğu kültürün esaslarını yansıtmaması gerektiğini belirtmiştir.

Jaggi 1975 tarihli çalışmasında bir ülkenin kültürel çevresinin finansal raporlama üzerinde güçlü bir etkisinin olduğunu ileri sürmüştür (Jaggi ve Low, 2000, s.497).

Doupnik ve Tsakumis (2004); Bedford (1966), Mueller (1968), Seidler (1969) gibi yazarları örnek göstererek muhasebe kültürü hakkındaki çalışmaların geçmişinin 1960'lara kadar gittiğini fakat bununla birlikte bu erken dönem eserlerde adı geçen yazarların kültürün muhasebeyi nasıl etkilediğini açıklamadıklarını belirtmişlerdir(s.3).

Özellikle 80'li ve 90'lı yıllarda, muhasebe-kültür ilişkisi ve kültürün muhasebe uygulamaları üzerindeki etkileri birçok tartışmanın konusu olmuştur. Örneğin, önceki araştırmacılar (i) gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçları, (ii) dinin rolü, (iii) kontrol sistemlerinin gelişimi, (iv) harmonizasyon gerekliliği ile muhasebe ilişkisini tanımlayıcı çalışmalar yapmışlardır. Choi and Mueller 1984 yılında yaptıkları çalışmada, bu tartışmanın özünde, eğer muhasebe bir hizmet fonksiyonuysa ve muhasebe çevresi ülkeler arasında farklılık gösteriyorsa muhasebe uygulamaları da ülkeler arasında farklılık göstermelidir, bir ülkedeki değerleri anlamamıza yardımcı olan merkezi değişkenlerden biri kültürdür fikrinin yattığını öne sürmüştür (Chanchani ve MacGregor, 1999, s.1).

Arpan and Radebaugh 1985 yılındayaptıkları çalışmada muhafazakarlık, gizlilik, işe yönelik tutumlar ve muhasebe mesleğine yönelik tutumlar olarak isimlendirdikleri ve muhasebe uygulamalarıyla direkt bağlantılı spesifik bir sosyal değerler seti tanımlamak yoluyla konuya faydalı bir katkıda bulunmuşlardır. Bununla birlikte ilgili faktörler ve muhasebe uygulamaları (ya da muhasebe sistemleri) arasındaki ilişkinin sistematik bir analizini yapmamışlardır (Perera, 1989, s.46).

Harrison ve McKinnon (1986) Japon finansal raporlama sistemindeki değişimi analiz ettikleri çalışmalarında muhasebe ile ilgili çalışmalarda kültür ve tarihe gerekli ilginin gösterilmediği fikrinden hareketle, bir ülkenin muhasebe sistemindeki değişimin nasıl olduğunu açıklamaya çalışan bir sistem geliştirmişlerdir. Bu çerçevede içerisinde kültür, norm ve değerleri ve aynı zamanda sosyal grupların

sistem içi ve sistemler arası davranışlarını etkilemesi nedeniyle sosyal sistemlerin değişiminde esas unsur olarak belirtilmiştir. Çünkü yazarlara göre, muhasebe düzenlemeleri, politik, yasal ve şirket yapılarıyla ilgili sistemsel değişimler, ülkenin kültürel yapısı yoluyla nüfuz ederler.

Doupnik ve Salter 1995 yılında yaptıkları çalışmada, muhasebenin gelişiminin genel bir modelini ortaya koymak amacıyla Harrison ve McKinnon'un 1986 yılında yaptıkları çalışmaya atıfta bulunarak onların sistem çerçevesini bir adım ileriye götürmüşlerdir (Doupnik ve Tsakumis, 2004, s.3).

Doupnik ve Salter (1995)'e göre, bir ülkenin muhasebe gelişimini belirleyen üç unsur vardır: (1) toplumun kültürünü ve kurumsal yapısını etkileyen ve değişime önyak olmada dışsal uyurım(zorlayıcı olaylar) sağlayan dışsal çevre, (2) kurumsal yapıyı etkileyen ve dışsal uyurıcılara uygun tepkiler vermede kurumsal yapının elemanları arasındaki etkileşimi yöneten kültürel değerler ve (3) tepkilerin meydana geldiği kurumsal yapı. Yazarlar tümdengelimci bir yaklaşımla beşi kültürle diğerleri de dışsal çevre ve kurumsal yapıyla ilgili dokuz önerme ortaya koymuşlar ve modellerini bu temelde oluşturmuşlardır. Buna göre, eğer dışsal çevre, kurumsal yapı ve/veya kültürel normlar ülkeler arasında değişiklik gösteriyorsa ülkelerin muhasebe sistemleri de değişiklik göstermelidir(s.192-194).

Gray, muhasebe literatüründe kültürün öneminin ve tarihi kökenlerinin henüz tanınmaya başlandığını ileri sürmüş (1988, s.4) ve çalışmasında, diğer bazı yazarların çalışmalarını sentezleyerek (Örn; Frank, 1979; Mueller, 1967, 1968; Nair and Frank, 1980; Nobes, 1983, 1984) muhasebe ve kültür arasındaki ilişkiyi tasvir eden teorik bir çerçeve model sunmuştur (Rodrigez, 2009, s.5).

2.3. Hofstede-Gray Modeli

Yukarıda da belirtildiği gibi, bir çok yazar holistik bir yaklaşımla kavramsal olarak muhasebe sistemlerinin ve uygulamalarının gelişiminin genel bir modelini ortaya koymaya çalışmışlar (Örn; Doupnik ve Salter, 1995) ve bu bağlamda kültürün önemini vurgulamışlardır. Fakat kültürün muhasebeyi nasıl etkilediği noktasında ayrıntıya girilmemiştir.

Bu noktada Gray, 1988 yılında "Abacus" dergisinde yayımladığı "Uluslararası Muhasebe Sistemlerinin Gelişiminde Kültürel Etkilerin Bir Teorisine Doğru" isimli öncü çalışmasında kültürün muhasebe uygulamalarını doğrudan etkilediği fikrini geliştirmiştir. Gray sosyal bilimlerden (özellikle Hofstede'den) ve uluslararası muhasebe literatüründen aldığı yapıları birleştirerek toplumsal değerler ve

muhasabe değerleri arasında bağlantı kuran bir teori öne sürmüştür (Chancani ve Willett, 2004, s.126) ve bu teorik model literatürde sık sık Hofstede-Gray modeli olarak anılmaktadır.

Gray muhasebenin sosyal değerlerin bir bileşeni olarak varolduğunu ve sosyal değerlerden türetildiğini ileri sürmüştür. Bu nedenle muhasabe, ulusal kültür içerisinde mevcut olan bir alt kültürdür. Gray'e göre böylece toplumsal değerlerden türetilen değer sistemi ya da muhasebecilerin tutumları muhasabe sistemlerinin gelişimi üzerinde etkili olacaktır. Gray, Hofstede'nin modelini ulusal kültür kalıplarını şekillendirme ve dengeleme için uyarlamış ve muhasabe alt kültürü ile toplumsal değerler ve bir ulusun kurumları arasındaki etkileşimin muhasabe uygulamaları üzerinde kültürün etkisini açıklayacağını öne sürmüştür (Foo, 2008, s.32).

Bu bağlamda Gray, Hofstede'in yukarıda verilen kültür boyutlarından orijinal çalışmasındaki(1980) dört boyut(**Bireysellik-Kollektiflik; Güç mesafesi; BelirsizliktenKaçınma; Erillik –Dişillik**)ile ilişkili ve muhasabe altkültüründeki uygulamaları doğrudan etkileyen dört boyut tanımlamış ve bunlara “**muhasabe değerleri**” adını vermiştir. Bunlar;

- **Profesyonelliğe karşı statükoculuk(yasal kontrole uygunluk)**, bireysel/profesyonel yorumların kullanımı, muhasabe konusunda gereksinim duyulan düzenlemelerin profesyonel meslek mensuplarının bizzat kendisi tarafından yapılmasına karşı resmi düzenlemelere uygunluğuna ve bu durumun kontrol edilmesi gerektiğine atıfta bulunur. Birinci kısımda profesyonellikten söz edilirken ikinci durumda statükocu bir yaklaşım söz konusudur. Muhasebe alt-kültüründe profesyonellik derecesi muhasabe sistemindeki otoriteyi etkileme derecesini ifade eder. Yüksek profesyonellik derecesinde yüksek oranda “kendi kendine yetme” söz konusudur.
- **Tekdüzeciliğe karşı esneklik**, şirketin kendi isteği ile yaptığı seçimlerin türü ve içeriği ile yeni muhasabe kurallarının uygulamacılar tarafından kabullenme arzusunu ifade eder. Tekdüzeci yaklaşım; yıllar itibariyle karşılaştırılabilirliği sağlamak üzere tüm şirketlerde yeknesak muhasabe uygulamalarının olması gerektiğine daha çok vurgu yaparken esnek yaklaşım, her bir şirketin kendine özgü durumunun gerektirdiği muhasabe uygulamalarını kullanabilme serbestisinin olması gerektiğine atıfta bulunur. Tekdüzelik derecesi ne kadar yüksekse o kadar daha düşük bir profesyonellik derecesinden ve daha sıkı kural ve prosedürlere uyma zorunluluğundan söz edilir.
- **Tutuculuğa karşı iyimserlik**; tutucu muhasabe sistemlerinde belirsizlikle başa çıkabilmek için daha ölçülü ölçüm yöntemlerini kullanan, riskten korkan bir

tavır söz konusuyken iyimser (nikbin) muhasebe sistemlerinde, gelecekteki olaylara karşı daha iyimser, kendi istediğini yapabilme özgürlüğünün var olduğu, risk alabilen bir tutum sergilenir.

- **Gizliliğe karşı şeffaflık**, sadece şirket yöneticilerini ilgilendiren bilgilerin mali tablolarda yer alması gerektiğini savunan bir muhasebe sistemine karşı daha şeffaf, daha fazla kamuya açık bir muhasebe sistemine vurgu yapar. Gizlilik derecesi, mali tablolarda hangi bilgilerin yer alıp almayacağını, açıklanacak bilginin kapsam ve düzeyini doğrudan etkiler. Gizlilik ne kadar yüksekse mali tablolarda yer alan bilgi sayısı da o derece az olacaktır (Karabınar, 2005, s.47-49).

Gray(1988) çalışmasında, tanımladığı bu dört muhasebe değerini Hofstede'nin kültürel boyutlarıyla ilişkilendiren fakat ampirik olarak test etmediği dört hipotez kurmuş ve aralarındaki ilişkileri güçlü, az güçlü ve zayıf olarak tanımlamıştır. Daha sonra Radebaugh, Gray ve Black (2006) profesyonellekle, erillik ve Hofstede'nin beşinci boyutu olan uzun dönem yönelimi ile olan zayıf ilişkiyi de not ederek analizi genişletmiştir. Yazarlara göre profesyonelleizm uzun dönem yönelimiyle negatif ve kendine güven açısından erillikle pozitif ilişkilidir (Rodrigez, 2009, s.13; Radebaugh, Gray ve Black, 2006, s.48-50).

Hofstede'nin kültür boyutlarıyla muhasebe değerleri arasındaki ilişkiler Tablo 1'de özetlenmiştir (Rodrigez, 2009, s.14).

Tablo 1.

Hofstede'nin kültür boyutlarıyla muhasebe değerleri arasındaki ilişkiler

Muhasebe değerleri	İlişkinin gücü	Hofstede kültür boyutları				
		Belirsizlikten kaçınma	Güç mesafesi	bireysel-lik	Erillik	Uzun dönem yönelimi
Profesyonelliğe karşı statükoculuk	Güçlü	Negatif		Pozitif		
	Az güçlü		Negatif		Pozitif	Negatif
	Zayıf				(Radebaugh vd., 2006)	(Radebaugh vd., 2006)
Tekdüzeliliğe karşı esneklik	Güçlü	Pozitif		Negatif		
	Az güçlü		Pozitif			
	Zayıf					
Tutuculuğa karşı iyimserlik	Güçlü	Pozitif				Pozitif
	Az güçlü			Negatif	Negatif	
	Zayıf					
Gizliliğe karşı şeffaflık	Güçlü	Pozitif	Pozitif	Negatif		Pozitif
	Az güçlü				Negatif	
	Zayıf					

Boş kutucuklar ilişki olmamasını işaret eder.

Kaynak: Rodrigez, 2009, s.14.

Muhasebe sistemlerini sınıflandırmak için Gray (1988); otorite/otoritenin emirlerine uyma ve ölçme/açıklama üzerine yargısal temelde bir ayrıma gitmiştir. Sonra öne sürdüğü dört muhasebe değerine göre kültür bölgelerini on sınıfa ayırmıştır. Tablo 2’de özetlendiği şekilde; ilk olarak, yasal düzenlemelere karşı tutumlara göre kültürel bölgeleri sınıflandırmıştır. Bu değerler profesyonizm ve tekdüzelik ile bunların karşıt kutuplarıdır. İkinci olarak, ölçüm ve açıklama uygulamalarına göre bir sınıflandırmaya gitmiştir. İlgili değerler tutuculuk ve gizlilik ile bunların karşıt kutuplarıdır (Kolešnik, 2013, s.36).

Tablo 2.

Gray’in Muhasebe değerleri ve Muhasebe Uygulamaları Arasındaki İlişki

Gray’in Muhasebe değerleri	Muhasebe Uygulamaları
Profyonelliğe karşı statükoculuk	Otorite
Tekdüzeliliğe karşı esneklik	ve Otoritenin emirlerine uyma
Tutuculuğa karşı iyimserlik	Varlıkların ve karın ölçümü
Gizliliğe karşı şeffaflık	Bilgilerin açıklanması

Kaynak: Kolešnik, 2013, s.36.

Daha sonra Perera (1989), yaptığı çalışmada Gray (1988)’in modelinde bir değişiklik önermiştir. Ayrıca, DoupnikandTsakumis(2004) çalışmalarında Gray (1988)’in modelinde kısmi bir düzeltme önermişlerdir. YazarlarGray (1988)’in muhasebe sistemleri yapısını sadece ülke düzeyinde finansal raporlama kurallarına değil aynı zamanda bu kuralların muhasebeciler tarafından bireysel ve firma düzeyinde uygulanabileceğini de belirtmişlerdir (Rodrigez, 2009, s.5).

Üç çerçeve model de (Gray 1988; Perera 1989; Doupnik ve Tsakumis 2004) birçok yönden birbirinin benzeri olmasına karşın aralarındaki temel fark toplumsal değerler ve kurumsal sonuçlar arasındaki ilişkide kendini gösterir. Gray (1988) and Doupnik ve Tsakumis (2004) modeli; (1) toplumsal değerler, muhasebe değerlerini aynı anda ve bireysel olarak etkiler ve böylece (2) muhasebe değerleri ve kurumsal sonuçlar muhasebe uygulamalarını aynı anda ve bireysel olarak etkiler şeklinde hiyerarşik bir ilişki tanımlamışlardır. Alternatif olarak, Perera (1989) toplumsal değerler ve kurumsal sonuçların birbiriyle ilişkisi yanında toplumsal değerler ve kurumsal sonuçlar üzerine fiziksel çevrenin direkt bir etkisini ifade etmiştir (Rodrigez, 2009, s.8).

Baydoun and Willett'se 1995 yılında yaptıkları çalışmada Gray'in teorisine kritik bir katkı yaparak Gray'in muhasebe değerlerinin Hofstede'nin kültürel boyutları ile muhasebenin özellikleri arasında aracı değişkenler olarak gerçekten faydalı bir amaca hizmet edip etmediğini sorgulayarak muhasebe değerlerini Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerinin ölçüm ve raporlama uygulamalarının nitel karakteristikleri yönünden ölçülebilir hale getirmeye teşebbüs etmişlerdir(Chancani ve Willett, 2004, s.131).

3. Muhasebe Kültürü İle İlgili Seçilmiş Bazı Çalışmalar

Çalışmanın bu bölümünde analiz birimi olarak özellikle muhasebecilerin kullanıldığı bazı çalışmalar gözden geçirilecektir.

Gray (1988) tarafından önerilen teorik çerçeveyi bir ya da daha fazla yönden ampirik olarak test eden çok sayıda çalışma vardır. Bu çalışmaların çoğu bağımsız değişken olarak Hofstede'nin kültürel boyutlarını kullanarak ve ülkelerarası karşılaştırma yaparak Hofstede'nin kültürel boyutlarıyla Gray'in hipotezleri arasındaki ilişkiyi sınamak yoluyla bu hipotezleri test etmeye çalışmıştır. Ayrıca analiz birimi olarak bireysel olarak muhasebecilerin kullanıldığı ve Gray'in hipotezlerini sınanan artan sayıda çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalar kültürel boyutlar ve muhasebecilerin tutum ve inançları üzerine odaklanmıştır (Karabınar vd., 2012, s.43). Tablo 3'te konuyla ilgili bazı çalışmalar özetlenmiştir (Doupnik ve Tsakumis, 2004 ve Kolesnik, 2013'ten özetlenmiştir).

Tablo 3.

Hofstede-Gray Modeli ile İlgili Seçilmiş Bazı Çalışmalar

Yazar(lar)	Ülke sayısı	Çalışmanın konusu	Analiz yöntemi	Sonuç
Eddie 1991	13	Kültür boyutlarıyla muhasebe değerleri arasındaki ilişki	Korelasyon	kültür değerleri ile muhasebe değerleri arasındaki önceden tahmin edilen bütün ilişkiler onaylanmıştır.
Salter ve Niswander 1995	29	Kültür boyutlarıyla muhasebe değerleri arasındaki ilişki	Regresyon	Gray modeli güncel finansal raporlama uygulamalarını açıklamada en iyi, kültürel temelli hala geçerliliğini kaybetmemiş profesyonel ve düzenleyici yapılarda göreceli olarak zayıftır.

Tablo 3.

Hofstede-Gray Modeli ile İlgili Seçilmiş Bazı Çalışmalar

Yazar(lar)	Ülke sayısı	Çalışmanın konusu	Analiz yöntemi	Sonuç
Sudarwan ve Fogarty 1996	1	Kültür boyutlarıyla muhasebe değerleri arasındaki ilişki	Yapısal eşitlik modeli (YEM/SEM)	Gray'in orijinal 13 ilişkisinden dördü desteklenirken dört ilişki Gray'in beklentisinin tersi çıkmıştır. Belirtmek gerekir ki yalnızca bu çalışmada Gray'in değerleri Hofstede'nin endeks skorlarından bağımsız ölçülmüştür ve Hofstede'nin beşinci kültürel boyutu olan "Uzun dönem yönelimi" analize katılmıştır(Douppnik ve Tsakumis, 2004)
Schultz ve Lopez 2001	3	Benzer finansal raporlama standartlarının muhasebeciler tarafından yorumu ve uygulanması üzerine kültürün etkisi	Kategorik veri modellemesi (CATMOD)	Benzer gerçekler ve kurallarda bile muhasebecilerin yargıları ülkeler arasında önemli oranda değişmektedir.
Douppnik ve Riccio 2006	2	Yazarlar Gray'in gizlilik ve tutuculuk hipotezlerini test ederek, muhasebeciler arasında finansal raporlama standartlarını yorumlama ve uygulama yönünden iki farklı ülkede kültürel sebeplerden dolayı fark olup olmadığını araştırmışlardır.	ANOVA ve MANOVA	Gelir artışlarını tanıma ile tutuculuk hipotezi arasında güçlü bir ilişki ve finansal bilgilerin açıklanması ile gizlilik hipotezi arasında güçlü bir ilişki vardır.

Tablo 3.
Hofstede-Gray Modeli ile İlgili Seçilmiş Bazı Çalışmalar

Yazar(lar)	Ülke sayısı	Çalışmanın konusu	Analiz yöntemi	Sonuç
Tsakumis 2007	2	Yazar muhasebecilerin finansal raporlama kuralları uygulamaları üzerinde ulusal kültürün etkisini araştırmıştır. Bu amaçla profesyonel yargı gerektiren IAS 37: KARŞILIKLAR, KOŞULLU BORÇLAR VE KOŞULLU VARLIKLAR standardı araştırmaya temel olarak seçilmiştir.	ANOVA ve t testi	Finansal bilgileri açıklama ile Gray'in gizlilik hipotezi arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Bununla birlikte iki ülke arasında koşullu varlıklar ve koşullu borçları tanımadaki profesyonel yargıyla ilgili anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Kaynak: Doupnik ve Tsakumis (2004) ve Kolesnik (2013)'ten özetlenmiştir.

Yukarıda kısaca ana hatlarıyla özetlenen çalışmalardan da görüleceği gibi Hofstede-Gray modeli bir çalışma hariç (Sudarwan ve Fogarty,1996) genellikle uluslararası karşılaştırmalarda kullanılmıştır. Bu çalışmalarda yazarlar, ilgili kültür değerini yansıttığı düşünülen subjektif ölçüler vasıtasıyla muhasebe kültür değerlerini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır^{****}.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında ise analiz birimi olarak tek ülkenin kullanıldığı bazı çalışmalar hakkında bilgi verilecektir. Bu çalışmaların seçilmelerinin sebebi şöyle açıklanabilir.

İncelenen ilk çalışma olan Amat , Blake, Wraith & Oliveras (1999)'ta yazarlar ampirik bir araştırma yapmamış olmalarına rağmen demokrasiye geçiş ve daha sonra Avrupa birliğine üyelik sürecinde İspanya'da meydana gelen kültürel değişimleri irdeleme yönünden ilginç bulunduğu için çalışmaya dahil edilmiştir.

Olimid ve Calu (2006), bilindiği kadarıyla ilk olarak direkt Gray'in muhasebe değerlerini ölçmeye yönelik hazırlanmış bir anket formu kullanmışlardır. Bu yönden diğer çalışmalardan ayrıldığı için çalışmaya dahil edilmiştir.

**** Örneğin, Sudarwan ve Fogarty(1996), çalışmalarında Profesyonizm değeri için meslek örgütü olan muhasebeciler birliğinin yayınladığı muhasebe ve denetim standartlarının sayısı, Tutuculuk değeri için muhasebe uygulamaları ve finansal tablo açıklamalarında izin verilen muhasebeleştirme yöntemleri gibi değişkenler kullanmışlardır.

Diğer iki makale de aynı nedenle bu çalışmaya dahil edilmiştir.

Amat , Blake, Wraith & Oliveras (1999), “Dimensions Of National Culture And The Accounting Environment - The Spanish Case” adlı çalışmalarında Hofstede-Gray modeli temelinde tanımlayıcı ve anektodal bir yaklaşımla İspanya’da Franco rejiminin yıkılmasından sonra demokrasiye geçiş sürecindeki muhasebe değişimini hem finansal muhasebe hem de yönetim muhasebesi açısından analiz etmişler fakat spesifik olarak ampirik bir yaklaşım kullanmamışlardır. Yazarların belirttiğine göre bu çalışma, Pourjalali ve Meek’in 1995 yılında yaptıkları ve İran devriminin öncesi ve sonrasındaki kültürel boyutlar ve muhasebe çevresindeki değişimi analiz ettikleri çalışmanın İspanya bağlamındaki tekrarıdır.

Yazarlar çeşitli yönlerden yaptıkları bir literatür taramasından Tablo 4’te özetlenen muhasebe değişimi tahminlerini öne sürmüşlerdir.

Tablo 4.

İspanya için beklenen muhasebe değişimleri

İlgili kültürel değişken	Beklenen finansal muhasebe değişimi	Beklenen yönetim muhasebesi değişimi
Daha yüksek bireysellik	Artan profesyonelizm	Artan profesyonellik
Daha düşük güç mesafesi	Artan esneklik	Daha çeşitli ve yenilikçi uygulamalar
Daha zayıf belirsizlikten kaçınma	Azalan tutuculuk	Daha iyimser tahminler
Daha zayıf belirsizlikten kaçınma ve Daha düşük güç mesafesi	Azalan gizlilik	Şirkette daha fazla “açık defter” yaklaşımı

Kaynak: Amat , Blake, Wraith & Oliveras (1999).

Çalışmalarının izleyen bölümlerinde ise İspanya’daki bu dönüşüm sürecinde meydana gelen yasal, örgütsel ve sistemsel değişimleri analiz ederek bunların muhasebe değerleri ile ilgisi üzerine oluşturdukları önermeleri ilişkilendirmişlerdir.

Sonuç olarak, finansal muhasebe açısından Gray’in önermelerini destekleyen önemli kanıtlar olduğunu, fakat yönetim muhasebesi açısından Gray’in dört önermesinden yalnızca üçünün desteklendiği ve “açık defter” yaklaşımının tereddütle karşılandığı sonucuna varmışlardır.

Olimid ve Calu (2006), “An empirical study of the accounting values shared by Romanian accountants aiming to become private practitioners” adlı çalışmalarında kamu denetçisi ve serbest çalışmak için gerekli ruhsatı almak isteyen muhasebecilerin muhasebe değerlerini iki farklı yılda (1999 ve 2005) araştırarak geçen sürede muhasebe değerleri açısından bir değişiklik olup olmadığını

incelemişlerdir. Bu amaçla da Gray'in muhasebe değerlerini ölçen ve kendi geliştirdikleri anket formunu kullanmışlardır^{****}.

Yazarlar çalışmalarında öncelikle 1989 yılında komünizmin yıkılmasıyla birlikte ülkenin finansal sisteminde yapılan modernizasyon çalışmalarını ve uluslararası muhasebe standartlarına uyum sürecini irdelemişler ve daha sonra da yapılan araştırma ve sonuçlarını sunmuşlardır.

Buna göre; reform döneminin ilk döneminde(1990-1999 arası) henüz komünizmin etkileri tam olarak silinmediği için Romanya muhasebe sistemi statükocu, tekdüzeci, tutucu ve gizliliği yüksek olarak tarif edilmiştir.

1999 anketi bu değerleri tanımlamak amacıyla kamu denetçisi veya serbest muhasebeci olmak isteyen muhasebe meslek mensuplarına uygulanmıştır.

Kullanılan anket formu her bir muhasebe değeri için 4 soru olmak üzere toplam 16 sorudan oluşmakta ve çok küçük ölçüde katılırim seçeneğinden, çok büyük ölçüde katılırim seçeneğine uzanan 5'li Likert ölçeğindedir.

Cevapları yorumlamak için her bir kategorideki cevapların toplamı -2 ile +2 arasında değişen bir katsayıyla çarpılmış ve buna bağlı kategori skorları hesaplanmıştır. Buna göre muhasebecilerin muhasebe değerleri tercihlerinin profesyonelizm hariç yukarıda belirtilen şekilde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte meslek mensupları ve muhasebe yasal düzenleyicileri arasında süregelen gerilim ve mücadelenin sonuçları etkilemesinin mümkün olduğunu da belirtmişlerdir. Daha sonra muhasebe değerleriyle bağımsız değişken olarak kullandıkları demografik özellikler (eğitim, tecrübe, yaş gibi) arasındaki korelasyonları kıkare testi kullanarak araştırmışlar ve bunun sonuçlarının muhasebe değerleri tercihleriyle tutarlı olduğunu belirtmişlerdir.

2005 anketi de benzer bir grup muhasebe meslek mensubuna uygulanarak tekrarlanmıştır. Bu sefer Gray'in hipotezleri Hofstede'nin Romanya skorlarıyla ilişkilendirilerek her bir muhasebe değeri için hipotez kurulmuştur.

**** Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki; ilk çalışmanın tarihi (1999) düşünüldüğünde Gray'in muhasebe değerlerini test etmek amacıyla geliştirilmiş bir anket formu alanında ilktir. Elinizdeki çalışmanın yazarları konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalarda direkt olarak muhasebe değerlerini ölçen bir anket çalışmasına rastlamamışlardır. Önceki çalışmalarda genellikle muhasebenin kültürel yapısını ortaya çıkarmada Gray'in değerleri aracı(mediator) değişken olarak kullanılmıştır.

Bu çalışmada, arada geçen sürede meydana gelen değişiklikler dikkate alınarak anket formundaki belirli sorularda bazı değişiklikler yapılmış fakat formun genel yapısı ve analiz yöntemi değiştirilmemiştir.

Bu anketin sonucunda ise, 1999 sonucundan farklı olarak statükoculuk ve şeffaflık değerleri yönünde bir tercih olduğu ortaya çıkmıştır. Statükoculuk açısından bunun sebebinin değiştirilen bir soru olabileceği belirtilmiştir. Buna göre, katılımcıların büyük çoğunluğu kimin yaptığına bakmaksızın (1999’untersine) mevcut durumdan daha detaylı muhasebe düzenlemeleri yönünde tercih bildirmişlerdir.

Şeffaflıkla ilgili sorularda ise değişiklik yapılmamış olmasına rağmen açıkça gizlilikten şeffaflığa doğru bir kayma olduğu bulunmuştur. Bunun sebebinin de uluslararası muhasebe standartlarının kabulü, harmonizasyon çalışmaları ve Anglo-Saxon muhasebe sistemi yönündeki eğilimin artması olabileceği belirtilmiştir.

Chancani ve Willett (2004), “An Empirical Assessment Of Gray’s Accounting Value Constructs” adlı çalışmalarında muhasebe ve kültür ilişkisi alanına artan bir ilgi olduğunu fakat an itibarıyla Gray’in teorisini ampirik olarak test eden az sayıda çalışma bulunduğunu ve Hofstede-Gray modelinin teorik yapısının operasyonel ve ampirik ölçülüp ölçülemeyeceği noktasından hareket ettiklerini söyleyerek amaçlarının Gray’in “a priori” olarak öne sürdüğü muhasebe alt-kültürü değerlerini incelemek olduğunu belirtmişlerdir.

Bu amaçla, anket oluşturma genel prensiplerini, Hofstede’nin değerler anketi genel yapısını ve daha önce yapılmış Hofstede-Gray modeli çalışmalarını içeren orijinal bir anket formu geliştirmişlerdir^{*****}. Geliştirdikleri bu anketi “Muhasebe Değerleri Anketi [Accounting value survey(AVS)] olarak isimlendirmişlerdir.

Anket formu, muhasebe değerleri toplumsal kültür değerleriyle yakından ilişkili olarak görüldüğü için Hofstede’nin kültür değerleri anketinin temel yapısına benzer olarak dizayn edilmiştir. Hofstede’de olduğu gibi, her bir muhasebe alt-kültürü değeri için 4 madde ve toplamda 16 maddeden oluşmakta ve 7’li Likert tipi ölçek kullanılmaktadır. Yazarlara göre maddelerin kapsamlı, sade, anlaşılır ve samimi olmasına çalışılmıştır.

***** Nitekim Chancani ve Willett(2004) makalelerinde daha önce böyle bir çalışmaya rastlamadıklarını söylemişlerdir(s.128,134), bunun sebebi yukarıda adı geçen Olimid ve Calu’nun ilk çalışmasının 1999 yılında yapılmış yerel bir çalışma olması ve bu sebeple yazarların bu çalışmaya ulaşamamış olması olabilir. Ayrıca Olimid ve Calu nihai çalışmalarını 2006 yılında yayınlamışlardır. Bu da Chancani ve Willett (2004)’in çalışmasından daha sonraki bir tarihe gelmektedir.

Oluşturulan anket formu YeniZelandave Hindistan’da ulaşılabilen bankacılık sektöründe çalışan finansaltablokullanıcılarıvedüzenleyicileri üzerinde uygulanmıştır. İki farklı ülkede iki farklı grubun seçilme sebebi olarak da hem Gray’in yapılarının geçerliliğini sınamak hem de pragmatik olarak dil sorununu aşmak olarak belirtilmiştir.

Anket verilerinin analizinde çok değişkenli analiz teknikleri(güvenilirlik, faktör ve kümeleme analizi) kullanılmıştır.

Anket sonuçları sayılan analizlere göre değerlendirilmiş ve iki ülke arası karşılaştırma yapılmıştır.

Buna göre, toplamda her bir muhasebe kültür değerinin Cronbach alfa değeri genel olarak tavsiye edilen değerin(0,7) altında çıkmıştır (örneğin enyüksek değer olan tekdüzelik 0,6 civarındadır). İki ülke karşılaştırıldığında Yeni Zelanda değerleri bütün kategorilerde yüksek çıkmıştır. Yazarlar düşük alfa değerinin sonuçlar açısından bir sınırlama yarattığını fakat gene de gelecekte yapılması muhtemel çalışmalar için bir kıyaslama noktası olabileceğini belirtmişlerdir.

Faktör analizi açısından KMO ölçüsü 0,7’ye çok yakın ve Bartlett küresellik testi yüksek anlamlılık seviyesinde çıkmıştır. Bu da verilerin faktör analizine uygunluğunu göstermiştir. Asal bileşenler analizi ve Varimax döndürme metodu uygulanarak(Kaizer normalleştirilmesi yapılarak) özdeğerleri 1’ in üzerinde olan ve toplam varyansın %49’unu açıklayan 5 faktöre ulaşılmıştır.

Bu faktörlerin genel olarak Gray’in değerleriyle uyumlu olduğunu fakat tutuculuk değerinin açıklama yönünden tutuculuk ve ölçüm yönünden tutuculuk olarak iki ayrı faktöre yüklenebileceğini belirtmişlerdir.

Daha sonra faktör analizi sonuçlarına nirengi oluşturabilmek amacıyla hiyerarşik kümeleme analizi yapılmıştır. Buna göre de sonuçların faktör analizi sonuçlarıyla uyumlu olduğu görülmüş ve analiz sonuçlarının bir bütün olarak Gray’in muhasebe alt-kültürü değerleri teorisini tam olarak olmasa bile desteklediğini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak açıklanan yazarlar genel olarak şu sonuçlara ulaşmışlardır;

Ulaştıkları sonuçlar Gray’in teorik yapısını desteklemesine rağmen açıklanan varyansın %50 civarında olması başka muhasebe kültürü boyutlarının da olabileceğini göstermektedir. Çünkü artan küreselmeye bağlı olarak muhasebe sistemlerini ve kültür muhasebe ilişkisini etkileyen çok sayıda yeni faktör ortaya çıkabilmektedir.

Anket yönteminin bizzat kendisinin de katılımcıların yanıtlarının güvenilirliği anlamında sorgulanabileceği belirtilmiştir.

Faktör analizi sonucu oluşturulan faktör yapısının bazı maddelerin birden fazla faktöre yüklenmesi nedeniyle subjektiflik içerebileceği belirtilmiş ve bu nedenle geliştirilmesinin iyi olabileceği sonucuna varılmıştır.

Albuquerque, Almeida & Quirós, (2011),“The Culture And The Accounting Values: An Empirical Study In View Of Portuguese Preparers” adlı çalışmalarında Gray’in önerdiği muhasebe değerleri temelinde yapmış olduğu uluslararası sınıflandırmada Portekiz’in yerini incelemişler ve;

“Gray’in ileri sürdüğü gibi, az gelişmiş Latin ülkeleri grubunda yer alan Portekiz’in meslek mensuplarıyüksek düzeyde tekdüzecilik, tutuculuk, gizlilik ve statükoculuk değerlerine sahiptir.”

hipotezini test etmişlerdir.

Bunun amaçla Chancani ve Willett (2004)’in geliştirdiği ve “Muhasebe Değerleri Anketi” olarak isimlendirdiği anket formunu (bazı küçük değişiklikler ve uyarlamalarla) kullanarak muhasebe meslek mensupları üzerinde uygulamışlardır. Yukarıda da bahsedildiği gibi sözü edilen anket çalışması doğrudan doğruya Gray’in muhasebe değerlerini bir bütün olarak ölçmeye yönelik ilk anketlerden biridir. Daha önce örnek olarak özetlenen çalışmalarda genellikle muhasebenin kültürel yapısını ortaya çıkarmada Gray’in değerleri aracı(mediator) değişken olarak kullanılmıştır.

Albuquerque ve diğer. yaptıkları çalışmada 382 meslek mensubundan derledikleri verileri analiz ederek ulaştıkları sonuçları analiz etmişler ve gerek analiz sürecini gerekse ulaştıkları sonuçları Chancani ve Willett (2004)’in sonuçlarıyla karşılaştırmışlardır. Kullandıkları anket formu Chancani ve Willett (2004)’ten farklı olarak 5’li Likert ölçeği formatındadır. Yine çalışmada Chancani ve Willett (2004)’te olduğu gibi çok değişkenli analiz teknikleri(güvenilirlik ve faktör analizi) uygulamışlardır. Güvenilirlik analizi sonuçları bakımından Tekdüzecilik değeri hariç Cronbach alfa değerlerinin ve faktör analizinin sonuçlarının(açıklanan toplam varyansın) Chancani ve Willett (2004)’ten yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Burada küçük bir eleştiri olarak şunu belirtmek gerekirse, belki de tipografik bir hatadan dolayı, çalışmada önce 5 faktöre ulaşıldığı belirtilmesine rağmen (s.23), ardından bunlarla ilgili açıklamalarda aslında 6 faktöre ulaşıldığı görülmektedir.

Çalışmada sonuç olarak, statükoculuk ve tekdüzecilik değerlerinin kuvvetli, gizlilik ve tutuculuk değerlerinin ise makul seviyede olduğunu bulmuşlar ve test ettikleri hipotezin reddedildiğini belirtmişlerdir. Bunun sebebinin de genel olarak Gray’in çalışmasından bu yana geçen süre zarfında Portekiz’in yaşamış olduğu (Avrupa birliğine katılmak,

dışarıya açıklığı oldukça artmış olması, güçlenen uluslararası ilişkiler gibi) tecrübeler ve muhasebe alanında oldukça derinleşen uluslararası harmonizasyonun rolü nedeniyle değişmesi muhtemel kültür yapısı olabileceğini belirtmişlerdir. Öneri olarak da ya ülkeler arası sınıflandırmanın yeniden yapılmasını ya da kültür değerlerinin yeniden tanımlanmasını sunmuşlardır.

SONUÇ

Özellikle küreselleşme etkisi ve harmonizasyon ve yakınsama çabalarının artışı gibi sebeplerle son yıllarda kültür ve muhasebe ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarda artış görülmektedir. Ülkeler arası kültürel yapı farklılıkları nedeniyle ülkelerin muhasebe sistemleri de farklılık göstermektedir. Çünkü muhasebeyi içinde bulunduğu kültürel çevre şekillendirir. Ülke muhasebe sistemleri arasındaki farklılıkları ve sebeplerini ortaya koyabilmek bu çabalara katkı sağlayabilir.

İlgili literatür incelendiğinde muhasebe kültürü alanında yapılan çalışmaların çoğu konuyla ilgili öncü bir çalışma olarak kabul edilen Gray'ın 1988 yılında yaptığı çalışmaya dayalı olduğu görülmektedir. Bu çalışmasında Gray toplumsal kültür değerlerinin muhasebe değerlerini etkilediğini ve bunun da bir ülkenin muhasebe sistemini belirlediğini öne sürerek Hofstede'nin toplumsal kültür boyutlarını temel alan muhasebe değerleri tanımlamış ve daha sonra bu değerlere dayalı olarak ülkeleri sınıflandırmıştır. Fakat bu çalışma yargıya dayalı teorik bir çalışmadır.

Bu eksikliği gidermek ve Hofstede-Gray modelinin teorik yapısını test etmek amacıyla birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların çoğu ülkelerarası çalışmalardır ve muhasebe değerleri endirekt olarak subjektif değişkenler kullanılarak ölçülmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda direkt olarak Gray'ın değerlerini ölçmeye yönelik çalışmalar görece olarak azdır.

Bu çalışmada muhasebe kültürü alanında seçilmiş bazı çalışmaların ampirik yönden değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır. Ortaya konulan sonuçlar açısından bakıldığında Gray'ın teorik yapısının genel olarak tutarlı olduğu belirtilmiştir. Fakat kültürün dinamik bir olgu olması sebebiyle aradan geçen sürede kültür değerlerinde meydana gelmesi muhtemel değişimlerin dikkate alınması gelecekte yapılacak çalışmalar için faydalı olacaktır.

Ayrıca genel olarak konuyla ilgili olarak yapılan çalışmalarda analiz sonuçlarına bakıldığında genel olarak, “özellikle faktör yüklerinin” dağılımında kamuya bilgi açıklaması neredeyse her çalışmada aykırı ve ayrık bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında incelenen çalışmalarda varyansın %50 düzeyinde kalması açıklanamayan bazı durumların varlığına işaret etmektedir. Buradan hareketle Gray'ın modelinin “kamuya açıklanan bilgiler” ekseninde yeni bir boyut tanımlanması gereksinimi olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Albuquerque, F., Almeida, M. C. & Quirós, J. (2011), The Culture And The Accounting Values: An Empirical Study In View Of Portuguese Preparers, *Journal Of International Business And Economics*, v.11, n.2, 16-27.
- Amat, O., Blake, J., Wraith, P. & Oliveras, E. (1999), Dimensions Of National Culture And The Accounting Environment: The Spanish Case, *Universitat Pompeu Fabra Economics Working Paper Series*, No: 394. <<http://www.econ.upf.edu/docs/papers/downloads/394.pdf>> (Erişim: 22/04/2008) ve *European Business Review*, (2000), v.12, n.3, 122-128.
- Askary, S. (2006), Accounting Professionalism: A Cultural Perspective Of Developing Countries, *Managerial Auditing Journal*, v. 21, n.1, 102-111.
- Askary, S., Yazdifar, H. & Askarany, D. (2008), Culture and Accounting Practices in Turkey, *International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation*, v.5, n.1, 66-88.
- Bălan, S., ve Vreja, L. O. (2013), The Trompenaars' Seven-Dimension Cultural Model And Cultural Orientations Of Romanian Students In Management, *Proceedings of The 7th International Management Conference, New Management for the New Economy*, 7-8 Kasım, Bükreş, Romanya.
- Baydoun, N. ve Willett, R. (1995), Cultural Relevance of Western Accounting Systems to Developing Countries, *Abacus*, v. 31, n.1, 67-92.
- Bekçi, İ. ve Bitlisli, F. (2012), Muhasebe- Kültür Değerlerinin Analizi: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, 61-76.
- Bergiel, E. B., Bergiel, B. J. & Upson, J. W. (2012), Revisiting Hofstede's Dimensions: Examining the Cultural Convergence of the United States and Japan, *American Journal of Management*, v. 12, n. 1, 69-79.
- Chanchani, S. ve MacGregor, A. (1999), A Synthesis Of Cultural Studies in Accounting, *Journal of Accounting Literature*, v. 18, Accounting & Tax, 1-30.
- Chanchani, S. ve Theivanathampillai, P. (2006), Typologies of Culture, Working paper, <<http://home.arcor.de/mba2006/Typologies of culture.pdf>>, (Erişim: 20/10/2013).
- Chanchani, S. ve Willett, R. (2004), An Empirical Assessment of Gray's Accounting Value Constructs, *The International Journal of Accounting*, v. 39, 125-154.
- Choi, F. D. S. ve Meek, G. (2008), *International Accounting*, New Jersey, Pearson Prentice Hall, 6th ed.

- Doupnik, T. S, Tsakumis, G. T. (2004), A Critical Review Of Tests Of Gray's Theory Of Cultural Relevance And Suggestions For Future Research, *Journal of Accounting Literature*, v. 23, 1-48.
- Doupnik, T. S., Salter, S. B. (1995), External Environment, Culture, and Accounting Practice: A Preliminary Test of A General Model of International Accounting Development, *The International Journal of Accounting*, v. 30, n. 3, 189-207.
- Foo, F. Y. (2008), A Cross-Cultural Study Of Accounting Concepts Applied In International Financial Reporting Standards, Unpublished Doctoral Dissertation, School of Accounting and Finance, Faculty of Business and Law, Victoria University, Melbourne.
- Gray, S. J. (1988), Towards a Theory of Cultural Influence on the Development of Accounting Systems Internationally, *Abacus*, v.24, n.1, March, 1-15.
- Harrison, G. L., McKinnon, J. L. (1986), Culture And Accounting Change: A New Perspective on Corporate Reporting Regulation and Accounting Policy Formulation, *Accounting Organizations and Society*, v.11, n. 3, 233-252.
- Heidhues, E., Patel, C. (2011), A Critique of Gray's Framework on Accounting Values Using Germany as a Case Study, *Critical Perspectives on Accounting*, n.22, 273-287.
- Hofstede, G. (2011), Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context, Online Readings in Psychology and Culture, Unit 2, <<http://scholarworks.gvsu.edu/orpc/vol2/iss1/8>> ,(Erişim:22/12/2012).
- Hofstede, G., Minkov, M. (2010), Long- Versus Short-Term Orientation: New Perspectives, *Asia Pacific Business Review*, v.16, n. 4, Ekim, 493-504.
- House, R. J. (Ed.), Hanges, P. J. (Ed.), Javidan, M. (Ed.), Dorfman, P. W. (Ed.), Gupta, V. (Ed.), (2004); *Culture, Leadership, and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies*, SAGE Publications, Inc.
- Jaggi, B., Low, P. Y. (2000), Impact of Culture, Market Forces, and Legal System on Financial Disclosures, *The International Journal of Accounting*, v. 35, n. 4, 495-519.
- Karabınar, S. (2005), *Kültür Muhasebe Etkileşimi Açısından Muhasebe İklimi: Muhasebeye Kültürel Bakışlar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karabınar, S., Canel, C., Öktem, R. (2012), A Survey of Accounting Culture in Turkey, *Advances in Management*, v. 5, n. 12, 42-49.
- Kim, H., Kamalanabhan, T.J. (2011), Developing A Theoretical Framework For A Cross-Cultural Employee Motivation Study, Working paper, <<http://business>.

sfu.ca/jack-austin-centre/wp-content/uploads/2011/08/Kim-TJK-2009.-Published-Developing-a-theoretical-framework-for-a-cross-cultural-employee-motivation_Final.pdf>, (Erişim: 14/12/2013).

Koleśnik, K. (2013), The Role Of Culture In Accounting In The Light Of Hofstede's, Gray's And Schwartz's Cultural Dimensions Theories: A Literature Review, Financial Internet Quarterly, e-Finance, v. 9, n. 3, 33-41. < http://www.e-finance.com/artikuly_eng/254.pdf>, (Erişim: 20/12/2013).

Mueller, G. G., Gernon, H., Meek, G. (1991), Accounting: An International Perspective, Boston: Richard D. Irwin Inc., 2nd Ed.

Olimid, L. and, Calu D. A. (2006), An Empirical Study of the Accounting Values Shared By Romanian Accountants Aiming to Become Private Practitioners, <<http://ssrn.com/abstract=948953>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.948953>>, (Erişim: 11/10/2010).

Perera, M.H.B.(1989), Towards a Framework to Analyze the Impact of Culture on Accounting, The International Journal of Accounting, v.24, n.1, 42-56.

Radebaugh, L. H., Gray, S. J., Black, E. L. (2006), International Accounting and Multinational Enterprises, John Wiley & Sons Inc., 6th Ed.

Riahi-Belkaoui, A. (1995), The Cultural Shaping Of Accounting, Westport: Quorum Books.

Rodriguez, R. P. Jr., (2009), Three Essays On The Quantification, Validation, and Application of Gray's Accounting Values, Unpublished Doctoral Dissertation, The University Of Texas At El Paso, UMI Microform 3358880, ProQuest LLC, Ann Arbor.

Sevilengül, O. (2001), Tekdüzen Muhasebe Sistemi İle Uyumlu Genel Muhasebe, Ankara: Gazi Kitabevi, Genişletilmiş 10. Baskı.

Tsakumis, G. T. (2007), The Influence of Culture on Accountants' Application of Financial Reporting Rules, Abacus, v. 43, n. 1, 27-48.

Violet, W. J. (1983), The Development of International Accounting Standards: An Anthropological Perspective, International Journal of Accounting, v.18, n.2, Bahar, 1-12.

Zarzeski, M. T. (1996) Spontaneous Harmonization Effects of Culture and Market Forces on Accounting Disclosure Practices, Accounting Horizons, v. 10, n. 1, March, 18-37.

19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NDENÜFUS ALGISININ DEĞİŞİMİ VE NÜFUSU ARTTIRMA ÇABASINDA MÜFETTİŞLERİN ROLÜ

[*]İbrahim SERBESTOĞLU

ÖZ

Bu makale Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda değişen nüfus algısını ve nüfusu arttırmak için görevlendirilen müfettişlerin taşrada yaptığı faaliyetleri incelemektedir. Tarihsel süreçte hemen tüm toplumlar nüfus artışıyla ilgilenmiş, politikalar üretmiştir. Osmanlılar da klasik dönemde nüfusu asker ve vergi kaynağı olarak görmüş; fethedilen toprakları imar etmek için kullanmıştır. 19. yüzyıl Osmanlısında ise Avrupa'daki bürokratik devlet ve nüfus teorilerinin etkisiyle nüfus sayımları yapılmaya başlanmış, nüfus hizmetlerine dair teşkilat kurmuştur. Medeniyetin gereği olarak idrak edilmeye başlanan nüfus artışıyla ticaret, sanayi, tarım ve askerî alanlarda güçlü bir Osmanlı yaratılacağına vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda nüfusun artışının doğal kaynağı olarak görülen evliliklerin önündeki en önemli engel olan masrafların azaltılması için taşra idaresi ve ileri gelenlerine emirler göndermiş, müfettişlerle ebeveynler ikna edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Nüfus, Evlilik, Müfettiş

* Yardımcı Doçent Doktor ,Amasya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

The Change in the Perception of Population and The Role of The Inspectors in The Attempts to Increase The Population in the Ottoman Empire in the 19th Century

ABSTRACT

This article studies the activities of the inspectors in the country tasked to investigate the changing perception of population and to increase the population in the Ottoman Empire in the 19th century. Throughout history, nearly all the societies have been interested in the population increase and have developed policies, in the classical period, the ottomans regarded the population as the source of tax and troops and they used them in the reconstruction of the captured lands. In the 19th century the ottoman state, census began to be conducted due to the effects of the bureaucratic state and population theories and the organisations concerning the population services were established. With the increase of the population regarded as the development of the civilisation, a powerful ottoman creativeness was emphasized in the fields of trade, industry, agriculture and military. To this end, directions were given to the local authorities and the parents were convinced through the inspectors in order to curtail the expenditures which were the most important hindrance to the marriages regarded as the true reason behind the population increase.

Key Words: Ottoman Empire, Population, Marriage, Inspector

“Oğlum evleninceye,
kızım ölünceye kadar evladımdır!”

1. Giriş

Belirli bir zaman aralığında ve belirli bir bölgede yaşayan insanların miktarı olarak tanımlanan nüfus, ilkçağlardan itibaren akademisyen ve siyasetçilerin üzerinde tartıştıkları bir konudur. İnsanoğlu, içinde bulunduğu şartları ve imkânları dikkate alarak nüfusun artmasının yaşamı üzerinde nasıl bir etkisi olacağını hesaplamaya çalışmıştır. Gıda-nüfus dengesini kurmak için kimi zaman yaşlı ve hastaları kaderine terk edilebilmiştir(Başar, 2013). Eski Yunan’da, Sparta’da, sürekli savaşların yol açtığı insan kayıplarını dengelemek için çok sayıda ve sağlıklı genç nüfusa şiddetle ihtiyaç duyulmuş, bunun için evlenme zorunlu hale getirilmiş ve çok çocuklu babalara çeşitli imkânlar ve kolaylıklar sağlanmıştı. Yine bu çağda Eflatun

ve Aristo gibi düşünürlerin devletin askeri bakımdan güçlü sayılabilmesi için *yoğun nüfusun gereği* üzerinde durdukları görülür. Buna karşılık yönetim açısından konuya yaklaşımları nüfus artışının yaşanmaması yönündeydi(Murat, 2006). Konfüçyüs da nüfus artışına karşı olup, işgücü verimliğinin kısıtlanacağı ve insan-toprak dengesinin ikincisi aleyhine bozulmasının ölümleri beraberinde getireceği görüşlerini ortaya atmıştır(Tuncer, 1976).

Geniş bir coğrafyaya hâkim olan ve asker ihtiyacından dolayı nüfus artışına önem veren Roma İmparatorluğunda da imparatorlar askerî saiklerle nüfus artışını teşvik etmişlerdi. Çocukların beslenip yetiştirilmeleri bir kamu hizmeti sayılmıştı. İmparator Augustus tarafından kısırlar ve bekârlar aleyhine kanunlar çıkartılmış ve miras sistemi evli olan aile bireylerini koruyacak biçimde oluşturulmuştu(Murat, 2006).

Ortaçağda da nüfus artışının olumlu sonuçları olacağı yönünde bir eğilim vardır. IV. Henry, “*kral ve prenslerin kudret ve zenginliğinin tebaasının çokluğu ve bolluğuna dayandığını*” söylemiştir. Bu görüşe paralel olarak Jean Bodin, kalabalık nüfusun düzen ve istikrar yaratacağını öne sürmüştür(Özoğuz, 1972-1973). İslam dünyasında ise İbn Haldun, nüfus yoğunluğunun iş bölümüne imkân sağlayacağından gelir düzeyinin artacağını, siyasi ve askeri açıdan da faydalı olacağını savunmuştur(Tuncer, 1976).

15. yüzyıldan itibaren nüfus algısı farklı bir boyut kazanmaya başladı. Nüfus teorileri ortaya çıktı. Daha önceleri nüfusa bakış pratik anlamda askeri ve ekonomik kaygılarla bağlantılı olarak yorumlansa da ilk defa merkantilistler tarafından nüfus-ekonomi ilişkisi teorik boyutlarda ortaya konulmuştur. Merkantilistler nüfus artışını savunmuşlardır. Devletin gücüyle nüfusun doğru orantılı olduğunu ileri sürmüşlerdi. Dışa göçü yasaklamış, dıştan göçü ise iş gücü olarak telakki ettikleri için kabul etmişlerdi. Devlet, ordu ve hazine olarak algılandığında yüksek nüfus nicelik açısından büyük bir orduya işaret edecekti. Yine nüfus fazlalığı üretimi arttıracığından hem dış satım hem de vergi mükelleflerinin artması hazineye gelir olarak yansiyacaktı. Merkantilistlerin öne sürdüğü bir diğer görüş de ücret ve nüfus arasındaki ilişkidir. İşçilerin yüksek ücret almaları halinde doğum oranlarının düşeceği, bunu engellemek için de düşük ücret politikasını benimsemişlerdir(Kaya ve Yalçınkaya, 2014; Şahin, 2010). Merkantilistlerin yanında servetin kaynağını üretim sürecinde arayan fizyokratlar da tarımsal üretimi olumsuz etkilemediği sürece nüfus artışına karşı çıkmıyorlardı(Tuncer, 1976).

Nüfus teorilerinden birisi de Klasik Okul Mensubu olarak adlandırılan ve Thomas Robert Malthus, Adam Smith, David Ricardo ve John Stuart Mill tarafından

savunulan görüştür. Öncelikle Malthus, nüfus artışıyla gıda artışı arasındaki denge­sizliğin zamanla gıda yetersizliği gibi zararlı sonuçlar doğuracağını öne sürmüş­tür. Çözüm olarak doğumlarda sınırlama getirilmesi veya uzun süreli bekârlık se­çeneklerini sunmuştur. Malthus'un haricindeki klasik teoriyi savunanlar kapitalist düzenin olgunluğa ulaşmasıyla ekonominin durgunlaşmasında en fazla etkiyi ar­tan nüfusun oynayacağını ileri sürmüşlerdi. Bazı Klasikçiler ise müdahaleye ge­rek kalmaksızın sorunların kendiliğinden çözüleceğini söylemişlerdi(Tuncer, 1976; Kaya ve Yalçınkaya, 2014).

Askerî, siyasi ve ekonomik gerekçelerin yanında nüfusa dinî referanslar üze­rinden de bakılmıştır. Zerdüşter, ağaç dikmek, tarla sürmek ve çocuk sahibi ol­manın kutsallığına inanıyorlardı. Eski Hint'te, Manu Kanunları'nda, kadınların dünyaya çocuk getirmek için yaratıldıklarını, "*bir oğul sahibi olmanın babayı ce­hennemden kurtarmaya yeteceği*" yazılıydı. Musevilerde kısırlığı, talihin kadın­lara musallat edebileceği bir zillet olarak tanımlıyordu. İncil ise çoğalıp, azı dol­durmayı emrediyordu. İslamiyet de "*servet ve çocukları bu dünyadaki yaşantının ziyneti*" olarak tanımlıyordu(Murat, 2006; Özoğuz, 1972-1973).

2. Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Osmanlı'da İmarın Ögesi Olarak Nüfus

Bizans sınırında bir uç beyliği olarak ortaya çıkan Osmanoğulları, gaza faali­yetlerinin etkisiyle diğer Türkmen beyliklerinden insanları kendine çekmiştir. Bu nüfus aktarımı/artışına bir de ele geçirilen topraklarda yaşayan ahalinin eklenmesiyle 1330'lu yıllarda Osmanlı Beyliği'nin nüfusu 25 bine kadar yükselir(Koç, 1999).

Osmanlılar için nüfus, yalnızca gaza faaliyetlerini yapacak savaşçı anlamına gel­miyordu. Özellikle Rumeli'ye geçişle birlikte "kolonizatör Türk dervişlerin"(Barkan, 1942) etrafında ortaya çıkan yeni yerleşim birimlerinin oluşturulup, bakir toprak­ların şenlendirilmesi nüfus aktarımıyla gerçekleşiyordu(Halaçoğlu, 1999). Öyle ki sürgün ve gönüllülük esasıyla gerçekleşen bu nüfus hareketi Osmanlılar tarafından *imar* faaliyetlerinin ön koşulu olarak görülmüştür. Yani nüfus aktarmak, aktarılan nüfus sayesinde fethedilen toprağı üretim sahası haline getirmek ve güvenliği sağ­lamak için önem taşıyordu(İnalçık, 2005). Böylece şenlendirme nihai boyutuyla devlete yeni vergi geliri anlamı taşıyordu(Tekeli, 2013). Devlet kurmuş olduğu bu sistemin bozulmasına karşı tedbirler almıştır. Şöyle ki Osmanlı düzeninde bir bi­rimdeki nüfusun azalması tehlike olarak görülmüştür. Bu nedenle reayanın çiftini terk etmesine karşı yasaklayıcı hükümler mevcuttur. Buna karşılık nüfus fazlalığı konusunda bir düzenleme olarak ancak sürgünler dikkate alınabilir. Bu sürgünlerle

bağlantılı göçler de merkezi bir güç tarafından planlı şekilde yapıldığında anlam kazanmaktadır(Tekeli, 2011).

16. yüzyılda dikkat çeken bir başka gelişme köylerde hane sayısının artması, yeni köylerin oluşması ve bekâr erkek nüfusta görülen yüksek artış hızıdır. Örneğin Bozok Sancağı'nda %100 hane artışı tespit edilmektedir. Bu sancakta görülen bekâr erkek nüfusunun artışına diğer sancaklarda da tesadüf edilmektedir. Ekonomik gelişmeler, yerleşik hayata geçiş, tarımsal faaliyetlerin yoğunlaşması ve siyasal istikrarın varlığı nüfus artışını tetikleyen faktörler arasında gösterilmektedir. Ortaçağ koşullarında bu derece artış aslında bir tür sorun olarak görülebilir. Çünkü tarım toplumunda bu nüfusu istihdam edebilmek için yeni tarım alanlarının açılması, dolayısıyla yeni fetihlerin gerekliliği ön plana çıkmıştır(Koç, 1999).

Sistemin bozulması etkisini tımar sisteminin gereği olarak yapılan hane sayımlarında da gösterdi. 19. yüzyıl öncesinde Osmanlı devletinde tımar sisteminin bir gereği olarak yapılan nüfus sayımlarında amaç vergi ve asker toplamanın temelini oluşturmaktı. Hane birim olarak kabul edilir ve erkek nüfus dikkate alınırdı(Göyünç, 1997)¹. Ancak bu sayımlar tımar sisteminin bozulduğu, fetihlerin durduğu 17. yüzyıldan itibaren düzensiz bir şekilde yapıldı(Akbayar, 1985).

3. 19. Yüzyılda Osmanlı'da Medeniyetin Göstergesi Olarak Nüfus

15. ve 18. yüzyıllarda nüfusun artışı, üretim ve ticaretin de artması anlamına geliyordu. Bu durumun doğal sonucu, ormanların tarım arazisine dönüştürülmesi, bataklık veya tepeliklere kadar ziraatın yayılması, köylerle birlikte kentlerin büyümesi ve göç hareketlerinin artmasıdır(Braudel, 2004). Bir başka ifadeyle sanayileşme, kapitalizm ve kentleşme süreçleriyle birlikte insanlar fabrikalara ve kentlere akın etmiştir. Kentin yeni sakinleri bir arada yaşamak için kurallar oluşturmak ve gelenekler yaratmak zorundaydılar. Bu gelenek modern anlamda “toplum” denilen birlikteliği ortaya çıkartmıştır. Doğal olarak toplumun davranış ve ilkelerini inceleyen sosyoloji bilimi de bu dönemin ve sürecin ürünüdür(Tuna, 2012; Ün-saldı, 2012; Freyer, 2012).

Tüm bu nüfus hareketleri ve değişimlerinin sonucu olarak 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletlerin nüfuslarını tam olarak tespit etmek amacıyla harekete geçtikleri görülmektedir. 19. yüzyılın ortalarından itibaren ise nüfus hakkında çalışmalar artmıştır. Yani 19. yüzyıl “*demografi çağı*”dır. Devletler nüfuslarını tam olarak tespit etmenin çabası içindedirler. İnsanlar da sanayileşmenin getirdiği nimetlerden yararlanmak için göç etmektedirler(Tanoğlu, 1966).

Osmanlı'ya baktığımızda ise 19. yüzyıla gelindiğinde devletin idari fonksiyonları değişmeye başlamıştı. Vakıflar ve vergi muafiyeti yoluyla yaptırmış olduğu hizmetler artık bizzat devlet memurları tarafından yerine getiriliyordu. Doğal olarak devlet örgütlenmesinde reform kaçınılmazdı. 1828/29 yıllarında yapılmaya çalışılan nüfus sayımını bu doğrultuda değerlendirmek gerekir. Lütü Efendi'nin "*Pek çok usul ve adet değişti, yönetimin esası olan nüfus araştırması başkentte yürütüldü, ancak savaşın başlaması bunun imparatorluk genelinde uygulanmasına engel oldu.*" demesi nüfus sayımına verilen önemi göstermektedir(Karpat, 2003). Bununla birlikte ordunun yeniden oluşturulması ve ekonomik sıkıntılar nüfus sayımının amacını, doğrudan asker durumu ve vergi gelirlerinin tespit edilmesine odakladı. Bu nedenle Müslümanlar yaşlarına göre, gayrimüslimler de gelirlerine göre gruplandırıldılar(Şaşmaz, 1995).

1831 nüfus sayımının amacının ve aciliyetinin bilinmesine rağmen ilginç bir olay yaşanmıştı. Kütahya'da sayımı yapmakla görevli olan İzmit kadısı Hüsameddin'in tavsiyesi üzerine Sadaret Kaimakamı, padişaha sayımda nüfusun yaşa göre sınıflandırılarak kaydedilmesini teklif etmişti. Teklife göre sekiz yaşın altındaki erkekler *asgar* (en küçük), sekiz-on beş yaş arasındakiler *sagir* (küçük), on beş ile kırk yaş arasındakiler *şabb-i emred* (sakalsız), kırk- altmış yaş arasındakiler *sinn-i vusta* (orta yaş) ve altmış yaş üstündekiler *pir* (yaşlı) olarak sınıflandırılıyordu. Yeni bir düzenleme teklifine karşılık sultan II. Mahmud, sayımın dikkat ve itina gerektiren bir konu olduğuna vurgu yaparak, eski usulle yapılması talimatını vermişti. Yani nüfusu yaş gruplarına ayırmaksızın askerlik hizmetine uygun olanlarla vergi mükelleflerinin belirlenmesine yönelik sayım yapılmasını yeterli görmüştü. Müslüman erkekler askerlik amacıyla sayıldıklarından askerliğe elverişli olup olmadıkları veya askerlik çağında bulunup bulunmadığı dikkate alınarak *matluba muvafik* ve *matluba gayr-i muvafik* olarak sınıflandırılan Müslümanlara karşılık Gayrimüslimler gelirlerine göre âlâ, evsat ve edna olarak tasnif edildiler(Karpat, 2003). Bu örnek aslında Osmanlı bürokratlarının "eski köye yeni adet getirme" veya Avrupa'da yüz yıldan beri uygulanan istatistiksel nüfus sayım yöntemini kendi ülkelerinde hayata geçirme çabası olarak yorumlanabilir.

1831 nüfus sayımının ardında bir başka gelişme de nüfus teşkilatının oluşturulma çabasıdır. Yapılan nüfus sayımının sonuçlarının değerlendirilmesi için Ceride Nezareti kuruldu. Ardından eyalet ve bazı sancaklara nüfus nazırı, kazalara nüfus memuru, nahiyelere de mukayyid isimli memurlar görevlendirildi. Doğum-ölüm olaylarının gerçekleşmesinde sistemli bir şekilde kayıtların tutulması amaçlandı. Ceride-i Nüfus Nezareti kaldırılınca da taşra teşkilatı önce Tahrir-i Emlak ardından Ahz-ı Asker İdaresine bağlandı(Akbayar, 1985; Çimen, 2012).

Gerek nüfus sayımının gerçekleştirilmesi aşamasındaki tartışmalar gerekse sayım sonrasında nüfus idaresinin teşkilatlanması Osmanlı açısından bir değişimin göstergesidir. Bu değişimin en somut işaretlerinden birisi de *mamuriyet ve medeniyetin*(Baykara, 1992)² göstergesi olarak ifade edilmeye başlanan nüfusun artırılması için evliliklerin kolaylaştırılması çabalarıdır.

4. Nüfusun Arttırılmasında Geleneksel Tavır: Evlilik

4.1. Tanzimat ve Evlilik Engellerini Kaldırma Çabası

Evlilikler, modern öncesi dönemde doğrudan çocuk sahibi olmak ile bağlantılıdır. Malthus'un nüfus artışını engellemek için evliliklerin geciktirilmesini gündeme getirmesi evlilik-doğurganlık ilişkisini göstermesi bakımından anlamlıdır(Bacci, 2009).

Avrupa'da kırsal kesimde yaşayanlar ve işçi sınıfının ekonomik nedenlerle geç evlendiği tespit edilmiştir. Bunda evlenen çiftlerin ayrı bir eve çıkmak için yeterli kaynaklara sahip olmamaları etkilidir. Bununla birlikte Güney İtalya veya Endülüs'te kırsalda evlilik için büyük bir maddi yükümlülük gerekmediğinden evlenme yaşının erken olduğu görülmektedir(Bacci, 2009).

19. yüzyıl Avrupası'nda ise Petersburg-Trieste hattının batısında evlilik oranı doğuya göre düşüktür. Üstelik batıda ilk evlilik kadınlarda genelde 24, erkeklerde 26 yaşın üstünde iken doğuda evlenme yaşı kadınlar için 22, erkeklerde 24'tü. Ayrıca Batı'da hiç evlenmeyenlerin oranı %10 Doğu'da %5'ti. Batı'dan Doğu'ya doğru evlenme yaşının düşmesi veya evlenmeyen oranının artmasında sanayileşmenin etkisi olduğu düşünülebilir(Bacci, 2009).

Osmanlılarda baliğ yaşı Şeyhülislam Ebu's-suud Efendi ve Feyzullah Efendi'ye göre en erken 12'dir(Düzdağ, 1998; Şeyhülislam Feyzullah Efendi, 2009). Ancak evlilik yaşının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Evlilik yaşının yüksek olmasında evlilik esnasında yapılan masrafların etkisi vardır. Osmanlılarda evlenmeye karar verildiğinde erkek tarafı kızın ailesine namzetlik akçesi öderdi. Nikâh akdi sırasında da kıza mihr-i muaccel ve mihr-i müeccel olmak üzere iki adet ödeme belirlenmekteydi.

Evlenirken kız tarafına verilen meblağlar geleneksel toplumlarda bireyin erken yaşlarda işgücü olarak kullanılması ve bir bakıma bu işgücünün kaybı karşılığıdır. Ayrıca bu ödeme Osmanlılarla sınırlı da değildir. İslamiyet'ten önce Türklerde, Hristiyan ve Musevilerde benzer uygulamalar vardır. İslam, kendisinden önce kadının satış bedeli olarak yorumlanabilecek mehr uygulamasını kaldırmamış; ancak kadının almasını emrederek, velilerine verilmesini yasaklamıştır(Ortaylı, 2000;

Ortaylı, 1980). Mehr uygulaması kadın için adeta “sosyal güvenlik” unsuru olarak düşünülmüştür(Beşirli, 2013).

Evlilik esnasında kız tarafının talepleri mehirle sınırlı kalmazdı. Örneğin Samsun’da evlilikler esnasında kız tarafının başlık, yolluk, kol bağı, kuşak ve terbiye adlarıyla erkek tarafından talep ettiği meblağlar oldukça fazlaydı. Evliliği zorlaştıran bu duruma merkezi hükümet zaman zaman müdahale ediyor, düzenlemeler yapıyordu. Naip, mütesellim ve ayanlardan da uygulamaların denetlenmesi isteniyordu(Beşirli, 2013). Yine astronomik meblağlara ulaşan düğün masraflarının önlenmesi için Tanzimat öncesinde Kayseri’de bir komisyon oluşturulmuştu. Komisyon, ahaliyi maddi durumuna göre üç gruba ayırmıştı. Evlilik esnasında aileler komisyonun belirlediği üst sınırdan fazla ödeme yapamayacağı gibi *tahammüllerinin* üzerinde hediye de vermeyeceklerdi(Adıyeke, 2001).

1838 yılına gelindiğinde nüfusun bir medeniyet ölçüsü olduğuna vurgu yapılarak çocuk düşürme yasağı hatırlatılıyor(Şimşek, Eroğlu ve Dinç, 2009; Konan, 2008); ikiz veya üçüz doğumlar “tev’em” maaşıyla ödüllendirilmeye devam ediyordu(Dinç, Şimşek ve Eroğlu, 2009). Devletin nüfusu artırma politikalarını desteklemesine rağmen evliliklerde istenilen pahalı hediyeler veya masraflar üstesinden gelemediği bir sorun olarak Tanzimat’ın ilanından sonra da güncelliğini koruyordu. 1841 yılında Kocaeli’nde aşırı masraflardan dolayı evliliklerin geciktiği, bunun sonucunda da sosyal sorunların ortaya çıkmaya başladığı iddia ediliyordu. Kızların kaçarak evlenmesi ve neslin devamını sağlayacak doğurganlığın azalmasına dikkat çekiliyordu(Adıyeke, 2001).

Evliliklerin engellenmesinde kızların çoğuna babaları veya velileri emek güçlerinden istifade etmek için evlilik izni vermiyordu. Kızlar 30’unu buluyordu. Nüfus artışını engelleyen bu durum karşısında kızların veya dul kadınların istemesi halinde velilerinin izni olmaksızın da kadı kararıyla evlilikleri gerçekleştirilecekti(İpek, 2014; Benedict, 1974).

1845 Ağustos’unda Meclis-i Vâlâ konuya dair aldığı kararda evlenmedeki aşırı masrafların kaldırılması da yer alıyordu(Akyıldız, 1993). Bu karar paralelinde aynı yıl Niş İmar Meclisi’nin yaptığı görüşmelerde mehr-i müeccel miktarının âlâ sınıf için 1000 kuruşa, evsat sınıf için 600 ve edna sınıf için de 300 kuruşa çıktığından şikâyetle birincisi için 300-400, ikincisi için 150-200 ve üçüncü grup için de 75-100 kuruş arasında olması kararlaştırılmıştı. Tartışmalar sadece Niş ile sınırlı değildi. Gemlik Kazasında ileri gelenlerden biri evlendiğinde erkek tarafından dört takım “ağır” elbise ve diğer masraflar için on bin kuruş, kız tarafından da çeyiz takımına yaklaşık on bin kuruş veriliyordu. Orta sınıfa mensup bir erkek

7 bin kuruşla birlikte normalinden 4 takım elbise, kız ise yaklaşık 6 bin kuruşluk çeyiz masrafı yapıyordu. Bu masraflar gelir düzeyi daha alt seviyede bulunan bir aile için 2 takım elbise ve 3 bin kuruş, kız tarafı için de 2 bin kuruş civarındaydı. Bunlara yine binlerce kuruşu bulan yüz görümlüğü gibi gelenekselleşmiş ödemeler de eklenince düşük masrafları ailelerin belini büküyordu(Ercoşkun, 2010).

4.2. “Ferman Kâr Etmedi”: Müfettişler Taşrada

1861 yılında Sultan Abdülaziz tahta çıktığında Osmanlı Devleti'nin nüfusu 30 milyon civarındaydı. Yaklaşık bir asırlık süreçte veba, kolera, tifüs gibi salgın hastalıklar savaşlarla birlikte nüfusun artışının önündeki en büyük engel olmuştu(İpek, 2013). Abdülmecid döneminde bazı teşvikler verilerek başka ülkelerden nüfus ithaline girişilmiş, ancak beklenen sonuç alınmamıştı(Gülsoy, 1996). Kırım Savaşı'nın ardından Kafkaslardan ve Kırım'dan muhacirler Osmanlı topraklarının yolunu tutmuştu. Özellikle bu göçlerle birlikte Osmanlı nüfusunda önemli bir artış görülmüştü(Saydam, 2010).

Göçmenlerin varlığına rağmen Babıali, yine de nüfusun artırılması için harekete geçmişti. Bu defa yazılı emirler göndermek yerine müfettişler görevlendirerek sorunun çözümüne çalışacaktı(“*Archives Diplomatiques: Recueil de Diplomatie et d'Historie*”, 1864; Takvim-i Vekayi, 760). 1863 baharında Anadolu ve Rumeli'yi teftiş için görevlendirilen Ahmed Cevdet Paşa, Ahmed Vefik Efendi, Ali Rıza Efendi ve Subhi Bey'e verilen talimatta mamuriyet ve medeniyetin gereği olarak arzu edilen *mevadd-ı nafiadan* görülen nüfusun artırılması için evliliklerin kolaylaştırılması yönünde faaliyetlerde bulunmaları isteniyordu. Açıklamada bazı yerlerde fazla çeyiz ve başlık parası talep edildiğinden evliliklerin ertelendiği, bunun da tarım, sanayi ve ticaretin ilerlemesinde gerekli olan erkek nüfusun azalmasına sebep olduğu belirtiliyordu(BOA. A.MKT.MHM.264/82). Üstelik evlilik için yapılan masraflardan iki tarafın da zarar gördüğü tespitine yer veriliyordu. Bu masrafların yerine arazi, ev eşyası, ziraat ve zanaat aletleri hediye edilmesinin hem aileler hem de toplum adına daha faydalı olacağı fikri ortaya atılmaktaydı. Teftiş memurları masrafları azaltacakları gibi yoksulluktan dolayı evlenemeyenlerin düşük masraflarını varlıklı kişilerin karşılamasını sağlayacaklardı(BOA, İ.MMS, 26/1150).

Teftiş memuru olarak Bosna'ya giden Cevdet Paşa, evliliklerin masraflar dolayısıyla ertelendiğini gördü. Yoksul ahali arasında, sözlener kızın, kaçarak nikâh işlemleri yapıyordu. Bu esnada evin olmazsa olmaz eşyaları alınıyordu. Böylece cüzi masrafla evlilik gerçekleştiriliyordu. İstisna olarak tanımlanan bu durum üst ve orta sınıfça benimsenmemişti. Ailelerin aşırı masrafla düşüklerini yaptıkları ve

akabinde zorluk çektikleri görülüyordu. Bu durum İstanbul'dan gönderilen emirlere rağmen uygulanmaya devam ediliyordu(Erçoşkun, 2010).

Bosna'da Cevdet Paşa'nın bir başka tespiti de gençlerin birbirleriyle uzun süren âşıklık dönemi idi. Bu tarz bir ilişki Cevdet Paşa'ya ilginç gelmişti. Bir *serbestlik* olarak gördüğü konuya dair Müslüman kızların evleninceye kadar açık kıyafetlerle gezmelerinin toplumda normal karşılandığından bahsediyordu. Bazı ulemanın karşı çıkmasına rağmen toplum yasaklamaya gitmemişti. Erkekler, kızların evlerinin önüne gidip pencereden görüşür ve konuşurlardı. Bu görüşme/âşıklık esnasında elin ele değmesi nikâh kıyılmasını elzem kılar. Birbirlerini uzun süren âşıklık dönemlerinde iyi tanıyan Bosnalı gençler, mahkeme huzurunda evlenirler. Anne-babaları karşı çıksa da bu küskünlük uzun sürmez. Çünkü normal surette düğün yapanların masrafları yüksek meblağlar tutmaktaydı. Düğün yapıp kızlarını evlendirenlerin sayısı azdı. Düğün hediyeleri ve ziyafetler ailelerin üzerinde ciddi bir yük teşkil etmekteydi(Cevdet Paşa, 1991).

Hristiyan ailelerde ise kız vermede çok yüksek başlık parası alındığından kızların evlenmeleri daha zordur. Tüm bunlara rağmen varlıklı aileler kızlarının kaçarak evlenmesini onur meselesi yaptıklarından düğün yapmayı tercih ederlerdi. Dolayısıyla bu düğünler ailelerin servetlerini tükettirdi. Pahalı elbise ve aşırı masraflarla Hristiyan kızlarının yüksek başlık parası ödenerek "*satılması*"nın önüne geçilmesi için Bosna ve İsvornik despotlarına yazı yazılmıştı(Cevdet Paşa, 1991).

Cevdet Paşa, Bosna'da sadece durum tespiti ve bazı talimatlarla görevini geçiştirmemiş, bizzat gençlerin evlenmesini de organize etmiştir. Bosnalılar güzel havaları fırsat bilerek mesire yerlerine akın ediyorlardı. Kızların amaçlarından birisi âşıklarıyla sohbet edebilmektir. Cuma ve Pazartesi günleri Saraybosna'nın genç kızları şarkılar söyleyerek mesire yerlerine giderlermiş. Hep bir ağızdan şarkılar söylenmesinden amaç âşıklarına görüşme günü olduğunu hatırlamak imiş. Cevdet Paşa, vali ile birlikte kızların okudukları Boşnakça şiirleri dinlemiş, oyunlarını izlemişti. Cevdet Paşa, çalgıcılar getirtip müzikler çaldırılmış ve tatlı şeyler ikram ettirmişti. Paşa, mesire alanından dönerken büyük bir hanenin önünde kalabalıkla karşılaşmıştı. Çok geçmeden kalabalığın mesireden dönen kızlar olduğu anlaşıldı. Kızlar evin sokak kapısını ve pencerelerini açmış, şarkılar söylüyorlardı. Erkekler de sokakta dizilmişlerdi. Cevdet Paşa ve valiyi gören gençler hemen sokak kapılarını kapatıp dağıldılar. Ancak geride kalıp, evin önünde beklemeye devam eden erkeklerden birisinin üç yıldır sevdiği kızla, her gün çarşıya gidip gelirken görüştüğü öğrenilir. Cevdet Paşa iki gencin anne-babalarının da evlenmelerine engel olmalarına rağmen, "*ben emrediyorum*" diyerek evlenmelerini ister. Kısa süre sonra

evliliğe engel asıl şeyin fakirlik olduğu tespit edilir. Delikanlı kazandığı para ile üç yıldır ancak kendini bakabilmiş, bir gram dahi altın alamamıştı. Cevdet Paşa, bu defa gençlerin düğünlerini yapması için maddi destek de sağlar. Bu esnada mesire yerinden dönen Bosna Mollası eve girerek iki gencin nikâhını kıyar. Düğün yerine gelip şaşırılmış bir şekilde ne olduğunu soran kızın annesine, müfettişin emriyle düğün yapıldığı cevabı verilir, susturulur. Kadın *memnun ve müteşekkîr* bir şekilde kızına ve damadına sarılır. Böylece Cevdet Paşa'nın talimatıyla gerçekleşen ilk düğün akşama kadar devam eder (Cevdet Paşa, 1991).

Bunun dışında birçok gencin düğün masrafları karşılanarak yeni nikâhlar kıyılır. Hatta mesire günleri olan cuma ve pazartesi günleri nikâh kıymak neredeyse adet haline gelir. Zamanla ebeveynler kızlarının sevdikleriyle evlenmelerine ses çıkartmamaya başlarlar. Tüm bunların yanında Cevdet Paşa evlenmenin önündeki engelleri ortadan kaldırmak için yeni tedbirleri uygulamaya koyar. Evlilikte aşırı harcama yasağına uymayan nüfuz sahibi ve tüccardan ileri gelenlerin vergisi iki katına çıkartılır. Ayrıca düğünlerde pahalı elbiseler yaptırılmaması, yalnızca akrabaya ziyafet verilmesi ve akraba haricindekilere birer kahve ile şerbet verilmesine dair tavsiye kararı alınır. Hatta tavsiye ile yetinilmeyerek bizzat düğün törenlerine iştirak edilir ve sadece şerbet içilir. Bu şekilde halka örnek olunmaya çalışılır. Gidilen düğünlerde yalnızca şerbet içilerek de örnek olunmaya çalışılır. Bütün bu çabalar sonucunda düğün masrafları ancak onda bir oranında düşer (Cevdet Paşa, 1991). Bu uygulamalar kısa vadede ekonomik açıdan çok da etkili olmamakla birlikte toplumun düşüncesini olumlu etkilediği anlaşılmaktadır. Nitekim Cevdet Paşa'nın evliliğe yönelik tedbirleri ve uygulamaları Bosna'da "*Hünkâr, Müfettiş efendiye emir vermiş ve buyurmuş ki paranın gittiğine bakma. Altınları su gibi akıt. Kızları tezvic et. Tâ ki gazi yiğitler ve yeşilli askerler doğursunlar*" sözleriyle kişiden kişiye aktarılmıştır (Cevdet Paşa, 1991).

Cevdet Paşa'nın bu uygulamalarından sonra Subhi Bey'in Selanik'teki uygulamalarına baktığımızda; Subhi Bey Selanik'te yaptığı inceleme sonucunda evlilik masraflarının şer' en ve aklen israf derecesine vardığını söylüyordu. Bu konuda herhangi bir kısıtlama getirilmemiş olması büyük masrafların yapılmasını sözde gelenek haline getirmişti. Bu uygulamalar nüfus artışının önündeki en büyük engel olarak görülüyordu. Gayrimeşru ilan edilmesine rağmen sosyal boyutları dikkate alındığında kaldırılması mümkün gözükmeyen düğün masrafları hakkında ahalinin ileri gelenleriyle görüşmeler yapılmış ve ardından konu Selanik Meclis-i Kebir'inde müzakere edilmişti. Meclisteki müzakereler sonucunda oybirliğiyle karar alınarak ahali, ailelerin "*derece-i haysiyet ve kudretlerine*" göre beş sınıfa ayrılmıştı. Her sınıf kendisi için belirlenen üst limitten fazla harcama yapmayacak, kız

tarafı da böyle bir talepte bulunamayacaktı. Düğünlerde mücevher ve sair ev eşyası getireceklere engel olunmayacaktı. Bununla birlikte birinci sınıf için mehr-i muaccel 10 bin, çeyiz bahası 20 bin ve nikâh 2.500 kuruştan toplam 32.500 kuruşu geçmeyecekti. İkinci sınıfın toplam masrafı 19.500, üçüncüsünün 12.500, dördüncüsünün 2.300, beşincisinin de 1.900 kuruş olacaktı. Selanik Meclisinin almış olduğu bu kararın, teftiş mahallerinin tümünde uygulanması için Subhi Bey, yöneticilere yazı göndermişti(BOA. İ.D). 517/35201; BOA. İ.DH.509/34625; Takvim-i Vekayi, No: 732; Tural, 2007).

Yanya'da ise yeni bir komisyon oluşturularak Selanik Meclisinin almış olduğu karara paralel uygulamanın yürürlüğe girmesi sağlanmıştı. Yanya'daki komisyon da ahaliyi beş gruba ayırmış ve evliliklerde yapılacak masrafların üst limitlerini belirlemişti. Aksi takdirde ahalinin çoğunun malını mülkünü satarak düğün yapmalarının daha büyük sorunlara yol açabileceği, kısıtlamanın gerekçesi olarak ifade edilmişti(Adıyeye,2001).

Anadolu'da teftiş memuru olarak görevlendirilen Ahmed Vefik Efendi'nin tespitlerine göre İzmit Sancağı'nda baba, kızına talip olanlar arasından kim fazla para verirse kızını onunla evlendiriyordu. Hatta bu süreçte naipeler de "söyletme" adıyla 700 kuruşa kadar para alıyorlardı. Bu parayı ödemek için de aileler faizle borç alıyorlardı. Vefik Efendi, nikâh harcı haricinde bir şey alınmaması için Babıali'nin genelde yayınlanmasını istiyordu(Ercoşkun, 2010).

Canik Sancağını teftiş eden Ali Rıza Efendi de, kızların peder ve velilerinin başlık akçesi almadıkça kızlarını vermediğini; 15 yaşından 40'ına kadar kızların evlenemediğini rapor ediyordu. Pek çok aile düğün masraflarını karşılamak için tefecilerden borç almak zorunda kalmıştı. Çoğu masraf da aslında israfı gidiyordu. Yapılan nasihat ve teşviklerle masraflar kısmen azaltılmıştı(BOA. İ.DH. 512/34845).

Rıza Efendi Samsun'dan Amasya'ya giderken yolu üzerinde bulunan Kavak Kazasına uğradığında kaza yöneticileri ve halkla görüşmüştür. Bu görüşmede ön plana çıkan konu evliliklerin kolaylaştırılmasıdır. Birkaç gün sonra Amasya'dan dönüşünde 12 nikâhın kıyıldığı haberini alan Rıza Efendi durumdan memnuniyet duymuştu. Üstelik çok geçmeden bu sayıya 25 nikâhın daha kıyıldığı müjdesi eklenmişti(BOA, İ.DH. 512/34878).

Canik'e bağlı Bafra kazasında da kaza müdürü Ali Şükrü Bey'in çalışmaları neticesinde Mardar köyünde Ahmed pehlivan ile aynı köyden Seferoğlu Ahmed'in kerimesinin nikâhlarının tarafların rızasıyla mecliste kıyıldığı haberi Müfettiş Ali Rıza Efendi'ye bildirilir. Ali Şükrü Bey konu hakkında köy muhtarlarına da tembihlerde bulunmuştur(BOA, İ.DH. 512/34878).

Kazalardan gelen jurnallere göre 1.200'den fazla bekâr kız evlendirilmişti. Bu süreçte Çarşamba Kazasında 22; Ermiye Kazası köylerinde 21; Ayvacık'ta 1 ve Maden-i Kabı kazasında 102 nikâh kıyılmıştı(BOA. İ.DH. 512/34845).Bu sayı Ali Rıza Efendi için yeterli görülmemiştir. Kız tarafının evlilik esnasında talep ettiği başlık parası ve sair hediyeelerin azaltılmasına dair kazalara gönderilen emirlerin ahali üzerinde etkisini istenilen oranda göstermediğini düşünen Ali Rıza Efendi bizzat harekete geçmiştir. Ahalinin ileri gelenleri başta olmak üzere insanlara nasihatlerde bulunmuştur. Evlilikler sonucunda ortaya çıkacak nüfus artışının her alanda gelişmenin temeli olduğu vurgulanmıştır. Üstelik Canik Sancağının Asakir-i Bahriye'ye bağlı olmasından dolayı nüfus artışının ordunun da güçlenmesi anlamına geleceği argümanlarını kullanarak ahaliyi ikna etmeye çalışmıştır(BOA. İ.DH. 511/34787). Ekim 1863'te evlilik konusunda ailelerin halen sorun çıkartmakta olmalarına rağmen 1.500 nikâhın kıyıldığı rapor edilmişti(BOA. A.MKT.MHM 279/38).

Ali Rıza Efendi, Giresun Sancağı'ndan merkeze gönderdiği raporunda Canik Sancağı'ndaki bir yıllık çalışması sonrasında 10 bine yakın kişinin evlendirildiğini bildiriyordu. Giresun Sancağı'nda da bu tür çalışmalara başlamış, ahaliyle görüşmüştü. Ahaliye başlık parası ve sair masrafların kısıtlanmasının faydalarını anlatmış, padişahın bu konudaki talimatını açıklamıştı. Ahali, Rıza Efendi'nin anlattıklarının faydalı olacağına kanaat getirdiği halde tereddüt ediyordu. Bu tereddütleri bertaraf etmek için ahaliye evlenmenin kolaylaştırılmasıyla hâsıl olacak faydalar tek tek açıklanmıştı. Buna göre öncelikle nüfus artacaktı. İkincisi ırz ve namusun korunmasına faydası olacaktı. Sonuncusu da evlilikteki yüksek masrafları karşılamak isteyenler bundan böyle borç batağına düşmeyecekti. Borç batağına düşen ahali emlak ve akarını satıp memleketi terk edip gitmek zorunda kalıyordu. Bu türden göçler de önlenmiş olacaktı. Rıza Efendi'nin konuşmaları halkı ikna etmişti. Tirebolu ve Karahisar yolunun incelenmesi için giden Rıza Efendi, güzergâh üzerinde bulunan köylerde de ahaliye yine evliliklerin önüne yüksek masraflarla engel çıkartılmamasına dair padişahın isteğini bildirdi. Bölge, Asakir-i Bahriye'ye bağlı olduğundan ordunun asker ihtiyacı olan erlerin evlilikler neticesinde ortaya çıkacağını, böylece güçlü bir orduya kavuşulmuş olacağını ahaliye anlattı. Henüz 15-20 gün geçmişti ki Giresun'da Cuma ve Pazartesileri düğünler organize edilmeye başlandı. Keşap Kazası'nda 19 günde 229 nikâh kıyıldı(BOA. MKT.MHM. 306/88).

Sonuç

İlkçağlardan itibaren devletler askerî, ekonomik, dini ve siyasi nedenlerden ötürü nüfusları üzerinde politika üretmişlerdir. Nüfus artışının yararlı olacağına karşılık toplumun aşırı nüfusun zararını göreceğini savunanlar olmuştur. Nüfus üzerindeki tartışmalar özellikle 15. yüzyıldan itibaren teorik çerçeveye oturtulmaya başlanmıştır.

Osmanlılar açısından nüfus asker kaynağı, üretim/vergi fonksiyonlarını yerine getiren güç ve aynı zamanda imarın bir ögesidir. Bu nedenledir ki iskân edilmiş olan reyanın toprağı terk etmesi yasaktır. Aksi takdirde sistemin bozulması kaçınılmazdır. Ancak şu da bir gerçektir ki Osmanlılarda fetihlerin durması ve bir bölgede nüfus birikmesi de olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti'nde klasik düzen bozulmuş, bürokratik devlet oluşmaya başlamıştı. Artık devlet halka hizmeti bizzat kendisi yapacak vergisini alacaktı. Bu durum *Batılılaşma/Medenileşmenin* bir tezahürüdür. Tam da bu aşamalarda Avrupa'da tartışılan nüfus artışının güçlü devlet yaratacağı fikri Osmanlılarda da kısmen karşılığını bulur. 19. yüzyılda Osmanlı yöneticileri nüfus artışını medeniyetin bir gereği olarak ifade etmeye başlarlar. Evliliklerin önündeki engellerin kaldırılmasıyla doğacak erkek çocuklar sanayi, ticaret, tarım ve askerî yönden devletin gücüne güç katacaktır. Evlilikler sayesinde ailelerin soyu devam edecek, toplumun ırz ve namusu korunacaktır. Bunları gerçekleştirmek için taşrada yönetici ve ileri gelenlere emirler gönderilir. Ancak beklenen sonuç alınmayınca Abdülaziz döneminde Tanzimat'ın gereklerini hayata geçirmek için eyaletlere gönderilen müfettişlere bu konuya dikkat etmeleri bildirilir. Müfettişler de 1863-1864 yıllarında gerçekleştirdikleri teftiş esnasında evlilik masraflarını sınırlandırarak veya ortadan kaldırarak binlerce kişinin evlenmesini sağlarlar. Bu şekilde bürokratik mekanizması genişlemeye başlayan devlet toplumsal mekanizmayı klasik döneme nazaran daha çok organize etmeye başlar.

Kaynakça:

Arşiv:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM)

İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS)

İrade Meclis-i Mahsus (İ.DH)

Yayınlanmış Arşiv Belgesi:

Archives Diplomatiques: Recueil de Diplomatie et d'Historie, c.IV, Paris 1864.

Sürelî Yayın:

Takvim-i Vekayi

Kitap ve Makaleler.

Adıyeye, Nuri, (2001). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Tanzimat Dönemi Evlilikleri”, *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Ed: Kemal Çiçek, Haarlem- Ankara, s. 121-129.

Akbayar, Nuri, (1985). “Tanzimat’tan Sonra Osmanlı Nüfusu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, c.5, İstanbul, s. 1238-1248.

Akyıldız, Ali, (1993). *Tanzimat Döneminde Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform*, İstanbul.

Bacci, Massimo Livi, (2009). *Avrupa’da Nüfus Hareketleri*, Çev: M. Timuçin Binda, İstanbul.

Barkan, Ömer Lütfi, (1942). “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, S.II, Ankara, s. 279-304.

Başar, Emel, (2013). *Demografiye Giriş*, Ankara.

Baykara, Tuncer, (1992). *Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve Ondokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar*, İzmir.

Benedict, Peter, (1974). “Hukuk Reformu Açısından Başlık Parası ve Mehr”, *Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler*, Ed: Ahmet Güriz- Peter Benedict, Ankara, s. 1-39.

Beşirli, Mehmet, (2013). “Ondokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısında Samsun’da Evlilik Kurumu”, *Samsun Araştırmaları “Mimari ve Kültürel Miras, Efsane, Dil, Sanat, Edebiyat ve Siyaset”*, III. Kitap, Yayına Hazırlayan: Cevdet Yılmaz, Samsun, s. 277-294.

- Braudel, Fernand, (2004). *Maddi Uygarlık Gündelik Hayatın Yapıları*, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara.
- Cevdet Paşa, (1991). *Tezâkir*, 21-39, Yayınlayan: Cavid Baysun, Ankara.
- Çimen, Ali, (2012) “Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14/3, s. 183-216.
- Dinç, Güven, Fatma Şimşek, Haldun Eroğlu, (2009). “Osmanlı İmparatorluğunda Tev’em Maaşı”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.16, s. 77- 100.
- Düzdağ, Ertuğrul, (1998). *Şeyhülislam Ebussü’ûd Efendi’nin Fetvalarına Göre Kanunî Devrinde Osmanlı Hayatı*, İstanbul.
- Ercoskun, Tülay, (2010). *Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikâha Dair Düzenlemeler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi: Ankara.
- Freyer, Hans, (2012). *Sosyoloji Kuramları Tarihi*, çev ve ekler: Tahir Çağatay, Haz: M.RamiAyas, İstanbul.
- Göyünç, Nejat, (1997). “Hane”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.15, s.552-3.
- Gülsoy, Ufuk, (1996). “Osmanlı Topraklarına Avrupa’dan Muhacir İskânı (1856-1859)”, *İlmî Araştırmalar*, S.3, İstanbul, s. 51-65.
- Halaçoğlu, Yusuf, (1999). “Kolonizasyon ve Şenlendirme”, *Osmanlı*, c.4, Editör: Güler Eren, Ankara, s. 581-586.
- İnalcık, Halil, (2005). “Osmanlı Fetih Yöntemleri”, *Söğütten İstanbul’a Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, Der: Oktay Özel, Mehmet Öz, Ankara, s.443-472.
- İpek, Nedim, (2014). “II. Abdülhamid Devri Nüfus Politikası (1876-1908)”, *Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu*, Selanik 20-21 Şubat.
- İpek, Nedim, (2013). “Sultan Abdülaziz Dönemi Nüfus Politikası”, *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*, Ankara 12-13 Aralık.
- Karpat, Kemal H., (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev: Bahar Tırnakçı, İstanbul.
- Koç, Yunus, (1999). “Osmanlı İmparatorluğu’nun Nüfus Yapısı (1300-1900)”, *Osmanlı*, c.4, Editör: Güler Eren, Ankara, s.535-550.
- Konan, Belkıs, “Osmanlı Devleti’nde Çocuk Düşürme Suçu”, *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, S.57, 2008, s. 319-335.

- Murat, Sedat, *Düinden Bugüne İstanbul'un Nüfus ve Demografik Yapısı*, İstanbul 2006.
- Ortaylı, İlber, (1980). “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. I, İstanbul, s. 33-40.
- Ortaylı, İlber, (2000). *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul.
- Özoğuz, Kayıhan, “Nüfus Hacmi ve Artışı Üzerine Çağlar Boyu Süregelen Tartışmalara Toplu Bir Bakış”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, XXXII/1-4, İstanbul 1972-1973, s. 43-65.
- Saydam, Abdullah, (2010). *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara.
- Şahin, Salih, (2010). *Geçmiş Günümüz ve Gelecekte Nüfus Gerçeği*, Ankara.
- Şaşmaz, Musa, (1995). “The Ottoman Censuses and the Registration Systems in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries”, *OTAM*, S.6, s. 289-305.
- Şeyhülislam Feyzullah Efendi, (2009). *Fetâvâ-yı Feyziye*, Haz: Süleyman Kaya, İstanbul.
- Şimşek, Fatma, Haldun Eroğlu, Güven Dinç, (2009). “Osmanlı İmparatorluğu’nda İskat-ı Cenin (Çocuk Düşürme)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.6, s. 593-609.
- Tanoğlu, Ali, (1966). *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme*, c.1, Baha Matbaası, İstanbul.
- Tekeli, İlhan, (2011). *Anadolu’da Yerleşme Sistemi ve Yerleşme Tarihleri*, İstanbul.
- Tekeli, İlhan, (2013). *Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi*, İstanbul.
- Tuna, Muammer, (2012). “Sosyolojinin Ortaya Çıkış Koşulları”, *Sosyolojiye Giriş Sosyolojinin Temel Tartışmaları*, Ed: Muammer Tuna, Ankara, s. 10-18.
- Tuncer, Baran, (1976). *Ekonomik Gelişme ve Nüfus*, Ankara.
- Tural, Erkan, (2007). “Rumeli Taşrası Teftiş Raporu, 1860’larda Osmanlı Maliyesi ve Emperyalist Âdab”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 16/1, Ocak, s. 101-124.
- Ünsaldı, Levent, (2012). *Sosyoloji Tarihi*, Ankara.

Ek:

Müfettiş Ali Rıza Efendi'nin Teşvikiyle Canik Sancağı'nda Evlenenlerin Listesi

(Kaynak: *BOA.İ.DH.512/34878*)

Evlenen kız	Kızın köyü/mahallesi	Evlenen erkek	Erkeğin köyü/mahallesi	Kızın Yaşı
Fatma bint-i Süleyman	Büyükoyumca	Osman bin Ömer	Büyükoyumca	22
Mevlüde bint-i Ömer	Büyükoyumca	Ali bin Ali	Büyükoyumca	18
Menekşe bint-i Salih	Karasamsun	Abdulkadir bin Yusuf	Karasamsun	17
Hanife bint-i Mehmed	Koymat	Mustafa bin Ömer	Sadibey Mah.	20
Alime bint-i Molla Mehmed	Kadamut karyesi	Mehmed bin Halil	Kadamut	18
Ayşe bint-i Ahmed	Gürçam	Ali bin Mehmed	Gürçam	18
Emine bint-i Mehmed	Gürçam	İsmail bin Mehmed	Gürçam	16
Şerife bint-i Ahmed	Kadamut	Hüseyin bin Abdulkadir	Kadamut	15
Kezban bint-i Mehmed	Balaç	Osman bin Mehmed	Balaç	18
Fatma bint-i Hüseyin	Kadamut	Mustafa bin Numan	Kadamut	18
Hava bint-i Hasan	Kadamut	Salih bin Hüseyin	Kadamut	15
Dudu bint-i Halil	Balaç	Ali bin Halil	Balaç	15
Hava bint-i Hüseyin	Kadamut	Osman bin Mehmed	Kadamut	15
Hadice bint-i Mustafa	Kadamut	İbrahim bin Ahmed	Kadamut	18
Hadice bint-i Mehmed	Kadamut	Ali bin Ömer	Kadamut	15
Hanife bint-i Hasan	Kadamut	İbrahim bin Mehmed	Kadamut	15
Zarife bint-i Mehmed	Kadamut	Mustafa bin Hasan	Kadamut	18
Hadice bint Halil	Kadamut	Abbasi bin Hasan	Kadamut	16
Emine bint-i Hüseyin	Kadamut	Halil bin Hüseyin	Kadamut	19
Fatma bint-i Halil	Kadamut	Hasan bin Ahmed	Kadamut	18
Necibe bint-i Salih	Koymat	Veli bin Abdülkerim	Özkör	20
Hanife bint-i Mehmed	Sarıyusuf	Receb bin Hasan	Kolaca	15
Fatma bint-i İbrahim	Afanlı	Kahramanoğlu Kahraman	Güllük	17
Hanife bint-i Hüseyin	Ahulu	Osman bin Hasan	Ahulu	18
Dudu bint-i Hasan	Çarşamba-Ustaca	Molla Osman bin Ahmed	Çarşamba- Namazlı	23
Zarife bint-i Mustafa	Ulubikar	Ahmed bin Mustafa	Köseli	18
Emine bint-i Mehmed	Ulubikar	Hüseyin bin Mehmed	Balaç	21
Emine bint-i Hüseyin	Akalan	Mehmed bin Ali	Ulubikar	18
Emine bint-i Ali	Ulubikar	Osman bin Hüseyin	Akalan	16
Hadice bint-i Mustafa	Ulubikar	Halil bin Hüseyin	Ulubikar	16
Ayşe bint-i Halil	Kadı(köy)	Ebubekir bin Feyzullah	Ulubikar	22
Ünzile bint-i Feyzullah	Kadı(köy)	Hüseyin bin Halil	Kadı(köy)	20
Hanife bint-i Ahmed	Mamahos	İmam Mehmed Efendi	Mamahos	16
İlmiye bint-i Hasan	Balaç	Ömer bin Mustafa	Balaç	15
Fatma bint-i Hüseyin	Balaç	Hasan bin Hasan	Balaç	15
Emine bint-i Selim	Kadamut	Hurşid bin Seydi	Kadamut	15
Hadice bint-i Halil	Kadamut	Arif bin Süleyman	Kadamut	18
Hadice bint-i Mustafa	Koymat	Osman bin Mustafa	Koymat	20
Fatma bint-i Mustafa	Koymat	Ebubekir bin Hüseyin	Koymat	25
Fatma bint-i Said	Alanos	Halil bin Mehmed	Balaç	16
İlmiye bint-i Mehmed	Koymat	Mustafa bin Mustafa	Koymat	17
Fatma bint-i Mehmed	Balaç	İlyas bin Mehmed	Balaç	15

Zeyneb bint-i Ömer	Koymat	Ahmed bin Ali	Hançerli	20
Hanife bint-i Halil	Alanos	Ali bin Reşid	Alanos	20
Kezban bint-i Mehmed	Alanos	Hacı Hüseyin bin Hasan	Hançerli	22
Hanife bint-i Yakub	Balaç	İbrahim bin Halil	Çobanlı	20
Fatma bint-i Halil	Alanos	İbrahim Bayram bin Hasan	Alanos	17
Şerife bint-i Mehmed	Alanos	Mustafa oğlu Ahmed	Alanos	25
Ayşe bint-i Hasan	Alanos	Ahmed bin İsmail	Alanos	16
Hanife bint-i Mehmed	Alanos	Bilal bin Mehmed	Sadibey Mah.	16
Şerife bint-i Osman	Oyumca	Mustafa bin Hasan	Alanos	18
Döne bint-i Osman	Oyumca	Halil bin Mustafa	Oyumca	17
Gülsün bint-i Ebubekir	Çivril	Ahmed bin Mehmed	Çivril	18
Alime bint-i Mehmed	Çivril	Bekiroğlu Yusuf	Çivril	17
Kezban bint-i Hasan	Çivril	İsmail bin Halil	Çivril	18
Alime bint-i Hüseyin	Karaoyumca	Hüseyin bin Ahmed	Mamahos	20
Emine bint-i Salih	Karaoyumca	Halil bin Mehmed	Karaoyumca	16
Hanife bint-i Hasan	Mamahos	Osman bin Ahmed	Mamahos	16
Dudu bint-i Ahmed	Mamahos	Mehmed bin Mehmed	Mamahos	18
Fatma bint-i Muti	Mamahos	Hüseyin bin Ömer	Mamahos	18
Fatma bint-i Ali	Alanos	Hüseyin bin Hasan	Sadibey Mah	16
Hanife bint-i Feyzullah	Kamlos	Mustafa bin İbrahim	Kamlos	18
Hava bint-i Mustafa	Kamlos	Ahmed bin Ahmed	Kamlos	20
Hadice bint-i Osman	Kamlos	Emin bin Osman	Kamlos	18
Fatma bint-i İbrahim	Kamlos	Halil bin Mehmed	Ahulu	18
Mevlüde bint-i Hasan	Kamlos	İsmail bin Mustafa	Kamlos	18
Ayşe bint-i Osman	Kamlos	Osman bin Süleyman	Kamlos	18
Mevlüde bint-i Ali	Kamlos	Hasan bin Emrullah	Çobanlı	18
Hadice bint-i İbrahim	Kamlos	Ömer oğlu Yakub	Kamlos	18
Fatma bint-i Hasan	Kamlos	Ahmed bin Mehmed	Kamlos	18
Zarife bint-i Hüseyin	Çivril	Salih bin Hasan	Çivril	17
Zarife bint-i Hasan	Karaoyumca	Molla Mehmed bin Yusuf	Karaoyumca	16
Kezban bint-i Ömer	Karaoyumca	İbrahim bin Mehmed	Karaoyumca	18

(Endnotes)

1 Osmanlı'da nüfus ve vergi birimi olan hane Ömer Lutfi Barkan tarafından 5 kişi olarak kabul edilmekle birlikte 3 ile 8 arasında farklı yüzyıllarda farklı rakamlar verilmektedir. 19. yüzyılda Balkanlardan ve Kafkaslardan gelen göçmen hanelerinde ortalama nüfus 4.11-4.17 arasında rakam elde edilmiştir. Devlet adamları ise hesaplarında 3 veya 5 rakamını kullanmışlardır. Anlaşılan o ki Osmanlı ailesinde sabit bir nüfus sayısı yerine şehrine ve zamanına göre değişkenlik göstermektedir(Göyünç, 1997).

2 Medeniyet, 19. yüzyılda Osmanlı aydını ve yöneticileri için devletin geri kalmışlığını, içinde bulunduğu sıkıntıları bertaraf edecek sihirli kelimedir. Dünyaya hükmeden İngiltere ve Fransa'nın gücünün ulaştığı seviyedir medeniyet(Baykara, 1992).

CEYHAN'DA BİR MEVSİMLİK BAYRAM: TEPGEÇ/TEPREŞ

[*]Fatmagül Küçük TURSUN

ABSTRACT

Culture is a phenomenon that mankind has been witness to the centuries-long adventure of existence . Transferring this knowledge to the next generation delivered to the present day , in every society emerges in different ways . Specific elements of the culture of their communities is a constant interaction . A change in a single feature affects all the other elements . This culture led to a multiplicity of differentiating in this way each region . Beliefs, traditions , social norms and differing forms of thought , diversified. At this point, appears to folk culture . Folk culture is transferred from generation to generation over time, shaped by society, beliefs, customs, norms, created a style of living and thinking bütündür.Tarihin seasonal transitions from the first ages of the form of the ceremony has been celebrating Hunter agrarian society , such a society has for ceremonies blessing and abundance . Former Turkish culture were held in the winter after the arrival of spring . As a result of the arrival of spring in the face of human nature against the attitude of joy, whatever it is called in almost every region emerges is a celebration of the spring festival . Settled in the Crimea Crimean Turks migrated to Turkey after Turkey's diverse geography of the Crimean Turks living in Ceyhan, also celebrated as the feast of seasonal Tepgeç/Tepreş bear traces of culture and the culture of the next generation transmission function accommodates itself . In this article, the Crimean Turks and celebrated with the coming of spring Ceyhan Tepgeç / Tepreş feast day and try to look at the details of the framework of folk culture .

Keywords: Tepgeç/Tepreş, Crimean Turks, Ceyhan, Culture, Folklore, Seasonal Festival.

* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi, Uzman Türkçe Öğretmeni

A Seasonal Festival in Ceyhan: Tepgeç/Tepreş

ÖZ

Kültür, insanlığın yüzyıllardır süren varoluş serüveninin tanığı olmuş bir olgudur. Bir sonraki kuşağa aktarılacak günümüze ulaştırılan bu birikim, her toplumda farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Toplumlar özgü olan kültürün kendi içindeki unsurları arasında sürekli bir etkileşim vardır. Bir unsurdan meydana gelen bir değişim diğer tüm unsurları etkilemektedir. Bu durum, kültürün her coğrafyada bu şekilde farklılaşarak çeşitlenmesine neden olmuştur. İnançlar, gelenekler, toplumsal normlar ve düşünüş biçimleri de farklılaşarak, çeşitlenmiştir. Bu noktada halk kültürü karşımıza çıkmaktadır. Halk kültürü, zaman içinde kuşaktan kuşağa aktarılacak şekilde şekillenen, toplumun inançları, gelenekleri, yaşayış ve düşünüş tarzıyla normlarının oluşturduğu bir bütündür. Tarihin ilk devirlerinden itibaren mevsimsel geçişler tören şeklinde kutlanmıştır. Avcı toplumdan tarımcı topluma geçildiğinde bu törenler bereket ve bolluğa yönelik olmuştur. Eski Türk kültüründe de kıştan sonra baharın gelmesi törenlerle kutlanmıştır. İnsanoğlunun doğa karşısındaki tavrının neticesinde baharın gelmesi karşısında duyulan sevinç, hemen her coğrafyada adı her ne olursa olsun bir bahar bayramı kutlamasını karşımıza çıkarmaktadır. Kırım'dan Türkiye'ye göç sonrası Türkiye'nin farklı coğrafyalarına yerleşen Kırım Türkleri gibi, Ceyhan'da yaşayan Kırım Türkleri arasında da kutlanan bir mevsimlik bayram olan Tepgeç/Tepreş, kültürün izlerini taşımakta ve bir sonraki kuşağa kültürü aktarma işlevini kendinde barındırmaktadır. Makalemizde Ceyhan'da baharın gelmesiyle birlikte Kırım Türklerince kutlanan Tepgeç/Tepreş bayramına ve ayrıntılarına halk kültürü çerçevesinden bakmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tepgeç/Tepreş, Kırım Türkleri, Ceyhan, Kültür, Halk Kültürü, Mevsimlik Bayram

Giriş

Kültür, bir toplumun gelişme sürecinde meydana getirdiği, yarattığı, kuşaktan kuşağa aktardığı, maddi ve manevi öğeler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Ortaya çıktığı toplumun yaşayış ve düşünüş tarzını yansıtarak kimlik oluşturan kültür, var olduğu toplumu diğer toplumlardan farklı kılar. Kültür, toplumun doğal çevresinden yani coğrafyasından da etkilenir. Ayrıca kültür, toplumsal düzeni sağlayan, topluma kimlik kazandıran, toplumsal dayanışma ve birlik duygusu yaratan

ve toplumsal kişiliğin oluşmasını sağlayan bir bütünlüktür. Toplumlara özgü olan kültürün kendi içindeki unsurları arasında sürekli bir etkileşim vardır. Bir unsurda meydana gelen bir değişim diğer tüm unsurları etkilemektedir. Bu durum kültürün her coğrafyada bu şekilde farklılaşarak çeşitlenmesine neden olmuştur. İnançlar, gelenekler, toplumsal normlar ve düşünüş biçimleri de farklılaşarak, çeşitlenmiştir. Bu noktada halk kültürü karşımıza çıkmaktadır. Halk kültürü, zaman içinde kuşaktan kuşağa aktarılarak şekillenen, toplumun inançları, gelenekleri, yaşayış ve düşünüş tarzıyla normlarının oluşturduğu bir bütünlüktür. Halk kültüründe bayramların ve mevsimlik bayramların önemli bir yeri vardır.

1. Bayram ve Mevsimlik Bayram

Bayram, Tük Dil Kurumu tarafından, “1. Milli ve dini bakımdan önemi olan ve kutlanan gün veya günler., 2. Özel olarak kutlanan gün, 3. Sevinç, neşe.” olarak tanımlanmıştır. Mevsimlik bayram kavramı ise, mevsimsel bir takvime bağlanan bayramları tanımlamak için kullanılmaktadır. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumlar için mevsim oldukça önemli bir “zaman” ve “zamanlama” unsuru olmuştur. Mevsimlik bayramlar, genellikle sonbahar ve ilkbaharda yapılan, insanlığın çeşitli ihtiyaçlarına cevap veren törenler olarak kutlanmıştır. Bayramlardaki kutlama uygulamalarının temelinde, koruyucu güç tarafından kutsanma isteği vardır. Kutlama ve kutsanma kavramları, insanlığın ilk dönemlerinden itibaren oluşan “bir yaratıcı güç” fikrinin etrafında şekillenmiştir. Belli zamanlarda meydana gelen kötülüklerden korunmak ve hayatını daha rahat devam ettirmek isteyen insan, yaratıcı gücün koruyuculuğuna ihtiyaç duymuştur. (Ekici, 2002:62).

Tabiat ve iklim insan hayatının ve düşüncesinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Orta Asya'nın iklim koşulları tarıma imkan vermediği için hayvancılık Türklerin başlıca geçim kaynağı olmuştur. Hayvancılıkla uğraşan toplum için mevsim kavramı kış ve yazdan oluşmaktadır. Kış zorluk, yaz ise rahattır. Yazın habercisi olan ilkbaharda bayram yapılmasının sebebi budur (Koca, 2002:52). İslamiyet öncesi Türk kültüründe bahar bayramı yapılarak, kıştan sonra canlanan doğanın sevinçle karşılandığını ve şenlikler düzenlendiğini biliyoruz (Artun, 2002:19).

“Nevruz ve Hidrellez kutlamalarına ve bu kutlamalar içindeki inanmalara, ritüellere ve diğer pratiklere bakıldığında, yapılan her şeyin yeni yılın gelişini kutlamak olduğu açıkça görülür. Türkler arasında, geçmişten günümüze, hayatın baharda başladığına dair kesin olarak kabul edilmiş bir inanış bulunmasına rağmen, şubattan hazirana kadar uzanan ve coğrafi şartlara göre değişebilen bahar başlangıcının tarihinde her zaman farklılaşma olmuştur. Ancak baharın başlangıcı olarak

21 Mart ve 6 Mayıs tarihleri yaygınlık kazanmıştır. Doğal olarak, bu başlangıç yeni yılın da başlangıcı sayılmıştır. Mitoloji çağında ve hayvancı sosyokültürel dokuda, yılın başlangıcının erken bahar dönemlerinde, bunun karşısında, tarımcı sosyokültürel dokuda geç bahar dönemlerinde aranması yadırganmaması gereken bir olgudur.”(Oğuz, 2002: 80).

“Türk topluluklarında bayramlar, şenlikler ve toylar her zaman büyük bir coşku ve neşe atmosferi içinde günümüze kadar kutlana gelmiştir. Bu özel günlerde, toplum fertleri birbirlerine sevgi ve saygı ile yaklaşır, kırgınlıklar giderilir ve toplum içinde birlik ve beraberlik hissi uyanır. Yine bu günler, toplum bireyleri arasında yardımlaşma ve paylaşma hissini en yoğun yaşadığı anlardır. Birçok toplum tarafından, özellikle ilkbahar aylarında kutlanan bahar bayramları da toplum bireylerini kaynaştırıcı, birlik ve beraberliğin yaşandığı önemli günlerdendir. Dünyada hemen hemen tüm milletler baharın gelişini yine kendi kültürel kalıpları içerisinde kutlamaktadır.”(Bayraktar ve Saçkesen, 2012:50).

2. Tepgeç/Tepreş

Eski Kırım Derneği resmi sitesinde şöyle denmektedir: Tepreş, yüzyıllar boyunca devam etmekte olan halk kültürünün bir parçasıdır. Onda Kırım Türkünün ruhunun inceliği, halk kültürünün zenginliği saklıdır. Bu vesileyle düzenlenen gün, aynı zamanda birlikte olmanın verdiği lezzete ayrı bir tat, ayrı bir ahenk katar. Kırım Derneği resmi sitesinde ise şöyle denmektedir: Tepreş, Kırım Tatarlarının Hidrellez sonrası kutladıkları bir bahar bayramıdır. Eskiden Kırım Türklerinde Hidrellez’den sonra gelen ilk Cuma günü “Tepgeç-Tepreş” günü olarak kararlaştırılmıştır. Hidrellez Cuma gününe rastlarsa, bu pekiyi bir yıl geçeceğine inanılır. “Kıdırlez Cuması” bugüne denmektedir. “Tepreç” kelimesinin canlanmak, hareketlenmek manasına gelen depreşmek(tepreşmek) fiilinden türediği düşünülmektedir. Ayrıca bir başka fikre göre Arapça’da, kırlara çıkarak gezinti yapmak, ferahlamak anlamına gelen “teferrüc” sözü Kırım Türkleri şivesine “tepreç” şeklinde girmiş ve yerleşmiş olacak ki, bu da aynı manayı ifade etmektedir.

Kırım’da kutlanan Tepgeç/Tepreş hakkında Nogay köyü Bayasut’ta 1933’te doğan Petey Bekmuratova şu bilgileri vermektedir: Mayıs ayının ilk Cuma günü kutlanır, genç ve yaşlılar Tepgeç/Tepreş’i birlikte kutlarlar, dualar okunur, kalakay yenir ancak alkol tüketilmez (Bushakov, 2013:19). Kırım’da Tepgeç/Tepreş’in, Hidrellez’den yani 6 Mayıs’tan sonra gelen ilk Cuma günü kutlandığını belirten Yurtsever, Tepgeç/Tepreş ile Hidrellez’i aynı öneme sahip birbirine benzeyen bayramlar olarak görmektedir (Yurtsever, 1973:41-42).

“Dobruca’da Tepgeç/Tepreş, her yılın Mayıs ayının ilk Cuma günü kutlanmaktadır. Sabahtan köy kızları ve delikanlılar en güzel elbiselerini giyerek, en iyi atlarını koştukları arabalarla, köyün belli bir tepesinde, çayırında veya orman alanında toplanırlar. Kızlar bir arada, erkekler bir arada çınlaşmaya başlarlar. Kızlar önceki gün hazırladıkları maylı kalakayı çevrelere bağlayarak dostları delikanlılara verirler. Ayrıca at yarışları ve atlı araba yarışları da yapılır. İkinci vaktine hatta akşama kadar süren tepreşte güreş müsabakaları olur. Davul zurna ile delikanlılar milli oyunlar oynarlar. Tepreş günü köyde ihtiyar kadın ve erkeler kalır. Erkekler, kadınların gönderdiği maylı kalakayı Cuma namazından sonra camide yiyerek dua ederler. Dualarında yazın bereketli, ekmeğin ve yağın bol olmasını dilerler.” (Ülküsal, 1987:102).

“Eskişehir’de nevrurun bir benzeri olan ve baharın gelmesiyle beraber özellikle Anadolu’ya göç etmiş Kırım Tatar Türkleri arasında kutlanan bahar bayramlarından biri de Tepreştir. Kırım Tatar Türkleri Tepreşi, geçmişten günümüze her bahar döneminde büyük bir coşku ile kutlamış ve bu kutlamayı belli bir takvime bağlamışlardır.” (Bayraktar ve Saçkesen, 2012:50). “Kırım Türkleri tarafından düzenlenen bu şölenin, Türkiye’de en çok Eskişehir’de yapıldığını söyleyebiliriz. Eskiden Kırım halkı, yaşadıkları yerlerde bu şöleni kendileri düzenlerken, daha sonra resmi dernek ve vakıflara devretmiştir. Eskişehir’de yapılan tepreç şöleni, yıllardır birbirini görmeyen ya da birbiriyle tanışmayan ama ortak bir paydada bir araya gelen halkın kaynaşmasında önemli rol oynar. Ayrıca tepreç mahsulün bol olması, yokluk olmaması ve sağlık için yapılan dua ile başlamaktadır. Daha sonra yapılan açılış konuşmalarının ardından “ant etkenmen” olarak adlandırılan Kırım milli marşı ve İstiklal marşı söylenmektedir.”(Oğuz ve Kasımoğlu,2005:96).

3.Ceyhan’da Tepgeç/Tepreş

Ceyhan’da Kırım göçmenlerin dağınıklaşmaya başlayan yerleşimi, çağın şartlarından dolayı köylerde yaşayanların şehre yerleşmesiyle akrabalık bağların zayıflaması, kültürü aktaran, göçle gelen ve göç sonrası ilk neslin alt nesillere kültürü aktarma işini devretmek istemesi gibi çeşitli nedenlerle Tepgeç/Tepreş yeniden canlandırılarak son on yıldır kutlanır hale getirilmiştir. Ceyhan’da Tepgeç/Tepreş, baharın gelmesiyle kutlanan, kültürel izleri aktaran, birlik olma hissini kuvvetlendiren, sosyal işlevi olan ve ağırlıklı şölen havasında geçen, bu yönüyle Türk kültürünün izlerini taşıyan, dans ve müziğin etkin olarak kullanımından kaynaklı eğlence yönü olan, genellikle yüksek ağaçlık ve sulak yerde yapılmasıyla kültürel hatırlatan bir mevsimlik bayramdır.

3.1 Kutlanma Zamanı

Adana Ceyhan'da Tepreş, her yıl Mayıs ayının ilk ya da ikinci pazar gününde kutlanmaktadır. Hidrellez ile yakın tarihlerde yada Hidrellez sonrası kutlanan bu bayramın. Pazar günü kutlanması insanların çalışma şartlarıyla bağlantılıdır. Ceyhan'da kutlanan bu bayram aynı zamanda baharın Kırım'da ortaya çıktığı rivayet edilen tarihe denk getirilmektedir. (K.1, K.2,K.3,K.4)

3.2 Kutlanma Yeri

Tepreş kutlamaları, kutlanmaya başlandığından beri Ceyhan'a bağlı "Yellibel Köyü"nde yapılmaktayken son üç yıldır Çakaldere Köyü'nde kutlanmaktadır(K.5). Seçilen her iki alanda ağaçlarla kaplı,sulak, yüksek ve yeşil bir alandır.

3.3 Kutlanma Şekli

Ceyhan'da Tepgeç/Tepreş, çeşitli etkinliklerin yapılabileceği, Kırım ve Türk bayraklarıyla süslenmiş bir meydan etrafında piknik şeklinde yapılan bir mevsimlik bayram kutlamasıdır. Tepgeç/Tepreş, Ceyhan'da Kırım ve Türk milli marşlarının okunmasıyla başlar. Ardından Kur'an-ı Kerim okunarak dualar edilir. Tepgeç/Tepreş'e katılanlar, açık havada bir gün geçirmenin yanı sıra beraberce yemek yer, halk oyunu oynar ve yapılan konuşmalara, sohbetlere katılır. Kırım'dan Halk oyunları toplulukları gelerek bu bayrama katılır. "Serbest Kaytarma" adı verilen oyunu Tepgeç/Tepreş'e katılan herkes oynar. Sanatçıların konser verdiği de olur. Türkiye'nin diğer illerinde yapılan Tepgeç/Tepreş lerde rastlanan güreş, yarışma, kalagay tıgırtma ve tepreş ağası seçimleri Ceyhan'da karşımıza çıkmaz. Ancak, geleneksel yemeklerden oluşan gıda satışı ile derneklerin logolu ticari ürünlerinin satışı mevcuttur (K.1, K.2,K.3,K.4).

3.4 Tepgeç/Tepreş'in İşlevi

Bugün Ceyhan'da kutlanan Tepgeç/Tepreş'in en önemli işlevi, Kırım'dan göç eden, Adana ve yakın illerle Ceyhan'ın değişik yerlerinde yaşayan Kırım Türklerini bir araya getirerek onlara kültürel bağlarını hatırlatmasıdır.

Tepgeç/Tepreş'te Kırım Türkleri köbete, çiğ börek, sarı burma gibi yemekleri tüketmeye özen gösterirler Böylece geleneksel yemeklerin unutulmaması sağlanır. Geleneksel müzikler eşliğinde dans edilerek bunların bir sonraki nesil tarafından öğrenilmesi ve yaşatılmasına katkıda bulunulur (K.1, K.2, K.3, K.4). Ayrıca Tepgeç/Tepreş gençlerin tanışmasına aracılık eder (K.2, K.3).

3.5 Tepgeç/Tepreş ve Çift kimlilik

Kırım ve Türk bayraklarıyla süslenmiş bir meydan etrafında, Kırım ve Türk milli marşlarının okunmasıyla başlayan Tepgeç/Tepreş çift kimlikli bir yapı arz eder. “Tepreş alanındaki Tatarlığa ve Türklüğe ait kullanılan kimi semboller Kırım Tatarlarının bu anlamda taşıdıkları çift kimlikli yapılarını ortaya koyar. Hem anavatan Kırım’a ait bir Kırımlılığa, hem de Türkiye’deki Türklüğe yapılan göndermeler, Tepreşin hem Kırım’a hem de Türkiye’ye dönük iki farklı yüzünün bir göstergesidir. Örneğin hem Türk hem de Kırım milli marşının art arda seslendirilmesi, Tepreş alanlarının hemen her tarafına yan yana asılan hem Türk hem de Tatar bayrakları en az çift yüzü olan diasporik kimliğin bir örneğidir.”(Ersoy 2008: 52).

Aydın, diaspora ve diaspora milliyetçiliği kavramlarını vurguladığı çalışmasında Tepgeç/Tepreş’ten bahseder. Ayrıca Tepgeç/Tepreş’in diaspora içinde korunmuş sosyal uygulamalardan biri olduğunu, canlı olarak korunduğunu, bu yönüyle Tepgeç/Tepreş’in Tatar aydınlarca kolektif bellek unsuru olarak modern Kırım Tatar kimliğinin oluşturulmasında kullanıldığını belirtir (Aydın, 2000:74).

3.6 Küreselleşme ve Tepgeç/Tepreş

“XX. yüzyılın sonlarında hareketlenen ve XXI. Yüzyıla damgasını vurması beklenen kültür olaylarının başında “küreselleşme” ve bunun doğal sonucu olarak küreselin dışında kalmış yerel kültür ürün ve verimlerinin “değer kazanma” süreçleri olacaktır.” (Oğuz, 2002:39). Tepgeç/Tepreş, kutlana gelen bir mevsimlik bayram olarak küresellik karşısında henüz zarar görmemiştir. Aksine küresel olana karşı yerelin alternatif olarak sunulmasına bir örnek olarak gösterilebilir.

Sonuç

Kültür, toplumsal düzeni sağlayan, topluma kimlik kazandıran, toplumsal dayanışma ve birlik duygusu yaratan ve toplumsal kişiliğin oluşmasını sağlayan bir bütünlüktür. Bu bütünlüğü oluşturan öğelerden biri de bayramlar olarak kabul edilebilir. İnsanoğlunun doğa karşısındaki tavrının neticesinde baharın gelmesi karşısında duyulan sevinç, hemen her coğrafyada adı her ne olursa olsun bir bahar bayramı kutlamasını karşımıza çıkarmaktadır. Tabiatın ve iklimin insan yaşamı ve zihnini şekillendirmesiyle takvime bağlanan mevsimlik bayramlardan bahar bayramları, birçok ritüeli içinde barındırma, toplumdaki bireyler arasındaki dayanışma ve paylaşma duygusunu artırma ve bireyleri birbirine yaklaştırma yönleriyle işlevseldir.

Mevsimlik bahar bayramı olan Tepgeç/Tepreş, Kırım, Dobruca ve Türkiye’de kutlanmaktadır. Türkiye’de Eskişehir ve Ceyhan’da kutlanmaktadır. Ceyhan’da bugün kutlanan haliyle Tepgeç/Tepreş bayramının geçmişi ve bugünü üzerine düşünecek olursak, toplumlar geçmişlerinde var olmayan bir uygulamayı bir anda yaratamazlar. Ceyhan’da yaşayan Kırım Türklerinin de anavatan da böyle bir bayramları olmasa muhtemelen hatırlamayacak ve kutlamayacaklardı. Ceyhan’da bu bayramın son on yıldır sistematik bir şekilde yapıldığı da düşünülürse, bu tip mevsimlik bayramlar toplumun dönemsel sıkıntıları nedeniyle unutulsa da, toplum düzeni kurulur kurulmaz ya da toplumda ihtiyaç belirdiğinde yeniden hatırlanır, diyebiliriz. Ceyhan’da yaşayan Kırım Türkleri de çeşitli nedenlerle doğan ihtiyaçtan bu bayramı yeniden canlandırmışlar ve son on yıldır kutlanır hale getirmişlerdir. Ayrıca Tepgeç/Tepreş, Kırım’dan göç eden Adana ve yakın illerle Ceyhan’ın değişik yerlerinde yaşayan Kırım Türklerini bir araya getirerek onlara kültürel bağlarını hatırlatma işlevini yüklenmiştir. Tepgeç/Tepreş’in kutlanma zamanı, Mayıs ayının ilk ya da ikinci pazarı olarak tercih edilmektedir. Pazar gününün seçilmesi, günümüz çalışma şartlarından kaynaklanmaktadır. Tepgeç/Tepreş’in kutlanma yeri başta Yelibel köyüyken, sonraları Çakaldere köyü olarak değiştirilmiştir. Seçilen her iki alan ağaçlarla kaplı, sulak, yüksek ve yeşil bir alan olması nedeniyle tercih edilmektedir.

Tepgeç/Tepreş, baharın gelmesiyle kutlanan, kültürel izleri aktaran, birlik olma hissini kuvvetlendiren, sosyal işlevi olan ve ağırlıklı şölen havasında geçen, bu yönüyle Türk kültürünün izlerini taşıyan, dans ve müziğin etkin olarak kullanımından kaynaklı eğlence yönü olan, genellikle yüksek ağaçlık ve sulak yerde yapılmasıyla kültürleri hatırlatan bir mevsimlik bayram olarak tanımlanabilir. Tepgeç/Tepreş, Kırım ve Türk bayraklarıyla süslenmiş bir meydan etrafında, Kırım ve Türk milli marşlarının okunmasıyla başlar ve bu yönüyle çift kimlikli bir bayramdır. Tepgeç/Tepreş bugün Ceyhan’da kutlandığı şekliyle Kırım Türkleri arasında Nevruz ve Hıdrellez’in yerini almıştır. On yıldan beri kutlana gelen ve mevsimlik bir bayram olan Tepgeç/Tepreş, küreselleşme karşısında yerelin alternatif olarak sunulmasında örnek olarak gösterilebilir.

TEPGEÇ/TEPREŞ'TE ÇEKİLEN FOTOĞRAFLAR

TEPREÇ ŞENLİĞİNE HOŞGELDİN
YELLİBEL KÖYÜ MUHTARLIĞI

KAYNAKÇA

a)Yazılı Kaynaklar

- ARTUN, Erman (2002), “Türk Halk Kültüründe Nevruz”, Türk Kültüründe Nevruz V. Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri, (15-16 Mart 2002: Diyarbakır), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, ss. 17-25, Ankara.
- AYDIN TUTKU, Filiz (2000), A Case in Diapora Nationalism : Crimean Tatars in Turkey, The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- BAYRAKTAR Zülfikar ve SAÇKESEN Ahmet (2012), “Eskişehir Kırım Tatar Türklerinde Tepreş Şenlikleri”, Jasss Dergisi , c.5, ss.49-61, Fransa.
- BUSHAKOV, V.Anatoliyovych (2013), On Origin of the Noghay Holiday Tepreş and Its Name and on the Crimean Tatar Holiday Dervıza, The World Of Orient, Ukrayna Ulusal Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü, Kiev.
- EKİCİ, Metin (2002), “Kutsanma ve Kutlama Anlayışında Nevruz”, Türk Kültüründe Nevruz V. Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri, (15-16 Mart 2002: Diyarbakır), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, ss. 60-70, Ankara.
- ERSOY, İlhan (2008), “Diaspora ve Kimlik: Eskişehir ve İstanbul’da Yaşayan Kırım Tatarlarında Çoklu Kültürel Kimliğin İfade Alanı Olarak Tepreş”, DEÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir.
- KOCA, Salim (2002), “Eski Türklerde Bayram ve Festivaller.” Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, C.3,s.52., Ankara.
- OĞUZ, M. Öcal (2002), Kürselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- OĞUZ, M. Öcal ve KASIMOĞLU Seval (2005),Tepreş Şöleni (Eskişehir), Türkiye’de 2005 Yılında Yaşayan Geleneksel Kutlamalar, Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları, Ankara.
- ÜLKÜSAL, Müstecip (1987), Dobruca ve Türkler, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- YURTSEVER, M.Vani (1973), “Hıdrellez-Tepreş”, Emel Dergisi, S.77, ss.41-42, İstanbul.

b)İnternet Kaynakları

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/bts> (E.T. 29.10.2013).

www.esk-kirimderneği.org/tepres.html (E.T. 11.05.2012).

www.kirimderneği.org/istanbul/bahcesaray/bulten.asp?sayı=13&yazı=4 (E.T.11.05.2012)

c)Sözlü Kaynaklar

Kaynak kişilerle ilgili bilgiler, “ad-soyad, yaş, doğum yeri, öğrenim durumu, mesleği” sıralaması göz önünde bulundurularak verilmiştir.

K.1 Timur BERK, 34 yaşında, Dobriç(Hacıoğlu-Pazarcık), Üniversite Mezunu, Elektronik Mühendisi.

K.2 Fatma AKGÜL, 70 yaşında, Yellibel Köyü, Okuryazarlığı Yok, Ev Hanımı.

K.3 Mübin AKGÜL, 76 yaşında, Yellibel Köyü, Ortaokul Mezunu, İşçi

K.4 Kemal İLTİN, 48 yaşında, Yellibel Köyü, Lise Mezunu, Esnaf.

K.5 Mükremin DUYGUN, 51 yaşında, Mustafabeyli Köyü, Üniversite Mezunu, Öğretmen.

ŞANLIURFA'DA KÜLTÜR TURLARINA KATILAN YERLİ TURİSTLERİN ANLIK SATIN ALMA DAVRANIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

[*]A. Celil ÇAKICI

[**]Murat ÖZDAMAR

ÖZ

Problem Durumu: Turizm faaliyetlerine katılmak ve seyahatleri esnasında alışveriş yapmak, günümüz modern insanının yaşamındaki en önemli olgudur. Ayrıca hizmet sektöründe, satış faaliyetleri birçok yönü ile somut ürünlere göre farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, turizmde bu farklılıkların yaşanmasının nedeninin, turistik ürünlerin taşıdığı özelliklerden kaynaklandığı görüşü kabul edilmektedir. Ayrıca kültür turlarına katılan turistlerin alışveriş yapma olasılıklarının da diğer turistlere göre daha yüksek olduğu kabul edilmektedir (Silberberg, 1995). Bundan dolayı kültür turistlerinin anlık satın alma davranışlarının belirlenmesi ve onların daha çok satın almaya yönlendirilmesi yerel yöneticiler, işletme sahipleri ile çalışanlar açısından önemli olmaktadır.

Araştırmanın Amacı: Bu araştırmanın amacı, kültür turlarına katılan yerli turistlerin anlık satın alma davranışlarını belirlemek ve bunun yanı sıra alışveriş mekanlarının kültür turistlerini anlık satın almaya teşvik edecek şekilde tasarlanması gerekliliğini tespit etmeye yöneliktir.

Yöntem: Çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın amacı bakımından ise, tanımlayıcı araştırma türü tercih edilmiştir. Araştırma türüne uygun olarak ikincil verilerin bir taraması ve değerlendirilmesi yapılmış ve sonuca uygun bir anket oluşturulmuştur. Anket, Şanlıurfa'yı kültür turları kapsamında ziyaret eden yerli turistlere uygulanmış olup, 746 adet kullanılabilir anket toplanmıştır. Verilerin analizinde frekans dağılımı, faktör analizi, t-testi, ANOVA, Ki- Kare gibi istatistiksel teknikler kullanılmıştır.

* Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi

** Öğr.Gr.v., Harran Üniversitesi, Şanlıurfa Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

Bulgular ve Sonuçlar: Analiz sonucunda, araştırmaya katılanların çoğunluğunun erkek (%57,6), 17-35 yaş aralığında (%47,9), evli (%60), üniversite mezunu (%66,8), aylık gelirlerinin 1500TL ve üstü (%56,2) olduğu tespit edilmiştir. Yerli turistlerin anlık satın alma davranışları kişisel ve psikolojik faktörler olmak üzere iki faktör altında incelenmiştir. Kültür turlarına katılan yerli turistlerin anlık satın almaya psikolojik olarak daha yatkın oldukları belirlenmiştir. Ayrıca yerli turistlerin anlık satın alma davranışlarının cinsiyete, yaşa, medeni duruma, gelir ve eğitim seviyesine göre farklılık gösterebileceğine dair hipotezlerin test edilmesinin sonucunda; yerli turistlerin medeni duruma göre her iki faktörde, yaşa göre sadece anlık satın almaya psikolojik yatkınlık boyutunda farklılık göstermesine rağmen diğer değişkenlere göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Öneriler: Rekabetin hızla arttığı günümüz pazarlarında, işletmelerin günümüz tüketicilerinin alışveriş alışkanlıklarını keşfetmeleri işletmeler açısından çok önemlidir. İşletmelerin böylesi rekabetçi ortamlarda başarılı olabilmeleri, istedikleri gelirleri elde etmeleri ve bunun yanı sıra sürdürülebilirliklerini devam ettirmeleri pek çok değişkene bağlıdır. Bu başarının her şeyden önce işletmelerin kendi müşterilerini iyi tanımalarından geçtiğinin, turistik işletme sahiplerinin ve çalışanlarının tarafından bilinmesi önemli bir unsurdur. Sonuç olarak duygusal ve ekonomik fayda gibi etkenlerle tüketime sevk edilebilecek turistlerin işletmeler tarafından belirlenip, pazarlama faaliyetlerini bu turist grubu üzerinde yoğunlaştırması ve satış ortamlarının bu tür turist gruplarına göre hazırlanması işletmelerin satışlarını artırmaya etki edecektir.

Anahtar Kelimeler: Kültür turizmi, anlık satın alma, Şanlıurfa

A Survey Research on Impulse Buying Behaviors of Domestic Cultural Tourists Visiting Şanlıurfa

ABSTRACT

Problem Statement: It is known that at present, participation into tourism activities and shopping during the visit are some basic needs for modern life. In service sector marketing activities vary according to the specialty of the service. It is accepted that those differences appear from the characteristics of the service presented in tourism. Moreover the shopping possibility of tourists joining cultural

tours is more than that of other tourists (Silberbeg, 1995). Therefore purchasing behaviour of tourists joining cultural tours is quite important. Encouragement of those for more shopping is vital for local business owner and labours.

Research Aims: This study aims to investigate impulse buying behaviours of domestic cultural tourists.

Research Method: A survey research was conducted to find out impulse buying behaviour of domestic cultural tourists visiting Şanlıurfa. Data was collected via a questionnaire which was developed drawing upon literature implementing face-to-face and drop-ball techniques, based on the convenience sampling methods in May 2011. At the end of implementation process 746 usable questionnaires were collected. Data was analysed with the statistical techniques of factor analysis, t-test and analysis of variance.

Findings and Result: The result of the analysis indicated that the majority of participants were male (57,6%), between the ages of 17-35 (47,9%), married (60%), college graduates (66,8%), monthly income with 1500.-TL and more (56,2%). These were overlapping with the more shopping tendency of the cultural tourists. Impulse buying behaviour of domestic cultural tourists can be undertaken in two dimensions as personal tendency and psychological tendency to do impulse buying. It was determined that impulse buying behaviour of domestic cultural tourists varied according to age groups and marital status.

Proposals: In today's competitive markets, the rapid growth of enterprises is very important for business to explore the shopping habits of today's consumers. Shopkeepers dealing with domestic cultural tourists in Şanlıurfa should design shopping places in the way that encouraging cultural tourists to do more impulse buying.

Key Words: Cultural tourism, impulse buying, Şanlıurfa

GİRİŞ

Uluslararası turizm hareketlerinde yaşanan gelişmelerle birlikte, birçok turizm destinasyonu arasındaki rekabet şiddetlenmektedir. Bu nedenle sahip oldukları turistik çekicilikleri koruyup, geliştirebilen ve iyi yönetebilen destinasyonlar, başarılı olabilmeye potansiyelini taşımaktadırlar (Aktaş, Çevirgen ve Toker, 2007). Ana teması emek ve insan güdüsüne dayanan hizmet sektöründe, satış faaliyetleri, birçok yönü ile somut ürünlere göre farklılıklar göstermektedir. Turizmde de bu

farklılıkların yaşanmasının nedeni, turistik ürünlerin taşıdığı özelliklerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, turistlerin turizm faaliyetlerine buldukları anda satın alma davranışları, diğer tüketicilere kıyasla farklılıklar gösterebilir.

Turizmdeki gelişmelerin itici gücü olan turistlerin ihtiyaç ve istekleri birbirlerinden farklıdır. Bazı turistler deniz-kum-güneş-plaj-eğlence-su sporlarına önem verirken, bazıları da tarihsel ve kültürel değerleri görmeye, gezmeye, bilgi ve tecrübe edinmeye önem vermektedir. Turistlerin seyahatleri sırasında ortaya koydukları bu ilgi alanları çoğaltılabilir. Turistlerin ilgi ve isteklerinin bilinmesi, onlara sunulacak hizmetler konusunda bilgi sahibi olunmasını sağlar. Bunun sonucunda da pazara uygun sunumların gerçekleştirilmesi sağlanabilir (Öztürk, 2001).

Turizm faaliyetlerine katılmak ve seyahatleri esnasında alışveriş yapmak, günümüz modern insanının yaşamındaki en önemli olgularından biridir. Alışveriş, insanların fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamasının yanı sıra, onların yaşam tarzlarını da şekillendirebilmektedir (Schiffman ve Kanuk, 2000). Pazarlama ve tüketici davranışları yazını incelendiğinde, tüketimin yeni boyutlar kazanmaya ve günümüz tüketicisinin post-modern tüketim özelliklerini sergilemeye başladığı söylenebilir. Tüketimin fonksiyonel boyutunun yanı sıra sembolik yönünün giderek ağır bastığı, tüketici davranışları yazınında ortaya konmaktadır. Bu yönde ortaya çıkan kavramlar arasında, anlık satın alma araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Modern tüketim toplumlarında tüketim olgusunun duygusal veya tecrübe boyutunun öne çıktığı görülmektedir. Yapılan tüketici davranışı araştırmalarında da hazcı (hedonik) tüketim ve anlık (impulsive) tüketimin giderek daha fazla oranda inceleme konusu olmaya başladığı fark edilmektedir (Altunışık ve Çallı, 2005).

Birçok çalışmada belirtildiği gibi, anlık satın alma ABD’de yıllık 4 trilyon Amerikan Dolarını aşkın satış hacmine sahiptir. Bu kavram, ABD ve bazı gelişmiş batı toplumlarında yaygınlaşmış bir kavramdır. Abrahamas’a (1997) göre ABD’de satın alınan ürünlerin %80’ini anlık satın almalar oluşturmaktadır. Kacen ve Lee’ye (2002) göre ise, piyasaya yeni sunulan bir ürünün satın alımı, önceden planlama ile gerçekleşmez ve anlık satın alma kararı ile karar verilir. Yine yapılan bir çalışmada, marketlerde satılan ürünlerin %38’i anlık satın alma ile alınmıştır (Bellenger, 1978).

Anlık satın alma davranışı gösterebilecek turistlerin başında kültürel nedenlerle seyahat edenler gelmektedir. Kültür turizmine katılanların, diğer turistlere göre gerek hazcı gerekse anlık nedenlerle daha fazla harcama yaptıkları söylenebilir. Yapılan araştırmalar, kültür turistlerinin seyahatleri sırasındaki tutum ve davranışlarının diğer turistlere oranla daha ayırt edici olduğunu göstermiştir (McKercher ve

Cros, 2002). Konu ile ilgili olarak Kanada ve Amerika'da birçok çalışma yapılmıştır. Kültür turizmine katılan turistlerin özellikleri, tatil turizmine katılanlara göre farklılık göstermektedir (Silberberg,1995). Bu farklılıklar şunlardır:

- ✓ Tatil turizmine katılanlara göre, gelir düzeyleri daha yüksektir ve tatil süresince daha fazla harcama yaparlar.
- ✓ Gezi sırasında geceleme süreleri daha uzundur.
- ✓ Daha çok otel ve motellerde konaklamayı tercih ederler.
- ✓ Daha fazla alışveriş yaparlar, harcama miktarları diğer turistlere göre daha fazladır.
- ✓ Gittikleri yörede yaşayanlara göre eğitim düzeyleri daha yüksektir.
- ✓ Seyahate katılanlar arasında kadınların oranı erkeklere göre daha fazladır.
- ✓ Kültür seyahatlerine katılanlar orta yaş ve üzeri grubundadırlar.

Kültür turistlerinin daha fazla alışveriş yapma eğilimleri, ziyaret edilen şehir esnafı açısından bir satış fırsatına dönüşebilir. Satış mekânları, anlık satın alma yapan turistlerin ilk dikkatini çekecek faktördür. Turistler çeşitli nedenlerle, aynı anlık satın alma yapan tüketiciler gibi, gittikleri bölgelerde, planlamadan anlık satın alma yapabilirler. Hausman'a (2000) göre, tüketicileri anlık satın almaya yönlendirecek ve cezp edecek yolları bulmaları, ticari işletmeler için hayati önem taşımaktadır. Anlık satın alan tüketiciler, daha çok eğlence ve duygusal ihtiyaçlarını yani ekonomik olmayan ihtiyaçlarını tatmin etmek için satın alırlar. Turistlerin de seyahatleri boyunca asıl amaçları, ekonomik olmayan ihtiyaçlarını gidermek olduğu için, bölgede faaliyet gösteren perakendeciler, bu tip tüketicilerin hazza ve eğlenceye dayalı ihtiyaçlarını gidermek için yeni satış politikaları geliştirebilirler.

Çalışmada Şanlıurfa ilini kültür turizmi kapsamında ziyaret eden yerli turistlerin anlık satın alma davranışlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Böylece, turistlerin anlık satın alma eğilimlerine göre satış ortamı, satış geliştirme programları ve satışçı eğitimi gibi konularda, turizm işletmelerine ve turizme hizmet eden ticari kuruluşlara ve yöre esnafına katkı sağlanması hedeflenmektedir. Yapılan yazın taramasında, turistlerin satın alma davranışları ve satın alma kararları gibi konular üzerine çok sayıda çalışmaya rastlanılmıştır. Ancak, turistlerin anlık satın alma davranışları üzerine ve özellikle kültür turistlerinin anlık satın alma davranışlarını inceleyen hali hazırda herhangi bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu nedenle, çalışmanın fazla incelenmeyen bir konuda yazına katkı sağlayabileceği de düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Anlık satın alma ile ilgili birçok çalışmada anlık satın almayı etkileyen bir faktör olarak cinsiyet ele alınmıştır. Daha önce anlık satın alma davranışı üzerine yapılan çalışmaların pek çoğunda cinsiyete göre farklılıklar olduğu tespit edilmiştir (Wood, 1998). Ayrıca kadınların mı yoksa erkeklerin mi daha çok anlık satın alma davranışını sergiledikleri inceleme konusu yapılmıştır. Ancak araştırmalardan çıkan sonuçların birbiriyle tutarlı olmadığı görülmüştür. Kollat ve Willet (1967) kadınların daha çok, Cobb ve Hoyer (1986) erkeklerin daha çok anlık alışveriş yaptıklarını vurgulamışlardır. Konuyla ilgili farklı bir çalışmada ise (Bellenger, Robertson ve Hirschman, 1978) cinsiyet ile anlık satın alma arasındaki ilişkinin anlamsız olduğu vurgulanmıştır. Ancak genel kabul gören durum alışverişin kadınlar için bir alışkanlık, hobi, boş zamanı değerlendirme aktivitesi olduğu ve kadınların ürünler hakkında daha geniş bilgiye sahip olmalarından dolayı anlık satın almaya daha yatkın olduklarıdır. Buna dayanarak ticari işletmelerin satış politika ve stratejilerinde kadın turistlerin bu durumunu göz önünde bulundurmaları gerekir. Dittmar (1995: 503), anlık satın alınan ürünlerin cinsiyetlere göre farklılık gösterdiğini belirterek, erkeklerin daha çok bireysel, şahsi kullanımlar için, kadınların ise daha çok kimlikleri ve sosyal ihtiyaçları için anlık satın alma yaptıklarını beyan etmiştir. Ayrıca, kadınların anlık satın alma eğilimine daha yatkın olduğu, ev alışverişlerini daha çok yapmaları ve bunun sonucunda ürünler hakkında daha kapsamlı bilgi sahibi olmaları nedeniyle anlık alışverişe daha eğilimli oldukları ifade edilmektedir (Aviv, 2003). Bu açıklamalar doğrultusunda aşağıdaki hipotez kurulmuştur.

H₁: Kültür turlarına katılan yerli turistlerin anlık satın alma davranışları, cinsiyete göre farklılık gösterir.

Wood (1998), 18-19 yaşlarındaki tüketicilerin daha çok, ileri yaşlardaki tüketicilerin ise daha az anlık satın alma yaptıklarını belirtmiştir. Bunun nedeni gençlerin modayı takip etme, yeni tecrübe elde etme isteğinin yüksek olması ve yaşlılardan daha çok alışveriş yapmaktan hoşlandıkları için anlık alışverişe daha yatkın olmasıdır (Eyesenk, 1985; Rawling ve diğer., 1995). Bu durum, aslında biraz da gençlerin tecrübesiz olmalarından kaynaklanmaktadır. Yaş ilerledikçe tüketiciler uyarıcıların güçlü etkilerine karşın anlık alışveriş yapma ile başa çıkmayı tecrübeleriyle öğrenmişlerdir (Karen ve Lee, 2002).

Yaşça daha genç olan tüketiciler beğenebilecekleri bir ürünü gördüklerinde, yaşça daha büyük olan tüketicilere kıyasla ani satın alma isteğini daha şiddetli ve daha sık yaşamaktadırlar. Yaşça büyük olan tüketiciler çeşitli uyarıcılara karşı kontrollerini yitirmeden davrandıklarından daha az anlık satın alma yapmaları

beklenmektedir (Wood, 1998; Bellenger, 1978). Yani yaş arttıkça anlık satın alma isteği azalmaktadır, tüketicilerin böylesi satın alma davranışı sergilemelerinin nedeni yaş arttıkça insanların sorumluluğunun ve satın alma deneyimlerinin artması olabilir. Bu açıklamalar doğrultusunda, aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H₂: Kültür turlarına katılan yerli turistlerin anlık satın alma davranışları, yaşlarına göre farklılık gösterir.

Bekâr olan tüketicilerin evli olan tüketicilere kıyasla daha fazla anlık satın alma yapabilecekleri (Özaydemir, 2006) belirtilmektedir. Bireylerin evlenince sorumluluklarının artması, tasarruf eğiliminin evlilerde daha fazla olmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle, aşağıdaki hipotez kurulmuştur.

H₃: Kültür turlarına katılan yerli turistlerin anlık satın alma davranışları, medeni durumlarına göre farklılık gösterir.

ABD’de Abrat ve Goody (1990), tarafından yapılan bir çalışmada, kişilerin harcanabilir gelirlerinin, anlık alışverişi etkileyen faktörler arasında olduğu belirtilmiştir. Ödeme sıkıntısı olmayan tüketiciler daha kolay ve daha çok anlık alışveriş yapabilmektedirler. Düşük gelir grubundaki tüketiciler ise, uyarıcılara maruz kalmalarına rağmen, isteyerek/istemeyerek kendilerini kontrol edebilmekte ve anlık satın almalarını erteleyebilmektedirler. Bu nedenle, aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H₄: Kültür turlarına katılan yerli turistlerden anlık satın alma davranışları, gelir düzeylerine göre farklılık gösterir.

Wood’un (1998) araştırması, eğitim ile anlık alışveriş arasındaki ilişki hakkında bilgi vermektedir. Bu çalışmada, bireyin eğitim seviyesi düştükçe anlık satın alma eğilimlerinin arttığı, eğitim seviyesi yükseldikçe anlık satın alma eğilimlerinin düştüğü ortaya konmuştur. Yani ters yönlü bir ilişkiden söz edilmektedir. Kültür turizmine katılan turistlerin eğitim seviyesi, diğer turist tiplerine göre daha yüksek olduğu düşünüldüğünde (Kızılırmak ve Kurtuldu, 2005), eğitim seviyesi göreceli olarak düşük olan turistlerin anlık satın alma davranışları daha yaygın olabilir. Kişilerin eğitim seviyesi yükseldikçe bilinçlenme düzeyleri artmakta ve daha rasyonel davranışlar sergileyebilmektedirler. Bu nedenle aşağıdaki hipotez kurulmuştur.

H₅: Kültür turlarına katılan yerli turistlerin anlık satın alma davranışları, eğitim seviyelerine göre farklılık gösterir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma Modeli

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2007). Ayrıca, araştırmanın amacı bakımından ise, tanımlayıcı araştırma türü tercih edilmiştir. Bu tür araştırma modeli koşulun, insanın, ilişkinin ne olduğunu tasvir eder, fenomenin özellikleriyle ilgilenir, belli değişkenlerin özellikleri hakkında temel veri tabanı oluşturur. Davranışlar, görüşler, demografik bilgiler ve koşullar değerlendirilir (Erdoğan, 2003).

Veri Toplama Aracının (Anketin) Geliştirilmesi

Araştırmada veriler, alan yazın taramasından yararlanılarak geliştirilen bir anket ile toplanmıştır. Araştırmada kullanılan anket, Şanlıurfa'ya kültür turları kapsamında gelen yerli turistlerin profili, Şanlıurfa'yı tercih nedenleri, memnuniyet düzeyleri ve anlık satın alma davranışlarını belirlemek üzere geliştirilmiştir. Yerli turistlerin anlık satın alma davranışlarını öğrenmeye yönelik 9 maddelik bir ölçek kullanılmıştır. Ölçek, Rook ve Fisher'in (1995) ve Gödelek ve Akalın'ın (2008) çalışmalarından uyarlanmıştır. Ölçek maddelerinin yanıt kategorileri 5'li Likert derecesine göre yapılmıştır. Anketin geliştirilmesi sürecinde, Şanlıurfa'ya kültür turizmi kapsamında 2011 yılı Mayıs ayında gelen 57 kişilik yerli turist grubuna kolayda örnekleme yöntemi ile ön test yapılmış, ön test sonuçlarına göre ankete son hali verilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırma alanı olarak Şanlıurfa ili seçilmiştir. Bunun temel nedeni, Şanlıurfa'nın sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel çekicilikleriyle ulusal ve uluslararası turizm pazarındaki öneminin giderek artmasıdır. Bu çerçevede araştırmanın evrenini, Şanlıurfa il merkezine 2011 yılı Mayıs ayında kültür turları kapsamında gelen yerli turistler oluşturmaktadır. Örnek büyüklüğü, sınırsız evren formülüne göre yapılmıştır. Bunun nedeni, evren büyüklüğünün 10.000'in üzerinde olmasıdır (Şanlıurfa İl Kültür Müdürlüğü'nün verilerine göre, Şanlıurfa'da 2011 yılında 420.202 yerli, 36.646 yabancı turist konaklamıştır. www.urfakultur.gov.tr, 26.09.2012). Her iki yerli kültür turistinden birinin çalışmaya ilgi gösterebileceği (p: 0,50) varsayılarak,

%5 anlam düzeyinde ve %4 örneklem hatası ile örnek büyüklüğü, oran için sınırsız evren formülü (Ural ve Kılıç, 2005) kullanılarak 600 kişi olarak tespit edilmiştir. Söz konusu dönemde Şanlıurfa'ya gelen tüm yerli kültür turistlerinin tam bir listesine sahip olunamadığı için, olasılık dışı örnekleme tekniklerinden biri olan kolayda örnekleme yönteminin seçilmesine karar verilmiştir.

Anketin Uygulaması

Anket, 2011 yılının Mayıs ayında kolayda örnekleme tekniğine göre, Şanlıurfa il merkezindeki konaklama tesislerinde konaklayan ve Balıklı Göl çevresini gezmekte olan yerli turistlere yüz yüze ve bırak-topla tekniği ile uygulanmıştır. Uygulama, genellikle hafta sonlarında yapılmıştır. Nedeni ise yerli turistlerin ili, daha çok hafta sonları ziyaret etmeleridir. Uygulama dönemi sonunda 875 anket toplanmıştır. Uygulama tamamlandıktan sonra, her anket tamlığı ve tutarlılığı açısından titiz bir değerlemeye tabi tutulmuştur. Bu değerlendirme sonunda 125 anket kullanım dışı bırakılmıştır. Böylece örnek büyüklüğünü aşan bir anket sayısı elde edilmiştir. Ancak, çok değişkenli sapan analizi sonucunda 4 anket daha veri setinden silinmiş olup; analiz ve değerlendirmeler, 746 anket üzerinden yapılmıştır.

Veri Analizi

Elde edilen veriler bilgisayar ortamında tasnif ve analiz edilmiştir. Analizlerde frekans dağılımı, faktör analizi, t-testi, ANOVA, Ki-Kare gibi istatistiksel teknikler kullanılmıştır.

Veriler tek ve çok değişkenli istatistik tekniklerle analiz edilmiştir. Bu nedenle ölçek maddelerinin basıklık ve çarpıklık değerleri kontrol edilmiştir. Fisher basıklık ve çarpıklık değerlerinin -3 ile +3 arasında olması, ilgili değişkenin normal olduğunu göstermektedir (Kalyacı, 2008). Yapılan analiz sonucunda, araştırmanın veri setinde çarpıklık ve basıklık katsayılarının -3 ile +3 arasında olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Mahalanobis uzaklıkları hesaplanarak çok değişkenli sapan analizi de yapılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu analiz sonucunda 4 adet anket veri setinden çıkarılmıştır.

Anlık satın alma davranışını belirlemeye dönük 9 maddelik ölçeğe verilen yanıtların çok değişkenli normal dağılımını test etmek için farklı yollar kullanılmıştır. Öncelikle 746 turist için Mahalanobis (m_1^2) uzaklıkları ve gözlem numaraları için sıralı ters ki-kare değerleri hesaplanmıştır.

(1) m_1^2 ve ki-kare ters (X^2) değerleri arasındaki saçılım grafiği düz bir çizgi oluşturmuştur (Alpar, 2011: 117).

(2) m_1^2 değerlerinin yarıdan fazlası (423 gözlem) parametre sayısını esas alan 0,50 anlam ($X^2_{9(0,5)}=8,343$) düzeyindeki X^2 değerinden küçüktür (Alpar, 2011).

(3) m_1^2 ve ki-kare ters (X^2) değerleri arasındaki korelasyon katsayısının $r=.992$ 'nin 9 serbesti derecesinde %05 anlamlılık düzeyindeki .912 değerinden büyüktür (Kalaycı, 2008: 231).

(4) Ölçeğe uygulanan faktör analizinde Bartlett Küresellik testi sonucu ($X^2:1371,979$; s.d.:36; $p<0.001$) istatistiksel olarak anlamlıdır (Çokluk, Şekerci-oğlu ve Büyüköztürk,2010).

Yukarıda belirtilen dört ayrı işlem, 9 maddelik ölçeğin çok değişkenli normal dağılımdan geldiğine birer kanıt oluşturmaktadır. Böylece faktör analizini yapabilme olanağı doğmuştur.

Güvenirlilik Analizi

Güvenirlilik, bir ölçekte yer alan maddelerin birbirleriyle olan tutarlılığını ve ölçeğin ilgili sorunu ne derece yansıttığını ifade etmek için kullanılan bir ifadedir (Kalaycı, 2008). 9 maddelik anlık satın alma ölçeğine madde analizi yapılmıştır. Yapılan analizde 8.maddenin (Alışverişimin çoğunu dikkatlice planlarım) toplam ölçek ile düşük korelasyon (0,105) göstermesi nedeniyle ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Arta kalan 8 maddelik ölçeğin güvenirlilik katsayısı olarak Cronbach's Alfa 0,774 bulunmuştur. Madde-bütün korelasyonları 0.411-0.604 aralığında değişmekte olup; ölçeğin ilk yarısı için Cronbach's Alfa 0.695; ikinci yarısı için 0.668 tespit edilmektedir. Ayrıca 746 gözlemlilik örneklem rastgele ikiye bölündüğünde birinci grupta yer alan 371 gözleme ilişkin Cronbach's Alfa değeri 0,772; ikinci grupta yer alan 375 gözlem için ise 0,776 olarak hesaplanmıştır. Bu durum, ölçeğin oldukça güvenilir (Alpar, 2011) olduğuna kanıt teşkil etmektedir.

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırmaya katılanların 430'u (%57,6) erkek, 316'sı (%42,4) kadındır. Genç yaş grubu olarak kabul edilen 17-35 yaş aralığında olanlar 357 kişi (%47,9), orta yaş grubu (36-54) 236 kişi (%31,6) ve 55 ve üstü yaş grubundakiler ise 153 kişidir (%20,5). Araştırmaya katılanların üçte biri (%33,2) bekar olup; yaklaşık %60'ı evlidir. Şanlıurfa'ya kültür turu kapsamında gelen ve araştırmaya katılanların %31,5'i lise ve altı eğitim seviyesinde iken, %35,7'si bir lisans diplomasına

sahiptir. Katılımcıların %43'8'i aylık 1499.-TL'nin altında bir gelire sahiptir. Üçte biri ise aylık 2000.-TL'nin üzerinde geliri bulunmaktadır. Katılımcıların %56,2'sinin aylık geliri 1500.-TL ve üzerindedir. Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre (www.tuik.gov.tr, 08.06.2011) 2010 yılı için Türkiye'nin kişi başı ortalama geliri 10.079\$'dır. Bu verilerden yararlanılarak yerli kültür turistlerin aylık gelirlerinin Türkiye ortalamasının üstünde olduğu söylenebilir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların

Bazı Demografik Özelliklere Göre Dağılımı (n:746)

Değişken	Frekans	%	Değişken	Frekans	%
Cinsiyet			Eğitim Seviyesi		
Kadın	316	42,4	İlköğretim+Lise	233	31,2
Erkek	430	57,6	Ön Lisans	123	16,5
Yaş Grubu			Lisans	266	35,7
17-35	357	47,9	Lisansüstü	124	16,6
36-54	236	31,6	Gelir Seviyesi		
55+	153	20,5	1499.-TL'den az	327	43,8
Medeni Durum			1500-1999.-TL	172	23,1
Bekâr	248	33,2	2000.-TL ve üstü	247	33,1
Evli	446	59,8			
Dul-Boşanmış	52	7,0			

8 maddeli anlık satın alma ölçeğine faktör analizi uygulanmıştır. Faktör sayısının tespitinde öz değeri 1'den büyük olanlar tercih edilmiştir. Ayrıca herhangi bir maddenin bir faktöre boyutlanabilmesi için ilgili faktör ile en az .500 düzeyinde yüke sahip olmasına, bir faktörün en az 3 maddeden oluşmasına, binişik madde durumunda iki faktör arasındaki yük farkının en az .100 düzeyinde olmasına ve Varimax dönüşümü uygulanmasına karar verilmiştir.

Tablo 2, faktör analizi sonucunu göstermektedir. Anlık satın alma ölçeğindeki 8 madde iki faktör altında toplanmış ve toplam varyansın %52,88'ini açıklamıştır. Analizde KMO örneklem yeterliliği ölçüsü %81,1 olarak hesaplanmış olup; Bartlett Küresellik testi 0,0001 düzeyinde (χ^2 : 1343,409) anlamlıdır. Bu iki ölçüt, veri setinin faktör analizine uygun olduğunu ve analize devam edilebileceğini göstermektedir. Bartlett Küresellik testinin anlamlı olması, verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiği şeklinde de yorumlanabilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Bu test, aynı zamanda, maddeler arasında anlamlı korelasyonlar olduğunu, dolayısıyla veri setinin faktör analizine uygunluğuna da işaret eder (Kalaycı, 2008).

Beş maddeden oluşan birinci faktör, toplam varyansın yaklaşık %30'unu açıklamaktadır. Bu faktörde “Sadece al, benim bir şeyleri satın alma tarzımı tanımlar” (.837) ve “Çoğunlukla düşünmeden bir şeyler satın alırım” (.768) maddeleri belirgin olanlardır. Diğer maddeler de düşünüldüğünde (“Çoğu zaman anlık olarak bir şeyler satın alırım”, “Görürüm, satın alırım’ beni tanımlar”, “Şimdi satın al, onun hakkında sonra düşün’ beni tanımlar”) faktöre, “Anlık Satın Almaya Kişisel Yatkinlık” adı verilmiştir.

Tablo 2: Şanlıurfa’yı Ziyaret Eden Yerli Turistlerin
Anlık Satın Alma Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler	Yükü	Öz Değeri	A.Varyans	Ortalama	Alfa
I.Anlık Satın Almaya Kişisel Yatkinlık (5 madde)		2,360	29,495	2,5587	.724
”Sadece al” benim bir şeyleri satın alma tarzımı tanımlar	,837				
Çoğunlukla düşünmeden bir şeyler satın alırım	,768				
Çoğu zaman anlık olarak bir şeyler satın alırım	,600				
Görürüm, satın alırım” beni tanımlar	,545				
Şimdi satın al, onun hakkında sonra düşün” beni tanımlar	,527				
II. Anlık Satın Almaya Psikolojik Yatkinlık (3 madde)		1,871	23,385	2,9366	.628
O an nasıl hissediyorsam ona göre bir şeyler satın alırım	,815				
Bazen durup dururken bir şeyler satın almak hoşuma gider	,676				
Bazen aldığım şey hakkında umursamazım	,676				
Faktör çıkarma Metodu: Temel bileşenler analizi: Döndürme metodu: Varimax Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem yeterliği: ,811 Bartlett's Küresellik Testi için Ki-Kare:1343,409 Açıklanan toplam varyans: %52,880 : Ölçeğin tamamı için güvenilirlik katsayısı: 0,774 Y.Kategorileri=1:Kesinlikle Katılmıyorum,2:Katılmıyorum,3:Kararsızım, 4 Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum					

Üç maddeden oluşan ikinci faktör, toplam varyansın %23'ünü açıklamaktadır. Faktörde öne çıkan madde, “O an nasıl hissediyorsam ona göre bir şeyler satın alırım”dır (.815). Diğer iki madde ile birlikte düşünülerek faktöre “Anlık Satın Almaya Psikolojik Yatkinlık” adı verilmiştir. Birinci faktörün ortalaması 2,5587 ve ikinci faktörün ortalaması ise 2,9366'dır. Yapılan tek örneklem t-testine göre,

anlık satın almaya psikolojik yatkınlığın ortalaması (2,9366), anlık satın almaya kişisel yatkınlığın ortalamasından (2,5587) istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklıdır (t:10,465; s.d.:745, p<0,0001). Bu durum, bir anlamda, kültür turlarına katılanların anlık satın almaya psikolojik olarak daha yatkın olduklarını göstermektedir.

Kültür turlarına katılan yerli turistlerin anlık satın alma davranışları ile ilgili olarak çalışmanın başlarında beş adet hipotez geliştirilmişti. Araştırmamızın ilk hipotezi, kültür turlarına katılan yerli turistlerin anlık satın alma davranışlarının cinsiyete göre farklılık gösterdiği şeklindeydi. Yapılan test sonucu Tablo 3'te gösterilmektedir. Yapılan t-testi sonucuna göre, kültür turlarına katılan turistlerin anlık satın alma davranışları cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Bu durum, daha önce yapılan bir takım araştırmaların sonuçları ile (Wood, 1998: 395; Aviv, 2003: 129) örtüşmemektedir.

Tablo 3: Anlık Satın Alma Faktörlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

	Cinsiyet	n	Ortalama	S. Sapma	S.Hata	t-değeri	p-değeri
Anlık satın almaya kişisel yatkınlık	Erkek	430	2,6005	,85831	0,04139	1,526	0,127
	Kadın	316	2,5019	,88909	0,05001		
Anlık satın almaya psikolojik yatkınlık	Erkek	430	2,9364	,99394	0,04793	-0,004	0,997
	Kadın	316	2,9367	,97709	0,05497		

Y. kategorileri: 1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum

Yaşça daha genç olan tüketiciler beğenebilecekleri bir ürünü gördüklerinde, yaşça daha büyük olan tüketicilere kıyasla ani satın alma isteğini daha şiddetli ve daha sık yaşayabilmektedirler. Yaşça büyük olan tüketicilerin çeşitli uyarıcılara karşı kontrollerini yitirmeden davranabilmeleri nedeniyle daha az anlık satın alma yapmaları beklenmektedir (Bellenger,1978; Wood,1998). Araştırmanın ikinci hipotezi, kültür turlarına katılan yerli turistlerin anlık satın alma davranışlarının yaşlarına göre farklılık gösterdiği biçimindeydi. Tablo 4, ANOVA sonuçlarını göstermektedir. Buna göre, anlık satın davranışı faktörlerinden sadece psikolojik yatkınlık boyutunda yaşlara göre anlamlı bir farklılık tespit edilmektedir. Yapılan Scheffé çoklu karşılaştırma testine göre, farklılık gençlerle (17-35 yaş grubu) yaşlılar (55 ve üstü) arasındadır. Yani yaş yükseldikçe anlık satın alma isteği azalmaktadır. Turistlerin böylesi satın alma davranışı sergilemelerinin nedeni yaş arttıkça insanların sorumluluğunun ve satın alma deneyimlerinin artması olabilir.

Tablo 4: Anlık Satın Alma Faktörlerinin Yaşlara Göre Karşılaştırılması

		n	Ortalama	S. Sapma	S.Hata	F-değeri	p-değeri
Anlık satın almaya kişisel yatkınlık	17-35 arası	357	2,6190	,87415	0,04626		
	36-54 arası	236	2,4958	,86432	0,05626	1,663	,190
	55 ve yukarı	153	2,5150	,87620	0,07084		
Anlık satın almaya psikolojik yatkınlık	17-35 arası	357	3,0607	,97298	0,05150		
	36-54 arası	236	2,8602	,99347	0,06467	5,937	,003
	55 ve yukarı	153	2,7647	,97399	0,07874		

Y.kategorileri: 1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum.

Araştırmamızın üçüncü hipotezi, “Kültür turlarına katılan yerli turistlerin anlık satın alma davranışları, medeni durumlarına göre farklılık gösterir.” şeklinde kurulmuştur. Tablo 5, yapılan ANOVA sonucunu göstermektedir. Buna göre, her iki anlık satın alma boyutunda medeni duruma göre farklılık tespit edilmektedir. Bekâr katılımcıların anlık satın alma davranışına evli ve dul/boşanmış olan katılımcılara oranla hem kişisel olarak hem de psikolojik olarak daha yatkın oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum, daha önce yapılan bazı çalışmalar (Özaydemir, 2006) ile örtüşmektedir.

Tablo 5: Anlık Satın Alma Faktörlerinin Medeni Duruma Göre Karşılaştırılması

		n	Ortalama	S.Sapma	S.hata	F-değeri	p-değeri
Anlık satın almaya kişisel yatkınlık	Bekar	248	2,6355	,88315	0,05608		
	Evli	446	2,5578	,86324	0,04088	5,422	,005
	Boşanmış+Dul	52	2,2000	,82129	0,11389		
Anlık satın almaya psikolojik yatkınlık	Bekar	248	3,0981	,94650	0,06010		
	Evli	446	2,8827	1,01619	0,04812	6,635	,001
	Boşanmış+Dul	52	2,6282	,78007	0,10818		

Y.kategorileri: 1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum

Geliştirilen dördüncü hipotez, kültür turlarına katılan yerli turistlerin anlık satın alma davranışlarının gelir düzeyine göre farklılık gösterdiği biçimindeydi. Tablo 6, ANOVA sonucunu göstermektedir. Buna göre, 2 faktörün ikisinde de aylık gelir itibarıyla farklılık tespit edilmemiştir. Bu durum, konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar (Abratt ve Goody, 1990) ile örtüşmemektedir.

Tablo 6: Anlık Satın Alma Faktörlerinin Aylık Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılması

		n	Ortalama	S.Sapma	S.Hata	F-değeri	p-değeri
Anlık satın almaya kişisel yatkınlık	1499.-TL'den az	327	2,5908	,87965	0,04864		
	1500 – 1999.-TL	172	2,5221	,80567	0,06143	,420	,658
	2000.-TL'den fazla	247	2,5417	,90823	0,05779		
Anlık satın almaya psikolojik yatkınlık	1499.-TL'den az	327	3,0112	,98500	0,05447		
	1500 – 1999.-TL	172	2,9109	,88951	0,06782	1,832	,161
	2000.-TL'den fazla	247	2,8556	1,04649	0,06659		

Y.kategorileri: 1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum

Araştırmanın son hipotezi, eğitim düzeyine göre kültür turlarına katılan yerli turistlerin anlık satın alma davranışlarının farklılık gösterebileceği yönündeydi. Tablo 7, yapılan ANOVA sonucunu sunmaktadır. Buna göre; her iki faktörde de istatistiksel açıdan anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Bu durum, Wood'un (1998) çalışması ile uyuşmamaktadır.

Tablo 23: Anlık Satın Alma Faktörlerinin Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması

		n	Ortalama	S.Sapma	S.Hata	F-değeri	p-değeri
Anlık satın almaya kişisel yatkınlık	Ortaöğretim+lise	233	2,5519	,87853	0,05755		
	Önlisans	123	2,5772	,90035	0,08118	,146	,933
	Lisans	266	2,5752	,84772	0,05198		
	Lisansüstü	124	2,5177	,89298	0,08019		
Anlık satın almaya psikolojik yatkınlık	Ortaöğretim+lise	233	2,9571	,98264	0,06437		
	Önlisans	123	2,9214	,95727	0,08631	,056	,983
	Lisans	266	2,9248	,98468	0,06037		
	Lisansüstü	124	2,9382	1,03451	0,09290		

Y.kategorileri: 1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum

SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüz pazarlarında rekabet giderek yoğunlaşmaktadır. Kotler'e (2000: 135) göre, işletmeler, buldukları konumlarını koruyabilmek için bile olsa, pazarın değişim hızıyla doğru orantılı olarak ve hızlanan bir tempoda değişime ayak uydurmak zorundadırlar. Pazarlamada rekabet üstünlüğü elde edilmesinin yollarından belki de en önemlisi, tüketicinin dünyasını keşfetmek ve o dünyaya girebilmekten geçmektedir. Bu nedenle, işletmeler için günümüz tüketicilerinin alışveriş alışkanlıklarını keşfetmek önem arz etmektedir (Doğrul, 2012: 328). Bu ortamdan işletmelerin başarılı olabilmeleri ve istedikleri gelirleri elde etmeleri pek çok

değişkene bağlıdır. Bu başarı, her şeyden önce işletmelerin kendi müşterilerini iyi tanımalarından geçmektedir. Psikolojik, duygusal ve ekonomik fayda gibi etkenlerle tüketime sevk edilebilecek turistlerin işletmeler tarafından belirlenip, pazarlama faaliyetlerini bu turist grubu üzerinde yoğunlaştırması önemlidir. Anlık satın alma davranışı gelenekçi görüşe sahip insanlara göre iyi niyetsiz bir uygulama gibi algılanmasına rağmen, modern görüşçüler için ise teşvikler ile artırılması gereken bir satın alma davranışıdır (Müftüoğlu, 2004: 149).

Şanlıurfa'ya kültürel nedenlerle gelen yerli turistlerin anlık satın alma davranışları, iki faktör altında incelenebilmektedir: anlık satın almaya kişisel yatkınlık ve anlık satın almaya psikolojik yatkınlık. Yerli turistlerin, psikolojik olarak anlık satın almaya daha yatkın oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum, kültür turistlerinin daha fazla alışveriş yapma özellikleri ile örtüşmektedir (Silberberg, 1995: 363). Dolayısıyla, Şanlıurfa esnafının kültür turistlerinin bu özelliğini dikkate alarak satış ortamlarını hazırlamalarında fayda vardır. Başta ABD ve dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, Türkiye'de de anlık satışlar hızla yaygınlaşmaktadır. Bundan dolayı anlık alışveriş kavramı, ildeki turizm işletmeleri ve esnaf için önem arz etmektedir.

Kültür turlarına katılan turistlerin anlık satın alma davranışlarının cinsiyete, yaşa, medeni duruma, gelir ve eğitim seviyesine göre farklılık gösterebileceğine dair hipotezlerin test edilmesi sonucunda, medeni duruma göre her iki faktörde, yaşa göre de sadece anlık satın almaya psikolojik yatkınlık boyutunda bir farklılık tespit edilmiştir. Diğer değişkenlere göre farklılıklar tespit edilememiştir. Başka bir anlatımla, Şanlıurfa'ya kültürel nedenlerle gelen yerli turistlerin anlık satın alma davranışları cinsiyete, eğitim ve gelir seviyesine göre farklılık göstermemektedir. Bu durum, daha önce yapılan (Wood 1998; Aviv 2003; Abratt ve Goody, 1990) araştırma sonuçları ile uyuşmamaktadır. Bunun sebebi, örnekleme yönteminden olabileceği gibi, araştırmaya katılanların profilinden de kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca, anlık satın alma üzerindeki bu araştırmanın belli bir tüketim ürününü esas alan bir senaryo eşliğinde yapılamaması da, bu tür bir sonuç doğurmuş olabilir.

Araştırmamız sonucunda elde ettiğimiz bulgular perakendecilere, işletmelerdeki pazarlama yöneticilerine, araştırmacılara ve yerel yöneticilere anlık satın alma yapan turistlerin özellikleri ve bu tür turistlere nasıl daha fazla satın alma yaptırılacağı hakkında dikkat çekici bilgiler verebilir. Bu tür turistlerin genç, bekâr ve eğitimleri yüksek turistler olduğu anlaşılmaktadır. Sürekli olarak plansız tüketim eğilimi olan tüketici-birey, satın alma esnasında arzu, mutluluk, eğlence, müzik, renk, satış noktası reklamları, ürünlerin raf düzenleri, fiyatlandırma, satış geliştirme araçları, satış elemanları, mağaza içi ortamlar ve satış noktası araçları,

dışsal faktörler olarak durumsal değişkenlerden ve sosyal normlardan etkilenebilmektedir (www.ugurbati.com). Buna göre, işletmelerin yapması gereken; bu özelliklere sahip turistlerin ilgisini çeken, onlara cazip gelebilecek, uzun süre dolayabilecekleri, modanın yakından takip edildiği ve aynı zamanda yerel ürünlerin sergilendiği eğlenceli satış ortamları ile bunlara uygun pazarlama stratejileri geliştirmektir.

Araştırmamızın başında geliştirilen beş hipotezden üçünün, eldeki veri ile desteklenmediği anlaşılmaktadır. Bu durum, araştırma yapılan kitlenin özelliklerinden kaynaklanabildiği gibi, araştırmanın sınırlılıklarından da kaynaklanabilir. Şanlıurfa'ya kültür turizmi kapsamında gelen yerli turistlerin iletişim bilgilerinin de olduğu bir listesine sahip olamamak, zorunlu olarak tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerine başvurulması sonucunu doğurmuştur. Ayrıca, Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli kültür turistlerinin profili hakkında doyurucu bilgiye sahip olunamaması da, turist özelliklerinin kullanıldığı bir kota örneklemesinin yapılamamasına yol açmıştır. Diğer taraftan, Şanlıurfa'yı ziyaret eden yerli kültür turistlerinin anlık satın alma davranışına dönük araştırmada veri toplama faaliyeti, herhangi bir ürün grubuna bağlı bir senaryo eşliğinde yapılmamıştır. Bunun sebebi, kültür turistlerinin alışverişlerinde en çok neleri tercih ettiklerinin bilinmemesidir. Başka bir sınırlama araştırmanın yapıldığı il ve zaman ile ilgilidir. Veri toplama, sadece Şanlıurfa'da ve 2011 yılı Mayıs ayında gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, kültür turizminin daha canlı olduğu destinasyonlarda ve veri toplama süreci daha uzun döneme yayılarak, yeni araştırmaların yapılması düşünülebilir. Dolayısıyla, sonraki araştırmalarda sözü edilen bu sınırlılıkları dikkate alarak, araştırmaların tasarımı sırasında fayda vardır.

KAYNAKÇA

- Abrahams,B.(1997). *It's All In My Mind*. Marketing, 27,31-33
- Abratt, R. ve Goddy, S.D. (1990). *Unplanned Buying And In-Store Stimulir In Supermarkets*. Managerial and Decision Economics,11, 111-121.
- Aktaş, A., Çevirgen, A. ve Toker, B. (2007). *Alanya Turist Profili Araştırması*. TÜRSAB Yayınları.
- Alpar, R. (2011). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Altunışık, R. ve Çallı, L. (2004). *Plansız Alışveriş ve Hazcı Tüketim Davranışları Üzerine Bir Araştırma*. 3.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirileri Kitabı. Eskişehir. Osmangazi Üniversitesi-İİBF, 25-26.Kasım, 231-240.
- Aviv, S.(2003). *Compulsive Buying Behavior*. Journal of Consumer Marketing, 20, 128.
- Bellenger, D.N., Robertson, D.H. and Hirschman, E.C. (1978). *Impulse Buying Varies By Product*. Journal of Advertising Research, 18, 15-17.
- Bellenger, D.N. ve Pradeep, K.K. (1980). *Profiling The Recreational Shopper*. Journal of Retailing, 56, 77-92.
- Cobb, C.J. ve Hoyer, W.D. (1986). *Planned Versus Impulse Purchasing Behavior*. Journal of Retailing, 63 (4), 384-409.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Dittmar, H. Beattie, J. ve Friese, S. (1995). *Gender İdenty And Metarial Symbols: Objetc And Decision Consideration İn Impulse Purchases*. Journal of Economic Psychology, 16, 491-511.
- Doğrul, Ü. (2012). *Elektronik Alışveriş Davranışında Faydacı Ve Hedonik Güdülerin Etkisi*. Mersin Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4, s.321-331
- Eyessenk, S., Pearson, P. R., Easting, G. ve Allsoap, J. (1985). *Age Norms For Impulsiveness, Venturesomenes And Empathy İn Adults*. Personality and Individual Differences, 6, 613-619.
- Gödelek, E., ve Akalın, F. (2008). *Anlık Alışveriş Ölçeği Geliştirmeye İlişkin Ön Çalışma*. 13. Ulusal Pazarlama Kongresi, 25-29 Ekim, 228 – 233.
- Hausman, A. (2000). *A Multi Method Investigation Of Consumer Motivation İn Impulse Buying Behavior*. Journal of Consumer Marketing, 17 (5), 403-419.

- Karen, J.J. ve Julie, A.L. (2002). *The Influence Of Culture On Consumer Impulsive Buying Behavior*. Journal of Consumer Psychology, 12 (2), 163-176.
- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kızıllırmak, İ. ve Kurtuldu, H. (2005). *Kültürel Turizmin Önemi Ve Tüketici Tercihlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma*. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, 100-120.
- Kollat, D.T. and Willet, R.P. (1967). *Consumer Impulse Buying Behavior*. Journal Of Marketing Research,4, February, 21-31.
- Kotler, P. (2000). *Pazarlama Yönetimi*. (Çev. Nejat Muallimoğlu) İstanbul: Beta Basım-Yayın
- Mckercher, B. ve Cros, H. (2002). *Cultural Tourism, The Partnership Between Tourism And Cultural Heritage Management*. Newyork :The Howart Press.
- Müftüoğlu, D. (2004). *Ekonomik Kriz Dönemlerinde Anlık Alışveriş Yapan Tüketicileri Planlı Tüketicilerden Ayıran Özellikleri Belirlemeye Yönelik Bir Uygulama*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi
- Özaydemir, A. (2006). *Tüketicilerin İnternet Ortamında Satın Almalarındaki Anlık Satın Almalar*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Öztürk, Y. (2001). *Türkiye’de Seyahat Edenlerin Beklentileri Odaklı Pazar Bölümlendirmesi Üzerine Bir Araştırma*. Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi . Yıl.12 s:46.
- Rook, D W. ve Robert, J.F. (1995). *The Normative Influences On Impulsive Buying Behavior*. Journal of Consumer Research, 22 (3), 305-313.
- Schiffman, L.G. ve Kanuk L.L. (2000). *Consumer Behavior*. 7th edition. Prentice Hall.
- Silberg, T. (1995). *Cultural Tourism And Business Opportunities For Museums And Heritage Sites*. Tourism Management, (16), 361-365.
- Ural, A., ve Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci Ve SPSS İle Veri Analizi (SPSS 10.0-12.0 For Windows)*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Wood, M. (1998). *Socio-Economic Status, Delay Of Gratification, And İmpulse Buying*. *Journal Of Economic Psychology*, 19, 295 – 320.

www.ugurbati.com: erişim tarihi: 24.09.2012

www.urfakultur.gov.tr: erişim tarihi: z24.09.2012

İZMİR'DE TURİSTİK ÜRÜN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK SEYAHAT ACENTELERİNİN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

[*]Esin ÖZKAN

[**]Alev Şeyda SABANCI

ÖZ

Araştırmanın Amacı : Bu araştırmanın amacı; İzmir’de faaliyette bulunan A grubu seyahat acentalarının bakış açısıyla İzmir turizminin mevcut durumunun değerlendirilmesi ve geliştirilebilecek yeni ürünlerle turizm potansiyelinin nasıl artırılacağına ortaya çıkarmaktır.

Yöntem: Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Ulaşılmasının daha kolay olması nedeniyle İzmir il merkezinde faaliyet gösteren 20 A grubu seyahat acentası ile nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılarak görüşme yapılmıştır. Araştırma kapsamında hazırlanan sorular araştırmacılar tarafından bire bir görüşme ile görüşmecilere yöneltilmiş ve görüşmeler sırasında verilen cevaplar not tutulmak suretiyle değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Sonuç: Elde edilen veriler doğrultusunda, İzmir’de yüksek bir turizm potansiyelinin olduğu ancak bu potansiyelin değerlendirilmesinde eksiklikler olduğu saptanmıştır. İzmir, turizmin ilk başladığı destinasyonlardan biri olmasına karşılık hak ettiği yerde değildir. Sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi zenginliklere rağmen, bunların etkin kullanılmaması turizmin gelişimini olumsuz etkilemiştir. Konaklama alt yapısı mevcut durum için yeterli olarak görülmekte, ancak, turistik ürünler geliştirilmelidir. Özellikle kongre, fuar, sağlık ve kruvaziyer turizmini geliştirmek için yatırımlar yapılmalıdır. Bu turistik ürünler dışında rekabeti artıracak ve var olan ürünleri destekleyici turistik ürünler geliştirilmelidir. Etkin katılım çalışmalarıyla çeşitlendirilmiş turistik ürünlere uygun hedef pazarlar belirlenerek talep artırılmalıdır. Artan talep karşısında İzmir’in turizmde markalaşması da sağlanabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Seyahat acentası, İzmir turizmi, turistik ürün.

* Yardımcı Doçent Doktor., Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu

** Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu

A Qualitative Research on the Views of the Tourism Agencies in Order to Develop Tourist Products in İzmir

ABSTRACT

The Scope of Study: The aim of this research is the evaluation of tourism and determining how it can be increased with the new products that are going to be developed in İzmir from the point of view of A group tourism agencies that currently work in İzmir.

Method: In this research qualitative research method has been used. Since it is easy to reach, according to one of the qualitative research methods, 20 A group tourism agencies that are currently active were interviewed. The questions that were prepared according to the research topic were asked directly to the agency interviewers and the responses were noted and evaluated.

Finding and Results: According to the data that has been gathered, it is found that İzmir has a very high tourism potential, but there is insufficiency of use of this potential. Even though İzmir is one of the first destinations that the tourism has begun, it is not in the position that it deserves. Although İzmir has natural, cultural and historical richness, using these sources poorly affect the development of tourism in İzmir negatively. Accommodation resources are seen enough but new touristy products should be developed. Especially, the investments should be done in order to improve conference, fair, health and cruise tourism. More products that enhance the competition and support the current products should be developed. Demand should be increased with specifying target markets according to these diversified products and using an effective marketing campaign. Branding of İzmir can be done with the increasing demand.

Keywords: Travel agency, tourism of İzmir, tourism product

GİRİŞ

Turizm hızla gelişen dinamik bir sektör olduğundan ülkelerin turizme verdiği önem giderek artmaktadır. Bunun nedenle, turizmi daha fazla geliştirmek ve bu pazardan daha fazla pay almak için çalışmalar yapılmaktadır. Günümüzde turizm hala büyük oranda “deniz – kum - güneş” üçlüsünün yarattığı çekim gücüne dayalıdır.

Turizm faaliyetlerini çeşitlendirerek, planlı bir politikayla turizmden bu çekim gücünün dışındaki alternatiflerden de yararlanma yoluna gidilebilir.

Türkiye’de turistik ürün çeşitlendirmesinin etkin bir turizm politikası olarak değerlendirilmesi ve uygulanması değişen turist profili nedeniyle son yıllarda bir zorunluluk halini almıştır. Bu nedenle turistik ürün çeşitlendirmede seyahat acentalarının çalışmaları ve görüşleri önemli rol oynamaktadır.

TURİSTİK ÜRÜN KAVRAMI

Turizm faaliyetleri kapsamında turistlere sunulan doğal ve tarihi değerleri ile sonradan oluşturulan veriler turistik ürünü oluşturmaktadır. Ürünün yapısındaki bu çeşitlilik, turistik ürün kavramının tanımını ve kapsamının belirlenmesini güçleştirmektedir. Bu noktada, turistik ürünün tanımı konusunda tüm uzmanlarca kabul görmüş tek bir tanım yoktur. Turistik ürüne farklı bakış açılarıyla yaklaşıldığında değişik tanımlar ortaya çıkmıştır. Bu tanımların ortak özelliği, ürünün birçok alt üründen oluşan toplam bir ürün olduğudur.

Olahı’ya göre (1990) turistik ürün, turistin seyahat ve geçici konaklamalarından doğan ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte olan mal ve hizmetlerin karışımından oluşan tüm kapasitedir. Barutçugil (1984) ise turistik ürünün, ulaşım, konaklama, yeme-içme, eğlence hizmetlerinin, çekiciliği bulunan yer ve olayların ve benzerlerinin bir araya gelmesiyle oluştuğunu belirtmektedir. Middleton turistik ürünü oluşturan unsurları, destinasyonun çekiciliği, destinasyon bölgesindeki olanak ve hizmetler, destinasyonun kolay ulaşılabilirliği, destinasyonun imajı ve fiyat olarak sınıflandırmıştır. Bu noktalardan hareketle, turistik ürünü oluşturan unsurların çekicilik, ulaşılabilirlik ve turizm işletmeleri olduğu söylenebilir.

Turistik ürün kavramına ilişkin tanımlar incelendiğinde, bu olgunun birçok mal ve hizmeti kapsayan oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla öncelikle, turistik ürünün kapsamına giren bu mal ve hizmetlerin neler olduğunun ortaya konması gerekir. Turizmde ürün iki şekilde, ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, ülke veya bir yörenin sahip olduğu tüm doğal, tarihi ve turistik kaynakların oluşturduğu turizm ürünüdür. İkincisi ise, tüketicilerin yer değiştirmelerine ve tatil yapmalarına imkân veren tüm hizmetler, yani bir paket turu oluşturan turistik hizmetlerin bütünüdür. (Hacıoğlu ve Avcıkurt,2008;39)

Turizm işletmeleri genelde bir turistin ihtiyacını tek başına karşılayamazlar. Bir otel, bir uçak veya bir tren yalnızca kendi başına turizm yapamaz. Bir ürünün gerçekleşmesi için, enformasyon ve haberleşme unsurlarını da eklemek gerekir.

Turist açısından önemli olan, ürünün en iyisini, en ucuzunu veya en önemlisi olan hoşuna gidenini seçebilmektir. Turizm işletmelerinin amacı, tüketicinin en iyi şekilde tatmini ile üreticilere en uygun bir kar sağlama arasında uzlaştırıcı bir denge kurmayı sağlamaktır. Burada birbirini tamamlayan kuruluşların ortak çabaları söz konusudur. (Hacıoğlu, 2000; 45)

Günümüzde, seyahat etmek isteyen insanların çoğu farklı tatil deneyimleri aradıkları için, bir zamanlar şirketlerin ilgisini çekmeyen, sıradan sayılan sağlık turizmi, ekoturizm, eğitim turizmi, gençlik turizmi ve insanların doğa ötesi merakları ile ilgili olan turizm çeşitleri gelişmiş ve daha karlı duruma gelmiştir.

Destinasyonlarda turistik ürünün yanı sıra bazı faktörlerin önemi büyüktür. Bunlar doğa, kültür zenginlikleri, coğrafi yapı, bitki örtüsü, halkın örf ve adetleri, görenek ve gelenekler gibi faktörler. Bu faktörler dikkate alınmayınca turistik ürünün anlamı azalmaktadır. Ancak bu faktörlerin bir araya gelmesi ile turistik ürün bütünlük kazanmaktadır.

Turistik ürünün en büyük özelliği birbirini tamamlayan birçok somut ve soyut unsurdan oluşmasıdır. Ulaştırma, konaklama, yeme-içme, eğlence gibi faaliyetlerin bir araya gelmesi turistik ürünün somut tarafını oluştururken, turistlerin bu hizmetleri satın alırken yaşadıkları olumlu ya da olumsuz olay ve düşünceler kavramının soyut yanını ifade eder. (Adan,2004;19)

Turistik ürün geliştirilirken, ürün çeşitleri çoğaltılmakla birlikte, tekil ürün çeşitlerinin yapısı itibarıyla bir bölgesel kimlik etrafında bütünleşmesi ve birbirlerini tamamlayarak tüketici memnuniyeti ile turistik harcamanın artırılması amaçlanmalıdır. (Salkım,2007;63)

İZMİR TURİZMİNİN MEVCUT DURUMU

Doğal ve tarihi güzellikleri, turizme uygun iklim koşulları, yeterli konaklama ve ulaşım altyapısı ile İzmir, turizm potansiyeli yüksek illerimizden biridir. İl, dağları, yaylaları, termal suları, ormanları, Ege'ye özgü tarımsal ürünleri, 629 kilometrelik kıyı uzunluğu (101 kilometrelik bölümü doğal plaj) ve iklimi ile değişik turizm türlerinin gerçekleşmesini mümkün kılmaktadır. İzmir ilinde genel olarak var olan ve gelişme olanağı görülen turizm çeşitleri arasında başta deniz (kıyı) turizmi olmak üzere, kültür turizmi, inanç turizmi, kongre turizmi, termal turizm ve eko turizm sayılabilir.

İzmir il genelinde, 2012 verilerine göre, turizm işletme belgeli 145, yatırım belgeli 45 olmak üzere, toplam 190 tesis mevcut olduğu Tablo 1'de görülmektedir.

Bu tesislerde toplam 18550 oda ve 39602 yatak bulunmaktadır. 61 tesis ile en fazla tesis şehir merkezinde bulunmaktadır. Bunu 50 tesis ile Çeşme ilçesi izlemektedir. Ancak yatak sayısı olarak, Çeşme ilçesinin daha fazla yatağa sahip olduğu görülmektedir.

TABLE 1. İZMİR İLİNDE İLÇELERE GÖRE BAKANLIK BELGELİ TESİS VE YATAK SAYISI

İLÇELER	İŞLETME BELGELİ TESİSLER			YATIRIM BELGELİ TESİSLER			TOPLAM		
	TESİS SAYISI	ODA SAYISI	YATAK SAYISI	TESİS SAYISI	ODA SAYISI	YATAK SAYISI	TESİS SAYISI	ODA SAYISI	YATAK SAYISI
ALİAĞA	3	113	232				3	113	232
BALÇOVA	2	423	852	1	134	268	3	557	1120
BAYRAKLI				1	10	20	1	10	20
BERGAMA	1	57	114	1	72	144	2	129	258
BORNOVA	2	190	384	1	175	350	3	365	734
ÇEŞME	29	2785	6088	21	1551	3483	50	4336	9571
ÇİĞLİ	1	78	156				1	78	156
DİKİLİ	6	286	583	3	728	1780	9	1014	2363
FOÇA	7	329	677	2	44	92	9	373	769
GAZEMİR	2	100	200	1	122	244	3	222	444
KARABURUN	1	15	30				1	15	30
KARŞIYAKA	1	15	30	1	99	198	2	114	228
KEMALPAŞA	1	24	50	1	116	232	2	140	282
KONAK	53	3796	7629	8	838	1737	61	4634	9366
MENDERES	11	2527	5304				11	2527	5304
NARLIDERE	1	316	636				1	316	636
ÖDEMİŞ	2	81	162	1	20	40	3	101	202
SEFERİHİSAR	5	440	978	2	716	1898	7	1156	2876

SELÇUK	12	2094	4499				12	2094	4499
TİRE	1	35	70				1	35	70
TORBALI	2	109	218	1	35	70	3	144	288
URLA	2	77	154				2	77	154
TOPLAM	145	13890	29046	45	4660	10556	190	18550	39602

Kaynak : www.izmirkulturturizm.gov.tr

2012 verilerine göre İzmir'e gelen yabancı turist sayısı 1.368.934 kişi, gelen yerli turist sayısı ise 496.176 olarak hesaplanmıştır. Tablo 2 incelendiğinde, 2010 ve 2011 yıllarında İzmir'e gelen turist sayısında artış görülürken, 2011 yılından sonra bu sayı giderek düşmüştür. 2012 yılında 2011 yılına göre %1.4 lük bir düşüş vardır.

TABLE 2 : İZMİR'E GELEN YABANCILARIN YILLARA VE AYLARA GÖRE DAĞILIMI

AYLAR	YILLAR				
	2008	2009	2010	2011	2012
OCAK	22 785	29 434	21 245	34.545	18.822
ŞUBAT	24 046	30 157	28 658	36.409	27.856
MART	42 511	33 192	32 220	63.629	42.310
NİSAN	63 732	77 520	59 385	103.097	89.817
MAYIS	119 042	110 304	130 455	142.388	138.727
HAZİRAN	140 991	136 875	158 784	167.719	179.949
TEMMUZ	182 385	176 531	191 920	210.943	239.681
AĞUSTOS	166 852	153 225	184 109	212.975	218.279
EYLÜL	131 555	134 514	154 633	181.590	193.232
EKİM	108 330	99 764	118 402	137.538	145.701
KASIM	42 784	42 217	47 260	69.997	46.742
ARALIK	29 075	33 008	28 749	27.441	27.808
TOPLAM	1 074 088	1 056 948	1 155 820	1.388.271	1.368.924

Kaynak : www.izmirkulturturizm.gov.tr 2010 ve 2012 istatistiklerinden yararlanarak hazırlanmıştır.

İle gelen turistler genellikle havayolunu tercih etmektedir. Havayolu ile gelen yabancı turistler yaklaşık %63'lük bir paya sahipken, denizyolunu tercih eden yabancı turist yüzdesi %37'dir. Tablo 3'den de anlaşılacağı üzere, 2010 yılına göre 2011 ve 2012 yıllarında denizyolu ile gelen yabancı turist sayısında bir artış görülmektedir.

TABLO 3. AYLARA VE ULAŞIM ARAÇLARINA GÖRE İZMİR'E GELEN TURİST SAYILARI (2010-2012)

2010	2011			2012			HAVA	DENİZ	TOPLAM
	HAVA	DENİZ	TOPLAM	HAVA	DENİZ	TOPLAM			
OCAK	14.681	6.564	21.245	14.234	20.311	34.545	13.909	4.913	18.822
ŞUBAT	21.533	7.125	28.658	26.303	10.106	36.409	23.427	4.429	27.856
MART	21.955	10.265	32.220	33.303	30.326	63.629	34.280	8.030	42.310
NİSAN	33.117	26.268	59.385	63.707	39.390	103.097	55.465	34.352	89.817
MAYIS	85.772	44.683	130.455	86.103	56.285	142.388	87.223	51.504	138.727
HAZİRAN	99.407	59.377	158.784	116.569	51.150	167.719	116.761	63.188	179.949
TEMMUZ	138.625	53.295	1.91.920	145.741	65.202	210.943	155.171	84.510	239.681
AĞUSTOS	117.531	66.578	184.109	132.750	80.225	212.975	140.997	77.282	218.279
EYLÜL	101.584	53.049	154.633	110.357	71.233	181.590	116.103	77.129	193.232
EKİM	75.045	43.357	118.402	80.289	57.249	137.538	72.158	73.543	145.701
KASIM	20.831	26.429	47.260	24.866	45.131	69.997	17.305	29.437	46.742
ARALIK	18.122	10.627	28.749	20.336	7.105	27.441	17.597	10.211	27.808
TOPLAM	748.203	407.617	1.155.820	854.558	533.713	1.388.271	850.396	518.528	1.368.924

Kaynak : www.izmirkulturturizm.gov.tr

Bunun nedeni, ilin son yıllarda özellikle kruvaziyer turizmde önemli bir gelişme kaydetmişti olmasıdır. Tablo 4 incelendiğinde, İzmir'in kruvaziyer turizmden aldığı pay 2003 yılında %1 civarındayken, bu oranın 2012 yılı sonunda %26 çıktığı görülmektedir. İzmir aldığı pay ile Türkiye'nin üçüncü büyük kruvaziyer limanı olmuş bulunmaktadır. İzmir 2011 ve 2012 yıllarında Dünya Seyahat Ödülleri kapsamında "Avrupa'nın Lider Kruvaziyer Destinasyonu" ödülünü almıştır. (İzmir Ticaret Odası, 2013)

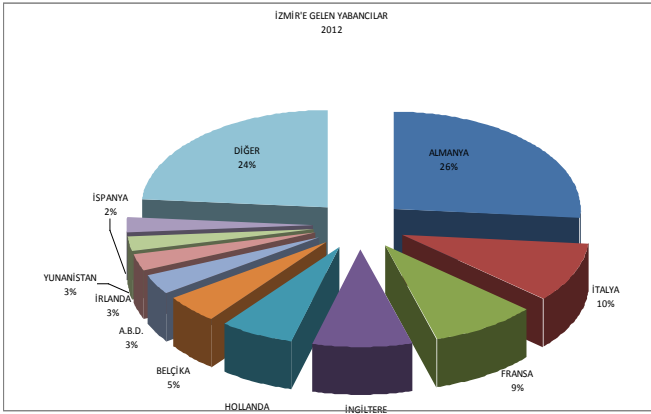
TABLO 4: İZMİR LİMAN'INA GELEN KRUVAZİYER VE TURİST SAYILARI İLE TÜRKİYE GENELİNE ORANI

Yıl	Toplam Kruvaziyer Sefer Sayısı	Gelen Yolcu Sayısı	Türkiye Geneline Oranı
2003	5	3.271	1
2004	32	77.000	12
2005	26	58.042	9
2006	94	183.198	18
2007	122	288.017	21
2008	128	321.279	20
2009	127	309.603	21
2010	141	355.899	22
2011	272	504.921	22
2012	286	510.042	26

Kaynak: www.izmirkulturturizm.gov.tr ve www.izto.org.tr den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1'de 2012 yılında oransal olarak, İzmir'i ziyaret eden yabancıların dağılımı yer almaktadır. İzmir'e en çok turist gönderen ülkeler arasında Almanlar (%36) ilk sırayı almaktadır. Almanları, İtalyan (%10), Fransız (%9), İngiliz (%9) ve Hollandalı (%6) turistler izlemektedir.

ŞEKİL 1: İZMİR'İ ZİYARET EDEN TURİSTLERİN MİLLİYETLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Kaynak : www.izmirkulturturizm.gov.tr

İzmir'de turistlerin ortalama kalış süresi, konaklama tesislerinin doluluk oranı ile otel ve lokanta hizmetlerinde işgücü verimliliği yeterli değildir. Otel ve

lokanta hizmetlerinin ilin GSYİH'sına olan katkısı %2.5, sektörün istihdam yapı ise %7,9'dur. İzmir'in halen en önemli çekim gücünün deniz-güneş-kum turizmi olması, kitle turizmi kapsamında aylarında talebin yoğunlaşmasına ve dört aylık bir turizm mevsimi yaşanmasına neden olmaktadır. Genel olarak İzmir'in Türkiye turizminden aldığı pay, turist sayıları ve konaklama verilerine göre %4 civarındadır. (İzka, 2010;25)

ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE KAPSAMI

Araştırmanın amacı, İzmir turizminin mevcut durumunun değerlendirilmesi ve geliştirilebilecek yeni ürünlerle turizm potansiyelinin nasıl artırılabilirliğini ortaya çıkarmak üzere seyahat acentalarının görüşlerinin alınmasıdır. İzmir sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi çekim güçleri, mevcut turistik kapasitesi ve geliştirilecek turistik ürünleri ile turizm potansiyeli yüksek olan bir kenttir. İzmir etkili turizm politikaları çerçevesinde iyileştirilecek mevcut ürünleri yanında geliştirilecek yeni turistik ürünlerin etkili pazarlama çalışmaları ile desteklenmesiyle cazip bir destinasyon olabilir.

Bu araştırma, İzmir ilinde faaliyette bulunan seyahat acentaları yöneticilerinden oluşan kişilerin görüşlerini içermektedir. İzmir il genelinde 354 adet A grubu seyahat acentası bulunmaktadır. (TURSAB, 2013) Araştırma kapsamında il merkezinde faaliyette bulunan ve rahat ulaşılabilen A grubu 24 acentaya görüşme talebinde bulunulmuştur. Ancak 4 acenta yetkilisinin kabul etmemesi nedeniyle randevu alınarak 20 acenta yetkilisi ile görüşmeler tamamlanmıştır. Görüşmeler 25 Şubat 2013 – 30 Nisan 2013 tarihleri arasında bizzat araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemin seçilme nedeni, görüşme yapılan kişiden araştırma konusu ile derinlemesine bilgilerin alınmasını sağlamasıdır. Bu bilgilerin görüşme yöntemi dışında sağlanmasının zorluğu bu yöntemin seçilmesinde etkili olmuştur. Araştırma kapsamında literatür incelemesi sonucu hazırlanan sorular,

araştırmacılar tarafından bire bir görüşme ile yöneticilere yöneltilmiş ve görüşmeler sırasında verilen cevaplar not tutulmak suretiyle değerlendirilmiştir.

VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile veri toplanmıştır. Yönlendirilen sorular, araştırma konusu ve amacı ile ilgili olup, oluşturulan literatürdeki kaynakların incelenmesi sonucu hazırlanmıştır. Seyahat acentaları yöneticilerinden derinlemesine bilgi almak amacıyla, sınırlı bir esneklik sağlanarak veriler toplanmaya çalışılmıştır. Görüşmeler tamamen araştırmacılar tarafından yürütülmüştür. Tutulan notlar tekrar görüşmecilerin onayına sunulmuştur.

VERİ ANALİZ TEKNİĞİ

Görüşme formundan elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimleme aşamasında araştırmada toplanan veriler, daha önceden belirlenen konular dikkate alınarak, araştırmanın amacına ilişkin olarak söyledikleri özetlenmiş ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN KISITLARI

Yapılan araştırma, İzmir il merkezinde faaliyette bulunan A grubu 20 seyahat acentası ile sınırlıdır. Görüşme için randevu almada yaşanan zorluk ve görüşme için ayrılan zaman araştırmanın diğer kısıttır. Bu kısıtlar, çalışmanın örneklem büyüklüğünü ve genellenebilirliğini etkilemiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmadan elde edilen verilere ilişkin bulgular ve yorumlar aşağıda belirtilmiştir.

1. İzmir turizminin genel durumunun değerlendirilmesi ile ilgili olarak 17 acenta yöneticisi, kentin coğrafi konumu, tarihsel ve kültürel kaynaklarının çeşitliliği ve “deniz – kum – güneş” temelli kitle turizmine yönelik alt yapısıyla geniş bir turizm yelpazesine sahip olduğunu, ancak sahip olduğu potansiyele göre hak ettiği yerde olmadığını belirtmişlerdir. Turizmin gelişebilmesi için İzmir’in zengin doğal, tarihi, sosyo- kültürel potansiyele sahip olduğu halde İzmir’e turistlerin gelmesini sağlayacak ürünler oluşturulamadığı için, gelen turist sayısının fazla olmadığını ve dış turizmden çok az pay alındığını ifade etmişlerdir. Bu durumun en büyük sebebinin İzmir’de markalaşacak

bir turistik ürün ya da çeşitlerini oluşturamamaları olduğuna dikkat çekmişlerdir. Turizmle ilgili konularda bir şeyler yapmak için adımlar atılsa da strateji geliştirilip uygulamaya geçilememiştir. Bu nedenle yapılan yatırımların belirsiz ve düzensiz olması da buna sebep olarak gösterilmiştir. İlin zengin turizm potansiyeline rağmen, kaliteli konaklama tesislerinin yetersizliği, tatil ve tur çekiciliğine sahip farklı turistik ürünlerin olmaması, var olan turistik ürünlerin yetersiz kalması, gelen turist sayısının azlığına ve geceleme sayısı fazla olan turistlerin çekilememesine neden olmaktadır. Kent merkezinde turistlerin vakit geçirmesini sağlayacak fazla aktivite olmaması ve turistik ürün azlığı sebebi ile gelen turistlerin bir süre sonra yapacak bir şey bulamaması da mevcut durumu olumsuz etkileyen sebeplerden birisi olarak gösterilmiştir. Sadece kruvaziyer ile gelen turistler, turist sayısını artırırken gemiden inen ve kent içinde gezen turistler insanları yanıltmaktadır. Ancak turist başına ortalama harcama miktarının yükseltilmesi için; boş zamanlarını değerlendirecek aktiviteler ve yeni ürünler oluşturulması gerektiği düşüncesi belirtilmiştir. 3 görüşmeci, mevcut durumun eskiye oranla daha da düşüş göstermeye başladığını ekonomik etkenler sebebiyle turist sayısının azaldığını ifade etmiştir.

2. Konaklama altyapısı hakkında, görüşülen yöneticilerin çoğu (16 kişi) mevcut durumun yeterli olduğunu belirtirken, 4 yönetici, yetersiz olarak görüp, alt yapının daha fazla geliştirilmesinin gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Konaklama altyapısını yeterli gören yöneticiler, konaklama alt yapı çalışmalarının bakanlık ile yerel yönetimlerin işbirliği içinde yürütmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. İzmir'in kent merkezindeki mevcut tesislerinin ihtiyaca karşılık verebilecek düzeyde olduğu ancak çevresindeki Çeşme, Foça gibi turistik beldelerde ihtiyaca cevap verebilecek yeterli konaklama alt yapısına sahip olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Seferihisar bölgesinin de dünyadaki örneklerinden Saint Tropez gibi konaklama alt yapısının geliştirilerek tatil şeridi haline getirilmesi gereken bir bölge olduğu da bazı yöneticiler tarafından ifade edilmiştir. Kent içinde büyük ölçekli ve pahalı konaklama tesisleri yerine daha küçük ölçekli otellere ağırlık verilerek bu konuda alt yapının oluşturulması gerektiği de belirtilen farklı bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Mevcut tesislerde yenileme yapılması gerektiği, ancak kâr oranı düşük olduğu için işletmelerin buna pay ayırmalarının zor olduğu, bunun için finansman desteği sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Bunların yanı sıra konaklama işletmelerinin yeterli kalitede olmadığı, bunun ise turist beklentilerine olumsuz yansıdığına dikkat çekilmiştir.

3. Ulaşılabilirlik faktörünün turizmin gelişmesi açısından önemli bir etken olduğu tüm görüşülen yöneticiler tarafından ifade edilmiştir. Görüşülen kişiler ağırlıklı olarak (18 kişi) ulaşılabilirlik açısından İzmir'in yeterli imkânlarla sahip olduğunu belirtmişlerdir. Ancak az sayıda görüşülen yönetici (2 kişi) ise yeterli bulmadığını belirtmiştir. İzmir havaalanının mevcut ihtiyacı karşılayacak kapasitede ve karayolu ile ulaşımın rahat ve iyi olmasına karşılık, kentin kuzeyi için mevcut havaalanının yükünü azaltacak yeni bir havaalanına ihtiyaç duyulduğu da ifade edilmiştir. İzmir'e gelen turist sayısının artırılması için direk uçuş sayılarının da artırılması gerektiği ağırlıklı olarak belirtilmiştir. Az sayıda da olsa bazı yöneticiler; İzmir'in ulaşılabilirliğinin direk uçuşların yetersizliği nedeniyle kötü olduğunu ifade etmişlerdir. Turistlerin aktarmalı olarak seyahat etmek istemediğini, kentin adını duyuramayan bir destinasyon olduğunu belirtmişlerdir. İzmir'de direk uçuş sayısının azlığı nedeni ile ortaya çıkan sıkıntının aşılmasında doğru tanıtım ve pazarlama ile talebin artırılması, talep artışıyla birlikte direk uçuş sayılarının artması ve turist yollayan ülke ve bölgelere yakınlığı nedeniyle talep yaratılması için değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
4. İzmir'in sahip olduğu doğal ve kültürel çekim güçleri turistik bir destinasyon olması için yeterli midir sorusuna; yöneticilerin çoğu (18 kişi) çekim güçlerinin yeterli ve potansiyelinde fazlasıyla mevcut olduğunu belirtmişler. Buna karşılık bu çekim güçlerinin tanıtım ve reklam olmadığı için eksik kaldığını vurgulamışlardır. Görüşülen yöneticilerden 2 kişi ise, çekim güçlerinin yetersiz olduğunu belirterek satış ağının zayıf kaldığını, İzmir'in turizmden fazla pay alamadığını, turistin İzmir'e gelmesini gerektiren bir şey olmadığını söylemişlerdir. Kente kültür seviyesi yüksek olmayan, merak edip araştırmayan turistlerin geldiğini belirtmişlerdir. Ancak çekim güçlerinin değerlendirilip etkin kullanımı sağlandığı zaman turistik bir potansiyelin oluşabileceğini ifade etmişlerdir. Şehirde gezilebilecek çok yer olmasına rağmen bazı tarihi yapıların korunmadığı için yok olduğunu, bazılarının ise bakımsız oldukları için kullanılmadığını söylemişlerdir. Yedi harikadan birinin İzmir'de olması bir avantajken bunun sadece iki kolondan ibaretmiş gibi gösterilmesi, Bergama'da ilk hastanenin olması fakat korunmaması gibi örnekler verilmiştir. Bu nedenle gelen turistlerle ilgili programlar yapılmadığı için geceleme sayısının düşük olduğu vurgulanmıştır. İzmir'in ilçelerinde bulunan tarihi ve kültürel eserlerin değerlendirilmesi gerektiği belirtilirken; Kadifekale, Urla gibi tarihi arkeolojik değerleri olup kullanılmayan ve turizme

açılması gereken birçok çekim gücünün de var olduğu ifade edilmiştir. Ancak sadece tarihe odaklanmayıp, doğal ve kültürel varlıklardan yararlanarak turistik ürün çeşitlendirmesine gidilmesinin yararlı olacağı vurgulanmıştır. Hristiyanlar için Efes Antik kenti ve Meryem Ana cazip bir yer olsa da şehir merkezinde yeni çekim güçlerinin yaratılması için yatırımların yapılması gerektiği de vurgulanmıştır.

5. Görüşme yapılan tüm yöneticiler, mevcut turistik ürünlerin, deniz- kum- güneş” e bağlı kitle turizmi, kruvaziyer turizmi, kongre turizmi, termal turizm, kültür turizmi, fuar turizmi ve doğal güzellikler olduğunu belirtmişlerdir. Ancak tüm bu ürünlerle İzmir’e yönelik çekim gücü yaratılsa da, gelen turist sayısının memnun edecek derecede olmadığı ifade edilmiştir. İlk sırada kültür ve tarih turizminin yer aldığı, daha sonra ise kruvaziyer, tatil (deniz – kum – güneş), kongre, fuar, doğal güzellikler, termal turizmin geldiği belirtilmiştir. Kruvaziyer turizmin İzmir için en önemli turistik ürün olduğu, son zamanlarda artan bir çekicilik gösterdiği ve daha da gelişmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Selçuk Efes Antik kenti gibi tarihi ve kültürel değerlerin yüksek bir çekim gücü yarattığı vurgulanmıştır. Tatile çıkan turistler deniz-kum-güneş önem verdiği için denizlerin temizlenmesinin, plaj ve çevre düzenlemelerinin yapılmasının gerektiği, tatil turizmi için daha otantik işletmelerin yapılmasını, butik otel tarzının yaygınlaştırılıp bunların yüksek fiyata satılmasının daha fayda sağlayacağı vurgulanmıştır. İzmir kıyılarının yat turizmi potansiyeli olan alanlar olduğu belirtilmiş, kıyıların sahip olduğu koylar ve bu koyların doğal peyzaj özelliklerinin, kıyı boyunca var olan antik kentler ve diğer kültürel değerler ile bu potansiyelin desteklenerek yat turizminin gelişmesi açısından büyük önem taşıdığı ifade edilmiştir. Eskiye oranla artık birçok kongrenin İzmir’de gerçekleştiriliyor olmasının yanı sıra kongre turizminde gelişmeler yaşandığı, alt ve üst yapı çalışmaları artırılırsa kongre turizminin daha çok turist çekeceği belirtilmiştir. Yeni fuar alanı organizasyonlarıyla fuarla ilgili var olan potansiyelin daha da artacağı ve bu alanda bir atılım gerçekleşmesini bekledikleri ifade edilmiştir. Sağlık turizmi için potansiyelin var olması ve termal kaynakların iyi değerlendirilmesi için tanıtımın artırılması ve özellikle İnciraltı sağlık projesinin hayat geçirilmesinin, daha çok turist çekeceği belirtilmiştir. İzmir’de sosyal yaşamın kaliteli olması turistleri de kaliteli bir tatil yapmaya yönlendirdiği için bu yönü ile de turist çeken bir destinasyon olduğu vurgulanmıştır.

6. Geliştirilecek turistik ürünler konusunda, görüşme yapılan yöneticilerin ortak düşüncesi olarak; turizmin gelişebilmesinde İzmir'in kendine ait ürünlerinin neler olduğunun belirlenip bunlar üzerinde çalışılırsa bu çekim gücü ile turist çekme çabalarının gerçekleşeceği sonucu çıkmıştır. İzmir'de şuan mevcut olan turistik ürünlerde yapılacak iyileştirme çabaları ile bu ürünlerin güçlü birer turistik ürüne dönüşebileceği düşüncesi vardır. Özellikle kongre, fuar ve sağlık turizminde yapılacak planlı çalışmalarla İzmir'in tercih edilen turistik bir destinasyon olmasının mümkün olacağı vurgulanmıştır. İzmir'de seyahat acentalarının ancak talep olursa turistik ürün oluşturduğu belirtilmiştir. Uzun yıllardır gerek uluslararası gerekse ulusal acentaların öne çıkardıkları deniz – kum – güneş üçlüsünün artık Türkiye'yi ziyaret eden Avrupalı turistler açısından neredeyse doyum noktasına ulaştığını, bugün İngiltere, Almanya ve İskandinav ülkelerinde alternatif turizm ürünlerinin (eko turizm, kültür turizmi, sağlık turizmi vb.) geliştirilmekte ve tüketiciye sunulmakta olduğuna dikkat çekmiş ve ülkemizin bu açıdan oldukça zengin olmasına rağmen henüz bu bağlamda önemli adımlar atılmadığı belirtilmiştir. Uzun kıyı şeridinin, deniz ve doğal güzelliklerin değerlendirilerek, kamp ve karavan alanlarının oluşturulabileceği, butik oteller ya da ev pansiyonculuğunun geliştirilebileceği, doğal yaşamı vurgulayan köy tarzı modeller oluşturularak eko turizminde gerçekleştirilebileceğine dikkat çekilmiştir. Termal turizmi yalnızca Balçova olarak değil, aynı zamanda Seferihisar, Gülbahçe ve Dikili'de de markalaştırmak gerektiğini söylemişlerdir. İzmir'in deniz turizmi açısından büyük bir zenginliğinin olduğu, bu zenginliğin kitle turizminden çok deniz sporları, yat turizmi, mavi tur gibi alternatif bir deniz turizmi yaratılarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kongre turizmi için; donanımlı bir kongre merkezi yapılmalı görüşü öne çıkmıştır. Bunun için KOMER (Efes Kongre Merkezi) 'in mükemmel bir proje olduğu kaliteli turistin İzmir'e çekilmesinde avantaj sağlayacağı, bu gibi yatırımların kentin merkezinde de yapılması gerektiği ağırlıklı olarak ifade edilmiştir. İzmir'in bir sağlık destinasyonu olabilmesi için; bilinirliğinin artırılması, termal ve tedavi merkezlerinin konaklama tesisleri ile bütünleştirilmesi, mesafe az olduğu ve ulaşım kolay olduğu için Ege Adalarının sağlık merkezi olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Tarihi mekanların cazibe haline gelebilmesi için atıl durumda kalan yerlerin restorasyon yapılarak turizme açılmasına dikkat çekilmiştir. İzmir bünyesinde barındırdığı inanç çeşitliliği ile inanç turizminde ilgi çeken bir yer olduğu, inanç turizminin bir çekim gücü haline gelebilmesi için kutsal yerlere olan turların artırılması gerektiği belirtilmiştir. Spor turizminin

daha çok geliştirilmesi gerektiği vurgulanmış, yeni organizasyonlar için düzenlemeler yapılırsa bu sayede spor etkinliklerinin artacağı öngörülmüştür. En çok tercih edilen Çeşme, Selçuk, Menderesin yanı sıra Seferihisar, Urla, Dikili gibi destinasyonlarında turizm potansiyeli olduğu halde tanıtım ve yatırım açısından geri kaldığı için adlarının duyulamadığını söyleyerek bu destinasyonlarda yeni ürünler oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. İzmir'in doğu kesiminde kalan ilçelerde tarımın yaygın olması ile özellikle kırsal turizm açısından elverişli olduğu, bu bölgelerde düzenlenecek doğa sporları sayesinde turizm pazarında çok yaygın olmayan bir alanın geliştirilebileceğine dikkat çekilmiştir. Ancak bu turizm türünün geliştirilmesi için ciddi yatırımların yapılması ve yerli halkında teşvik edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

7. Rekabet gücünü artıracak ürünler olarak; kültür ve sanat faaliyetleri, yiyecek içecek işletmelerinde mutfak gurme tarzının yaratılması, kaliteli eğlence mekanlarının oluşturulması, gelenekselleştirilmiş festivaller ile şarap ve zeytinyağı tadım etkinlikleri düzenlenmesi, kaliteli hediyelik eşya satışının yapılması sonucuna ulaşılmıştır. Farklı aktiviteler geliştirilerek zeytin toplama etkinliği, bağ bozumu şenlikleri, şarap fabrikalarının ziyaretleri gibi ekoturizmin canlandırılmasının sağlanması belirtilmiştir. Ayrıca kent içinde turistin gezmesini sağlayacak körfez boyunca şehir turlarının planlanmasının ve düzenli olarak her yıl aynı zamanda yapılacak festivallerin oluşturulmasının etkili olacağı vurgulanmıştır. Kendine özgü geleneksel yapısı ve çeşitliliği ile Ege mutfağının kaliteli restoranlarda sunulmasının mutfak – gurme kültürünün yaygınlaştırılması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca şarap tadım paketlerinin favori ürünler olarak rekabette avantaj sağlayabileceği belirtilmiştir. Eğlence mekânlarının artışıyla birlikte gece hayatının canlanacağı, böylece turistin kalış süresinin ve ortalama harcama miktarının artacağı düşünülerek kaliteli mekânların açılması gerektiği sonucu çıkarılmıştır. Alışveriş için mağazalarda turisti kandırmayan, onları maddi varlık olarak görmeyen personelin çalıştırılması gerektiği söylenmiştir. Kalitesiz dünyanın her yerinde bulunan ürünlerin yerine kaliteli, özgün, anı değeri olan İzmir'e özgü hediyelik eşyaların satılması gerektiği vurgulanmıştır. Spor organizasyonlarının artırılması gerektiği, gelen turistlerin spor yapmak istediklerinde gidebilecekleri uluslararası yüksek standartlarda spor merkezlerinin olması gerektiği ifade edilirken böylece İzmir'e gelen yüksek gelirli turistler için çekim gücü yaratılmasının önemi belirtilmiştir.

8. Turizmin gelişim planı hazırlanırken İzmir’de bulunan tüm kurum ve kuruluşların desteğinin alınması ve birlikte hareket edilmesi önemli bir nokta olarak tüm yöneticiler tarafından belirtilmiştir. Görüşmelerde, İzmir’in planlama modeli ile ilgili; koordinasyon ve işbirliği ile çalışan bir örgüt yapısının oluşturulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Böylece planlı gelişim modelinin oluşturulacağına dikkat çekilmiştir. Turizm sektöründeki yöneticilerin turizme inancı olmadan faaliyet gösterdiklerini bunun için oluşturulacak ortak turizm birimleri ile bütçeleme oluşturulması gerektiği de belirtilen bir görüştür. Turizmin gelişiminde yerel halkla ortak çalışmalar yürütülmesinin, yerel halkın düşünceleri alınarak bir planlamanın geliştirilmesinin daha olumlu olacağı görüşü hakim olmuştur.
9. Geliştirilecek projeler ile ilgili olarak, öncelikle KOMER kongre merkezinin faaliyete geçmesinin İzmir içinde büyük bir hareketlenme yaşanacağına dikkat çekilerek İzmir’de buna benzer merkezlerin oluşturulmasının özellikle kültür park fuar alanı içerisinde planlanarak dokuyu bozmadan yan üniteler ile birlikte oluşturulmasının uygun olacağı belirtilmiştir. Kent otellerinin hemen hepsinin o civarda olmasına ve kongre merkezine ulaşımın kolay olmasına dikkat çekilmiştir. İzmir’de gerek Kültürpark gerekse Gaziemir’deki kongre merkezlerinin de devreye girmesiyle şehrin tam anlamıyla bir kongreler kentine dönüşeceği görüşmeciler tarafından beklenmektedir. Çoğu tarihi eserin depolarda bekletiliyor olması nedeniyle büyük bir müzeye ihtiyaç duyulduğu, özellikle arkeoloji ve etnografya müzelerinin tur otobüslerinde yaşanan park sıkıntısı nedeniyle pek kullanılmadığı da ifade edilmiştir. İzmir’de var olan diğer müzeler için etkili bir tanıtıma ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. İnciraltı bölgesinde oluşturulacak olan sağlık projesiyle ilgili planlamaların tamamlanması gerektiği, bu projenin bitirilmesi için engellerin ortaya çıktığı, hızlı bir ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Bayraklı’nın gökdelenler ve oteller bölgesi olması, kruvaziyer limanında buraya taşınması gerektiği de bildirilen görüşler arasındadır. Büyük kapsamlı fuar organizasyonlarını düzenleyecek kapasiteye sahip Gaziemir fuar alanının faaliyete geçmesiyle turizme önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Şehir içi ulaşımın kolay, konaklama ve hizmet alanlarına yakın olması nedeniyle turizm için avantajlı olacağına dikkat çekilmiştir. Expo 2020 adaylığının İzmir için çok önemli bir proje olduğu ve ana temanın yine sağlık olmasının çok büyük bir avantaj getireceği ifade edilmiştir. Expo gibi bir organizasyon sayesinde İzmir’e çok sayıda kişinin gelmesinin, gazetelerde ve televizyonlarda kentten bahsedilmesinin kentin bilinirliğini artıracığının önemli olduğu da vurgulanmıştır.

10. Yapılan görüşmelerde turistik ürün çeşitlendirme kapsamında kamu ve özel sektör arasındaki işbirliğinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Devlet yatırımlarının fazla olmadığı özel sektörün bireysel olarak çabalarının da işe yaramadığı ifade edilmiştir. ESİAD (Ege Sanayicileri ve İşadamları Derneği), EGEV (Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı), İZTAV (İzmir Turizm Tanıtma Vakfı), ETİK (Ege Turistik İşletmeler ve Konaklamaları Birliği), İZMİR CVB (İzmir Convention&Visitors Bureau) gibi kuruluşlar turizmle ilgili çalışmalar yapmalarına rağmen, gerek kamu gerekse özel sektör kurum ve kuruluşları arasında hedefe yönelik işbirliği olmamasının turizm sektörünü olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir.
11. Kısa, orta ve uzun vadede yapılması gereken öneriler olarak, İzmir’de şu ana kadar hep bir şeyler yapılmaya çalışılmış fakat plansız yürütülen çalışmalar nedeniyle kaynak israfına neden olduğu görüşülen yöneticiler tarafından belirtilmiştir. Buradan hareketle görüşme yapılan kişiler yapılacak çalışmalarda işbirliğinin olması gerektiğini tekrar vurgulamışlardır. Turizm kenti bilinci oluşturulması, master planının hazırlanması, konuyla ilgili bilinçli yöneticilerin işbaşında olması, turizm yatırımlarında ortaya çıkan hukuki engellerin kaldırılması gerektiği yönünde görüşler sunulmuştur. Turizmin master planı hazırlanarak; nelerin nerede nasıl yapılacağı, hangi turistik ürün çeşitlerinin geliştirileceğinin, pazarlama ulaşım ve alt yapıyla ilgili her konunun belirtilmesi ve bu planın her türlü değişikliğe hızla uyum sağlayacak olması, önce kâğıt üzerinde anlaşmalar yapılarak çalışmalara başlanmasının uygun olacağı belirtilmiştir. Büyükşehir belediye sınırlarının genişletilip, uzak ilçelere de hizmet götürülmesi sağlanarak, kentin her yönüyle planlı bir şekilde turizme hazırlanmasının gerektiği ifade edilmiştir. Kentte turizmin gelişebilmesi için öncelikle yöneticilerin turizmi bilmeleri ve inanmaları gerektiği, İzmir’in turizm kenti olması ve ekonominin bu şekilde canlanacağı bilinci oluşturulmasının gerektiği belirtilmiştir. Kısa vadede yapılacaklar olarak alt yapının geliştirilmesi, ulaşım ve iletişim ağlarının oluşturulması, deniz sularının temizlenmesi, kıyı düzenlemelerinin yapılması, doğal ve tarihi alanlarının korunmaya alınması, yerli halkın turizm konusunda bilinçlendirilmesi, bölgede milli park ile doğal yaşam parklarının oluşturulması ve bunun dışında yatırım yapılacak alanların belirlenmesi önerilerinde bulunulmuştur. Orta vadeli olarak turizm potansiyelinin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımının yapılması, turizmde farkındalık yaratacak yatırımlar yapılması, yine ulusal ve uluslararası düzeyde gelenekselleşecek festivallerin düzenlenmesi, dünya

çapında fuarlar düzenlemek, kongreler düzenlemek kitle iletişim ağlarının kullanılması önerilerine dikkat çekmişlerdir. Uzun vadede ise yatırım ve pazarlama çalışmalarının gerçekleştirilmesi, büyük sermaye yatırımlarından çok turizm sektöründe yaygın olan Küçük ve orta büyüklükteki işletme (KOBİ) yatırımlarının artırılması gerektiği bu yatırımların ulusal ve uluslar arası piyasalarda pazarlanması gerektiği önerilmiştir. İnternette satışın yaygınlaşmasıyla sektörün devamlılığının tehlikede olduğu düşünüldüğü, buna karşılık acenta ve insan ilişkilerinin iyi tutulması için çabaladıklarını belirtmişlerdir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

İzmir geçmiş yıllarda turizmden ciddi bir pay alırken, zaman içerisinde bu özelliğini ve cazibesini kaybetmiştir. İzmir, turizmin ilk başladığı destinasyonlardan biri olmasına karşılık hak ettiği yerde değildir. Sahip olduğu doğal, kültürel, tarihi zenginlikleri ile bunların etkin kullanamaması turizmin gelişimini olumsuz etkilemiştir. Yapılan bu araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar ve geliştirilen öneriler aşağıdaki gibidir;

Konaklama alt yapısı, İzmir'in mevcut turizm talebi için yeterlidir. Ancak talep artışının sağlanması ile birlikte alt yapı çalışmalarının geliştirilmesi, tesis ve yatak sayılarının artırılması gerekmektedir. Mevcut tesislerin iyileştirilmesi ve açılacak yeni otellerin butik otel tarzı küçük otellerin planlanması önerilmiştir.

İzmir ulaşım açısından yeterli görülmeyle birlikte direk uçuş sayısının artırılması, ile olan turist varışlarının artmasını sağlayacaktır. Görüşmeler sonucu, mevcut turistik ürünlerin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Var olan kongre, fuar ve sağlık turizmi talebi artıracak şekilde etkin bir tanıtım ve merkezlerle daha da geliştirilmelidir. Kongre merkezlerinin açılması ve İnciraltı bölgesinin özellikle EXPO sağlık turizmi temasıyla geliştirilmesi gerekmektedir.

Kruvaziyer turizmi İzmir'de son yıllarda hızla gelişen bir turizm çeşidi olarak görülmektedir. Kruvaziyer turizmi konusunda İzmir, yapılan yatırımlar ve desteklerle daha da önemli bir liman haline gelmeye başlamıştır. Kruvaziyer limanının genişletilmesi kruvaziyer turizmin gelişmesini sağlayacaktır.

Kültür ve inanç turizminde İzmir birçok ülkede olmayan özelliklere tek başına sahiptir. Üç semai dini bir arada barındırması, eski çağlardan günümüze birçok farklı toplumların yaşadığı etnik yapısı ve tarihi zenginlikleri ile avantajlı konumdadır. Bu turistik ürünlerin geliştirilmesi halinde İzmir'in önemli bir marka haline gelebilecektir.

Kültür ve sanatsal faaliyetler, festivaller, eğlence mekânları, kaliteli restoranlar, yöresel Ege yemekleri, spor organizasyonları, alışveriş, zeytinyağı ve şarap tadımları ön plana çıkarılan ve geliştirilmesi gereken destekleyici turistik ürün çeşitleri olarak geliştirilmelidir.

İzmir turizminin gelişiminde yaşanan eksikliklerden birisi de imajının oluşturulamamasıdır. Kent için bir slogan yaratılması, tanıtım ve reklamların artırılması gerekmektedir. İzmir bulunduğu yer ve sahip olduğu özellikleri ile tatil ve kent turizmini rahatlıkla birleştirebilen bir konumdadır. İzmir tatil ve kent turizminin birlikte sunulduğu bir destinasyon haline getirilmelidir.

Yerel düzeyde yer alan kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu güçlendirmek gerekmektedir. Turizmle ilgili tüm kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin, üniversitelerin, kamu ve özel sektörün katılımı ve ortak çalışmaları ile uyumluluk sağlanıp işbirliği yaratılmalıdır.

Sonuç olarak İzmir'in rekabet gücü yüksek, canlı bir turistik destinasyon olarak turizm pazarında yer alması için bir planın hazırlanması, bu plan çerçevesinde tüm faaliyetlerin kamu ve özel sektör işbirliğine dayalı oluşturulacak turizm birimleri tarafından koordineli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda seçilmiş turistik ürünler ile bölgesel kalkınmaya dayalı olarak kongre, fuar, sağlık, kruvaziyer turizmi ana turistik ürünler olarak belirlenip çekim gücü artırılmalıdır. Bu turistik ürünler dışında rekabeti artıracak ve var olan ürünleri destekleyici turistik ürünler geliştirilmelidir. Etkin tanıtım çalışmalarıyla çeşitlendirilmiş turistik ürünlere uygun hedef pazarlar belirlenerek talep artırılmalıdır. Artan talep karşısında İzmir'in turizmde markalaşması sağlanacaktır.

Araştırmada, görüşmelerin yapıldığı acentaların il merkeziyle ve A grubu ile sınırlı olması, elde edilen sonuçları tamamen genellenmesini engellemektedir. Ancak buna rağmen, A grubu seyahat acentası yöneticilerinin İzmir turizminin mevcut durumu ve turistik ürün geliştirilmesine yönelik görüşleri hakkında bir fikir vermektedir.

Gelecek çalışmalar, ilçelerdeki seyahat acentaları ve konaklama tesisleri ile il merkezindeki konaklama tesisleri yöneticilerinin görüşlerini de almak üzere yapılabilir. Böylece sektörü oluşturan diğer aktörlerin de görüşleri ile, İzmir'de turistik ürün geliştirilmesine yönelik çalışmaların doğru bir şekilde gerçekleştirilmesine katkı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Barutçugil, İ.(1993). *Turizm İşletmeciliği*,(3. Baskı), İstanbul: Beta Yayınevi.
- Hacıoğlu, N. (2000). *Turizm Pazarlaması* (6.baskı b.). Balıkesir: Rota Ofset Matbaacılık.
- Hacıoğlu, N., ve Avcıkurt, C. (2008). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- İzmir Kalkınma Ajansı, İZKA, (2010) İzmir Bölge Planı 2010-2013.
- Middleton, V.T.C, (2001), *Marketing in Travel and Tourism*, Oxford. UK
- Kozak. N. (2010). *Turizm Pazarlaması*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Olah, H. (1990). *Turizm Politikası ve Planlaması*, İstanbul: Yön Ajans.
- Salkım, M. (2007). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Turistik Ürün Çeşitlendirme Politikaları ve*
- Antalya Örneği, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İzmir
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Matbaa
- Yürük, E. Ö. (2000). *Türk Turizminin Dünya Turizmine Entegrasyonunuda Turistik Ürün Politikaları*,
- Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İzmir.
- <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/belge/1-87470/istatistikler.html> (erişim 10.06.2013)
- <http://www.izto.org.tr/bilgi-bankasi/izmir/turizm/kruvaziyer-turizmi> (erişim, 10.06.2013)
- <http://www.tursab.org.tr/tr/seyahat-acentalari/seyahat-acentasi-arama> (erişim 10.02.2013)

İSTANBUL'DA FAALİYET GÖSTEREN SEYAHAT ACENTELERİNDE PERSONEL GÜÇLENDİRME VE İNOVASYON İLİŞKİSİ

[*]Nilgün AVCI [**]

Gökçen Gözde ULU

ÖZ

Problem Durumu: Artan rekabet ortamında seyahat acentelerinin güçlü olabilmesi için önemli faktörlerden biri de inovasyon olarak kabul edilmektedir. İnovasyonla ilişkili değişkenlerin araştırılması literatüre ve uygulamaya katkı sağlayabilecektir.

Araştırmanın Amacı: Seyahat acentelerinde personel güçlendirme ve inovasyon değişkenleri arasındaki ilişkiyi araştırmaktır

Yöntem: Araştırma yöntemi olarak alan araştırma yöntemi kullanılmış, yapılandırılmış anket tekniği ile veriler İstanbul'da faaliyet gösteren seyahat acentelerinden toplanmıştır. Veriler SPSS 20 programı ile analiz edilmiştir.

Bulgular: Toplanan verilere, faktör analizi, korelasyon ve regresyon analizi uygulanmıştır. Çalışmanın bulguları, personel güçlendirmenin, anlam ve özerklik boyutlarının inovasyonun uygulama ve örgütsel destek boyutları ile olumlu ilişkili olduğunu göstermektedir.

Sonuçlar: Seyahat acenteleri insan kaynakları yöneticilerinin işgörenler açısından işin önemi ve yetkilendirme uygulamalarına önem vermeleri inovasyonda yararlı olabilir.

Anahtar kelimeler: Seyahat acenteleri, inovasyon, personel güçlendirme

* Yardımcı Doçent Doktor., Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu

** Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu

The Relationship Between Empowerment and Innovation on Travel Agent in İstanbul

ABSTRACT

Statement of the Problem: In increasingly competitive environment, for travel agencies to become strong, innovation is considered as one of the important factors. Investigate the variables associated with innovation, can contribute to the literature and implemented.

Purpose of the study: investigate the relationship between empowerment and innovation variables on travel agencies.

Method: Quantitative methods were used in data collection and analysis. A structured questionnaire technique was used and data collected from travel agencies operating in İstanbul. Data were analyzed with SPSS 20 software.

Findings: factor analysis, regressions and correlation analysis were performed on collected data. The findings of the study, dimensions of empowerment; autonomy and meaning are associated positively with the dimensions of innovation, implementation and organizational supports.

Results: Human resource managers of travel agencies should give special attention to autonomy and meaning for innovation may be useful.

Keywords: travel agent, innovation, empowerment

GİRİŞ

Son yıllarda işletmeler artan küresel rekabet, değişen tüketici istekleri ve hızlı teknolojik değişikliklerle karşı karşıyadırlar. İnovasyon, uluslararası turizm endüstrisinin gelişmesinde ve kalitesinin artmasında temel değerlerden biridir. Gelişmekte olan ülkelerin turizmi için inovasyon, daha rekabetçi turizm ürünü oluşturma fırsatı ve destinasyondan döviz sızıntılarını önleyerek sosyo ekonomik kazanımlar sağlamaktadır (Carlisle, Kunc, Jones ve Tiffin, 2013). Küreselleşme, teknolojik gelişim ve durgunlaşan turizm talebi, rekabeti şiddetlendirmektedir (Tseng Kuo ve Chou, 2008). İşletmelerin karlılığı, hatta ayakta kalabilmesi, hızına ve esnekliğine bağlı olmaktadır. Bu durumda inovasyon, işletmeler için rekabet avantajı sağlamaktadır

(Balkin, Markaman ve Go´mez-Meji, 2000; Jime´nez-Jime´nez ve Sanz-Valle, 2008; Lyon ve Ferrier, 2002).

1980´lerin ortasından beri bir dizi sorunla başa çıkmaya çalışan turizm işletmelerinin ve destinasyonların uluslararası rekabette en önemli gücü inovasyon olarak öne çıkmıştır (Camisón ve Monfort-Mir, 2012; Hjalager, 2002; Ottenbacher, 2007; Ritchie ve Crouch, 2000; Volo, 2005). Akdeniz turizm trendleri ve anahtar başarı faktörlerindeki kritik rekabet değişkenleri: inovasyon, süreçlerin, faaliyetlerin ve ürünlerin teknolojik modernizasyonu ve iletişim teknolojinin gelişimi olarak belirlenmiştir (Camisón, 1999; Monfort, 2000; aktaran: Camisón ve Monfort-Mir, 2012).

Yeniliğin rekabette önde gelen gücünün kabul edilmesine rağmen halen turizm işletmeleri açısından yeterince incelenmediği kabul edilmektedir (Camisón ve Monfort-Mir, 2012; Hall, 2009; Hall ve Williams, 2008; Hjalager, 2010). Turizm endüstrisi ne yazık ki yarı vasıflı insan kaynağına sahiptir, düşük ücretle dengeli düşük verimlilik gerçeği üretim yapısına ve işgörenlere yatırım yapma cesaretini kırmaktadır (Camisón ve Monfort-Mir, 2012: 782). Günden güne işgören maliyetlerindeki artış işgören sayısını azaltıcı inovasyonları ortaya çıkarmaktadır (örneğin: otomatik yıkama makineleri gibi). Kalifiye işgören sıkıntısı, teknolojik yeniliği geliştirmektedir. Turizm sektöründe teknoloji kullanımının düşüklüğü kalifiye ve motivasyonu yüksek işgörenlere yönlendirmektedir. Birçok çalışmada inovasyonda insan kaynakları yönetiminin etkisine vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle personel güçlendirmenin önemi ortaya çıkmaktadır. Personeli güçlendirme, müşteri ile yakın temastaki işgörenlerin karar vermedeki özgürlüğü olarak tanımlanabilir. Personeli güçlendirmenin, hizmet kalitesini ve müşteri memnuniyetini artırdığı bilinmektedir (Ro ve Chen 2011). Çalışanların seçimlerinde özgür olmaları, yetki ve sorumluluğa sahip olmaları yaratıcı çözüm bulmalarına da katkı sağlayabileceklerdir.

Çalışmanın amacı turizm sektörü içinde önemli bir yere sahip olan seyahat acentelerinde personel (psikolojik) güçlendirme ile inovasyon ilişkisini araştırmaktır. Çalışmanın sonuçları ile seyahat acenteleri insan kaynakları yöneticilerine uygulama önerileri getirmek ve turizm literatürüne katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

İNOVASYON

İnovasyon ağırlama işletmelerinin başarısının kalbini oluşturmaktadır, çünkü inovasyon ürün kalitesini, etkinliği artırır, maliyetleri düşürür, müşteri gereksinimlerindeki değişiklikleri karşılamayı sağlar, satışları, karı, pazar payını artırır ve rakiplerden farklılaşmayı sağlar (Chang, Gong ve Shum, 2011; Chen ve Huang, 2009).

İnovasyon, yeni ve problem çözmeye yönelik fikir geliştirmeyi ifade eder. Yeniden yapılanma, maliyet azaltma, yeni bütçeleme sistemi kurma, iletişimi güçlendirme ya da ürünleri bir araya getirme de aynı zamanda inovasyondur. İnovasyon genel olarak yeni fikirlerin, süreçlerin, ürünlerin ya da servislerin kabulü ve uygulanmasıdır. Değişim ve uyum kapasitesini içeren kabul ve uygulama, tanımın merkezini oluşturmaktadır (Kanter, 1989). İnovasyon, yeni bir fikir ya da davranışın, bir sistem, politika, program, yöntem, süreç, ürün ya da hizmet olarak örgüte kabul edilmesidir (Damanpour, Szabat ve Evan, 1989).

Hjalager (2010) genellikle turizmde yeniliğin beş kategoride; ürün, süreç, yönetsel, pazarlama ve kurumsal olarak ele alındığını belirtmektedir. Ottenbacher ve Gnoth, (2005) ise ürün, süreç, örgütsel ve pazarlama olarak yeniliği dört kategoride incelemiştir. Ürün ya da hizmette inovasyon: müşteriler tarafından daha önce görülmedik ya da işletmede ya da destinasyonda yeni olarak algılanan ürünlerdir. Süreçte inovasyon: etkinlik, verimlilik ve akışı sağlayan girişimlerden oluşmaktadır. Örgütsel inovasyonlar: örgüt içi işbirliği, işgörenleri ücretler ve ödüllerle, kariyer gelişimi ile güçlendirme ve yönlendirme için yeni yollardır (Ottenbacher ve Gnoth, 2005). Pazarlama yeniliği: müşterileri yeni bir segment ile tanımlamak ya da mevcut mesajları yönlendirme ve marka güçlendirme girişimi olarak değerlendirilmektedir.

Hizmetin soyut özelliğinden dolayı, ağırlama işletmelerinde inovasyonun başarısı büyük ölçüde işgörenlerin tutum ve yeteneklerine bağlıdır (Chang, Gong ve Shum, 2011). Ottenbacher de (2007) ağırlama işletmelerinde inovasyon başarısının büyük ölçüde başarılı insan kaynakları yönetimi uygulamalarına bağlı olduğunu belirtmektedir. İnsan kaynakları yönetimi uygulamalarının önemi üzerindeki fikir birliğine rağmen, ağırlama işletmelerinde, insan kaynaklarının inovasyon üzerine etkisine yönelik oldukça az sayıda ampirik çalışmanın yapıldığı görülmektedir (Chang, Gong ve Shum, 2011).

Chang, Gong ve Shum (2011) çalışmalarında insan kaynakları yönetiminde, işgören seçimi ve eğitimin inovasyona etkisini araştırmışlardır. Chen ve Huang (2009) çalışmalarında, bilgi yönetiminin, stratejik insan kaynakları yönetimi uygulamaları ile inovasyon arasında aracı değişken olduğunu belirlemişlerdir. Ottenbacher ve Gnoth, (2005) çalışmalarında, yeni ağırlama hizmeti geliştirmek için anahtar başarı faktörlerini belirlemeye çalışmışlardır. Ağırlama endüstrisinde on yeni hizmetten dördü başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Ottenbacher ve Gnoth, (2005) yeni geliştirilen hizmetlerin başarısında önemli olan faktörleri; pazar seçimi, stratejik insan kaynakları yönetimi, işgörenlerin eğitimi, pazara uyumlu olma, personel

güçlendirme, davranışa dayalı değerlendirme, pazarlama sinerjisi, işgören bağlılığı ve kalite olarak belirlemişlerdir. Lau ve Ngo (2004) çalışmalarında eğitim, performans dayalı ödüllendirme ve takım geliştirme uygulamalarını içeren insan kaynakları sisteminin inovasyonu pozitif yönde etkilediğini ortaya koymaktadırlar.

PERSONEL GÜÇLENDİRME

Personel güçlendirme, müşterilerin sorunlarını çözmeye işgörenlerin kararları kendilerinin verme özerkliği olarak tanımlanmaktadır (Conger ve Kanungo, 1988; Jha ve Nair, 2008). Personel güçlendirme, yöneticilerin işgörelere çalışmalarının kontrolünü ve kararını verme özerkliğidir (Ottenbacher ve Gnoth, 2005). Yöneticilerin işgörelere sorun çözmeye kendi kararlarını verme ortamını sağladığı kurumlar inovasyonda daha başarılıdır. Personel güçlendirme, yöneticilerin müşteri ile yüz-yüze olan işgörelere, karar vermede özgürlük vermesi ve güçlendirmesi, ileride fırsat, yetki ve sorumluluk sağlar (Ro ve Chen, 2011). Bu tür kurumlarda yöneticiler sorumluluk devri, gelişim fırsatı sağlar ve işgörelere güvenirlir. Yaratıcı bireyler, esnek, risk alabilen ve belirsizliği tolere edebilen kişilerdir (Madson ve Ullhqi, 2005).

Brymer (1991) ağırlama işletmelerinde personel güçlendirmenin, daha iyi müşteri hizmeti sunmada anahtar bileşenlerden biri olarak ele alınmasını gerektiğini, işgörelere müşterilerin sorunlarına daha hızlı çözümler bulmada yardım edeceğini böylece örgütün etkinliğini artıracakını belirtmektedir.

Spreitzer (1995) personel güçlendirmeyi dört boyut altında incelemektedir. Bu boyutlar; anlam, yetkinlik, özerklik ve etkiden oluşmaktadır. Anlam boyutu; işin amacının bireysel idealleri ile karşılaştırılması ve değerini içermektedir. Yetkinlik boyutu; kişinin, kendi kapasitesinin işi başarabileceğine yeteceğine, öz yeterliliğine inanmasını ifade etmektedir. Özerklik boyutu; bireyin inisiyatif kullanma ve işleri düzenleme seçiminin olmasına inanmasıdır. Etki boyutu; bireyin stratejik, idari ve faaliyet çıktıları üzerindeki etki derecesini içermektedir.

Gupta ve Singhal'e (1993) göre, yenilikçi işletmelerin en önemli varlığı ürünleri değil insan kaynaklarıdır. İşletmelerin inovasyon kapasitesinin, işgörelinin zekâ, hayal gücü ve yaratıcılığına bağlı olduğu görüşü birçok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir (Kanter 1989; Gupta ve Singhal 1993; Mumford 2000). Jime'nez-Jime'nez ve Sanz-Valle, (2008) insan kaynakları yönetiminin başarı için tüm inovasyon süreçlerine dahil olması gerektiğini savunmaktadırlar. Potansiyel faydalarına rağmen, ağırlama endüstrisinde oldukça az sayıda psikolojik personel

güçlendirme çalışmalarının yapıldığı görülmektedir (Hancer ve George, 2003; Fock, Chiang, Au ve Hui, 2011).

Öğüt, Aygen ve Demirsel (2007) Antalya’da otel işletmelerinde personel güçlendirmenin inovasyonu hızlandırır mı sorusunun cevabını aradıkları çalışmalarında, personel güçlendirmenin inovasyonda önemli bir faktör olduğunu belirlemişlerdir.

Çalışmanın hipotezleri aşağıda verilmiştir:

H₁: Personel güçlendirmenin etki boyutu, inovasyon değişkeninin uygulama boyutu ile pozitif yönde ilişkilidir.

H₂: Personel güçlendirmenin etki boyutu, inovasyon değişkeninin Örgütsel Destek boyutu ile pozitif yönde ilişkilidir.

H₃: Personel güçlendirmenin yetkinlik boyutu, inovasyon değişkeninin uygulama boyutu ile pozitif yönde ilişkilidir.

H₄: Personel güçlendirmenin yetkinlik boyutu, inovasyon değişkeninin Örgütsel Destek boyutu ile pozitif yönde ilişkilidir.

H₅: Personel güçlendirmenin anlam boyutu, inovasyon değişkeninin uygulama boyutu ile pozitif yönde ilişkilidir.

H₆: Personel güçlendirmenin anlam boyutu, inovasyon değişkeninin Örgütsel Destek boyutu ile pozitif yönde ilişkilidir.

H₇: Personel güçlendirmenin özerklik boyutu, inovasyon değişkeninin uygulama boyutu ile pozitif yönde ilişkilidir.

H₈: Personel güçlendirmenin özerklik boyutu, inovasyon değişkeninin Örgütsel Destek boyutu ile pozitif yönde ilişkilidir.

YÖNTEM

Çalışmada kantitatif yaklaşım benimsenmiş, alan araştırması yöntemi, anket tekniği kullanılmıştır. Anketin yapılandırılması aşamasında ön araştırma yapılarak, yazın taramasından elde edilen bilgiler değerlendirilmiş ve ampirik çalışmalarda kullanılan ölçekler incelenerek soru listesi oluşturulmuştur. Daha sonra, oluşturulan ifadeler, anlaşılır ve sektöre uyumlu olması için, üç akademisyen ve iki profesyonel yönetici olmak üzere beş uzman tarafından gözden geçirilmiş, böylelikle içerik geçerliliği sağlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS 20.0 (Statistical Program for Social Sciencies) programı kullanılarak, ölçeğin faktör yapı geçerliliği faktör analizi ile verilerin güvenilirliği ise Cronbach’s Alpha ile test edilmiştir. Ayrıca değişkenler arasındaki ilişki korelasyon analizi kullanılarak sınanmıştır.

Hazırlanan anket üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde personel güçlendirmeyi ölçmek için hazırlanan ifadeler, ikinci bölümde yeniliği ölçmek için hazırlanmış ifadeler bulunurken, üçüncü bölümde araştırmaya katılanların demografik özelliklerini ortaya koyan ifadeler yer almaktadır. Personel güçlendirme ölçeği Spreitzer'in (1995) geliştirdiği ölçekten adapte edilerek hazırlanmıştır. Yeniliği ölçmede, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı ve Technopolis Grup Focus Innovation şirketinin birlikte gerçekleştirdikleri "İnovasyon Yönetim Sistemi ve Tekniklerinin Geliştirilmesi Projesi" için hazırlanan inovasyon ölçeğinden, Matear, Gray ve Garrett'in (2004) geliştirdikleri inovasyon ölçeğinden ve Scott ve Bruce'un (1994) hazırladıkları inovasyon ölçeklerinden adapte edilen ölçek kullanılmıştır. Araştırmaya katılanların ifadelere katılımları beşli tutum ölçeği ile ("Kesinlikle Katılmıyorum" ile "Kesinlikle Katılıyorum") ölçülmüştür. Ölçeklerin İngilizce'den Türkçe'ye tercümesi geri çeviri (back translation) tekniği uygulanarak yapılmıştır. Geçerliliği ve güvenilirliği önceden kanıtlanmış olan ölçek, ülkemiz bireyleri açısından nasıl algılandığını görmek için seyahat acentelerinden elde edilen 30 anketle pilot test uygulanmıştır. Pilot çalışmadan elde edilen iç tutarlılık değerleri kabul edilebilir sınırlar içinde oluşmuştur.

Araştırmanın evrenini, İstanbul'daki A grubu seyahat acenteleri oluşturmaktadır. İstanbul'da faaliyet gösteren A grubu seyahat acentesi sayısı 2360'dır (<http://www.tursab.org.tr/tr/seyahat-acenteleri/seyahat-acentasi-arama?search=1> Erişim tarihi: 22.02.2013). Önekleme yöntemi olarak küme örnekleme yöntemi seçilmiş, İstanbul ilindeki Anadolu yakasında Kadıköy, Avrupa yakasında ise Taksim, Beşiktaş, Beşiktaş ve Harbiye seyahat acentelerinde uygulama gerçekleştirilmiştir. Anketler yüz-yüze yöntemi ile acente çalışanlarına doldurulmuştur. Toplam analiz edilebilecek anket sayısı 200'dür.

BULGULAR

Demografik Dağılım

Araştırmaya katılanlarla ilgili demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde, çalışmaya katılanların % 62,5'inin 21-30 yaş arasında ve % 67'sinin üniversite mezunu ve % 64,5'inin bekar olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan seyahat acentelerinin %50'si 11 den fazla çalışana sahip büyük ölçekli işletmelerdir.

	(N)	(%)		(N)	(%)
Yaş			Meslekte Çalışma Yılı		
20 ve daha az	8	4,0	1 yıldan az	25	12,5
21-30	125	62,5	1-3 yıl	57	28,5
31-40	43	21,5	4-6 yıl	56	28,0
41 yaş ve üzeri	20	10,0	7-9 yıl	25	12,5
Toplam	4	2,0	10 yıl ve daha fazla	37	18,5
Cinsiyet			Toplam	200	100,0
Kadın	103	51,5	Görev		
Erkek	97	48,5	Danışma	41	20,5
Toplam	200	100	Müdür	16	8,0
Eğitim			Operasyon	41	20,5
İlköğretim	4	2,0	Satış	94	47,0
Lise	54	27,0	Vize	8	4,0
Üniversite	134	67,0	Toplam	200	100,0
Lisanüstü	8	4,0	İşgören Sayısı		
Toplam	200	100,0	1-5	46	23,0
Medeni Durum			6-10	54	27,0
Evli	71	35,5	11-20	45	22,5
Bekar	129	64,5	21 ve üzeri	55	27,5
Toplam	200	100,0	Toplam	200	100,0

Tablo 1: Araştırmaya Katılanlarla İlgili Demografik Bilgiler

Güvenirlilik ve Geçerlik

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik katsayıları (Cronbach's Alpha); personel güçlendirme ölçeğinde 0,872, yenlik ölçeğinde ise 0,849'dur. Bu değerler, sosyal bilimler araştırmaları için kabul edilen alfa değeri olan 0,80 düzeyinin üzerinde gerçekleştiğinden, araştırmada kullanılan ölçeklerin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir (Nunnally, 1967:248).

Çalışmada ölçeklerin yapı geçerliliği açıklayıcı faktör analizleri (AFA) ile gerçekleştirilmiştir. Daha anlamlı ve yorumlanabilir bir sonuç elde etmek için, düşük yüklü ya da aynı anda birden fazla faktöre yük veren (Hair ve diğerleri, 2006) ifadelerin silinmesi gerekmiştir. Veri setinin faktör analizi için uygunluğunun değerlendirilmesinde Barlett's Testi (Barlett's Test of Sphericity) ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterliliği Ölçütü kullanılmaktadır. Personel güçlendirme ölçeğinde yapılan faktör analizi sonucunda Bartlett's Testi sonucu 922,497 ve p anlamlılık değeri 0,000 olarak gerçekleşmiştir ki bu değer değişkenler arasında yüksek korelasyon değerleri olduğunu ifade etmektedir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem değeri 0,825'dir. Bu değer ise faktör analizi uygulamak için yeterli düzeyde gerçekleşmiştir (Kalaycı, 2008). Faktör yapısını belirlemek ve anlamlı yorumlanabilir faktörler elde etmek amacı ile temel bileşenler analizi ve varimaks rotasyonu teknikleri kullanılmış, özdeğer istatistiği 1'den büyük olan ve faktör yükü 0,30'un üzerinde olan veriler dikkate alınmıştır.

Personel güçlendirme değişkenine yönelik faktör analizi sonuçları Tablo 2'de özetlenmektedir. Personel güçlendirme değişkeni üç boyut altında toplanmıştır. Personel güçlendirmenin dördüncü boyutu "etki" çalışmada çıkmamıştır. Bu nedenle H_1 ve H_2 Hipotezleri desteklenmemiştir. Birinci boyut "yetkinlik" (yeterlilik) boyutu olarak adlandırılmaktadır. Araştırmaya katılanlar yetkinlik boyutu ifadelerine ortalama olarak 3,984 ile "katılıyorum" a yakın görüş bildirmişlerdir. Araştırmaya katılanların yaptıkları işe uygun yeteneklerinin varlığına inandıkları söylenebilir.

	Faktör Yüklü	Öz değer	Ortalama	Açıklanan varyans %	F	α	p
Faktör 1: Yetkinlik		2,604	3,984	20,027	14,073	,784	,000
Mesleki işlerimde önemli derecede uzmanımdır.	,771						
Mesleki faaliyetlerimde kendime güveniyorum.	,716						
İyileştirebileceğim görevler konusunda kendime özgü yorumlarım var.	,708						
Mesleğim ve bölümümdeki olaylar üzerinde önemli derecede etki ve kontrole sahibim.	,613						
En iyi yaptığım işler konusunda spesifik bilgilere sahibim.	,560						

Faktör 2: Anlam		2,574	3,988	19,800	27,262	,748	,000
İşimde tüm beceri ve bilgilerimi kullandığım görevlerim var.	,792						
İşimle ilgili yeni beceri ve bilgi kazanma şansım var.	,756						
Mesleki faaliyetlerim ve yaptığım iş kişisel olarak anlamlı ve önemlidir.	,684						
Yarışmaya iten ve fırsatlarla dolu bir işe sahibim.	,637						
Faktör 3: Özerklik		2,519	3,553	18,617	11,450	,784	,000
Mesleki faaliyetlerimi nasıl yapacağımı belirlemede serbestim	,833						
İşle ilgili kararlar alınırken benim görüşlerim de dikkate alınmaktadır.	,756						
Yaptığım işte çok fazla esnek davranabilme fırsatım var.	,667						
İşe ne şekilde başlayacağıma ben karar veririm.	,658						
Kaiser-Meyer-Olkin Ömeklem Ölçümü =,825; Bartlett's Test of Sphericity =922,497; Toplam farkın (Vars) açıklama oranı: 59,205							

Tablo 2: Personel güçlendirme Faktör Analizi Tablosu

Personel güçlendirme değişkeninin ikinci boyutu “anlam” olarak adlandırılmıştır. Araştırmaya katılanlar ikinci boyuta ait ifadelere ortalama olarak 3,988 ile “katılıyorum”a çok yakın bir görüş belirtmişlerdir. Bu durumda araştırmaya katılanların yaptıkları işi anlamlı buldukları söylenebilir.

Faktör analizi sonucunda ortaya çıkan üçüncü boyut “özerklik” olarak adlandırılmış, araştırmaya katılanlar ortalama olarak 3,553 ile “katılıyorum” yargısına yakın, ancak diğer boyutlara göre daha düşük katılım yargısı ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılanlar işlerinde diğer boyutlara göre daha düşük olsa da özerkliğe sahip olduklarını belirtmektedirler. Üç boyuta bakıldığında çalışmaya katılan seyahat acentelerinde genel olarak personel güçlendirmenin var olduğu söylenebilir.

İnovasyon değişkenine yönelik faktör analizi sonuçları Tablo 3’de görülmektedir. İnovasyon ölçeğinde yapılan faktör analizi sonucunda Bartlett’s Testi sonucu 1307,993 ve p anlamlılık değeri 0,000 olarak gerçekleşmiştir ki bu değer değişkenler arasında yüksek korelasyon değerleri olduğunu ifade etmektedir.

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem değeri 0,889'dur. Test sonucu elde edilen değerler verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

	Faktör Yüklü	Öz değer	Ortalama	Açıklanan varyans %	F	α	p
Faktör 1: Uygulama		3,840	3,819	34,909	25,585	,871	,000
Yeni hizmetler geliştirme konusunda aktif olarak çalışırız.	,858						
Stürekli olarak yaptığımız işi nasıl daha iyi yapabileceğimiz sorgularız.	,757						
Projeler gerçekleştirilirken birimler arası işbirliklerine gideriz.	,737						
Kurumumuz, yeni sistem, teknoloji ve yönetim uygulamalarını ilk önce uygulamaya koymayan bir kurumdur.	,718						
Yönetim, çalışanların yeni beceriler kazanması için gerekli kaynakları ayırmaktan kaçınmaz.	,660						
İşimizi yaparken gereksiz bürokrasi yaratamamak için elimizden geleni yaparız.	,602						
Kurumumuzda değişime direnç gösterilmez.	,564						
Faktör 2: Örgütsel Destek		3,266	3,746	29,690	5,876	,891	,001
Üst yönetim önerilen fikirlerin uygulaması konusunda destekleyicidir.	,875						
Üst yönetimle fikirlerimizi kolaylıkla paylaşabiliriz.	,859						
Üst yönetim tarafından, önerilen fikirlerin uygulanmasında kurum içinde ve dışındaki kuruluşlarla işbirliği her zaman desteklenir.	,768						
Üst yönetim kurumumuza faydalı olacak fikirlerin üretilmesini teşvik eder.	,757						
Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Ölçümü =,889; Bartlett's Test of Sphericity =1307,993; Toplam farkın (Varyans) açıklama oranı: 64,598							

Tablo 3: İnovasyon Faktör Analizi Tablosu

Faktör analizi sonucunda inovasyon değişkeninin iki boyutlu olduğu görülmektedir. Birinci boyut uygulama olarak adlandırılmakta, araştırmaya katılanlar ortalama olarak 3,819 değeri ile ifadelere yaklaşık olarak "katıldıklarını" ifade

etmişlerdir. Araştırmaya katılanlar seyahat acentelerinde inovasyon uygulamalarının yapıldığını, yeniliğe uygun ortamlarının bulunduğunu belirtmişlerdir. İnovasyon değişkeninin ikinci boyutu “örgütsel destek” olarak ortaya çıkmış, bu boyuta araştırmaya katılanlar ortalama olarak 3,746 değer ile sorulan ifadelere yaklaşık olarak “katılıyorum” seçeneğini işaretlemişlerdir. İfadeler göz önüne alındığında araştırmaya katılanlar, seyahat acentelerinin örgütsel olarak inovasyonları desteklediğini belirtmişlerdir.

Korelasyon ve Regresyon Analizi

Personel güçlendirme ile inovasyon değişkenlerinin ilişkisini ölçmede korelasyon ve regresyon analizi uygulanmıştır. Tablo 4’de korelasyon analizi sonuçları yer almaktadır. Tablo 4’ incelendiğinde personel güçlendirme değişkeninin üç boyutunun da birbirleriyle pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Aynı şekilde inovasyon değişkeninin iki boyutu da birbirleriyle pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Personel güçlendirme değişkeninin anlam ve özerklik boyutları inovasyon değişkeninin uygulama ve örgütsel destek boyutları ile pozitif yönde anlamlı ilişkili olduğu görülmektedir.

	Yetkinlik	Anlam	Özerklik	Uygulama	Örgütsel Destek
Yetkinlik	1				
Anlam	,468**	1			
Özerklik	,523**	,439**	1		
Uygulama	,095	,398**	,315**	1	
Örgütsel Destek	,054	,401**	,397**	,662**	1

Tablo 4: Personel Güçlendirme ile inovasyon Değişkenlerinin Korelasyon Tablosu

Tablo 5’de regresyon analizi sonuçları görülmektedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre, personel güçlendirme değişkeninin anlam ve özerklik boyutları ile inovasyon değişkeninin uygulama ve örgütsel destek boyutları arasında ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,05$).

Bağımsız Değişken (Personel Güçlendirme)	Bağımlı Değişken (İnovasyon)	r	r ²	sig
Yetkinlik	Uygulama	,095	,009	,181
	Örgütsel Destek	,054	,003	,450
Anlam	Uygulama	,398	,158	,000
	Örgütsel Destek	,401	,161	,000
Özerklik	Uygulama	,315	,099	,000
	Örgütsel Destek	,397	,157	,000

Tablo 5: Personel Güçlendirme ile inovasyon Değişkenlerinin Regresyon Tablosu

Tablo 5'e göre, değişkenler arasında pozitif yönlü orta kuvvette bir ilişki vardır. Personeli güçlendirme değişkeni ile inovasyon değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p > 0,05$). Ayrıca, determinasyon katsayıları (r^2) anlam ve uygulama boyutları arasında 0,158 olarak hesaplanmış olup, inovasyondaki uygulama boyutundaki değişimin %15,8'inin personel güçlendirmenin anlam boyutuna bağlı olduğu, %0,99'unun personel güçlendirmedeki özerklik boyutuna bağlı olduğu söylenebilir. Aynı şekilde, inovasyonun örgütsel destek boyutundaki değişimin %16,1'inin anlam boyutuna bağlı olduğu, %15,7'sinin personel güçlendirmedeki özerklik boyutuna bağlıdır. Bulgular H_5 , H_6 , H_7 ve H_8 hipotezlerini desteklemektedir. Ancak personel güçlendirme değişkeninin yetkinlik boyutu ile inovasyon değişkeninin her iki boyutu arasında da anlamlı bir ilişkisi bulunamamıştır. Bulgular H_3 ve H_4 hipotezlerini desteklememiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmanın amacı seyahat acentelerinde personel güçlendirme ile inovasyon arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Literatürde insan kaynakları yönetiminin inovasyon sürecindeki önemine dikkat çekilirken (Gupta ve Singhal, 1993; Lau ve Ngo, 2004; Laursen 2002; Ottenbacher ve Gnoth, 2005) turizm sektöründe az sayıda çalışmada insan kaynakları yönetimi uygulamaları ile inovasyon ilişkisinin araştırıldığı görülmüştür (Chang, Gong ve Shum, 2011; Chen ve Hjalager, 2010; Huang, 2009; Jime'nez-Jime'nez ve Sanz-Valle, 2008).

Seyahat acentelerinde personel güçlendirme ile inovasyon ilişkisinin araştırılmasında, İstanbul'da faaliyet gösteren acentelerden elde edilen 200 geçerli veri analiz edilmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda inovasyonun, uygulama ve örgütsel

destek olmak üzere iki boyuttan oluştuğu görülmüştür. Elde edilen bu sonuç, Ma-tear, Gray ve Garrett'in (2004) sonuçları ile aynı yöndedir. Uygulama boyutunda, kurumda inovasyon için oluşturulan ortam, işgörenlerin inovasyon için harcadığı çabalar yer almaktadır. Örgütsel destek boyutunda ise, üst yönetimin inovasyon için sağladığı destekler ve güdüleme yer almaktadır. Bulgularda, çalışmaya katılan seyahat acentelerinde inovasyon için ortam oluştuğunu, işgörenlerin inovasyon için çalıştığını ve üst yöneticilerin bu çalışmalarını desteklediklerini görmekteyiz. Elde edilen bu sonuç, inovasyonun, işletme performansında (Camisón ve Monfort-Mir, 2012; Monfort, 2000), pazarlamada (Chang, Gong ve Shum, 2011; Chen ve Huang, 2009), müşteri memnuniyetinde (Ottenbacher ve Gnoth, 2005), rekabette (Camisón ve Monfort-Mir, 2012; Carlisle, Kunc, Jones ve Tiffin, 2013; Jime'nez-Jime'nez ve Sanz-Valle, 2008; Tseng Kuo ve Chou, 2008) katkıları nedeniyle oldukça olumlu bulunuştur.

Personel güçlendirmenin faktör analizi sonucunda üç boyut altında toplandığı görülmüştür. Hancer ve George'in (2003), Ro ve Chen (2011) Fock, Chiang, Au ve Hui (2011) çalışmalarında da üç boyut belirlenmiştir. Personel güçlendirmeyi ölçmede yararlanılan Spreitzer'in (1995) ölçeği dört boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar; anlam, yetkinlik, özerklik ve etkidir. Ro ve Chen (2011) ile Hancer ve George'in (2003) çalışmalarında, etki, anlam ve yetkinlik boyutları belirlenmiş, özerklikle ilgili ifadeler etki boyutu içinde yer almıştır. Bu çalışmada ve Fock, Chiang, Au ve Hui'nin (2011) Çin'de gerçekleştirdikleri çalışmalarında etki boyutu çıkmamıştır. Etkiyi ölçmek için hazırlana ifade yetkinlik içerisinde yer almıştır. Araştırmaya katılanlar yapılan işteki etkilerini, o işle ilgili yetkin olma düşüncesi ile aynı yönde algıladıkları söylenebilir.

Personel güçlendirme ile inovasyon ilişkisini analiz etmek için korelasyon ve regresyon analizi yapılmış, analizler sonucunda, personel güçlendirmenin iki boyutu ile yeniliğin her iki boyutu arasında pozitif yönde ilişki olduğu görülmüştür. İki değişken arasındaki bulunan ilişki Sun, Zhang, Qi ve Chen'in (2012), Kahreh, Ahmadi ve Hashemi'nin (2011), Öğüt, Aygen ve Demirsel'in (2007), Çavuş ve Akgemci'nin (2008) çalışmalarını desteklemektedir.

Çalışmanın sonucunda, personel güçlendirmenin yetkinlik boyutu ile inovasyonun her iki boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Literatürde bu yönde bir bilgiye ulaşılamamıştır. Literatürdeki çalışmalarda genel olarak personel geliştirme ile inovasyon arasındaki ilişkiye değinilmiş olduğu görülmüş, değişkenlerin boyutlar arasındaki ilişkilere bakılmamıştır. Elde edilen bu sonuç göstermektedir ki, yetkinlik boyutu yani, işgörenlerin işin başarılması için kendi yeteneklerinin

varlığına inançları ile inovasyon arasında bir ilişki bulunmamaktadır. İşin işgörene anlamlı gelmesi ve işiyle ilgili kararlarda özerk olması inovasyon ile ilişkili iken, o işi yapmada yeterli olup olmamasının inovasyonla ilişkisi bulunmamıştır.

Bu açıdan bakıldığında, personel güçlendirmede özellikle, işin anlamı ve işgörenlere yetki vermenin inovasyonda daha önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, işgörenlerin yaptıkları işi anlamlı bulduklarında işin geliştirilmesi için daha fazla çaba harcayacakları söylenebilir. Aynı şekilde, işgörenlerde, özerk olduklarında inovasyon için örgütsel desteğin sağlandığı algısı oluşmaktadır. Çalışanların karar vermede serbestliği inovasyonu olumlu etkilemektedir. Seyahat acenteleri yöneticilerinin inovasyon için güçlendirmede anlam ve özerkliğe daha çok önem vermeleri gerekmektedir.

Çalışmanın en önemli kısıtı, İstanbul iliyle sınırlı kalmasıdır. Literatürde yeniliğin tüm turizm işletmeleri açısından önemi vurgulandığından, personel güçlendirme ile ilişkisinin seyahat acenteleri dışındaki turizm işletmelerinde de sınanması önerilebilir. İnovasyonda insan kaynakları yönetiminin etkilerini görmek için diğer uygulamaların da araştırılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Balkin, D.B., Markaman, G.D. ve Go'mez-Meji, L.R. (2000), Is CEO Pay in High-Technology Firms Related to Innovation?, *Academy of Management Journal*, 43(6), 1118–1129.
- Brymer, R.A. (1991). Employee Empowerment: A Guest Driven Leadership Strategy. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*; 32 (1), 58–68.
- Camisón, C. (1999). La Internacionalización De La Competencia En El Sector Turístico: Un Estudio Delphi De Las Tendencias Y Los Factores Claves De Éxito En El Turismo Mediterráneo [The Internationalization of Rivalry in the Tourism Sector: A Delphi Study of Trends and Key Factors of Success in Mediterranean Tourism]. VI Congreso Nacional De Economía, Consejo General De Colegios De Economistas De España, Alicante.
- Camisón, C. ve Monfort-Mir, V. M. (2012). Measuring Innovation in Tourism from the Schumpeterian and the Dynamic-Capabilities Perspectives. *Tourism Management* 33 776-789.
- Carlisle, S., Kunc, M., Jones, E. ve Tiffin, S. (2013). Supporting Innovation for Tourism Development through Multi-Stakeholder Approaches: Experiences from Africa, *Tourism Management*, 35, 59-69
- Çavuş, M.F. ve Akgemci, T. (2008). İşletmelerde Personel Güçlendirmenin Örgütsel Yaratıcılık ve Yenilikçiliğe Etkisi: İmalat Sanayiinde Bir Araştırma. *Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Dergisi*, 20,229-244.
- Chang, S., Gong, Y. ve Shum C. (2011) Promoting Innovation in Hospitality Companies through Human Resource Management Practices. *International Journal of Hospitality Management*, 30 812– 818.
- Chen, C.-J. ve Huang, J.-W. (2009). Strategic Human Resource Practices and Innovation Performance — The Mediating Role of Knowledge Management Capacity. *Journal of Business Research*, 62, 104–114.
- Conger, J.A. ve Kanugo, R.N., 1988. The Empowerment Process: Integrating Theory and Practice. *Academy of Management Review* 13 (3), 471–482.
- Damanpour, F., Szabat, K.A., ve Evan, W.M. (1989). The Relationship Between Types of Innovation and Organizational Performance, *Journal of Management Studies*, 26, 6, 587–601.
- Fock, H., Chiang, F., Au, K.Y. ve Hui, M. K. (2011) .The Moderating Effect of Collectivistic Orientation in Psychological Empowerment and Job Satisfaction Relationship. *International Journal of Hospitality Management* 30 319–328
- Gupta, A.K. ve Singhal, A. (1993), 'Managing Human Resources for Innovation and Creativity,' *Research Technology Management*, 36, 41–48.
- Hair, J.F., Anderson, R.E., Tatham, R.L. ve Black, W. (2006). *Multivariate Data Analysis*. Prentice Hall. 6. Baskı. New Jersey

- Hall, C. M. (2009). Tourism firm Innovation and Sustainability. In S. Gössling, C. M. Hall, ve D. B. Weaver (Eds.), *Sustainable Tourism Futures: Perspectives on Systems, Restructuring and Innovations* (pp. 282-298). New York: Routledge.
- Hall, C. M. ve Williams, A. M. (2008). *Tourism and Innovation*. London: Routledge.
- Hancer, M. ve George, R.T. (2003). Psychological Empowerment of Non-Supervisory Employees Working in Full-Service *Restaurants*. *International Journal of Hospitality Management*, 22, 3–16.
- Hjalager, A. M. (2002). Repairing Innovation Defectiveness in Tourism. *Tourism Management*, 23(5), 465-474.
- Hjalager, A.M. (2010). A Review of Innovation Research in Tourism, *Tourism Management*, 31, 1–12.
- Jha, S.S. ve Nair, S.K., 2008. Influence of Locus of Control, Job Characteristics and Superior–Subordinate Relationship on Psychological Empowerment. A Study in Five Star Hotels. *Journal of Management Research* 8 (3), 147–161.
- Jiménez-Jiménez, D. ve Sanz-Valle, R. (2008). Could HRM Support Organizational Innovation? *The International Journal of Human Resource Management*, 19(7), July, 1208–1221.
- Kahreh, M.S., Ahmadi, H. ve Hashemi, A. (2011). Achieving Competitive Advantage Through Empowering Employees: An Empirical Study. *Far East Journal of Psychology and Business*, 3(2), 26-37.
- Kalaycı, Ş. (Ed) (2008) SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. 3.Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Kanter, R.M. (1989) Swimming in Newstreams: Mastering Innovation Dilemmas. *California Management Review*, 45–69.
- Lau, C.-M.ve Ngo, H.-Y. (2004). The HR System, Organizational Culture, And Product Innovation. *International Business Review*, 13, 685–703.
- Lyon, D. ve Ferrier, W. (2002). Enhancing Performance with Product-Market Innovation: The Influence of the Top Management Team, *Journal of Managerial Issues*, 14, 452–469.
- Madsen AS, Ulhøi JP. (2005). Technology Innovation, Human Resources and Dysfunctional Integration. *Int J Manpow*, 26(6), 488–501.
- Matear, S., Gray, B. J., ve Garrett, T. (2004). Market Orientation, Brand Investment New Service Development, Market Position and Performance for Service Organizations. *International Journal of Service Industry Management*, 15(3/4), 284–301
- Monfort, V. M. (2000). Competitividad Y Factores Críticos De Éxito En La <Hotelería Delitoral>. Experiencia De Los Destinos Turísticos Benidormy Peñíscola. [Competitiveness and Critical Factors of Success in Sea Hospitality. The Experience of the Tourist Destinations-benidorm and Peñíscola]. Madrid: Feria Internacional De Turismo (FITUR).

- Mumford, M.D. (2000), Managing Creative People: Strategies and Tactics for Innovation, *Human Resource Management Review*, 10, 3, 313–351.
- Nunnally, J. C. (1967). *Psychometric Theory*. 1.Baskı, New York: McGraw Hill.
- Ottenbacher, M. C. (2007). Innovation Management in the Hospitality Industry: Different Strategies for Achieving Success. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 31(4), 431-454.
- Ottenbacher, M. ve Gnoth, J. (2005). How to Develop Successful Hospitality Innovation. *Cornell Hotels and Restaurant Administration Quarterly*, 46(2), 205–222.
- Öğüt, A., Aygen, S. ve Demirel, M.T. (2007). Personel Güçlendirme İnovasyonu Hızlandırır Mı? Antalya İli Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerine Yönelik Görgül Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi*, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, 163-172.
- Ritchie, J. R. ve Crouch, G. I. (2000). The Competitive Destination: a Sustainability Perspective. *Tourism Management*, 21(1), 1-7.
- Ro, H. ve Chen, P.-J. (2011). Empowerment in Hospitality Organizations: Customer Orientation and Organizational Support, *International Journal of Hospitality Management*, 30 422–428.
- Schumpeter, J. A. (1934). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*. Cambridge: Harvard University Press.
- Scott, S. G. ve Bruce, R. A. (1994). Determinants of Innovative Behavior: A Path Model of Individual Innovation in the Workplace. *Academy of Management Journal*, 37(3), 580–607.
- Spreitzer, G. M. (1996). Social Structural Characteristics of Psychological Empowerment. *Academy of Management Journal*, 39 (2), 483-505.
- Spreitzer, M. Gretchen, Kizilos, A. Mark and Nason, W. Stephen (1997). A Dimensional Analysis of the Relationship Between Psychological Empowerment and Effectiveness, Satisfaction and Strain. *Journal of Management*, 23(5), 679-704.
- Spreitzer, G. M. (1995). Psychological Empowerment in The Workplace: Dimensions, Measurement, and Validation, *Academy of Management Journal*, 38(5), 1442-1465.
- Sun, L.-Y., Zhang, Z., Qi, J. ve Chen, Z. X. (2012). Empowerment and Creativity: A Cross-Level Investigation. *The Leadership Quarterly*, 23, 55–65.
- Tseng, C., Kuo, H. ve Chou, S. (2008). Configuration of Innovation and Performance in the Service Industry: Evidence from the Taiwanese Hotel Industry. *Service Industries Journal*, 28 (7), 1015–1028.
- Volo, S. (2005). Tourism Destination Innovativeness. In Proceedings of the AIEST 55th Congress, Brainerd, MN, USA, September 28.
- <http://www.tursab.org.tr/tr/seyahat-acentalari/seyahat-acentasi-arama?search=1>, Erişim tarihi: 22,02,2013

ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİSTLERİNİN OTELLERE BAĞLI RESTORANLARINDA YİYECEK VE İÇECEKLER İLE İLGİLİ KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

*Aslı ALBAYRAK

ÖZ

Problem Durumu: Tüm dünyada 50 yaş üzerindeki bireylerin sayısı gittikçe artmaktadır ve bu grup turizm endüstrisinde üçüncü yaş turisti olarak isimlendirilmektedir. Söz konusu grup yaşam sürelerinin uzaması, boş zamanlarının ve gelirlerinin artması, emeklilik ve yarı emeklilik gibi nedenlerden dolayı daha fazla seyahat edebilmektedir. Dolayısıyla üçüncü yaş turistleri turizm endüstrisi için önemli bir pazar bölümü haline gelmiştir. Bu grubun seyahatleri sırasında en fazla önem verdikleri durum ise sağlıklarına uygun yiyecek ve içeceklerle ulaşmaktır. Çünkü ilerleyen yaşlarda bu kişiler, yaşa bağlı olarak artan ya da ortaya çıkan çeşitli hastalıklarla karşılaşmaktadırlar ve seyahatleri süresince bu hastalıkları olumsuz yönde etkilemeyecek yiyecek ve içeceklerle ulaşmak istemektedirler.

Araştırmanın Amacı: Bu çalışma üçüncü yaş turistlerinin özelliklerini, otellere bağlı restoranlarında yiyecek ve içeceklerle ilgili sorunlarla karşılaşma durumlarını ve karşılaştıkları sorunların neler olduğunu ortaya koymak ve elde edilen veriler ışığında restoranlardan sorumlu olan yöneticilere önerilerde bulunmak amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Üçüncü yaş turistlerinin otellere bağlı restoranlarda yiyecek ve içeceklerle ilgili karşılaştıkları sorunlara ilişkin yazın taraması yapıldıktan sonra bu sorunların neler olduğunun belirlenebilmesi için anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışma Nisan-Mayıs 2013 tarihleri arasında yürütülmüş ve çalışmaya 241 turist alınmıştır. Verilerin analizi için frekans ve yüzde tabloları ile t testinden yararlanılmıştır ve veriler SPSS 15.0 programı ile analiz edilmiştir.

Araştırma Tartışma ve Sonuçları: Çalışma sonucunda üçüncü yaş turistlerinin otel restoranlarında en fazla yemeklerin fazla yağlı ve kalorili olması, enerji

* Yrd.Doç.Dr., İstanbul Arel Üniversitesi,Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

değerlerinin yazılmamış olması, menüde diyabetik ürünlerin yer almaması, yiyeceklerin içinde bulunan besin öğelerinin yazılmaması, yemeklerin fazla tuzlu olması, ızgara yapılarak pişirilmiş yemeklerin her öğünde olmaması, haftada en az iki kez balığın bulunmaması, yağı alınmış ya da yarı yağlı ürünlerin bulunmaması, tatlandırıcı ile hazırlanmış tatlıların bulunmaması, haşlanarak pişirilen yemeklerin her öğünde olmaması sorunları ile karşılaştıkları bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Üçüncü yaş turistleri, otel restoranları, beslenme sorunları

Third Age Tourists' Problems in Hotel Restaurants About Food and Beverage

ABSTRACT

Statement of the Problem: The number of individual over the age of 50 increasing in all over the world and this group called third age tourists of tourism industry. This group travel more than past because of the some reasons such as prolongation of life, increase of leisure time and income, situation of pension or semi-pension. Therefore, third age tourist have become an important market segment for tourism industry. For this group, the more important issue is to achieve healthy foods and beverages during their travel. Because in advancing age people meet various diseases depend on age and they want to achieve food and beverages which dosen't adversely effect this diseases.

Purpose of the study: This study has been performed on the purposed of determining characteristic of the third age tourist, situation of encounter problems about food and beverage in hotel restaurants and determine what kinds of problem they have and direction of these results, recommendations to restaurant managers.

Method: After reviewed of the literate about third age tourists' encounter of problems about food and beverage in hotel restaurants survey method was used to determine these problems. In this study, questionnaire conducted between the months of April and May in 2013 and 241 tourist responded to the study. For data analysis, frequency and percentage distribution and t test methods were used and data were collected SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 15.0.

Results and Discussion: At the end of the research it is determined that the third age tourists were faced with mostly excess fatty and calorie foods, lack of

energy table on meals, lack of diabetic products in menu, prescribing nutrients in meals, too much savory meals, lack of grill-cooked food at every meal, lack of fish at least two times per week, skimmed or semi-skimmed absence of products, lack of desserts with sweetener absence and lack of boiling meals at every meal cooked in boiling problems in hotel restaurants.

Key Words: Third age tourists, hotel restaurants, nutritional problems

GİRİŞ

Geçmişe kıyasla dünya nüfusu giderek yaşlanmaktadır. Aynı zamanda günümüzde tıpta meydana gelen gelişmelere bağlı olarak ortalama insan ömrü giderek uzamakta, tüm dünyada yaşlı nüfusun sayısı hızla artmaktadır (Gündoğdu, 2006: 10). Söz konusu durum ülkemiz için de geçerlidir. Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) 2012 yılı verilerine göre Türkiye’de son 15 yılda genç nüfus artışının azalmaya başladığı ve yaşlı nüfusun arttığı görülmektedir. Türkiye’de 50 yaşının üzerindeki bireylerin oranı toplam nüfus içinde 2007 yılında %11.0 iken bu oran 2010 yılında %15.0’e, 2012 yılında ise %15.6’ya yükselmiştir (TUİK, 2012a). Ülkemizde 65 ve üstü yaştaki nüfus oranı %7,5’tir. Nüfus projeksiyonlarına göre bu oranın 2023 yılında %10.2, 2050 yılında %20.8, 2075 yılında ise %27.7’ye yükseleceği tahmin edilmektedir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %10.0’u geçmesi nüfusun yaşlanmasının bir göstergesidir ve ülkemizde de yaşlı nüfus, diğer yaş gruplarındaki nüfuslara göre daha yüksek bir hızla artmaktadır (TUİK, 2012b).

Söz konusu pazarın önemi demografik değişiklikler ve sosyal gelişim, boş zaman ve tatil için ayrılan zamanın artmasına bağlanmakla birlikte özellikle bireylerin yaşam sürelerinin uzaması, gelirlerinin artması, emeklilik ve yarı emeklilik gibi sosyal yaşantılarında geçmişe kıyasla farklılık yaratan bazı durumların meydana gelmesi gibi nedenler turizm endüstrisinde yaşlı turistlerin önemli bir pazar haline gelmesine neden olmuştur (Stephen vd., 1991: 96; Javalgi vd., 1992: 14; Brewer vd., 1995: 93; Chon ve Sing, 1995: 463; Teaff ve Turpin, 1996: 16; Fitzpatric, 1998: 19; Moscardo ve Green, 1999: 57; You ve O’Leary, 2000: 21; Bai vd., 2001: 147). Bu dönemde yer alan bireylerin özellikle emekli olmaları, çocukların evden ayrılmış olması, geçmişe bağlı borçlanmalarının az olması ya da hiç olmaması, birikimlerinin olması gibi nedenlerden dolayı isteğe bağlı kullanılabılır gelirleri ve dolayısıyla seyahat için ayırabilecekleri gelirleri de fazladır ve seyahat etmek için herhangi bir engelleri bulunmamaktadır (Fitzpatric, 1998: 19).

Kişilerin sosyo demografik özelliklerinde meydana gelen değişiklikler seyahat davranışlarını etkileyen en önemli faktördür (Zimmer vd., 1995: 6; Jang vd., 2004; Jang ve Wu, 2006: 311). Seyahat süresi, sıklığı, seyahat edilen yerin seçimi gibi kişilerin seyahat davranışlarını etkileyen bu değişkenler yaş, cinsiyet, eğitim, gelir ve sağlık değişkenlerinden oluşmaktadır. Romsa ve Blenman (1989: 185) yaşın turistlerin seyahate ilişkin davranışlarını etkileyen en önemli değişken olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim turistlerin yaşlarına göre dağılımını gösteren istatistiklerin incelenmesi sonucu elli yaşını aşanlarda seyahate katılma oranında artan bir eğilim olduğu görülmüştür. TÜİK 45-64 yaş arasındaki yerli turistlerin 2009 yılında 13.630 geceleme yaptıklarını ve bu sayının aynı yaş grubu için 2012 yılında 14.738'e yükseldiğini belirtirken 65 yaş üzerindeki yerli turistlerin 2009 yılındaki geceleme sayılarının 3.314 olduğunu ve 2012 yılında bu sayının 3.391'e yükseldiğini belirtmiştir. (TÜİK, 2012c). Bu durum yaşlıların ortaya çıkardığı geniş turist potansiyelinin varlığını göstermektedir (Gökdeniz, 1994: 164). Bu nedenle ilerleyen yaşlarda seyahat eden turistlerin oluşturduğu pazar, büyüklüğü ve gelişme potansiyeli açısından önemli bir pazardır (Horneman vd., 2002: 23).

İlerleyen yaş kişilere seyahat için daha fazla finansal ve zamansal kaynak sağlamakla birlikte bu dönemde yaşa bağlı olarak bireylerde çeşitli sağlık problemleri de ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte bu yaş grubundaki kişilerin sağlıklı olma durumlarını devam ettirmeleri de önemli bir konudur. Bu noktada üçüncü yaş turistlerinin seyahatleri esnasında karşılarına çıkan en temel problemlerden biri sağlıklı olma durumlarını devam ettirecek ve/veya sağlıkları için gerekli özellikteki yiyecek ve içeceklerle ulaşamamaktır. Akademik yazında üçüncü yaş turistleriyle ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış olmakla birlikte bu çalışmaların daha çok restoran özelliklerinin üçüncü yaş turistinin yemek yeme davranışı üzerine etkileri (Tantivong ve Wilton, 1985; Cooper vd., 1991; Schiffman, 1993; Clydesdale, 1994; Williams vd., 1997) ve üçüncü yaş turistini dışarıda yemek yemeye iten nedenler (Yamanaka vd., 2003) ile ilgili olduğu görülmektedir ancak bu grubun otellere bağlı restoranlarda yiyecek ve içeceklerle ilgili karşılaştıkları sorunlara ilişkin yapılmış olan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Alan yazında da belirtildiği üzere tüm dünyada üçüncü yaş turistlerinin sayısı her geçen gün artmakta ve bu grup geçmişe kıyasla daha fazla seyahat etmektedir. Bununla birlikte söz konusu grup buldukları yaşam döneminin özelliği gereği sağlıkları konusunda diğer yaş gruplarına göre daha hassas olduklarından seyahatlerinde sağlıklarını korumak ve sağlık durumlarına bağlı olarak rahatsızlıklarını tetiklemeyecek yiyecek ve içeceklerle ulaşmak durumundadırlar. Bu nedenle sayısı gittikçe artan üçüncü yaş turistlerinin otellere bağlı restoranlarda yiyecek ve içecekler ile ilgili karşılaştıkları

sorunları saptamak ve elde edilen veriler ışığında restoran yöneticilerine önerilerde bulunmak bu grubun yiyecek ve içecekler ile ilgili yaşadıkları sorunların azalmasına katkı sağlayabilecek olması açısından önemlidir.

Bu çalışma üçüncü yaş turistlerinin özelliklerini, otellere bağlı restoranlarında yiyecek ve içeceklerle ilgili sorunlarla karşılaşma durumlarını ve karşılaştıkları sorunların neler olduğunu ortaya koymak ve elde edilen veriler ışığında restoranlardan sorumlu olan yöneticilere önerilerde bulunmak amacıyla yapılmıştır.

Üçüncü Yaş Turisti

Üçüncü yaş turistlerinin hangi yaş arasındaki kişileri kapsadığı ve isimlendirilmeleri ile ilgili farklı yaklaşımlar söz konusudur. Literatürde bazı yazarlar tarafından yapılan çalışmalarda bu grupta yer alan turistlere genel olarak olgun yaş turisti denirken (Avcıkurt, 2003: 141; Smith vd., 2010: 112) bazı yazarlar tarafından yapılan çalışmalarda da yaşça büyük turistler (Prayag, 2012: 665; Smith vd., 2010: 112; Sun ve Morrison, 2007: 376) denilmektedir. Ülkemizde ise özellikle turistler yaşlarına göre bölümlendirildiğinde bu grupta yer alan turistlere üçüncü yaş turisti denilmektedir (Kozak, 2010: 15).

Üçüncü yaş kapsamına hangi yaş aralığındaki turistlerin girdiği ile ilgili de alan yazında farklı görüşler bulunmaktadır. Dünya Turizm Örgütü verilerinde geleneksel olarak üçüncü yaş turist kitlesinin yaş alt sınırının 50 olduğu ve bu yaşın üzerindeki üçüncü yaş turisti olarak nitelendirildiğini belirtmektedir (<http://www.unwto.org>). Konuya ilişkin çalışmalar yapan bazı araştırmacılar (Smith vd., 2010: 112; Shoemaker, 1989: 14; Javalgi vd., 1992: 14) 55 yaş üzerindeki bireyleri üçüncü yaş turisti olarak kabul ederken bazı araştırmacılar ise (Sun, 2008: 221; Soe vd., 2001: 81; Sun ve Morrison, 2007: 376) çalışmalarında 65 yaş ve üzerindeki bireyleri üçüncü yaş turisti olarak ele almaktadır.

Üçüncü yaş turistlerinin çoğu tatil, dinlenme ve boş zaman değerlendirme (<http://www.unwto.org>), keyif, öğrenme ve keşfetme amacıyla seyahat etmektedirler (Astic ve Muller, 1999: 71; Blazey, 1991: 773) ve yaşamlarını zenginleştirecek, başkalarıyla iletişim kurmalarını sağlayacak, dünyanın güzelliklerinden yararlanmalarına imkan sağlayacak ürünleri alma eğilimindedirler (Bone, 1991: 19). Nitekim daha önce yapılmış olan çalışmalarda da uzaklaşma isteği, dinlenme, rahatlatma, prestij, sağlık ve spor ile sosyal çekimin üçüncü yaş turistlerini seyahate yönelten itici güçler olduğu belirtilirken (Uysal ve Jurovski, 1994: 845; You vd., 2000: 22; Klenosky, 2002: 390) sahiller, rekreasyon aktiviteleri, doğal ve kültürel çekicilikler, turistlerin algısı, beklenen fayda, yeniliği kabul ve pazar imajının da

çekici faktörler olduğu belirtilmiştir (Uysal ve Jurowski, 1994: 845). Söz konusu grup genellikle her yıl düzenli olarak tatile çıkmaktadırlar (Tynan, 1990: 40) ve seyahatleri sırasından 4-7 gün konaklama yapmaktadırlar (Schmidt, 2002: 3). Horneman vd., (2002: 34), Shoemaker (2000: 12), Eby ve Molnar (1998: 362) yaptıkları çalışmalarında bu turistlerin gittikleri bölgede diğer yaş gruplarına oranla daha uzun süre kaldıklarını, daha fazla zamanı burada geçirdiklerini belirtmiştir. Diğer taraftan seyahat esnasında normal beslenme alışkanlıkları ve iklim değişiklikleri kendini göstermektedir. Bu alışkanlıkların dışına çıkılması üçüncü yaş turistlerinin sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir (Solak ve Şenkayalar, 2013). Üçüncü yaş turistlerinin seyahat harcamalarının da sürekli artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Seyahat harcamalarının artması daha fazla seyahat edildiğini göstermektedir (Teaff ve Turpin, 1996: 17). Genel olarak (%76.0) seyahat bu gruptaki bireylerde sağlık ve refah açısından önemli olmakla birlikte seyahatleri sırasında sağlıklarının güvende olmasını istemektedirler (Smith, 2010:114).

Üçüncü Yaş Turistlerde Beslenme

Yeterli ve dengeli beslenme anlamına gelen sağlıklı beslenme yaşam için en temel gereksinimlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Sağlıklı beslenme her yaş grubu için temel bir gereksinimdir. Ancak, yaşın ilerlemesiyle birlikte bireylerin yeme alışkanlıklarında da farklılaşmalar görülmektedir. İlerleyen yaşlarda beslenme sorunları ile ilişkili olarak kanser, kalp ve damar hastalıkları, hipertansiyon, diyabet, kolesterol gibi süregelen hastalıklar ve risk faktörlerinde artış görülmektedir (Aslan, 2012: 37-38). Diğer taraftan bu dönemde meydana gelen fizyolojik değişiklikler, vücut kompozisyonunda, sindirim sisteminde, duylarda ve enerji dengesindeki değişiklikler kişilerin besin tercihlerini de etkilemektedir (Rakıcıoğlu, 2006: 274; Aslan vd., 2008: 45; Visvanathan, 2003: 354). Üçüncü yaş grubunda yer alan bireyler iştahsızlık, ağız ve diş sorunları, kalp-şeker hastalıkları, tansiyon gibi hastalıklarla çiğneme problemi, ilaç kullanımı gibi bazı nedenlerle diğer yaş gruplarına nazaran beslenme konusunda daha dikkatli olmak durumundadır (Aslan vd., 2000: 58- 59).

Üçüncü yaş turistlerinin buldukları yaşam dönemine bağlı olarak yiyeceklerle ilgili özel problemleri ve ihtiyaçları ortaya çıkmaktadır (Steen, 2000: 115; Ayala vd., 2005: 39; Binkley, 2006: 373; Yamanaka vd, 2003: 87). Pek çok sağlık ile ilgili koşullar ve demografik faktörler bu kişilerin yemek yeme davranışlarını etkilemektedir (Clydesdale, 1994: 19; Moschis vd., 2004: 125; Bartos, 1980: 140; Sullivan, 1991: 12). Binkley (2006: 387) 4361 kişi üzerinde yaptığı çalışmada

yaşın kişilerin yemek yeme davranışlarını etkilediğini bulmuştur. Olsen (2003: 207), yaşın sağlık gelişimini dolaylı olarak etkilediğini belirtmiştir. Sağlıkla ilgili konular ilerleyen yaşlarda kişilerin yemek yeme davranışlarını da etkilemektedir (Schaie ve Geiwitz, 1982: 303; Schiffman, 1993: 19; Werner, 1990: 217). Bartos (1980: 143) ve Sullivan (1991: 16) sağlık durumu, zaman ve sosyoekonomik koşulların tüketicilerin yemek yeme ile ilgili davranışlarını etkilediğini belirtmişlerdir.

Literatürde üçüncü yaş turistlerinin yemek yedikleri restoranlarda aradıkları özelliklere ilişkin sınırlı sayıda çalışma yapıldığı görülmüştür. Knutson vd., (2006: 38) çalışmalarında bu yaş grubu için yemek yedikleri restoranlarda menü çeşitliliğinin ve kendilerine özgü özel bir menünün olmasının önemli olduğunu; Sulek ve Hensley (2004: 239) yiyecek kalitesinin; Yamanaka vd., (2003: 92) yiyecek kalitesi ve temizliğinin; Knutson ve Patton (1993: 82) yine yiyecek kalitesi ve diet tercihlerinin önemli olduğunu ortaya koymuşlardır. Fintel (1990: 17) ise bu yaş grubundaki bireylerin sağlıklarına ve yiyeceklerine dikkat ettiklerini, düşük kalorili, az miktarda sodyum ve kolesterol içeren besinleri tercih ettiklerini belirlerken Dychtwald (1989) ise yiyeceklerin sağlıklarına olan etkilerini önemsediklerini belirtmiştir.

Üçüncü Yaş Turistlerinin Otelere Bağlı Restoranlarda Yiyecek İçeceklerle İlgili Karşılaştıkları Sorunlar

İlerleyen yaşlarda bireylerin gerek fizyolojilerinde meydana gelen değişimler gerek belirli hastalıklara sahip olmaları gerekse sağlıklı olarak yaşantılarına devam etmeleri için besin alımları sırasında dikkat etmeleri gereken hususlar şöyledir (Kaptanoğlu, 2012: 18-20; Aksoydan, 2012: 11-17; Aslan vd. 2008: 98-99; Sürücüoğlu, 1999: 49-51; Baysal, 1997: 105; Jose, 1996: 160-162):

Yaşın ilerlemesiyle birlikte yeterli ve dengeli beslenmenin temel koşullarından biri her öğünde dört ana besin grubunda yer alan protein kaynaklı süt, süt türevleri, et, yumurta ve kuru baklagiller gibi besinleri; vitamin ve mineralleri, sebze ve meyveleri, enerji ve posa sağlayan tahıl grubunu almalarıdır. Protein, mineral, posa ve vitamin içeren protein kaynaklı besinler ilerleyen yaşlarda tüketilirken bu grupta yer alan kırmızı et, sakatatlar ve yumurta tüketimi sınırlandırılmalı, balık ve kuru baklagillerin tüketimi ise artırılmalıdır. Süt ve yerine geçen besinler, yoğurt, peynir ve süttozu gibi süttten yapılan besinlerdir. Bu grupta yer alan besinler kemik sağlığının korunması için çok önemlidir (Kalsiyum ve fosfor yönünden zengin besinlerdir). Ancak yağ içeriklerinin yüksek olması nedeni ile yağsız veya yağı azaltılmış süt ve ürünlerinin kullanılması sağlık açısından daha yararlıdır.

Yaşın ilerlemesiyle birlikte haftada iki-üç öğün kırmızı et ve yine aynı miktarda kurubaklagil yenmesi gerekmektedir.

Bireyler için vitamin ve mineral ihtiyaçlarını karşılamaya yarayan sebze ve meyveler özellikle yaşlandırmayı geciktirme, bağışıklık sistemini güçlendirme, kemik ve kas sağlığını katkı sağlama açısından önemli iken bazı kronik hastalıklara karşı koruyucu bileşikler ve posa içermektedir. Bu nedenle özellikle bu dönemde görülen kemik dış sağlığı, bağışıklık sistemi, göz ve deri sağlığı, kan yapımı, yüksek tansiyonu engelleme, şeker hastalığı, kalp-damar hastalıklarından korunma, kolesterolü düşürme, kas ve beyin fonksiyonu bozukluğu gibi hastalıklara sahip bireyler tarafından sıklıkla tüketilmektedir. İlerleyen yaşlarda bireyler tarafından günde beş-yedi porsiyon yenmesi gerekmektedir.

Enerji vermesi ve bağırsak çalışmasına yardımcı olması açısından tahıl grubu da ilerleyen yaşlarda önemli bir besin ögesidir. Günlük alınan enerjinin yaklaşık % 60'ı karbonhidrat içeren besinlerden alınmalıdır. Karbonhidratlar yetersiz alındığında proteinler enerji kaynağı olarak kullanılacağı için günlük karbonhidrat ihtiyacının eksiksiz olarak karşılanması önemlidir. Tahıl grubu, buğday, pirinç, mısır, çavdar ve yulaf gibi tahıl taneleri ve bunlardan yapılan un, bulgur, yarma, gevrek ve benzeri ürünler bu grup içinde yer almaktadır. Bu grup karbonhidrat, vitamin, mineral, posa ve az miktarda protein içermektedir. Ekmek ve tahıl grubunda yer alan besinler, özellikle tam tahıl adı verilen, kabuk ve öz kısmı ayrılmamış tahıllar ve bunlardan yapılan yiyecekler, vitamin, mineral ve diyet posası yönünden zengin olmaları nedeni ile ilerleyen yaşlarda sık tüketilmesi gereken besinlerdir. Dolayısıyla bireylerin yiyecek içecek işlemlerinde beyaz et ürünlerine, az yağlı ya da yağsız süt ve türevinden oluşan ürünlere, taze meyve ve sebzeler ile beyaz un mamulleri yerine tahıllı un ile hazırlanmış mamullere ulaşmamaları önemli bir problemdir.

Üçüncü yaş grubunun dikkatli davranılması gereken besin öğelerinden biri de yağlardır. Yağ insan vücudu için gerekli olmakla birlikte fazla yağ tüketimi, şişmanlık, kanser ve kalp-damar hastalıklarına neden olabilmektedir. Bu nedenle etle hazırlanan yemeklere yağ ilave edilmemesi ve tavuk, hindi gibi etlerin derilerinin çıkartılarak pişirilmesi önemlidir. Diğer taraftan yaşın ilerlemesine bağlı olarak sık görülen yüksek tansiyon, yüksek kolesterol, kalp ve damar hastalıklarından korunmak için diyetle alınan margarin, tereyağı, kuyruk yağı gibi katı yağların tüketilmemesi gerekmektedir. Özellikle margarinler, sağlığa zararları nedeni ile kullanılmamalı ya da kullanımı sınırlandırılmalıdır. Hayvansal besinlerin tümünde ve bazı bitkisel besinlerin doğal bileşiminde de yağ olduğu için yemeklerde bitkisel sıvı yağların, özellikle de zeytinyağının tüketilmesi daha sağlıklıdır. Balık ve deniz

ürünlerinde fazla miktarda bulunan omega 3 yağları, ilerleyen yaşlarda kan yağlarını ve damarlarda plak birikimini azaltarak kalp ve damar sağlığını korumaktadır. Ayrıca, eklemlerdeki iltihaplanmaları engellemekte ve özellikle karın bölgesinde oluşan yağ birikimini önleyerek şişmanlıktan korumaktadır. Bu nedenle menüde yer alan yiyeceklerin aşırı yağlı olması, tavuk ve hindi gibi hayvanların derilerinin yemek içerisinde kullanılması ve yiyeceklerin üretiminde hayvansal yağların kullanılması söz konusu grup için önemli bir problem oluşturmaktadır.

İlerleyen yaşlarda besinlerin içeriği kadar önemli olan konulardan biri de pişirme yöntemleridir. Kavurarak pişirme, yağda kızartma gibi yöntemler gerek sindirim sistemini olumsuz etkilemesi gerekse yiyeceğin yağ içeriğini artırması açısından kişilerin sağlıklarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle restoranlarda haşlama, buğulama ve ızgara yöntemleri ile pişirilmiş yemeklerin bulunmaması yaşlılar için sorun oluşturabilmektedir.

Yemeklere tat vermesi açısından eklenen çeşitli tatlandırıcılar ve tuz da yaşlıların sağlıklarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yaşın ilerlemesiyle birlikte özellikle yüksek tansiyon, kalp damar hastalıkları, kemik erimesi gibi hastalıkları olan bireyler tarafından tuz tüketimi oldukça kısıtlı tutulmakta çoğu zaman da kullanılmamaktadır. Bununla birlikte aşırı salça kullanılması ve fazla baharatlı besinler de yaşlılar tarafından sindirim sistemleri ve mide rahatsızlıklarına neden olduğundan tercih edilmemektedir.

Fazla un, şeker ve yağ içerdiği için üçüncü yaş grubunun sağlıklarını olumsuz yönde etkileyen tatlılar tüketilmemekte bunun yerine sütlü tatlılar tercih edilmektedir. Bazen de özellikle diyabet hastaları tarafından tatlandırıcı ile yapılmış tatlılar aranmaktadır. Bu nedenle işletmede hafif sütlü tatlıların ve/veya diyabetik olarak hazırlanmış tatlı ürünlerin bulunmaması yaşlılar açısından önemli bir sorundur.

İlerleyen yaşlarda tıpkı tatlılarda olduğu gibi içeceklerde de şeker kısıtlaması da önemlidir. İşletmelerde içerisinde fazla miktarda şeker bulunan hazır meyve suları ile gazlı içecekler yerine taze hazırlanmış meyve suları ile tatlandırıcı kullanılmış içeceklerin bulunabilirliği önemlidir. Bununla birlikte kafein de bu grup için zararlı olan maddelerden biridir. Dolayısıyla kafeinsiz kahve, meyve çayları gibi sağlıklı içeceklerle ulaşamamak yaşlılar açısından önemli bir problemdir. Diğer taraftan bu grup fizyolojik ve biyolojik değişimleri nedeniyle aşırı sıcak ve soğuk yiyeceklere karşı duyarlıdır. Bu nedenle yiyecek ve içeceklerin aşırı sıcak ya da soğuk servis edilmemesi önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Üçüncü yaş turistlerinin özelliklerini ortaya koymak ve otellere bağlı restoranlarda üçüncü yaş turistlerin yiyecek ve içeceklerle ilgili karşılaştıkları sorunları saptamak amacıyla yapılan bu çalışmanın evrenini İzmir-Çeşme'de bulunan 4 yıldızlı oteller oluşturmaktadır. Ülkemizde üçüncü yaş turistlerinin gelirlerinin fazla yüksek olmaması nedeniyle fiyat açısından daha uygun otelleri tercih ediyor oldukları varsayımına dayanılarak 4 yıldızlı oteller çalışma kapsamına alınmıştır. Zaman ve finansal kısıtlılık nedeniyle bu otellerden 3 tanesinde kalmakta olan 50 yaş üzerindeki turistlerden kolayda örnekleme yöntemi ile verilere ulaşılmıştır. Araştırmacılar tarafından örneklem büyüklüğüne karar verirken değişken sayısının 10 katı kadar birimin seçilmesinin yeterli olabileceği belirtilmiştir (Erişti vd., 2013: 79). Bu nedenle, çalışmada üçüncü yaş turistlerinin otellere bağlı restoranlarda yiyecek ve içeceklerle ilgili karşılaştıkları sorunlara ilişkin 20 madde bulunduğundan 200 (20x10) kişi ile görüşülmesinin yeterli olacağı düşünülmüştür.

Çalışma kapsamına alınan üçüncü yaş turistlerinin alt yaş sınırı Dünya Turizm Örgütü'nün verilerine dayanılarak 50 olarak alınmıştır (<http://www.unwto.org>). Genellikle literatürde yaş gruplaması 55-64, 65-74, 75-84 ve 85 ve üstü şeklindedir (Assael, 1987: 330). Türkiye'de yaşam süresinin düşüklüğü ve 85 ve üstü yaş grubu nüfusun sayıca az olması bu yaş grubunun üzerindeki verilerden anlamlı veriler elde edilemeyeceğini düşündürmüştür. Bu nedenle çalışmada yaş gruplaması 50-54, 55-59, 60-65 ve 65-69, 70 yaş ve üstü şeklinde yapılmıştır.

Çalışmada, üçüncü yaş turistlerinin otel işletmelerine bağlı restoranlarda yiyecek ve içeceklerle ilgili karşılaştıkları sorunlara bağlı olarak şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

- Üçüncü yaş turistlerinin özellikleri nelerdir?
- Üçüncü yaş turistleri otellere bağlı restoranlarla sorunlarla karşılaşma durumları nedir?
- Üçüncü yaş turistlerinin otellere bağlı restoranlarla sorunlarda karşılaştıkları sorunlar nelerdir?

Verilerin toplanmasında anket yönteminden yararlanılmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ülkemizdeki üçüncü yaş turistlerinin özelliklerini belirlemeye yönelik turistlerin demografik özellikleriyle seyahate ilişkin davranışları ve sağlık durumları ile ilgili sorulara ikinci bölümde

ise üçüncü yaş turistlerinin otellere bağlı restoranlarda yiyecek ve içeceklerle ilgili karşılaştıkları sorunlara belirlemeye yönelik 20 maddeden oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin oluşturulmasında Kaptanoğlu, (2012), Aksoydan, (2012), Kim vd., (2010), Sayan (1999), Aslan vd. (2008), Sun ve Morrison (2007), Sürücüoğlu, (1999), Sayan (1999), Baysal, (1997) ve Jose, (1996) tarafından daha önce yapılmış olan çalışmalardan yararlanılmıştır. Katılımcılardan bu bölümde yer alan soruları 1=kesinlikle katılıyorum, 5=kesinlikle katılmıyorum şeklinde beş aralıklı ölçekle değerlendirmeleri istenmiştir. Çalışmaya ilişkin verilerin değerlendirilmesinden önce anket formunun genel güvenilirliğini belirleyebilmek için yapılan güvenilirlik testi sonucunda Cronbach Alpha değeri ,751 olarak saptanmıştır. Bu sonuç anket formunun genel iç uyumunun kabul edilebilir düzeyin üzerinde olduğunu göstermiştir (Nunnally, 1978).

Anket çalışması Nisan-Mayıs 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 254 anket doldurulmuş 13 tanesi eksik ya da yanlış kodlama gibi nedenlerle çalışma dışında bırakılmış ve 241 anket değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen veriler SPSS 15.0 paket programında değerlendirilmiştir. Anketteki tüm sorulara verilen cevapların seçenekler arasındaki dağılımlarının incelenmesinde frekans ve yüzde dağılımlarından yararlanılmıştır. Ölçekteki ifadelerle verilen cevaplara ait ortalama ve standart sapma şeklinde sıralanan tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır. Sorunların anlamlılığının değerlendirilmesinde t testi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen verilerin sadece anket formu ile kısıtlı olması, çalışma kapsamına alınacak kişilerin kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiş olması, zaman ve finansal kısıtlar nedeniyle çalışmanın sadece 4 yıldızlı 3 işletmede gerçekleştirilmiş olması çalışma sonucunda elde edilen sonuçların genellenebilirliği açısından önemli kısıtlardır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışma kapsamına alınan üçüncü yaş turistlerinin özellikleri, seyahate ilişkin davranışları ve sağlık durumlarına ilişkin tanımlayıcı sorularla ilgili verilerin analizinde yüzde ve frekans dağılımlarından (Tablo 1); turistlerin otellere bağlı restoranlarda yiyecek ve içeceklerle ilgili karşılaştıkları sorunların analizinde ise t testinden (Tablo 2) yararlanılmıştır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri, Seyahate İlişkin Davranışları ve Sağlık Durumlarına Göre Dağılımı (n= 241)

DEĞİŞKENLER	Sayı	%	DEĞİŞKENLER	Sayı	%
Cinsiyet			Tatile Çıkma Sıklığı		
Erkek	104	43.2	Yılda 1 kez	184	76.3
Kadın	137	56.8	Yılda 2-3 kez	53	22.0
Yaş			Yılda 4 kez ve daha fazla	4	1.7
50-54	26	10.8	Kalış Süresi		
55-59	33	13.7			
60-64	103	42.8	3 gün ve daha az	13	5.4
65-69	41	17.0	4-6 gün	109	45.2
70-74	29	12.0	7-9 gün	98	40.7
75 yaş ve üstü	9	3.7	10 gün ve daha fazla	21	8.7
Öğrenim Durumu			Tatile Çıkma En Önemli 3 Neden		
İlköğretim	87	36.1			
Ortaöğretim	79	32.8	Dinlenme	241	100.0
Üniversite	67	27.8	Farklılık	234	97.1
Lisansüstü	8	3.3	Sağlık	208	86.3
Ortalama Aylık Gelir			Sağlık Sorunu Olma Durumu		
2.000 TL ve daha az	27	11.2	Evet	226	93.8
2.001-5.000 TL	135	56.0	Hayır	15	6.2
5.001-8.000 TL	68	28.2	Yaşanılan Sağlık Sorunları		
8.001 ve daha fazla	11	4.6	Şeker Hastalığı	59	24.5
Çalışma Durumu			Kalp ve Damar Hastalığı	65	27.1
Çalışıyor	23	9.6	Tansiyon	63	26.1
Emekli	164	68.0	Kanser	12	5.0
Emekli ve Çalışıyor	54	22.4	Kemik Erimesi	108	44.8
Medeni Durum			Sindirim Problemleri	61	25.3
Bekar	67	27.8	Enfeksiyon	13	5.4
Evli	174	72.2	Sinir Sistemi Hastalıkları	19	7.9
TOPLAM	241	100.0	TOPLAM	241	100.0

Tablo 1’de çalışma kapsamına alınan katılımcıların demografik özellikleri, seyahate ilişkin davranışları ve sağlık durumlarına göre dağılımına yer verilmiştir. Buna göre araştırma kapsamına alınan katılımcıların yarısından fazlası (%56.8) kadın, %43.2’si erkek, yarıya yakını (%42.8) 60-64 yaş arasında, %17.0’si 65-69, %13.7’si 55-59, %12.0’si 70-74, %10.8’i 50-54 ve %3.7’si 75 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların %36.1’i ilköğretim, %32.8’i ortaöğretim, %27.8’i üniversite ve %3.3’ü lisansüstü mezundur. Katılımcılar çalışma durumları ve gelirleri açısından incelendiğinde yarısından fazlasının (%56.0) ortalama aylık toplam geliri 2.001-5.000 TL, %28.2’sinin 5.001-8.000 TL, %11.2’sinin 2.000 TL’den az

ve %4.6'sının 8.001TL'den fazlayken yarıdan fazlası (%68.0) emekli, %22.4'ü emekli olmuş ancak çalışmaya devam eden ve %9.6'sı çalışmayan katılımcılardan oluşmaktadır. Nitekim literatürde üçüncü yaş turistleri ile ilgili yapılan çeşitli çalışmalarda da turistlerin demografik özelliklerinde benzerlik olduğu görülmüştür. Prayag (2012) tarafından yapılan çalışmada üçüncü yaş turistlerinin %63.5'inin kadın, %84.0'ünün 65 yaşından genç olduğu belirtilirken Özdipçiner (2010) tarafından yaşlı turistler ile ilgili yapılan çalışmada katılımcıların yarıdan fazlasının evli (%50.8), lise mezunu (%58.0) ve yarıya yakınının (%49.2) çalışmadığı belirtilmiştir. Hsu ve Kang (2009) da çalışmasında katılımcıların %52.6'sının kadın, %59.3'ünün az eğitilmiş ve %61.5'inin 65 yaşından genç olduğu belirtilirken Sangpikul (2008) da katılımcıların %51.0'i kadın, %49.0' erkek, %75.9'u evli, yarıya yakını kolej mezunu ve çalışmayan (sırasıyla %48.2, %48.3) kişilerden oluştuğu belirtilmiştir.

Çalışma kapsamına alınan üçüncü yaş turistlerinin seyahate ilişkin davranışları incelendiğinde katılımcıların önemli bir kısmı (%76.3) yılda bir kez, %22.0'si yılda iki-üç kez, %1.7'si ise 4 kez ve daha fazla tatil yaptıklarını, %45.2'si gittikleri yerde 4 ile 6 gün arasında, %40.7'si 7-9 gün, %8.7'si 10 günden fazla ve %5.4'ü 3 gün ve daha az bir süre tatil yaptıklarını belirtmişlerdir. Nitekim Schmidt (2002: 3), Horneman (2002: 34), Eby ve Molman (1998: 362) da çalışmalarında benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Katılımcıların tamamı (%100.0) tatile çıkmalarında en önemli nedenin dinlenme olduğunu, %97.1'i farklılık (değişiklik) ve %86.3'ü ise sağlıkları için iyi olduğunu düşündükleri için tatile çıktıklarını belirtmişlerdir. Elde edilen sonuçlar akademik yazında yer alan çeşitli çalışmalar tarafından da desteklenmektedir. Jang vd. (2009) yaptıkları çalışmada üçüncü yaş turistlerini seyahate yönelten nedenler arasında yenilik ve dinlenmenin önemli olduğunu belirtirken Sangpikul (2008) dinlenme ve yenilik, Jang ve Wu (2006) ve Huang ve Tsai (2003), Shoemaker (2000), Norman vd. (2000) ve Backman (1999) dinlenme, Kim vd., (2003) sağlık ve Uysal ve Juworski (1994) dinlenme, sağlık ve yeniliğin önemli nedenler olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışmanın yapıldığı üçüncü yaş turistlerinin önemli bir bölümü (%93.8) sağlık sorunları olduğunu, %44.8'i kemik erimesi, %27.1'i kalp ve damar, %26.1'nin tansiyon, %25.3'ü sindirim, %24.5'i şeker hastalığı olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 2: Katılımcıların Otelere Bağlı Restoranlarında Yiyecek ve İçecekler İle İlgili Karşılaştıkları Sorunlarla İlgili Değerlendirmeleri (n=241)

Yiyecek ve İçecekler İle İlgili Karşılaşılan Sorunlar	A.O.	S.S	t	p
Yemeklerin fazla yağlı olması	4.362	0.956	19.576	.000
Yemeklerin fazla kalorili olması	4.362	0.956	19.576	.000
Yiyeceklerin enerji değerlerinin yazılmamış olması	3.898	1.032	2.571	.011
Yiyeceklerin içinde bulunan besin öğelerinin yazılmaması	3.860	0.943	2.836	.004
Menüde diyabetik ürünlerin yer almaması	3.794	1.216	10.128	.000
Yemeklerin fazla tuzlu olması	3.563	1.315	4.806	.000
Izgara yapılarak pişirilmiş yemeklerin her öğünde olmaması	3.542	1.106	5.547	.000
Haftada en az iki kez balığın bulunmaması	3.521	1.148	6.766	.002
Yağı alınmış ya da yarı yağlı ürünlerin bulunmaması	3.505	1.135	5.547	.000
Tatlandırıcı ile hazırlanmış tatlıların bulunmaması	3.452	1.115	5.594	.000
Haşlanarak pişirilen yemeklerin her öğünde olmaması	3.293	1.140	2.947	.004
Yemeklerin fazla baharatlı olması,	2.915	1.254	1.038	.306
Sütlü hafif tatlıların her zaman bulunmaması	2.905	1.264	1.054	.312
Tam tahıllı ekme ve türevlerinin bulunmaması	2.634	1.291	0.718	.474
Meyve ve sebzelerin kalitesiz olması (çürük, ezilmiş vb.)	2.560	1.249	2.324	.126
Menüde istediğim her öğün beyaz et ve türevlerinin bulunmaması	2.542	1.356	4.318	.486
Ara öğünler için yemek bulunmaması	2.339	1.858	1.444	.500
Yemeklerin aşırı sıcak ya da soğuk olması	2.117	1.536	5.845	.495
Bitki çayları ve kafeinsiz ürünlerin bulunmaması	1.947	1.377	7.647	.382
Şekersiz (diet) içeceklerin bulunmaması	1.947	1.377	7.647	.382

$p < .05$

Tablo 2’de çalışma kapsamına alınan üçüncü yaş turistlerinin otellere bağlı restoranlarda yiyecek ve içeceklerle ilgili karşılaştıkları sorunlarla ilgili 20 değişken ve bu değişkenlerin 5’li ölçeğin orta değerinden olan 3’ten farkını ifade eden tek örneklem t-testi sonuçları yer almaktadır. t testi, tabloda yer alan her bir soruna ait aritmetik ortalamanın ölçek orta değerinden ne ölçüde farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre katılımcıların otellere bağlı restoranlarda yiyecek ve içeceklerle ilgili yaşadıkları sorunlardan yemeklerin fazla yağlı ve kalorili olması, yiyeceklerin enerji değerlerinin yazılmamış olması, yiyeceklerin içinde bulunan besin öğelerinin yazılmaması, menüde diyabetik ürünlerin yer almaması, yemeklerin fazla tuzlu olması, ızgara yapılarak pişirilmiş yemeklerin her öğünde olmaması, haftada en az iki kez balığın bulunmaması, yağı alınmış ya da yarı yağlı ürünlerin bulunmaması, tatlandırıcı ile hazırlanmış tatlıların bulunmaması, haşlanarak pişirilen yemeklerin her öğünde olmaması sorunlarının aritmetik ortalaması orta değer olan 3’ten büyüktür ve p değerleri $p = .05$ anlamlılık düzeyinden küçüktür. Bu nedenle bu değişkenlerin $p < .05$ anlamlılık düzeyinde güvenilir bir sonucu temsil etmektedir.

Diğer taraftan katılımcılar sütlü hafif tatlıların her zaman bulunmaması ve yemeklerin fazla baharatlı olması sorunları 2.9'luk bir ortalamayla orta değere çok yakın olup kararsızlığı ifade etmektedir. Ancak p değerleri $p=.05$ anlamlılık düzeyinden büyük olduğu için güvenilir bir sonucu ifade etmemektedir.

Tam tahıllı ekmek ve türevlerinin bulunmaması, meyve ve sebzelerin kalitesiz olması (çürük, ezilmiş, bozulmuş vb.), menüde istenilen her öğün beyaz et ve türevlerinin bulunmaması, ara öğünler için yemek bulunmaması, yemeklerin aşırı sıcak ya da soğuk olması, şekersiz (diet) içeceklerin ve bitki çayları ile kafeinsiz ürünlerin bulunmaması sorunlarının aritmetik ortalamasının orta değer olan 3'ten küçük olduğu görülmektedir. Bu sorunlara ilişkin p değerleri de $p=.05$ anlamlılık düzeyinden büyük olduğundan güvenilir bir sonucu temsil etmemektedir.

İlerleyen yaşlardaki bireylerin restoranlarda yedikleri yemeklere ilişkin olarak önem verdikleri faktörleri belirlemek üzere yapılan çeşitli çalışmalarda Knutson ve Patton (1993) yiyeceklerin kalitesine ve dietlerine uygunluğuna, Sulek ve Hensy (2004) ve Yamanaka vd. (2003) yiyeceklerin kalitesine önem verdiklerini belirtirlerken CREST tarafından yapılan çalışmada 50'li yaşlardaki bireylerin düşük kalorili, düşük sodyum ve düşük kolesterol bulunan ürünleri tercih ettiklerini, Knutson vd. (2006) pek çok restoranın yaşlı misafirleri düşünerek ürettikleri yemeklerin yaşlı turistler açısından önemli olduğunu ve Kim vd. (2010) bu grubun en fazla yiyeceklerin kalitesine, çeşitliliğine ve sağlıklı menü seçeneklerine dikkat ettiklerini belirtmiştir.

İlerleyen yaşlarda görülme sıklığı artan hastalıklarla beslenme durumu arasındaki ilişkiyi açıklayan çeşitli çalışmalarda elde edilen sonuçlar ise şöyledir: Rakıcıoğlu ve Atilla (2008) yaşlılarda fiziksel hareket ve bazal metabolizma hızı azaldığından enerji harcaması ve dolayısıyla enerji gereksiniminin azaldığını, doymamış yağların kansere neden olduğunu, soya, zeytinyağı ve ayçiçek yağı dengesinin iyi kurulması gerektiğini, bu nedenle balık ve sebze tüketilmesi gerektiğini diğer taraftan katı yağ içeren bisküvi, kek, tatlı gibi besinlerin kalp damar hastalıklarına neden olduğunu dolayısıyla kalp damar hastalıkları ile kolesterol sorunu olan bireyler için katı yağların sınırlandırılması gerektiği ve bunların yerine yağı alınmış süt ve süt ürünlerinin kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Aksoydan (2012: 16) çok fazla yağ tüketiminin kanser ve kalp-damar hastalıklarına neden olabileceği için aşırı tüketimden kaçınılması gerektiğini, etle hazırlanan yemeklere yağ ilave edilmemesi, yaşlılık döneminde sık görülen yüksek tansiyon, yüksek kolesterol, kalp ve damar hastalıklarından korunmak için diyetle alınan margarin, tereyağı, kuyruk yağı gibi katı yağların tüketilmemesi gerektiğini ayrıca balık ve deniz ürünlerinde

fazla miktarda bulunan omega 3 yağlarının yaşlılık döneminde, kan yağlarını ve damarlarda plak birikimini azaltarak kalp ve damar sağlığını koruduğunu, eklem-lerdeki iltihaplanmaları engellediğini ayrıca fazla tuz sodyum tüketiminin yüksek tansiyon ve kalp damar hastaları tarafından sınırlı tüketilmesi gerektiğini belirtmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma kapsamına alınan üçüncü yaş turistlerinin yarısından fazlası (%56.8) kadın ve evlidir (%72.2). Katılımcılar yaşları açısından incelendiğinde yarısından fazlası (%67.3) 50-64 yaş arasında ve %32.7'si ise 65 yaş ve üzerindedir. 50-64 yaş arasındakilerin oranı 65 yaş üzerindeki katılımcıların oranının 2 katından fazladır. Nitekim farklı ülkelerde Prayag (2012), Hsu ve Kang (2009) ve Sangpikul (2008) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle ülkemizdeki üçüncü yaş turistlerinden kadın turistlerin erkek turistlere oranla biraz daha fazla seyahat ettikleri, genellikle 50-64 yaş arasında oldukları ve önemli bir kısmının evli olduğu sonucuna varılabilir.

Katılımcıların yarısından fazlasının (%67.2) aylık ortalama geliri 5.000 TL'nin altındadır ve yine yarısından fazlası (%68.0) emeklidir. Diğer taraftan üçüncü yaş turistlerinin önemli bir kısmı (%76.3) yılda 1 kez tatile çıkarken yılda bir kereden fazla tatile çıkanların oranı ise %23.7'dir ki bu oran yılda 1 kez tatil yapanların oranının üçte biridir. Katılımcıların genelinin emekli, diğer bir ifade ile seyahate ayırabilecek yeterli zamanları olan kimseler olmalarına rağmen yılda bir kez tatil yapmaları gelir durumları ile ilgili olabilir.

Katılımcılar seyahatte geçirdikleri süre açısından incelendiğinde genel olarak (%85.9) 4-9 günlerini seyahatte geçirmektedirler ve seyahate çıkmalarında etkili olan en önemli üç faktör dinlenme, farklılık ve sağlıklarına iyi geleceğini düşünmeleridir. Nitekim akademik yazında yer alan pek çok çalışmada da (Jang vd., 2009; Sangpikul, 2008; Jang ve Wu, 2006); Huang ve Tsai, 2003, Kim vd., 2003; Shoemaker, 2000; Norman vd., 2000 ve Backman, 1999) üçüncü yaş turistlerini seyahate yönelten motivasyonlarla ilgili benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Üçüncü yaş turistlerin otellere bağlı restoranlarda yiyecek ve içeceklerle ilgili karşılaştıkları sorunlar incelendiğinde katılımcıların en fazla yemeklerin fazla yiyeceklerin yağlı ve kalorili olması, enerji değerlerinin yazılmamış olması, menüde diyabetik ürünlerin yer almaması, yiyeceklerin içinde bulunan besin öğelerinin yazılmaması, yemeklerin fazla tuzlu olması, ızgara yapılarak pişirilmiş yemeklerin her öğünde olmaması, haftada en az iki kez balığın bulunmaması, yağı alınmış ya da yarı yağlı ürünlerin bulunmaması, tatlandırıcı ile hazırlanmış tatlıların

bulunmaması, haşlanarak pişirilen yemeklerin her öğünde olmaması sorunları ile karşılaştıkları, yemeklerin fazla baharatlı olması ve sütlü tatlıların her öğünde bulunmaması sorunları ile karşılaşma durumları ile ilgili de kararsız oldukları saptanmıştır (Tablo 2). Üçüncü yaş turistlerinin sağlık durumuna ilişkin yapılan incelemede oldukça önemli bir bölümünün (%93.8) sağlık problemlerinin olduğu, en fazla kemik erimesi sorunuyla karşılaştıkları, bunu kalp damar hastalıkları, tansiyon, sindirim problemleri, şeker hastalığı, sinir sistemi hastalıkları, enfeksiyon ve kanser hastalığının takip ettiği bulunmuştur (Tablo 1). Nitekim Kaptanoğlu (2012), Aksoydan (2012), Aslan (2012), Rakıcioğlu ve Atilla (2008), Sürücüoğlu (1999), Baysal (1997); Jose (1996) de yaşlılarda beslenme ile ilgili yaptıkları çalışmalarda kanser, kalp damar hastalıkları, tansiyon, şeker hastalığı gibi çeşitli hastalıklardan ötürü ilerleyen yaşlarda bireylerin beslenmeleri ile ilgili yiyecek ve içecekler ile ilgili sorunlara dikkat etmeleri gerektiğini belirtmiştir.

Görüldüğü üzere üçüncü yaş grubu için hastalıkları nedeniyle beslenme davranışları büyük önem taşımaktadır. Zira bazı hastalıklar için bir kereye mahsus alınan bir besin zaman zaman hayati önem taşıyabilmektedir. Bu nedenle otellere bağlı restoranlarda üçüncü yaş turistlerinde sık görülen hastalıklar, bu grubun beslenme problemleri ve beslenme problemleri ile hastalıkları arasındaki ilişki araştırılarak üretimde söz konusu grubun ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır.

Yiyecekler içerisinde bulunan yağ hem yemeklerin enerji değerlerini arttırması hem de çeşitli hastalıkları tetiklemesi açısından üçüncü yaş turistleri için son derece dikkat edilmesi gereken bir besin ögesidir. Bu nedenle otellere bağlı restoranlarda yağ alımını sınırlandırmak isteyen üçüncü yaş turistleri için ana yemekler yağı azaltılmış olarak üretilebilir. Özellikle hamurlu tatlılar da içeriği nedeniyle yüksek miktarda yağ içerdiğinden menüde bu grubun ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak sütlü hafif tatlılara ve meyveli tatlılara yer verilebilir. Bu durum yiyeceklerin kalori miktarını da azaltacaktır. Zira besin ögeleri içerisinde en fazla enerji içeren besin ögesi yağlardır (1 gr. yağ= 9 kcal). Diğer taraftan şeker de yiyeceklerin enerji değerlerini arttıran ve şeker hastalığı gibi bazı hastalıkların olumsuz şekilde seyretmesine neden olan bir maddedir. Bu nedenle özellikle tatlıların hazırlanması sırasında tatlandırıcı ile tatlıların hazırlanması ve/veya tatlıların meyvelerin kendi şekerleri tatlandırılması önerilebilir.

Diet içeriği ile diyabet, kalp damar hastalıkları, kemik erimesi gibi hastalıklardan korunabileceği bilinmektedir. Dolayısıyla üçüncü yaş turistleri diet içeriğinde yağ ve kolesterolü azaltılmış ürünleri tercih etmektedir. Bu nedenle üretimde yağ içeriğini arttıran kızartma, kavurma yöntemleri yerinde söz konusu grubun

ihtiyaçları göz önünde bulundurularak haşlama, buğulama ve ızgara yöntemleri ile üretilmiş yemeklere de yer verilmelidir.

Kolesterol üçüncü yaş grubu için önemli bir problem olduğundan yemeklerde özellikle ayçiçek yağı, zeytinyağı gibi bitkisel yağlara ağırlık verilebilir, hayvansal ürünler yağ ve derilerinden ayrılarak hazırlanabilir, kolesterol sorunu olan bireyler göz önünde bulundurularak her öğün hazırlanan menüde tavuk, hindi gibi beyaz et kaynaklarına yer verilebilir.

Üçüncü yaş grupları için günlük alınan enerjinin kontrol altında tutulması önemli bir konudur. Bu nedenle yiyeceklerin üzerine değiştirilebilen etiketler eklenerek yemeğin hangi besin gruplarını içerdiği ve enerji değerlerinin yazılmasıyla üçüncü yaş turistlerinin enerji alımlarını dengede tutmaları sağlanabilir.

Tuz ve baharatlar pek çok yaşlı birey tarafından denetim altında tutulması gereken bir katkı maddeleridir. Özellikle tansiyon ve kemik erimesi gibi bazı hastalıklarda bireylerin tuz alımı tamamen kısıtlanmıştır. Bu nedenle yemeklerin tuzsuz olarak üretilmesi ve her gün belirli miktarlarda tuzsuz tahıl grubunun da (ekmek vb.) menüye eklenmesi önerilebilir. Diğer taraftan yemeklere keskin tatlar veren baharatların yemeğin yenmesi sırasında yemeğe eklenmesi sağlanabilir.

Otellerle bağlı restoranlar özel bir grup olarak üçüncü yaş turistlerinin ihtiyaçları doğrultusunda ayrı bir menü oluşturabilir. Bu menünün hazırlanması sırasında üretim ve menü planlama görevini yerine getirenler bir doktor ve beslenme uzmanı ile birlikte çalışarak söz konusu grubun ihtiyaçlarına uygun menü kalemlerinin seçilmesini sağlayabilirler.

Bu çalışma belirli bir bölgede bulunan sadece belirli özellikteki otellerde sınırlı sayıda bir örneklem ile gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, ilerleyen zamanlarda daha geniş bir örneklem ile farklı bölgelerde, sadece belirli özellikteki otellerle bağlı restoranlarda değil karşılaştırmalar yapabilmek açısından farklı konaklama tiplerine sahip otel restoranlarında benzer bir çalışmanın gerçekleştirilmesi daha genellenebilir sonuçlar elde edilmesine yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksoydan, E.. (2012). *Yaşlılık ve beslenme*. Ankara: Burgaz Matbaası.
- Arslan, Ş., Atalay, A. ve Gökçe-Kutsal, Y. (2000). Yaşlılarda İlaç Tüketimi. *Türk Geriatri Dergisi*. 3(2): 56-60.
- Assael, H. (1987). *Consumer behavior and marketing action*. (Third Edition). A Division of Word Worth, Inc.
- Astic G. and Muller E. T. (1999). The Senior Tourist. *Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction and Complaining Behavior*. 12: 71-80.
- Aslan, P. (2012). Yaşlılıkta Kaliteli Yaşam. http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/yaslilikta_kaliteli_yasam_son.pdf (2013, Mayıs 20)
- Aslan, D., Şengelen., M., ve Bilir, N. (2008). *Yaşlılık döneminde beslenme sorunları ve yaklaşımlar*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Avcıkurt C. (2003). The Mature Age Market in Europe and Its Influence on Tourism. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9: 141-157.
- Ayala, G., Mueller, K., Lopez-Madurga, E., Campbell, N., and Elder, J. (2005). Restaurant and food shopping selections among Latino women in southern California. *Journal of the American Dietetic Association*, 105(1), 38-45.
- Bai, B., Jang, S., Cai, L. and O'Leary J.(2001). Determinants of travel mode choice of senior travelers to the United States. *Journal of Hospitality and Leisure Marketing*. 8(3): 147-168.
- Backman, K. F., Backman, S. J., and Silverberg, K. E. (1999). An Investigation Into The Psychographics Of Senior Nature Based Travellers. *Tourism Recreation Research*. 24(1), 13-22.
- Bartos, R. (1980). Over 49: The Invisible Market. *Harvard Business Review*, 58, 140-148.
- Baysal, A. (1997). *Beslenme ilkeleri*. Ankara: Hatipoğlu Yayınevi.
- Binkley, J. K. (2006). The Effect of Demographic, Economic and Nutrition Factors on the Frequency of Food Away From Home. *The Journal of Consumer Affairs*. 40(2), 372-391.
- Brewer, K. P., Poffley, J. K. and Pederson, E. B. (1995). Travel Interests among Special Seniors: Continuing Care Retirement Community Residents. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 4 (2):93-98.

- Blazey, M. A. (1991). Travel and Retirement Status. *Annals of Tourism Research*, 19 (4):771-783.
- Bone, P. F. (1991), Identifying Mature Segments. *The Journal of Consumer Marketing*, 8(4): 19-32.
- Chon, S. and Singh, A. (1995). Marketing Resorts to 2000: Review of Trends In The USA. *Tourism Management*. 16(6):463-469.
- Clydesdale, F. M. (1994). Changes In Color And Flavor And Their Effect On Sensory Perception In The Elderly. *Nutrition Review*. 52(8), 19-20.
- Cooper, B.A., Ward, M., Gowland, C.A. and McIntosh, J.M. (1991). The Use Of The Lauthony New Color Test In Determining The Effects of Aging on Color Vision. *Journal of Gerontology*. 46(6): 320-324.
- Dychtwald, K. (1989). *Age wave*. Los Angeles, CA: Jeremy P. Tacher.
- Eby, D. W., And Molnar, L. J. (1998). Preliminary Guidelines for Development of Advanced Traveler Information Systems for The Driving Tourist: Information Content. In D. Roller (Ed.), Special Innovative Conference on Intelligent Transportation Systems and Telemetric Proceedings. ISATA.
- Erişti, B. D.S., Kuzu, A., Yurdakul, I. K., Akbulut, Y. ve Kurt, A. A: (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. Yayın No: 2750.
- Fintel, J. (1990). Gold Among the Silver and Gray: How to Market in An Aging America. *Restaurant USA*, 10(3), 17-22.
- Fitzpatrick Associates. (1998). Tourism in the European Community. The Impact of The Single Market. London: Research Report.
- Gökdeniz A. (1994). Turistlik Ürün Çeşitlendirme Stratejisi Ve Türkiye’de Üçüncü Yaş Turizminin Analizi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı. Doktora Tezi
- Gündoğdu, H. (2006). Yaşlılıkta Beslenme Durumu ve Nutrisyon Desteği. *Türkiye Klinikleri Dergisi*, 2(44), 10-19.
- <<http://www.unwto.org>.> (2013, Nisan 28).
- Hsu, C. H. C. and Kang K. S. (2009). Chinese Urban Mature Travelers’ Motivation and Constraints By Decision Autonomy. *Journal of Travel and Tourism Marketing*. 26(7): 703-721.

- Horneman, L., Carter, R., Wies, W. and Ruys, H. (2002). Profiling The Senior Travelers: An Australian Perspective. *Journal of Travel Research*. 41(1): 23-37.
- Huang, L., and Tsai, H. T. (2003). The Study of Senior Traveler Behavior in Taiwan. *Tourism Management*. 24(5), 561-574.
- Jang, S. And Wu, C. (2006). Seniors Travel Motivation And The Influential Factors: An Examination of Taiwanese Senior. *Tourism Management*. 27(2): 306–316.
- Jang S, Bai B, Hu C, Wu C. 2004. The effect of psychological well-being on travel motivation and travel intention: A structural analysis of Taiwanese senior market. In the Proceedings of the Second Asia-Pacific CHRIE Conference. Prince of Songkla
- Jang, S. S., Bai, B., Hu, C., & Wu, C. M. E. (2009). Affect, travel motivation, and travel intention: A senior market. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 33(1): 51–73.
- Javalgi, R. G., Edward G. T. and Rao, R. S. (1992). Consumer Behavior in the U.S. Pleasure Travel Marketplace: An Analysis of Senior and Nonsenior Travelers. *Journal of Travel Research*. 31(Fall): 14-19.
- Jose A.G.F. (1996). What Good For The Heart World. *Healty Forum*. 17: 157-163.
- Kaptanoğlu, Y. A. (2012). *Yaşlı sağlığı*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Eğitim Programı. (2. Baskı). İstanbul: Nakış Ofset. 978-605-4628-06-3.
- Kim, Y., Raab, C. And Bergman C. (2010). Restaurant Selection Preferences of Mature Tourists in Las Vegas: A Pilot Study. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 11:2, 157-170.
- Kim, S. S., Lee, C., and Klenosky, D. B. (2003). The Influence of Push And Pull Factors at Korean National Parks. *Tourism Management*. 24(2): 169–180.
- Klenosky D. (2002). The Pull Of Tourism Destinations: A Means-End Investigation. *Journal of Travel Research*. 40(4): 385–395.
- Knutson, B., Beck, J., and Elsworth, J. (2006). The Two Dimensions Of Restaurant Selection Important To The Mature Market. *Journal of Hospitality and Leisure Marketing*. 14(3): 33–45.
- Knutson, B. J., and Patton, M. E. (1993). Restaurants Can Find Gold Among Silver Hair: Opportunities İn The 55+ Market. *Journal of Hospitality and Leisure Marketing*. 1(3): 79–90
- Kozak, N. (2010). *Genel turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Moscardo, G., and D. Green (1999). Age and Activity Participation on the Great Barrier Reef. *Tourism Recreation Research*. 24 (1):57-68.
- Moschis, G., Curasi, C. and Bellenger, D. (2004). Patronage Motives Of Mature Consumers In The Selection Of Food And Grocery Stores. *Journal of Consumer Marketing*. 21(2): 123–133.
- Nunnally, J.C. (1978). *Psychometric Theory*, New York: McGraw- Hill.
- Olsen, S. O. (2003). Understanding The Relationship Between Age And Seafood Consumption: The Mediating Role Of Attitude, Health Involvement And Convenience. *Food Quality and Preference*, 14: 199–209.
- Özdiçiner, N. S. (2010). Yaşlı Alman Turistlerin Tatil Tatmini: Hastalık ve Çalışma Durumuna İlişkin Bir Araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. 2(4): 26-40.
- Prayag G. (2012). Senior Travelers' Motivations and Future Behavioral Intentions: THE CASE OF NICE, *Journal of Travel and Tourism Marketing*. 29(7): 665-681.
- Rakıcıoğlu, N. (2006). *Malnutrisyon ve yaşlanma anoreksisi*. Arıoğul, S. Geriatri ve Gerontoloji. Ankara. Nobel Tıp Kitabevi.
- Rakıcıoğlu N. ve Atilla S. (2008). *Yaşlılıkta beslenme*. HASAK Teknik Rapor No: 8. Ankara.
- Romsa, G., and Blenman, M. (1989). Visitor patterns of elderly Germans. *Annals of Tourism Research*. 16(2): 178-188.
- Sayan, Ayşe. (1999). Beslenme Alışkanlıkları ve Temel Besin Gereksinimleri. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 2(2): 53-65
- Schaie, K. W., and Geiwitz, J. (1982). *Adult development and aging*. Boston: Little, Brown.
- Schiffman, S.S. (1993). Perception of Taste And Smell in Elderly Persons. *Critical Reviews in Food Sciences and Nutrition*. 33: 17–26.
- Schmidt, H. W. (2002). How Europeans Go On Holiday? Statistics in Focus, Industry, Trade and Services. *Theme*. 4-15: 1-8.
- Shoemaker, S. (1989). Segmentation of the Senior Pleasure Travel Market. *Journal of Travel Research*. 27 (Winter): 14-21.
- Shoemaker, S. (2000). Segmenting The Mature Market: 10 Years Later. *Journal of Travel Research*. 39(1): 11–26.

- Smith M., Maclead N. and Robertson M. (2010). *Key concepts in tourist studies*. London: Sage Publication.
- Solak H. ve Şenkayalar E. (2013). *Üçüncü Yaş Turizmi: Medikal ve Dental Açından Değerlendirme ve KKTC*. <http://worldhealthand3rdagetourism.org/PDFs/Hikmet_SOLAK.pdf> (2013, Mayıs 20).
- Steen, B. (2000). *Preventive Nutrition In Old Age – A Review. The Journal of Nutrition, Health and Aging*. 4: 114–119.
- Stephen F. W., Michael, Z. B., and Peter J. B. (1991). *The Management of International Tourism*. London: Unwin Hyman, London.
- Soe, W., Wildes, V. J., and DeMicco, F. J. (2001). Understanding Mature Customers in The Restaurant Business: Interferences From A Nationwide Survey. *Journal of Foodservice Business Research*, 4(4): 81–98.
- Sulek, J. M., and Hensley, R. L., (2004). The Relative Importance of Food, Atmosphere, and Fairness of Wait. *Cornell Hotel And Restaurant Administration Quarterly*. 45: 235–247.
- Sullivan, K. (1991). The Hot Markets: Who Are They And How Advertisers Are Cooking Up Ways To Capture Their Piece Of The Pie? *CinciAMA*, 12–18.
- Sun, C. Y. (2008). Dining-In or Dining-Out: Influence on Choice Among an Elderly Population. *Journal of Foodservice Business Research*. 11(2): 220-236.
- Sun, Y. C., and Morrison, A. M. (2007). Senior Citizens And Their Dining-Out Traits: Implications For Restaurants. *International Journal of Hospitality Management*. 26: 376–394.
- Sürücüoğlu M.S. (1999). Beslenme ve Sağlığımız. *Standart Dergisi*. 38(448): 40-52.
- Tantiwong, D., Wilton, P.C. (1985). Understanding Food Store Preferences Among The Elderly Using Hybrid Conjoint Measured Models. *Journal of Retailing*. 61 (4): 35–64.
- Teaff J, Turpin T. (1996). Travel And The Elderly. *Parks and Recreation*. 31(6): 16–19.
- TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2012a). <<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13466>>. (2013, Mayıs 10).
- TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2012b).< <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagi-tapp/adnks.zul>>. (2013, Mayıs 10).

- TUIK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2012c).< <http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do>>. (2013, Mayıs 10).
- Uysal M, Jurowski C. (1994). Testing The Push And Pull Factors. *Annals of Tourism Research*. 21(4): 844–846.
- Tynan, C. (1990). Marketing to The Older Consumer: A Qualitative Perspective. *Management Decision*; 28(6): .
- Visvanathan, R. (2003). Under-Nutrition in Older People: A Serious and Growing Global Problem. *Journal Postgraduate Medical*. 49: 352-60
- Werner, J. S. (1990). Light, vision, and aging. *Optometry and Vision Science*. 67: 214–229.
- Williams, J.A., DeMicco, F.J. and Kotschevar, L., (1997). The Challenges That Face Restaurants In Attracting And Meeting The Needs of The Mature Customer. *Journal of Restaurant & Foodservice Marketing*. 2(4): 49–64.
- Yamanaka, K., Almanza, B. A., Nelson, D. C., and DeVaney, S. A. (2003). Older Americans' Dining Out Preferences. *Journal of Foodservice Business Research*. 6(1): 87–103.
- You, X., O'Leary, J., Morrison, A. and Hong, G. (2000). A Cross-Cultural Comparison Of Travel Push And Pull Factors: UK Vs. Japan. *International Journal of Hospitality and Tourism Administration*. 59(1): 1– 26.
- You, X. and O'Leary, J. (2000). Age And Cohort Effects: An Examination Of Older Japanese Travelers. *Journal of Travel and Tourism Marketing*. 9(1/2): 21–42.
- Zimmer, Z. Brayley. R. and Searle, M. (1995). Whether To Go And Where To Go: İdentification Of Important Influences On Seniors' Decision To Travel. *Journal of Travel Research*. 33(3): 3–8.

DEVRE TATİL SİSTEMİNDE ALGILANAN HİZMET KALİTESİ: KÜTAHYA İLİNDE KONAKLAYAN MÜŞTERİLER ÖRNEĞİ

[*]Sebahattin KARAMAN

[**]Uğur CEYLAN

ÖZ

Devre tatil sistemi dünyada ve Türkiye’de son yıllarda oldukça önem kazanmaya başlayan bir yapıdır. Konaklama işletmelerinin oda satışlarını tüm sezonlara yaymak ve sürekli gelecek müşteriler edinmek için son yıllarda büyük devre tatil şirketleriyle anlaşmalar yapmaktalar. Bu çalışmada Kütahya ilinde devre tatil sistemi kapsamında konaklayan müşterilerin aldıkları hizmet kalitesi araştırılmıştır. Müşterilerin devre tatil sistemindeki hizmet kalitesini deneyimlerine bağlı olarak değerlendirmeleri istenmiştir. Algılanan hizmet kalitesinde müşterilerin personel ve işletmeyi değerlendirmeleri istenmiş ve bu unsurların memnuniyetleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. İleriki yıllarda yatırımları devam eden devreli sistem işletmelerine ve yapılacak olan diğer akademik araştırmalar için yol göstermesi beklenmektedir. Araştırmada 305 müşteriye anket uygulaması yapılmış ve SPSS for Windows istatistik programı ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Devre Tatil, Algılanan Hizmet Kalitesi, Turizm, Kütahya

* Yardımcı Doçent Doktor, Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi

** Öğretim Görevlisi., Dumlupınar Üniversitesi, Emet Meslek Yüksekokulu

Perceived Service Quality in Timeshare Vacation System: Example of Customers Accommodate in Kütahya

ABSTRACT

Timeshare vacation is an important structure that getting important around the World and in Turkey. Accommodation enterprises are making agreements with big Timeshare vacation companies to spread the room sales to all season and to obtain new customers that come constantly in recent years. In this study, the service quality that is received by the customers accommodate in Kütahya are analyzed. The customers were asked to evaluate the service quality in the timeshare vacation depending on their experience. They were requested to evaluate the personnel and organization in their perceived service quality and the effects of these elements on their pleasure were analyzed. It is expected that the present study will show way to timeshare vacation system organizations still under construction and to the other academic studies to be carried out. In the study, 305 customers were given a questionnaire and the findings were analyzed with SPSS for Windows Statistical Program.

Key Words: Timeshare, Perceived Service Quality, Tourism, Kütahya

1. GİRİŞ

Devre tatil sistemi ülkemizde 2000’li yıllardan itibaren hızlanmaya başlayan önemli bir sektör olmaya başlamıştır. Son yıllarda Türkiye’nin bir çok bölgesinde devre tatil ve devre mülk üzerine yapılar hızlı bir şekilde yapılmaya başlamıştır. Özellikler Ege bölgesindeki termal kaynakların da çokluğuna bağlı olarak devre tatil sistemi tüketiciler tarafından talep görmektedir.

Devre tatil sisteminin tüketiciler tarafından cazip hale gelme sebebi hem ekonomik olması hem de ikinci bir konut sahibi olarak birçok işle (elektrik, bakım-onarım vb.) uğraşılmamasıdır. Tatil değişim programlarıyla da birlikte tüketiciler tatillerini her sene sisteme bağlı çeşitli konaklama işletmelerinde ve çeşitli ülkelerde değerlendirmektedirler.

Kütahya ilinde şu anda bu sistemi uygulayan tek otel olmasına rağmen birkaç noktada yeni yatırımlar devam etmektedir. Zamanla şartları sağlayacak olan

diğer otellerinde sisteme girmesi kaçınılmazdır. Özellikle oda satışlarını tüm sezonlara yaymak isteyen oteller bu sisteme dâhil olmaktadır.

Hacıfendioğlu ve Koç (2009: 146) hizmet kalitesi açısından fast food sektöründe yaptıkları araştırmada hizmet kalitesinin tüm boyutlarında (deneyim, değer, güvenilirlik, yiyecek kalitesi) müşteri memnuniyetinin sağlanması durumunda müşteri bağlılığının artacağını ortaya koymuşlardır. Hizmet kalitesinin yüksek olması tekrar satın alma kararında etkili olduğunu vurgulamışlardır. Akbar vd.(2010: 113) Malezya’da otel müşterileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada algılanan hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerinde dolaylı etkisinin olduğu ancak müşteri sadakati oluşturmada doğrudan etkisinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Artuğer (2006: 109) yapmış olduğu araştırmada devre tatil sistemini satın alan müşterilerin sistem içerisinde düşük hizmet kalitesiyle karşı karşıya kaldıklarını ortaya koymuştur.

2. DEVRE TATİL SİSTEMİ

Türkçe ’deki karşılığı “zaman paylaşımı” olan “time sharing” bir hizmet ya da ürünün farklı zamanlarda kullanılması anlamına gelmektedir. Turizm sektöründe bir konaklama tesisindeki bir ünitenin belirlenen yıllarda ve farklı zamanlarda kullanılmasıdır. 1960’lı yıllarda İtalya’da bir İsviçreli işletme sahibinin fikir olarak ortaya atmasıyla başlamış ve 1967 yılında Fransa Alplerinde ilk devre paylaşım örnekleri görülmüştür (Yetimoğlu,2004: 365). Sistem daha sonra önce Avrupa daha sonra Amerika’da yaygınlaşmaya başlamıştır. Devre tatil sistemindeki gelişmelere paralel olarak tatil değişim programları ortaya çıkmıştır. Bu yeni yapı sayesinde devre tatil sahipleri, sahip oldukları devrenin haftalarını farklı destinasyonlardaki farklı konaklama işletmelerinde kullanma hakkına sahip oldular. Bu sistemin işlemesi için Amerika’da ilk olarak Resort Condominiums International (RCI) ve daha sonra Interval International (II) tatil değişim firmaları kurulmuştur. Bu sürecin devamında Amerika’da devre tatil sisteminin satışlarında ciddi bir artış yaşanmıştır (Artuğer,2006: 2).

Devre tatil sisteminin Türkiye’deki gelişimi 4 bölümde incelenmektedir. 1970 ile 1983 yılları arasında devlet politikalarıyla da desteklenmeye başlanan kooperatifçilik faaliyetlerinden faydalanamayan grupların yapılanmalarıdır. Bu yapılanmaya örnek olarak Soytaş şirketi verilebilir. 1983 ile 1990 yılları arasında Turizm Teşvik Kanunu’nun getirdiği sınırlamalara bağlı olarak devre mülk tapusu verilemediği için devre tatil sisteminin uygulanmaya başlamıştır.1990 ve 2003 yılları arası tatil değişim programı uygulayan RCI ve II (Interval International) gibi kuruluşlara

bağlı olarak kompleks tesislerin yapılması ve hızlı satış politikalarının uygulandığı dönemdir. 2003 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın çıkarmış olduğu Devre Tatil Sözleşmesi ile devre tatil sistemi Türkiye'de daha güvenli ve yaygın bir hal almaya başlamıştır. Halen yabancı ve yerli kuruluşlar tarafından devre tatil sistemi ülkemizde hızlı bir şekilde uygulanmakta ve devre tatil sahibi kişi sayısı artmaktadır (Selvi ve Ertuğer,2006: 122-123).

Devre tatil sisteminin temelini şu üç bölüm oluşturmaktadır: Sabit Hafta, Değişken hafta ve Puan Sistemi. Sabit hafta, devre tatil sahiplerinin her yıl aynı haftaları kullanması esasına dayanmaktadır. Devre tatil sisteminin en yaygın kullanılan şeklidir. Değişken haftada devre tatil müşterisi sabit haftada olduğu gibi belirli haftalara bağlı değildir. Sezon özelliklerine göre değişik haftaları kullanabilmektedir. Bu yılın herhangi bir haftasını ya da bir sezon içerisinde herhangi bir haftayı kapsayabilir. Puan sisteminde devre tatil sistem sahipleri konakları günler ya da hafta sonları için puanlar kazanmakta. Genellikle yüksek sezondaki hafta sonları en yüksek puanları getirmektedir. Tatil değişim programları içerisinde de yüksek sezonlarla değişimleri yapılmaktadır (Hovey,2002: 5).

3. ALGILANAN HİZMET KALİTESİ

Hizmet kalitesi müşteri beklentilerinin karşılanması ya da üzerine çıkılmasıdır. Müşterilerin kaliteyi algılaması önemlidir. Müşterinin kaliteyi algılamasında 3 önemli unsur ortaya çıkar. Bunlar müşteri hizmeti (hizmet deneyimi), müşteri algılamaları (beklenenden daha iyi, beklendiği gibi, beklenenden az) ve tatmin düzeyi (hoşnut, tatmin olmuş, tatmin olmamış) (Odabaşı,2004: 93). Hizmetin kendine has bazı özellikleri bulunmaktadır (Eleren ve Kılıç, 2007: 240) :

- Soyuttur: Hizmet fiziksel boyutu olmayan ve beş duyu organıyla algılanamayan ürünlerdir. Bir performans doğrultusunda ortaya çıkan faaliyetlerdir.
- Heterojenlik: Somut bir üründe standart sağlanabilir ancak hizmet üretiminde zaman ve kişiye göre değişkenlikler ortaya çıkabilir. Hizmeti alan kişinin daha önceki tecrübeleri ve algılamaları hizmetin performansını ve başarısını etkileyebilir.
- Eş zamanlılık: Sunulan hizmetler üretildikleri anda ve yerde tüketilir.
- Depolanmama: Hizmetler üretildikleri zamanda tüketilirler ve bundan dolayı depolanma ya da stoklanma yapılamaz

Parasuraman vd. (1985: 43) tüketiciler açısından servis kalitesinin ölçülmesinin ürün kalitesine göre daha zor olduğunu vurgulamıştır. Algılanan servis kalitesinin beklentiler ve algılamalar arasında derin bir boşluk olduğunu tartışmışlardır. Algılanan hizmet kalitesinin servis çıktıları ile servis sürecinin genel bir değerlendirmesi olduğunu vurgulamışlardır. Schiffman ve Kanuk (2000) aynı şekilde servis kalitesinin ürün kalitesine göre ölçümünün daha zor bir süreç olduğunu belirtmişlerdir. Algılanan hizmet kalitesinin diğer dış etmenlere göre hizmetin soyutluk, heterojenlik, eşzamanlılık ve depolanamam gibi karakteristik özellikleriyle ölçülebileceğini vurgulamışlardır.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı Kütahya ilinde devre tatil sistemi kapsamında konaklama yapan müşterilerin aldıkları hizmet karşısındaki memnuniyet derecelerini ölçmektir. Araştırmada müşterilere aldıkları hizmeti değerlendirmelerine yönelik sorular sorulmuştur ve memnuniyet dereceleri ölçülmüştür.

5. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Araştırmada veriler anket tekniğiyle elde edilmiştir. Hazırlanan anket formu 2 bölümden ve 24 sorudan oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerine ve devre tatil sahipliklerine yönelik 10 soru sorulmuştur. İkinci bölümde ise 5’li likert ölçeğine göre hazırlanmış olan algılanan hizmet kalitesine yönelik 14 soru sorulmuştur. Demografik özelliklere ilişkin sorular TÜİK verilerinden esinlenilmiştir. Devre tatil sistemine yönelik sorular Artuğer (2006) tarafından hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasından, Selvi ve Artuğer (2006) Turizmde Devre Mülk-Devre Tatil kitabından esinlenerek hazırlanmıştır. Müşteri memnuniyetine yönelik sorular Güven (2007) doktora tez çalışmasından esinlenerek hazırlanmıştır.

SPSS 16.0 paket programı kullanılarak yapılan güvenilirlik analizi sonucunda bulunan Cronbach alfa değeri 0,871’dir. Bir ölçeğin güvenilir olabilmesi için hesaplanan alfa değerinin minimum 0,60 olması gerekmekte, 0,70’in üzerindeki değerler ise yüksek bir güvenilirlik olduğunu göstermektedir. Hesaplanan alfa değerinin 1 değerine çok yakın bir değer ulaşmış olması, ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

6. BULGULAR VE YORUM

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Sayı	Yüzde %
Cinsiyet		
Bay	235	77
Bayan	70	23
Toplam	305	100
Yaş		
20-30	16	5,3
31-40	87	28,5
41-50	84	27,5
51 ve üzeri	118	38,7
Toplam	305	100
Medeni Durum		
Evli	295	96,7
Bekar	3	1
Dul/Boşanmış	7	2,3
Toplam	305	100
Eğitim Durumu		
Okuryazar Değil	6	2
İlkokul	13	4,2
Ortaöğretim ve Lise	245	80,1
Yüksekokul/Lisansüstü	41	13,5
Meslek		
Ücretli Bir İşte Çalışıyor	173	56,7
Emekli	47	15,4
Kendi İşini Var	57	18,7
Ev Kadını	19	6,2
İşini Yok, İş Arıyor	9	3
Toplam	305	100
Gelir		
1000-2000	20	6,6
2001-3000	94	30,8
3001-4000	143	46,9
4001 ve üzeri	48	15,7
Toplam	305	100
Sahip Olunan Çocuk Sayısı		
1	92	30,5
2	126	41,3
3 ve üzeri	18	5,9
Çocuk Sahibi Değil	69	22,6
Toplam	305	100
Süre		
3-5 yıl	20	6,6
6-8 yıl	153	50,1
9 yıl ve üzeri	132	43,3
Toplam	305	100
Kullanım Şekli		
Haftalık	219	71,8
15 günlük	86	28,2
Toplam	305	100
Satın Alma Şekli		
Şirket Tanıtım Yoluyla	265	86,9
Bir Önceki Kullanıcıdan	37	12,1
Miras/Hediye Yoluyla	3	1
Toplam	305	100

Tablo 1 incelendiği zaman katılımcıların %77'sinin Bay ve %33'ünün bayan olduğu görülmektedir. Ankete katılanların %38,7 oranında 51 yaş ve üzeri oldukları, %96,7'lik kısmının evli olduğu, %80,1'inin ortaöğretim ve lise mezunu olduğu, %56,7'sinin ücretli bir işte çalıştığı, %46,9'unun 3001-4000 TL aile içi gelirinin olduğu, %41,3'ünün 2 çocuk sahibi olduğu, %50,1'inin 6-8 yıllık devre tatil sahibi olduğu, %71,8'inin haftalık devreye sahip olduğu ve %86,9'unun devre tatilini şirketlerin tanıtım yoluyla satın aldığı görülmektedir.

Tablo 2: Faktör Analizi Sonuçları

	Component				
	1	2	3	4	5
Soru12	,790				
Soru13	,739				
Soru14	,605				
Soru1		,798			
Soru2		,709			
Soru3		,676			
Soru4		,657			
Soru7			,802		
Soru8			,784		
Soru9			,681		
Soru5				,871	
Soru6	,421			,620	
Soru10					,890
Soru11	,525				,646

Yapılan faktör analizi sonucunda ölçekteki tüm maddelerin 5 faktöre yüklen- dikleri, faktör yükü taban değerinin 0,6'm üzerinde olduğu görülmektedir. 6. Ve 11. Maddelerin 2 faktöre yüklenmiştir ve faktör değerleri arasındaki fark 0,10'un altında olduğundan bu maddeler ölçekten çıkarılmamıştır ve en yüksek değer aldığı faktörlere yüklenmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Algılanan Hizmet Kalitesine Yönelik Değerlendirmeleri

ALGILANAN HİZMET KALİTESİ					
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Yanıt Verme					
Tesislerde çalışanlar müşterilere hızlı hizmet sunar	9	11	70	129	86
Oran %	3,0	3,5	23,0	42,3	28,2
Tesislerde çalışanlar müşterilere yardım etmekte gönüllüdür	5	4	34	122	140
Oran %	1,6	1,3	11,2	40,0	45,9
Tesislerde çalışanlar müşterilere karşı naziktir	1	8	3	141	152
Oran %	0,3	2,6	1,0	46,2	49,9
Tesislerde çalışanlar müşterilerin sorunlarını cevaplamada yeterli bilgiye sahiptir	7	3	43	135	117
Oran %	2,3	1,0	14,1	44,3	38,3
Somutluluk					
Devre tatil sistemindeki tesisler konforlu ve temizdir	1	21	42	134	107
Oran %	0,3	6,9	13,8	43,9	35,1
Devre tatil sistemindeki tesisler güvenli ve sessizdir	6	5	17	113	164
Oran %	2,0	1,6	5,6	37,0	53,8
Güvenilirlik					
Tesisler verdiği sözleri yerine getirir	3	22	46	122	112
Oran %	1,0	7,2	15,1	40,0	36,7
Tesislerde çalışanların davranışı müşterilere güven aşılır	5	23	49	160	68
Oran %	1,6	7,5	16,1	52,5	22,3
Tesislerden faydalanan müşterileri kendilerini emniyette hisseder	8	11	28	152	106
Oran %	2,6	3,6	9,2	49,9	34,8
İtimat					
Tesislerde giriş ve çıkış prosedürleri hızlıdır	7	7	41	71	179
Oran %	2,3	2,3	13,4	23,3	58,7
Tesislerde personelin düzgün ve temiz üniformaları vardır	4	12	2	151	136
Oran %	1,3	3,9	0,7	49,5	44,6
Empati					
Tesislerdeki personel müşterilere kişisel dikkat gösterir	4	5	62	115	119
Oran %	1,3	1,6	20,3	37,8	39,0
Tesislerdeki personel bireysel taleplere karşı ilgilidir	2	5	18	179	101
Oran %	0,7	1,6	5,9	58,7	33,1
Tesislerdeki personel müşterilerin zevklerini dikkate alır	9	6	64	102	124
Oran %	3,0	2,0	21,0	33,4	40,6

Tablo 2 incelendiğinde tesislerde devre tatil sistemi kapsamında kalan müşterilerin algılanan hizmet kalitesi noktasındaki genel memnuniyetleri dikkat çekmektedir.

Devre tatil sistemi içerisinde hizmet kalitesinin yüksek çıkması sistemin doğru ve düzenli işlediğinin önemli göstergelerinden birisidir.

Müşterilerin otel personelinin hizmetlerinden beklentileri incelendiğinde; müşteriye hızlı hizmet sunma %42,3 katılıyorum, yardım etmede gönüllü olma %45,9 kesinlikle katılıyorum, müşterilere nazik olma %49,9 kesinlikle katılıyorum, müşteri sorunlarında yeterli bilgiye sahip olma %44,3 katılıyorum cevapları öne çıkmaktadır. Devre tatil sistemi içerisinde çalışan personele yönelik müşterilerin algılamalarının yüksek olması, personelin devre tatil kapsamında kalan müşterileri otel müşterisi gibi ağırladıklarını göstermektedir.

Devre tatil sisteminde konaklayan müşterilerin sistem dâhilindeki tesislerle ilgili olarak tesislerin konforlu ve temiz olması açısından %43,9 katılıyorum, güvenli ve sessiz olması açısından %53,8 kesinlikle katılıyorum cevabı vermişlerdir. Bu noktada devre tatil ünitelerinin Kütahya ilinde otel üniteleri gibi konforlu ve rahat olduğu ortaya çıkmıştır.

Müşterilerin tesisleri güvenilirlik bakımından değerlendirmeleri incelendiğinde; tesisin verdiği sözleri yerine getirmesine %40,0 katılıyorum, tesis çalışanlarının müşterilere güven aşılması %52,5 katılıyorum, müşteriler kendilerini tesis içerisinde emniyette hisseder %49,9 katılıyorum cevaplarını vermişlerdir. Devre tatil ünitelerinde kalan müşteriler otel içerisinde kendilerini güvende ve rahat hissetmektedirler.

Müşterilerin tesislere giriş ve çıkış işlemlerinin hızlı bir şekilde yapıldığı (kesinlikle katılıyorum %58,7) olarak görülmektedir. Tesis personelinin düzgün ve temiz üniformaları ile hizmet sundukları (katılıyorum %49,5) tablo 2’de görülmektedir.

Personelin devre tatil müşterisine kişisel dikkat göstermekte (kesinlikle katılıyorum %39,0), personel müşterilerin bireysel talepleriyle ilgilenmekte (katılıyorum %57,8) ve personel müşterilerin kişisel zevklerine yönelik dikkatli davranmaktadır (kesinlikle katılıyorum %40,6). Otel çalışanlarının devre tatil ünitelerinde kalan müşterileri otel müşteri kadar önemsedikleri görülmektedir.

Yaş Gruplarına Göre Anova Testi Sonuçları:

Gruplar arası farklılıkların kontrolüne yönelik olarak yapılan Anova Testi sonucunda:

- Tesislerde çalışanların müşterilere karşı nazik olması konusunda 20-30 yaş grubu ile 51 yaş ve üzeri grup arasında anlamlı farklılıkların olduğu ortaya çıkmıştır. Veriler incelendiğinde 51 yaş ve üzeri grubun

algılanan hizmet kalitesinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

- Tesislerde çalışanların müşterilerin sorunlarını çözümede yeterli bilgiye sahip olduğu konusunda 20-30 yaş grubu ile diğer gruplar arasında anlamlı farklılıkların olduğu bulunmuştur. Veriler incelendiğinde 20-30 yaş grubunun hizmet algılamasında diğer gruplara göre daha az memnun olduğu ve beklentilerinin daha yüksek olmasıyla ilgili olduğu görülmüştür.
- Tesislerin güvenli ve sessiz olmasıyla ilgili 20-30 yaş grubu ile diğer gruplar arasında anlamlı farklılıkların olduğu bulunmuştur. Genç grubun daha çok eğlenceye yönelik aktivite beklentisinin daha yüksek olduğu görülmektedir.
- Tesislerde giriş ve çıkış işlemlerinin hızlı olması konusunda 20-30 yaş grubu ile diğer gruplar arasında anlamlı farklılıkların olduğu bulunmuştur. 20-30 yaş grubunun tesislere giriş işlemlerinde diğer gruplara göre daha az memnun oldukları ve işlemlerin daha hızlı yapılmasını bekledikleri görülmektedir.
- Tesislerdeki personel bireysel taleplere karşı ilgilidir sorusunda 20-30 yaş grubu ile 41-50 grubu ile 51 ve üzeri grup arasında anlamlı farklılıkların olduğu bulunmuştur. 20-30 yaş grubunun personel beklentilerindeki beklentilerinin diğer gruplara göre daha az olduğu ortaya çıkmaktadır.

Eğitim Gruplarına Göre Anova Testi Sonuçları:

- Tesislerde çalışanlar müşterilere hızlı hizmet sunar sorusunda ilkökul mezunları ile okuryazar olmayanlar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Gelir Durumuna Göre Anova Testi Sonuçları :

- Devre tatil sistemindeki tesisler güvenli ve sessizdir sorusunda 4001 ve üzeri gelire sahip olanlar ile 1000-2000 TL gelire sahip olanlar arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. 4001 TL ve üzeri ücrete sahip olan müşterilerin tesislerden beklentilerinin daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Devre tatil sistemine son yıllarda birçok otel katılmıştır. Özellikle otellerin ölü sezonlarını canlandırmak ve müşteri taleplerini 12 aya yaymak açısından bakıldığı zaman sistem bu sorunlara yanıt vermektedir.

Araştırmanın yapıldığı Emet Termal Resort and Spa. Otel 2012 yılını %76 doluluk ile geçmiş ve bunun içerisindeki %54'lük kısmın devre tatil sisteminde kaldığı düşünülürse oteller için sistem avantaj sağlamaktadır. Kütahya'nın diğer termal bölgelerinde de şu anda devre tatil ve devre mülk sistemi kapsamında tesisler yapılmaktadır.

Artuğer (2006) devre tatil sistemi üzerine Bodrum yöresinde yapmış olduğu çalışmada müşterilerin düşük hizmet kalitesi aldıklarını ortaya koymuştur. Kütahya ilinde yapılan bu çalışmada hizmet kalitesinin yüksek çıkması geçen yıllarda devre tatil sisteminde hizmet kalitesinin yükseldiği ve müşterilerin de beklentilerinde artış olduğunu göstermektedir.

Devre tatil sisteminde konaklama yapan müşteriler genellikle her şey dâhil sisteminden faydalanmamakta ve otel içerisinde ayrı bir tesiste kalmaktadırlar. Ayrı bir tesisi bulunmayan işletmeler otel içerisinde konaklatma yaptırmaktadırlar. Bu noktada algılanan hizmet kalitesi müşteriler açısından önemlidir. Otel müşterisinden farklı olarak hizmet alan müşterilerin algılamaları araştırmamız açısından önemli bir noktadır.

Araştırmaya katılan müşterilerin algıladıkları hizmet kalitesi tüm unsurlar için yüksek çıkmıştır. Otel içerisinde ayrı bir tesiste kalmalarına rağmen tesislerin konforu ve temizliği açısından (%43,9 katılıyorum) ile sessiz ve güvenli olması açısından (%53,8 kesinlikle katılıyorum) yüksek çıkmıştır. Bu da devre tatil sistemini uygulayan otelin otel müşterisi ile devre tatil müşterisini farklı görmediğini ve aynı hizmet kalitesini sunmaya çalıştığını göstermektedir.

Tesislerde çalışan personelin devre tatil sistemi kapsamında kalan müşterilere otel müşteri gibi aynı dikkatle ve hassasiyetle yaklaştığı araştırmanın diğer önemli bir bulgusudur. Personel müşterilere kişisel dikkat gösterir (%39 kesinlikle katılıyorum), bireysel taleplere karşı ilgililer (%58,7 katılıyorum) ve personel müşterilerin zevklerini dikkate alır (%40,6 kesinlikle katılıyorum).

Araştırmanın ileriki yıllarda tesis sayısının da artmasıyla birlikte tekrarlanması ve hizmetin diğer unsurları açısından ele alınması önemli olacaktır. Aynı şekilde devre tatil sisteminin de ileriki yıllarda yeniden Kütahya açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Yapılan bu çalışmanın ileriki yıllarda yapılacak olan çalışmalar için bir yol göstericeği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbar, S., Som, A.P.M., Wadood, F. Ve Alzaidiyeen, N.J. (2010) Revitalization of Sevice Quality to Gain Customer Satisfaction and Loyalty. *International Journal of Business and Management*. Vol 5 No:6 113-122
- Artuğer, S. (2006), *Turistik Bir Ürün Olarak Devre Mülk ve Devre Tatil Sistemlerinin Turizm Endüstrisi Açısından Değerlendirilmesi (Bodrum Yöresinde Bir Uygulama)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eleren, A. ve Kılıç, B. (2007). Turizm Sektöründe Serqual Analizi ile Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi ve Bir Termal Otelde Uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F.Dergisi* (C.IX, S.1, 2007) 235-263
- Güven, Ö.Z. (2007). *İlişkisel Pazarlama Ekseninde Otel İşletmelerinde Müşteri Bağlılığının Öncel ve Sonuçlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Model Geliştirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Kütahya
- Hacıfendioğlu, Ş. ve Koç Ü. (2009). Hizmet Kalitesi Algılamalarının Müşteri Bağlılığına Etkisi ve Fast Food Sektöründe Bir Araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (18) 2009/2 146-167
- Hovey, M. (2002). "Is Timeshare Ownership an Investment Product?" *Journal of Financial Services Marketing* (2002) 7, 141-160
- Odabaşı, Y. (2004). *Satışta ve Pazarlamada Müşteri İlişkileri Yönetimi*. Sistem Yayıncılık, 4.Baskı, Nisan 2004, İstanbul.
- Parasuraman A, Zeithaml VA, Berry LL (1985). A Conceptual Model of Service Quality and Its Implications for Future Research. *J. Mark.* 49(4): 41-50.
- Schiffman LG, Kanuk LZ (2000). *Consumer Behavior* (7th ed.). Prentice Hall, New York.
- Selvi, M. S. ve Artuğer, S., (2006), *Turizmde Devre Mülk-Devre Tatil*, Detay Yayıncılık, 1.Baskı, Ankara.
- Yetimoğlu, U. (2004), "Devreli Tatil Sistemleri ve Tüketici Hukuku" *TBB Dergisi*, Sayı 55 ss.364-382

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE TÜRKİYE TURİZMİNE ETKİLERİ: DELFİ ANKET YÖNTEMİYLE YAPILAN BİR UYGULAMA ÇALIŞMASI

[*]Burhan AYDEMİR

[**]Hüseyin ŞENEROL

ÖZ

Problem Durumu: İklim değışikliği birçok sektörü etkilemektedir. Çevreyi kaynak olarak kullanan turizmin bu süreçten etkilenmesi kaçınılmazdır. Oluşan bu süreçte turizmin olumlu ve olumsuz olarak etkilenmekte ya da etkilenecektir.

Araştırmanın Amacı: Bu araştırmanın temel amacı iklim değışikliği ile turizm arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Belirlenen bu amaca ulaşmak için şu sorulara yanıt aranmıştır: İklim değışikliği turizm için bir tehdit midir? İklim değışikliğinin turizme günümüzdeki etkileri nelerdir? İklim değışikliğinin turizme gelecekteki etkileri neler olabilir?

Yöntem: Çalışmada iki türlü delfi anket yöntemi uygulanmıştır. İlk turun anket soruları literatür taraması ve kaynak verilerin değerlendirilmesi sonucu yapılarak oluşturulmuştur. İkinci tur anket soruları ise katılımcıların tarafından eklenen önermeler ve ilk turda en yüksek mutabakat olan düşüncelerden oluşmaktadır. Anket grubunu akademisyenler, kültür ve turizm uzmanları, çevre ve meteoroloji mühendislerinden oluşmaktadır. Birinci tura 21 kişi, ikinci tura ise 19 kişi katılmıştır. Anket değerlendirmesi yapılırken, aritmetik ortalama ve standart sapma baz alınarak değerlendirme yapılmıştır.

Bulgular ve Sonuçlar: Yapılan araştırmada iklim değışikliği gelecekte yaşanacak bir olay olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü iklim değışikliğinin etkileri turizm sektöründe hissedilmeye başlanmıştır. İklim değışikliğinin turizm sektörüne muhtemel olumsuz ve olumlu etkileri olacaktır.

* Yardımcı Doçent Doktor., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi

** Öğretim Görevlisi , Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat Turizm Fakültesi

Öneriler: Turizm sektörünün iklim değişikliğinden en az etkilenmesi için sektörde uyum önlemlerinin alınması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim değişikliği, Turizm, Delfi Anket

Climate Change and Effect of Turk's Tourism :Doing Application Study With Delfi Survey

ABSTRACT

Problem: Many sectors was affected by climate change. Using the environment as a source of tourism will be affected inevitably by this process . The resulting positive and negative effects on the process was or will be affected by tourism.

Aim of the Study: The main purpose of this study is to determine the relationship between climate change and tourism. Determined to achieve this aim were answered the following questions:Is climate change threat for tourism? What is the efect climate change to tourism nowadays? and In the future What will the efect climate change to tourism?

Scope and Constraints of the Study: The study was performed to a two-round Delphi survey method. Survey questions were created made literature review and assessmentof the first round of the source data. The second round of the survey questions composed of the highest agreement in the first round of propositions and added by the participants of ideas. Survey group composed of academics, experts in culture and tourism, the environment engineers and the weather forecast engineers. First round participated 21 people, the second round participated 19 people participated. During the evaluation of the survey, was assessed on the basis of the arithmetic mean and standard deviation.

Findings of the Study and Results: The study of climate change should not be interpreted as an event for in future to live in. Because the effects of climate change started to be felt in the tourism industry. The possible negative and positive effects of climate change will be the tourism sector.

Suggestions If tourism will be affected minimum by climate change, In the sector adaptation measures should be taken.

Keywords: Climate change, Tourism, Delphi Survey

1.GİRİŞ

Son zamanlarda medyada sıkça sel, orman yangınları, yüksek sıcaklık artışları haberleri yayımlanmaktadır. Dünya, bir yıl kuraklık yaşarken diğer yıl yüksek yağış almaktadır. Bu durumun sebepleri incelendiğinde dünyamızın oluşumundan beri yaşanan iklim değişikliğinin etkileri olduğu görülmektedir. Dünya bu süreçleri uzun yıllar içinde geçirmiştir. Fakat günümüzde yaşanan süreç çok hızlı bir şekilde gelişmektedir. Bunun nedeni de insanoğlunun sanayi çağı ile birlikte atmosfere yaydığı sera gazıdır. Bu gazlar atmosferi oluşturan gazların yoğunluklarını değiştirmektedir. Daha önce uzaya salınan ısı dünyamızı terk ederken, günümüzde sera gazları ısının uzaya yayılmasını engellemektedir. Kısaca sera gazları bir nevi örtü yerine geçmektedir. Isı uzaya yayılmadığından dünya da yüksek sıcaklık artışları yaşanmaktadır. Isınan hava ile birlikte buzullar erimekte ve yoğun su buharlaşması oluşmaktadır. Bu hem sel felaketlerine hem de deniz seviyesinin yükselmesine neden olmaktadır. Bu durum insanoğlunun hiçte alışık olmadığı bir durumdur. Yaşanan bu hava olayları insanoğlunun yaşamını olumsuz etkilemektedir.

İklim ile sıkı ilişki halinde birkaç sektör bulunmaktadır. Bunlardan biri de turizm sektörüdür. Turizm sektöründe iklim sebebiyle oluşan doğal çekicilikler sunulurken hava koşullarına uygun turizm aktiviteleri yapılabilmektedir. Örneğin kar olmadan ne kayak sporu yapılabilir ne de doğal güzellik olarak sunulan buzulların varlığını sürdürmesi mümkündür. Tatil için uygun iklim koşullarına sahip olmayan birçok bölge ve ülkelerden insanlar tatil yapmak için başka bölgelere seyahatlere çıkmaktadırlar. Turizm sektörün ekonomiye hiçte küçümsenmeyecek şekilde katkı sağlamaktadır. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre, turizmin genel ihracat gelirine katkısı 2012 yılında 1,3 trilyon ABD Dolarıdır. Turizm, ülkelerin işsizlik sorunlarını gidermede, bölgesel kalkınmalarını gerçekleştirmede büyük katkı sağlamaktadır. Ülke ekonomilerine bu kadar büyük katkı sağlayan bu sektör siyasi ve sosyal ilişkilerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Daha önce karşılıklı ilişkileri bulunmayan halklar turizm sayesinde birbirlerini tanıma fırsatı bulmaktadırlar.

Dış çevre ve doğal faktörlerin turizm hareketlerine ve turist kararlarına çok fazla etkisi olduğu düşünüldüğünde, iklim değişikliklerinin turizmi etkilemesi kaçınılmazdır. İçinde bulunan yüzyılda iklim değişikliği turizm sektörünü etkilemeye başlamıştır. Özellikle kıyı ve kış turizmi olumsuz etkilenmektedir. Sıcaklık artması nedeniyle plajlarda yosunlaşma ve denizaneleri istilası yaşanmaktadır. Kayak merkezleri yeterli kar olmadığından ya sezonu erken kapatmakta ya da hiç açamamaktadır.

Bu çalışma, iklim değişikliğinin turizm üzerindeki etkisine ilişkin bir çerçeve çizmeyi ve oluşan veya oluşacak bu süreçte turizm de alınacak uyum faaliyetlerini ortaya koymayı amaçlamıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. İklim ve Turizm

Dünyanın çeşitli yerlerindeki “turizm potansiyelini” hava ve iklim sınırlandırmaktadır. Az cazibeye ve potansiyele sahip yerler kar elde etmeyeceğinden dolayı turizm yöneticileri bu yerlere yatırım desteğinde bulunmazlar. Diğer yandan turistler rahatsızlık duyacağı iklim koşulları (Örneğin: yüksek ve düşük sıcaklıktan kaynaklanacak rahatsızlıklar) içeren turistik merkez seçiminden kaçınılmaktadırlar. (Freitas,2001,5)

Hava durumu ve iklimin turizm sektörüne önemli etkileri vardır: Turistleri destinasyon merkezine çeken çevresel kaynakları (kayıklık için yeterli su miktarı, kayak için kar örtüsü), turizm sezonun uzunluğunu ve kalitesini etkilemektedir. Wilton ve Wirjanto'nun (1998) yaptıkları çalışmada yaz sezonun ortalama sıcaklığının 1°C artmasının Kanada yerel turizm harcamalarında %4'lük bir artış sağladığını tespit etmişlerdir. Benzer model Giles ve Perry 'in (1998) yaptıkları çalışmada ortaya konulmuştur: İngiltere'de olağandışı yaz sıcaklıklarında da yerel turizm hareketi artmaktadır. Agnew'in (1995) İngiltere'nin soğuk geçen bir kış mevsiminin ardından yurtdışı turizm harcamalarının arttığını tespit etmiştir. Giles ve Perry'in (1998) yaptıkları çalışmada çok sıcak geçen 1995 yılı yaz mevsiminde yurt dışı turizm hareketlerinde düşüş olduğu sonucuna varmışlardır (Scott, McBoyle ve Schwartzenruber, 2009,105-106).

Turizmin iklim ile hangi zincir ilişki içine gireceği turistlerin tercihleri belirler. Hiç şüphe yok ki rüzgâr sörfü, deniz banyosu, kayak karşılaştırıldığında; farklı turizm çeşitlerinin farklı turizm koşullarına ihtiyaç duyduğu ortaya çıkar. Basancenot'a göre kişisel tercihler ve eğlence aktivitelerinin türünü temel iklim koşulları belirler:

- Güvenlik (doğa olayları, kuvvetli rüzgâr ve siklonlar ile ilgili)
- Memnuniyetlik (güneş ve yağmur olmaması gibi...)
- Konfor veya sağlık (deri kanser riskinin bulunmaması sıcaklıktan kaynaklanan travma riskinin olmaması gibi...) (Nielsen,2008,2)

2.2. İklim Değişikliği ve Küresel Isınma

İklim değişikliği, “iklimin ortalama durumunda ya da onun değişkenliğinde onlarca yıl ya da daha uzun yıllar boyunca süren istatistiksel olarak anlamlı değişimler” olarak tanımlanmaktadır. İklim değişikliği, doğal iç süreçler ve dış zorlama etmenleri ile atmosferin bileşimindeki ya da arazi kullanımındaki sürekli antropojen (insan kaynaklı) değişiklikler nedeniyle oluşabilir. (Türkeş, 2007,5)

Günümüzde iklim değişikliği, sera gazı birikimlerini artıran insan etkinlikleri de dikkate alınarak tanımlanabilmektedir. Örneğin Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nde (İDÇS), “Karşılaştırılabilir bir zaman periyodunda gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan ya da dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan etkinlikleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik” biçiminde tanımlanmıştır (Türkeş, 1998,20-21).

İklim değişikliğine benzer kavram gibi kullanılan küresel ısınma ise, “Sanayi devriminden beri, özellikle fosil yakıtların yakılması, ormansızlaşma, tarımsal faaliyetler ve sanayi süreçleri gibi çeşitli insan etkinlikleri ile atmosfere salınan sera gazlarının atmosferdeki birikimlerindeki hızlı artışa bağlı olarak, şehirleşmenin de etkisiyle doğal sera etkisinin kuvvetlenmesi sonucunda, yer yüzünde ve atmosferin alt katmanlarında (alt ve orta troposfer) saptanan sıcaklık artışı” olarak tanımlanmaktadır (Türkeş,2007,6).

Sera gazı, en basit ifadeyle turfanda sebze yetiştirmekte kullanılan camdan evler gibidir. Atmosferin güneş ışığını kolayca geçirmesine rağmen uzaya ısıyı salarken zorluk çıkarmasıdır. Sera etkisi kısa dalga boylu güneş enerjisi seraların cam ve duvarlarından kolayca içeri girer. Benzer şekilde sera içeri-sindeki cisimlerden yayılan enerji ise uzun dalga boyludur. Camlar tarafından tutulur. Seranın camları tarafından tutulan bu enerji ilave bir ısı kaynağı görevi görür. Böylece sera içindeki hava dışarıdaki havadan daha sıcak olur (Kadıoğlu,2001,62).

İnsan aktiviteleri, enerji kullanımı, fosil yakıt tüketimi (petrol, kömür ve doğal gazlar), taşımacılık, tarım ve ormansızlaştırma bol miktarda sera gazı üretir. Endüstri üretiminden, hayvan besiciliğine, araba kullanımından daha birçok temel aktiviteler sera gazı üretimine neden olur. Sera gazları atmosferin daha fazla ısı almasına neden olmaktadır (Lin, 2008,6-7).

2.3. İklim Değişikliğinin Turizm Üzerindeki Etkileri

İklim değişiklikleri, şüphesiz ki insan hayatını çeşitli yönlerde etkileyecektir. Hizmet sektörü için bu hassasiyet daha da fazladır. Turizm endüstrisi ise, iklime bağlı gelişmelere en hassas hizmet sektörü kolu görünümündedir. Dış çevre ve doğal faktörlerin turizm hareketlerine ve turist kararlarına çok fazla etkili olduğu düşünüldüğünde, iklim değişikliklerinin bu çevresel faktörleri ortaya çıkacak olumsuzluklara doğrudan bir çözümün bulunması da oldukça zordur. Zaman geçtikçe bu olumsuzlukların daha da artacağı muhtemel senaryolar içinde yer almaktadır (Şahin ve Bilim, 2007,507-508).

Geçmişte yaşadığımız olaylar göstermiştir ki iklim değişimi turizm için uzak bir gelecekte yaşanacak bir olay değildir. Daha şimdiden en popüler olan iki tatil türü (plaj turizmi ve kış sporları) etkilenmeye başlamıştır. Sahil tesislerinde yaşanan yoğun fırtınadan dolayı oluşan erozyon, yosunlaşma, denizanaların istilası normal deniz sıcaklığın artmasından kaynaklanmaktadır. Kayak merkezleri kısa süren sezon ve kar eksikliği ile baş etmek zorunda kalmaktadır. Ayrıca, yıkıcı kasırgalar, siklonlar, seller, kuraklık ve şiddetli orman yangınları son birkaç yıldır daha çok oluşmaktadır (UNWTO,2007,5).

Artan sıcak hava olaylarının turizme nasıl etkide bulunabileceğini gösteren en iyi örnek 2003 yılında Batı Avrupa'da yaşanan sıcak hava olaylarıdır. İlk defa yüksek sıcaklık değerine ulaşılmış ve uzun süre sürmüştür. İspanyanın plaj turizmi destinasyon merkezi olan Costa Brava sezon gecelemede diğer yıl ortalamalarına göre % 10'luk kayıp yaşanmıştır. Seyahatleri esnasında rahat iklim koşulları arayan turistler, dağ destinasyonları tercih ederek dağ turizmi sezonu artışına neden olurken, bu yılda konaklama olarak kamp tercih edenlerde çok belirgin azalma yaşanmıştır. Aynı yıl benzer durum Fransa'da yaşanmıştır. Kuzey-kuzeybatı sahilleri ve dağlık alanlardaki konaklama tesislerinin doluluk oranları artarken, şehir merkezleri ve güney bölgelerinde doluluk oranlarında azalma olmuştur. Sıcaklık artışı, tüketim kalıplarında değişiklikler olmasına yol açmıştır. Yüksek yangın riski olan alanlar yasaklanmış. Yetersiz klima sistemlerine sahip kamping ve konaklama tesisleri yerine havuzu olan konaklama tesisleri tercih edilmiştir. İçecek ve dondurma satışlarında büyük ölçüde artış olmuştur (Scott ve Lemieux,2009,6).

Geleceğin görünümü çok kasvetlidir. Turizm sektörünün oluşacak tehditlere (yükselen deniz seviyesi, buzulların buharlaşması, artan çölleşme) karşı hazırlanması gerekmektedir (UNWTO, 2007,5).

İklim değişikliğinin bölgesel etkileri, turizm sektörüne hem negatif hem de pozitif etkileri oluşturacaktır. Bu etkiler daha çok pazar sekmendi ve coğrafi bölgeye

göre değişecektir. En önemli etkiler en çok tercih edilen destinasyonlarda, ılıman iklime sahip olan ülkelerde ve çok yüksek olan dağlık alanlarda yavaş yavaş yaşanacaktır/ yaşanmaktadır (DB,2008,1).

Çizelge:1 İklim Değişikliğinin Turizme Etkileri+

Etki	Turizmde Yaşanacak Etkisi
Sıcaklık Artışı	Sezonda değişmeler, turistlerde yaşanacak sıcaklık stresi, soğutma maliyetleri, Bitki-doğa-böcek nüfusu ve dağılımında değişiklikler, bulaşıcı hastalıkta artış
Kar örtüsünün azalması buzul tabakalarının küçülmesi	Kış sporu destinasyonlarında kar eksikliği, yapay kar maliyet artışları, kısa kış sporları sezonu, peyzaj estetik azaltması
Aşırı fırtınalı hava olaylarında sıklık ve şiddetinde artış	Turizm tesisleri için risk içermektedir, artan sigorta masrafları ve is maliyeti kesintileri
Bazı bölgelerde yaşanan azalan yağış ve artan buharlaşma	Su sıkıntısı, turizm ve diğer sektörler arasında su üzerinde oluşan rekabet, çölleşme, artan orman yangını tehdidinin altyapı ve tabii etkilemesi
Bazı bölgelerde yaşanan yağışta miktarda ve sıklığında artış	Su baskınlarından dolayı tarihi eserler ve kültürel varlıkların zarar görmesi, turizm altyapılarının zarar görmesi ve sezonun değişmesi
Deniz seviyesinin yükselmesi	Kıyı erozyonu, plaj bölgesinin kaybedilmesi, sahil kesimini korumak için oluşan yüksek maliyetler
Deniz yüzeyinin sıcaklık artışı	Mercan beyazlamalarında artış, dalış ve şnorkel destinasyonlarında deniz kaynaklarında estetik bozulma
Kara ve deniz biyo-çeşitlilikte değişmeler	Destinasyonlara has doğal çekiciliklerin ve türlerin kaybı, tropikal ve sub-tropikal ülkelerde yüksek hastalık riski
Daha sık ve daha büyük orman yangınları	Doğal çekiciliklerin kaybı, sel baskını riskinde artış, turizm altyapılarının zarar görmesi
Toprak değişiklikleri (örneğin: nem düzeyi, erozyon)	Arkeolojik varlıkların ve diğer doğal varlıkların kaybı, destinasyon çekiciliklerinin etkilenmesi

Kaynak: UNWTO(2008) “Climate Change and Tourism Responding to Global Challenges” S:61

IPCC'nin yayınladığı raporlara göre iklim değişikliğinin etkilerinden dolayı turizm sektörü için öngörülen başlıca potansiyel etkiler Çizelge:1'de verilmiştir.

İklim değişikliğinin turizm destinasyonları üzerindeki etkileri sürdürülebilirlik ve rekabetçilik göz önüne alınarak dört ayrı kategoride toplanmaktadır.

1.Doğrudan Etkisi: İklim değişikliği nedeniyle turizm sezonlarının uzunluğu ve kalitesinde önemli etkileri olması muhtemeldir. Diğer etkileri artan altyapı zararları, ek acil gereksinimleri, yüksek işletme giderleri kapsamaktadır.(Örneğin; sigorta maliyetleri, yedek su ihtiyacı ve ek enerji sistemlerine ihtiyaç ve tahliye

işlemleri) Benzer şekilde, turistler için çekiciliğe sahip olan önemli kültürel miraslar iklim tehdidi altındadır (UNWTO,2009,5).

2.Dolaylı Çevresel Değişimin Etkileri: Turizmin iklim değişikliğinden etkilenecek diğer etkilerinin aksine, iklim değişikliğinin turizme dolaylı etkileri çevresel değişimi büyük ölçüde olumsuz etkilenme olasılığı bulunmaktadır. Örneğin; Su kapasitesinde değişiklikler, biyolojik çeşitlilik kaybı, doğal manzaranın estetiğinin değerinin düşmesi, tarımsal üretimdeki değişim (şarap turizmi), kıyı erozyonu, doğal afetlerdeki artış, sel felaketi, su baskını, altyapı zararları, bulaşıcı hastalıklar gibi. (UNWTO,200,5)

3.Azaltım Politikalarının Turizm Hareketi Üzerindeki Etkileri: Ulusal veya uluslararası azaltım politikaları sera gazı emisyonlarını azaltmak istemektedir. Bu politikaların turist hareketlerini etkilemesi muhtemeldir. Ayrıca bu politikalar, hem taşıma maliyetlerinin artmasına sebep olacak, hem de çevresel davranışların artmasına teşvik edecektir. Böylece turistlerin seyahat modellerinde (örneğin taşıt şekli veya destinasyon seçeneği) değişiklikler olacaktır. Bu konu özellikle hava taşımacısını ilgilendirmektedir. Uzun mesafe destinasyonlarını etkilenecektir. Özellikle Güneydoğu Asya, Avustralya-Yeni Zelanda ve Karayipler gibi destinasyonların ulusal turizm ekonomileri olumsuz etkilenebilir. Öte yandan, emisyon senaryosu raporları gelişen fırsatları işaret etmektedir. Yolcu otobüsü ve demiryolu gibi düşük karbon emisyonuna sahip taşıma türlerini ortaya çıkartabilir. Bu da ana pazarlara yakın olan destinasyonların yeniden canlandırmasına yardımcı olabilir. (UNWTO,2008,30)

4.Dolaylı Toplumsal Değişim Etkileri: İklim değişikliği gelecekte bazı ülkelerin siyasi istikrarları ve ekonomik büyümeleri için bir risk unsuru olduğu düşünülmektedir. Stern Raporunda İklim Değişiminin sadece 1 ° C sıcaklık artışın küresel GSYİH yararı olacağını ve daha fazla ısınmanın ekonomik büyümeye küresel ölçekte zarar vereceği yönündedir. Bu nedenle kişi başına düşen tüketim miktarının 21. Yüzyılda veya 22. yüzyılının başlarında % 20 azalması sebep olacağı anlamına gelmektedir. Gelecekte tüketici alım gücü azalacağından turizm sektörü olumsuz etkilenecektir. (UNWTO,2008,30)

Seyahat insanların uluslararası sınırlar boyunca serbest dolaşımına bağlıdır. Turistler, (özellikle uluslararası seyahatte bulunan turistler), siyasi istikrarsızlık ve sosyal huzursuzluk karşı hoşnutsuzdurlar. Küresel veya bölgesel siyasi çatışma, terörizm ve savaş içeren yerlerde turizm talebi olumsuz etkilenmektedir. Güvenlik risklerinin artan yerlerde iş ve gelir imkânları zayıflamakta ve yeterli yiyecek ve su sıkıntısı yaşanmaktadır. İklim değişikliğinden dolayı kuraklık, sel, evsiz kalma, gıda fiyat artışları ve gıda sıkıntısı olaylarının sıklığı artacaktır. Bu yerlerde barışçıl

olmayan tepkileri ateşleyebilir. Bu nedenle bu yerler siyasi, ekonomik sıkıntılı alanlar olacaktır (Pollock,2008,18).

4.1.İklim Değişikliğinin Turizm Destinasyonları Üzerindeki Etkisi

İklim değişikliğinin doğrudan etkisi, uluslararası turizm hareketlerini değiştirebilecek yeterince öneme sahiptir. Kuzey Avrupa'dan Akdeniz ve Karayipler'e, Kuzey Amerika'dan Karayipler'e ve az ölçüde de olsa Kuzey Doğu Asya'dan, Güneydoğu Asya'ya yapılan iklimden kaynaklanan turizm hareketlerin değişmesi beklenmektedir. Çizelge:2'de 21.Yüzyılın Ortalarından Sonuna Doğru Turizm

Çizelge:2 21.Yüzyılın Ortalarından Sonuna Doğru Turizm Destinasyonlarına Bekleyen Riskler

	Sıcak Bölge	Sıcak Yazlar	Ilık Kışlar	Normal Olmayan Hava Olayları	Deniz Seviyesinin Yükselmesi	Karada Bulunan Biyo-çeşitlilikte Azalma	Denizde Bulunan Biyo-çeşitlilikte Azalma	Su Kirliliği	Politik Kararsızlık	Bulaşıcı Hastalık Artışı	Seyahat Fiyatlarında Artış**
Avusturalya	x	x	x	x	x		x	x		x	x
Pasifik Okyanusu*	x			x	x	x	x	x			x
Hint Okyanusu				x	x	x	x	x			x
Güney Doğu Asya				x	x		x		x	x	
Ortadoğu		x						x	x		
Afrika		x				x	x	x	x	x	x
Akdeniz	x	x				x	x	x		x	
Kuzey Avrupa		x	x		x	x	x			x	
Güney Amerika				x		x	x				x
Karayipler	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x
Kuzey Amerika		x	x	x	x	x		x			

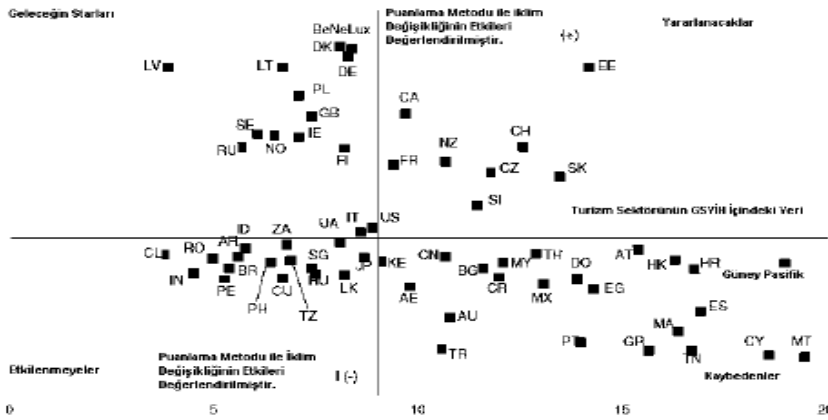
Not: Küçük Ada Devletleri Uyum Politikalarından Kaynaklanan *

Uyum Politikalarından Kaynaklanan

Kaynak: Hoegh (2008) "Australian Tourism and Climate Change" S:27

Destinasyonlarına Bekleyen Riskler verilmiştir. Dünya on destinasyon bölgesine ayrılmıştır. Bunlardan beşi sıcak bölge (hotspots) diye tanımlanan iklim değişikliğinden dikkate değer şekilde etkilenen bölgedir. Bu bölgeler Avustralya, Pasifik Okyanusu, Hint Okyanusu, Akdeniz ve Karayipler'dir. (Hoegh,2008,27-28)

Şekil:1 İklim Değişikliği Etkileri Sebebiyle 2030 Yılı Turizm Pazarında Kazananlar ve Kaybedenler

Kaynak: DB(2008)'' Climate Change and Tourism :Where Will The Journey Lead'' S:28

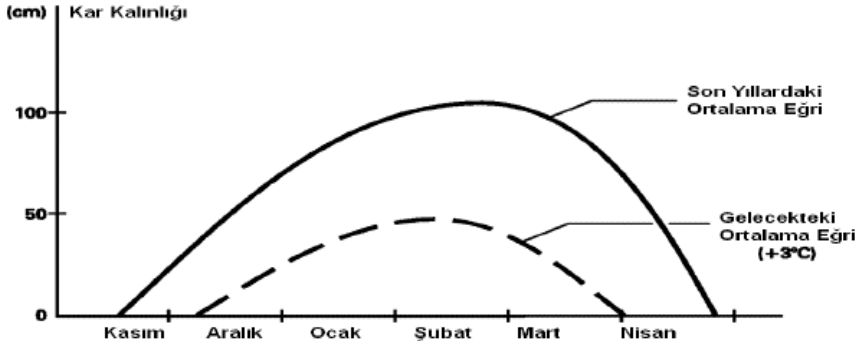
Deutsche Bank tarafından 2008 yılında ülkelerin iklim değişikliğinden sonucu turizm pazarlarında oluşacak fayda ve zararlarına göre bir değerlendirilme raporu oluşturulmuştur. Değerlendirme raporunda birçok ülkeye puanlama sistemi oluşturularak karşılaştırma yapılmıştır. Bu model 4 adet karşılaştırma parametresi temel alınarak oluşturulmuştur: Doğrudan iklimsel etkiler, iklim değişikliğinden kaynaklanacak etkilere karşı ikame yeteneği, yeni düzenlemeler yapma sorumluluğu ve bunun sonucunda oluşacak olan coğrafi ikame etkileri, her ülkenin iklim etkilerine karşı yapmak zorunda oldukları uyum çabaları. Bu parametreler farklı ağırlık değerlerine göre değerlendirilmiş ve alt bölümlere ayrılmıştır. 2030 yılına kadar oluşacak sonuçların değerlendirmesi yapılmıştır. Şekil:1'de oluşturulan raporun sonuçları özetlenmiştir. (DB,2008,25)

4.2. İklim Değişikliğinin Türk Turizmine Olası Etkileri

Türkiye, dört mevsimin yaşandığı, dolayısıyla karışık iklim kuşaklarına sahip bir ülkedir. İklim değişikliklerinden kaynaklanan gelişmelerden çok fazla etkilenecek ülkelerden birisidir. (ÇOB;2008,28) Buna bağlı olarak, iklim değişikliğinin turizme etkilerinin boyutları ülkemizde çok çeşitli olması beklenmektedir. Küresel ısınmadan kaynaklanan iklimsel değişimlerin bazı bölgelerimizde turizm faaliyetlerini olumsuz etkilemesi, turizm sektöründeki destinasyonların ve konseptlerin değişmesi, günümüzün gözde turizm destinasyonlarının cazibelerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaları gibi gelişmeler küresel ısınmanın önümüzdeki orta vadede ülkemizin turizm sektöründe görülecek yansımalarıdır. (Demir,2009)

Etkilerinin uzun dönemde görüleceği ifade edilse de, küresel ısınmanın birincil etkileri kış turizminde kendini göstermeye başlamıştır. (Şahin ve Bilim,2007, 511) ATO'nun 2007 yılında yayınladığı raporda 2006 yılında yeterli miktarda kar yağmaması sonucu Uludağ, Elmadağ, Kartalmaya, Ilgaz başta olmak üzere kış turizm merkezleri olumsuz etkilemiştir. Sıcak havalar kış turizmini baltalayınca, seyahat acentaları ve otobüs işletmelerinin işleri de geçen yıla göre yüzde 20 seviyesinde gerileme olmuştur.(ATO,2007).

Şekil:2 İklim Değişikliğinin Kar Sezonuna ve Kar Kalınlığına Etkileri

Kaynak: Zeydan ve Sevim (2008) "İklim Değişikliğinin Kış Turizmine Etkileri" S:165

Tüm turizm türlerine kıyasla kış turizmi iklim değişikliğinden en fazla etkileyecek olan turizm türüdür. Kış sporları için çok önemli olan kar sezonunun ve kar kalınlıklarının iklim değişikliğine bağlı olarak değişmesi beklenmektedir. Sıcaklık arttıkça hem kar yağışlarında azalmalar meydana gelecek hem de kar mevsiminin süresi kısalmaktadır. İklim değişikliğinin kar sezonunu ve kar kalınlığını ne şekilde etkileyeceği Şekil: 2'de şematik olarak gösterilmiştir. (Zeydan ve Sevim, 2008,164)

Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından yayınlanan İklim Değişikliği 1.Ulusal Bildiriminde ülkemizde özellikle Batı bölgelerinde kış yağışlarında 2071–2100 yılları arasında belirgin azalmalar olacağı saptanmıştır. Bu raporda yapılan öngörülerde Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz dağlarında kar kalınlıklarında 20 cm ye varan azalmalar beklenmektedir. (Kadioglu,2009,16) Yağış miktarlarında ve dağılımlarında meydana gelebilecek değişiklikler ülkemizdeki kış turizmini ciddi bir şekilde etkileyecektir. Dolayısıyla yağış rejimindeki belirsizlik ve değişim nedeniyle kış turizme yapılan yatırımların maliyeti artacak ya da ekonomik olarak atıl birer tesise dönüşeceklerdir (Kadioglu,2013,10).

Avrupa Birliğine bağlı *Joint Research Centre* tarafından iklim değişikliğinin Avrupa'daki ekonomik sektörler üzerindeki olası etkilerini belirten (PESATA) rapor 2009 yılında yayınlamıştır. Bu raporun konu başlıklarından biri de turizmdir.

Raporda Avrupa, Kuzey Afrika ve ülkemizin büyük bölümü 2020 ve 2080 yıllarında olması muhtemel sıcaklık artışı senaryolarına göre TCI (Turizm İklim İndeksi [Bu kavram sistematik iklim elemanları kullanarak turist için turizm kalitesi ortalamasını kompozit olarak belirleme amacıyla kullanılmaktadır.]) değerlendirilmesi yapılmıştır. Yapılan bu çalışma yardımıyla ülkemiz turizm talebini oluşturan ülkelerin iç turizmlerinin gelecekteki durumunu ve ülkemiz destinasyon merkezlerinin gelecekteki iklimsel uygunluğu (iklimsel turizm konforu) hakkında bilgi sahibi olunacaktır.

PESATA raporunda 1970 ve 2020 yılları TCI karşılaştırmaların da; İlkbahar, yaz ve sonbahar mevsimlerinde küçük farklılıkların oluşacağı gözlenmektedir. Bu farklılıklar ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde Avrupa turizmini iklimsel bakımından olumlu şekilde etkileyeceği tahmin edilmektedir. Ülkemiz turizmi bu mevsimlerde az seviyede de olsa olumlu etkilenecektir. Kuzey (ülkemizin turizm talebini oluşturan ülkeler) ve Batı Avrupa 2020 yılı yaz mevsiminde iklimsel koşulların iyileşeceği gözletilmekte iken aynı yılda ülkemizin Ege Bölgesinin büyük bölümünde, Antalya ve Anamur kesimleri turistik iklim konforu açısından kötüleşeceği gözletilmektedir (Ciscar,2009,69).

Avrupa iklim verilerine göre 21. yüzyılın sonuna doğru iklim değerlerin de önemli değişim olacağını öne sürülmektedir. Dört adet model-senaryoların kombinasyonları da bu iddiayı desteklemektedir. Belirlenen senaryo modellerine göre oluşturulan TCI 'e göre 2080 yılı Kuzey Avrupa turistik iklim konforu açısından iyi şartlara kavuşurken Akdeniz kıyıları yaz mevsiminde turistik iklim konforu açısından kötüleşecektir. (Ciscar,2009,71)

Ülkemizin güney sahillerinin yaz TCI puanlarının aşağı seviyeye gerileceği görülmektedir. Şu anda sahip olunan TCI değerlendirmesinde “*mükemmel*” veya “*çok iyi*” iklim koşullarının (TCI>80) yerine “*kabul edilebilir*” ve “*marginal*” (TCI değeri 40 ve 50 arasında) değerlendirme iklim koşullarına sahip olacaktır. Karadeniz'e ait TCI puanının Akdeniz ve Ege Bölgelerine göre daha az etkileneceği görülmektedir.

Karadeniz, ileriki yıllarda kıyı turizmi için uygun bir yer olarak düşünülebilir. Fakat Karadeniz Bölgesinin tüm bölgelerdeki turist kayıplarını telafi edecek kapasiteye sahip değildir. Dolayısıyla da bu bölgenin aynı parasal getiriye sağlama ihtimali bulunmamaktadır (Tuğrul, 2008,27).

İklim değişikliğinin yaz turizmi üzerinde ise olumlu ve olumsuz etkileri olacaktır. Turizm sezonunun uzaması olumlu bir etki olarak öne çıkmaktadır. Hava sıcaklığındaki artışla beraber gün içerisinde güneşlenebilir zaman diliminin bölünmesi ve

azalması, su kaynaklarının azalmasıyla birlikte özellikle sıcak yaz aylarında içme ve kullanma suyu sıkıntısı yaşanacak olması, soğutma amaçlı elektrik kullanımının artması nedeniyle turizm maliyetlerinin bundan olumsuz etkilenecek olması, toplamda ise tüm bu faktörlerin yaz turizmine olan talebini olumsuz etkileyeceği beklenilmektedir (TBMM,2008,322-323).

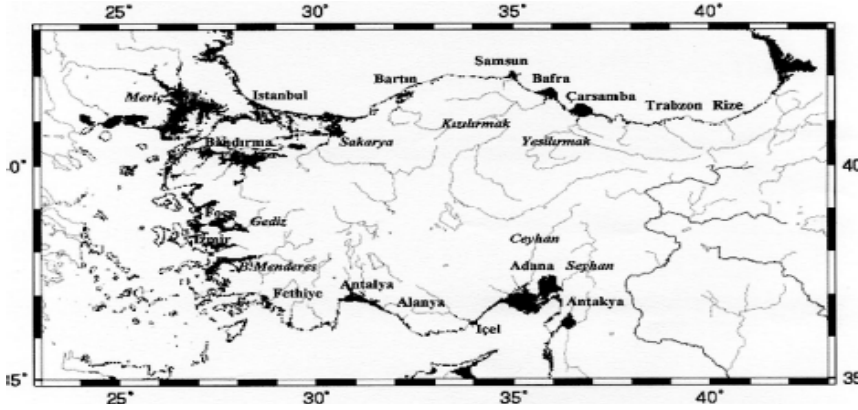
Oluşan ve oluşmaya devam edecek olan orman yangınları turizmin temel unsurlarından olan doğal güzelliklerimizin kaybolmasına neden olmaktadır. Bu da ülkemiz turizmi açısından bir tehdittir. (Yurtsever, 2009) Ayrıca bu durum Türkiye'nin özellikle sahile yakın bölgelerinde sahip olunan eko-turizm olanaklarının tehlike altına girmesi anlamına gelmektedir (Yıldız,2009,83).

Artan sıcaklıklar sonucu ortaya çıkabilecek yerleşim yeri değişiklikleri, hassas dag ve vadi-kanyon ekosistemleri üzerindeki insan baskısı artıracaktır. Bu baskı özellikle yaz aylarında geçici göç olarak ortaya çıkabilecek ve yeni geçici yerleşim alanlarında altyapı yetersizliklerini beraberinde getirecektir (Yıldız,2009,83).

Deniz su seviyesinin yılda birkaç mm yükselmesi büyük bir tehlike değilmiş gibi görünmese de çok önemli bir değerdir. Bruun Kuralı'na göre deniz suyu seviyesindeki yükselme sahilde erozyona neden olmaktadır. Deniz su seviyesi yükseldiğinde yakın kıyının dip profili de değişmektedir. Deniz seviyesi ne kadar yükselirse kıyılarda taban da o kadar yükselmektedir (Kadıoğlu,2001,271-272). Örneğin Akdeniz kıyılarında yapılan yüzlerce arkeolojik çalışma sonucunda Akdeniz su seviyesinin son 2000 yıldır 40 santimetre yükseldiği belirlenmiştir. Böylece Bruun Kuralı'na göre kaybedilen sahil şeridi 40 metre olmuştur (Kadıoğlu,2005).

Son yüzyıl içinde Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde deniz seviyesindeki yükselme 12 cm civarında (dünya için tahmin 10–20 cm dir). Yerel düzeyde deniz seviyesinin değişimini inceleyen çalışmalar (Akdeniz, Ege, Marmara Denizlerinde yapılan ölçümlere göre), denizin yılda ortalama 4–8 mm yükseldiğini ortaya koymuştur. Büyük ölçekli kıyı dolgularıyla da tetiklenen kıyı hareketleri örneğin Karadeniz kıyılarında hukuksal sorunlara da yol açmakta, özel mülkiyete konu araziler su altında kalmakta, kıyı-kenar çizgisi fiilen değişmektedir. Özellikle alçak kıyı yapısına sahip bölgelerde altyapı ve yerleşim alanları risk taşımaktadır (BIB;2009,16). Türkiye'de deniz suyu seviyesindeki yükselmeden etkilenecek alanlar Şekil:3'de verilmiştir.

Şekil:3 Türkiye’de Deniz Suyu Seviyesindeki Yükselden Etkilenecek Alanlar

Kaynak: BIB (2009) “İklim Değişikliği Doğal Kaynaklar, Ekolojik Denge, Enerji Verimliliği ve Kentleşme Komisyonu”S:19

Ülkemiz turizminin doğal zenginlikleri olan Kuş Cenneti ve benzeri milli parkların gelecekte tahrip olması beklenmektedir. Kuşların göç yolları ve konaklama yerleri değişeceği tahmin edilmektedir (Kadıoğlu,2008,53).

Hava sıcaklığının artışı (yaz aylarında nem ile birlikte daha bunaltıcı olacağı için) sağlık sorunları olan turistler ile yaşlı turistlerin sayısı azalmasına neden olacaktır. İngiliz East Anglia Üniversitesinin raporunda, 40 dereceyi aşan aşırı sıcaklar yüzünden Akdeniz’deki deniz turizminin boğucu hale geleceği ifade edilmektedir. 15–20 yıl içinde, gölgelere kaçarak, sıcaktan bunalarak, kalp krizi riski altında tatil geçirmeyi istemeyen Kuzey Avrupalı turist için Akdeniz’in cazibesini yitirmesi beklenmektedir. Ayrıca gıda zehirlenmeleri, cilt kanseri, bulaşıcı hastalıklar ve deniz suyu kirliliğinin de ülkemizin deniz-güneş-kum turizmini olumsuz etkilemesi beklenmektedir (Gülbahar,2008,181-182).

İklim değişikliği ülkemizde yapılan tarım, hayvancılık, gıda gibi turizmi ilgilendiren sektörleri de olumsuz etkileyecektir. Özellikle tarımsal ürünlerde, canlı deniz türlerinde ve av hayvan sayılarında azalma turizm bölgelerinde yeme-içme işletmelerini, bununla birlikte, alt ve üst yapı için gerekli doğal (kum, su, vb.) hammaddelerdeki azalma inşaat ve benzeri sektörleri etkileyerek turizm sektörüne etki etmiş olacaktır. Gelişen bu dolaylı etkiler turizm sektörümüzün kaynaklarını etkileyeceği gibi, ekonomik anlamda işletmelerimize ve kamu sektörümüze yük getireceği tahmin edilmektedir (Şahin ve Bilim,2007,512).

İklim değişikliği güncel ve geleceği yakından ilgilendiren bir konu olmasına rağmen, yapılan kalkınma planlarında turizm sektörüyle çok fazla ilişkilendirilmediği görülmektedir. İklim değişikliklerinin turizm sektörünü birçok sektöre göre daha fazla etkileyeceği güncel olarak birçok otorite tarafından ifade edilmesine rağmen, Sekizinci (2001) ve Dokuzuncu (2006) Beş Yıllık Kalkınma Planları Turizm Özel İhtisas Komisyon Raporlarında “ İklim Değişimleri” konusu ayrıntılı açıklama yapılmaksızın sadece maddesel olarak sürdürülebilir kalkınma göstergeleri (çevresel göstergeler) ve tanıtım pazarlama raporu içinde yer almıştır. İklim değişikliğinin turizm üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik geliştirilmesi gereken stratejiler hakkında herhangi bir değerlendirme bulunmamaktadır (Şahin ve Bilim,2007,513). Bakanlığın en ileriye dönük yapmış olduğu plan “*Türkiye Turizm Stratejisi 2023 tür.*” Bu raporda da iklim değişikliği konusu yer almamaktadır (Kadıoğlu,2013,9). Turizm ve Kültür Bakanlığı ile iletişim sonucunda yeni planlama çalışmalarında konunun dikkate alınacağı yönünde bilgi alınmıştır.

3. ARAŞTIRMA BÖLÜMÜ

3.1.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı iklim değişikliği ile turizm arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Belirlenen bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt bulunacaktır:

- 1.İklim değişikliği turizm için bir tehdit midir?
- 2.İklim değişikliğinin turizme günümüzdeki etkileri nelerdir?
3. İklim değişikliğinin turizme gelecekteki etkileri neler olabilir?
- 4.İklim değişikliği etkilerini azaltmak veya korunmak için ülkemiz turizmde ne gibi önlemler anılabilir?

İklim turistik aktivitelerin gerçekleşmesinde, turistik sezonun uzunluğunun ve kalitesinin oluşmasında etkindir. Bu nedenle çoğu turizm çeşidinin var olması iklime bağlıdır. İklimle sıkı ilişkide olan turizm sektörünün iklim değişikliğinden etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle bu araştırma ile gelecekte turizmde iklimden kaynaklanan muhtemel tehdit ve fırsatların ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.2.Araştırmanın Yöntemi

Anket grubunu oluştururken hem turizm hem de iklim değişikliği hakkında doğru ve donanımlı bilgiye sahip kişilerin az olduğu düşüncesiyle Delfi Anket yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemin sadece kapalı uçlu sorulara bağlı olmaması nedeniyle katılımcıların fikir ve düşüncelerinin belirtme imkânı da oluşmuştur.

Turizm de delfi uygulamaları bulunmaktadır. Turizm talebin gelecekteki durumunu belirlemede delfi yöntemini kullanılmaktadır Bu yöntem turizminin geleceğinin projelendirilmesi amacıyla 1970'lerden beri etkin bir şekilde kullanılmaktadır. İlk delfi uygulaması olarak 1976 yılında English, ve Kernan'ın yaptıkları hava seyahati ve uçak teknolojisi 2000 öngörüsü gösterilebilir.(Patterson ve McDonald,2004,80) İklim değişikliği gelecek ile ilgili bir öngörü olduğu için bu konuda yapılan çalışmalarda delfi anket çalışması yapıldığı görülmektedir. 2009 yılında Turizm uzmanlarının iklim değişikliğinin Avrupa-Akdeniz turizm endüstrisine etkileri hakkında değerlendirmelerini içeren bir delfi anket çalışması yapılmıştır.

3.3.Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın kısıtları zaman ve ankete katılmadaki isteksizliktir. Anket çoğunlukla elektronik mektup yoluyla panelistlere ulaştırılmıştır. Ankete katılacakları belirlerken iklim değişikliği ve turizm ile ilgili makale sunmuş veya önemli uluslararası toplantılara katılmış kişilerden oluşmasının çalışmanın verimliliği artıracağı düşünülmüş ve oluşturulan bu gruba mail ile ulaşılmaya çalışılmıştır. Fakat belirlenen kişilerin anketleri doldurup, cevaplama oranının az olduğu tespit edilmiştir. Turizm, coğrafya ve meteoroloji dallarındaki akademisyenler, kültür ve turizm uzmanları anket grubuna sonradan eklenmiştir. Oluşturulan anket grubun ile bire bir iletişim sağlanamadığından birçok kişinin ankete katılmadığı gözlenmiştir. Ayrıca isteksizliğinin diğer sebebi olarak anket formunun çok sorudan oluşması ve panelistlerin yeterli zamanlarının olmamasına da bağlanmaktadır.

3.4.Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Çalışmanın amacına ulaşabilmesi için konu ile ilgili sorular oluşturulmuştur.

Birinci araştırma sorusuna ait önermelerin hepsi Dünya Turizm Örgütü'nün (2008) "Climate Change and Tourism Responding to Global Challenges" adlı kitabı kullanılarak oluşturulmuştur. (UNWTO, 2008,61)

İkinci araştırma sorusuna ait 3 önerme sırasıyla Deutsche Bank Research (2008) tarafından yapılan "Where will the Journey Lead" adlı araştırma

(DB,2008,1), Hacıoğlu, Şahin ve Girgin (2009) tarafından “İklim Değişikliğinin Turizme Muhtemel Etkilerinin Analizi” adlı makale (Hacıoğlu ve ark, 2009,1195) ve Yücel (2002) “Turizmde Yükselen Değer: Eko Turizm” adlı makale kullanılarak oluşturulmuştur.

Üçüncü araştırma sorusuna ait önermelerden 3 tanesi UNWTO (2007) “Tourism & Climate Change Confronting the Common Challenges” adlı makale, (UNWTO, 2007,5) 1 tane önerme Scott ve Lemieux (2009) “Weather and Climate Information for Tourism” adlı makale kullanılarak (Scott ve Lemieux,2009,6) ve diğer iki önerme ise günlük haberler dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Dördüncü araştırma sorusunun önermelerden 3 tanesi Dünya Turizm Örgütü’nün (2008) “Climate Change and Tourism Responding to Global Challenges” adlı kitap, (UNWTO, 2008,30,32,75) 1tanesi Deutsche Bank Research (2008) tarafından yapılan “Where will the Journey Lead” adlı araştırma, (DB,2008,20) 1 tanesi ise Pollock (2008) “The Climate Change Challenge Implications for the Tourism Industry” adlı kitapçık kullanılarak oluşturulmuştur.

Beşinci araştırma sorusu Kültür ve Turizm Bakanlığının internet sayfasında yer alan turizm çeşitleri temel alınarak oluşturulmuştur.

Altıncı araştırma sorusuna ait önermelerin 3 tanesi Demir (2009) “Küresel Isınma ve İklim Değişikliğinin Turizme Etkileri” adlı makalesi, 3 tanesi Yurtsever (2009) “Geleceğin Turizmde Doğa’nın Tercihi “Çevreci All Exclusive” adlı makalesi, 1 tanesi TBMM (2008) “Küresel Isınmanın Etkileri ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Yönetimi Konusunda Kurulan Meclis Araştırma Raporu”, 1 tanesi Deutsche Bank Research (2008) tarafından yapılan “Where will the Journey Lead” adlı araştırma, (DB,2008,19) Kuloğlu “Türkiye’nin Stratejik Yer Kaynaklarının Ulusal Güvenliğe Etkisi” adlı makalesi (Kuloğlu,2010,101) kullanılarak oluşturulmuştur.

Yedinci soruya ait önermelerden bir tanesi Şahin ve Bilim (2007) “İklim Değişiklikleri ve Turizm Talebine Etkileri: Türk Turizmde Yeni Eğilimler ve Stratejiler” adlı makale ve bir tanesi Demir (2009) “Küresel Isınma ve İklim Değişikliğinin Turizme Etkileri” adlı makale kullanılarak oluşturulmuştur.

Pilot çalışma Balıkesir Üniversitesinde Araştırma Görevlisi olan Sayın Göksele Kemal GİRGIN (İklim Değişikliği ve Turizm konusunda makale sahibidir.) desteği ile yapılmıştır. Kapalı uçlu olan soruların cevaplarında üçlü

likert kullanılmıştır. Araştırmaya katılanların, anketteki ifadeleri “Katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Katılıyorum” şeklinde belirlenmiştir.

I. Tura katılan katılımcıların kapalı uçlu sorulara verdikleri cevaplar, açık uçlu sorulardan alınan cevaplar ve katılımcıların tavsiyeleri değerlendirilerek II. Tur Anket Formu oluşturulmuştur. I. Turda katılımcıların kapalı uçlu sorulara verdikleri cevapların yüzdeleri dikkate alınarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu değerlendirmede mutabakat sınırı olarak %55 alınmıştır.

35 önermenin 24’ünde mutabakat sağlanmıştır. Bu ankette sorulara cevap oluşturulan kapalı uçlu cevapların 24’ü bir önceki turda yer almaktadır. Katılanlar tarafından 68 adet önerme oluşturulmuştur. Oluşturulan kapalı uçlu soruların cevaplarında beşli likert kullanılmıştır. Araştırmaya katılanların, 6 adet sorudaki ifadeleri “Kesinlikle Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Emin Değilim”, “Katılıyorum” “Kesinlikle Katılıyorum” şeklindedir. 1 adet soruda ise “Etkilenmeyecektir”, “Az Etkilenecektir”, “Kararsızım”, “Etkilenecektir”, “Çok Etkilenecektir” ifade kullanılmıştır. I. Turda Ankette yer alan 6. sorunun kişilerce cevaplanmak istenmemesi nedeniyle 2. Tur Anket formunda farklı şekilde sorulmuştur.

Anket yapılan kişilere grubun genel görüşü hakkında bilgi verilmek amacıyla Bildirim ve Değerlendirme Formu oluşturulmuştur. Bu form II. Tur Delfi Anket Formu ile birlikte gönderilmiştir. I. ve II. Delfi Anketleri mail ve elden ulaştırılmıştır. Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulunda görev yapan akademisyenlere elden anket ulaştırılmıştır. Diğerleri ise internet yardımıyla mail adresleri tespit edilerek anketler gönderilmiştir

3.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Anket grubu olarak ilk başta “İklim Değişikliği ve Turizm” konusunda araştırmaları olan veya “İklim Değişikliği ve Turizm Konulu Uluslararası Toplantılara” katılan kişiler olarak belirlenmiştir. Toplam 25 kişi olan bu kişilere 22’sine mail yoluyla, 3’üne ise elden anket ulaştırılmıştır. Bunlardan sadece 5 kişi I. Tura katılmıştır. II. Tura ise bu gruptan 4 kişi katılmıştır. I. Tur ve II. Tura katılımcısı sayısını artırmak amacıyla gruba akademisyenler, kültür ve turizm uzmanları, çevre mühendisi, meteoroloji mühendisleri de eklenmiştir. Delfi anket grubu için en son 228 kişilik bir grup oluşturulmuştur. Oluşturulan anket grubunun özellikleri ve katılım oranları Çizelge:3’te verilmiştir.

Çizelge:3 Oluşturulan Anket Grubunun Özellikleri ve Turlara Katılma Oranları

Ünvan	Anket Gönderilen Kişi Sayısı	I. Tura Katılan Kişi Sayısı ve Yüzdeliği	II. Tura Katılan Kişi Sayısı ve Yüzdeliği	Katılanların İçindeki Yüzdeliği	
				I. Tur	II. Tur
Akademisyen	126	12-%9,52	12%9,52	%57,15	%63,15
Kültür ve Turizm Uzmanı	80	7- %8,75	4-%5	%33,33	%22,22
Meteoroloji Müh.	3	0-0	0-0	0	0
Çevre Müh.	1	1-%100	0	%4,76	0
STK*	8	1-%12,5	2-%25	%4,76	%11,11
Özel Sektör	20	0-0	1-%5	0	%5,56
Toplam	228	21-%9,21	19-%8,33	%100	%100

* STK grubu içine BM ve AB Kuruluşları çalışanları da dâhil edilmiştir.

228 kişilik bir gruptan I. Tura katılan kişi sayısı 21'dir. Kısaca bu oluşturulan anket grubundan %9,21 cevap alınmıştır. II. Tur Delfi Anket çalışması daha önce belirlenmiş olan 228 kişinin hepsine gönderilmiştir. Toplam 19 kişiden cevap alınmıştır. Bu da %8,33'lük bir orana tekabül etmektedir. Daha önce I. Tur Delfi Anketine katılmayan 10 kişinin II. Tura katıldıkları gözlenmiştir. Daha önce I. Tur Delfi Anketine katılanlardan 12 kişinin II. Tur Delfi Anketine katılmadıkları tespit edilmiştir. 9 kişinin ise hem I. Tur hem de II. Tura katıldıkları gözlenmiştir.

3.6.Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Araştırma çalışmasının analiz aşaması SPSS programı 17 versiyonu kullanılarak incelenmiştir.

Sorulara ait önermelerinin aritmetik ortalamaları baz alınarak değerlendirme yapılmıştır.

3.7.Bulgular ve Yorum

3.7.1.Birinci Araştırma Sorusu: İklim Değişikliğinin Turizm Üzerindeki Olumsuz Etkileri Nelerdir?

Ankete katılanların "İklim Değişikliğinin Turizm Üzerindeki Olumsuz Etkileri Nelerdir?" sorusuna verdikleri cevap doğrultusunda Çizelge:4 hazırlanmıştır. Bu soruya ait 22 adet önermenin genel aritmetik ortalama değeri 3,57 standart sapması ise 1,008'dir Yani ankete katılanlar iklim değişikliğinin turizm üzerinde olumsuz etkilere sebep olacağı önerilerine katılmaktadırlar.

Çizelge:4 Ankete Katılan Tarafından Birinci Araştırma Sorusuna İlişkin Önermelere
Verdikleri Cevapların Analizi

Önermeler	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Sıcaklık artışı nedeniyle kıyı turizmde sezon değişmelerinin yaşanılacağı tahmin edilmektedir.	4,11	0,994
Kar örtüsünün azalması ve buzul tabakasının küçülmesi sonucu kırsal turizmde sezon kısalığı ya da sezonun açılmaması.	4,05	0,970
Aşırı fırtına gibi olumsuz hava olaylarının sıklık ve şiddetinde artış nedeniyle turizm işletmelerinde oluşacak zarar ve talebin olumsuz etkilenmesi	3,53	1,020
Bazı bölgelerde yağış miktarı ve sıklığında artışlar nedeniyle oluşan/ oluşacak su baskınları. Bu felaketler sonucu tarihi eserler, kültürel varlıkların ve turizm altyapılarının zarar görmesi	3,89	0,809
Deniz seviyesinin yükselmesi sonucunda kıyı erozyonu, plaj bölgesinin kaybedilmesi, sahil kesiminin yüksek koruma maliyeti oluşması gibi olumsuzluklar yaşanacaktır	3,95	1,026
Sıcaklık artışı nedeniyle kara ve denizdeki biyo-çeşitlilikte değişimler sonucu destinasyonlara has doğal çekiciliklerin kaybı (Örneğin: Av turizmin olumsuz etkilenmesi, mercan resiflerin beyazlaşması... gibi)	3,89	1,10
Daha sık ve daha büyük orman yangınları sonucu doğal çekiciliklerin kaybı, sel baskını riskinde artış ve turizm altyapılarının zarar görmesi	3,95	0,970
Toprak değişiklikleri (örneğin: nem düzeyi, erozyon) sonucu arkeolojik varlıkların ve diğer doğal varlıkların kaybı, destinasyon çekiciliklerinin olumsuz etkilenmesi. Bu varlıkları korumak için yapılan bakım ve onarım giderlerinin artması	3,74	1,195
Zararlı böceklerin çoğalması nedeniyle bulaşıcı hastalıkların artacağı tahmin edilmektedir.	3,68	1,108
Destinasyon merkezleri farklı bölgelere kaymaktadır/kayacaktır	3,74	0,872
Destinasyon merkezlerinde oluşan olumsuz hava koşullarından medya yardımıyla turistlerin haberdar olmaları sonucu toplu rezervasyon iptallerinin gerçekleşmesi	3,21	0,976
Denizlerde yaşayan zararlı canlıların artması sonucu turistlere yönelik yeni tehditlerin oluşması	3,32	1,057
İklim değişikliğinden olumsuz etkilenmesi beklenen ülkelerin turizm sektörlerinde istihdam edilen kişilerin işlerini kaybedecek olmaları ve bu ülkelerde işsizlik oranların da artışların yaşanması beklenmektedir.	3,74	0,933

İklım değişikliğinin mimarlarından biri sayılan hava ulaşımı konusunda insanların daha hassas davranması nedeniyle daha çok kısa mesafe destinasyonların tercih edilmesi ve yeni destinasyonlarının canlanması için Şart olan direk uçuşlarının maliyet sorunu nedeniyle geręekleřememesi.	3,11	1,049
Çevreci kararlar nedeniyle insanların yakın destinasyonları tercih etmeleri sonucu yeni yerler ve kùltürleri tanıma imkânlarının azalması	2,79	1,032
İklım değişikliğinden dolayı tarım alanlarının zarar görmesi ve tarımsal ürünlerin kalitesinin düşmesi sonucu gastronomi turizminin olumsuz etkilenmesi ve işletme maliyetlerinde yaşanacak artışlar.	3,68	0,885
Yaşanacak olan olumsuz hava koşulları nedeniyle kıyı turizmi önemi yitirecektir.	2,89	1,329
Turizm işletmelerinin ısıtma ve soğutma giderlerinin artması	4,11	0,875
Turizm etkinliklerinde ve alışkanlıklarında çok önemli değişiklikler olacaktır. Örneğin: Kıyı turizmi yerine yayla turizmi tercih edilmesi... gibi.	3,00	1,106
Dağların ve yaylaların aşırı kullanması, bu yerlerin olumsuz etkilenmesine neden olacaktır	3,58	0,902
Sıcaklık sorunları nedeniyle turistlerde görùlebilecek sağlık sorunlarında (Kalp, tansiyon vb.) artış beklenmektedir.	3,21	1,134

1.Kesinlikle Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Emin Değilim 4.Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

22 adet önermeden oluşan birinci sorunun güvenilirlik (alfa katsayısı) 0.901 olarak tespit edilmiştir. 0,80'den büyük 1,00'den küçük olduğu için yüksek derecede güvenilirlik derecesine sahiptir.

3.7.2.İkinci Araştırma Sorusu: İklım Değişikliğinin Turizm Üzerinde Olumlu Etkileri Nelerdir?

Ankete katılanların “İklım Değişikliğinin Turizm Üzerindeki Olumlu Etkileri Nelerdir?” sorusuna verdikleri cevap doğrultusunda Çizelge:5 hazırlanmıştır. Bu soruya ait 11 adet önermenin genel aritmetik ortalama değeri 3,49 standart sapması ise 0,90'dır Yani ankete katılanlar iklim değişikliğinin turizm üzerinde olumlu etkilere sebep olacağı içeren önermeler hakkında net düşünceye sahip değillerdir.

Çizelge:5 Ankete Katılan Tarafından İkinci Araştırma Sorusuna İlişkin Önermelere Verdikleri Cevapların Analizi

Önermeler	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Turizme uygun olmayan ülke ve bölgelerin (kuzeyde yer alan bölgeler), iklim değişikliğinin etkisiyle turizm için gerekli iklim özelliklerine sahip olacak olmaları	3,42	1,071
Eko-turizmin önemi gün geçtikçe artmaktadır.	4,42	0,507
Alternatif turizm çeşitlerinin oluşması ve yatırımların artması nedeniyle turizm sektöründe yeni işbirliği, istihdam ve yatırım olanakları oluşması.	3,95	0,524
Turistik iklimsel konforun iyi olmadığı dönemlerde maddi imkânları kısıtlı kişilerin turizm hareketlerine katılma imkânı	3,05	0,970
Turistlerde çevre bilincinin artması	3,58	1,017
Sektör olarak sınırlı miktarda olan kaynakların doğru ve verimli olarak kullanma bilincinin artması	3,84	0,898
Kıyı turizmi sezonunun uzaması ve mevsimsellik özelliğinin kalkması	3,32	0,749
Yakın destinasyon merkezlerin tercih edilmesi nedeniyle tatil süresinin ve geceleme sayısının artması	3,05	1,026
Havayolu yerine karayolunu ulaşımının tercih edilmesi nedeniyle yol güzergâhında bulunan restoran vb. turistik işletmelerin gelişmesi	3,21	1,273
Kisilerin kitle turizmi gibi düşük gelir kazandırıcı turizm çeşitlerinin yerine özel ilgi alanlarına yönelik ve yüksek gelir getirici turizm türlerine eğilmesi	3,32	0,820
İsrafçı olan “her şey dâhil” “pazarlama taktiğinden vazgeçilerek “kullandığın kadar öde” pazarlama taktiği kullanılarak turistlerin harcamalarının arttırılma imkânı olması	3,26	1,046

1. Kesinlikle Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Emin Değilim 4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

11 adet önermeden oluşan ikinci sorunun güvenilirlik (alfa katsayısı) 0.816 olarak tespit edilmiştir. 0,80’den büyük 1,00’den küçük olduğu için yüksek derecede güvenilirlik derecesine sahiptir.

3.7.3.Üçüncü Araştırma Sorusu: Günümüzde İklim Değişikliğinin Etkileri Turizm Sektöründe Hissedilmekte midir?

Ankete katılanların “İklim değişikliğinin etkileri turizm sektöründe hissedilmekte midir?” sorusuna verdikleri cevap doğrultusunda Çizelge:6 hazırlanmıştır. Bu soruya ait 15 adet önermenin genel aritmetik ortalama değeri 3,44 standart sapması ise 1,00’dir Yani ankete katılanlar iklim değişikliğinin etkileri turizm

sektöründe hissedilmektedir düşüncesini içeren önermeler hakkında net bir düşünceye sahip değillerdir.

Çizelge:6 Anket Katılan Tarafından Üçüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Önermelere Verdikleri Cevapların Analizi

Önermeler	Aritmetik	Standart
	Ortalama	Sapma
Kıyı turizminin bahar aylarında uygun sıcaklığa ulaşması nedeniyle sezonun erken başlaması ve geç bitmesi	3,47	1,172
Bazı bölgelerde yaşanan yağış miktarındaki ve sıklığındaki artışlar sebebiyle oluşan sellerin turizm altyapı ve üstyapılarına zarar vermesi	3,16	1,015
Tüketicilerin klima sistemine sahip olan işletmeleri tercih etmeleri	4,53	0,612
Kar örtüsünün azalması sonucu kış turizminde sezon kısalması ya da sezonun açılmaması	3,58	1,121
Hava sıcaklıklarındaki artış nedeniyle turistlerin sıcaklıklardan şikâyet etmesi	3,32	1,003
Bazı destinasyon alanlarında çölleşmenin oluşmaya başlaması	3,05	1,026
Bazı destinasyon alanlarında yeraltı suyu sıkıntılarının oluşmaya başlaması	3,68	0,749
Buzulların erimeye başlaması nedeniyle kutup bölgesi turizminin tehlike altına girmesi	3,47	0,905
Orman yangınlarının artması nedeniyle destinasyonların çekiciliklerinin olumsuz etkilenmeye başlaması	3,74	0,991
Kıyı turizmi sezonunda görülen yağışlar nedeniyle güneşli gün sayısının azalması	2,84	1,068
Aşırı sıcaklık nedeniyle gıdaların daha kolay bozulması sonucu yaşanan sağlık sorunları	3,11	1,524
Yaz mevsiminde dağlık bölgelere gezilerin artması	3,21	1,134
İşletmelerin ısınma ve soğutma giderlerinin artması	4,05	0,970
Günümüzdeki yaşanan iklim değişimleri işletmelerin yapı çeşitliğinin gelişmesine yol açmaktadır.	3,47	0,697
Yaşanan iklim değişikliğinden dolayı yapılacak olan yeni turizm yatırımlarının yer seçiminde daha fazla hassasiyet gösterilmektedir.	3,05	1,026

1. Kesinlikle Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Emin Değilim 4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

15 adet önermeden oluşan üçüncü sorunun güvenilirlik (alfa katsayısı) 0.831 olarak tespit edilmiştir. 0,80'den büyük 1,00'den küçük olduğu için yüksek derecede güvenilirlik derecesine sahiptir.

3.7.4.Dördüncü Araştırma Sorusu: İklim Değişikliğinin Dünya Turizm Hareketleri Üzerinde Etkileri Sizce Neler Olabilir?

Ankete katılanların “İklim değişikliğinin dünya turizm hareketleri üzerinde etkileri sizce neler olabilir?” sorusuna verdikleri cevap doğrultusunda Çizelge:7 hazırlanmıştır. Bu soruya ait 6 adet önermenin genel aritmetik ortalama değeri 3,61 standart sapması ise 0,816’dır.Yani ankete katılanlar İklim değişikliğinin dünya turizm hareketleri üzerinde etkileri hakkındaki önermelere katılmaktadırlar.

Çizelge:7 Ankete Katılan Tarafından Dördüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Önermelere Verdikleri Cevapların Analizi

Önermeler	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Çevreci politikalar nedeniyle (hem tasıma maliyetlerinde hem de çevre duyarlılığındaki artışlar) turistlerin seyahat modellerinde (destinasyon seçeneği) değişiklikler olacaktır. Daha kısa mesafeli destinasyonlara ilginin artması beklenmektedir.	3,11	0,994
Yüksek enlemlerde yer alan ülkelerin (Kuzey Avrupa ülkeleri... gibi) sıklık değerlerinin artması nedeniyle bu alanların turistik arz ve taleplerinde artışın yaşanması beklenmektedir.	3,84	0,765
Yeni destinasyon alanları ortaya çıkacaktır.	4,32	0,671
Oluşacak olumsuz hava koşulları (sel, kasırga) nedeniyle sermayenin el ve ülke değiştirmesi.(Tur operatörlerinin bilenen destinasyon alanları yerine farklı destinasyon alanlarını tercih etmeleri)	3,58	0,902
Amerika’da yaşanan kasırga olaylarındaki artış, bu kıtada yer alan destinasyon merkezlerinin olumsuz etkilenmesine neden olacaktır.	3,26	0,872
İklim değişikliğine bağlı olarak oluşan sel, heyelan vs. gibi doğal afetler nedeniyle tropik bölgelerdeki kimi gözde tatil destinasyonlarının çekiciliklerini kaybedeceklerdir.	3,58	0,692

- 1.Kesinlikle Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Emin Değilim 4.Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

6 adet önermeden oluşan besinci sorunun güvenilirlik (alfa katsayısı) 0.80 olarak tespit edilmiştir. 0,80’e eşit olması nedeniyle yüksek derecede güvenilirlik derecesine sahiptir.

3.7.5.Beşinci Araştırma Sorusu: İklim Değişikliğinin Turizm Çeşitlerini Ne Derecede Etkileyecektir?

Ankete katılanlara 17 adet turizm çeşitinin iklim değişikliğinden nasıl etkileneceği hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Alınan cevaplar aritmetik ortalamalarına göre Çizelge:8’te büyükten küçüğe doğru sıralandırılmıştır.

Çizelge:8 Ankete Katılan Tarafından Beşinci Araştırma Sorusuna İlişkin Önermelere Verdikleri Cevapların Analizi

Turizm Çeşitleri	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Kış Turizmi	4,26	,872
Kıyı Turizmi	4,05	1,129
Botanik Turizmi	3,95	1,177
Yayla Turizmi	3,84	1,015
Dağcılık	3,79	,918
Rafting	3,79	1,032
Av Turizmi	3,68	1,376
Kuş Gözlemciliği	3,58	1,346
Golf Turizmi	3,37	1,165
Yat Turizmi	3,26	1,284
Su Altı Dalış	3,00	1,333
Sağlık Turizmi	2,63	1,300
Kültür Turizmi	2,53	1,349
Gençlik Turizmi	2,47	1,219
Mağara Turizmi	2,47	1,349
Kongre Turizmi	2,26	1,195
İnanç Turizmi	1,68	0,946

1.Etkilenmeyecektir

2.Az Etkilenecektir

3.Kararsızım

4.Etkilenecektir

5.Çok Etkilenecektir

Ankete katılanların altıncı soruya verdikleri cevaplar sonucuna göre iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek ilk beş turizm çeşidi sırasıyla:

1.Kış Turizmi (AOD: 4,26 ve SSD: 0,872’dir)

2. Kıyı Turizmi (AOD:4,05 ve SSD: 1,129’dur)

3. Botanik Turizmi (AOD: 3,95 ve SSD:1,177’dir)

4. Yayla Turizmi (AOD: 3,84 ve SSD: 1,015'tir)

5. Dagcılıktr. (AOD: 3,79 ve SSD: 0,918'dir)

Ankete katılanların altıncı soruya verdikleri cevaplar sonucuna göre iklim değişikliğinden en az etkilenecek ilk dört turizm çeşidi sırasıyla:

1. İnanç Turizmi (AOD: 1,68 ve SSD: 0,946'tır)

2. Kongre Turizmi(AOD: 2,26 ve SSD: 1,195'tir)

3. Magara Turizmi(AOD: 2,47 ve SSD: 1,349 'dur)

4. Gençlik Turizmi(AOD: 2,47 ve SSD: 1,219'dur)

Golf Turizmi, Yat Turizmi, Su Altı Dalış, Sağlık Turizmi ve Kültür Turizmine verdikleri cevaplarda Kararsızım seçeneğinde yoğunlaşmaktadırlar

3.7.6. Altıncı Araştırma Sorusu: İklim Değişikliğinin Ülkemiz Turizmine Etkileri Neler Olacaktır?

Ankete katılanların "İklim değişikliğinin ülkemiz turizmine etkileri neler olacaktır?" sorusuna verdikleri cevaplar doğrultusunda Çizelge:9 hazırlanmıştır. Bu soruya ait 14 adet önermenin genel aritmetik ortalama değeri 3,46 standart sapması ise 0,910'dur. Yani ankete katılanlar İklim değişikliğinin ülkemiz turizmine etkileri içeren önermeler hakkında net fikirleri yoktur.

Çizelge:9 Ankete Katılan Tarafından Altıncı Araştırma Sorusuna İlişkin Önermelere Verdikleri Cevapların Analizi

Önermeler	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Akdeniz kıyı şeridi ilkbahar ve sonbahar aylarında turizm için uygun şartlara sahip olacağından kıyı turizm sezonun uzaması.	3,58	0,838
Karadeniz bölgesinin turizm sezonu uzayacaktır. Kıyı turizmi açısından elverişli koşullara sahip olacaktır.	3,74	0,806
Ülkemizin kış sporları merkezleri iklim değişikliği tehdidi altındadır.	3,58	1,017
Orman yangınlarının sıklığı, etki alanı ve süresinde artış olacaktır	3,89	0,875
Su varlığındaki azalma turizm işletmelerinin ürettiği hizmetlerde aksamlar oluşmasına neden olacaktır.	3,37	0,761
İleriki yıllarda turizm pazarında rakiplerimiz değişecektir. Karadeniz ülkeleriyle (Bulgaristan, Romanya, Baltık Ülkeleri) rekabet halinde olacaktır.	3,37	1,012
Alternatif turistik ürünler oluşacaktır.	4,16	0,602
Yağış miktarının çok artması nedeniyle destinasyon merkezlerinin alt yapılarında sıkıntılar yaşanacaktır.	3,37	0,895

Altyapı (sellere karşı kanalizasyon vs.) ve üstyapı (çöplerin toplanmaması vs.) sorunları nedeniyle çevreye duyarlı turistlerin ülkemizi daha az ziyaret etmeleri beklenmektedir.	2,89	0,937
Uzak mesafelerden gelen turistlerin miktarında azalma.	2,68	1,003
Ülkemiz güney sahillerin yaz mevsiminde aşırı ısınması nedeniyle bu bölgeye yapılan kültür turizmi talebinde azalmalar.	3,42	1,121
Kuş cennetin varlığı gelecekte tehdit altındadır.	4,05	0,780
Ülkemizde baş gösterecek kuraklık ve sel felaketlerinin tarımsal ve hayvansal üretimde yaşanacak düşüş nedeniyle maliyetlerin artması. Bunu turistik işletmelerin pazarlama fiyatlarına yansımaları. Gerek tur operatörlerinin gerekse turistlerin ülkemizi tercih etmemeleri.	3,42	1,017
Ülkemizin güney sahillerinin yaz mevsiminde aşırı ısınması nedeniyle emekli turist sayısında azalma	2,95	1,079

- 1.Kesinlikle Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Emin Değilim 4.Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

14 adet önermeden oluşan yedinci sorunun güvenilirlik (alfa katsayısı) 0.86 olarak tespit edilmiştir. 0,80'den büyük 1,00'den küçük olduğu için yüksek derecede güvenilirlik derecesine sahiptir.

3.7.7.Yedinci Araştırma Sorusu: Gelecekte Yaşanacak Olan İklim Değişikliğinin Etkilerinden Ülkemiz Turizminin En Az Zarar Görmesi İçin Neler Yapılabilir?

Ankete katılanların “Gelecekte yaşanacak olan iklim değişikliğinin etkilerinden ülkemiz turizminin en az zarar görmesi için neler yapılabilir?” sorusuna verdikleri cevaplar doğrultusunda Çizelge:10 hazırlanmıştır. Bu soruya ait 25 adet önermenin genel aritmetik ortalama değeri 4,64 standart sapması ise 0,58'dir.Yani ankete katılanlar “Gelecekte yaşanacak olan iklim değişikliğinin etkilerinden ülkemiz turizminin en az zarar görmesi için alınacak önlemlere ait önermelere kesinlikle katılmaktadırlar.

Çizelge:10 Ankete Katılan Tarafından Yedinci Araştırma Sorusuna İlişkin Önermelere Verdikleri Cevapların Analizi

Önermeler	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
İklim değişikliğinin olumlu ve olumsuz etkileri göz önünde bulundurularak hazırlanacak olan Turizm Kalkınma Planlarının yapılandırılması	4,79	0,419
Turizm ve İklim Değişikliği Ulusal Stratejik Planın oluşturulması.(Ülkemiz turizm merkezlerinin iklim değişikliğine karşı dirençlerinin tespiti ve yapılması gereken adımların belirlenmesi)	4,74	0,452
Konaklama işletmelerinin daha çevreci işletmeler olması için yatırım teşvikinin ve bilgi desteğinin sağlanması		
Alternatif turizm çeşitleri belirlenmeli ve tanıtma-pazarlama faaliyetlerine şimdiden bu turizm çeşitlerine yer verilmelidir.	4,47	0,612
İklim değişikliği sebebiyle ülkemizden daha fazla ısınacak ülkelerdeki potansiyel tüketicilerin seyahatlerinde ülkemizi seçmeleri için çalışmalar yapılmalıdır	4,26	1,046
Çevre koruma, geri dönüşüm ve enerji tasarrufu konularında sektörün ve çalışanların bilinçlendirilmesi ve yasal düzenlemelerin yapılması	4,68	0,478
Yeşil ve beyaz yıldız gibi projelerin yaygınlaştırılması	4,63	0,684
Az enerji tüketen ve çevreye daha az zarar veren turizm planlamaların yapılması	4,79	0,419
Enerji tüketimi az olan ve en az atık oluşturan tesislerin teşvik edilip ödüllendirilmesi		
Konu ile ilgili dünyada yapılan çalışmaların ve alınan tedbirlerin yakından takip edilmesi	4,63	0,496
Sel ve su baskınlarına karşı ivedi olarak belediyelerce alt yapı (kanalizasyon) çalışmalarını tamamlanması	4,63	0,496
Ülkemize fazla turist değil de kaliteli turist getirilmesi amaçlanmalı	4,47	0,964
Doğal kaynakların kirletilmesini önleyici tedbirlerin alınması	4,79	0,419
Yeşil dokuyu artırıcı yapılaşmalara ve düzenlemelere gidilmesi	4,74	0,452
Turistik tesislerde içme suyu kullanımı dışındaki su kullanımında artmış deniz suyu kullanımlarına geçilmesi	4,37	0,895
Ormanlık arazilerin korunmasına büyük önem verilmelidir	4,89	0,315
Sulak ve bataklık alanlarının doğallıkları korunmalıdır	4,68	0,582
Göçmen kuşlar için gerekli güvenlik tedbirleri alınmalıdır	4,74	0,452
Destinasyon ulaşımının sağlanması amacıyla daha az karbon salımı yapan hızlı tren projelerine hız verilmelidir	4,58	0,607
İklim değişikliğine yönelik düzenli olarak ulusal faaliyet raporlarının hazırlanması ve bu raporların kamu ve özel sektörler tarafından değerlendirilmesi	4,68	0,478
Turizm Sektörü için kamu ve özel sektörünün bir arada olacağı koordineli çalışmaların yapılması	4,74	0,452
Turizmdeki israfın önlenmesi	4,79	0,419
Çevresel açıdan alınan önlemler parasal cezalarla desteklenmelidir	4,63	0,831
İşletmelerin saldıkları karbon emisyonuna göre vergilendirme yapılmalıdır		
Çevreyi korumak amacıyla önlemler alınmalıdır. Alınan bu önlemlere uymayanlara parasal yaptırımlar uygulanmalıdır	4,68	0,749

1. Kesinlikle Katılıyorum 2. Katılıyorum 3. Emin Değilim 4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

25 adet önermeden oluşan dokuzuncu sorunun güvenilirlik (alfa katsayısı) 0.931 olarak tespit edilmiştir. 0,80'den büyük 1,00'den küçük olduğu için yüksek derecede güvenilirlik derecesine sahiptir.

4.SONUÇ VE ÖNERİLER

Yatırım, üretim amacıyla yapılan harcamaların tümüdür. Yatırımlar arasında benzer taraflar bulunmaktadır. Fakat turizm yatırımları diğer yatırımlardan farklıdır. Çünkü turizm yatırımı geri dönüşü uzun vadeli, siyasal, doğal ve ekonomik olaylara duyarlı, riskli bir yatırım türüdür. Ayrıca yatırımların yapılabilmesi için destinasyon merkezinin ulaşabilir olması ve doğal güzelliklere sahip olması gerekmektedir. İklim, hem doğal güzellikleri oluşturduğundan hem de beklenmedik doğa olaylarına neden olduğundan turizm ile sıkı bir ilişki halindedir. Bu ilişki bir taraftan yapılacak turizm aktivitelerinin çeşidini belirlemekte diğer taraftan ise işletmenin devamlılığını sağlamaktadır. Örneğin: Yeterli kar örtüsüne sahip olan yerler kayak merkezi olurken, yeterli sıcaklık değerlerine ve açık hava koşullarına sahip kıyı yerlerinde kıyı turizmi yapılmaktadır.

Günümüzün hava koşulları hiçte normal olmayan bir şekilde gerçekleşmektedir. Yaşanan aşırı sıcaklık ve sel felaketlerinin sebebi olarak iklim değişikliği gösterilmektedir. Tarım, sigorta... gibi birçok sektör oluşan bu iklim şartlarından olumsuz etkilenmektedir.

İklimle çok sıkı ilişki halinde olan turizm sektörünün yaşanan veya yaşanacak iklim değişikliği etkilerinden etkilenmemesi düşünülemez. Bu araştırma bu düştünceden yola çıkılarak iklim değişikliğinin turizm ile ilgili ilişkileri incelenmiştir. Çalışmada farklı bakış açılarına da yer verilmek istenmiş. Bu nedenle anket türü olarak delfi yöntemi seçilmiştir. Özellikle katılımcıların fikir ve düşünceleri yardımıyla farklı çözüm yolları oluşturulmuştur. Anket değerlendirmesi yapılırken aritmetik ortalama baz alınarak değerlendirme yapılmıştır. Delfi yöntemi kullanılan bu çalışmada su sonuçlar elde edilmiştir:

İklim değişikliği gelecekte yaşanacak bir olay olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü iklim değişikliğinin etkileri turizm sektöründe hissedilmeye başlanmıştır. Hissedilen etkiler şunlardır:

- Hava sıcaklığı nedeniyle tüketicilerin klima sistemine sahip olan işletmeleri tercih etmeleri ve buna bağlı olarak işletmelerin soğutma giderlerinde artışlar yaşanması.

- Sıkça gerçekleşen büyük orman yangınları nedeniyle destinasyonların çekiciliklerinin olumsuz etkilenmesi,
- Yağışların azalması nedeniyle bazı destinasyon alanlarında yeraltı suyu sınırlarının oluşmaya başlaması,
- Kar örtüsünün azalması sonucu kış turizminde sezon kısalmaları ya da sezonun açılmaması bunlar arasında sayılabilir.

İklim değişikliğinin turizm sektörüne muhtemel olumsuz etkileri şunlardır:

Sıcaklık artışı nedeniyle kıyı turizminde sezon değişmelerinin yaşanacağı tahmin edilmektedir. Oluşacak olumsuz hava koşulları nedeniyle turizm işletmelerinin ısıtma ve soğutma giderlerinde artışların oluşması beklenmektedir. İklim değişikliğinden en fazla etkilenecek olan turizm çeşitlerinden biride kış turizmidir. Kar örtüsünün azalacağı tahmin edildiğinden kış turizminde sezon kısalmaları ya da sezonun açılmaması beklenilmektedir.

Genellikle turizm altyapıları gelişime daha açık olan düz arazi alanlarında inşa edilmektedir. Bu alanların bir kısmı doğal çevrenin bozulduğu ve ormansızlaştırılmış alanlar olduğundan sel riski, toprak kayması ve çığ gibi felaketlere açık olan alanlardır. Olumsuz doğa olaylarında artışlar yaşanacak olması nedeniyle bu altyapılar zarar görecektir. Ayrıca oluşacak olumsuz doğa olaylarında turistler yerel halka göre daha çok etkileneceklerdir. Çünkü turistler genellikle ziyaret ettikleri ülkenin dilini bilmemekte ve ziyaret ettikleri bu yörelerin yabancıdır.

Deniz seviyesinin yükselecek olması ise kıyı bölgelerinde yer alan turizm yatırımlarının ve plajların varlığını tehdit edecek, bu alanların koruma maliyeti artacaktır. Destinasyonların sahip oldukları biyolojik çeşitlilik, doğal güzellikler, kültürel ve tarihi yerler iklim değişikliğinin tehdidi altındadır. Bu özelliklerin kaybı destinasyonların imajını olumsuz etkileyecektir.

Ekonomisi turizme dayanan bazı ülke ve bölgelerin iklim değişikliğinden olumsuz etkileyecek olmaları bu yerlerin ekonomilerini ve istihdamlarını olumsuz etkileyecektir.

Turistlerin yüksek rakımlı dağ ve yaylaları tercih edecek olmaları nedeniyle bu yerler olumsuz etkilenecektir.

Turizm çeşitlerinin iklim ile bağlantıları farklıdır. Bu nedenle iklim değişikliğinden etkilenme oranları da farklı olacaktır. İklim değişikliğinden en fazla etkilenecek olan turizm çeşidi kış turizmidir. Ardından kıyı turizmi ve botanik turizmi

gelmektedir. İklim değişikliğinden en az etkilenmesi beklenen turizm çeşidi ise inanç turizmidir. Ardından kongre turizmi ve mağara turizmi gelmektedir.

İklim değişikliğinin turizm sektörüne sadece olumsuz etkileri olduğu düşünülebilir. Fakat sektöre olumlu etkileri de vardır. Bunlar:

- Alternatif turizm çeşitlerinin oluşması,
- Yeni yatırımlar nedeniyle turizm sektöründe yeni işbirliği,
- İstihdam ve yatırım olanaklarının oluşması,
- Eko-turizminin öneminin artması,
- Sınırlı turizm kaynaklarını doğru ve verimli olarak kullanma bilincinin gelişmesi,
- Turistlerde çevre bilincinin artmasıdır.

Dünya turizm hareketleri açısından iklim değişikliğinin etkileri değerlendirildiğinde ise;

- Yeni destinasyon alanları ortaya çıkacaktır.
- Yüksek enlemlerde yer alan ülkelerin (Kuzey Avrupa ülkeleri... gibi) sıcaklık değerlerinin artması nedeniyle bu alanların turistik arz ve taleplerinde artışın yaşanması beklenmektedir.

• İklim değişikliğine bağlı olarak oluşan sel, heyelan vs. gibi doğal afetler nedeniyle tropik bölgelerdeki kimi gözde tatil destinasyonlarının çekiciliklerini kaybedeceği tahmin edilmektedir.

• Oluşacak olumsuz hava koşulları (sel, kasırga) nedeniyle sermayenin el ve ülke değiştirmesi.(Tur operatörlerinin bilenen destinasyon alanları yerine farklı destinasyon alanlarını tercih etmeleri)

Ülkemiz turizminin, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden etkilenmemesi kaçınılmazdır. Çünkü ülkemiz turizm gelirlerinin büyük bölümünü kıyı turizminden sağlamaktadır. Kıyı turizmi Akdeniz ve Ege kıyılarımızda yapılmaktadır. Bu bölgelerin iklim değişikliğinden kaynaklanacak sıcaklık artışlarından olumsuz etkilenmesi beklenmektedir.

Turizm talebini oluşturan Kuzey Avrupa ülkelerinin gelecekte turizm için uygun iklim koşullarına kavuşacağından dolayı ülkemizdeki kıyı turizm talebinin azalması beklenebilir. Ülkemiz sadece kıyı turizm potansiyeline sahip olan bir ülke değildir. Ülkemiz kültür, inanç, kongre, termal, sağlık... gibi turizm potansiyellerine sahiptir. Elimizdeki potansiyelleri verimli kullanarak turizm ürünlerini

çeşitlendirmeliyiz. Oluşturulan turistik ürünler için pazarlama faaliyetleri yapılarak turistik talep oluşturulmalıdır. Son yıllarda uluslararası spor müsabakalarının ve uluslararası toplantıların yapılması, inanç turizmine önem verilmesi ülkemiz turizmi açısından olumlu gelişmelerdir. Bu çabalar daha da arttırılmalıdır. Diğer yandan Akdeniz kıyı şeridinin ilkbahar ve sonbahar aylarında turizm için uygun şartlara sahip olacağı beklenilmektedir. Bu Akdeniz kıyıların turizm sezonun uzaması anlamına gelmektedir. Bahar aylarında yapılacak seyahatler daha çok üçüncü yaş turizmi ve gençlik turizmine hitap etmektedir. Üçüncü yaş turizmi ve gençlik turizmi talebine oluşturabilecek pazarlar için pazarlama faaliyetleri artırılmalıdır. Ülkemize ait kış sporları merkezleri iklim değişikliği tehdidi altındadır. Yapay kar işletmeler için bir çözüm yolu olabilir. Fakat oluşturacak yapay kar için su kaynağına ve enerjiye ihtiyaç vardır. Ayrıca yeni açılacak olan kayak merkezleri fizibilitesi yapılırken iklim değişikliğinin etkileri göz önünde bulundurulmalıdır.

Ülkemizde iklim değişikliğinden olumlu etkilenecek bölgelerin başında Karadeniz Bölgesi yer almaktadır. Bu bölgenin turizm sezonunun uzaması beklenmektedir. Bölgeye yapılacak olan yeni turizm yatırımlarında dikkatli davranılmalıdır. Özellikle yürütülecek çabalar sürdürülebilir turizm anlayışı içinde yürütülmelidir.

Ülkemiz turizminin iklim değişikliğinden en az etkilenmesi için uyum önlemlerinin alınması gerekmektedir.

Devlet tarafından alınacak uyum önlemleri:

• Doğal yaşam alanları koruma altına alınmalıdır. Alınan bu önlemler parasal cezalarla desteklenmelidir.

• Turizm sektöründe enerji tüketimi az olan ve atık üretimi düşük seviyede olan işletmeler teşvik edilmeli ve ödüllendirilmelidir.

• Yeni oluşturulacak olan Turizm Kalkınma Planlarında şu konulara yer verilmelidir:

1) Az enerji tüketen, çevreye daha az veren ve yeşil dokunun önem verilen yeni turizm projeleri

2) Çevre koruma, geri dönüşüm ve enerji kullanımı konularında sektör tarafından alınabilecek önlemler.

3) İklim değişikliğine karşı oluşturulacak olan alternatif turizm çeşitleri

• Türkiye'nin turizm merkezlerinin iklim değişikliğine karşı dirençlerin tespit edilmesi ve gerekli adımların belirlenmesi amacıyla Turizm ve İklim Değişikliği Ulusal Stratejik Plan oluşturulmalıdır. Bu planda alternatif turizm çeşitleri de

yer almalıdır. Oluşan sonuçlara göre 2023 Turizm Stratejisi Eylem Planda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

- İklim değişikliği konulu çalışma ve faaliyetlere turizm konusu da yer verilmelidir. Oluşturulacak komisyonlarda kamu ve özel sektörün beraber çalışması sağlanmalıdır.

- Sektörün daha çevreci olması için teşvik ve yasal düzenlemelere gidilmelidir. İşletmeler tarafından alınacak uyum önlemleri

- İsraftan kaçınılmalıdır. Böylece yetersiz esmeye başlayan kaynaklar daha verimli kullanılmış olacaktır.

- Çevreci işletmeler olmak için işletmeler beyaz yıldız ve yeşil yıldız... gibi projelere gönüllü katılmalıdırlar.

- İşletmelerin kullandıkları içme suyu dışındaki ihtiyaçlarını deniz suyundan yada yağmur suyundan temin etmelidirler.

- Konu ile ilgili dünyada yapılan çalışmaların ve alınan tedbirlerin işletmeler tarafından yakından takip edilmesi ve kendilerini yenilemeleri.

Yerel yönetimlere düşen görev ise gelecekte oluşabilecek olan sel ve su baskınlarına karşı alt yapı çalışmalarını tamamlamalıdırlar.

Sonuç olarak; turizm sektörü iklim değişikliğinden hem olumlu hem de olumsuz etkilenecektir. Etkiler incelendiğinde olumsuz etkiler daha ağır basmaktadır. Bu nedenle, oluşacak olumsuzluklardan en az etkilenmek için uyum faaliyetlerine büyük önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ankara Ticaret Odası. (2007). Küresel Isınma Sektörleri Yaktı <[http://www.atonet.org.tr/yeni/index .php?p=829&l=1](http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=829&l=1)> (2013 Mayıs 18).
- Bayındırlık İşleri Bakanlığı. (2009). İklim Değişikliği Doğal Kaynaklar, Ekolojik Denge, Enerji Verimliliği ve Kentleşme Komisyon Raporu, *Kentleşme Şurası*, Ankara <[ww.bayindirlik.gov.tr /turkce/kentlesme/kitap6.pdf](http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/kentlesme/kitap6.pdf)> (2009 Kasım 24).
- Ciscar, J. (2009). *Climate Change Impacts in Europe Final Report of the PESETA Research Project European Communities*, <[http://ftp.jrc.es/EURdoc/ JRC55391.pdf](http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC55391.pdf)> (2009 November 28).
- Çevre ve Orman Bakanlığı. (2008). *İklim Değişikliği ve Yapılan Çalışmalar*: <<http://www.lab-cevreorman.gov.tr/download/iklim.pdf>> (2009 Temmuz 27).
- Demir, A. (2009). Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi* 1(2), 37-54
- Demir, Ö. (2009). Küresel Isınma ve İklim Değişikliğinin Turizme Etkileri. <[www.turizmde busabah.com/haber_detay.asp?haberNo=47680](http://www.turizmde.busabah.com/haber_detay.asp?haberNo=47680)> (2010 Şubat 25)
- Deutsche Bank Research. (2008). Climate Change and Tourism :Where Will The Journey Lead. <www.dbresearch.com/PROD/.../PROD000000000222943.pdf> (2009 October 14).
- Freitas, C. R. (5-10 October 2001). Theory, Concepts and Methods in Tourism Climate Research. Paper presented at at the *Proceedings of the First International Workshop on Climate, Tourism and Recreation*, Halkidiki, Greece, <http://www.urbanclimate.net/cctr/ws/papers/full_report .pdf> (2008 September 09).
- Gülbahar O. (2008). Küresel Isınma, Turizme Olası Etkileri ve Türkiye. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Dergisi* 10(15), 160-198.
- Hoegh, H. (2008). Australian Tourism and Climate Change, <<http://economicstrategies.files.wordpress.com/2008/02/background-tourismpaper-updated.pdf>> (2010 January 25).
- Kadioğlu, M. (2001). *İklim Değişimi ve Türkiye Bildiğimiz Havaların Somu*, İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Kadioğlu, M. (28 Şubat 2005). Kıyılardan Hemen Geri Çekilin Küresel İklim Değişimi Öyle Diyor, *Hürriyet Gazetesi* <<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=299911&yazarid=109>> (2009 Mayıs 05).
- Kadioğlu, M. (Baskıda), Isparta Davraz Dağı Mevki'i'nin Kar-Kış Turizmi İçin Meteorolojik ve Klimatolojik Değerlendirmesi. 1-25

- Kadioğlu, M.(27-28 Mart 2008). Küresel İklim Değişikliği ve Uyum Stratejiler, Kar Hidrolojisi Konferansında sunuldu, Erzurum.
- Kuloğlu, A. (2010). Türkiye'nin Stratejik Yer altı Kaynaklarının Ulusal Güvenliğe Etkisi, *Ortadoğu Analiz Dergisi* Cilt 2 - Sayı 15, 98-105.
- Lin, W. S.(2008). *Understanding Climate Change An Equitable Framework*, Policy Link Research <http://www.policylink.org/atf/cf/%7B97C6D565-BB43-406D-6DECA3BBF35AF0%7D/climatechang_e_final.pdf> (2009 January 21).
- Nielsen, S. (2008) Climate Change and Tourism. Intertwined. Doctor's Thesis, Sabine Louise Perch-Nielsen University of Zürich, Switzerland. <<http://e-collection.ethbib.ethz.ch/eserv/eth:30509/eth-30509-02.pdf>> (2009 January 17).
- Patterson, M. and McDonald, G.(2004). *How Clean and Green is New Zealand Tourism? Lifecycle and Future Environmental Impacts*. Canterbury, New Zealand, Manaaki Whenua Press. http://www.mwpress.co.nz/store/downloads/LCRSciSeries24_Tourism_4web.pdf (2010 May 20).
- Pollock, A. (2008). The Climate Change Challenge Implications for the Tourism Industry. Canada: The Icarus Foundation <http://www.theicarusfoundation.com/Images/Icarus_Discussion_Paper%20MAR_08.pdf> (2009 May 05).
- Scott, D. and Lemieux, C. (31 August- 4 September 2009). *Weather and Climate Information for Tourism*, at the 3. World Conference Geneva in Switzerland <http://www.wcc3.org/wcc3docs/pdf/WS5_Scott.pdf> (2009 October 17).
- Şahin N. ve Bilim Y. (07-08 Eylül 2007). İklim Değişiklikleri ve Turizm Talebine Etkileri: Türk Turizmde Yeni Eğilimler ve Stratejiler, *Ulusal Türkiye Turizmi Kongresinde* sunuldu.
- Tuğrul, A. (2008). *Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, <www.climatechange.boun.edu.tr/belgeler/primer.pdf> (2009 Ocak 18).
- Türkes, M. (1998). Küresel Isınma Rekor Kırıyor, *Bilim ve Teknik Dergisi*, 370, 20-21
- Türkes, M. (2007). *İklim Değişikliği: 12 Temel Soru*, Ankara: Emo Yayınları
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2008). Küresel Isınmanın Etkileri ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Yönetimi Konusunda Kurulan (10.1.4.5.7.9.10.11.13.14.15.16.17) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu <<http://www.mozturk.net/Upload/Kuresel%20I.pdf>> (2010 Mayıs 03).
- United Nations World Travel Organization. (2007). Tourism & Climate Change Confronting the Common Challenges <www.climalptour.eu/content/sites/default/files/docu_confronting_e.pdf> (2009 May 03).

- United Nations World Travel Organization. (2008). *Climate Change and Tourism – Responding to Global Challenges*. <<http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/WEBx-0142xPA-ClimateChangeandTourismGlobalChallenges.pdf>> (2009 February 20).
- Yıldız Z. (2009). Küresel Isınma ve Alternatif Turizme Yönelim Üzerine Etkileri. *Vizyoner E-dergi*, 1(1), 77–91. <edergi.sdu.edu.tr/index.php/sduvd/article/view/1370/1457> (2010 Ocak 29).
- Yurtsever, I. (2009). Geleceğin Turizminde Doğa'nın Tercihi “Çevreci All Exclusive” <<http://ekoturist.com/ekoturizm-makaleler-bilgi/14-vreci-allinclusive.html?tmpl=comp>> (2010 Mart 27).
- Yücel, C. Turizmde Yükselen Değer: Eko-turizm, <<http://www.tursab.org.tr/content/turkish/istatistikler/akrobat/CESIT/02niEko.pdf>> (2012 Mart 12)
- Zeydan, Ö. ve Sevim, B. (13–14 Mart 2008). İklim Değişikliğinin Kış Turizmine Etkileri, TMMOB İklim Değişimi Sempozyumu sunuldu (156–171) <http://www.tmmob.org.tr/resimler/ekler/871bd64012152bf_ek.pdf> (2010 Mart 20).

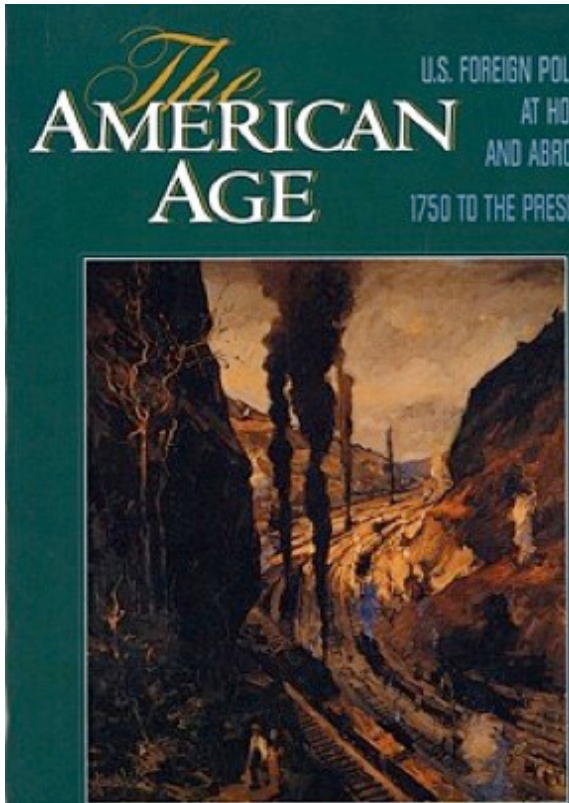
Kısaltmalar

AE: Birleşik Arap Emirliği	FI: Finlandiya	MY: Malezya
AR: Arjantin	FR: Fransa	MY: Malezya
AT: Avusturya	GB: Britanya	NO: Norveç
AU: Avustralya	GR: Yunanistan	NZ: Yeni Zelanda
BG: Bulgaristan	GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası	PE: Peru
BAE: Birleşik Arap Emirlikleri	HK: Hong Kong	PH: Filipinler
BR: Brezilya	HR: Hırvatistan	PL: Polonya
CA: Kanada	HU: Macaristan	PT: Portekiz
CH: İsviçre	ID: Endonezya	RU: Rusya Federasyonu
CL: Şili	IE: İrlanda	SE: İsveç
CN: Çin	IN: Hindistan	SG: Singapur
CR: Kosta Rica	IT: İtalya	SI: Slovenya
CU: Küba	JP: Japonya	SK: Slovakya
CY: Kıbrıs	KE: Kenya	TH: Tayland
CZ: Çek Cumhuriyeti	LK: Sri Lanka	TN: Tunus
DB: Deutsche Bank Research	LT: Litvanya	TR: Türkiye
DE: Almanya	LV: Letonya	TZ: Tanzanya
DK: Danimarka	MA: Fas	UA: Ukrayna
EE: Estonya	MT: Malta	UNWTO United Nations World Travel Organization
EG: Mısır	MX: Meksika	US: Amerika Birleşik Devletleri
ES: İspanya		ZA: Güney Afrika

WALTER LAFEBER
THE AMERICAN AGE: U.S. FOREIGN POLICY
AT HOME AND ABROAD

Publisher: W. W. Norton & Company. New York.
1994, 759 s., ISBN-13: 9780393964745 (Dil: İngilizce)

Shatlyk AMANOV [*]

JEL Sınıflandırması: F50, F59

* Yrd. Doç. Dr., Melikşah Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (İng.),
Kayseri, e-posta: shatlyk@meliksah.edu.tr

Amerikan dış ilişkiler tarihinin en saygın isimlerinden biri olan Walter LaFeber (Cornell Üniversitesi - Tarih Bölümü), *The American Age: United States Foreign Policy at Home and Abroad* isimli kitabında okurlara Amerika Birleşik Devletleri'nin diplomasi tarihine geniş bir pencereden bakma imkânı sunmaktadır. Kitap, kolonyal dönemden başlayarak Başkan Bill Clinton'a kadarki – yani neredeyse ABD'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen iki asrı aşkın bir dönemin – Amerikan dış politikasının [tutarlı] ve [çözümleyici] bir “kavramsal analizi”ni ortaya koymaktadır.

Yazar kitabını, insan doğasına ilişkin skeptik düşünceleriyle Amerikan tecrübesine yönelik ümitlerini barıştırmaya çalışan ünlü devlet adamı John Adams'ın bir [Amerikan] devlet adamının [ve/veya dışişleri bakanının] genel olarak sahip olması gereken özelliklerine ilişkin görüşlerinden alıntı yaparak açmaktadır. Buna göre, söz konusu görevi üstlenecek kişinin klasik eğitim, genel tarih, kadim - çağdaş ve özellikle Fransa, İngiltere, Hollanda ve Amerikan tarihine ilişkin bilgiye sahip olması gerekmektedir. Etiğin prensiplerini, doğa ve ulusların kanunlarını, yasama ve yürütmeyi, Avrupa kamu hukukunu ve günümüze kadar ulusların ve dünyanın kaderini tayin etmiş olan büyük şahsiyetlere ait mektupları, hatıraları ve tarihi yazıları çok iyi bilmelidir. Ayrıca o, aktif, dikkatli ve çalışkan, dürüst ve özgür ruhlu olmalıdır; şahsi hırs ve çıkarları yerine ülkesinin çıkarlarını ön planda tutmalıdır. LaFeber'in aynı sayfada yer verdiği ve Başkan John F. Kennedy'ye ait bir diğer alıntısı da dış politika meselelerine verilmesi gereken önemi göstermesi açısından ilginçtir: “İç meseleler sadece seçimleri kaybettirebilir; dış politika meseleleri ise hepimizi mahvedebilir.”

Kitabın büyük bir kısmı İspanyol – Amerikan Savaşından sonraki dönem üzerinde yoğunlaşmaktadır. Amerikan siyasi tarihindeki bütün önemli gelişmeler ve olaylar dikkatle incelenmesine rağmen LaFeber, ABD dış politikasına nüfuz eden üç ana eğilim tespit etmektedir:

- a) Genişleme eğilimi: 1750'li ve 1990'lı yıllar arasında Amerikanın dışa açılımını sağlayan teritoryal ve ticari anlamda bir genişleme. Yayılmacılık, özellikle John Quincy Adams (1767 – 1848) tarafından ateşli bir şekilde savunulmuştur (s. 76). Ona göre ABD ile Kuzey Amerika arasında bir fark yoktur; yani her ikisi de [identical]dir.
- b) Gücün merkezileşmesi: 1890 sonrasında “gücün” – özellikle yürütme (hükümet) gücünde meydana gelen – istikrarlı bir şekilde merkezileşmesi süreci. LaFeber'a göre bu süreç, sadece insan doğasına referansla tanımlanan bir “güç mücadelesi”ne indirgenerek

açıklanamaz; bunun yanı sıra yazar Amerikan kamuoyunun 19. yüzyıldan itibaren arzu ettiği türden bir dış politikanın, ancak güçlü bir “başkanlık sistemi” ile etkin şekilde uygulanabileceği gerçeğinin de dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

- c) Yalnızcılık eğilimi: Yazara göre “izolasyonizm” (yalnızcılık), Amerikan tarihinde dünya siyasetinden çekilmeyi değil, aksine maksimum düzeyde bir “hareket özgürlüğünün” (s.22) sürdürülmesini öngören bir eğilimi temsil etmektedir. Buna paralel olarak, içeride “bireyciliğe” (individualism – s. 97) inandığını ileri süren Amerikalılar, dış politikada da sıklıkla aynı unsura bağlı kalarak (ss. 336 - 337 ve ss. 362 - 363.) hareket etmektedirler.

Lafeber, ayrıca, 1850 – 1914 yılları arasındaki “geçiş” (transitional) döneminin, Amerikan siyasi kültürüne, tarihine ve düşünsel yapısına etkileri açısından çok önem arz ettiğini iddia etmektedir. Nitekim bu dönem Amerikalıların demokrasi, Monroe Doktrini, Anayasa ve özellikle “Devrim”e ilişkin tutumlarının büyük bir dönüşüm geçirdiği ve çağdaş Amerikan dış politikasının şekillenmeye başladığı bir dönemdir. Burada yazarın söz konusu (I. Dünya Savaşı öncesi) dönem ile, etnik çatışmaların ve bölgesel istikrarsızlıkların egemen olduğu (Balkanlar ve Doğu Avrupa’da görüldüğü gibi), güçlü Japonya’nın ve birleşmiş Almanya’nın yükseldiği ve oldukça gelişmiş – ve siyasi açıdan da bir o kadar yıkıcı – teknoloji ve iletişim araçlarının ortaya çıktığı 1989 – 1993 yılları arasında benzerlik kurması önemlidir.

Yazar, Amerikan dış politikasını doğru anlayabilmek için onun yerel – iç meselelerle olan yakın ve özel ilişkisinin çok iyi çözümlenmesi gerektiğine inanmaktadır. Lafeber’in çalışması bu anlamda oldukça açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Her şeyden önce, Amerikan düşünce yapısını belirleyen ve daha spesifik anlamda Amerikan karar vericilerini yönlendiren bazı [kurucu] kavramlar, kuruluşundan günümüze kadarki Amerikan dış politika eğilimlerinin anlaşılması açısından önemlidir. Bu kavramlardan en önemlisi [şüphesiz, S.A.] “Amerikan ayrıcalıklılığı”dır (American exceptionalism). Amerikan ayrıcalıklılığı anlayışı, bütün uzantılarıyla birlikte, kitabın tüm bölümlerine yansımış bulunmaktadır. Bu kavram, Amerikanın siyasi – kültürel yönlerden diğer ülkelerden farklı ve çoğu zaman da “üstün” olduğu inancına dayanmaktadır. Böylesi bir inancın izlerine, Amerikanın henüz İngiltere’nin sömürgesi olduğu dönemlerde ve özellikle İncil’deki “tepedeki şehir” [city on the hill – ss. 8-9] imajında rastlamak mümkündür. Bir diğer kurucu kavram ise, Amerikalıların kendi değerlerini tüm dünyaya yayma yükümlülüklerinin olduğuna ısrarla inanmalarınıdır. Bu kavramsal çerçevenin, dünyadaki Amerikan

liderliğinin korunması ve sürdürülmesi için gerekli teorik ve pratik zemini hazırladığı öne sürülebilir (S.A).

Yazara göre Amerikalılar, Eski Dünyanın zorlama ve kısıtlamalarından bağımsız bir şekilde “misyon ve para” [mission and money, s. 5] şeklinde formüle edilen hayallerini gerçekleştirmenin tadını çıkarırken, bu, onlara süper güç olmaya giden yolun kapılarını da açmaktaydı.

Diğer taraftan kitabın başlığında kullanılan “Age” kelimesi bilinçli olduğu kadar tutarlı bir seçimin yapıldığını göstermektedir. Lawrence S. Kaplan’ın (Kent State University) haklı olarak belirttiği gibi “American Age” terimi – “American Century” teriminin aksine – Amerikan tarihinin büyük bir bölümünü karakterize edebilir. Profesör Thomas A. Bailey’in de gözlemlediği gibi ABD bağımsızlığını ilan ettiği 1776 yılından itibaren bir dünya gücü olarak ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle “Amerikan Çağı” ta o dönemden itibaren başlamıştır. Zira o dönemde bile Amerika nüfusu, kapladığı alanı, ekonomik gücü, doğal kaynaklarının zenginliği ve özellikle de “hırs”ı bakımından dönemin Avrupalı büyük güçleri ile boy ölçüşebilecek seviyeydi.

Yazar, Amerikalıların toplumsal eğilimlerinin ve içerideki davranışlarının dışarıdaki tutumlarını da yansıttığına inanmaktadır ve bu bağlamdaki yorumlar genellikle yerel olaylara (sinema ve spor dahil) odaklanarak açıklanmaktadır. Yani kitabın farklı yerlerinde iç gelişmelere ve/veya olaylara vurgu yapılırken aslında bunların ABD’nin uluslararası müdahalelerini ve angajmanını da yansıttığı ileri sürülmektedir. Amerikan hayatı ve halk kültürüne ilişkin yorumları belki bazı okuyucular tarafından kabul edilmeyebilir ancak yazarın, toplumsal ve diplomatik tarihi bu kadar birbirine yakın bir şekilde irtibatlandırma çabası takdir edilecek bir husustur. Diğer taraftan mizahi ifadeler kitaba ayrı bir renk katmaktadır (örnek için s. 462).

Yazar anlatımını, hem değindiği konuları canlandıran hem de çok iyi izah eden farklı *referanslar* ile desteklemektedir. Yani yazarın kullandığı kaynaklar oldukça çeşitlilik arz etmektedir. Özellikle 1980’lerde yayınlanmış olan ve Amerikan dış politika tarihi konusunda önemli sayılan birçok kitap ve makalenin ayrıntılı bir listesi okuyucunun dikkatine sunulmaktadır. Her bölümün sonunda kullanışlı bir bibliyografik kaynakça yer almaktadır. Kitabın farklı bölümlerinde kullanılan *fotoğraflar, grafikler, haritalar, çizelgeler ve karikatürler* okuyucuya çözümleyici bir bakış açısı sunmaktadır. Geniş okuyucu kitlesini cezbeden daha da önemli şey ise, LaFeber’in Amerikan *diplomasi tarihi ile ilgili edebiyata* olan vukufiyetidir. Amerikan kamuoyunun kaygılarını ve onların dış politikadaki eğilimlerini yansıtan *filmler, televizyon programları, sinema, müzik ve diğer medya araçları*, LaFeber’in sık sık atfı

yaptığı referanslar arasında yer almaktadır. Aslında böylesi bir metot kitabı daha akıcı hale getirmekte ve olayları tarihsel ve siyasi paradigmaların yanı sıra kültürel, toplumsal ve psikolojik boyutuyla da değerlendirme fırsatı vermektedir. Kitle iletişim araçları (kitabın kaleme alındığı dönemi göz önünde bulundurduğumuzda özellikle televizyon ve gazete) vatandaşların dış politika tercihlerini her geçen gün daha fazla etkilemektedir: iletişim ve ulaşımdaki son teknolojik gelişmeler [bilgi]yi evlere kadar taşımış, kamuoyunun oluşumunu ve mevcut sistemi çok derinden etkilemiştir. Bireylerin günlük yaşantılarının, politik ve ekonomik tercihlerinin devlet dışı etkileşime uğradığı günümüzde (Amerikan toplumu bağlamında), LaFeber’in değişik referanslara başvurarak anlatımını zenginleştirilmesi, konuyu daha rasyonel, açıklayıcı ve çözümleyici bir temele oturtmasını sağlamaktadır.

Kitabı farklı kılan özelliklerden bir tanesi de LaFeber’in, reel-politiğin ege-men olduğu bir dünyada “Amerikan tutumu”nun formüle edilmesi için “geçmiş”e, daha doğrusu “*Kurucu Ataların*” (Founding Fathers) dönemine göz atması ve atıflarda bulunmasıdır. Nitekim kitabın ilk ve son sayfalarındaki özgün alıntılar ve yorumlar bu tespiti doğrulamaktadır. Texas Tech Üniversitesinden James W. Harper’e göre “*revizyonist okul*”un en önemli yazarlarından biri olan LaFeber, Amerikalıları kendi tarihlerini iyi öğrenmeye davet etmekte, hatta zorlamaktadır; onları (yani Amerikalıları), James Madison ve diğer Kurucu Atalar tarafından oluşturulan tarihi derslerden ibret almaları konusunda uyarmaktadır. Aslında bu tespitler, LaFeber’in, ABD’nin önlenmesi çok zor olan bir küresel inişe geçtiğine inandığını da açıklamaktadır (S.A).

Yazarın kişisel yargıları ve görüşleri, kullandığı üsluba göre daha az belirgindir. Anlatımı ikna edicidir. Ancak herkesin kabul ettiği gibi, hem aşırı yüzeysel olmayan hem de polemiklere kapalı bir eser yazmak oldukça zor bir görevdir. Neredeyse 800 sayfayı aşkın bir kitapta, ufak da olsa bazı eksikliklerin bulunması kaçınılmazdır. Örneğin 1960 yılında patlak veren U-2 sorununun, “ABD – Sovyetler Birliği ilişkilerinde 1945’ten beri görülen en parlak dönemi” (s. 543) sekteye uğrattığı görüşü tartışmalıdır. Nihai tahlilde kitap Amerikan dış ilişkiler tarihine ilgi duyan akademisyen, araştırmacı ve öğrencilerin yanı sıra genel okuyucu kitesinin de rahatlıkla istifade edebileceği – doyurucu içeriğiyle – vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olarak değerlendirilebilir.

LaFeber kitabını, meşhur Amerikalı muhafazakâr Henry Adams’ın çağdaş topluma ve insan rolüne ilişkin [*kötümser*] sözleriyle ve ayrıca James Madison’ın Amerikanın parlak geleceğine ilişkin [*ihiyatlı*] ve [*iyimser*] görüşleriyle kapatıyor (s. 778-779).

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

BALIKESİR UNIVERSITY
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

ISSN1301-5265-ÇİLT: 17 - SAYI: 31, Haziran 2014

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ